

**Αρχές και Δεξιότητες
Ηγεσίας και Διοίκησης επιχειρήσεων
στην Ευαγγελική Παράδοση**

**Το «παράδειγμα» του ΑΜΠΕΛΩΝΑ
στον Μάρκο και τον Ιωάννη**

Δρ. Βασίλης Α. Μασούλας

Αθήνα 2020

Διπλωματική Μεταπτυχιακού στην Κοινωνική Θεολογία
Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Επιβλέπων Καθηγητής: Σωτήρης Δεσπότης

Περίληψη

Πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι το «συμμετοχικό ηγετικό πρότυπο» έχει καλύτερα αποτελέσματα από το «καλοπροαίρετο αυταρχικό» και από το «αυταρχικό διαχειριστικό» πρότυπο ηγεσίας. Επιπλέον, το πρότυπο «ηγεσίας του υπηρέτη» αποδεικνύεται σαφώς καλύτερο και οδηγεί σε υψηλότερες επιδόσεις από το «ελεγκτικό αυταρχικό πρότυπο». Σκοπός της μελέτης είναι μέσα από την αφηγηματολογική ανάλυση αγιογραφικών περικοπών σχετικών με την Αμπελουργία, να αναδείξει πρότυπα ηγεσίας, να τα συγκρίνει με τα αντίστοιχα σύγχρονα επιστημονικά πρότυπα ηγεσίας, και να ελέγξει τη δυνατότητα πρακτικής εφαρμογής τους στις επιχειρήσεις στο σημερινό διαρκώς μεταβαλλόμενο επιχειρηματικό περιβάλλον. Στη μελέτη αυτή συνδυάστηκε με «πρωτοποριακό» τρόπο η ποιοτική μέθοδος έρευνας (ανασκόπηση βιβλιογραφίας σύγχρονων επιστημονικών και αρχαίων προτύπων ηγεσίας), με την ιστορικο-κριτική μέθοδο (ανάλυση παραβολών της Καινής Διαθήκης σχετικές με την Αμπελουργία, η οποία σχετίζεται με την Ηγεσία). Προέκυψαν συγκεκριμένες και ολοκληρωμένες Αρχές και Δεξιότητες Ηγεσίας, οι οποίες δοκιμάστηκαν σε μελέτες περιπτώσεων εφαρμογής σε επιχειρήσεις όπως η Shell, η Microsoft, καθώς και άλλες, σε διαφορετικούς κλάδους, στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Τα αποτελέσματα των μελετών περίπτωσης και η σύγκριση σύγχρονων επιστημονικών προτύπων ηγεσίας με τα πρότυπα ηγεσίας στην Ευαγγελική Παράδοση δείχνουν ότι τα «μηνύματα» των παραβολών του Αμπελώνα για τον Ηγέτη επιχείρησης στην σημερινή «Οικονομία της Γνώσης» είναι επίκαιρα, διδακτικά, εύκολα κατανοητά, και πρακτικά εφαρμόσιμα. Επιπλέον, ότι μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως οδηγός προετοιμασίας προϊστάμενων – ηγετών, και για την ενημέρωση προγραμμάτων κατάρτισης ηγετών.

Recent research shows that the "participatory leadership model" has better results than the "well-intentioned authoritarian" and the "authoritarian managerial" leadership model. In addition, the "servant leadership" model proves to be clearly better and leads to higher performance than the "controlling authoritarian model". The aim of the study is through the narrative analysis of hagiographic cuts related to Viticulture, to highlight leadership standards, to compare them with the corresponding modern scientific leadership standards, and to evaluate the possibility of their practical application in today's ever changing business environment. In this study, the qualitative research method (literature review of modern scientific and ancient leadership models) was combined in a "pioneering" way, with the historical-critical method (analysis of parables of the New Testament related to Viticulture, which is related to Leadership). Specific and comprehensive Principles and Skills of Leadership emerged, which were tested in case study applications in companies such as Shell, Microsoft, and others in different industries, in Greece and abroad. The results from the case studies and the comparison of modern scientific leadership models with the leadership models in the Evangelical Tradition show that the "messages" of the vineyard parables are timely, instructive, easy to understand, effective and practical by business leaders in today's "Knowledge based Economy". Furthermore, they can be used as a guide for preparing supervisors - leaders, and for updating leadership training programs.

Λέξεις Κλειδιά

Ηγεσία, Διοίκηση, Ηγέτης, Manager, Management, Ευαγγέλιο Μάρκου, Ευαγγέλιο Ιωάννη, Παραβολές, Ηγέτης Υπηρέτης, άμπελος, αμπελώνας, Οίνος, Καινή Διαθήκη, Ευαγγελική Παράδοση, Επιχείρηση, Ποιμένας Ερμά, Ερμάς, Άγιος Ειρηναίος, Επίσκοπος, Ποιμένας, Διάκονος, Απόστολος Παύλος, Shell, Microsoft, Lean Six Sigma, Διοίκηση Αλλαγών, μετασχηματικός ηγέτης.

Leadership, Management, Leader, Manager, Management, Businesses, Mark's Gospel, John's Gospel, Parables, Leader, Vine, Vineyard, Wine, New Testament, Evangelical Tradition, Business, Shepherd Hermes, Hermes, Saint Irenaeus, Servant Leader, Bishop, Deacon, Saint Paul, Shell, Microsoft, Lean Six Sigma, Change Management, transformational leader.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	2
Λέξεις Κλειδιά	2
Πρόλογος	8
Εισαγωγή	12
Κεφάλαιο 1. Η έννοια της Ηγεσίας σήμερα	17
Εισαγωγή: Ορισμός Ηγεσίας	17
1.1. Ποια είναι η διαφορά του Ηγέτη από τον Διαχειριστή;.....	18
1.2. Τα χαρακτηριστικά, η προσωπικότητα και τα προσόντα του Ηγέτη	19
1.3. Το «αιώνιο» δίλημμα του Ηγέτη	21
1.4. Τύποι Ηγετών	21
1.5. Αρχές Ηγεσίας	21
1.6. Τρόποι Ηγεσίας του Lewin	22
1.6.1. Πρότυπο ηγεσίας του Likert	23
1.6.2. Πρότυπα ηγεσίας των Blake και Mouton	23
1.6.3. Θεωρία του Fiedler	25
1.6.5. Το μοντέλο των Vroom – Yetton	26
1.6.6. Το μοντέλο Bonoma Slevin	26
1.6.4. Η θεωρία Adair	27
1.6.7. Το μοντέλο του Ohio	27
1.6.8 Σύγχρονες θεωρίες Ηγεσίας	27
1.7. Στρατιωτική Ηγεσία	28
1.8. Η σχέση ηγεσίας και κουλτούρας	28
1.9. Συμπεράσματα	29
Κεφάλαιο 2. Πρότυπα ηγεσίας από την αρχαιότητα έως και τον 1ο αιώνα	31
2.1. Πρότυπα ηγεσίας κατά την ιουδαϊκή εποχή	31
2.2. Πρότυπα ηγεσίας κατά την ελληνική αρχαιότητα	35
2.3. Πρότυπα ηγεσίας κατά την ρωμαϊκή εποχή	39
Κεφάλαιο 3. Αρχές ηγεσίας προς αποφυγήν: οι Κακοί Γεωργοί του Αμπελώνα	41
Εισαγωγή	41
3.1. Προκαταρκτική ερμηνευτική ανάλυση	42
3.1.1. Οριοθέτηση του κειμένου	42
3.1.2. Κριτική του κειμένου	42
3.2. Ανάλυση επιλεγμένου προς μελέτη κειμένου	43
3.2.1. Ποιητική απόδοση κειμένου	43
3.2.2. Δραματική αναπαράσταση του κειμένου	44
3.2.3. Συνάφεια Παραβολής με ολόκληρο το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο	44
3.3. Διαχρονική θεώρηση του Μκ 12.1-10 στην Καινή και Παλαιά Διαθήκη	45
3.3.1. Συγκριτική παρουσίαση παραβολής σε συνοπτικούς Ευαγγελιστές	45
3.3.2 Συνάφεια με τους άλλους Ευαγγελιστές	46
3.3.3. Συνάφεια με Παλαιά (Πρώτη) Διαθήκη	47
3.3.4. Στενότερη συνάφεια – τέσσερις ερμηνευτικές προσεγγίσεις της παραβολής	50
1η ερμηνευτική προσέγγιση: «όλα και όλοι προέρχονται από τον ίδιο Πατέρα»	50
2η ερμηνευτική προσέγγιση: «Κακοί Γεωργοί»	51

3η ερμηνευτική προσέγγιση: «Κακοί Γεωργοί	51
4 ^η ερμηνευτική προσέγγιση: «Κακοί Γεωργοί.....	52
3.4. Τέχνη - άμπελος και η παραβολή των κακών γεωργών ...	54
3.4.1. Εικονογραφία - άμπελος και η παραβολή των κακών γεωργών	54
3.4.2. Υμνολογία - άμπελος και η παραβολή των κακών γεωργών	55
3.5. Λαογραφία - άμπελος και η παραβολή των κακών γεωργών	55
3.6. Αρχαιολογία - Άμπελος και Αμπελώνας την εποχή του Ιησού	56
3.6.1. Η Άμπελος την εποχή του Ιησού Χριστού.....	56
3.6.2. Ο Αμπελώνας την εποχή του Ιησού Χριστού.....	56
3.6.3. Ο Πύργος – παρατηρητήριο του Αμπελώνα	57
3.6.4. Το Υπολήνιον (οινοποιείο) την εποχή του Ιησού.....	58
3.7. Σχολιασμός, συμπεράσματα, προεκτάσεις στη σημερινή εποχή	59
Κεφάλαιο 4. Αρχές Ηγεσίας προς μίμηση: η παραβολή της Αμπέλου	61
Εισαγωγή.....	61
4.1. Προκαταρκτική ερμηνευτική ανάλυση της περικοπής (Ιω 15.1-8)	62
4.1.1. Οριοθέτηση του κειμένου.....	62
4.1.2. Κριτική κειμένου.....	63
4.2. Ανάλυση επιλεγμένου προς μελέτη κειμένου της παραβολής	63
4.2.1. Ποιητική απόδοση κειμένου.....	63
4.2.2. Δραματική αναπαράσταση του κειμένου.....	64
4.2.3. Συνάφεια παραβολής αμπέλου με ολόκληρο το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο	64
4.3. Διαχρονική θεώρηση παραβολής του Ιω 15.1-8 στην Καινή και Παλαιά Διαθήκη	66
4.3.1 Συνάφεια του Ιω 15.1-8 με τους συνοπτικούς Ευαγγελιστές	66
4.3.2. Συνάφεια με Παλαιά Διαθήκη	67
4.3.3. Στενότερη συνάφεια του Ιω 15:1-8 μέσα στον αποχαιρετιστήριο λόγο του Ιησού – ερμηνευτικές προσεγγίσεις.....	68
4.3.3.1. Ερμηνευτική προσέγγιση: η σημασία των λέξεων «άμπελος» και «κλήμα».....	69
4.3.3.2. Ερμηνευτική προσέγγιση: «μένω» και «εγώ ειμί».....	69
4.3.3.3. Ερμηνευτική προσέγγιση: «το ρήμα μένω και οι συνέπειες αποχωρισμού από τον Ιησού - Άμπελο».....	70
4.3.3.4. Ερμηνευτική προσέγγιση σύγχρονων ερμηνευτών	71
είχε εκτελέσει πράξεις εναντίον των αντιπάλων του, «έπλυε με κρασί τη στολή του και με το αίμα των σταφυλιών την περιβολήν του» ..	73
4.3.3.5. Ερμηνευτική προσέγγιση Πατέρων της Εκκλησίας.....	73
4.3.3.6. Ερμηνευτική προσέγγιση «Θεού Τιμωρού» Πατέρων της Δυτικής Εκκλησίας	76
4.4. Τέχνη – άμπελος - ηγεσία.....	77
4.4.1. Εικονογραφία - άμπελος.....	77
4.5. Σχολιασμός, συμπεράσματα και προεκτάσεις ηγετικού προτύπου παραβολής Αμπέλου στη σημερινή εποχή	78
Κεφάλαιο 5. Αρχές Ηγεσίας προς μίμηση: η παραβολή Αμπελώνα στους Ερμά και Ειρηναίο	81
Εισαγωγή.....	81
5.1. Προκαταρκτική ερμηνευτική ανάλυση της παραβολής Αμπελώνα του Ερμά	81
5.1.1. Οριοθέτηση του κειμένου.....	81
5.1.2. Ποιητική απόδοση κειμένου	82

5.2. Συγκριτική ανάλυση του Ηγέτη του «Αμπελώνα» στην Παλαιά Διαθήκη, στους Συνοπτικούς, στον Ιωάννη, στον Ερμά και στον Ειρηναίο	83
Κεφάλαιο 6. Δεξιότητες Ηγεσίας για την υλοποίηση των αρχών ηγεσίας σήμερα.....	85
Εισαγωγή.....	85
6.1. Το βιβλικό πρότυπο του Ηγέτη Επισκόπου – Ποιμένα σύμφωνα με την Τιμ. Α΄ 3:1	85
Εισαγωγή.....	85
6.1.1. Οι αρχές του Ηγέτη Επισκόπου - Ποιμένα	86
6.1.2. Ο καθρέφτης του Επισκόπου Ποιμένα στην Α΄ Τιμ. επιστολή - προκαταρκτικά ερμηνευτικά σχόλια.	88
6.1.2.1. Δομή Α΄ Τιμ. επιστολής και θέση της περικοπής στο μακροκείμενο.....	89
6.1.3. Ανάλυση επιλεγμένου χωρίου	90
6.1.4. Τα χαρακτηριστικά του ηγέτη Επισκόπου Ποιμένα	91
6.1.5. Προεκτάσεις στην σημερινή ηγεσία.....	94
6.2. Το βιβλικό πρότυπο του Εξυπηρετικού Ηγέτη (Α΄ Κορ 3-4 και Φιλ 2:5-16)	95
Εισαγωγή.....	95
6.2.1. Οι αρχές του Ηγέτη Υπηρέτη - Διάκονου.	96
6.2.2. Το πρότυπο του ηγέτη Υπηρέτη σύμφωνα με την Α΄ Κορ 3-4.	96
6.2.3. Το πρότυπο του Ηγέτη Υπηρέτη σύμφωνα με την Φιλ 2:5-16.....	99
6.2.4. Το Παράδοξο της Ηγεσίας: Παγκόσμια έναντι Πνευματικής Μεγαλειότητας.....	101
6.2.5. Συμπεράσματα - προεκτάσεις στην σημερινή ηγεσία	102
Κεφάλαιο 7. Ηγεσία και συστήματα εξουσίας: η «Πόλη Πόρνη» στην Αποκάλυψη	104
Εισαγωγή.....	104
7.1. Προκαταρκτική ερμηνευτική ανάλυση της περικοπής Το Κρίμα της Πόρνης (17:1-11)	104
7.1.1. Οριοθέτηση Κειμένου.....	104
7.1.2. Κριτική κειμένου.....	105
7.2. Ανάλυση επιλεγμένου προς μελέτη κειμένου.....	105
7.2.1. Ποιητική απόδοση κειμένου.....	105
7.2.2. Δραματική αναπαράσταση του κειμένου.....	106
7.3. Συνάφεια του Αποκ. 17:1-11 με τους άλλους Ευαγγελιστές	106
7.4. Συνάφεια του Αποκ. 17:1-11 με Παλαιά Διαθήκη.....	106
7.5. Ερμηνεία Πατέρων Εκκλησίας και Ακαδημαϊκών.....	108
7.6. Τέχνη και το Κρίμα της Πόρνης	111
7.7. Αποκάλυψη - Κρίμα της Πόρνης την περίοδο των απαρχών του Χριστιανισμού	112
7.7.1. Ελληνορωμαϊκός & ιουδαϊκός κόσμος στις απαρχές του Χριστιανισμού.....	112
7.7.2. Τα μέσα («τεχνολογία») επιβολής της εξουσίας της Ρώμης	113
7.8. Σχολιασμός και συμπεράσματα ανάλυσης του Κρίματος της Πόρνης	114
Κεφάλαιο 8. Εφαρμογή βιβλικών Αρχών και Δεξιοτήτων Ηγεσίας στις σημερινές επιχειρήσεις.....	116
Εισαγωγή.....	116
8.1. Πώς λειτουργεί ο Ηγέτης – «Οικονόμος» (Αμπελουργός) επιχείρησης στην σημερινή «Οικονομία της Γνώσης»;	116
8.2. Ο Ηγέτης είναι ταπεινός και συναισθηματικά ευφυής....	117
8.3. Η επίδραση του ηγέτη στην αποδοτικότητα του οργανισμού	118
8.4. Η ανατροφοδότηση (feedback) ως δημιουργικό εργαλείο ηγεσίας	119

8.5. Ο Ηγέτης δημιουργεί ασφαλές περιβάλλον όπου οι εργαζόμενοι αξιολογούν νέες ιδέες και αλλαγές	120
8.6. Ο Ηγέτης του Αμπελώνα είναι ολοκληρωμένος	122
8.7. Παλληλοπότητες μεταξύ της Εποχής του Κυρίου Ιησού Χριστού και της σύγχρονης «Εποχής της Γνώσης»	124
8.8. Ποιος ο ρόλος της Θεολογίας στην Ηγεσία σήμερα;	125
Κεφάλαιο 9. Συμπεράσματα	127
Εισαγωγή	127
9.1. Ηγεσία στην σημερινή «Οικονομία της Γνώσης»	127
9.1.1. Ο Ηγέτης στην σημερινή «Οικονομία της Γνώσης»	128
9.1.2. Ο Ηγέτης Υπηρετής (Servant Leader) στην «Οικονομία της Γνώσης»	130
9.2. Αρχές και Δεξιότητες Ηγεσίας στην Ευαγγελική Παράδοση – Το «παράδειγμα» του Αμπελώνα	131
9.2.1. Ποια τα «μηνύματα» των παραβολών του «Αμπελώνα» προς τους Ηγέτες;	132
9.2.2. Ποιες «διαδικασίες» Ηγεσίας προκύπτουν από τις παραβολές του «Αμπελώνα»;	132
9.2.3. Πως κωδικοποιούνται σε «δεξιότητες» Ηγεσίας οι διαδικασίες από τις παραβολές του «Αμπελώνα»;	134
9.3. Είναι επίκαιρο το μήνυμα των Παραβολών του Αμπελώνα για την Ηγεσία της σύγχρονης επιχείρησης;	135
9.4. Ο Ηγέτης του «Αμπελώνα» και της σημερινής επιχείρησης, καλείται να λειτουργεί ηθικά.	136
9.5. Τα χαρακτηριστικά του ηγέτη από τις παραβολές του Αμπελώνα στην ευαγγελική παράδοση.	137
9.6. Ο ιδιοκτήτης αμπελώνα των ευαγγελικών παραβολών και ο ηγέτης επιχείρησης σήμερα.	138
9.7. Ο Ηγέτης Αμπελουργός - Επίσκοπος - Ποιμένας - Διάκονος της Βίβλου είναι διαχρονικός.	139
Επίμετρο	141
E.1. Τι θα μπορούσε ένας εκκλησιαστικός ηγέτης να μάθει από έναν ηγέτη της αγοράς και αντίστροφα;	141
E.2. Θρησκευοποίηση της Εκκλησίας.	142
E.3. Η εξέλιξη των αρχαίων και Χριστιανικών προτύπων ηγεσίας σε Ευρωπαϊκή «Δύση» και «Ανατολή».	143
E.3.1. Η Ηγεσία στην Βυζαντινή εποχή.	143
E.3.2. Η ηγεσία στη «Δύση» μετά το Σχίσμα: «ο Θεός - Ηγέτης Τιμωρός που ζητά ικανοποίηση».	143
E.3.3. Στη «Δύση» η πνευματική σχέση «ηγέτη» και «ακόλουθου» μετατρέπεται σε «δούνε και λαβείν».	145
E.3.4. Ο Θεός στον οποίο πιστεύω επηρεάζει το πρότυπο ηγεσίας που υιοθετώ.	147
E.3.5. Συμπεράσματα.	149
Παραρτήματα	150
Παράρτημα κεφαλαίου 3.	150
Π.3.1. Κριτική του κειμένου της παραβολής (Μκ. 12, 1-12).	150
Π.3.2. Μεταγραφή κειμένου παραβολής κακών γεωργών αμπελώνα (Μκ. 12, 1-12) σε μεγαλογράμματη γραφή	151
Π.3.3. Το κείμενο της παραβολής (Μκ. 12, 1-12) στον σιναιτικό κώδικα (Codex Sinaiticus)	151
Π.3.4. Απόδοση κειμένου παραβολής (Μκ. 12, 1-12) στην νεοελληνική.	151
Π.3.5. Δραματική ανάλυση περικοπής (Μκ. 12, 1-12).	152
Π.3.6. Η παραβολή των κακών γεωργών του αμπελώνα στα τρία συνοπτικά ευαγγέλια.	154
Π.3.7. Ενδεικτικές αναφορές της λέξης «Αμπελον» στην Π.Δ.	156
Π.3.8. Αμπελος και Αμπελώνας σήμερα.	160
Παράρτημα κεφαλαίου 4.	162
Π.4.1. Κριτική του κειμένου της παραβολής (Ιω. 15, 1-17).	162
Π.4.2. Μεταγραφή κειμένου περικοπής Ιω 15.1 σε μεγαλογράμματη γραφή	163
Π.4.3. Το κείμενο της περικοπής Ιω 15.1 στον σιναιτικό κώδικα (Codex Sinaiticus)	163

Π.4.4. Απόδοση κειμένου περικοπής στην νεοελληνική.....	164
Π.4.5. Δραματική ανάλυση περικοπής (Ιω. 15, 1-17).....	165
Π.4.6. Οι 3 παραβολές του «αμπελώνος» στους συνοπτικούς ευαγγελιστές.....	167
Παράρτημα κεφαλαίου 5.	168
Π.5.1. Κριτική κειμένου περικοπής από επιστολή Α' Τιμ. 3:1.....	168
Π.5.2. Κριτική κειμένου περικοπής από επιστολή Α' Κορ. 3-4.....	168
Π.5.3. Κριτική κειμένου περικοπής από επιστολή Φιλιπ. 2:5-16.....	169
Παράρτημα κεφαλαίου 6.	171
Π.6.1. Μετάφραση Παραβολής (ποιητική απόδοση).....	171
Παράρτημα κεφαλαίου 7.	172
Π.7.1. Ο συγγραφέας της Αποκάλυψης.....	172
Π.7.2. Χρόνος και Τόπος συγγραφής της Αποκάλυψης.....	172
Π.7.3. Σύμβολα Αποκάλυψης.....	172
Π.7.4. Κριτική του κειμένου της περικοπής.....	173
Π.7.5. Το Κρίμα της Πόρνης στον Σιναϊτικό κώδικα.....	174
Π.7.6 Το Κρίμα της Πόρνης σε Μεγαλογράμματη Γραφή.....	175
Π.7.7. Απόδοση κειμένου στην νεοελληνική.....	175
Π.7.8. Δραματική ανάλυση περικοπής.....	176
Παράρτημα κεφαλαίου 8.	180
Π.8.1. Another Brick in the Wall (Part 2), Pink Floyd.....	180
Εικόνες.....	181
Πίνακες.....	181
Πηγές.....	182
Βιβλιογραφία.....	185
Ευρετήριο.....	187
Ο συγγραφέας.....	189

Πρόλογος

Σύμφωνα με τον Steve Jobs (ιδρυτή της Apple), «στόχος της Διοίκησης είναι να πείθει ανθρώπους να κάνουν πράγματα που δεν θέλουν να κάνουν, ενώ της Ηγεσίας είναι να εμπνέει ανθρώπους να κάνουν πράγματα που ποτέ δεν φαντάστηκαν ότι μπορούν»¹. Ο δε Rost, αναφερόμενος στις διαφορές Διαχείρισης και Ηγεσίας², αναφέρει ότι ο Manager «κάνει Σωστά τα Πράγματα» ενώ ο Ηγέτης «κάνει τα Σωστά Πράγματα».

Η μαρτυρία της Αγίας Γραφής (Α.Γ.), παρά το γεγονός ότι εξάγει την διακονία του «άλλου», ταυτόχρονα αναδεικνύει ένα **«εναλλακτικό» πρότυπο ηγεσίας**. Η Βίβλος παρουσιάζει πολλά παραδείγματα ηγετών όπως ο Μωυσής, ο Δαβίδ, ο Σολομώντας, ο Απόστολος Παύλος και βεβαίως ο ίδιος ο Κύριος Ιησούς Χριστός. Βεβαίως σε πρώτη ανάγνωση η Βίβλος, έχοντας συγγραφεί σε εποχές, που δέσποζε η γεωργική και αγροκτηνοτροφική παραγωγή, δεν φαίνεται να περιγράφει τους όρους της ηγεσίας βάσει των σχετικών εταιρικών και πολιτικών προτύπων της εποχής της «Οικονομίας της Γνώσης». Άραγε έχει τη δυνατότητα να συμβάλει στην ανάδειξη νέων ταγών ώστε να εμπνεύσουν δημιουργικά και γόνιμα το περιβάλλον τους;

Έχοντας ζήσει για μεγάλα χρονικά διαστήματα σε τρεις ηπείρους, και εργαστεί ως υψηλόβαθμο στέλεχος και μετέπειτα σύμβουλος σε πολυεθνικές εταιρείες και διεθνείς οργανισμούς, αλλά και από τη διδακτική εμπειρία μου ως καθηγητής σε μεταπτυχιακά προγράμματα σε Ελλάδα και Αμερική, θεωρώ ότι στην πραγματικότητα της **παγκοσμιοποιημένης ανθρωπότητας** και της οικονομίας της Γνώσης του 21^{ου} αιώνα οι βασικές αιτίες της σημερινής κατάστασης είναι οι εξής: (α) η γενικότερη **έλλειψη αρχών, παιδείας και αξιών**, καθώς γενικότερα σήμερα απουσιάζει ένα ουσιαστικό νόημα Ζωής ενώ και (β) η **ηγεσία** ακόμη λειτουργεί συνήθως αλαζονικά στο πλαίσιο που ορίζει η **εξουσία, η οποία επίσης δεν λειτουργεί με έναν κοινώς αποδεκτός κώδικα Ηθικής παρά το γεγονός ότι στην Ευρώπη όντως έχει εισαχθεί στην Έρευνα και τα επιστημονικά Προγράμματα ο έλεγχος Δεοντολογίας και Ακεραιότητας**. Και αυτό συμβαίνει παρά το γεγονός ότι στη γηραιά Ήπειρο σε αντίθεση προς την Αμερική, η Βίβλος δεν χρησιμοποιείται ούτε ως «σύμβολο» ούτε ως αφόρμηση έμπνευσης στη διδασκαλία των αρχών ηγεσίας.

Η σημερινή μεταβατική περίοδος είναι κάτι καινούργιο, ή έχει ξανά συμβεί στο παρελθόν, και αν ναι, πώς το αντιμετώπισε η ανθρωπότητα; Μελετώντας την Ιστορία, εντοπίζουμε αντίστοιχες περιόδους. Εστιάζοντας στην περίοδο της Παρουσίας του Ιησού Χριστού, παρατηρούμε ότι κατά την **περίοδο της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας** επικρατούσε μια **παρόμοια «μεταβατική» και σε κάποια σημεία παρακμιακή κατάσταση** στην παγκοσμιοποιημένη κοινωνία της Οικουμένης (= του τότε γνωστού κόσμου), στην οποία ο Χριστιανισμός έφερε τεράστιες κοινωνικές αλλαγές. Ενδεικτικά αναφέρω ότι εκείνη την εποχή η γυναίκα θεωρείτο υποδεέστερη του άντρα, τα παιδιά που γεννιόντουσαν ανήκαν στον άντρα, τα ανεπιθύμητα βρέφη εγκαταλείπονταν στα σταυροδρόμια για να τα φάνε τα θηρία ή να γίνουν προϊόν trafficking, οι δούλοι θεωρούντο περιουσιακό στοιχείο του ιδιοκτήτη το οποίο μπορούσε να διαθέσει όπως εκείνος ήθελε, το χρώμα, το γένος, ο τόπος και χρόνος γέννησης και το φύλλο έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στο αν κάποιος θα ήταν ελεύθερος ή όχι. Ο Χριστιανισμός σταδιακά άλλαξε την κοινωνική πραγματικότητα, εφόσον όμως μεταμόρφωσε τον άνθρωπο από βιολογική μονάδα σε Πρόσωπο με πρότυπο έναν Εσταυρωμένο (και άρα «εξευτελισμένο» για τα ανθρώπινα στάνταρντς) και Αναστάνα. Βαθμιαία, ανέδειξε τη γυναίκα ως ισότιμη με τον άνδρα, όπως και όλους τους ανθρώπους μεταξύ τους, ανέδειξε την αξία των παιδιών ή των ΑΜΕΑ, ανέπτυξε πρόνοια για τους πάντες.

Αφόρμηση για την πραγματοποίηση της μελέτης αποτέλεσε η αρνητικές εμπειρίες του συγγραφέα ως «ακόλουθου ηγετών» στην Ελλάδα και διάφορες χώρες του εξωτερικού, τόσο ως σπουδαστή και καθηγητή, όσο και ως εργαζόμενο, προϊστάμενο, ηγέτη και σύμβουλο Επιχειρήσεων. Η εμπειρίες αυτές τον οδήγησαν το 1990 στην εξής απόφαση: **«Δεν θέλω να επαναλάβω ως ηγέτης ότι έχω ζήσει στην παιδεία και εργασία ως ακόλουθος»**. Αναζήτησε λοιπόν λύση μέσα από διαρκείς σπουδές και εργασία σε θέσης τεχνολογίας, Management, και ηγεσίας. Κατέληξε στον προβληματισμό ότι η έλλειψη Ηθικών Αρχών και Δεξιοτήτων Ηγεσίας είναι διαχρονική. Τον 21ο αι βιώνουμε μια παρόμοια παρακμιακή κατάσταση και μεταβατική φάση όπως αυτή του 1ου αι μ.Χ.

Πρόσφατες έρευνες περί την ηγεσία δείχνουν ότι παρότι το συχνά εφαρμοζόμενο **καλοπροαίρετο αυταρχικό στυλ ηγεσίας** έχει καλύτερα αποτελέσματα από το **αυταρχικό διαχειριστικό στυλ ηγεσίας**, ωστόσο προτείνεται η πρακτική του **συμμετοχικού ηγετικού στυλ**. Η εφαρμογή του προτύπου της **«ηγεσίας του υπηρέτη»** αποδεικνύεται ότι έχει τον υψηλότερο θετικό αντίκτυπο στην ικανοποίηση από την εργασία, ενώ αντιθέτως το ελεγκτικό αυταρχικό πρότυπο (ηγεσίας) έχει τις αρνητικότερες επιπτώσεις και οδηγεί σε χαμηλότερες επιδόσεις.

Πώς τοποθετούνται οι ευαγγελιστές Μάρκος και Ιωάννης σε ό, τι αφορά στην Ηγεσία; Έχουν πρακτική εφαρμογή οι θέσεις τους στις επιχειρήσεις σήμερα; Γιατί η επιστήμη της ηγεσίας και οι επιχειρήσεις να ασχοληθούν με τη Θεολογία και αντίθετα;

Έχοντας βιώσει τα αδιέξοδα των μοντέλων ηγεσίας, όπως αυτά διδάσκονταν και εφαρμόζονταν στις τελευταίες δεκαετίες της α' και στις πρώτες της β' χιλιετίας, τα αρχικά **ερωτήματά μου**, ήταν **αν και πώς τοποθετήθηκε ο Χριστιανισμός σε ό, τι αφορά στην**

¹ Steve Jobs, "Interview with Steve Jobs Made in the 1990s" (USA, 2015), <https://www.youtube.com/watch?v=gHSp-1lxolg&feature=youtu.be>.

² Προσαρμοσμένο και εμπλουτισμένο από τον J. Cl. Rost, *Leadership for the Twenty First Century*, 2nd ed. (London: Praeger Publishers, 1993), 149.

Ηγεσία, και κατά πόσο η θέση τους έχει **εφαρμογή στις επιχειρήσεις σήμερα**. Αυτό με οδήγησε στο να σπουδάσω την Ερμηνευτική της Καινής Διαθήκης.

Μελετώντας την Καινή Διαθήκη **ως ένα ενιαίο κείμενο** διαπίστωσα ότι το κεντρικό θέμα της διδασκαλίας του Ιησού ήταν η διακήρυξη στους ανθρώπους ότι η βασιλεία του Θεού **έφθασε** «*ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν*». Αυτή τη βασιλεία όμως, η οποία ΔΕΝ συνδέεται απλώς με ουράνιες και υπερφυσικές αλήθειες, που υπερβαίνουν τις νοητικές ικανότητες των ακροατών (όπως ισχυρίζεται ο Πλάτων), αλλά επιχειρεί να «συναρπάσει» τον Ουρανό μαζί με τη γη, την ψυχή και το σώμα και μάλιστα όχι ατομικά αλλά «κοινοβιακά», ο Ιησούς την περιγράφει με **παραβολές**, δηλαδή με εικόνες - διηγήσεις από την καθημερινή ζωή των ανθρώπων (story-telling). Κύριο γνώρισμα αυτών των αφηγημάτων είναι η απλότητα και η διαχρονικότητά τους. Πάντοτε επίκαιρες και ευκολομνημόνευτες, παρέχουν «στερεά τροφή» όχι μόνον στους «διανοουμένους» αλλά και στα «νήπια». Οι παραβολές φανερώνουν όχι μόνο τον εξαιρετικό τρόπο με τον οποίο ο Ιησούς τις συνθέτει, αλλά αποκαλύπτουν και τη θεανδρικότητά του με την αυθεντία που εκφέρονται και προκαλούν σε υπ-ακοή. Όπως με τα «θαύματα» (δυνάμεις), που επιτελεί ο Ιησούς "ὡς ἐξουσίαν ἔχων", δηλώνει ότι Εκείνος είναι "ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου" του Δανιὴλ (κεφ. 7) παρομοίως και με τις παραβολές, προσφέρει στον «λαό της γης» τις υψηλές θεϊκές αλήθειες με την απλοϊκή και πολύ ανθρώπινη μορφή των εικόνων της καθημερινότητας.

Από τις εκατό και πλέον παραβολές που δίδαξε ο Ιησούς, οι δύο με θέμα τον **αμπελώνα** κατέχουν σπουδαία θέση. Το πρώτο μέρος της παρούσας μελέτης θα επικεντρωθεί στις Αρχές Ηγεσίας που παρουσιάζονται στις δύο παραβολές του Αμπελώνα, όπως αυτές καταγράφονται στους Ευαγγελιστές Μάρκο (βάσει του οποίου συγγράφηκαν και οι άλλοι δύο Συνοπτικοί, Ματθαίος και Λουκάς), και Ιωάννη, και προσλαμβάνονται δημιουργικά από τους Αποστολικούς Πατέρες Ερμά και Άγιο Ειρηναίο Λυών.

Όσον αφορά στις «προεκτάσεις στη σημερινή εποχή» η μελέτη θα επιχειρήσει να αναδείξει **πως μπορούν να εφαρμοστούν σήμερα στην ηγεσία των επιχειρήσεων οι Αρχές Ηγεσίας**. Δυστυχώς στο πλαίσιο ενός Μάστερ ΔΕΝ είναι δυνατόν να επικεντρωθούμε διεξοδικά στη μέθοδο με την οποία ο Απόστολος Παύλος, στις **επιστολές** του, ασχολείται με το θέμα της **ηγεσίας** και των **χαρακτηριστικών και ικανοτήτων ενός «κυβερνήτη»**. Για αυτό το λόγο θα περιοριστώ στο να αξιοποιήσω θέσεις του (από συγκεκριμένες επιστολές) περί των **Δεξιοτήτων του Ηγέτη**, η οποίες απορρέουν από τις Αρχές Ηγεσίας, και οι οποίες έχουν εφαρμογή στο σήμερα.

Επειδή δε και σήμερα το ευρύτερο **Περιβάλλον Εξουσίας**, στο οποίο καλείται ένας ηγέτης να εφαρμόσει τις Αρχές και Δεξιότητες Ηγεσίας προσομοιάζει με αυτό της Αποκάλυψης του Ιωάννη, η μελέτη θα αναφερθεί και στην εικόνα της Αιώνιας Πόλης – Πόρνης, η οποία επίσης σχετίζεται με τον «οίνο», όπως βεβαίως και με τον «άρτον και τα θεάματα». Έτσι θα αναδειχθεί η επικαιρότητα των συγκεκριμένων αφηγημάτων για την **ηγεσία στην σημερινή εποχή της «Οικονομίας της Γνώσης», πράγμα το οποίο** αποτέλεσε και το έναυσμα ενασχόλησής μου με το συγκεκριμένο θέμα μεταπτυχιακής διπλωματικής.

Το εξεταζόμενο θέμα, από όσο τουλάχιστον γνωρίζω, δεν έχει παρουσιασθεί στην ελληνική βιβλιογραφία. Στην παρούσα μελέτη **ακολουθείτε κυρίως η ποιοτική μέθοδος έρευνας της Καινής Διαθήκης**. Παράλληλα **αξιοποιούνται κάποια εργαλεία της ιστορικοκριτικής μεθοδολογίας** στην ανάλυση των ευαγγελικών περικοπών και των ερμηνευτικών υπομνημάτων των πατέρων και εκκλησιαστικών συγγραφέων. Επιπλέον παρουσιάζονται τα πρότυπα Ηγεσία που βρίσκονται σε ποικίλα έργα των αρχαίων φιλοσόφων και συγγραφέων (Ελλήνων, Ιουδαίων και Ρωμαίων). Επίσης, η **ανασκόπηση της ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας** περί της **σύγχρονης επιστήμης της ηγεσίας**, μαζί με τα **παραδείγματα εφαρμογής** των βιβλικών Αρχών Ηγεσίας από την πλευρά μου στη σημερινή πραγματικότητα των επιχειρήσεων, θεωρώ ότι προσφέρει την ευκαιρία στον αναγνώστη να κάνει **συγκρίσεις μεταξύ μη ορθόδοξου χριστιανικής και ορθόδοξου χριστιανικής παραδόσεως** επί του θέματος της Ηγεσίας, και να εκτιμήσει αναλόγως τη δυνατότητα προσφοράς της τελευταίας στην «καθημερινότητα» και τις προοπτικές μιας «συναδελφίας» όπως παλιότερα ονομάζονταν αρκετές Επιχειρήσεις (πρβλ. τον όρο «Σία»).

Γιατί επέλεξα το «παραδείγμα» του Αμπελώνα;

Ως **παιδί**, μεγάλωσα κάτω από τις κληματαριές του παππού μου, γιόρτασα με τους συγγενείς μου γύρω από το τσαμπί δώδεκα κιλών κόκκινου σταφυλιού.

Ως **ενήλικος** γνώρισα διαφορετικές «χρήσεις» του Οίνου (και της Ηγεσίας), π.χ. σαν μέσο Χαλάρωσης (απελευθέρωση από καθημερινότητα), σαν μέσο Μέθης (αλλοτρίωση), αλλά και σαν μέσο Έκστασης (θέωση). "Ένα ποτήρι κρασί γεννά πολλαπλούς συνειρμούς: θυμίζει τη Φύση (άμπελος), εξάπτει Αισθήσεις όπως η όραση, όσφρηση και γεύση, χρησιμοποιείται για να επισφραγίσει μια συμφωνία, με το Τσούγκρισμα σε μια Εορτή ή σε Κοινό Τραπέζι, ευχόμαστε στην Υγεία των συνδαιτημόνων, δηλώνουμε Συμμετοχή, Ισότητα, Χαρά. Αλλά και τον Μυστικό Δείπνο, και τον Οίνο της Ζωής στη Θεία Λειτουργία.

Ως **ταξιδιώτης**, περιόδεψα σε αμπελώνες και οινοποιεία, συμμετείχα στην συγκομιδή και την εμφιάλωση. Διαπίστωσα ότι για να δημιουργηθεί ένα υπέροχο κρασί απαιτείται σκύψιμο, κούραση, καλλιέργεια, προστασία, εξυπηρέτηση.

Ως ηγέτης σε επιχειρήσεις, διαπίστωσα ότι **υπάρχει σχέση του Αμπελουργού με τον Ηγέτη**. Ο Αμπελουργός προστατεύει τον αμπελώνα, ξέρει τότε και πώς να κλαδέψει τα αμπέλια, και τους δίνει περιορισμένο νερό, για να μεγιστοποιήσουν την ποιότητα και ποσότητά τους. Προκαλεί σκόπιμα στρες, γνωρίζοντας ότι ρισκάρει να βλάψει την σοδειά εάν δεν την διαχειριστεί σωστά. Αλλά το ρίσκο αξίζει τον κόπο, διότι βελτιώνει την ποιότητα παραγωγής, και παράγεται υπέροχο κρασί. Ο Αμπελουργός, αναλαμβάνει το ρίσκο επειδή ήδη οραματίζεται το βραβευμένο κρασί που θα απολαμβάνεται για πολλά χρόνια στο μέλλον. Παρομοίως, ο **Ηγέτης** προστατεύει, φροντίζει, καλλιεργεί και εξυπηρετεί τους ακολούθους του. Γνωρίζει πως το ελεγχόμενο άγχος βελτιώνει τόσο τον ίδιο όσο και εκείνους. Το άγχος, συνεπάγεται ανάληψη κινδύνων και μετακίνηση έξω από τη ζώνη άνεσης. Σε τακτική βάση, όταν ισορροπείται σωστά, παράγει εκθετικά & μακροπρόθεσμα οφέλη. Για αυτό, ωθεί συνεχώς τον εαυτό του και τις ομάδες του σε νέα όρια, επειδή εστιάζει επίσης στο μακροπρόθεσμο όραμα.

Ως **ερευνητής ανακάλυψα** το διδακτικό «παράδειγμα» του Αμπελώνα σε δύο διαφορετικές παραβολές του και του Ιωάννη. Έτσι αποφάσισα να συγκρίνω τα πρότυπα ηγεσίας της Ευαγγελικής Παράδοσης που εντοπίζονται στις παραβολές του Αμπελώνα, με τα μοντέρνα Επιστημονικά πρότυπα Ηγεσίας, και να ανακαλύψω τα «μηνύματα» των παραβολών Αμπελώνα για την Ηγεσία σήμερα.

Για την ενασχόλησή μου με το συγκεκριμένο θέμα **αφόρμηση** αποτέλεσε αφενός μεν η προ τριών δεκαετιών συνειδητή μου απόφαση να μην επαναλάβω ως ηγέτης τις “ηγητικές” συμπεριφορές που έχω βιώσει στα θρανία και τις επιχειρήσεις, αφετέρου δε, τα συμπεράσματα της διδακτορικής μου διατριβής (1998), και η υλοποίησή τους κατά τη διάρκεια της καριέρας μου έως και σήμερα. **Κίνητρο** και **διαχρονική πρόκληση** ήταν η πληθώρα προσκλήσεων ηγετών επιχειρηματικών ομίλων και εταιριών διεθνώς, στο να τους βοηθήσω, τόσο στο να απαλλαγούν από τα αρνητικά πρότυπα ηγεσίας που είχαν βιώσει, όσο και στο να γνωρίσουν και να εκπαιδευτούν στην πρακτική εφαρμογή ηγεσίας των επιχειρήσεών τους, όσων ακούν τις Κυριακές στην Εκκλησία.

Αφορμή και **καθοδήγησή** μου στη μελέτη αυτή, αλλά και για την αφοσίωσή μου επί διετία και πλέον στο μεταπτυχιακό κοινωνικής Θεολογίας, απετέλεσε η γνωριμία και συναναστροφή μου με τον εκλεκτό καθηγητή μου Σωτήρη Δεσπότη. Τον ευχαριστώ θερμά για τη διαύγεια με την οποία αξιοποίησε δημιουργικά την ανάγκη μου να συνδέσω την ταπεινή επιστημονική και εμπειρική γνώση μου σχετικά με την ηγεσία και διοίκηση, την οποία μεταδίδω καθημερινά μέσα από τη δουλειά μου στους μαθητές, πελάτες και φοιτητές μου, με αυτά που ακούω και βιώνω την Κυριακή στην Εκκλησία ή στα προσκυνήματά μου στις μονές του Αγίου Όρους και στους Αγίους Τόπους. Ο μεστός και ουσιαστικός του λόγος, το ευαίσθητο και υπομονετικό αυτί του και το ανοικτό πνεύμα του αποτελούν αφ’ εαυτού πρακτικό παράδειγμα του προτύπου προς μίμηση ηγέτη Επισκόπου Ποιμένα Διακόνου που παρουσιάζω στην μελέτη.

Τις ευχαριστίες μου επίσης στον καθηγητή κ. Αθανάσιο Αντωνόπουλο (συνέβαλλε στο να γνωρίσω την εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής θρησκείας στον Χριστιανισμό καθώς και ως μέλος της επιτροπής κρίσης αυτής της διπλωματικής), στον καθηγητή κ. Σπύρο Τσιτσικό (τα σχόλια λειτούργησαν καταλυτικά και ως βάση γόνιμου διαλόγου για τη διαμόρφωση της μελέτης), καθώς και στον αγαπητό δάσκαλό από τα σχολικά μου χρόνια στη Σχολή Αναβρύτων, και μετέπειτα καθηγητή μου στο μεταπτυχιακό μου στο ΕΚΠΑ κ. Γεώργιο Φίλια, ο οποίος δεν παύει να αποτελεί φάρο και οδηγό στο πνευματικό μου ταξίδι.

Ιδιαίτερως ευχαριστώ τον αντιπρόεδρο Αρείου Πάγου ε.τ. Νικόλαο Ζαΐρη (με αγάπη, μεθοδικότητα και διάκριση αγάλιασε την ταπεινότητα της μελέτης μου, διείδε, με την βαθιά εμπειρία του, την Πίστη που ανέκαθεν με καθοδηγούσε στην αδιαπραγμάτευτη εφαρμογή των Αρχών και Δεξιοτήτων «*ηγεσίας και διοίκησης δια του παραδείγματος*» καθώς και το «*θάρρος όταν είχα στην αντίπερα όχθη ηγήτορες που με τις βιωματικές ιδιορρυθμίες τους, αποτελούσαν ανασταλτικό παράγοντα για την περαιτέρω ανέλιξή μου*», και με άγγιξε στα βαθύτερα της ψυχής μου), τους αγαπητούς φίλους Εύη Chitwood, Γιώργο Αγγελή και Λουκά Δομέστιχο (επιμελώς μελέτησαν, σχολίασαν και παρότρυναν την προσπάθειά μου), ένα φίλο μοναχό αγιορείτη ο οποίος επιθυμεί να μείνει ανώνυμος (φρόντισε με καλογενική λεπτότητα και επιμέλεια την λιτότητα της μελέτης).

Αυτή η μελέτη δεν ασχολείται με το Management, την διαχείριση δεικτών παραγωγικότητας, ή την ηγεσία στην πολιτική, οικονομία, στρατό, κοινωνιολογία. Επιπλέον, δεν αποσκοπεί στο να καθιερωθεί ο συγγραφέας στη Θεολογία προσθέτοντας κάτι καινοτόμο στην Θεολογική επιστήμη, πέραν ίσως της καινοτόμου επιστημονικής μεθόδου που χρησιμοποιήθηκε.

Σκοπός της μελέτης είναι μέσα από την διαλογική με τις αγιογραφικές περικοπές, **να αναδείξει τη σχέση τους με τα αντίστοιχα επιστημονικά συμπεράσματα περί της σύγχρονης ηγεσίας**, καθώς και τη **δυνατότητα πρακτικής εφαρμογής τους στις επιχειρήσεις σήμερα**. Αυτή θεωρώ και επιδιώκω ως **ταπεινή συνεισφορά μου**, και επιθυμώ να είναι ξεκάθαρη στους αναγνώστες.

Επιθυμία του συγγραφέα είναι να προσδώσει ισχυρότερες βάσεις στα επιστημονικά & τεχνικά αντικείμενά της ηγεσίας, διοίκησης και ανάπτυξης στην «Οικονομία της Γνώσης», να συνδέσει αυτά που λίγοι ακούν τις Κυριακές στην Εκκλησία με αυτά που όλοι

βιώνουμε καθημερινά στην εργασία μας προς βελτίωσή της/μας, να αξιοποιήσει τη σοφία της Καινής Διαθήκης στην επιστήμη και πράξη της Ηγεσίας, να «*ευαγγελίσει*», *αν και όσο επιτραπεί, τους ανθρώπους του “συναφίου” του*»³.

Το εγχείρημα προφανώς με υπερβαίνει, χρειάζεται συνεργασία με ειδικούς, ευλογία πνευματικού και φώτιση από τον Κύριο. Η συνεισφορά των δασκάλων μου είναι κλειδί σε αυτό το εγχείρημα. Η μελέτη μου έχει εμπλουτιστεί από τα κείμενα των καθηγητών μου ακολουθώντας το παράδειγμα του Ξενοφώντα⁴. Δεν επιθυμώ ούτε διανοούμαι να αποδείξω ότι γνωρίζω τα ίδια ή περισσότερα από τους δασκάλους μου στα ειδικά τους αντικείμενα. Επιθυμώ απλώς να **συνθέσω** τις γνώσεις των πηγών και των δασκάλων μου με τις δικές μου γνώσεις και εμπειρίες προκειμένου να **αναδείξω** ότι **αξίζει** να προσπαθήσουμε να **γνωρίσουμε, υιοθετήσουμε και εφαρμόσουμε τα βιβλικά πρότυπα ηγεσίας στις σημερινές επιχειρήσεις**.

Προστιθέμενη της αξία μελέτης είναι ο απλός τρόπος κατανόησης των συλ ηγεσίας και χαρακτηριστικών του ηγέτη μέσω αφηγηματολογίας - story-telling (παραβολές & επιστολές). Η μελέτη μπορεί να αποτελέσει τη βάση για περαιτέρω ανάπτυξη και βελτίωση της φιλοσοφίας, επιστήμης και πρακτικής της ηγεσίας σε όλους τους κλάδους. Επίσης μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως οδηγός προετοιμασίας προϊστάμενων – ηγετών, και για την ενημέρωση προγραμμάτων κατάρτισης ηγετών.

³ Όπως μου είπαν πρώτοι μεταξύ άλλων, οι κ.κ. Σ. Δεσπότης και Γ. Αγγελής σε ξεχωριστές κατ' ιδίαν συνομιλίες μας.

⁴ «Ότι μὲν βέλτιον ἄλλου ἐπίσταιτο ἐπιδιδάξαι, ὅτι δὲ χεῖρον ἐπιμαθεῖν», Ξενοφών. Οικονομικός, Χ, 10.

Εισαγωγή

Στις μέρες μας οι συζητήσεις σχετικά με τη μέθοδο «κυβέρνησης» των Επιχειρήσεων αντικατοπτρίζουν την ανάγκη να μην αναδειχθούν απλώς πρόσωπα, τα οποία θα ασκήσουν «διοίκηση», αλλά ηγέτες που θα εμπνεύσουν το ανθρώπινο δυναμικό και θα αξιοποιήσουν τα χαρίσματα όλων. Από την άλλη, μεγάλο μέρος της πλούσιας βιβλιογραφίας σχετικά με την ηγεσία αντανακλά έναν ενθουσιασμό ως προς τις προοπτικές τέτοιων ηγετών, χωρίς να υιοθετείται και ένας κοινός αξιακός κώδικας, καθώς στη εποχή μας η αλήθεια έχει απόλυτα σχετικοποιηθεί. Παρατηρείται επίσης ένας «κατακλυσμιαίος ρυθμός γέννησης» ιδρυμάτων που προσφέρουν εκπαιδευτικά προγράμματα ηγεσίας εντός των Πανεπιστημίων, της Εκκλησίας και των κυβερνητικών δομών (ενδεικτικά βλέπε ^{5,6,7}). Βεβαίως τα συγκεκριμένα προγράμματα επηρεάζονται έντονα από όσα μοντέλα διαχείρισης επιχειρήσεων διδάσκονταν επί δεκαετίες στα μεταπτυχιακά προγράμματα διοίκησης επιχειρήσεων, και τα οποία σε μεγάλο βαθμό οδήγησαν στο **σημερινό ηγετικό αδιέξοδο**. Δυστυχώς, τέτοια προγράμματα σπάνια διαμορφώνονται μετά από σοβαρό και βαθύ προβληματισμό σχετικά με τις αιτίες που μας οδήγησαν σε λανθασμένα ηγετικά μοντέλα απλώς διαχειριστών της εξουσίας. Επίσης δεν αξιοποιούνται διαχρονικά μοντέλα ηγεσίας και μάλιστα κατεξοχήν αυτά της Αγίας Γραφής και της σοφίας της χριστιανικής παράδοσης, παρότι είναι εκείνα τα στοιχεία που διαμόρφωσαν τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Όλα τα ανωτέρω αναδεικνύουν την ανάγκη αναδιτύπωσης του τι όντως σημαίνει «**ηγεσία**».

Διαβάζοντας προσεκτικά τον τίτλο της παρούσας μελέτης ανακύπτουν τα εξής **ερωτήματα**:

- Για ποιο λόγο χρειάζεται αυτή η μελέτη των αρχών και δεξιοτήτων ηγεσίας στην ευαγγελική παράδοση;
- Γιατί η επιστήμη της ηγεσίας χρειάζεται σήμερα να εντυφώσει στην ανάλυση των ηγετικών προτύπων της Βίβλου;
- Γιατί η επιστήμη της ηγεσίας και οι επιχειρήσεις να ασχοληθούν με τη Θεολογία;
- Τι σχέση έχει η Θεολογία με την ηγεσία και την εφαρμογή της στην καθημερινότητά μας, στις επιχειρήσεις και όχι μόνον;

Για να απαντήσω σε αυτά τα ερωτήματα, και να στοιχειοθετήσω το γιατί κάποιος αξίζει να διαβάσει τόσο τα επόμενα κεφάλαια αυτής της πραγματείας (!), όσο και την **Καινή Διαθήκη**, αφενός θα υιοθετήσω την τεχνική της αφηγηματολογίας (story-telling) επιλέγοντας το «παράδειγμα» της Παραβολής του Αμπελώνα από τα Ευαγγέλια του Μάρκου και Ιωάννη. Αφετέρου, θα ακολουθήσω συγκεκριμένη **επιστημονική μεθοδολογία** έρευνας (την Ποιοτική μεθοδολογία, με χρήση επιλεγμένων εργαλείων της ιστορικοκριτικής μεθόδου και την παρουσίαση μελετών περίπτωσης), που ακολουθείται σε όλες τις επιστήμες, και στη Θεολογία:

- α. Στα κεφ. 1 και 2 πραγματοποιείται βιβλιογραφική ανασκόπηση μοντέλων ηγεσίας σύγχρονων και της αρχαιότητας.
- β. Σε κάθε ένα από τα κεφ. 3-7, αρχικά τίθενται ερωτήματα, παρουσιάζεται και αναλύεται το κάθε βιβλικό πρότυπο ηγεσίας (σε επίπεδο Αρχών ή / και Δεξιοτήτων), περιγράφονται συνοπτικά οι βιβλιογραφικές ερμηνευτικές απόψεις Πατέρων της Εκκλησίας και σύγχρονων ερμηνευτών.
- γ. Στο κεφ. 8 παρουσιάζονται πραγματικές **μελέτες περιπτώσεις επιχειρήσεων** όπου οι Αρχές και Δεξιότητες Ηγεσίας των βιβλικών προτύπων εφαρμόστηκαν (είτε από τον συγγραφέα, είτε από άλλους), και τα αποτελέσματά τους.
- δ. Στο κεφ. 9 ανακεφαλαιώνονται τα συμπεράσματα και προτείνονται επόμενα βήματα έρευνας.

Οι Χριστιανικές Γραφές, έχοντας ως πυρήνα τους έναν Εσταυρωμένο, καταρχήν και καταρχάς μας προσκαλούν σε προσεκτικό και κριτικό προβληματισμό σχετικά με τους λόγους, οι οποίοι μας οδηγούν στο να επιθυμούμε να ηγηθούμε. Ας μην λησμονείται ότι η λαχτάρα για «δυνατούς» ηγέτες μπορεί να αποτελεί σημάδι ανασφάλειας και φόβου. Και όσοι φιλοδοξούν ενεργά την ηγεσία, **καθοδηγούνται από τον εγωισμό και την επιθυμία εξουσίας – κυριαρχίας πάνω στον «άλλον»**. Και αυτός μπορεί να αποδειχθεί **επικίνδυνος συνδυασμός**.

Βεβαίως η **Αγία Γραφή δεν αγνοεί την ανάγκη του μεταπτωτικού κόσμου να διαθέτει ηγέτες – «ποιμένες»**, και περιέχει πολλές και ποικίλες Ιστορίες με τέτοια μοντέλα. Έτσι η Προς Εβραίους, αναφέρει⁸: «*Να θυμάστε τους ηγέτες σας, που σας μετέδωσαν το λόγο του Θεού, να βλέπετε πως τέλειωσαν τη ζωή τους και να ακολουθείτε το παράδειγμά της πίστης τους. [...] Να ακολουθείτε πιστά και να υπακούτε τους εκκλησιαστικούς ηγέτες σας. Γιατί αυτοί αγρυπνούν για τη σωτηρία σας, επειδή θα δώσουν λόγο στο Θεό*» (13:7. 17). Επίσης, ο Παύλος σε ένα από τα αρχαιότερα κείμενα της Καινής Διαθήκης προτρέπει την Εκκλησία στην Κόρινθο με τα εξής λόγια: «*Γίνετε μιμητές μου, όπως κι εγώ μιμούμαι το Χριστό*» (1 Κορ. 11: 1). Συνεπώς, όπως αποδεικνύεται από αυτά τα κείμενα, η μαρτυρία της Βίβλου δεν μας επιτρέπει να απορρίψουμε την ιδέα της ηγεσίας. Δεν **ταυτίζονται, όμως, τα πρότυπα της με τα κυρίαρχα μέχρι και την δεκαετία του 2000 εταιρικά μοντέλα ηγεσίας**, τα οποία διδάσκονταν στις σχολές ηγεσίας και διοίκησης επιχειρήσεων (πανεπιστημιακές και μη).

⁵ Tim Dearborn, "Preparing New Leaders for the Church of the Future: Transforming Theological Education through Multi-Institutional Partnerships," *Institutional Development for Theological Education* 12, no. 4 (1995): 7–12. Ο Tim Dearborn είναι Διευθυντής της Σύνδεσμος Θεολογικής Εκπαίδευσης του Σιάτλ

⁶ Skip Bell and Roger Dudley, "LEADERSHIP FORMATION IN MINISTERIAL EDUCATION-PART 2: THE IMPACT OF GRADUATE THEOLOGICAL EDUCATION ON LEADERSHIP DEVELOPMENT IN THE LOCAL PASTORATE," *Andrews University Press* 42, no. 1 (2004): 203–216.

⁷ Ross Kinsler, *Diversified Theological Education: Equipping All God's People* (Pasadena, California: William Carey International University, 2008), 241-268.

⁸ Μεταφράσεις χορίων από «Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ Σε μετάφραση στη δημοτική», Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, «Οι Φίλοι της Αγίας Γραφής», Αθήνα 2003.

Ήδη από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα και εντεύθεν, τα πράγματα δείχνουν να αλλάζουν στην επιστήμη, διδαχή και πράξη της ηγεσίας και διοίκησης. Στην επιστήμη περί της ηγεσίας διακρίνουμε πρότυπα που **ανατρέπουν και αντιστρέφουν την γνωστή δομή πυραμίδας, η οποία τοποθετούσε τον ηγέτη στην κορυφή μιας ιεραρχίας. Πλέον η φροντίδα αφορά στη βάση της (πυραμίδας) και υποστηρίζει όλους τους εμπλεκόμενους συνεργάτες, οι οποίοι ως «υπάλληλοι» (έχοντας δηλ. ως αρχή τη θεραπεία «αλλήλων») καλούνται να υλοποιήσουν ένα κοινό όραμα χωρίς να αγνοούν βασικές αρχές Οικολογίας και Βιοηθικής. Επιπλέον, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες προβάλλονται και βιβλικά πρότυπα ηγεσίας, τα οποία όμως «ερμηνεύονται» βάσει της προτεσταντικής θεολογικής Ερμηνευτικής, που σύμφωνα με τη γνωστή θεωρία του Max Weber φαίνεται να επηρέασε τη Γένεση του Καπιταλισμού. Έτσι εκ του αποτελέσματος (στη δεύτερη πλέον δεκαετία του 21^{ου} αι, εν μέσω όλο και σοβαρότερων κρίσεων θεσμών, οικονομικών, περιβαλλοντικών και ηθικών) το αίσθημα αναζήτησης του αληθινού ηγέτη γίνεται ολοένα και ζηρρότερο.**

Αποτελεί πρόκληση για εμάς, που γαλουχηθήκαμε με τα νάματα μιας εναλλακτικής Παράδοσης, να αναστοχαστούμε τις αρχές, τα καθήκοντα και τις δεξιότητες της ηγεσίας υπό το φως των παραδειγμάτων που ανακαλύπτουμε στις βιβλικές Πηγές μας, και κυρίως στα ευαγγέλια, τις επιστολές και τις ερμηνείες των πρώτων αποστολικών Πατέρων. Αυτά τα κείμενα συγγράφηκαν στην πρώτη «παγκοσμιοποιημένη» εποχή της Ιστορίας (1^{ος} – 2^{ος} αι. μ.Χ.), όταν ο Χριστιανισμός δεν ήταν εναγκαλισμένος με την πολιτική Εξουσία, αλλά κινούνταν στο «περιθώριο» (όπως και σήμερα μετά από αιώνες συμβαίνει και πάλι). Συγγράφηκαν από τους ανθρώπους του άμεσου περιβάλλοντος του Ιησού Χριστού, που βίωσαν τη διδασκαλία Του και κατόπιν ερμηνεύθηκαν στο πλαίσιο μια όντως κοινοβιακής παράδοσης, που ενσάρκωνε σε πολλά σημεία το Ομοθυμαδόν της πρώτης Κοινότητας της Πεντηκοστής.

Στα χρόνια που γεννήθηκε ο Χριστιανισμός και γράφτηκε η Καινή Διαθήκη, οι άνθρωποι, είτε Ιουδαίοι είτε Έλληνες (= εθνικοί), ένιωθαν πως τέλειωνε μια εποχή κι άρχιζε μια άλλη. Απ' τη μια πλευρά, η Ρώμη προσπαθούσε να εδραιώσει μια νέα τάξη χρησιμοποιώντας μία Παξ (=Ειρήνη) βασισμένη στο νόμο και τη βία. Από την άλλη πλευρά στην Διασπορά της Μεσογείου ο Ιουδαϊσμός (ο οποίος ΚΑΚΩΣ από κάποιους χαρακτηρίζεται συλλήβδην ως «νομικός»), ιδίως μετά την τραυματική Καταστροφή του Ναού των Ιεροσολύμων το 70 μ.Χ., όταν και κυριάρχησε η «αίρεση» των Φαρισαίων, προσπαθούσε να αντιδράσει στην «ομογενοποίηση» - αφομοίωση, υπερτονίζοντας ενίοτε την εκλογή του Έθνους και την αυστηρή τήρηση θρησκευτικών νομικών διατάξεων, οι οποίες αφορούσαν στη διάκριση «καθαρού» και ακαθάρτου κυρίως στο πεδίο της τράπεζας και της κλίνης.

Η χριστιανική απάντηση στο βασικό αυτό πρόβλημα ήταν η διακήρυξη – το Ευαγγέλιο ότι η όντως καινούργια τάξη (η «Βασιλεία του Θεού») «φθάνει» και είναι δημιούργημα της αγάπης του Θεού για την ανθρωπότητα και ταυτόχρονα προϊόν μετοχής σε μια πρόσκληση να αποκτήσουν άπαντες το στάτους του «παιδιού». Κοινωνοί και μέτοχοί της δεν είναι όσοι νομίζουν πως θα την εδραιώσουν με τη πολυποίκιλη βία, με τη φιλοσοφική παιδεία ή με τη νομικά άψογη θρησκευτική διαγωγή, αλλά όσοι, έχοντας επίγνωση της πτωχείας τους, λαχταρούν αληθινά την παρουσία του Θεού της Εξόδου, χωρίς να πιστεύουν πως την αξίζουν δικαιωματικά (για λόγους θρησκευτικούς, κοινωνικούς κτλ.).

Την ίδια εκείνη εποχή, στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία ακμάζει στις πόλεις ο θεσμός των «κολλεγίων», «εταιρειών», θιάσων με αφορμήση τη λατρεία ενός «πάτρωνα» θεού, ή την άσκηση του ιδίου επαγγέλματος ή την κοινή εθνοτική συνειδηση, υπαγορευμένος (αυτός ο θεσμός) και από την ζωτική ανάγκη κηδείας (=έντιμης ταφής και μνημόσυνων). Πρόκειται για προσπάθειες για τη δημιουργία εναλλακτικών «κοινωνιών», από ανθρώπους ξεριζωμένους από τη γενέθλια γη.

Ιδίως μετά την παρουσία στο θρόνο της Ρώμης αυτοκρατόρων απόλυτα διεφθαρμένων και παρανοϊκών, όπως ήταν ο Καλιγούλας και ο Νέρων, αναδείχθηκε το σοβαρό έλλειμμα ηγεσίας. Γι' αυτό προφανώς και οι Ευαγγελιστές, οι Απόστολοι και οι Αποστολικοί Πατέρες έδωσαν έμφαση στο να αποτυπώσουν τα πρότυπα προς μίμηση και προς αποφυγή του ηγέτη και να αποκαλύψουν τα χαρακτηριστικά της διεφθαρμένης εξουσίας, που διαμόρφωνε το ευρύτερο περιβάλλον εντός του οποίου καλούνταν ο ηγέτης να ηγηθεί. Ο έσχατος Πειρασμός του Κυρίου, μετά την πρόκληση να μοιράσει «άρτον και θέαμα» πριν αναλάβει δημόσια δράση ήταν να προσκυνήσει τον Σατανά με αντάλλαγμα όλα τα βασίλεια της ρωμαϊκής Οικουμένης (Μτ. 4:10). Στο αίτημα για αληθινή και γνήσια ανθρώπινη «κοινωνία» ο Χριστιανισμός απάντησε με τη δημιουργία της Εκκλησίας, όπως σύντομα ονομάστηκε η χριστιανική Κοινότητα. Αυτήν την κοινωνία δεν την διέυθυνε ένας θνητός και εμπαθής «Κύριος και Θεός», όπως απαιτούσαν να αποκαλούνται συγκεκριμένοι αυτοκράτορες, αλλά ο Εσταυρωμένος και Αναστάς Ιησούς Χριστός. Επίσης η Εκκλησία δεν, έδινε έμφαση στα έργα του Νόμου, τα οποία, όπως αποδεικνύει και ο Παύλος στο Ρωμαίους 7, τελικά επιφέρουν ενοχές σε μια προσπάθεια ανέφικτης υποταγής, αλλά στους καρπούς του Πνεύματος του Ιησού, του Παρακλήτου ο οποίος εμπνέει και ζωογονεί.

Τα παραπάνω είναι μερικές βασικές αρχές στη συγγραφή και κατανόηση αυτών που πραγματεύονται τα επόμενα κεφάλαια. Πιστεύω ότι ο αναγνώστης θα συνειδητοποιήσει τι μπορεί να διδάξει η Καινή Διαθήκη στους σημερινούς ανθρώπους όσον αφορά στην ηγεσία σε περιβάλλοντα εργασιακά-επιχειρήσεων στα οποία εστιάζει αυτή μελέτη και τα οποία είναι προσανατολισμένα πλέον στην δημιουργία της «σπουδαίας ομάδας» σε αντίθεση προς την κατασκευή «πυραμίδας» και στην αποκλειστική στοχοθέτηση του οικονομικού κέρδους που κυριαρχούσε επί αιώνες.

Η παρούσα μελέτη αφορά αφενός στην **ανακάλυψη και μελέτη ηγετικών Αρχών και Δεξιοτήτων που παρουσιάζονται στην Καινή Διαθήκη**, αφετέρου δε στον **συσχετισμό μεταξύ αυτών των προτύπων ηγεσίας και αυτών που προκρίνει η σύγχρονη επιστημονική βιβλιογραφία** περί επιχειρηματικής ηγεσίας. Θα ακολουθήσω την **Ποιοτική Ερευνητική Μέθοδο** προκειμένου να αναδείξω τα πρότυπα ηγεσίας προς αποφυγήν και προς μίμηση σε επίπεδο **Αρχών**, ΕΣΤΙΑΖΟΝΤΑΣ στις παραβολές της Αμπέλου από τους Ευαγγελιστές Μάρκο και Ιωάννη, όπως αυτές δημιουργικά προσλήφθηκαν από τους Αποστολικούς Πατέρες Ερμά και Άγιο Ειρηναίο).

Μετά την ανασκόπηση της τρέχουσας επιχειρηματικής βιβλιογραφίας σχετικά με τα δημοφιλή στυλ ηγεσίας και την αποτελεσματικότητά τους διερωτόμαστε αν οι σημερινοί ηγέτες θα μπορούσαν να διδαχθούν ή / και να εμπνευσθούν από την Καινή Διαθήκη όσον αφορά (α) στα στυλ ηγεσίας και την αποτελεσματικότητά τους, (β) στις δεξιότητες, χαρακτηριστικά και συμπεριφορά των ηγετών και (γ) τον αντίκτυπο στους υπαλλήλους τους.

Η **επιστημονική μεθοδολογία έρευνας** που θα ακολουθήσω περιλαμβάνει (α) την Ποιοτική μεθοδολογία⁹, (β) εργαλεία της ιστορικοκριτικής μεθόδου όπως αυτά καταγράφονται μεθοδικά στο έργο του Σ. Δεσπότη, και (γ) την παρουσίαση μελετών περίπτωσης. Οι μέθοδοι αυτοί ακολουθούνται σε όλες τις επιστήμες, και στη Θεολογία. Συγκεκριμένα, θα ακολουθήσω την **Ποιοτική Ερευνητική Μεθοδολογία** προκειμένου να προσδιορίσω τα πρότυπα ηγεσίας προς αποφυγήν και προς μίμηση σε επίπεδο **Αρχών** (από τις παραβολές της Αμπέλου από τους Ευαγγελιστές Μάρκο και Ιωάννη, και την ερμηνεία και εξέλιξη τους από τους Αποστολικούς Πατέρες Ερμά και Άγιο Ειρηναίο), **δεξιοτήτων** απαραίτητων για την υλοποίηση των Αρχών στις επιχειρήσεις σήμερα (από επιστολές του Αποστόλου Παύλου), και του **ευρύτερου περιβάλλοντος εξουσίας** εντός του οποίου καλείται να λειτουργήσει κάθε ηγέτης (από το Κρίμα της Πόρνης της Αποκάλυψης του Ιωάννη).

Για τον προσδιορισμό και μελέτη των καινοδιαθηκικών **περικοπών περί ηγεσίας**:

- θεωρώ ότι η Κ.Δ. αποτελεί ένα ενιαίο φιλολογικό σύγγραμμα, όπως αυτό ορίστηκε το 367 μ.Χ. στην επιστολή του Μεγάλου Αθανασίου επισκόπου Αλεξανδρείας¹⁰ (στην οποία «*περιέχεται ο πρώτος επίσημος κατάλογος – κανόνας της ΚΔ, αλλά και κατάλογος των παλαιοδιαθηκικών βιβλίων, στον οποίο τα δευτεροκανονικά χαρακτηρίζονται ως μη “κανονιζόμενα” και απλώς χρήσιμα για την κατήχηση*»).
- πραγματοποιώ **ανάλυση των προαναφερθέντων ευαγγελικών περικοπών** χρησιμοποιώντας ποιοτική μεθοδολογία έρευνας
- **χρησιμοποιώ τα εργαλεία ιστορικοκριτικής μεθοδολογίας έρευνας**. Με αυτά τα εργαλεία επέλεξα και οριοθέτησα συγκεκριμένες περικοπές βιβλίων της Καινής Διαθήκης που αφορούν στην ηγεσία. Μετά την κριτική του κάθε κειμένου, η κάθε περικοπή αναλύεται τόσο ως προς τη συνάφειά της με το υπόλοιπο βιβλίο από το οποίο προέρχεται όσο και σε σχέση με τα βιβλία άλλων συγγραφέων της Καινής και Παλαιάς Διαθήκης. Ακολουθεί η ερμηνεία και μελέτη του κειμένου με βάση τις προσεγγίσεις Πατέρων της Εκκλησίας και νεότερων Ερμηνευτών, καθώς και με βάση την πρόσληψή τους από την τέχνη (εικονογραφία, μμολογία) και τη λαογραφία. Τέλος ακολουθεί σχολιασμός, συμπεράσματα και προεκτάσεις σε σχέση με τη σύγχρονη ηγεσία επιχειρήσεων και οργανισμών.

Σε κάθε ένα από τα **κεφάλαια 3 έως 6**, θα θέτω ερωτήσεις (στην αρχή), θα παρουσιάζω και αναλύω το βιβλικό πρότυπο ηγεσίας (σε επίπεδο Αρχών ή / και Δεξιοτήτων), θα περιγράψω συνοπτικά τις βιβλιογραφικές ερμηνευτικές απόψεις Πατέρων της Εκκλησίας και Πανεπιστημιακών, και στο τέλος κάθε κεφαλαίου θα απαντώ τις ερωτήσεις με **πρακτικά παραδείγματα – μελέτες περίπτωσης** από τις επιχειρήσεις.

Ομοίως και για την **περιγραφή του ευρύτερου περιβάλλοντος εξουσίας**, όπου καλείται να ενεργοποιηθεί ο ηγέτης εστιάζω στο κεφάλαιο 7 σε συγκεκριμένη περικοπή από την Αποκάλυψη του Ιωάννη. Πρόκειται για το κεφ. 17, το **Κρίμα της Πόρνης**, η οποία συμβολίζει την ανήθικη Εξουσία της πόλης της Βαβυλώνας, της Ρώμης, την οποία ενίοτε μιμούνται αντίστοιχα Κέντρα παγκόσμιας εξουσίας (πολυεθνικών ή άλλων οργανισμών). Μέσα σε αυτά τα πλαίσια καλούνται να εξασκήσουν τα καθήκοντά τους οι ηγέτες τόσο του προτύπου προς αποφυγήν όσο και αυτού προς μίμηση. Ο Ιωάννης επίσης μας δείχνει τις συνέπειες και τα αποτελέσματα

⁹ Η ποιοτική προσέγγιση στην έρευνα χρησιμοποιείται αυτοτελώς ή συμπληρωματικά προς τις ποσοτικές τεχνικές, και στοχεύει στην διερεύνηση και κατανόηση σε βάθος των κοινωνικών φαινομένων. Παρέχοντας τη δυνατότητα στον ερευνητή να αντλήσει πλούσιες πληροφορίες για το υπό εξέταση θέμα, η ποιοτική έρευνα αποτελεί την ενδεδειγμένη μεθοδολογία για να απαντηθούν τα ερωτήματα που σχετίζονται με το "Γιατί;" και το "Πώς;" των φαινομένων. Η ποιοτική προσέγγιση αποτελεί μια κατά βάση διερευνητική (exploratory) μέθοδο. Στοχεύει περισσότερο στην ανάδυση νέων τυποποιήσεων και θεωρητικών μοντέλων παρά στην επαλήθευση υποθέσεων ή στη γενίκευση σε ένα μεγαλύτερο πληθυσμό. Το βασικό πλεονέκτημα των ποιοτικών μεθόδων που εξυπηρετεί αυτή την στόχευση είναι η ευελιξία που χαρακτηρίζει την ερευνητική διαδικασία. Η ποιοτική έρευνα αποτελεί την κατάλληλη μεθοδολογική επιλογή για να διερευνηθούν σε βάθος οι αναπαραστάσεις, οι στάσεις, οι αντιλήψεις, τα κίνητρα, καθώς και τα συναισθηματικά και συμβολικά/φαντασιακά δεδομένα και δεδομένα της συμπεριφοράς των ατόμων. Στόχος της ποιοτικής διερεύνησης δεν αποτελεί απλά η περιγραφή μιας στάσης ή μιας συμπεριφοράς αλλά η ολιστική κατανόηση. Η ποιοτική έρευνα διερευνά την εμπειρία των ατόμων και τα υποκειμενικά νοήματα που τη συγκροτούν, εστιάζοντας πάντα στο ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό (αξιακό και ιδεολογικό) πλαίσιο (context) στο οποίο εγγράφεται. Χαρακτηριστικά της ποιοτικής προσέγγισης είναι το μικρό δείγμα συμμετεχόντων, η ανάλυση λόγου ή/και κειμένων. (Πανεπιστήμιο Κύπρου, Πανεπιστημιακό Κέντρο Ερευνών Πεδίου, Είδη Ερευνών: <https://www.ucy.ac.cy/pakepe/el/research-services/research-kind>)

¹⁰ Στυλιανός Παπαδόπουλος, *ΛΘ' Πασχάλια Εορταστική Επιστολή Του Μ. Αθανασίου (Έτος 367 μ.Χ.)*, Πατρολογία, vol. Β' Ο Τέταρτος Αιώνας (Ανατολή και Δύση) (Αθήνα: Παρουσία, 1990), 311.

εφαρμογής αυτού του συστήματος εξουσίας τόσο για τους «Εξουσιαστές» όσο και για τους «Εξουσιαζόμενους». Οι συνειρμοί και τα συμπεράσματα για την ηγεσία στην σημερινή εποχή είναι άμεσα και σαφή, και αναλύονται στα αντίστοιχα κεφάλαια.

Στα κεφάλαια 8 και 9 θα παρουσιάσω πραγματικές μελέτες περιπτώσεις επιχειρήσεων όπου οι Αρχές και Δεξιότητες Ηγεσίας την παρουσίαση μελετών περίπτωσης των προαναφερθέντων προτύπων (είτε από εμένα, είτε από άλλους) με τα αποτελέσματά τους, και θα ανακεφαλαιώσω τα συμπεράσματα.

Διότι πως θα μπορούσε να είναι γνήσια και ολοκληρωμένη μια πραγματεία, αν αυτά που περιγράφονται σε γραπτά κείμενα (και συγκεκριμένα στην Καινή Διαθήκη), δεν μπορούν να επιβεβαιωθούν εμπειρικά με την παρατήρηση; Εξ άλλου ποτέ μία περιγραφή δεν μπορεί να αποδώσει πλήρως την βιωματική εμπειρία και πραγματικότητα. Το ίδιο συμβαίνει σε όλες τις θετικές επιστήμες, το ίδιο συμβαίνει και στην Θεολογία. Η βιωματική εμπειρία είναι εκείνη που ελέγχει την γνησιότητα ή μη της κατατεθειμένης γραπτής ή προφορικής παραδόσεως.

Λόγω της περιορισμένης έκτασης και του ειδικού αντικείμενου (περί ηγεσίας) της παρούσης μελέτης, (α) κάποια εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για την ανάλυση των βιβλικών περικοπών κάθε κεφαλαίου θα παρουσιαστούν συνοπτικά στο αντίστοιχο παράρτημα, και (β) δεν πραγματοποιήθηκε ανάλυση λεξιλογίου και συντακτικού της κάθε περικοπής, ούτε σημασιολογική, αφηγηματολογική και πραγματολογική ανάλυση (άλλωστε η παιδεία και εμπειρία μου ως μηχανικός ηλεκτρονικών υπολογιστών και διοικητικός σε επιχειρήσεις μάλλον δεν θα πρόσφερε κάτι ιδιαίτερο σε τέτοιου είδους αναλύσεις!).

Ως προς τη συνολική δομή των κεφαλαίων, θα καλύψουμε την εξελικτική διαδρομή της έννοιας της ηγεσίας όπως παρουσιάζεται διαγραμματικά στην εικόνα 1. Θα μελετήσουμε (στο 1^ο κεφ.) τις έννοιες της Ηγεσίας σήμερα (19^ο, 20^ο και 21^ο αι).

Στο 2^ο κεφ. θα μελετήσουμε τα πρότυπα ηγεσίας κατά την αρχαιότητα (τα Ιουδαϊκά, Ελληνικά και Ρωμαϊκά πρότυπα ηγεσίας), που επικρατούσαν την εποχή που γράφτηκαν τα τέσσερα Ευαγγέλια.

Στα κεφ. 3 - 5 θα εστιάσουμε στην ανάδειξη Αρχών Ηγεσίας και Διοίκησης μελετώντας τις ΠΑΡΑΒΟΛΕΣ του Αμπελώνα στο Κατά Μάρκον και Κατά Ιωάννη και το πώς προσλήφθηκαν οι Εικόνες από τους πρώτους Αποστολικούς Πατέρες και ηγέτες της Εκκλησίας: Ερμά (Ρώμη) και Ειρηναίο Επίσκοπο Λουγδούνου (μόνον αυτοί προλαμβάνουν την παραβολή του Μάρκου).

Στα κεφ. 6 και 7 θα εστιάσουμε στο σκέλος που αφορά στην υλοποίηση των Αρχών Ηγεσίας και Διοίκησης σε επιχειρήσεις.

Στο κεφ. 6 θα επιχειρήσουμε να ανακαλύψουμε μέσα στην Καινή Διαθήκη πως μπορούν να εφαρμοστούν στην ηγεσία των επιχειρήσεων σήμερα οι Αρχές Ηγεσίας που ανέδειξε η μελέτη των Παραβολών του Αμπελώνα στον Μάρκο και Ιωάννη, και τις οποίες αναδηγούνται δημιουργικά οι Ερμάς και Ειρηναίος. Για αυτό το λόγο θα εστιάσουμε επιλεκτικά σε επιστολές του Αποστόλου Παύλου για να αξιοποιήσουμε θέσεις του περί των Δεξιοτήτων του Ηγέτη (που απορρέουν από τις Αρχές Ηγεσίας), οι οποίες έχουν εφαρμογή στις επιχειρήσεις σήμερα. Επιλέγουμε να εστιάσουμε στον Απ. Παύλο δεδομένου ότι (α) είναι ο μεγαλύτερος ερμηνευτής το Χριστού, (β) απευθυνόταν σε ανθρώπους που ζούσαν σε Πόλεις και όχι σε αγροκτηνοτροφικά κοινά, (γ) καθιέρωσε τον Χριστιανισμό στην Ευρώπη, και (δ) μας προσφέρει κωδικοποιημένα δεδομένα.

Στο κεφ. 7 θα αναλύσουμε το περιβάλλον που διαμορφώνεται και διέπεται από κέντρα εξουσίας μέσα στο οποίο ο εκάστοτε ηγέτης καλείται να λειτουργεί, επηρεάζεται και επηρεάζει ανθρώπους. Συνήθως αυτά τα κέντρα εξουσίας επιλέγουν και χρησιμοποιούν τους τοπικούς ηγέτες για την επιβολή της εξουσίας τους με θεμιτά και αθέμιτα μέσα βασισμένα στα ανθρώπινα πάθη.

Στο κεφ. 8 θα συγκριθούν τα σύγχρονα πρότυπα ηγεσίας με τις προαναφερθείσες Αρχές και Δεξιότητες Ηγεσίας μέσα από μελέτες εφαρμογής σε ελληνικές και αλλοδαπές επιχειρήσεις σήμερα.

Στο κεφ. 9 η μελέτη ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα.

Στο επίμετρο θα αναφερθούν συνοπτικά κάποιες σκέψεις ως προς αυτά που ίσως μπορούν να μάθουν οι εκκλησιαστικοί ηγέτες από τους ηγέτες επιχειρήσεων και αντίστροφα, καθώς και για τον τρόπο με τον οποίο τα Ιουδαϊκά, Ελληνικά, Ρωμαϊκά και Χριστιανικά πρότυπα ηγεσίας εξελίχθηκαν στην Ευρωπαϊκή Δύση και Ανατολική Ευρώπη πριν και μετά το Σχίσμα και κατά την διάρκεια του Μεσαίωνα και Τουρκοκρατίας (έως τον 19^ο αι).

Ως προστιθέμενη αξία, η παρούσα μελέτη (α) παρέχει έναν απλό και σαφή τρόπο κατανόησης σχετικά με τα συλ ηγεσίας και τα χαρακτηριστικά του ηγέτη βασισμένο στις δημοφιλείς και επιτυχημένες αρχές της αφηγηματολογίας - story-telling (με χρήση παραβολών και επιστολών). (β) Μπορεί στη συνέχεια να χρησιμεύσει ως βάση για περαιτέρω ανάπτυξη της θεωρίας ηγεσίας σε

όλους τους κλάδους και να παρέχει έναν οδηγό για την προετοιμασία του προϊστάμενου σε οποιαδήποτε τομέα βιομηχανίας ή υπηρεσιών ως αποτελεσματικού σύγχρονο ηγέτη στο δυναμικό περιβάλλον του παρόντος και του μέλλοντος, παρέχοντάς του διαχρονικές αξίες, πρακτικές και οδηγίες. (γ) Παρέχει επίσης μια βάση για την ενημέρωση των προγραμμάτων κατάρτισης ηγετών που μπορούν να οδηγήσουν στη βελτίωση της φιλοσοφίας, επιστήμης και πρακτικής της ηγεσίας. (δ) Εφαρμόζει, για πρώτη ίσως φορά στη Θεολογική Επιστήμη, μια μέθοδο έρευνας (πολύ γνωστή στις θετικές επιστήμες): τον συνδυασμό της ποιοτικής μεθόδου έρευνας, με χρήση εργαλείων από την ιστορικοκριτική μέθοδο ανάλυσης περικοπών και την δοκιμή των θεωρητικών συμπερασμάτων στην πράξη μέσω μελετών περίπτωσης – *alpha test*. Προτείνει δε στο Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας του ΕΚΠΑ την συστηματική αξιολόγηση αυτής μεθόδου έρευνας, καθώς και την περαιτέρω εξέλιξή της σε επίπεδο υλοποίησης *beta test* ερευνητικής εφαρμογής των αποτελεσμάτων διπλωματικών και διατριβών.

Κεφάλαιο 1. Η έννοια της Ηγεσίας σήμερα.

Εισαγωγή: Ορισμός Ηγεσίας.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μελετήσουμε τις **έννοιες** της **Ηγεσίας** και **Διοίκησης από τον 19^ο έως και τον 21^ο αι.** Η Ηγεσία ως όρος υποδηλώνει την **αρχηγία** και την **καθοδήγηση**, δηλαδή τη σχέση του υποκειμένου, του φορέα της ηγεσίας (ηγέτη), και του αντικειμένου της (ακόλουθοι)¹¹. Περιγράφει ένα ιδιαίτερο συνδυασμό προσωπικών ποιοτικών χαρακτηριστικών, που ενθαρρύνουν και προσελκύουν τους εργαζόμενους να ακολουθήσουν «ένα τρόπο ζωής». Η ηγεσία ως έννοια μπορεί να είναι τόσο παλαιά, όσο και η εμφάνιση του δεύτερου ανθρώπου πάνω στη γη. Ο ένας εξ αυτών θα είχε το ρόλο του αρχηγού, χωρίς να υποτιμάται ο ρόλος του δεύτερου ανθρώπου, χωρίς τον οποίο δεν θα είχε αξία ο ηγέτης¹².

Ο Geiger¹³ θεωρεί την ηγεσία σαν μια **λειτουργία που εμφανίζεται σ' όλες τις κοινωνικές ομάδες**. Ομάδα αποτελούν τρεις ή περισσότεροι άνθρωποι που: (α) συνεργάζονται για την επίτευξη κοινού στόχου, (β) αλληλοεπιδρούν και αλληλεξαρτώνται για την επίτευξη του στόχου, (γ) αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως μέλη ομάδας, και (δ) αμείβονται σύμφωνα με την απόδοση της ομάδας.¹⁴ Αυτή διευκολύνει τη συνοχή της ομάδας, την άμυνα και τη συντήρησή της εναντίων των κινδύνων. Αυτό αποτελεί τη μια οπτική των πραγμάτων, δηλαδή πως *η ύπαρξη προβλημάτων σε μία ομάδα είναι η γενεσιουργός αιτία της ανάδειξης ηγεσίας*¹⁵. Επιπλέον, η συμβολή του ηγέτη είναι αποφασιστικής σημασίας, επειδή ασκεί επίδραση πάνω στα άλλα μέλη της και καθορίζει τις σχέσεις μεταξύ των μελών της. *Οι άνθρωποι συνδέονται με την επιχείρηση στην οποία εργάζονται αφενός μέσω των χαρακτηριστικών των ηγετών της και αφετέρου μέσω της ανταπόκρισης των συναδέλφων τους στις ανάγκες τους*¹⁶. Στις προηγμένες και οργανωμένες κοινωνίες, ο ηγέτης αντιπροσωπεύει το συλλογικό, όχι μόνο σε θέματα αμυντικής πρακτικής αλλά και σε διαδικασίες γόνιμης λειτουργίας και δημιουργίας συνθηκών προόδου και επίτευξης στόχων.

Σε ορισμένες περιπτώσεις οι ηγέτες **εμφανίζονται αυθόρμητα**, ενώ σε σταθερές και τυπικά οργανωμένες κοινωνίες, οι ηγέτες **ακολουθούν συγκεκριμένο τυπικό εκλογής**, προδιαγεγραμμένα καθήκοντα, ειδικό ρόλο και προνόμια. Από τη θέση τους πλέον τοποθετούν και αναθέτουν καθήκοντα στα υπόλοιπα μέλη της ομάδας. Ο ηγέτης φροντίζει ώστε κάθε μέλος να αναλαμβάνει μια ξεχωριστή ευθύνη σε κάποιον τομέα. Σε περίπτωση χάσματος αρχίζουν οι προστριβές, οι οποίες καταλήγουν σε συγκρούσεις μέσα στην ομάδα και ενδεχομένως σε αλλαγή της ηγεσίας ή/και μελών της ομάδας¹⁷.

Οποιοσδήποτε ηγέτης **αναλαμβάνει την υποχρέωση να δημιουργεί και να αποτρέπει γεγονότα προκειμένου να επιτύχει τους στόχους** για τους οποίους έχει δεσμευτεί. Σε περίπτωση επιτυχίας, τότε η σχέση του με τους ακόλουθούς του ισχυροποιείται, ενώ σε περίπτωση αποτυχίας, η σχέση δοκιμάζεται. Επομένως **ηγεσία είναι η επιρροή, η ικανότητα, η τέχνη και η διαδικασία επηρεασμού των ατόμων ώστε να εργασθούν με ζήλο και εμπιστοσύνη για την επίτευξη στόχου**. Ο ζήλος μεταφράζεται ως **προθυμία** των ακολούθων, ενώ η **εμπιστοσύνη προαπαιτεί εμπειρία, τεχνική γνώση και ικανότητα** από μέρος του ηγέτη. Ηγεσία είναι η ικανότητα να θέτεις προσωπικούς και συλλογικούς στόχους και να επινοείς τρόπους για την επίτευξή τους. Να πείθεις τους συνεργάτες – εργαζόμενους να συμβάλλουν στην επίτευξη αυτών των στόχων και να μετατρέπεις τη δυνατότητα σε πραγματικότητα.

Ο ηγέτης έχει την ικανότητα να **εμπνέει**, να **προτείνει**, να **πείθει** και να **κατευθύνει**, καθώς και να **προηγείται** των υπολοίπων στην **αντίληψη** και στη **προβλεπτική ικανότητα**. Επιπλέον, σε διαπροσωπικό επίπεδο, ο ηγέτης βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην **υποκίνηση** και την **επικοινωνία**. Επιπρόσθετο χαρακτηριστικό της αποτελεσματικής ηγεσίας θεωρείται η **διατήρηση της εκτίμησης** των ακολούθων/υφισταμένων, η οποία επιτυγχάνεται όταν ο προϊστάμενος τηρεί τις υποσχέσεις του, αφενός μεν ενεργεί με **δικαιοσύνη** και **αμεροληψία** και παίρνει έγκαιρα **αποφάσεις**, αφετέρου δε, δίνει σημασία στις **ανθρώπινες σχέσεις** εξομαλύνοντας ενίοτε τις αρχικές αποφάσεις και ερχόμενος συχνά σε επικοινωνία με τους συνεργάτες του. Επιπλέον, η **ανάπτυξη πνεύματος πρωτοβουλίας στους υφισταμένους** και η **δημιουργία οράματος** στους κόλπους της ομάδας θεωρούνται στοιχεία επιτυχημένης ηγετικής διακυβέρνησης.

Τη σημαντικότητα της ηγεσίας αναδεικνύει ο διοικητής υποβρυχίου όταν ρωτήθηκε για τα πραγματικά προβλήματα που αντιμετώπιζε: *“υπάρχουν δύο είδη προβλημάτων. Το πρώτο τη χρήση του εξοπλισμού και το δεύτερο με τη ομαδική εργασία. Το πρώτο δεν είναι τόσο σημαντικό, οι ναύτες τις περισσότερες των περιπτώσεων ήταν αρκετά καταρτισμένοι στη χρήση του*

¹¹ Μ. Μανδάλια, *Ελληνικό Λεξικό Ορθογραφικό*, 5η (Τεγόπουλος - Φυτράκης, 2005), 297.

¹² Δ. Δημητρούλης, “Ηθική Ηγεσία ή Ηγεσία,” *Στρατιωτική Επιθεώρηση*, 2017, 46–47.

¹³ E. Geiger and K. Peck, *Designed to Lead: The Church and Leadership Development* (B & H Books, 2016), 48.

¹⁴ R. Hogan, “Personality Psychology for Organizational Researchers,” in *Personality and Organizations*, Edited by B.Schneider and D. B. Smith (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2004), 14.

¹⁵ B.M. Bass, *Leadership, Psychology and Organizational Behavior* (Pennsylvania State University: Greenwood Press, 1973), 96.

¹⁶ R. Hogan, “Personality Psychology for Organizational Researchers,” in *Personality and Organizations*, Edited by B.Schneider and D. B. Smith (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2004), 10.

¹⁷ Π.Α. Κυριακίδης, “Η Σημασία Της Ηγεσίας Στην Κοινωνία”, *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων* (2003), 9–44.

εξοπλισμού, και όπου χρειαζόταν η εκπαίδευση κάλυπτε τα κενά. Τα σημαντικότερα προβλήματα που είχε δει σχετίζονταν με την ομαδική συνεργασία. Και σχεδόν πάντοτε η βασική αιτία των προβλημάτων αυτών ήταν ο αξιωματικός της ομάδας. Λόγω αλαζονείας, ανασφάλειας ή αναισθησίας, ο αξιωματικός θα άρχιζε να ελέγχει την απόδοση κάθε μέλους της ομάδας σε στενά πλαίσια (*micromanage*), και οι ναύτες θα ανταποκρίνονταν κάνοντας με ακρίβεια μόνο ό,τι τους έλεγαν να κάνουν. Χωρίς ελευθερία να κάνουν την εργασία τους, και θέλοντας μόνον να αποφύγουν την κριτική, οι ναύτες έπαυαν να συνεισφέρουν εθελοντικά πληροφορίες, να μελετούν ανωμαλίες, ή να αναζητούν ασυνήθιστες συντεταγμένες, και ως συνέπεια, η απόδοση μειώθηκε δραματικά¹⁸.

Συνθέτοντας τα προαναφερθέντα, ως ηγεσία ενός ατόμου ή μιας ομάδας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, **η δημιουργία και η επίτευξη στόχων, η αποτροπή των κινδύνων και η δίκαια διαχείριση των μελών της με την καλλιέργεια ομαδικού πνεύματος και αφοσίωσης στο έργο.**

Η αντίληψη ότι ένα άτομο διαθέτει ηγετικά-διοικητικά χαρακτηριστικά, σημαίνει ότι εφαρμόζει με επιτυχία ένα σύνολο από ιδέες και πρακτικές οι οποίες διδάσκονται και καλλιεργούνται. Κάποιοι ισχυρίζονται ότι ο ηγέτης-διοικητής γεννιέται, δεν γίνεται, ενώ άλλοι ισχυρίζονται ότι αναφύεται μέσα από ορισμένες καταστάσεις. Ο Goleman ισχυρίζεται ότι οι βασικές ικανότητες των αστέρων της ηγεσίας πηγάζουν από βασικά ανθρώπινα χαρακτηριστικά για κοινωνικό συντονισμό¹⁹.

- **Καλλιέργεια δεσμών:** Καλλιέργεια λειτουργικών σχέσεων. Άτομα με αυτή την ικανότητα:
 - Καλλιεργούν και διατηρούν μεγάλα άτυπα δίκτυα σχέσεων.
 - Αναζητούν σχέσεις που είναι αμοιβαία ωφέλιμες.
 - Δημιουργούν δεσμούς και έχουν καλή και συνεχή επικοινωνία με τους άλλους.
 - Συνάπτουν και διατηρούν προσωπικές φιλίες με τους συναδέλφους και συνεργάτες τους.
- **Συνεργασία και ομαδική δουλειά:** εργασία μαζί με άλλους προς επίτευξη κοινών στόχων. Άτομα με αυτή την ικανότητα:
 - Εξισορροπούν την εστίαση στην εργασία και τα αποτελέσματα με την προσοχή στις σχέσεις.
 - Συνεργάζονται ανταλλάσσοντας με τους άλλους σχέδια, πληροφορίες και πηγές γνώσεων.
 - Προωθούν ένα φιλικό κλίμα συνεργασίας.
 - Εντοπίζουν και καλλιεργούν ευκαιρίες για συνεργασία.
- **Ομαδικές ικανότητες:** δημιουργία πνεύματος συνεργασίας για την επίτευξη συλλογικών στόχων. Άτομα με αυτή την ικανότητα:
 - Διαθέτουν ομαδικές ικανότητες όπως ο σεβασμός, η διάθεση για παροχή βοήθειας και η συνεργασία.
 - Ωθούν όλα τα μέλη σε ενεργή και ενθουσιώδη συμμετοχή.
 - Καλλιεργούν στην ομάδα μια αίσθηση ταυτότητας, ομαδικό πνεύμα και δέσμευση.
 - Προστατεύουν την ομάδα και τη φήμη της, μοιράζονται με τους άλλους επαίνους.

Ο Richard Prais, καθηγητής ψυχολόγος στο Ινστιτούτο Κοινωνικής Έρευνας στο Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν αποκαλεί αυτούς τους πολύ δοτικούς ανθρώπους που διαθέτουν τις παραπάνω ηγετικές ικανότητες «Φορείς Υγείας» ή ΦΥ της ομάδας.²⁰ Οι ΦΥ είναι ζωτικής σημασίας για μια ομάδα. Δεν σημαίνει ότι όλοι πρέπει να είναι κοινωνικό-συναισθηματικοί ηγέτες, αν όμως υπάρχει στην ομάδα έστω και ένας ΦΥ, τα μέλη της θα δουλέψουν δέκα φορές καλύτερα.

1.1. Ποια είναι η διαφορά του Ηγέτη από τον Διαχειριστή;

Η ηγεσία (*leadership*) είναι διαφορετική από τη διαχείριση (*management*). Η ηγεσία πιστεύει στην **αναγκαιότητα της αλλαγής του τρόπου συμπεριφοράς και νοοτροπίας** των ανθρώπων όταν οι συνθήκες το επιβάλλουν. Η ηγεσία συνδέεται με **καινοτομίες και προσπάθειες βελτίωσης** της παραγωγικότητας - απόδοσης ενός οργανισμού. Στον πίνακα 1 φαίνονται οι κύριες δραστηριότητες της Διαχείρισης και Ηγεσίας αντίστοιχα, και οι διαφορές τους.

Οι δύο φράσεις σε εισαγωγικά στον παρακάτω πίνακα αποτελούν λογοπαίγνιο του Αμερικανού καθηγητή Warren Bennis (1925 – 2014) και αποδίδουν τη διάσταση μεταξύ διοίκησης (*management*) και ηγεσίας (*leadership*). Ο Bennis όριζε την ηγεσία ως την ικανότητα να δημιουργείς όραμα και να το μεταδίδεις με κατανοητό τρόπο, κερδίζοντας την εμπιστοσύνη των συνεργατών. Θεωρούσε τελικά τον ηγέτη ως «κοινωνικό αρχιτέκτονα», ο οποίος πρέπει να έχει την ικανότητα να επιφέρει αλλαγές, να είναι ριψοκίνδυνος και να έχει αυτογνωσία, προσφέροντας θετικά ερεθίσματα στους υφισταμένους του και κερδίζοντας την εμπιστοσύνη τους²¹.

¹⁸ R. Hogan, "Personality Psychology for Organizational Researchers," in *Personality and Organizations*, Edited by B.Schneider and D. B. Smith (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2004), 15.

¹⁹ D. Goleman, *Η Συναισθηματική Νοημοσύνη Στο Χώρο Της Εργασίας*. Φωτεινή Μεγαλούδη., 2nd ed. (Αθήνα: ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, 1998). 298, 305, 311

²⁰ J. Vuori, V. Blonk, and R.H.Price, *Sustainable Working Lives: Managing Work Transitions and Health throughout the Life Course (Aligning Perspectives on Health, Safety and Well-Being)*. (Springer, 2015).

²¹ W. Bennis, *On Becoming a Leader.*, 4η (Reading, MA: Addison-Wesley Publishing Company Inc., 2009).

Αυτό που οφείλω να διευκρινίσω είναι ότι είναι λάθος η σκέψη ότι η ηγεσία είναι «καλή» και η διαχείριση «κακή». Και οι δύο χρειάζονται και οφείλουμε να τις συνδυάζουμε σωστά.

Δραστηριότητες Διοικητή-Διαχειριστή (Manager)	Δραστηριότητες Ηγέτη (Leader)
<ul style="list-style-type: none"> • Δημιουργεί και διαχειρίζεται σχέσεις κυριαρχίας • Διοικεί υφισταμένους • Σχεδιάζει και προϋπολογίζει • Οργανώνει και στελεχώνει • Ελέγχει και επιλύει προβλήματα • Παράγει & πουλάει προϊόντα και υπηρεσίες • Παράγει προγνωσιμότητα με συνεπή έγκαιρα και εντός προϋπολογισμού αποτελέσματα • «Κάνει Σωστά τα Πράγματα» 	<ul style="list-style-type: none"> • Δημιουργεί σχέσεις επιρροής • Ηγείται αυτών που τον ακολουθούν • Καθορίζει την Κατεύθυνση • Ευθυγραμμίζει Ανθρώπους • Εμπνέει και Κινητοποιεί • Παράγει Αλλαγές - συχνά δραματικές • «Κάνει τα Σωστά Πράγματα»

Πίνακας 1. Διαφορές Διαχείρισης και Ηγεσίας²²

1.2. Τα χαρακτηριστικά, η προσωπικότητα και τα προσόντα του Ηγέτη

Με βάση τη θεωρία των φυσικών χαρακτηριστικών, αυτά κατηγοριοποιούνται ως εξής:

- Φυσικά χαρακτηριστικά (Ψηλός, δυνατός, επιβλητικός – Γολιάθ).
- Πνευματικά χαρακτηριστικά (Καποδίστριας).
- Επικοινωνιακές ικανότητες (Ρέιγκαν, Δουκάκης).
- Χαρακτηριστικά της προσωπικότητας (θα εστιάσουμε παρακάτω).

Τα **χαρακτηριστικά του Ηγέτη** αφορούν στην:

- α) **Γνώση του έργου που του έχει ανατεθεί.** Ο ηγέτης είναι ικανός να οδηγήσει και να κατευθύνει μια ομάδα προς την επίτευξη ενός συγκεκριμένου έργου. Πρέπει να ξέρει ο ίδιος πρώτα απ' όλα το αντικείμενο με το οποίο θα ασχοληθούν καθώς και το επίπεδο στο οποίο θα ήθελε να φτάσει η ομάδα.
- β) **Αντικειμενικότητα.** Ο ηγέτης θα πρέπει να μπορεί να αξιολογήσει αντικειμενικά τη δουλειά των μελών της ομάδας και να αποφεύγει τη δημιουργία προσωπικών συμπαθειών / αντιπαθειών.
- γ) **Πειθώ και Αποφασιστικότητα.** Η πειθώ είναι το σημαντικότερο προσόν του ηγέτη. Θα πρέπει να είναι αποφασιστικός αφού θα χρειαστεί πολλές φορές να πάρει μια γρήγορη απόφαση για το καλό της ομάδας ή να αντιμετωπίσει δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα μέλη της ομάδας.
- δ) **Δημιουργικότητα.** Ο ηγέτης θα πρέπει να έχει την ικανότητα να ανακαλύπτει αλλά κυρίως να εφαρμόζει νέες ιδέες.
- ε) **Έμπνευση.** Θα πρέπει να εμπνέει τα μέλη της ομάδας του με σκοπό να κατευθύνει τη συμπεριφορά και τον τρόπο σκέψης τους.
- στ) **Δημοκρατικότητα.** Όλα τα μέλη της ομάδας να μπορούν να πουν τη γνώμη τους για οτιδήποτε και η γνώμη αυτή να είναι σεβαστή από όλους άσχετα με το αν συμφωνούν ή όχι.
- ζ) **Αποκεντρωτισμός.** Ο ηγέτης θα πρέπει να κατανέμει αρμοδιότητες μεταξύ των μελών και όχι να τις συγκεντρώνει όλες στο πρόσωπό του.

Ο Katz²³ περιέγραψε με αναλυτικό τρόπο τα **προσόντα** ενός αποτελεσματικού ηγέτη και τα χώρισε σε 3 ομάδες:

- α. Αντίληψη, προσόν χρήσιμο στην κατανόηση καταστάσεων, στον ορισμό του προβλήματος και την επίλυση του (διάγνωση, σύνθεση, ευελιξία).
- β. Δεξιότητες, δηλαδή τα τεχνικά προσόντα και ικανότητα σχεδιασμού, που είναι χρήσιμα για τη λήψη αποφάσεων και την κατάσχεση της δράσης (αναλυτική σκέψη, τεχνική γνώση, λήψη αποφάσεων).
- γ. Προσόντα χειρισμού των ανθρώπων και διαπροσωπικής επικοινωνίας. Η αλληλοσυνενόηση, είναι χρήσιμη στην παρακίνηση του ανθρώπινου δυναμικού για υψηλές επιδόσεις (επικοινωνία, ανθρώπινη, διαπροσωπική).

Η **προσωπικότητα του Ηγέτη** συνοπτικά περιγράφεται από τα εξής:

- Διαθέτει ευρύ φάσμα ενδιαφερόντων και δραστηριοτήτων.
- Είναι συναισθηματικά ώριμος (δεν πτοείται από την ήττα ούτε ενθουσιάζεται από εφήμερες νίκες).
- Διακρίνεται για την ανεκτικότητα του στο θυμό.
- Παρουσιάζει ελάχιστες αντικοινωνικές συμπεριφορές.

²² Προσαρμοσμένο και εμπλουτισμένο από τον J. Cl. Rost, *Leadership for the Twenty First Century*, 2nd ed. (London: Praeger Publishers, 1993), 149.

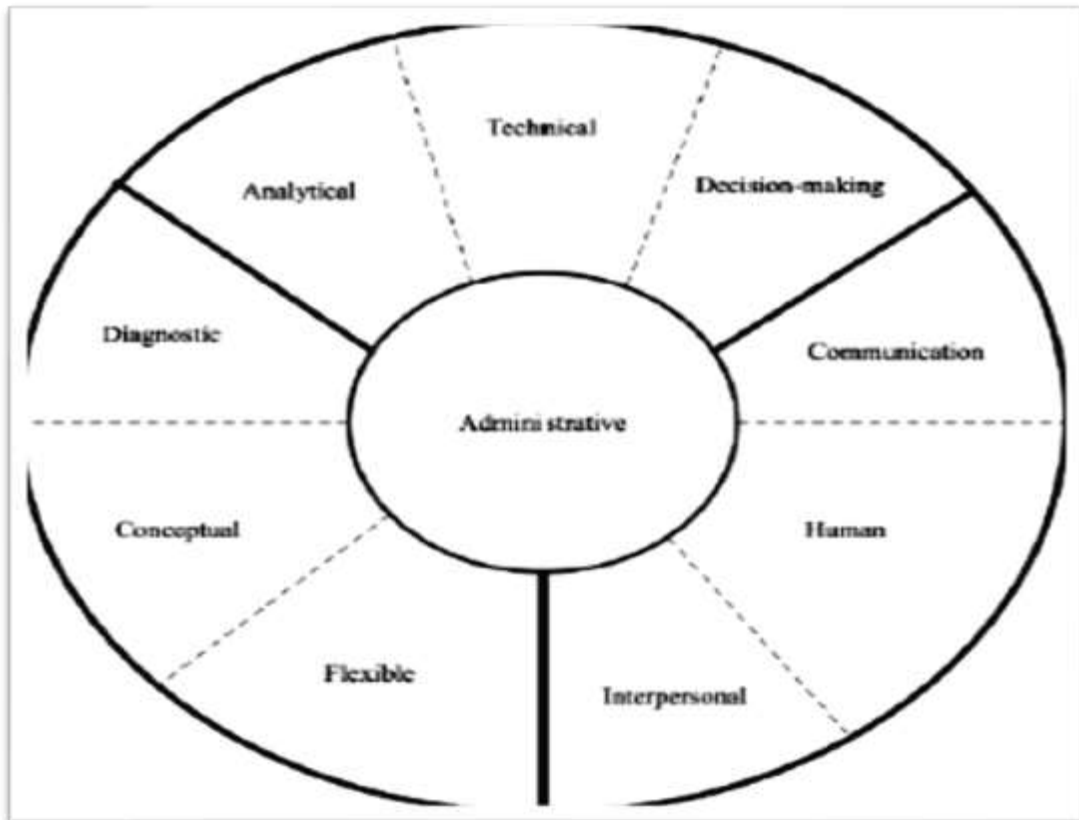
²³ R. Katz, *Skills of an Effective Administrator*, vol. 33-1 (Harvard Business Review Press, 1955), 36.

- Χαρακτηρίζεται από αυτοπεποίθηση και αυτοσεβασμό.

Για την προσωπικότητα του ηγέτη έχουν διατυπωθεί ποικίλες απόψεις από τους σύγχρονους μελετητές, χωρίς να υπάρχει πάντοτε ταύτιση. Οι περισσότεροι συμφωνούν σε ορισμένα χαρακτηριστικά τα οποία παραθέτονται παρακάτω.

- Ευφυΐα και νοημοσύνη
- Συναισθηματική νοημοσύνη
- Γνώσεις και πολυμάθεια
- Αυτογνωσία και αυτοπεποίθηση
- Ακεραιότητα και αντοχή
- Συστηματική σκέψη
- Πίστη σε αξίες
- Ταπεινότητα και δικαιοσύνη
- Θάρρος και πρωτοβουλία
- Κύρος και κοινωνική υπευθυνότητα
- Επιμονή
- Ενθουσιασμός
- Διορατικότητα και εποπτική ικανότητα
- Ισχυρή θέληση για υψηλές επιδόσεις

Για να αναγνωρισθεί ο ηγέτης από τους υφισταμένους και για να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις του πρέπει να επιλέξει το κατάλληλο στυλ ηγεσίας, το οποίο θα προσαρμόζει κάθε φορά ανάλογα με (α) τη φύση της εργασίας και της αποστολής, (β) τους υφισταμένους και τις διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσει με αυτούς, (γ) το οργανωσιακό σύστημα καθώς και (δ) άλλες παραμέτρους που έχουν σχέση με το χρόνο και τον τόπο.

Εικόνα 1. Μοντέλο δεξιοτήτων αποτελεσματικού ηγέτη²⁴

Σύμφωνα πάντως με τον Sangler et al, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας δεν προλέγουν τη συμπεριφορά του ηγέτη ούτε τα αποτελέσματα (των ενεργειών του), χρειάζεται κάθε φορά να λαμβάνεται υπόψη η συγκεκριμένη περίπτωση όπου ενεργεί ο ηγέτης. Επιπλέον, σημαντικό ρόλο παίζουν τα κίνητρα, η σοβαρότητα της κατάστασης, το στρες από το περιβάλλον, συνέργειες μεταξύ κινήτρων ηγέτη και προσανατολισμού του οργανισμού, και το είδος ηγετικού ρόλου που τη δεδομένη στιγμή χρειάζεται / αναζητά ο οργανισμός²⁵.

²⁴ https://www.researchgate.net/figure/Managerial-skills-model_fig1_235307406

²⁵ W.D. Sangler, R.J. House, and R. Parlecha, "Personality and Leadership," in *Personality and Organizations*, Edited by B.Schneider and D. B. Smith (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2004), 253, 261-265.

1.3. Το «αιώνιο» δίλημμα του Ηγέτη.

Ο Ηγέτης διαρκώς προσπαθεί αφενός μεν να επιτύχει αποτελέσματα (προσανατολισμένος στην επίτευξη στόχων), και αφετέρου δε να διατηρήσει καλές σχέσεις στο χώρο εργασίας (προσανατολισμένος στις ανθρώπινες σχέσεις). Κατά συνέπεια ο Ηγέτης αναζητεί διαρκώς την ισορροπία μεταξύ της αυταρχικότητας και της δημοκρατικότητας όπως φαίνεται στην εικόνα 1.

Εικόνα 1. Μοντέλο ηγεσίας Tannenbaum & Schmidt²⁶

1.4. Τύποι Ηγετών.

Είναι γενικά αποδεκτό ότι η επιτυχημένη ηγεσία είναι έργο δύσκολο. Τα **κίνητρα** που οδηγούν κάποιον στην ανάληψη ενός ηγετικού ρόλου εξαρτώνται συνήθως από τις περιστάσεις και τη φύση του στόχου που είναι να επιτευχθεί, αλλά και από τον συναισθηματισμό, τις φιλοδοξίες και τα διανοητικά προσόντα του ηγέτη. Επιπλέον, αποτελεί θέμα ιδιαίτερης συζήτησης η χρονική στιγμή της ανάδειξης ενός ηγέτη.

Σύμφωνα με τον Geiger²⁷ υπάρχουν τρεις τύποι ηγετών:

- α. Ο **συμβολικός** τύπος: αντιπροσωπεύει «την ασώματη ομάδα στον ενσώματο κόσμο». Υπογραμμίζει το συμβολικό ρόλο του, διατηρεί αποστάσεις από τα μέλη της ομάδας και ενσαρκώνει την άμυνα ή την προβολή της ομάδας.
- β. Ο **ποιμνικός** τύπος: δεν λειτουργεί ως συλλογικός εκφραστής, αλλά ασκεί πάνω σε κάθε μέλος της ομάδας κάποια προσωπική προνοιακή λειτουργία. Τέτοιου είδους ηγέτες είναι οι γονείς, οι ιερείς ως ποιμένες, οι δάσκαλοι που διαπαιδαγωγούν ανθρώπους, οι προπονητές (life coach), και άλλοι.
- γ. Ο **οργανωτικός** τύπος: έχει ειδικές δεξιότητες οι οποίες αφορούν και ενδιαφέρουν ιδιαίτερα την ομάδα. Διακρίνονται τρεις μορφές αυτού του τύπου. Η δημιουργική, η οργανωτική, και η εκτελεστική, δηλαδή που ενεργεί και δρα.

1.5. Αρχές Ηγεσίας.

Στο θέμα των αρχών της ηγεσίας έχουν εκφραστεί πολλές θέσεις στις οποίες κυριαρχούν υποκειμενικές εκτιμήσεις, ενώ διακρίνεται κάποια σύγχυση στις έννοιες «αρχή», «χαρακτηριστικό» και «καθήκον». Θα μπορούσε να επιτευχθεί μία προσέγγιση και ομαδοποίηση ταξινομώντας τις ηγετικές πρακτικές σε συγκεκριμένα πλαίσια, ώστε να υπάρχει περιορισμός εκείνων που αγγίζουν περισσότερο την αντίληψη μιας «θεμελιώδους αλήθειας». Κάνοντας μια τέτοια διάκριση, μπορούν να εφαρμοστούν μεμονωμένα ή και συνδυαστικά, στρατηγικές για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων. Οι αρχές αυτές όσο περισσότερο πληρούνται τόσο πιο επιτυχής μπορεί να θεωρηθεί η άσκηση της ηγεσίας, χωρίς να εξετάζονται όμως σε ποιους θα εφαρμοσθούν και υπό ποιες συνθήκες. Οι αρχές αυτές διακρίνονται στις παρακάτω:

- «**Αρχή της επίτευξης αντικειμενικών σκοπών**». Κατ' αυτήν, όσο καλύτερη είναι η άσκηση της διεύθυνσης και ηγεσίας, τόσο μεγαλύτερη είναι η συμβολή των υφισταμένων, σε ποσότητα και ποιότητα.

²⁶ Scott I. Tannenbaum, Kimberly A. Smith-Jentsch, and Scott J. Behson, "Training Team Leaders to Facilitate Team Learning and Performance," in *Making Decisions under Stress: Implications for Individual and Team Training* (Washington, DC, US: American Psychological Association, 1998), 247–70, <https://doi.org/10.1037/10278-009>.

²⁷ Geiger and Peck, *Designed to Lead: The Church and Leadership Development*, 57.

- «**Αρχή της αρμονίας των αντικειμενικών σκοπών**». Σύμφωνα με αυτή, όσο πιο αποτελεσματική είναι η άσκηση της ηγεσίας, τόσο μεγαλύτερη είναι η συνειδητοποίηση των απόμων της ομάδας ότι οι προσωπικοί τους στόχοι εναρμονίζονται με τους αντικειμενικούς σκοπούς της.
- «**Αρχή της ενότητας των εντολών**», που σημαίνει ότι όσο πληρέστερη σχέση αναφοράς έχει ένα άτομο προς ένα μόνον ανώτερο, μειώνονται οι συγκρούσεις και μεγαλώνει το αίσθημα της προσωπικής ευθύνης για το αποτέλεσμα. Η αρχή αυτή αποτελεί ταυτόχρονα και αρχή της διοικήσεως.
- «**Αρχή της υποκινήσεως**». Στην περίπτωση αυτή, η αποτελεσματικότητα του ηγέτη αυξάνει όταν αντιλαμβάνεται και ικανοποιεί τους προσωπικούς στόχους των υφισταμένων, υποκινώντας με τον τρόπο αυτό την αύξηση της απόδοσης. Η αρχή αυτή στηρίζεται στην τάση που έχει κάθε άνθρωπος να ακολουθεί εκείνον που κατανοεί το παραχθέν έργο και θεωρεί ότι μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο για την ικανοποίηση των προσωπικών του επιδιώξεων.
- «**Αρχή της άμεσης εποπτείας**», σύμφωνα με την οποία, όσο πιο άμεση είναι η προσωπική επαφή με τους υφισταμένους, τόσο αποτελεσματικότερη είναι η διεύθυνση και ηγεσία.

1.6. Τρόποι Ηγεσίας του Lewin²⁸

Στις αρχές της δεκαετίας του 1940, ο Γερμανό - Πολωνός ψυχολόγος Kurt Lewin (1890 – 1947), γνωστός για τις θεωρίες και τεχνικές του σχετικά με τη δυναμική των ομάδων, τη Force Field Analysis, και τη διοίκηση αλλαγών, μεταξύ άλλων, πραγματοποίησε μια σειρά ερευνών πάνω στον τρόπο ηγεσίας μιας ομάδας. Ο Lewin, διέκρινε **τρεις τρόπους διακυβέρνησης μιας ομάδας**: τον αυταρχικό, τον δημοκρατικό και τον τελείως ελεύθερο. Συγκεκριμένα (βλέπε και εικόνα):

- α. **Αυταρχικός** τρόπος ηγεσίας, κατά τον οποίο ο ηγέτης αποφασίζει για τον τρόπο δράσης των μελών και της ομάδας του. Εκφράζει τις παρατηρήσεις και τους επαινούς κατά την κρίση του, ενώ δεν συμμετέχει στη ζωή της ομάδας παρά μόνο όταν πρόκειται να υποδείξει τον τρόπο ενέργειας στα μέλη της. Είναι αυτός τελικά που αποφασίζει για όλα.

Εικόνα 2. Οι τρόποι ηγεσίας του Lewin.²⁹

- β. **Δημοκρατικός-συμμετοχικός** τρόπος ηγεσίας: Σύμφωνα με αυτόν (1) οι αποφάσεις παίρνονται συλλογικά κατόπιν συζητήσεως, την οποία ενθαρρύνει ο ηγέτης, (2) οι δραστηριότητες προγραμματίζονται από κοινού, με τον αρχηγό να προτείνει διάφορες λύσεις, οι οποίες συζητούνται και επιλέγονται από τους συμμετέχοντες, (3) τα μέλη έχουν την ελευθερία να εργαστούν

²⁸ K. Lewin, R. Lippitt, and R.K. White, "Patterns of Aggressive Behavior in Experimentally Created Social Climates", *Journal of Social Psychology* 10, no. 2 (1939): 271–301.

²⁹ Joshua Seong, *Lewin's Leadership Styles*, n.d., n.d., <https://www.verywellmind.com/leadership-styles-2795312>.

όπως επιθυμούν, (4) η ανταμοιβή και η τιμωρία αποδίδονται με αντικειμενικά κριτήρια, και (5) ο ηγέτης συμπεριφέρεται σαν μέλος της ομάδας.

- γ. **Φιλελεύθερος** τρόπος ηγεσίας: Ο ηγέτης αποτελεί τον διαχειριστή που θέτει στη διάθεση της ομάδας το πληροφοριακό υλικό, χωρίς να λαμβάνει καμία πρωτοβουλία.

Οι φόβοι, τα συμφέροντα και οι ανάγκες της ομάδας είναι αυτά που συχνά καθορίζουν τον τύπο του ηγέτη, ενώ οι ικανότητές του, ο χαρακτήρας των μελών, οι συνθήκες και άλλοι παράγοντες καθορίζουν τον τρόπο της ηγεσίας. Τα μέσα που χρησιμοποιούνται είναι η πειθώ, ο έμμεσος εξαναγκασμός, ο φόβος, και όχι σπάνια η βία, προκειμένου να εκτελεσθεί ο σκοπός.

Με τα χρόνια αναπτύχθηκαν διάφορες θεωρίες πάνω στον τρόπο ηγετικής συμπεριφοράς. Οι θεωρίες αυτές κατά βάση έχουν λάβει τα ονόματα εκείνων που τις περιέγραψαν:

1.6.1. Πρότυπο ηγεσίας του Likert³⁰

Στο πνεύμα των ερευνών του Lewin κινήθηκαν και οι διαπιστώσεις του Likert και άλλων μεταγενέστερων ερευνητών. Ο Likert είχε διαπιστώσει πως τα πλέον παραγωγικά στελέχη, αυτά που ικανοποιούν τα υπόλοιπα μέλη μιας οργάνωσης και ευνοούν την αποδοτικότητα, ακολουθούν ένα διαφορετικό στυλ ηγεσίας από τα στελέχη των οποίων τα αποτελέσματα είναι χειρότερα. Η κεντρική ιδέα των αποτελεσμάτων των ερευνών του έχει αναφερθεί προηγουμένα στην ενότητα 1.5 και στηρίζεται στη βάση τεσσάρων αρχών διοίκησης, από τις οποίες προκύπτουν αντίστοιχα και τέσσερις τύποι ηγέτη. Μολονότι, η κάθε μορφή ηγεσίας έρχεται πάντοτε σε συνάρτηση με το αντικείμενο και τη φύση του έργου, αλλά και άλλους παράγοντες τους οποίους ο Likert ονόμασε παρεμβαίνουσες μεταβλητές, το συμπέρασμα είναι ότι η **δημοκρατική**, ή **συμμετοχική ηγεσία**, έχει τις μεγαλύτερες πιθανότητες να είναι **πιο αποτελεσματική**. Αυτό τον τρόπο ηγεσίας τον χαρακτηρίζει η συλλογικότητα και η εμπιστοσύνη του ηγέτη στους υφισταμένους. Ακολουθούν με φθίνουσα σειρά αποτελεσματικότητας ο **συμβουλευτικός** τύπος ηγέτη, κατά τον οποίο διατηρείται μια σχέση εμπιστοσύνης και επικοινωνίας με τα μέλη της ομάδας, ο **αυταρχικός καλοπροαίρετος**, με τον οποίο διατηρείται μια κάποια επικοινωνία με τους υφισταμένους, και ο **αυταρχικός εκμεταλλευτικός** τον οποίο χαρακτηρίζει έντονος συγκεντρωτισμός.

1.6.2. Πρότυπα ηγεσίας των Blake και Mouton³¹

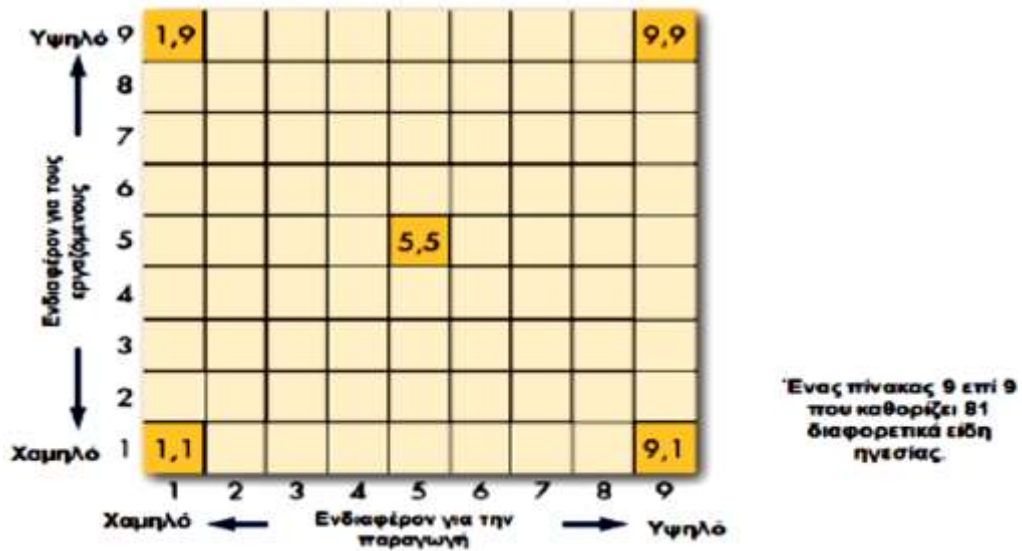
Κατά τον Dr. Blake και την Dr. Mouton, οι οποίοι ανέπτυξαν τη θεωρία τους στις αρχές της δεκαετίας του 1960, η ηγεσία αποτελεί μια δυσδιάστατη δραστηριότητα, η οποία μπορούσε να αποτυπωθεί με ένα γράφημα που έγινε γνωστό με το όνομα **διοικητική σχάρα**. Από τους δύο προσανατολισμούς αυτής της θεωρίας, ο ένας εκφράζει το **ενδιαφέρον του ηγέτη για την επίτευξη των στόχων** και σχετίζεται άμεσα με την **παραγωγή**. Πιο συγκεκριμένα, αυτή η διάσταση αφορά τις μεταβλητές που επηρεάζουν άμεσα την παραγωγή όπως οι διαδικασίες, η απόδοση, η παραγωγικότητα της εργασίας, η ποιότητα των επιτελικών υπηρεσιών κ.ά. Η δεύτερη διάσταση εκφράζει το **ενδιαφέρον του ηγέτη για τον ανθρώπινο παράγοντα** της οργάνωσης.

Οι δύο αυτές διαστάσεις της διοικητικής σχάρας παρουσιάζονται στο παρακάτω γράφημα (Εικόνα 2), όπου ο ένας άξονας είναι το ενδιαφέρον για την παραγωγή και ο άλλος το ενδιαφέρον για τον εργαζόμενο, και φέρει το όνομα διάγραμμα των Blake – Mouton. Η προσέγγισή τους αποτελεί έναν άλλο τρόπο διατύπωσης της θεωρίας του Likert, σε ένα πιο μαθηματικό μοντέλο. Κατά τους Blake και Mouton, **τα πιο αντιπροσωπευτικά στυλ ηγεσίας είναι πέντε** (βλέπε Εικόνα), και παρουσιάζουν αντίστοιχα πέντε διαφορετικά πρότυπα ηγεσίας:

(1,9) «**Ηγέτης Λέσχης**»: Ο ηγέτης ο οποίος υιοθετεί το στυλ 1,9 δείχνει σαφέστατο ενδιαφέρον προς τον ανθρώπινο παράγοντα. Πιστεύει ότι η ικανοποίηση των στόχων της ομάδας περνά μέσα από την ικανοποίηση των μελών της. Διοικεί βασιζόμενος στην διατήρηση καλών σχέσεων με όλους, και αρχή του είναι «οι άνθρωποί μου γνωρίζουν τι πρέπει να κάνουν για να είναι ευτυχημένοι». Εφαρμόζει χαλαρό έλεγχο αποδοτικότητας των εργαζομένων προκειμένου να εξασφαλιστούν οι καλές σχέσεις. Βασικός του στόχος είναι η δημιουργία αρμονικών σχέσεων και ευχάριστης ατμόσφαιρας που εμπνέει το αίσθημα της ασφάλειας.

³⁰ R. Likert, *New Patterns of Management* (New York: McGraw - Hill, 1961), passim.

³¹ R. Blake and J. Mouton, *The New Managerial Grid: The Key to Leadership Excellence.*, 4th ed. (Houston: Gulf Publishing Company, 1981), passim.

Εικόνα 3. Διάγραμμα των Blake – Mouton.

(9,1) «**Ηγέτης καθήκοντος**» : Ο ηγέτης του στυλ 9,1 ενδιαφέρεται μόνο για την παραγωγή και εστιάζει το ενδιαφέρον του στους μη ανθρώπινους παράγοντες της παραγωγής, όπως είναι οι νέες τεχνικές της παραγωγής, οι νέες διαδικασίες κ.τ.λ. Εφαρμόζει επιστημονική προσέγγιση της διοίκησης. Αρχή του είναι «*Η δουλειά είναι το παν. Μόνο τα αποτελέσματα μετράνε*». Οι καλές σχέσεις παραγνωρίζονται και τονίζεται η υψηλή αποδοτικότητα των εργαζομένων. Σταθερή επιδίωξη του ίδιου και των εργαζομένων είναι η εξασφάλιση της επιτυχούς επίτευξης των στόχων που τέθηκαν, εφαρμόζοντας αυστηρό προγραμματισμό, συνεχή παρακολούθηση και έλεγχο εργασίας.

(5,5) «**Ηγέτης μέσης οδού**». Αυτό το στυλ ηγετικής συμπεριφοράς ονομάζεται συμβιβαστική διοίκηση και δηλώνει μια ενδιάμεση κατάσταση. Το ενδιαφέρον του ηγέτη εδώ επικεντρώνεται στην παραγωγή και στους εργαζόμενους. Σκοπός του είναι η εξασφάλιση ισορροπίας μεταξύ υψηλής απόδοσης και καλών σχέσεων. Βασική επιδίωξη του είναι η εξεύρεση της μέσης οδού που θα εξασφαλίσει ένα λογικό επίπεδο αποδοτικότητας χωρίς επιπτώσεις στο ηθικό των εργαζομένων.

(9,9) «**Ηγέτης Ομάδας**» : Το ιδανικότερο στυλ ηγεσίας κατά τους Blake - Mouton είναι το 9,9 και αφορά το ομαδικό πνεύμα. Ο ηγέτης καταβάλλει προσπάθειες τόσο για την ικανοποίηση των υφισταμένων του όσο και για την επίτευξη του στόχου. Είναι επίσης γνωστό με τον όρο «**Συνεργατικός Ηγέτης**». Δίνει έμφαση στην ενεργητική συμμετοχή όλων διότι πιστεύει ότι το προσωπικό είναι υψηλού επιπέδου που εμπνέεται και συντονίζεται από τον ηγέτη. Η υψηλή αποδοτικότητα και η ικανοποίηση των αναγκών εναρμονίζονται. Βασική επιδίωξη του προϊσταμένου είναι η υψηλή απόδοση δημιουργώντας συνθήκες ενεργητικής συμμετοχής των εργαζομένων με τρόπο ώστε να αξιοποιούνται οι ιδέες και δεξιότητές τους.

Εικόνα 4. Μοντέλο Blake - Mouton: Τα 5 ηγετικά πρότυπα.

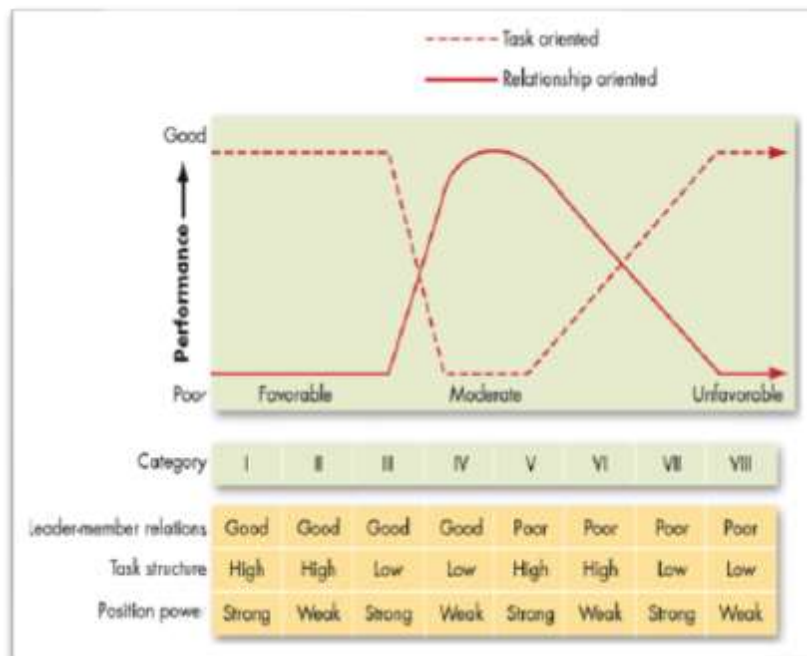
Με την παραπάνω μαθηματική ανάπτυξη, **απορρίπτεται ο ισχυρισμός** ότι αρκεί να είναι ικανοποιημένα τα άτομα για να επιτευχθούν οι στόχοι της παραγωγής, όπως και ο αντίθετος, ότι δηλαδή η επίτευξη των στόχων του έργου θα οδηγήσει ούτως ή άλλως στην ικανοποίηση των στόχων³².

1.6.3. Θεωρία του Fiedler³³

Ο Fiedler εξέτασε τους τρόπους ηγεσίας από ένα διαφορετικό πρίσμα, αυτό της εξάρτησης από τις καταστάσεις, και διατύπωσε τη **θεωρία της αποτελεσματικότητας του ηγέτη**. Σύμφωνα με αυτή, διακρίνονται **τρεις παράγοντες** που χαρακτηρίζουν την ηγετική φυσιογνωμία:

- **Η ισχύς της ηγετικής θέσης:** Αφορά το επίπεδο ισχύος και εξουσίας, τυπικής ή άτυπης, που εκχωρείται στον ηγέτη από τον οργανισμό. Η εξουσία αυτή εκφράζεται με τη δύναμη που διαθέτει ο ηγέτης να προχωρά στην αμοιβή ή την τιμωρία των υφισταμένων.
- **Η δόμηση καθήκοντων:** Τα καθήκοντα καθενός είναι αυστηρά ορισμένα, ώστε εύκολα να ελέγχεται η εκπλήρωσή τους από τον ανώτερο. Από την άλλη πλευρά, καθήκοντα περίπλοκα και ασαφώς καθορισμένα απαιτούν την ενεργό συμμετοχή των εργαζομένων και ωθούν τον ηγέτη σε πιο δημοκρατική συμπεριφορά.
- **Σχέσεις ηγέτη - υφισταμένων:** Είναι ο μόνος παράγοντας που καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τον ίδιο τον ηγέτη, καθώς οι δύο προηγούμενοι διαφεύγουν του απόλυτου ελέγχου του, αφού προσδιορίζονται κατά πολύ από το οργανόγραμμα μιας επιχείρησης. Με άλλα λόγια, είναι το επίπεδο ισχύος όπου ο ηγέτης εξασφαλίζει την αποδοχή, την εμπιστοσύνη, την υποστήριξη και την πίστη στο πρόσωπο του. Χωρίς τα προαναφερθέντα η επιρροή στους υφισταμένους του περιορίζεται μόνο στην απρόσωπη εξουσία, που του εκχωρεί ο οργανισμός.

Με αυτή την προσέγγιση, ο Fiedler κατέληξε σε δύο μορφές ηγεσίας, όπως και οι προηγούμενοι ερευνητές: την προσανατολισμένη ηγεσία προς τα **καθήκοντα** και την προσανατολισμένη προς τις **σχέσεις**. Επιπλέον, αξιολόγησε την **εκπαίδευση** του ηγέτη ως σημαντικό παράγοντα επιτυχίας του σε συνάρτηση με τη **δημιουργία συνθηκών ευνοϊκού περιβάλλοντος**. Η φύση της επιχείρησης και του οργανισμού καθώς τα χαρακτηριστικά τους συμβάλλουν στην ανάδειξη μιας ηγετικής φυσιογνωμίας. Στα συμπεράσματα αυτά κατέληξε με τη χρήση ενός ερευνητικού μοντέλου, μέσω ερωτηματολογίων και με στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων (Εικόνα 18). Τελικά, κατά τον Fiedler, δεν υφίσταται η έννοια αποτελεσματικός ή μη ηγέτης, αλλά αυτός που αποδίδει ικανοποιητικά σε μια δεδομένη κατάσταση και όχι σε μια άλλη.

Εικόνα 5. Συμπεράσματα του μοντέλου Fiedler³⁴

³² R. Blake and J. Mounton, *Ιδανική Διοίκηση Με Το Κλειδί Grid*, 6η (Γαλαίος, 1991), 56.

³³ F.E. Fiedler, *Theory of Leadership Effectiveness* (US: McGraw - Hill, 1967), passim.

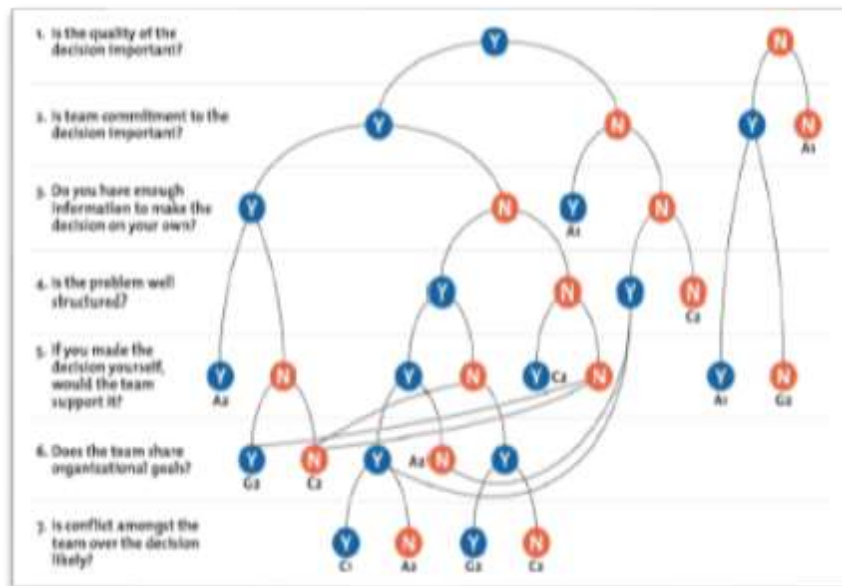
³⁴ users.teiath.gr/asachinidis/files/leadership.ppt

1.6.5. Το μοντέλο των Vroom – Yetton³⁵

Οι προηγούμενες θεωρίες **παραβλέπουν το επιχειρησιακό περιβάλλον και τις επιρροές του**. Για να καλυφθεί αυτό το κενό, οι Vroom και Yetton ανέπτυξαν ένα δικό τους μοντέλο, το οποίο περιλαμβάνει **πέντε τύπους ηγεσίας**. Αυτοί αναφέρονται στο βαθμό συμμετοχής των ατόμων της ομάδας στη λήψη των αποφάσεων και είναι:

- Το **πρώτο αυταρχικό στυλ** (Autocratic – A1), κατά το οποίο οι αποφάσεις λαμβάνονται από τον ηγέτη βάση των πληροφοριών που διαθέτει και τις μεταβιβάζει στους υφισταμένους του.
- Στο **δεύτερο αυταρχικό στυλ** (Autocratic – A2), ο ηγέτης επιπρόσθετα λαμβάνει πληροφορίες και από τους υφισταμένους και ενεργεί όπως παραπάνω,
- Το **πρώτο συμβουλευτικό στυλ** (Consultative – C1). Ο ηγέτης παίρνει μόνος του τις αποφάσεις αφού προηγουμένως συμβουλευτεί κάθε υφιστάμενο ξεχωριστά.
- Το **δεύτερο συμβουλευτικό στυλ** (Consultative – C2), κατά το οποίο ο ηγέτης λαμβάνει μια απόφαση συζητώντας το πρόβλημα σε ομάδες, λαμβάνοντας υπόψη τη θέση της ομάδας για το έργο που την αφορά.
- Το **δημοκρατικό στυλ ή συμμετοχικό** (Collaborative – G2), όπου η λήψη των αποφάσεων γίνεται συλλογικά αφού εκθέσει το πρόβλημα στην ομάδα.

Το μοντέλο της θεωρητικής κατάστασης (situational theory) όπως το διατύπωσαν οι Vroom και Yetton, επιτρέπει στον ηγέτη να **επιλέγει το στυλ της ηγεσίας** που θεωρεί ότι αρμόζει **αναλόγως των εξωτερικών περιστάσεων** και να εναλλάσσεται ανάμεσα στις πέντε προαναφερθείσες μορφές (βλέπε εικόνα).

Εικόνα 6. Το μοντέλο θεωρητικής κατάστασης του Vroom - Yetton³⁶

Αυτό μπορεί να επιτευχθεί αξιολογώντας ένα σύνολο αρχών που αφορούν τον ορισμό του προβλήματος με βάση τις διαθέσιμες πληροφορίες, τις ενδεχόμενες συγκρούσεις και τη σπουδαιότητα της συναίνεσης για το συγκεκριμένο πρόβλημα, καθώς και τον βαθμό αποδοχής των στόχων³⁷.

1.6.6. Το μοντέλο Bonoma Slevin³⁸

Κατά παρόμοιο τρόπο, η θεωρία αυτή επιμερίζει την εξουσία και τις αποφάσεις σε δύο άξονες. Έτσι διακρίνονται τέσσερις τύποι ηγεσίας.

- Ο **συμμετοχικός**, κατά τον οποίο τίθεται ένα ζήτημα στην ομάδα, η οποία τελικά αποφασίζει.
- Ο **συμβουλευτικός αυτοκρατορικός**, όπου ο ηγέτης αποφασίζει αξιολογώντας προηγουμένως πληροφορίες που λαμβάνει από την ομάδα.
- Ο **αυτοκρατορικός**, κατά τον οποίο αποφασίζει μόνος του.

³⁵ V.H. Vroom, *Work and Motivation*, 1st ed. (Jossey - Bass, 1994), passim..

³⁶ https://www.mindtools.com/pages/article/newTED_91.htm

³⁷ V.H. Vroom, *Work and Motivation*, 1st ed. (Jossey - Bass, 1994), 46.

³⁸ D.P. Slevin, *The Whole Manager: How to Increase Your Professional and Personal Effectiveness* (Amacom, 1991), passim.

- Ο **μετοχικός** κατά τον οποίο παραδίδονται η εξουσία και οι αποφάσεις στην ομάδα, χωρίς να ασχολείται ο ηγέτης.

1.6.4. Η θεωρία Adair³⁹

Ο βρετανός ακαδημαϊκός John Adair, θεωρεί την ηγεσία ως την αλληλεπίδραση ομάδας και ατόμου. Η ηγετική ικανότητα δεν κληρονομείται αλλά **αποκτάται** με τη **μελέτη**, την **εκπαίδευση** στις **επικοινωνιακές δεξιότητες** και τη **λήψη αποφάσεων**. Η **διαχείριση του χρόνου** αποτελεί, σύμφωνα με τον ίδιο, σημαντικό παράγοντα των διοικητικών ικανοτήτων. Η επάνδρωση (mapping) σχετίζεται με τις υποδομές, τα συστήματα και τον έλεγχο τους και γεννά την ιδιότητα του **management**. Ενώ η **ηγεσία** αφορά στις δυνατότητες του ατόμου να εμπνέει και να μεταδίδει στους υφισταμένους τον ενθουσιασμό για την επίτευξη του έργου. Διαχωρίζει με τον τρόπο αυτό τον manager από τον ηγέτη. Διακρίνει τρεις ανάγκες σε ένα ηγετικό ρόλο, με τις οποίες ο ηγέτης πρέπει να **ισορροπεί**: Την **υποχρέωση της αποπεράτωσης ενός έργου**, τις **ανάγκες καθενός** που ασχολείται με την επίτευξή του και το δέσιμο της ομάδας, δηλαδή το **ομαδικό πνεύμα**. Η αποτυχία σε έναν από αυτούς τους παράγοντες μοιραία θα επηρεάσει και τους άλλους δύο. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η εσωτερική παρακίνηση (motivation) των μελών της ομάδας. Επιπρόσθετες **δεξιότητες** του ηγέτη θεωρεί την ικανότητα **προγραμματισμού**, **ανάθεσης δραστηριοτήτων** και **οριοθέτησης ευθυνών**, **αξιολόγησης και αναγνώρισης** του παραγόμενου έργου και **άμβλυσης των συγκρούσεων**.

1.6.7. Το μοντέλο του Ohio⁴⁰

Αποτελεί μια θεωρία συμπεριφορικής προσέγγισης της ηγεσίας σύμφωνα με την οποία υπάρχουν δύο διαστάσεις στη συμπεριφορά του ηγέτη εξαρτώμενες από το βαθμό ενδιαφέροντος του για την δημιουργία / ύπαρξη των απαραίτητων :

- **υποδομών** και **πόρων** για την πραγματοποίηση ενός έργου (έμφαση στην σαφήνεια στη δομή)
- **ανθρώπινων σχέσεων** (έμφαση στις προσωπικές σχέσεις και μέριμνα για τους ανθρώπους).

Οι δύο διαστάσεις είναι **συμπληρωματικές**. Αποτελεσματικότεροι είναι οι ηγέτες που επιδεικνύουν ικανότητα και στις δύο αυτές περιοχές συμπεριφοράς. Τα **κατώτερα στελέχη** προτιμούν προϊσταμένους που ενδιαφέρονται και μεριμνούν για τα προσωπικά τους θέματα, ενώ, τα **διευθυντικά στελέχη** προτιμούν οι ηγέτες τους να διακρίνονται για την πρωτοβουλία και τη σαφήνεια στη δομή.

1.6.8 Σύγχρονες θεωρίες Ηγεσίας

Έχουν διατυπωθεί πολλές σύγχρονες θεωρίες που αφορούν την ηγεσία. Αναφορικά, παραθέτω παρακάτω μερικές, μαζί με τα κύρια χαρακτηριστικά του ηγέτη, τα οποία η κάθε θεωρία προσβείει^{41,42} :

- **Χαρισματική ηγεσία** (Charismatic leadership). Αποδίδει στους χαρισματικούς ηγέτες τα παρακάτω χαρακτηριστικά: (α) Το όραμα και την επικοινωνία. (β) Την ανάληψη προσωπικού κινδύνου. (γ) Την κατανόηση και την ευαισθησία στις ανάγκες των υφισταμένων. (δ) Την αντισυμβατική συμπεριφορά.
- **Μετασχηματιστική ηγεσία** (Transformational leadership). Οι μετασχηματιστικοί ηγέτες διαθέτουν σημαντική επιρροή και εμπνέουν τους υφισταμένους τους στο να υπερβούν προσωπικά συμφέροντα για το καλό του οργανισμού. Ο συγκεκριμένος τύπος ηγέτη διακρίνεται για την αποφασιστικότητά του, είναι ειλικρινής και ακέραιος, δείχνει αυθόρμητα το ενδιαφέρον του και προσεγγίζεται εύκολα. Ενθαρρύνει το διάλογο, ενεργοποιώντας και εμπνέοντας τους συνεργάτες του. Δημιουργεί ένα κοινό όραμα και εστιάζει στην ομαδική προσπάθεια, χωρίς να απορρίπτει τυχόν αλλαγές. Διακρίνεται για την αποφασιστικότητά του.
- **Συναλλακτική ηγεσία** (Transactional leadership). Αποτελεί τη μορφή της ηγεσίας η οποία εστιάζει στις αμοιβαίες συναλλαγές μεταξύ ηγέτη και υφισταμένων. Αυτές αφορούν την υπακοή την οποία επιζητά ο ηγέτης και τις ανταμοιβές τις οποίες αναμένουν οι υφιστάμενοι κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων τους.
- **Ηθική ηγεσία** (Ethical leadership). Εστιάζει στη συμπεριφορά ενός ηγέτη, η οποία πρέπει να χαρακτηρίζεται από δικαιοσύνη, διαφάνεια και αξιοκρατία. Ο ηγέτης πρέπει να παρέχει ειλικρινή, συχνή και ακριβή πληροφόρηση. Όταν η ηγεσία του χαρακτηρίζεται από τα παραπάνω, η απόδοση της ομάδας είναι καλύτερη και πιο αξιόπιστη.
- **Αυθεντική ηγεσία** (Authentic leadership). Χαρακτηρίζει τον ηγέτη που διαθέτει αυτογνωσία και ενεργεί με ειλικρίνεια. Μένοντας πιστός σε ιδανικά και ενθαρρύνοντας την επικοινωνία, αποδεικνύεται αποτελεσματικός στην εργασιακή ικανοποίηση, την απόδοση και άλλες παραμέτρους που σχετίζονται με την επιτυχία του παραγόμενου έργου. Με τον τρόπο αυτό παρακινεί και διαμορφώνει ανάλογη στάση και συμπεριφορά στους υφισταμένους.

³⁹ J. Adair, *Effective Strategic Leadership: An Essential Path to Success Guided by the World's Greatest Leaders*, 2nd ed. (London: Macmillan, 2002), passim.

⁴⁰ C.A. Schriesheim and B.J. Bird, "Contributions of the Ohio State Studies to the Field of Leadership," *Journal Of Management* 5, no. 2 (1979), 135–145.

⁴¹ Ε. Πετρίδου, *Διοίκηση - Μανατζμεντ, Μια Εισαγωγική Προσέγγιση*, 3^η, Θεσσαλονίκη: Σοφία (2011).

⁴² Ε. Πετρίδου, *Οργανωτική Θεωρία και Οργανωσιακή Συμπεριφορά*, (Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, ΑΠΘ., 2018),

[https://opencourses.auth.gr/modules/document/file.php/OCRS479/Παζντζηηάζηηη/Οξγαλσηηηή%20Θεσξία%2C%204ε%20δθάηε%20%28Ζεζία%29.pdf](https://opencourses.auth.gr/modules/document/file.php/OCRS479/Παζντζηράζηηηη/Οξγαλσηηηή%20Θεσξία%2C%204ε%20δθάηε%20%28Ζεζία%29.pdf)

- **Ενδυναμωτική ηγεσία** (Empowering leadership). Χαρακτηρίζεται από την παροχή ελευθερίας, εξουσίας και πρωτοβουλίας στους υφισταμένους.

1.7. Στρατιωτική Ηγεσία

Σύμφωνα με το Γενικό Επιτελείο Στρατού, την ηγετική ικανότητα χαρακτηρίζει η **δράση** και ο ηγέτης είναι ο καθοδηγητής που διαθέτει τον τρόπο «να παρακινεί, να επηρεάζει και να κατευθύνει τους άλλους σε μία συντονισμένη προσπάθεια για την επίτευξη ενός σκοπού αναγνωρισμένης αξίας», με βάση τα διατιθέμενα μέσα.⁴³ Στη βάση όλων αυτών βρίσκεται η **πειθαρχία**, η οποία σύμφωνα με τον Αισχύλο αποτελεί μητέρα της ευπραξίας.⁴⁴ Η αλήθεια και η γνώση είναι τα ουσιαστικά στοιχεία που ολοκληρώνουν το *καλώς πράττειν* και έτσι η δράση μπορεί να είναι αποτελεσματική και ηθική. Με τον όρο ηγεσία υπονοείται η **ηθική ηγεσία**, με δεδομένο ότι οποιαδήποτε άλλη μορφή άσκησης εξουσίας, στερούμενης ηθικής συμπεριφοράς και δραστηριότητας, δεν χαρακτηρίζει τον ηγέτη.⁴⁵ Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ακόμα και ως ανηθικότητα το να ασκεί κάποιος ένα επάγγελμα που δεν γνωρίζει. Υπό αυτή την έννοια, στο στρατιωτικό περιβάλλον, είναι εξαιρετικά έκδηλη η **ποιότητα συμπεριφοράς και ικανότητας** ενός ηγέτη και εύκολα συγκρίνεται με την εξιδανικευμένη φύση του ηγέτη, ως προσωπικότητα που έχει τη γνώση αυτών που πράττει και την αποδοχή από μέρους των υφισταμένων του, ακόμη και αν αυτός ο ηγέτης είναι άνωθεν επιβεβλημένος. Ο επιτυχημένος στρατιωτικός ηγέτης αποτελεί πρότυπο και είναι αυτός που **ισορροπεί ανάμεσα στη λογική και το συναίσθημα, με άξονα τη σταθερότητα και την ασφάλεια**. Το σύστημα διοίκησης και ηγεσίας το οποίο θα επιλέξει να εφαρμόσει μπορεί να προσλάβει διάφορες μορφές, ανάλογα με το σκοπό και το επιχειρησιακό περιβάλλον. Αυτό που προέχει είναι η τόνωση και η ώθηση των μελών της ομάδας σε δράση με παράλληλη διατήρηση της ενότητας, της συνοχής και της ασφάλειας.

Υπάρχει μια **σημαντική διαφοροποίηση** του στρατιωτικού έργου σε σύγκριση με κάθε άλλη ανθρώπινη δραστηριότητα. Αυτή είναι η **ανάγκη της θυσίας** όταν αυτό απαιτηθεί. Έτσι, ο στρατιωτικός ηγέτης είναι εκείνος που διαθέτει το ήθος και την ικανότητα να εμπνέει το αίσθημα της αυτοθυσίας, κερδίζοντας την εμπιστοσύνη, την υπακοή και το σεβασμό των υφισταμένων. Η **προσωπικότητα** του ηγέτη και η **στρατηγική** του, αποτελούν τις δύο βασικές παραμέτρους της στρατιωτικής ηγεσίας. Μέρος της προσωπικότητας χαρακτηρίζει η **σεμνότητα**, το **θάρρος** και η **σύνεση**. Πρόσθετα στοιχεία της προσωπικότητας του αποτελούν η **διορατικότητα** και η **προβλεπτική ικανότητα**, η **ταχύτητα στη λήψη αποφάσεων** και η **καινοτομία**, η αποτελεσματικότητα στην **επικοινωνία** και η **διαχείριση του ηθικού** των υφισταμένων. Όσον αφορά στη στρατηγική που θα χαράξει απαιτούνται **γνώσεις** και **κατάρτιση**.

1.8. Η σχέση ηγεσίας και κουλτούρας

Η νοοτροπία και η κουλτούρα στον εργασιακό χώρο, αποτελούν το συγκριτικό πλεονέκτημα, την ειδοποιό διαφορά, την κινητήριου δύναμη, και την διαφοροποίηση ανάμεσα στις επιχειρήσεις και οργανισμούς κάθε κλάδου. Η απόδοση της λέξεως «κουλτούρα» στην ελληνική γλώσσα γίνεται με διάφορους τρόπους και προσεγγίσεις. Κατά κύριο λόγο διακρίνονται **δύο έννοιες**.

- 1) Η **πρώτη** αφορά την πνευματική διαμόρφωση ενός συνόλου ανθρώπων στη βάση φιλοσοφικών, λογοτεχνικών, επιστημονικών και καλλιτεχνικών επιτευγμάτων. Η πνευματική τους διαδρομή και εξέλιξη, χαρακτηριζόμενη ως «υψηλή» κουλτούρα, συνδέει την ομάδα και **ταυτίζεται με τη λέξη πολιτισμός**.
- 2) Η **δεύτερη** εννοιολογική προσέγγιση του όρου κουλτούρα, αφορά τις αντιλήψεις, τον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς και τελικά τη στάση ζωής που χαρακτηρίζει μια συγκεκριμένη ομάδα. Αποδίδεται έτσι μια ανθρωπολογική διάσταση σε αυτή την εκδοχή του ορισμού, και είναι η μορφή η οποία **σχετίζεται με την ηγεσία** και τα θέματα διοίκησης, διότι κατά βάση η ηγεσία είναι αυτή που καθορίζει την κουλτούρα της επιχείρησης. Η τελευταία, μεταβάλλεται σταδιακά με τον χρόνο, καθώς δέχεται επιδράσεις από το υπόλοιπο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον, αυτοπροσδιορίζεται και προσανατολίζει την κατεύθυνση της και τα πιστεύω των μελών της.

Τύποι Επιχειρησιακής Κουλτούρας. Σύμφωνα με τον Robert Quinn (1946 -), ο οποίος πρώτος κατέδειξε τη σημασία των ανταγωνιστικών αξιών, διακρίνονται **τέσσερις τύποι** επιχειρησιακής κουλτούρας.⁴⁶

- α. **Ανοιχτού συστήματος ή Σκοποκρατία** (Adhocracy culture), η οποία δίνει έμφαση στην καινοτομία και είναι δεκτική στις αλλαγές και τις επιδράσεις του εξωτερικού περιβάλλοντος, ενθαρρύνοντας την πρωτοβουλία και την ανάληψη ρίσκου από τον ηγέτη.
- β. **Αποδοκότητας ή Αγοράς** (Result – oriented ή Market culture). Ο συγκεκριμένος τύπος σχετίζεται με τις επιχειρήσεις που προσμετρούν και εστιάζουν στο αποτέλεσμα. Στα μέλη διακρίνει κανείς την ανταγωνιστικότητα και οι ηγέτες εμφανίζονται απαιτητικοί, επιδιώκοντας την καλή φήμη και την υπεροχή έναντι του ανταγωνισμού.

⁴³ Διεύθυνση Δόγματος, "Δόγμα Διαμόρφωσης Ηγετών του Στρατού Ξηράς" (Αθήνα: Γενικό Επιτελείο Στρατού, 2002), 12.

⁴⁴ Αισχύλος, *Τραγωδίες Του Αισχύλου* (Αθήνα: Εστία, 2010), 29.

⁴⁵ Δημητρίου, "Ηθική Ηγεσία ή Ηγεσία," 46–47 Στρατιωτική Επιθεώρηση, (2017 Μάιος-Ώγουστος). 46-47

⁴⁶ R.F. Quinn et al., *Becoming a Master Manager: A Competing Values Approach*, 6th ed. (Wiley, 2015), passim.

- γ. **Ιεραρχική** (Hierarchy culture), όπου διακρίνονται δομημένες διαδικασίες και τυπολατρία, με τον ηγέτη να διατηρεί έναν κατά βάση συντονιστικό ρόλο και να δίνει έμφαση σε τεχνικά ζητήματα.
- δ. **Ανθρώπινων σχέσεων** (Clan culture). Αυτός ο τύπος δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ποιότητα των ανθρώπινων σχέσεων, ο χώρος εργασίας είναι φιλικός, και τονίζεται ο ρόλος της ομάδας και η συνεργασία. Ο ηγέτης είναι διακριτικός, ασκώντας τον ρόλο του μέντορα και βοηθώντας στη συνοχή της ομάδας.

Ο Quinn ανέπτυξε ένα ιδιαίτερο εργαλείο αξιολόγησης των παραπάνω τύπων επιχειρησιακής κουλτούρας, το οποίο ονομάστηκε **“Competing Values Culture Model”**. Σε αυτό διακρίνονται και αξιολογούνται οι παρακάτω **πολιτισμικές διαστάσεις μιας επιχείρησης**:

- Τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά (dominant characteristics), που αφορούν τη συνολική εικόνα της.
- Το στυλ ηγεσίας (leadership style), που αφορά τις πρακτικές που ακολουθούν τα διοικητικά στελέχη της επιχείρησης.
- Οι μηχανισμοί σύνδεσης (bonding ή coupling mechanisms) μεταξύ των μελών, και οι κοινές αξίες τους.
- Η στρατηγική έμφαση (strategic emphasis), που αφορά στον κύριο προσανατολισμό της.
- Ο επιχειρησιακός σκοπός.
- Οι παράγοντες υποκίνησης και τα κριτήρια αποτελεσματικότητας, όπως καθορίζονται από την ίδια την επιχείρηση.

Η πνευματική καλλιέργεια, τα πολιτιστικά πρότυπα και ποιοτικά χαρακτηριστικά του ιδρυτή μιας επιχείρησης ή οργανισμού, όπως και των ανθρώπων που αρχικά τον πλαισιώνουν, δημιουργούν το σκελετό πάνω στον οποίο θα δομηθεί η συγκεκριμένη οργάνωση. Η πνευματική ιδιοσυγκρασία του ιδρυτή και οραματιστή – ηγήτορα καθορίζει την κουλτούρα της οργάνωσης και την γενικότερη εικόνα που αυτή θα έχει προς τα έξω. Εδώ λειτουργεί μια αμφίδρομη σχέση, κατά την οποία η έξωθεν παράσταση και πολιτισμική παρουσία μιας οργάνωσης, καθορίζει την εικόνα και το βαθμό του επιτυχημένου ηγέτη. Όσο μακροβιότερη είναι η επιχείρηση, τόσο περισσότερο επιτυχημένη θεωρείται η οργανωσιακή κουλτούρα του ηγέτη και των ανθρώπων που τον πλαισιώνουν. Αναδεικνύει έτσι την ισχύ της συγκεκριμένης φιλοσοφίας, η οποία ενδυναμώνεται με την πάροδο του χρόνου, ακόμη και μετά το θάνατο του ιδρυτή. Ο ρόλος των αρχικών στελεχών, αλλά και όσων μετέχουν ανεξαρτήτως χρόνου στη διοίκηση, έγκειται στο να διευθύνουν μέσα από συγκεκριμένες πολιτικές και διαδικασίες, να επικοινωνούν την πολιτική της εταιρείας με τους υφιστάμενους, και να αποτελούν υπόδειγμα συμπεριφοράς. Αυτή η κουλτούρα μεταφέρεται άμεσα στο υπόλοιπο ανθρώπινο δυναμικό, που ενστερνιζόμενο αυτές τις πολιτικές, ενδυναμώνει την ανάπτυξη και συμμετέχει σε αλλαγές. Πάνω σε αυτό έχουν αναπτυχθεί θεωρητικά μοντέλα, όπως αυτό του David Ulrich, τα οποία υποστηρίζουν συγκεκριμένες πολιτικές διαχείρισης ανθρώπινου δυναμικού βάσει προτύπων οργανωσιακής κουλτούρας. Με άλλα λόγια, η κουλτούρα αποτελεί μια σημαντική παράμετρο και σε αυτήν εδράζεται η διαμόρφωση των σχέσεων ηγεσίας με το ανθρώπινο δυναμικό της επιχείρησης.

1.9. Συμπεράσματα

Στο Κεφ. 1 έγινε ανασκόπηση της επιστημονικής θεώρησης και πρακτικής της ηγεσίας στην σημερινή Οικονομία της Γνώσης. Είδαμε ότι από το τέλος του 20^{ου} αι και στον 21^ο αι προκρίνεται εμφατικά το πρότυπο του Ηγέτη Υπηρέτη.

Σήμερα, όπως και στην εποχή της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας τους 2 πρώτους αιώνες μ.Χ., φαίνεται να **ζούμε μια παρόμοια κατάσταση**, παρότι έχουν περάσει 20 αιώνες! Η Ρώμη σήμερα έχει αντικατασταθεί από την Ουάσιγκτον, τις Βρυξέλες, τη Μόσχα, το Πεκίνο. Οι σημερινές «αυτοκρατορίες» αντιμάχονται μεταξύ τους για επικράτηση χρησιμοποιώντας μέσα αντίστοιχα με εκείνης της εποχής. Και σήμερα οι ηγέτες και το εκάστοτε «βαθύ κράτος» επιδεικνύουν παρόμοιες «αυτοκρατορικές» συμπεριφορές, χρησιμοποιούν το **χρήμα** και το **φόβο** π.χ. μιας πανδημίας, για να επιβάλλουν την «**λατρεία**» τους και την «**υπακοή**» σε κράτη και λαούς προσφέροντας να τους οδηγήσουν στην «σωτηρία» ενώ φαίνεται ότι τους **οδηγούν στην ολοκληρωτική υποδούλωση και εκμετάλλευση**. Και σήμερα όπως και τότε υπάρχει κατ' αντιστοιχία πολλή «επιστήμη», πολύ «τεχνολογία», πολλοί επιχειρηματίες, πολύ χρήμα, πολύ επενδυτικό κεφάλαιο, σχέσεις βασισμένες στην πρόσκαιρη και οικονομική συνδιαλλαγή, ηγέτες – ηγεμόνες χωρίς αιδώς, που εκμεταλλεύονταν την εξουσία προς όφελός τους, **καταδυναστεύοντας ανθρώπους και ομάδες**, μετατρέποντάς τες σε αγέλες και όχλο μέσα σε Κολοσσαία (σαν τις σημερινές ποδοσφαιρικές Αρένες). Απ' την άλλη, η κάθε μορφής «σπουδαία ομάδα» (οικογένεια, επιχείρηση, κράτος, ομοσπονδία κρατών, κοκ), καθοδηγούμενη από ολοκληρωμένους ηγέτες- διοικητές, και σήμερα όπως και πριν από 2000 χρόνια, φαίνεται να είναι είδος σε ανεπάρκεια.

Τι είναι όμως μια σπουδαία ομάδα; «Σπουδαία είναι η ομάδα που διαθέτει το σωστό μείγμα διανοητικής νοημοσύνης, εμπειρίας, και συναισθηματικής νοημοσύνης. Αυτό κάνει μια ομάδα με σπουδαία αποτελέσματα να διαφέρει από άλλες που απλώς τα

καταφέρνουν ή αποτυγχάνουν»⁴⁷. Η φιλικότητα και η συνεργασία των μελών της είναι το κλειδί της επιτυχίας μιας *σπουδαίας ομάδας*⁴⁸, και απαιτεί υψηλό επίπεδο δεξιοτήτων στην «ανάγνωση» των άλλων και στη διαχείριση των σχέσεων.

Η **ηγεσία** δημιουργεί και διατηρεί τέτοιες (σπουδαίες) ομάδες. Ο ολοκληρωμένος ηγέτης – διοικητής διαθέτει την ικανότητα να «διαβάζει» το ανθρώπινο περιβάλλον και να είναι γνώστης της τέχνης του να επιτυγχάνει πράγματα μέσα από το ανθρώπινο δυναμικό. Διαθέτει την ικανότητα να επηρεάζει ανθρώπους θετικά με όραμα, να προσελκύει συναδέλφους στην εργασία, να πετυχαίνει τον τέλειο συνδυασμό που χρειάζεται για την επιτυχία, να ενεργοποιεί την ομάδα, και να επικοινωνεί τα κατάλληλα μηνύματα προκειμένου να πείσει τον υπόλοιπο κόσμο με τη δημιουργία εμπειριών. Η επιτυχία του οργανισμού ή της επιχείρησης και η επίτευξη των στόχων της εξαρτάται από το κατά πόσο οι ηγέτες (σε όλα τα ιεραρχικά επίπεδα) μπορούν να ενισχύσουν την εμπιστοσύνη των εργαζομένων και έτσι να αυξήσουν την παραγωγικότητά τους.

Εμπειρικές έρευνες σε διαφορετικές χώρες (ΗΠΑ, Ευρωπαϊκή Ένωση, Πακιστάν, Λιθουανία, Κένυα, κ.α.), που αφορούν σε διαφορετικές ειδικότητες και τομείς (π.χ. ιατρική, εκπαίδευση, τουρισμός, βιομηχανία, υπηρεσίες, κ.α.), έχουν αποδείξει τα εξής:

- Ανεξαρτήτου του προτύπου ηγεσίας που εφαρμόζεται, η ικανοποίηση των υπαλλήλων από την εργασία τους δεν συσχετίζεται με τους συναδέλφους τους, ενώ οι εργαζόμενοι έχουν διαφορετικές αντιλήψεις για την εργασία, το μισθό και τη γενική ικανοποίηση από την εργασία, ανάλογα και με το επίπεδο εκπαίδευσής τους και την αρχαιότητα.⁴⁹
- Υπάρχει άμεση συσχέτιση και αντίκτυπος (θετικός ή αρνητικός) μεταξύ του εκάστοτε ηγετικού στυλ και της ικανοποίησης από την εργασία⁵⁰
- Δεν υπάρχει σημαντική συσχέτιση μεταξύ του φύλου του ηγέτη και του ηγετικού στυλ, ούτε μεταξύ του φύλου του εργαζομένου και της ικανοποίησης από την εργασία του⁵¹
- Παρότι το συχνά εφαρμοζόμενο *καλοπροαίρετο αυταρχικό στυλ ηγεσίας* έχει καλύτερα αποτελέσματα από το *αυταρχικό διαχειριστικό στυλ ηγεσίας*, ωστόσο προτείνεται η πρακτική του *συμμετοχικού ηγετικού στυλ*⁵².
- Υπάρχουν σημαντικές επιπτώσεις του στυλ ηγεσίας στην ικανοποίηση από την εργασία και στα αποτελέσματα που επιτυγχάνουν οι εργαζόμενοι. Η εφαρμογή του **προτύπου της «ηγεσίας του υπηρέτη»** αποδεικνύεται ότι έχει τον **υψηλότερο θετικό αντίκτυπο στην ικανοποίηση από την εργασία**, ενώ αντιθέτως το **ελεγκτικό αυταρχικό πρότυπο (ηγεσίας)** έχει τις αρνητικότερες επιπτώσεις και οδηγεί σε χαμηλότερες επιδόσεις⁵³.

Σε διεθνές επίπεδο, εταιρείες όλων των μεγεθών διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε κάθε βιομηχανικό κλάδο και οφείλουν να βελτιώνουν συνεχώς την ανταγωνιστικότητά τους. Πρέπει να παρέχουν στους πελάτες τους σταθερά υψηλή και διαρκώς βελτιούμενη ποιότητα υπηρεσιών και προϊόντων, προκειμένου να τους ικανοποιήσουν. Οι εργαζόμενοι αυτών των εταιρειών είναι οι σημαντικότεροι σύνδεσμοι στην αλυσίδα καινοτομίας και παροχής προϊόντων και υπηρεσιών, καθώς είναι αυτοί που καινοτομούν και βρίσκονται σε άμεση επαφή με τους πελάτες. Επειδή το ηθικό των εργαζομένων επηρεάζει τόσο την ποιότητα και συχνότητα των καινοτομιών όσο και την ικανοποίηση των πελατών, οι ηγέτες και οι προϊστάμενοί τους πρέπει να καλλιεργούν καλές σχέσεις με το προσωπικό.

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάστηκε η σύγχρονη έρευνα σε θέματα ηγεσίας σε επιχειρήσεις η οποία εντοπίζει **πολλούς παράγοντες και διαφορετικά πρότυπα ηγεσίας** που επηρεάζουν την ικανοποίηση των εργαζομένων. Ενώ η σχετική βιβλιογραφία διερευνά διεξοδικά την ικανοποίηση από την εργασία και το ηγετικό στυλ και συμπεριφορά, οι μελέτες αυτές **σχεδόν αγνοούν τη βιβλική βιβλιογραφία**, θεωρώντας την στην καλύτερη περίπτωση άσχετη με το αντικείμενο της ηγεσίας και εν γένει τις επιχειρήσεις και τα δρόμους σε αυτές.

Στο επόμενο κεφάλαιο (Κεφ. 2) θα παρουσιαστούν τα κύρια πρότυπα ηγεσίας και διοίκησης όπως αυτά αναπτύχθηκαν στην αρχαιότητα (ιουδαϊκή, αρχαία ελληνική και ρωμαϊκή εποχή). Στα κεφάλαια 3 - 8 θα αναλυθούν τα πρότυπα ηγεσίας που προβάλλονται στην Βίβλο και θα αναφερθούν πρακτικές εφαρμογές τους σε επιχειρήσεις. Στο κεφ. 9 θα συγκριθούν με τα σημερινά και θα παρουσιαστούν τα συμπεράσματα.

⁴⁷ Doer John, "John Doer's start up manual", Fast Company, 1997. 98. Ο JD είναι επενδυτής νέων επιχειρήσεων όπως Lotus, Compaq, Genentech, Netscape που άλλαξαν δραματικά τη βιομηχανία του χώρου τους.

⁴⁸ Bower Bruce, "Return of the Group", Science News 148, 3/9/1994, 328-330.

⁴⁹ Chien-Wen Tsai, "Leadership Style and Employee's Job Satisfaction in International Tourist Hotels.", *Advances in Culture, Tourism and Hospitality Research*, Emerald Group Publishing Limited, Woodside, Bingley, Vol. 2 (2008): 293-332.

⁵⁰ Sadia Kanwal, "Impact of Leadership Style on Job Satisfaction among Employees of Bahawal Victoria Hospital", Bahawalpur, Pakistan, The Islamia University of Bahawalpur, Department of Applied Psychology, (2014): 23-24.

⁵¹ Kanwal.

⁵² Chien-Wen Tsai, "Leadership Style and Employee's Job Satisfaction in International Tourist Hotels.", *Advances in Culture, Tourism and Hospitality Research*, Emerald Group Publishing Limited, Vol. 2 (2008): 293-332.

⁵³ Raimonda Alonderiene and Modesta Majauskaite, "Leadership Style and Job Satisfaction in Higher Education Institutions." *International Journal of Educational Management*, Vol. 30 (1), (2016): 140-164.

Κεφάλαιο 2. Πρότυπα ηγεσίας από την αρχαιότητα έως και τον 1ο αιώνα.

Εισαγωγή.

Στο κεφάλαιο αυτό θα μελετήσουμε τα πρότυπα ηγεσίας κατά την αρχαιότητα (τα **Ελληνικά**, **Ιουδαϊκά** και **Ρωμαϊκά** πρότυπα ηγεσίας), που επικρατούσαν την εποχή που γράφτηκαν οι επιστολές του Αποστόλου Παύλου και τα Ευαγγέλια διότι όπως θα δούμε διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της έννοιας και πράξης της ηγεσίας μέχρι της μέρες μας.

Κατά καιρούς αναδείχθηκαν πολλοί ηγέτες, οι οποίοι καθόρισαν την ιστορική εξέλιξη με την προσωπικότητα, τις αποφάσεις και τις ενέργειες τους. Κοινό χαρακτηριστικό αυτών των ηγετών ήταν ότι αποτελούσαν αρχηγούς μιας συγκεκριμένης μικρής ή μεγάλης ομάδας απόμων που τους ακολουθούσε πιστά. Χαρακτηριστική επίσης παρατήρηση είναι ότι τα περισσότερα πρόσωπα που αναδείχθηκαν ως ηγέτες τις περισσότερες φορές είχαν και στρατιωτικά ή πολιτικά καθήκοντα ή ακόμα διαμόρφωναν συνειδήσεις. Η εν λόγω πολιτική και συμπεριφορά μπορεί να περιελάμβανε και την χρήση όπλων και πολεμικών τακτικών τις περισσότερες φορές.

Μερικά παραδείγματα ηγετών: ο Μέγας Αλέξανδρος (κατέκτησε την περιοχή από την Ελλάδα έως την Ινδία μέσα σε 11 χρόνια), ο Μέγας Κωνσταντίνος (θεμελίωσε τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία), ο Ναπολέων (κατέκτησε σχεδόν ολόκληρη την Ευρώπη), ο Ερνέστο Τσεγκεβάρρα (οδήγησε την Κούβα από την δικτατορία στον κομμουνισμό, ευθύνεται για χιλιάδες νεκρούς, «εξέλιξε» την μαρξιστική και κουμμουνιστική θεωρία), οι Λένιν και Στάλιν (ηγήθηκαν της Σοβιετικής Ένωσης και ευθύνονται για εκατομμύρια νεκρών), ο Γκάντι (οδήγησε την Ινδία στην απελευθέρωση από τον αγγλικό ζυγό με ήπιο τρόπο), ο Ιωάννης Καποδίστριας (θεμελίωσε το σημερινό ελληνικό κράτος) κ.α. Με **κριτήριο** την μεγάλη **επιρροή** (όχι επιβολή) σε **μεγάλες μάζες ανθρώπων**, αναγνωρίζουμε ως ηγέτες και τον Σωκράτη, τον Καρλομάγκνο, και τους φασίστες σοσιαλδημοκράτες Μουσολίνη και Χίτλερ μεταξύ άλλων. Σαφώς, το αποτέλεσμα της ηγεσίας καθενός εκ των προαναφερθέντων είναι διαφέρει σημαντικά.

Στις παρακάτω ενότητες θα αναλύσουμε τα πρότυπα ηγεσίας κατά την ιουδαϊκή, ελληνική και ρωμαϊκή εποχή διότι όπως προανέφερα επηρέασαν σημαντικά την εξέλιξη της ηγεσίας στην θεωρία και εφαρμογή της έως και σήμερα. **Σημαντική διευκρίνιση** εδώ είναι ότι η ανάλυση των αρχαίων αυτών προτύπων ηγεσίας σε αυτή την ενότητα **δεν είναι ιστορική**. Τα αρχαία πρότυπα ηγεσίας έπαιξαν σημαντικό ρόλο αφενός μεν στον τρόπο που τα χριστιανικά πρότυπα ηγεσίας διατυπώθηκαν και επικοινωνήθηκαν (μέσα από τα Ευαγγέλια, επιστολές και πρωτοχριστιανικά κείμενα), ώστε να γίνουν αντιληπτά από τα κοινά στα οποία απευθύνονταν οι Ευαγγελιστές και ο Απόστολος Παύλος. Αφετέρου δε επηρέασαν τον τρόπο που αυτά επεξηγήθηκαν από τους Πατέρες της πρώτης Εκκλησίας (π.χ. Ερμά και Αγ. Ειρηναίο), και εξελίχθηκαν στην πράξη πριν και μετά το σχίσμα της Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας, κατά τη διάρκεια του μεσαίωνα και της τουρκοκρατίας αλλά και έως τις μέρες μας. Εδώ λοιπόν θέλουμε να δούμε ιστορικά πως ωρίμασε η αρχαία γνώση περί ηγεσίας, και εν συνεχεία πως αυτή διαστρεβλώθηκε και χρησιμοποιήθηκε κατά το δοκούν.

2.1. Πρότυπα ηγεσίας κατά την ιουδαϊκή εποχή.

Σε αυτή την ενότητα θα μελετήσουμε τα πρότυπα ηγεσίας όπως αποτυπώνονται στις συμπεριφορές και συγγράμματα των Μωυσή, Δαβίδ και Σολομώντα.

Ο **Μωυσής** (1393 – 1273 π.Χ.), ως αρχέτυπος ηγέτης στη Βίβλο, ο οποίος οδήγησε τον λαό του Ισραήλ από τη δουλεία στην Αίγυπτο, σε ένα μακρύ ταξίδι μέσω της ερήμου, στα όρια της γης της επαγγελίας, μέσω της συμπεριφοράς αναδεικνύει συγκεκριμένα ηγετικά χαρακτηριστικά:

- **Συμπόνια.** Πρώτον, η ηγεσία του Μωυσή εξέφρασε προς το λαό του Ισραήλ την συμπόνια του Θεού. Όταν ο Θεός μίλησε στον Μωυσή από τον καιγόμενο θάμνο, αυτός δήλωσε ότι γνωρίζει τη δυστυχία του λαού Του που ήταν στην Αίγυπτο⁵⁴. Τα βάσανα των ανθρώπων άγγιξαν το Θεό στην «καρδιά», και έτσι κάλεσε τον Μωυσή ως το μέσο της απελευθέρωσής τους. Εάν ο Μωυσής επρόκειτο να πραγματοποιήσει το αποστολή που του δόθηκε, έπρεπε να μοιραστεί αυτό τον πόνο στην καρδιά του Θεού. Ήταν επιθυμία του Θεού να ελευθερώσει τους ανθρώπους από τους δυνάστες τους. Ένα κρίσιμο έργο για αυτούς που ο Θεός καλεί ως ηγέτες σήμερα είναι να διακρίνουν που οι άνθρωποι δεινοπαθούν κάτω από σκληρούς δυνάστες· ενίοτε κάποιοι από αυτούς τους δυνάστες μπορεί να είναι λεπτές αλλά ύπουλα ισχυρές πολιτιστικές δομές και δυνάμεις (π.χ. ήθη, έθιμα). Η αληθινή ηγεσία είναι αδύνατη χωρίς συμπόνια για την αιχμαλωσία και τλαιπωρία εκείνων που πρέπει να καθοδηγούνται. Αργότερα, μετά το συμβάν το χρυσό μοσχάρι, βλέπουμε το πλήρες εύρος της συμπονετικής ταύτισης του Μωυσή με τους ανθρώπους όταν μεσολάβησε στον Θεό για να συγχωρήσει την αμαρτία τους

⁵⁴ Έξοδος 3: 7- 8α: «Καὶ εἶπεν ὁ Κύριος, Εἶδον, εἶδον τὴν τλαιπωρίαν τοῦ λαοῦ μου τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἤκουσα τὴν κραυγὴν αὐτῶν ἐξ αἰτίας τῶν ἐργοδιωκτῶν αὐτῶν· διότι ἐγνώρισα τὴν ὀδύνην αὐτῶν.»

και μάλιστα προσέφερε να εξαλειφθεί ο ίδιος από το βιβλίο του Θεού προκειμένου να εξιλεωθούν εκείνοι⁵⁵. Αν και ο Θεός απέρριψε την προσφορά του Μωυσή, το επεισόδιο φωτίζει το μέγεθος της ανησυχία του Μωυσή για τους ανθρώπους του.

- **Κλήση.** ο Μωυσής ανέλαβε την ηγεσία όχι επειδή το φιλοδοξούσε, αλλά γιατί κλήθηκε απροσδόκιστα. Στην ιστορία της καιόμενης βάτου (Έξοδος 3: 1–10), μπορούμε να φανταστούμε τον έκπληκτο Μωυσή, μέχρι το στίχο 9, να ακούει και σιωπηλά να πανηγυρίζει όσο ο Θεός του ανακοίνωνε: «και κατέβην εξελέσθαι αυτούς εκ χειρός των Αιγυπτίων και εξαγαγείν αυτούς εκ της γης εκείνης και εισαγαγείν αυτούς εις γην αγαθήν και πολλήν, εις γην ρέουσαν γάλα και μέλι» (Έξοδος 3: 8–9). Χωρίς αμφιβολία ο Μωυσής σκεφτόταν: «Αυτό είναι υπέροχο, Θεέ. Είμαι πραγματικά χαρούμενος που θα κάνεις όλα αυτά για εμάς». Αλλά ο Θεός ακόμα δεν είχε ολοκληρώσει την αποκαλυπτική Του ομιλία. Συνέχισε να λέει στον Μωυσή: «και νυν δέυρο αποστείλω σε προς Φαραώ βασιλέα Αιγύπτου, και εξάγεις τον λαόν μου τους υιούς Ισραήλ εκ της Αιγύπτου» (Έξοδος 3:10). Αυτό σίγουρα δεν ήταν στο σενάριο του σχεδίου ανάπτυξης σταδιοδρομίας του Μωυσή σε αυτή τη φάση της ζωής του. Ξαφνικά βρήκε τον εαυτό του να έχει κληθεί να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στο πλάνο και στην ημερήσια διάταξη του Θεού. Και το καθήκον στο οποίο κλήθηκε ήταν αυτό που φαινόταν ανθρωπίνως αδύνατο: να αντιμετωπίσει τον πιο ισχυρό κυβερνήτη στον αρχαίο κόσμο εκείνης της εποχής, με απαίτηση: «άφησε τους ανθρώπους μου να φύγουν» Αυτή η δημόσια αντιπαράθεση με τη δύναμη της Αιγύπτου δεν ήταν φιλοδοξία την οποία ο Μωυσής συνέλαβε μόνος του. Μάλλον, ήταν αποτέλεσμα της ακρόασης του Θεού, και της απρόβλεπτης πρόσκλησης αφενός να φανταστεί μια νέα δυνατότητα απελευθέρωσης, και αφετέρου να ενεργήσει με πίστη ώστε να την κάνει πραγματικότητα.
- **Υπακοή στο θέλημα του Θεού.** Ένα εντυπωσιακά συνεπές χαρακτηριστικό στις αφηγήσεις για τον Μωυσή είναι ότι αυτός ελάμβανε καθοδήγηση από τον Θεό. Είτε στην ιστορία της καιόμενης βάτου, είτε μέσα στις δραματικές του συγκρούσεις με τον Φαραώ, είτε στην άνοδο στο όρος Σινά για να λάβει το Νόμο του Θεού, ο Μωυσής με συνέπεια απεικονίστηκε ως κάποιος που υπάκουσε στο Θεό και ελάμβανε αποκαλύψεις που όχι μόνο κατεύθυναν τις δικές του ενέργειες αλλά και διαμόρφωσαν τη ζωή του λαού του Θεού. Ο Μωυσής δεν απεικονίζεται στην Αγία Γραφή ως αποφασιστικός στρατηγός, ούτε ως επινοητικός αναλυτής ή ως μεγάλος στρατιωτικός ηγέτης. Αντίθετα, ήταν ο πιστός παραλήπτης και δάσκαλος του λόγου του Θεού, ήταν διαμεσολαβητής μεταξύ Θεού και ανθρώπων. Αυτό το χαρακτηριστικό του Μωυσή περιγράφεται στη δήλωση του Θεού⁵⁶. Επειδή ο Μωυσής έκανε υπακοή, ο Θεός μπόρεσε να του εμπιστευτεί όλο τον οίκο Του.
- **Δράση και ανάπτυξη θεσμών.** Ωστόσο, ο Μωυσής δεν είχε μόνο παθητικό ρόλο. Άκουσε το Θεό και μετά ενήργησε με βάση αυτό που άκουσε. Επέστρεψε στην Αίγυπτο και αντιμετώπισε τον Φαραώ. Δίδαξε το λαό του Θεού τον θεσμό της γιορτής του Πάσχα⁵⁷. Οδήγησε το λαό στο πέρασμα της θάλασσας και μέσα στην έρημο. Εγκαθίδρυσε το σχέδιο για τη σκηνή του μαρτυρίου και τον θεσμό της ιεροσύνης⁵⁸, διόρισε 70 πρεσβύτερους και μοιράστηκε μαζί τους την ευθύνη της διακυβέρνησης⁵⁹. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ότι δεν έχτισε ποτέ πόλη ή ναό, οι θεσμοί που σχεδίασε και εγκαθίδρυσε ήταν προσαρμοσμένοι στο δύσκολο ταξίδι μέσα στην έρημο. Αυτό μας προσφέρει ένα καλό πρότυπο ηγεσίας σε μια εποχή μετάβασης και αβεβαιότητας. Το σημαντικό σημείο είναι ότι άκουσε προσεκτικά το Θεό και διέκρινε τις μορφές θεσμών που θα παρείχαν κατάλληλες δομές ώστε αφενός μεν ο περιπλανώμενος λαός του Θεού να επιβιώσει και να αναπτυχθεί σε αυτές τις αντίξοες συνθήκες, και αφετέρου ο ίδιος να μπορέσει να εφαρμόσει το σχέδιο του Θεού και να οδηγήσει τους ανθρώπους, ακόμη και όταν αυτοί γκρίνιαζαν και αντιστέκονταν.
- **Πραότητα.** Όσοι ηγούνται συχνά υπόκεινται σε πειρασμούς υπερηφάνειας και αυτοδιάθεσης. Ως εκ τούτου είναι σίγουρα σημαντικό ότι ο Θεός όταν αναθέτει στο Μωυσή την ηγεσία του λαού Του, επίσης τον χαρακτηρίζει ως τον πιο πράο επί γης⁶⁰. Βλέπουμε τον ίδιο όρο στους Μακαρισμούς του Ιησού⁶¹. Αυτό το χαρακτηριστικό ταπεινότητας είναι ορατό στην ιστορία κλήσης του Μωυσή στην Έξοδο 3. Αφού άκουσε το κάλεσμα του Θεού να φέρει τους Ισραηλίτες έξω από την Αίγυπτο, ο Μωυσής απάντησε: «τις εγώ, ότι πορεύομαι προς Φαραώ βασιλέα Αιγύπτου, και ότι εξάγω τους υιούς Ισραήλ εκ της Αιγύπτου;» (Έξοδος 3:11). Ο Μωυσής γνώριζε καλά τις αδυναμίες του, συμπεριλαμβανομένης της έλλειψης

⁵⁵ Έξοδος 32: 30–32: «30 Και τήν ἐπαύριον εἶπεν ὁ Μωϋσῆς πρὸς τὸν λαόν, Σεις ἠμαρτήσατε ἁμαρτίαν μεγάλην· καὶ τώρα θέλω ἀναβῆ πρὸς τὸν Κύριον· ἴσως κάμω ἐξιλέωσιν διὰ τὴν ἁμαρτίαν σας. 31 Καὶ ἐπέστρεψεν ὁ Μωϋσῆς πρὸς τὸν Κύριον καὶ εἶπε, Δέσμοι· οὗτος ὁ λαὸς ἠμάρτησεν ἁμαρτίαν μεγάλην καὶ ἔκαμον εἰς ἑαυτοὺς θεοὺς χρυσοῦς· 32 Πλήν τώρα, ἐάν συγχωρήσῃς τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν· εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψόν με, δέσμοι, ἐκ τῆς βίβλου σου, τὴν ὁποίαν ἔγραψας».

⁵⁶ Αριθμοί 12: 6–8: «6 καὶ εἶπεν πρὸς αὐτοὺς ἀκούσατε τῶν λόγων μου ἐάν γένηται προφητῆς ὑμῶν κυρίως ἐν ὄραματι αὐτῶν γινώσθησονται καὶ ἐν ὕπνῳ λαλήσω αὐτῶ 7 οὐχ οὕτως ὁ θεράπων μου μωυσῆς ἐν ὄλῳ τῶ οἴκῳ μου πιστός ἐστιν 8 στόμα κατὰ στόμα λαλήσω αὐτῶ ἐν εἶδει καὶ οὐ δι' αἰνυμάτων καὶ τὴν δόξαν κυρίου εἶδεν καὶ διὰ τί οὐκ ἐφοβήθητε καταλαλήσαι κατὰ τοῦ θεράποντός μου Μωυσῆ».

⁵⁷ Εβραίου 11:28: «Πίστει πεποιήκεν τὸ πάσχα καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ αἵματος, ἵνα μὴ ὁ ὄλοθρεύων τὰ πρωτότοκα θίγῃ αὐτῶν».

⁵⁸ Έξοδος 25-31

⁵⁹ Αριθμοί 11: 16–25 «16 καὶ εἶπεν κύριος πρὸς Μωυσῆν συνάγαγε μοι ἔβδομήκοντα ἄνδρας ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων ἰσραὴλ οὓς αὐτὸς σὺ οἶδας ὅτι οὗτοί εἰσιν πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ καὶ γραμματεῖς αὐτῶν καὶ ἄξεις αὐτοὺς πρὸς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου καὶ στήσονται ἐκεῖ μετὰ σοῦ 17 καὶ καταβήσονται καὶ λαλήσω ἐκεῖ μετὰ σοῦ καὶ ἀφελῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐπὶ σοὶ καὶ ἐπιθήσω ἐπ' αὐτοὺς καὶ συνατιλήμψονται μετὰ σοῦ τὴν ὁρμὴν τοῦ λαοῦ καὶ οὐκ οἴσεις αὐτοὺς σὺ μόνος 18 καὶ τῶ λαῷ ἔρεῖς ἀγνίσασθε εἰς αὐριον καὶ φάγεσθε κρέα ὅτι ἐκλαύσατε ἐναντι κυρίου λέγοντες τίς ἡμῶν ψωμίει κρέα ὅτι καλὸν ἡμῖν ἐστὶν ἐν αἰγύπτῳ καὶ δώσει κύριος ὑμῖν κρέα φαγεῖν καὶ φάγεσθε κρέα 19 οὐχ ἡμέραν μίαν φάγεσθε οὐδὲ δύο οὐδὲ πέντε ἡμέρας οὐδὲ δέκα ἡμέρας οὐδὲ εἴκοσι ἡμέρας 20 ἕως μηνὸς ἡμερῶν φάγεσθε ἕως ἂν ἐξέλθῃ ἐκ τῶν μυκτῆρων ὑμῶν καὶ ἔσται ὑμῖν εἰς χολέραν ὅτι ἠπειθήσατε κυρίῳ ὅς ἐστιν ἐν ὑμῖν καὶ ἐκλαύσατε ἐναντίον αὐτοῦ λέγοντες ἵνα τί ἡμῖν ἐξελεθὲν ἐξ αἰγύπτου 21 καὶ εἶπεν μωυσῆς ἐξακόσαιοι χιλιάδες πεζῶν ὁ λαός ἐν οἷς εἰμι ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ εἶπας κρέα δώσω αὐτοῖς φαγεῖν καὶ φάγονται μῆνα ἡμερῶν 22 μὴ πρόβατα καὶ βόες σφαγῆσονται αὐτοῖς καὶ ἄρκεσει αὐτοῖς ἢ πᾶν τὸ ὄψος τῆς θαλάσσης συναχθήσονται αὐτοῖς καὶ ἄρκεσει αὐτοῖς 23 καὶ εἶπεν κύριος πρὸς μωυσῆν μὴ χεῖρ κυρίου οὐκ ἐξαρκεσει ἡδὴ γνώσει εἰ επικαταλήμψεται σε ὁ λόγος μου ἢ οὐ 24 καὶ ἐξῆλθεν μωυσῆς καὶ ἐλάλησεν πρὸς τὸν λαόν τὰ ῥήματα κυρίου καὶ συνήγαγεν ἔβδομήκοντα ἄνδρας ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ καὶ ἔστησεν αὐτοὺς κύκλῳ τῆς σκηνῆς 25 καὶ κατέβη κύριος ἐν νεφέλῃ καὶ ἐλάλησεν πρὸς αὐτόν καὶ παρέλατο ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐπ' αὐτῶ καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τοὺς ἔβδομήκοντα ἄνδρας τοὺς πρεσβυτέρους ὡς δὲ ἔπανεπαύσατο τὸ πνεῦμα ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐπροφήτευσαν καὶ οὐκέτι προσέθεντο».

⁶⁰ Αριθμοί 12: 3: «καὶ ὁ ἄνθρωπος μωυσῆς πραῖς σφόδρα παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς».

⁶¹ Ματθαίος 5: 5: «μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.».

ευγλωπίας: «ισχνόφωνος και βραδύγλωσσος εγώ ειμί» (Έξοδος 4:10). Αυτές οι αδυναμίες τον ανάγκασαν να βασίζεται ολοκληρωτικά στον Θεό που υποσχέθηκε να είναι μαζί του. Και αναγκάστηκε επίσης να βασιστεί στον αδερφό του, τον Ααρών, ο οποίος ήταν η φωνή του Μωυσή όταν εμφανίστηκε μπροστά στον Φαραώ. Ο Μωυσής ήξερε ότι μπορεί να μην ολοκλήρωνε την αποστολή του μόνος του. Χρειάζοταν τη βοήθεια του αδελφού του. Και ολόκληρη η τολμηρή επιχείρηση θα μπορούσε να πετύχει αν και μόνο υποστηριζόταν από τη δύναμη του Θεού. Οι ηγέτες που έχουν ταπεινότητα γνωρίζουν καλά ότι η επιτυχία της στόχου τους δεν εξαρτάται από τη δική τους αποφασιστικότητα, δουλειά, λαμπρότητα ή δύναμη θέλησης: «*Εάν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες· ἐάν μὴ Κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἠγγρύπνησεν ὁ φυλάσσων*» (Ψαλμός 126: 1).

- **Όραμα, όχι Δημοτικότητα.** Αυτό φαίνεται ως ένα χαρακτηριστικό που απορρέει εκ των προαναφερθέντων χαρακτηριστικών του Μωυσή. Οι ενέργειές του ως ηγέτης στηρίχθηκαν σε μια βαθιά εμπιστοσύνη στον Θεό που του επέτρεψε να παραμείνει πιστός στο όραμά του ακόμα και μπροστά σε έντονη αντιπολίτευση. Δεν ζήτησε δημοτικότητα ούτε προσπάθησε να παραμείνει Δημοφιλής. Αντ' αυτού, παρέμεινε σταθερός στην πορεία, ακολουθώντας το όραμα που του είχε δοθεί. Για παράδειγμα, όταν ο Ααρών και η Μίριαμ μίλησαν με ζήλια εναντίον του Μωυσή, εκείνος δεν επεδίωξε να αντικρούσει την κριτική τους για την ηγεσία του⁶². Αντ' αυτού, εμπιστεύτηκε τον Θεό για να τον υπερασπιστεί από τους επικριτές του αφήνοντας τη δικαίωσή του στα χέρια του Θεού. Επίσης, καθ' όλη την διάρκεια της περιπλάνησης στην έρημο, οι άνθρωποι επανειλημμένα αντιτάχθηκαν και διαμαρτυρήθηκαν για την ηγεσία του Μωυσή. Εκείνος όμως, παρότι μερικές φορές ήταν πολύ απογοητευμένος, ποτέ δεν ταλαντεύτηκε ούτε έθεσε σε κίνδυνο την αποστολή του. Κράτησε το βλέμμα του στην κλήση που του είχε δώσει ο Θεός και παρέμεινε πιστός για 40 χρόνια, ανεξάρτητα από τις διακυμάνσεις της λαϊκής γνώμης - είτε επρόκειτο για λατρεία είτε για εξέγερση. Είναι ένα λεπτό θέμα να διακρίνουμε το διαφορά μεταξύ σταθερής πίστης σε μια κλήση και στην πεισματάρικη αντίσταση στη συμβουλή των άλλων. Σίγουρα η διαφορά εξαρτάται από την αυθεντικότητα της κλήσης στην οποία ο ισχυρός ηγέτης παραμένει πιστός. Στην εποχή μας πολλοί που φιλοδοξούν να ηγηθούν καθοδηγούνται από την ανάγκη για δημοφιλή έγκριση ή χρησιμοποιούν αυτή την έγκριση ως βαρόμετρο επιτυχίας τους. Ο Μωυσής, αντιθέτως, παρέχει ένα πρότυπο ηγέτη προσηλωμένου στο στόχο.
- Προετοιμασία ηγετών και διαδοχής. Η ιστορία του Μωυσή μας θυμίζει ότι ακόμη και οι μεγαλύτεροι ηγέτες δεν τελειώνουν ποτέ πλήρως το έργο τους. Οφείλουν να προβλέψουν όχι μόνο τη δική τους θνησιμότητα αλλά και την ανάγκη να καλλιεργήσουν άλλους ηγέτες για να τους συνεχίσουν μετά την δική τους απόσυρση. Ο Μωυσής προετοίμασε το λαό του Ισραήλ⁶³, αναγνώρισε ενώπιον όλων τον Ιησού του Ναυή ως επιλεγμένο διάδοχό του, και του ανέθεσε να συνεχίσει το καθήκον της ηγεσίας κάτω από την καθοδήγηση του Θεού⁶⁴, οι δε Ισραηλίτες αποδέχθηκαν τον χρησμένο διάδοχο κάνοντας υπακοή⁶⁵. Ένα σημαντικό μέρος της ευθύνης της σοφής ηγεσίας είναι να εντοπίσουμε και να αναπτύξουμε την επόμενη γενιά ηγετών που θα ακολουθήσουν, και να τους προετοιμάσουμε για να συνεχίσουν /ολοκληρώσουν το ημιτελές έργο.

Ο **Δαβίδ** (1033/1077 - 993/1037 π.Χ.) ως βασιλιάς του Ισραήλ ήταν, χωρίς αμφιβολία, μεγάλος ηγέτης. Οι συμπατριώτες του ήταν πρόθυμοι να τον ακολουθήσουν ακόμη και πριν αναλάβει ως βασιλιάς, και ακόμη και όταν έφυγε να κρυφτεί στην έρημο. Ο Θεός αναφέρθηκε σε αυτόν ως εξής «*βρήκα το Δαβίδ, γιο του Ιεσσαί, όπως τον θέλει η καρδιά μου, αυτός θα πραγματοποιήσει όλα όσα εγώ θέλω*»⁶⁶, που είναι ένας από τους υψηλότερους επαίνους που συναντάμε στη Βίβλο. Οι περισσότεροι γνωρίζουμε για τον Δαβίδ την μονομαχία του με τον Γολιάθ. Όμως αγνοούμε πως η ιστορία του μας δείχνει τα χαρακτηριστικά του ηγέτη όπως τον επιθυμεί ο Θεός. Σύμφωνα λοιπόν με τον Δαβίδ, για να είσαι ηγέτης απαιτείται:

- **Υπομονή.** Ο Δαβίδ χρίστηκε ως βασιλιάς του Ισραήλ όταν ήταν νεαρό αγόρι. Στα 30 έτη του έγινε βασιλιάς της Ιουδαίας (που ήταν ένα μέρος του Ισραήλ) και στα 37 του ανακηρύχθηκε βασιλιάς ολόκληρου του Ισραήλ. Το να περιμένεις μερικές δεκαετίες για κάτι που σου έχει υποσχεθεί, που είναι δικαιωματικά δικό σου, είναι αρκετά δύσκολο. Επιπλέον όμως αυτού, ο τότε βασιλιάς Σαούλ πέρασε ένα μεγάλο μέρος αυτού του χρόνου προσπαθώντας να σκοτώσει τον Δαβίδ. Αυτό ανάγκασε τον Δαβίδ να είναι διαρκώς σε φυγή, να κρύβεται σε σπηλιές και να φύγει σε άλλη χώρα. Τουλάχιστον δύο φορές, ο Δαβίδ είχε ευκαιρία να σκοτώσει τον Σαούλ, και λαμβάνοντας υπόψη τις περιστάσεις θα μπορούσε να θεωρηθεί αυτοάμυνα. Αλλά ο Δαβίδ δεν το έκανε. Ήξερε ότι ο Θεός είχε τον έλεγχο, και Τον εμπιστευόταν αρκετά για να περιμένει.⁶⁷

⁶² Αριθμοί 12.

⁶³ Δευτερονόμιο 18: 15 – 19: «15 προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου ὡς ἐμὲ ἀναστήσει σοι κύριος ὁ θεός σου αὐτοῦ ἀκούσεσθε 16 κατὰ πάντα ὅσα ἠτήσω παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ σου ἐν χωρὶβ τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐκκλησίας λέγοντες οὐ προσθήσομεν ἀκοῦσαι τὴν φωνὴν κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ τὸ πῦρ τὸ μέγα τοῦτο οὐκ ὀμώμεθα ἐπι οὐδὲ μὴ ἀποθάνωμεν 17 καὶ εἶπεν κύριος πρὸς με ὀρθῶς πάντα ὅσα ἐλάλησαν 18 προφήτην ἀναστήσω αὐτοῖς ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὡσπερ σὲ καὶ δώσω τὸ ῥῆμά μου ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ καὶ λαλήσει αὐτοῖς καθὼτι ἂν ἐντείλωμαι αὐτῷ 19 καὶ ὁ ἄνθρωπος ὅς ἐάν μὴ ἀκούσῃ ὅσα ἐάν λαλήσῃ ὁ προφήτης ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου ἐγὼ ἐκδικήσω ἐξ αὐτοῦ».

⁶⁴ Δευτερονόμιο 31: 7 – 8: «7 καὶ ἐκάλεσεν μωυσῆς Ἰησοῦν καὶ εἶπεν αὐτῷ ἔναντι παντὸς ἰσραηλ ἀνδρίζου καὶ ἴσχυε σὺ γὰρ εἰσελεύσῃ πρὸ προσώπου τοῦ λαοῦ τούτου εἰς τὴν γῆν ἣν ὤμοσεν κύριος τοῖς πατράσιν ἡμῶν δοῦναι αὐτοῖς καὶ σὺ κατακληρονομήσεις αὐτὴν αὐτοῖς 8 καὶ κύριος ὁ συμπορευόμενος μετὰ σοῦ οὐκ ἀνήσει σε οὐδὲ μὴ ἐγκαταλίπη σε μὴ φοβοῦ μηδὲ δειλιάσῃ».

⁶⁵ Δευτερονόμιο 34: 9 «καὶ ἰησοῦς υἱὸς ναυη ἐνεπλήσθη πνεύματος συνέσεως ἐπέθηκεν γὰρ μωυσῆς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν καὶ εἰσήκουσαν αὐτοῦ οἱ υἱοὶ ἰσραηλ καὶ ἐποίησαν καθὼτι ἐνετείλατο κύριος τῷ μωυσῆϊ»

⁶⁶ Πράξεις 13: 22

⁶⁷ Ψαλμός 27:14 «Περιμένετε με υπομονή τη βοήθεια του Κυρίου και διώξε κάθε δειλία. Γέμισε την καρδιά σου με ανδρεία και δύναμη, και μην την αφήνεις να χάνει το θάρρος της. Και περιμένε διαρκώς με εγκαρτέση τη βοήθεια του Κυρίου».

- **Ταπεινότητα.** Τι θα κάνεις αν είσαι λοιπόν ένας βοσκός προβάτων και επιλέγεις να γίνεις βασιλιάς; Ο Δαβίδ όταν εκλήθη στο παλάτι, αντί να απαιτήσει το θρόνο, εργάστηκε ως υπηρέτης. Έπαιξε μουσική για τον βασιλιά, οπότε το απαίτησε ο Σαούλ. Όταν ο πατέρας του ζήτησε από τον Δαβίδ που ήταν χρισμένος βασιλιάς να σερβίρει φαγητό στους μεγαλύτερους αδελφούς του, ο Δαβίδ το έκανε. Ήταν ταπεινός. Ήξερε ότι, ακόμη και ως βασιλιάς, ήταν απλώς ένας υπηρέτης του Βασιλιά των βασιλιάδων, του Κυρίου των Κυρίων.⁶⁸
- **Θάρρος.** Ο Σαούλ, εκτός από βασιλιάς, ήταν και ψηλότερος από κάθε άλλο Ισραηλίτη.⁶⁹ Έτσι, όταν ο Γολιάθ προκάλεσε τον στρατό του Ισραήλ, όλοι φοβήθηκαν τον πανύψηλο γίγαντα και προφανώς περίμεναν από τον Σαούλ να κάνει κάτι. Αντ' αυτού, ήταν «απογοητευμένος και τρομοκρατημένος», όπως όλοι οι άλλοι.⁷⁰ εκτός από τον Δαβίδ. Ο μικρός αδερφός παρηγορεί τον φοβισμένο βασιλιά, διαβεβαιώνοντας τον Σαούλ ότι θα αναλάβει εκείνος τον Γολιάθ.⁷¹ Και είναι γνωστό τι συνέβη στη συνέχεια. Ο Δαβίδ ήταν γενναίος διότι ήξερε ότι εάν είσαι στην πλευρά του Θεού, τότε δεν υπάρχει τίποτα να φοβηθείς - ούτε καν θάνατος. Ακόμα και αν οι σημερινοί κακοί γίγαντες μπορεί να φαίνονται διαφορετικοί σήμερα, σίγουρα υπάρχει ακόμα κακό στον κόσμο που έτσι πρέπει να το αντιμετωπίσουμε.⁷²
- **Πίστη:** Ο Δαβίδ έδειξε ότι είχε διαρκή πίστη στον Θεό. Πίστευε ότι ο Θεός είχε τον έλεγχο. Ο Θεός είχε υποσχεθεί ότι ο Δαβίδ θα γινόταν βασιλιάς, και επειδή δεν ήταν ακόμη βασιλιάς, αυτό σήμαινε ότι ο Σαούλ δεν μπορούσε να τον σκοτώσει. Το ίδιο με τον Γολιάθ. Όταν άλλοι έθεσαν αμφιβολίες, ο Δαβίδ έδειξε στοιχεία για το πώς τον είχε φροντίσει ο Θεός στο παρελθόν.⁷³
- **Χάρη.** Ίσως το πιο εκπληκτικό πράγμα για το ότι ο Δαβίδ είναι «άνθρωπος που ο Θεός έχει στην καρδιά Του» είναι ότι είναι εξίσου γνωστός τόσο για τα λάθη του όσο και για τις επιτυχίες του. Πρόκειται για κάποιον που κοιμήθηκε με τη σύζυγο ενός από τους φίλους του, προσπάθησε να καλύψει την προκύπτουσα εγκυμοσύνη και τελικά όταν η συγκάλυψη δεν λειτούργησε σκότωσε τον σύζυγο. Κατά καιρούς έκανε κατάχρηση της δύναμής του, δεν ήταν γνωστός ως καλός πατέρας ή σύζυγος και μερικές φορές έιπε ψέματα όταν αυτό διευκόλυνε τους σκοπούς του. Φαίνεται περίεργο το ότι ο Θεός έχει στην καρδιά του έναν ψεύτη, μοιχό και δολοφόνο; Ίσως αυτό μας λέει περισσότερα για τον Θεό παρά για τον Δαβίδ. Το μόνο πράγμα που έκανε ο Δαβίδ ήταν να αναγνωρίζει όταν έκανε λάθος και να μετανοεί πραγματικά και να μην το ξανά κάνει (όχι να μεταμελείται και να το επαναλαμβάνει).⁷⁴ Για τον Δαβίδ το να είσαι καλός ηγέτης δεν σημαίνει να κάνεις τα λιγότερα λάθη. σημαίνει να είσαι ειλικρινής γι' αυτά και γρήγορα να ζητάς συγχώρεση και να επιστρέφεις στο σωστό δρόμο.⁷⁵

Ο Σολομώντας⁷⁶ (972 – 932 π.Χ.) στις «Παροιμίες» παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά και τα καθήκοντά του ενάρετου ηγέτη.

- «*Η αρχή και το θεμέλιον της ενάρετου ζωής είναι το να πράττη πάντοτε ο άνθρωπος το δίκαιον, το σύμφωνον με το θέλημα του Θεού. Τα έργα δε της αρετής και της δικαιοσύνης είναι περισσότερον ευπρόσδεκτα στον Θεόν από την προσφοράν θυσιών*» (16,7).
- Ο ηγέτης όταν αποφασίζει οφείλει να απονέμει σε πλούσιους και φτωχούς το δίκαιο με **ειλικρίνεια, δικαιοσύνη** και αποφεύγοντας την προσωποληψία και τις ψευδείς εισηγήσεις κολάκων, ακόμα και αν δυσσαρεστήσει φίλους ή δημιουργήσει εχθρούς, διότι για τη δικαιοσύνη του θα τον αγαπήσουν, θαυμάσουν, εκτιμήσουν και θυμούνται οι πολλοί (16,12, 24,23-26, 28,7 και 28,14).
- Οποιοδήποτε ηγετικό αξίωμα κι αν έχει κάποιος, δεν πρέπει να ξεχνάει ότι χρειάζεται και το χρίσμα της **σύνεσης, της φρόνησης** και της **σοφίας** ώστε τα χείλια του να είναι «*μαντείον αληθείας*» ώστε «*την ώραν που δικάζει, δεν θα πλανηθή*» (16,10). Ειδικά δε η φρόνηση αποτελεί «*πηγή ζωής*» από την οποία ζωογονούνται και οι ακόλουθοι του ηγέτη από την οποιαδήποτε συμβουλή, παρηγοριά, χρήσιμο και προστατευτικό λόγο του (16,22). Τα λόγια του σοφού και φρόνιμου ηγέτη δεν θα προσξενήσουν ποτέ φιλονικίες, ούτε θα πικράνουν, αντιθέτως είναι γλυκά, ειρηνικά, ανακουφιστικά, παρηγορητικά, αγαπητικά (16,24). «*Ο συνετός και συνετός ηγέτης είναι εις θέσιν να κρίνη όχι μόνον ανθρώπους αλλά και έθνη, ο φαύλος*

⁶⁸ Σαμουήλ 2 7:18 «*Τότε εισήλθεν ο βασιλεύς Δαβίδ και εκάθησεν ενώπιον του Κυρίου και είπε, Τις είμαι εγώ, Κύριε Θεέ; και τις ο οίκός, ώστε με έφερες μέχρι τούτου;*»

⁶⁹ Σαμουήλ 1 9:2 «*Είχε δε ούτος υιόν, ινομαζόμενον Σαούλ, εκλεκτόν και ωραϊόν, και δεν υπήρχε μεταξύ των υιών Ισραήλ ωραιότερος αυτού, από των ώμων αυτού και επάνω εξείχεν υπέρ πάντος του λαού.*»

⁷⁰ Σαμουήλ 1 17:11: «*Ότε ήκουσεν ο Σαούλ και πας Ισραήλ εκείνους τους λόγους του Φιλισταιού, εξέστησαν και εφοβήθησαν σφόδρα.*»

⁷¹ Σαμουήλ 1 17:32: «*Και είπεν Δαβίδ προς τον Σαούλ, Μηδενός ανθρώπου η καρδιά ας μη ταπεινώνηται δια τούτον, ο δούλος σου θέλει υπάγει και πολεμήσει μετά του Φιλισταιού τούτου.*»

⁷² Ψαλμός 27: «*Κύριος φωτισμός μου και σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; Κύριος υπερασπιστής της ζωής μου, από τίνος δειλιάσω;*»

⁷³ Σαμουήλ 1 17: 33-37: «*33 και είπεν Σαουλ προς Δαβίδ ού μη δυνήση πορευθήναι προς τόν άλλοφυλον του πολεμειν μετ' αυτού διτι παιδάριον εἶ σύ και αυτός άνήρ πολεμιστής εκ νεότητος αυτού 34 και είπεν Δαυιδ προς Σαουλ ποιμαίνων ήν ό δούλος σου τώ πατρι αυτού εν τώ ποιμνίω και όταν ήρχετο ό λέων και ή άρκος και έλάμβανεν πρόβατον εκ τής άγέλης 35 και εξεπορευόμην όπισω αυτού και έπάταξα αυτόν και εξέσπασα εκ του στόματος αυτού και εί επανίστατο επί' έμέ και εκράτησα του φάρυγγος αυτού και έπάταξα και έθανάτωσα αυτόν 36 και τήν άρκον έτυπεν ό δούλος σου και τόν λέοντα και έσται ό άλλόφυλος ό άπερίμητος ως έν τούτων ούχι πορευόσομαι και πατάξω αυτόν και άφελώ σήμερον όνειδος έξ Ισραηλ διότι τίς ό άπερίμητος ούτος ός ώνειδίσει παράταξιν θεου ζώντος 37 κύριος ός εξέιλάτο με εκ χειρός του λέοντος και εκ χειρός τής άρκου αυτός εξέλειπά με εκ χειρός του άλλοφύλου του άπεριμητου τούτου και είπεν Σαουλ προς Δαβίδ πορευού και έσται κύριος μετά σου*»

⁷⁴ Στον Ψαλμό 50 είναι μια συγκεκριμένη περίπτωση που τον κάνει.

⁷⁵ Σαμουήλ 2 24:10: «*Και η καρδιά του Δαβίδ εκτύπησεν αυτόναφουσ αφιρήθησε τόν λαόν. Και είπεν ο Δαβίδ προς τον Κύριον Ημάρτησα σφόδρα πράξας τούτο, και τώρα, δέομαι σου, Κύριε, αφάιρσον τήν άνομίαν του δούλου σου ότι έμωράνθησιν σφόδρα.*»

⁷⁶ Από το εβρ. Σ'λομό, που σημαίνει «Ειρηνικός». Δευτερότοκος γιός του Δαβίδ. Ηγέτης αποφασιστικός, συγκεντρωτικός και απολιταρχικός, σύναψε πολλές συμμαχίες και εμπορικές συμφωνίες, συγκρότησε μεγάλο εμπορικό στόλο, παντρεύτηκε την κόρη του Φαραού. Ανάμεσα στα πλούτη, τη δόξα και τη σοφία, ο Σολομών επέλεξε τη σοφία, οπότε ο Θεός του έδωσε και τα τρία. Εκτέλεσε πλήθος έργων όπως συγκοινωνιακά και καλλωπισμού. Ανήγειρε μεγαλοπρεπή οικοδομήματα (ανάκτορα, ναό της Ιερουσαλήμ). Η Αγία Γραφή αναφέρει ότι ο Σολομών διακρινόταν για σοφία, μεγάλη σύνεση και μόρφωση. Του αποδίδονται 3.000 παραβόλες, 5.000 ωδές, ο «Εκκλησιαστής», το «Άσμα Ασμάτων», και οι «Παροιμίες».

όμως επειδή οργίζεται περιπίπτει εις πλήθος σφαλμάτων, δια τα οποία παρότι εμπαιίζεται όμως δεν πποείται από τας εναντίον του κρίσεις», ως εκ τούτου καθίσταται ανίκανος να κυβερνήσει ακόμα και τον εαυτό του (28,9).

- Ο ηγέτης «που δέχεται τον υποδείξεις (feedback) είναι προτιμότερος από τον σκληροτράχηλον και αμετανήτον» (28,1). Ο καλός ηγέτης οφείλει να φροντίζει να αποφεύγει τους κόλακες και να βρίσκει ειλικρινείς συμβούλους στους οποίους όχι απλά να επιτρέπει αλλά να επιβάλλει να του μιλούν με τη γλώσσα της καθαρής και ανυπόκριτης αλήθειας έστω κι αν αυτή είναι απότομη και πικρή (16,13). Επιπλέον οι σύμβουλοί του πρέπει αφενός να προστατεύσουν τον ηγέτη από τα λάθη του (13,17) αφετέρου να είναι σοφοί και συνετοί και να καταπραΰνουν τον θυμό, να μαλακώνουν την οργή και να εξευμενίζει τη μανία του ηγέτη, αν και όταν αυτή εμφανιστεί, ώστε να μην ενεργεί απολυταρχικά και δικτατορικά (16,14).
- Ο ηγέτης οφείλει αντί για το χρυσάφι να προτιμά την σοφία που γεννιέται από την γνώση και αντί για το ασήμι να επιλέγει την φρονιμάδα της εγκράτειας, της σωφροσύνης, της νοικοκυροσύνης και της πραότητας (16,16). «Ο πράος που δεν θυμώνει είναι δυνατότερος από τον ισχυρόν και χειροδύναμον, εκείνος δε που συγκρατεί την οργήν του και την παραφοράν του είναι ανώτερος από τον πορθητήν που κυριεύει πόλεις και φρούρια ισχυρά» (16,32).
- Αν ο ηγέτης είναι υπερήφανος, αλαζόνας και δεν δίνει σημασία στους έμπειρους και συνετούς συμβούλους του αλλά επαίρεται και περιφρονεί φίλους και εχθρούς, ενεργεί υπεροπτικά και κρίνει με προχειρότητα νομίζοντας ότι δύσκολα μπορεί να πλανηθεί, αυτός θα καταστραφεί, θα συντριβεί και θα πέσει παρασέροντας και τους ακολούθους του (16,18).
- Ο ηγέτης οφείλει να έχει πάντα υπόψη του ότι η κακία των ανθρώπων φθάνει συχνά στο σημείο ώστε τους σοφούς και μυαλωμένους ανθρώπους να τους θεωρεί άχρηστους και ανώφελους. Δεν πρέπει να τaráσσει ο ηγέτης εάν αδικώς τον κατηγορούν, αλλά να φροντίζει να είναι γλυκομίλητος, διδακτικός και ωφέλιμος στους άλλους (16,21).
- Ο ηγέτης οφείλει να είναι φιλόπνοος, εργατικός και αυτοσυντήρητος (12,24 και 16,26), και να αποφεύγει τους διεστραμμένους, σκληρούς και ασύνετους ανθρώπους (16,27) διότι είναι αδύνατο να συνεργαστεί μαζί τους με ειλικρίνεια και ειρήνη επειδή είναι στοιχεία διαλυτικά, φέρνουν πάντα διαίρεση και διάσπαση, ασυμφωνία και ψυχρότητα ανάμεσα σε συγγενείς, φίλους, συνεργάτες (16,28). «Οι ανήθικοι άνθρωποι θέτουν σε πειρασμό τους φίλους τους και τους παραπλανούν σε δρόμους όχι καλούς» (16,29).
- Ο ηγέτης καλείται να προστατεύσει «δούλον (υπάλληλο) ο οποίος εδρατεύευσε (έφυγε από τη διεύθυνση ή την εταιρεία σκληρού εργοδότη) και να μην τον παραδώσει εις τα χέρια του αγρίου κυρίου του (γιατί θα υποφέρει, βασανιστεί, εξευτελιστεί ίσως), δια να μη τον καταρασθή και τον αφανίσει ο Θεός διά την απανθρωπιά του».

2.2. Πρότυπα ηγεσίας κατά την ελληνική αρχαιότητα.

Δεν είναι ίσως υπερβολή να ισχυρισθούμε ότι ο σημερινός συνάνθρωπος μας στην Ελλάδα θεωρεί ότι η «οικονομία» γενικά και τα της οικονομίας, διοίκησης και διαχείρισης είναι «προϊόν» κυρίως Δυτικοευρωπαϊκής προελεύσεως. Όμως, λόγω της έμφασης που πρόσφατα έχει δοθεί στα ερευνητικά πεδία της Γνώσης, της Καινοτομίας και της Επιχειρηματικότητας ήρθαν στο προσκήνιο τα έργα αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων και διανοητών, αναφέρονται συγκεκριμένα των Σωκρατικών Πλάτωνα, Αριστοτέλη και Ξενοφώντα, αλλά και του ίδιου του Σωκράτη. Οι προαναφερθέντες είναι γνωστοί παγκοσμίως ως «φιλόσοφοι», όχι όμως και για τις οικονομικές και διοικητικές σκέψεις και τοποθετήσεις τους. Δεν τους γνωρίζουμε δηλαδή σαν τους «οικονομολόγους» της αρχαιότητας και μάλιστα με κύρος και ισχύ επιχειρημάτων ως τις ημέρες μας. Όλοι τους είναι πρωτοπόροι στους τομείς της ευρύτερης οικονομικής σκέψης και καθένας από αυτούς έχει και την «πατρότητα» κάποιων συγκεκριμένων οικονομικών σκέψεων, δογμάτων και θεωριών. Γενικά μπορούν να θεωρηθούν όλοι τους τουλάχιστον ως οι πρώτοι «διδάξαντες» την «οικονομία», την «ηγεσία» και την «διοίκηση». Στην παρούσα ενότητα θα εστιάσουμε στα δύο τελευταία. Εκτός των προαναφερθέντων, στην παρούσα ενότητα θα αναφερθούμε συνοπτικά στις θέσεις περί ηγεσίας και διοίκησης του Πλουτάρχου, του Σωράνου και του Λουκιανού. Το πρότυπο ηγεσίας και διοίκησης κατά την ελληνιστική εποχή μπορούμε να το διαμορφώσουμε από κείμενα των προαναφερθέντων, τα οποία παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά του «επόπτη» ή «προϊσταμένου του οίκου», του «καπετάνιου του πλοίου», του «παιδαγωγού των νέων», της «μαίας», και του «ορχηστή» ή «χορευτή».

Ο Πλάτωνας (427-347 π.Χ.) στην Πολιτεία μας περιγράφει μεταξύ άλλων τις θέσεις του Σωκράτη ως προς την δικαιοσύνη και την αδικία, για την απαραίτητη στροφή προς την εσωτερικότητα και ότι η κατάσταση που διαμορφώνεται σε ένα κράτος είναι **συνάρτηση του ήθους, της αρετής και της δικαιοσύνης** κυρίως πρωτίστως των ηγετών - «φυλάκων»⁷⁷ (αφού τελικά μόνον ατομικά προσδιορισμένοι άνθρωποι άρχουν και όχι «οι νόμοι» ή «οι ιδέες» ή «ο λαός») αλλά και της ηθικής ουσίας που θα υπάρχει στους αρχούμενους («επίκουροι»⁷⁸ και «δημιουργοί»⁷⁹). Υπό αυτούς τους όρους η παιδεία προβάλλει ως ίσως η μόνη ρεαλιστική δυνατότητα και ο Πλάτωνας στηρίζει τα πάντα σε αυτήν, στην διάπλαση της ηθικής και πνευματικής προσωπικότητας έχοντας την επίγνωση ότι το μόνο που μπορούμε να αντιτάξουμε στο κακό είναι η γνώση, η αρετή και η ομορφιά⁸⁰. Είναι προφανής ίσως ο παραλληλισμός της δομής και διαδικασιών αυτής της «ιδανικής» Πολιτείας με τις αντίστοιχες της «ιδανικής» επιχείρησης, όπου οι ηγέτες έχουν ήθος και αρετές, και φροντίζουν ώστε όλα τα μέλη της επιχείρησης να έχουν την κατάλληλη παιδεία και να εφαρμόζεται

⁷⁷ Οι άρχοντες – βουλευτές που κυβερνούν την πόλη.

⁷⁸ Οι βοηθοί των «φυλάκων», που τους συμπαραστέκονται στη φύλαξη της πόλης από τους εχθρούς της, εσωτερικούς και εξωτερικούς.

⁷⁹ Το πλήθος των αγροτών, των τεχνιτών και των μεταπρατών που έργο τους είναι η παραγωγή και η διακίνηση των υλικών αγαθών με τα οποία εξασφαλίζεται η υλική υπόσταση της πόλης.

⁸⁰ N.M. Σκουτερόπουλος, Πλάτων - Πολιτεία, 5η (ΠΟΛΙΣ, 2002), 23.

η δικαιοσύνη, να μπορεί δηλαδή κάθε μέλος της επιχείρησης, ανάλογα με το ρόλο του, να πράττει τις δικές του αρμοδιότητες⁸¹. Ο Πλάτωνας αναγάγει την **ηγεσία σε επιστήμη**⁸². Ακολουθεί μία εξελικτική πορεία για να μας απαντήσει στο **ερώτημα αν ο ηγέτης γεννιέται ή γίνεται**. Συγκεκριμένα, στο έργο του «Μένων» υποστηρίζει ότι οι **αρετές φρόνηση, σωφροσύνη, δικαιοσύνη και ανδρεία** αποτελούν ορθογώνια της ηγεσίας και δεν διδάσκονται (έμφυτα). Το ίδιο υποστηρίζει η δημοφιλής από το τέλος του 20^{ου} αι θεωρία Γνωρισμάτων⁸³. Ο Stogdill⁸⁴ παραθέτει τα έμφυτα χαρακτηριστικά κατάλληλα για έναν ηγέτη: *κοινωνικό υπόβαθρο, χαρακτηριστικά προσωπικότητας, χαρακτηριστικά ευψύιας, χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τα καθήκοντα, κοινωνικά χαρακτηριστικά*. Η προσήλωση του Πλάτωνα στο ιδεώδες της **αρετής**, της **δικαιοσύνης** και της **ευνομίας (ποιοτικός «ηθικός κανόνας» του Σωκράτη)** προσλαμβάνει τέτοιες διαστάσεις, ώστε (α) πρώτος να υιοθετεί την συμβολική, αντί-χρηματιστική και αντί-ηδονιστική θεωρία της μη μεταλλικής αξίας του χρήματος⁸⁵, και (β) να μην διστάζει να θεωρεί άτοπο να ιδρύεται η «Πολιτεία» εγγύς της θάλασσας, διότι έτσι θα αποφεύγεται το λιανικό μικρεμπόριο⁸⁶, που κατά τον Πλάτωνα ευθύνεται για την κατάπτωση των ηθών των πολιτών⁸⁷. Είναι όμως της γνώμης ότι ο θεσμός του εμπόρου και ειδικά του μεγάλεμπορου είναι απαραίτητος για την Πολιτεία⁸⁸. Τέλος, στο έργο του «Αλκιβιάδης» δηλώνει ότι όποιος κατέχει την επιστήμη της ηγεσίας μπορεί να την διδάξει και να την μεταδώσει και σε άλλους που πληρούν κάποιες έμφυτες προϋποθέσεις (επικότητα). Συμπερασματικά, κατά τον Πλάτωνα, η ηγεσία προϋποθέτει κάποια έμφυτα χαρακτηριστικά αλλά για την ολοκλήρωση της προσωπικότητας του ηγέτη απαιτείται και η καλλιέργεια επίκτητων.

Ο **Αριστοτέλης**⁸⁹ (384-322 π.Χ.) θεωρεί ότι το να ηγείσαι και να ασκείς εξουσία είναι υπέρτατη ευχαρίστηση⁹⁰, παράλληλα όμως πιστεύει ότι είναι κουραστικό να διοικείς⁹¹ και ότι ο αφέντης έχει την ανάγκη του δούλου και ο δούλος του αφέντη⁹². Συνιστά την εφαρμογή του μέτρου στην άσκηση της ηγεσίας και διοίκησης, αποδοκιμάζει την υπέρμετρη αυστηρότητα αλλά και την απόλυτη ελευθερία. Στη Δύση ο Αριστοτέλης έγινε γνωστός περί το 1100 μ.Χ.⁹³ από Άραβες και Εβραίους διανοούμενους. Υιοθετήθηκε από τους Σχολαστικούς του Μεσαίωνα που:

- αναβίβασαν τον «ηθικό κανόνα» του Σωκράτη σε ασκητικό «δόγμα» προκαλώντας την αντίδραση των «Εμποροκρατών», οι οποίοι για πρώτη φορά στην ιστορία **ανέτρεψαν τον ποιοτικό «ηθικό κανόνα» και τον αντικατέστησαν με τον ποσοτικό υλικό ή υλιστικό χρηματιστικό κανόνα (πληθυσμός, πλούτος, δύναμη)**,
- ακολούθησαν τον Αριστοτέλη και στην άποψη του για την δημιουργία του κόσμου, όπου δηλαδή οι θεοί δημιούργησαν τον κόσμο και οι θνητοί κάνουν χρήση των παρεχόμενων αγαθών (πόρων) της φύσεως. Τα προκύπτοντα δε αγαθά της παραγωγικής ή μετασχηματιστικής διαδικασίας διαιρεί ο Αριστοτέλης σε ποιητικά όργανα (μέσα παραγωγής) και πρακτικά (μέσα κατανάλωσης).

Τις συνέπειες των παραπάνω βλέπουμε ακόμη και σήμερα στον **ανταγωνισμό Οικονομίας** (πραγματική οικονομία) και **Χρηματιστικής** (χρηματιστηριακή οικονομία), στις δυσκίνητες, ιεραρχικές, αυταρχικές και συχνά επιρρεπείς σε μη θεμιτές πρακτικές **οργανωτικές δομές ηγεσίας και εξουσίας** από το Βατικανό έως τις επιχειρήσεις, στην έμφαση που δίνεται στο χρήμα, τα οικονομικά αποτελέσματα και στην επίτευξη των οικονομικών στόχων πέραν και πάνω από καθετί (π.χ. περιβάλλον, οικογένεια, άνθρωπο, Θεό)⁹⁴.

⁸¹ Στην πολιτεία του Πλάτωνα, η δικαιοσύνη εντοπίζεται στο ότι καθεμιά από τις τρεις διαφορετικές ομάδες (φύλακες, επίκουροι, δημιουργοί) πράττει τα δικά της έργα («η του οικείου τε και εαυτού εξής τε και πράξις δικαιοσύνη αν ομολογήοιτο», 433e 12)

⁸² Ο Πλάτωνας θεωρείται ο κατ' εξοχήν «οικονομολόγος» της κοινοκτησίας. Η σκέψη του περί οικονομίας-ηγεσίας-διοίκησης περιστρέφεται πάντα γύρω από το θέμα της «ηθικής τάξεως» της Πολιτείας. Είναι τα σαφή όρια και περιθώρια μέσα στα οποία κάθε άτομο και κάθε ατομικό συμφέρον μπορούν να δρουν και να αντιδρούν. Θεωρεί ότι ο κοινός άνθρωπος είναι άπληστος με ροπή προς την «χρηματιστική» (το κυνήγι του χρήματος για το χρήμα - ηδονισμός). Σημειώνει ότι «πας γάρ ο τ' επί γης και υπό γης χρυσός αρετής ουκ αντάξιός» (Πλάτωνος, «Νόμοι», Ε, 728), σκέψη που μας παραπέμπει στο ευαγγελικό χωρίο «τι δε ωφελήσει άνθρωπο εάν... την ψυχήν αυτού απωλέσει;». Προτιμά πάντοτε το πρωτείο της αρετής και όχι των χρημάτων («... χρημάτων επιμέλειαν ... ειρκαμεν ως χρη τελευταίον τιμάν», Πλάτωνος, «Νόμοι», Ε, 743). Διατυπώνει πρώτος παγκοσμίως την σκέψη του καθορισμού των τιμών των αγαθών από την Πολιτεία, και έτσι γίνεται ο πρόδρομος του «σοσιαλιστικού» συστήματος της «κεντρικής διακυβέρνησης» που όμως οφείλει να εξυπηρετεί την αποφυγή της κερδοσκοπίας και την διατήρηση της αρετής. Δεν είναι κομμουνιστής, αλλά «φίλος της αρετής γνήσιος» και του κοινού συμφέροντος, πάνω από τα ιδιωτικά-κερδοσκοπικά, τα οποία όμως δεν απαγορεύει.

⁸³ Ivory Cohens and Brittany Harrison, "Trait Theory of Leadership," in Organization and Administration in Recreation, Sport and Leisure Management, accessed February 29, 2020, <https://oer.missouriwestern.edu/rsm424/chapter/trait-theory-of-leadership/>.

⁸⁴ Ralph Stogdill, "Personal Factors Associated with Leadership: A Survey of the Literature," The Journal of Public Psychology, no. 28 (1948): 35–71.

⁸⁵ Barry Gordon, Economic Analysis before Adam Smith, Hesiod to Lessius, Mac Millan Press (London, 1975), 43.

⁸⁶ Ως μικρεμπόριο (καπηλικό) θεωρείται το εντός της πόλεως εμπόριο, ενώ το εκτός της πόλεως διαλαμβανόμενο ως μεγαλεμπόριο ή χονδρεμπόριο.

⁸⁷ Η εποχή του Πλάτωνα χαρακτηρίζεται από την κατάρρευση, παρακμή και διαφθορά, ο δε μεταπολεμικός «Χρυσός Αιώνας» είναι σχετικά πρόσφατος.

⁸⁸ Διότι «μένοντες αυτούς περί την αφοράν... αντ' αργυρίου αλλάξασθαί... όσοι τι δέονται πριάσθαι». Αυτά βέβαια ισχύουν για το εσωτερικό εμπόριο, διότι το εξωτερικό εισαγωγικό εμπόριο το απορρίπτει, εκτός και αν πρόκειται για εισαγωγή όπλων και πολεμικών ειδών. Έτσι διαφαίνεται ακόμη μια φορά, ότι ο Πλάτων δεν είναι φίλος ή κατήγορος των όποιων θεσμών, αλλά υπέρ ή κατά εκείνων που κατά την γνώμη του έχουν θετική ή αρνητική επίδραση στα ήθη της Πολιτείας.

⁸⁹ Αν ο Πλάτωνας θεωρείται «πατέρας» της κοινοκτησίας, ο μαθητής του Αριστοτέλης θεωρείται «πατέρας» της «ιδιοκτησίας», μεταξύ άλλων. Αυτός και ο Μ. Βασίλειος είναι οι κολοσσοί της ανθρώπινης διάνοιας. Οι κυριότερες οικονομικές του σκέψεις ευρίσκονται στα έργα του «Πολιτικά», «Ηθικά Νικομάχεια», «Ρητορική», «Οικονομικά» και «Ρητορική προς Αλέξανδρον».

⁹⁰ «Το άρχειν ήδιστον», Αριστοτέλης, Ρητορική 1371a-1372a

⁹¹ «Καματηρόν το άρχειν», Περί κόσμου, Aristoteles Graece, Immanuelis Bekkeri, Ed. Academia Regia Borussica, Vol. 1, A.1831, 400.

⁹² «Δεσπότης δούλου δείται και δούλος δεσπότηου», Ηθικών Ευδημιών Ethica Nicomachea, Ethica magna, Aristoteles Graece, Immanuelis Bekkeri, Ed. Academia Regia Borussica, Vol. 9, A.1831, 368

⁹³ Μέχρι τότε μόνο ο Πλάτωνας ήταν γνωστός, ο οποίος και «εγκαταλείφθηκε» άρδην από τους Σχολαστικούς.

⁹⁴ Επιπλέον, ο τμηματικός τρόπος που έβλεπαν τα φαινόμενα οι «ερμηνευτές» του Αριστοτέλη, επηρέασε και την οικονομική σκέψη, και διαμόρφωσε τόσο το καπιταλιστικό μοντέλο αγοραστικής συμπεριφοράς ως υποκειμενική – subjective αξία εργασίας, όσο και το μαρξιστικό μοντέλο παραγωγής ως αντικειμενικής – objective αξίας εργασίας (Mehrwert theory, Theories of Surplus Value, Karl Marx, 1969, Progress Publishers Ed., passim).

Αν ο Πλάτωνας και ο μαθητής του Αριστοτέλης θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως οι «θεωρητικοί» της οικονομίας, τότε ο **μαθητής του Σωκράτη Ξενοφών** θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ο πρακτικός «τεχνοκράτης» της οικονομικής σκέψης και δη της διοίκησης και διαχείρισης. Ο στρατηγός Ξενοφώντας (430-355 π.Χ.)⁹⁵ δια στόματος του Σωκράτη⁹⁶ κάνει για πρώτη φορά στην ιστορία της παγκόσμιας οικονομικής σκέψης την **διάκριση μεταξύ επιχειρηματία και διαχειριστή (μάντζερ)**⁹⁷. Δηλαδή κατανοεί ο Ξενοφών ότι η κτήση πόρων ή κεφαλαίου από μόνη της δεν είναι εχέγγυο για μια οικονομική ευημερία. Απεναντίας θεωρεί την γνώση ή επιστήμη της οικονομικής διοίκησης και διαχείρισης πολύ σπουδαιότερη από την απλή κτήση περιουσίας⁹⁸. Ο Ξενοφώντας στο έργο του **«ακουμπά» όλα σχεδόν όλα τα ερωτήματα της σύγχρονης διοίκησης**. Για παράδειγμα, χρησιμοποιεί την **περίπτωση ενός πλοίου** για να καταδείξει την **σπουδαιότητα της άρτιας οργάνωσης** (αποθήκευσης) και μάλιστα σε **κρίσιμες καταστάσεις**, όπως οι φουρτούνες της θάλασσας, αλλά και της οικονομικής ζωής μεταφορικά. Λέγει δε ότι, μέσα στο πλοίο είναι όλα πλήρως ταχτοποιημένα, έτσι ώστε τα εμπορεύματα (χρήματα), αλλά και τα άλλα βοηθητικά αντικείμενα της ναυσιπλοΐας, να μην εμποδίζουν το ένα το άλλο⁹⁹. Ειδικά τονίζει ότι, η βλακεία τιμωρείται από τον Θεό¹⁰⁰. Χρησιμοποιεί επίσης την **περίπτωση του οίκου** για να παρουσιάσει ως χαρακτηριστικό του **επόπτη ή προϊστάμενου του οίκου** το να φροντίζει για «την φυλακήν και πλούτου μέτρον» (όχι την αύξηση της περιουσίας) έτσι ώστε ο διαχειριστής («άγαθος οίκονόμος») ως ποριστής κτημάτων και χρημάτων να εξασφαλίσει την οικία ώστε αυτή ούτε να πένεται αλλά ούτε και να πλέει στον πλούτο αλλά «μακαρίως οἶκον οἰκεῖν». Ο Ξενοφώντας ήταν ο πρώτος που όρισε την **Δεσποτική**, την σημερινή δηλαδή, **ηγεσία**. Ο Ξενοφώντας προβάλλει ως **ιδεατό ηγέτη** αυτόν που εμφορείται από **υψηλές αξίες**, όπως η **ευγένεια**, η **επιείκεια**, το **πατρικό ενδιαφέρον** και η **φροντίδα** για το στράτευμα του· οι αξίες αυτές σε συνδυασμό με τη **δύναμη**, την **πειθαρχία**, το **σθένος** του, τόσο σε ηθικό όσο και σε ψυχικό επίπεδο, καθιστούν τον ηγέτη **πρότυπο ανθρωπίνης αρετής και τελειότητας**. Σύμφωνα με τον Ξενοφώντα, μια αυτοκρατορία μπορεί να οδηγηθεί στην ακμή με την καλοσύνη αλλά και το δεσποτισμό του ηγέτη της. Αναφερόμενος στις αρετές του Αγησιλάου ως ανθρώπου και αρχηγέτη, επαινεί τη **σοφία**, τη **δικαιοσύνη**, το **θάρρος**, την **ανδρεία**, τον **αυτοέλεγχο**, την **ευσέβεια**, και την **προνοητικότητα** του. Θεωρεί ως δύο βασικές αρχές, που πρέπει να διέπουν κάθε ηγέτη, το **προνοεῖν** και το **φιλοπονείν**.¹⁰¹ Ο Ξενοφώντας είναι κατηγορηματικός σε ότι αφορά την **χρηστή διοίκηση**, καθώς δηλώνει ξεκάθαρα, ότι **κάνεις να μην άρχει, εάν δεν γνωρίζει το αντικείμενο**¹⁰². Βασιλείς και «άρχοντες» λέγει δεν είναι οι (κληρονομικοί) σκηπτούχοι, ούτε οι (δημοκρατικά) εκλεγμένοι, ούτε οι κληρωθέντες, ούτε οι τύραννοι, ούτε οι απατεώνες (και τα «λαμόγια»), αλλά αυτοί που ξέρουν να διοικούν.¹⁰³ Ο καλός «διοικητής» δεν κάνει εικασίες ή υποθέσεις περί του πρακτέου, αλλά γνωρίζει το τι πρέπει να γίνει.¹⁰⁴ και μάλιστα με το σωστό τρόπο και στον κατάλληλο χρόνο.¹⁰⁵ Στο θέμα της **παιδείας (μάθησης, γνώσης)** είναι τόσο κατηγορηματικός, ώστε θεωρεί ως ηλιθίους αυτούς που «επιχειρούν» χωρίς να γνωρίζουν ή να νομίζουν ότι δεν χρειάζονται να γνωρίζουν, απλώς επειδή είναι «κατέχοντες».¹⁰⁶ Συνεπώς στις σκέψεις του ο Ξενοφών αποφαινεται ότι **η γνώση είναι μια κατάσταση προερχόμενη από την διαρκή διαδικασία της μάθησης**¹⁰⁷, διότι και η ίδια η σοφία βασίζεται στην γνώση.¹⁰⁸ Θεωρεί όμως ότι σωστή μάθηση και συνεπώς σωστή γνώση έχουν ως προϋπόθεση και **ικανούς διδασκάλους**¹⁰⁹. **«Δάσκαλος»** δε για τον Ξενοφώντα είναι εκείνος που γνωρίζει κάτι πολύ καλά και το οποίο διδάσκει σε άλλους, ενώ «μαθητής» είναι εκείνος που δεν το γνωρίζει και για αυτό το διδάσκεται.¹¹⁰ Ο Ξενοφώντας **επαινεί αυτούς που με γνώση και επιστημονική διοίκηση αποκομίζουν οικονομικά οφέλη**¹¹¹,

⁹⁵ Οικονομικός (370 π.Χ. - 362 π.Χ.). Στα κεφ. 1.3-5 περιγράφει την συζήτηση του Σωκράτη με τον νεαρό Αθηναίο αριστοκράτη Κριτόβουλο και με τον ευκατάστατο Αθηναίο Ισχύμαχο. Η περιλήψη του βιβλίου προέρχεται από το ψηφιακό σχολείο - διαδραστικά σχολικά βιβλία <http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B120/203/1363,4756/>. αι. μ.Χ.)

⁹⁶ Ο Ξενοφώντας ήταν άνθρωπος πρακτικός, αλλά και εξίσου πολυσιχιδής, είχε ένα βιογραφικό αξιοζήλευτο και με εμπειρίες που ακόμη και σήμερα εκπλήτουν πολλούς σημερινούς διοικητές ή μάντζερ. Λέγεται ότι νέος ο Ξενοφώντας συνάντησε τον Σωκράτη, ο οποίος τον ρώτησε πως γίνονται οι άνθρωποι «Καλοί κ' αγαθοί». Δεν μπόρεσε να απαντήσει και ο Σωκράτης του είπε με νόημα «Έπου και μάνθανε». Ότι έμαθε σχετικά με την οικονομία, την ηγεσία και διοίκηση, το αποτύπωσε στα κυριότερα οικονομικά έργα του που είναι ο «Οικονομικός», οι «Πόροι» και η «Απολογία Σωκράτους». Αν ο Πλάτων και ο μαθητής του Αριστοτέλης θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως οι «θεωρητικοί» της οικονομίας, τότε ο μαθητής του Σωκράτη Ξενοφών θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ο πρακτικός «τεχνοκράτης» της οικονομικής σκέψης και ειδικότερα της διοίκησης και διαχείρισης.

⁹⁷ Λέει ο Ξενοφών (Σωκράτης) «'Εστίν ἄρα, ἔφη Σωκράτης τὴν τέχνην ταύτην ἐπισταμένω και εἰ μὴ αὐτὸς τύχοι χρήματα ἔχων, τὸν ἄλλον οἶκον οἰκονομοῦντα ὥσπερ και οἰκονομοῦντα μισθοφορεῖν; ... εἰ δυνατό οἶκον παραλαβὼν τέλει τε οἷα δεῖ και περιουσίαν ποιῶν αὖξιν τὸν οἶκον» (αυτόθι, I, 4).

⁹⁸ Λέει ότι, «οὐδὲ τὰ ἀργύρια χρήματα εἶναι εἰ μὴ τῆς ἐπίσταιτο χρῆσθαι αὐτῶ», αλλά και τονίζοντας «τῶν μὲν ἐπισταμένων χρῆσθαι αὐτῶν ἕκαστος χρήματά ἐστι, τῶ δὲ μὴ ἐπισταμένω οὐ χρήματα», αυτόθι, I, 10 -14.

⁹⁹ «Εἰς τό μέγα πλοῖον τό Φοινικικόν, πλεῖστα γάρ σκευή ἐν σμικροτάτῳ ἀγγεῖῳ διακεχωρισμένα ἔθεασάμην», (Οικονομικός, VIII, 11-12), «Γέμει δὲ παρά πάντα φορτίων ὄσα ναύκληρος ὁ κέρδους ἕνεκα ἄγεται», (αυτόθι, VIII, 11-13), «Και οὕτω κείμενα ἕκαστα κατενόησα ὡς οὐτε ἀλλήλα ἐμποδίζει», (αυτόθι, VIII, 13).

¹⁰⁰ «Ἀπειλεῖ γάρ ὁ Θεὸς και κολάζει τοὺς βλάκας», (αυτόθι, VIII, 16).

¹⁰¹ Για τον Αγησίλαο έγραψε ότι: «Στις καλές μέρες μπορούσε να κάνει κάτι με σύνεση, στις δύσκολες όμως καταστάσεις μπορούσε να είναι τολμηρός», ενώ στην «Λακεδαιμονίων Πολιτεία» πιστεύει «ότι δεν προέκυψε κανένα πρόβλημα κατά την εφαρμογή, γιατί δεν υπήρχε τίποτε που να μην είχε προβλεφθεί».

¹⁰² «Οὐδὲ εἰς ἐπιχειρεῖ ἄρχειν μὴ ἐπιστάμενος», Ξενοφών, Απομνημονεύματα, 3, V, 21.

¹⁰³ «Βασιλέας δὲ και ἄρχοντας οὐ τοὺς τὰ σκήπτρα ἔχοντας ἔφη εἶναι οὐδὲ τοὺς ὑπὸ τῶν τυχόντων αἰρεθέντας οὐδὲ τοὺς κλήρω λαχόντας οὐδὲ τοὺς βιασαμένους οὐδὲ τοὺς ἐξαπατήσαντας, ἀλλὰ τοὺς ἐπιστάμενους ἄρχειν», Ξενοφών, Απομνημονεύματα, 3, IX, 10.

¹⁰⁴ «Ὅταν μὴκέτι εἰκάζομεν, ἀλλὰ ἤδη εἰδῶμεν, τότε συμβουλευέσομεν», αυτόθι, 3, V I, 11-12.

¹⁰⁵ «Κρεῖττον οὖν ἐν τῇ ὁρμῇ σπευδεῖν η ἐν τῇ ὀδῶ», αυτόθι, 3, XIII, 5.

¹⁰⁶ «Τοὺς ἐπὶ πλοῦτω μέγα φρονούντας και νομίζοντας οὐδὲν προσδεῖσθαι παιδείας...μωρὸς μὲν εἶη...μὴ μαθῶν...τῶν πραγμάτων διαγνώσεσθαι...ἡλίθιος...εἰ τῆς μὴ δυνάμενος τὰ συμφροντα πράττειν εὐ τὲ πράττειν οἶεται...και εἰ τῆς οἶεται διὰ τὸν πλοῦτον, μὴδὲν ἐπιστάμενος, δόξεν...εὐδοκίμησιν, Ξενοφών, Απομνημονεύματα, 4, I, 5.

¹⁰⁷ «Τί οὖν κωλύει και σέ ἐπίστασθαι;...ὥστε μανθάνειν...τὰ ἑαυτοῦ διοικεῖν...ἔγω δὲ εἰ ἐπιχειρήσαιμι ἐν τῶ σῶ οἴκῳ μανθάνειν οἰκονομεῖν», Ξενοφών, Οικονομικός, II, 12-13.

¹⁰⁸ «Οἱ σοφοὶ ἐπιστήμη σοφοὶ εἰσὶ», Ξενοφών, Απομνημονεύματα, 4, I, 7.

¹⁰⁹ «Μὴ γίνεσθαι σπουδαίους ἄνευ διδασκάλων ἱκανῶν», (Ξενοφών, Απομνημονεύματα, Κάκτος, 1993, 4, XI, 2).

¹¹⁰ «Ὅτι μὲν βέλτιον ἄλλο ἐπίστατο ἐπιδιδάξαι, ὅτι δὲ χεῖρον ἐπιμαθεῖν», Ξενοφών, Οικονομικός, X, 10.

¹¹¹ «Τοὺς δὲ γνώμη συντεταμένη ἐπιμελουμένους και θάπτον και ῥῆον και κερδαλύτερον κατέγνων πράπτοντας», Ξενοφών, Οικονομικός, II, 18.

τονίζει πρώτος στην παγκόσμια ιστορία της οικονομικής σκέψης την **αναγκαιότητα εξειδίκευσης**¹¹², και επισημαίνει την **επικινδυνότητα της κακοδιαχείρισης**, όταν λέγει, ότι γίνεται ζημιόγonos, χωρίς την κατάλληλη γνώση¹¹³ και φροντίδα¹¹⁴.

Ο **Πλούταρχος** (46-120 π.Χ.), στο *Περί παιδών αγωγής* παρουσιάζει τον καθρέφτη του **παιδαγωγού** ο οποίος θα ηγηθεί την ανάπτυξη αρετών στους αυριανούς ηγέτες σε όλους τους τομείς της ζωής (γεωργία, ναυτιλία, εμπόριο, οικονομία). Θα πρέπει να μοιάζει στον Φοίνικα, το παιδαγωγό του Αχιλλέα, και να διδάσκει στους νέους (α) τον αδιάβλητο βίο, (β) τους ανεπίληπτους τρόπους (γ) να έχει πλούσιες εμπειρίες, και (δ) να νουθετεί και καλλιεργεί στους νέους χρηστά ήθη.

Ο **Σωρανόσ**¹¹⁵ (100 μ.Χ.), στο *Γυναικείων* (1.4), περιγράφει την άριστη **μαία**. Θα πρέπει να έχει πλήρη κατάρτιση να είναι ατάραχη, ακατάπληκτη, σώφρον και νήφουσα μπροστά στους όποιους κίνδυνους, παρηγορητική και συμπάσχουσα, απαλή στις επεμβάσεις της, μη φιλάργυρη, και να μην θυμώνει.

Ο **Λουκιανός** (120-190 μ.Χ.), στο *Περί ορχήσεως* μιλά στον Κράτωνα για την **Ορχηστική (χορευτική) τέχνη** με όρους που προσομοιάζουν της Ηγεσίας, και για τα **χαρακτηριστικά του τέλειου Ορχηστή** (Χορευτή) που ομοιάζουν αυτά του Ηγέτη. Για την **Ορχηστική τέχνη** αναφέρει ότι «ο κύριος σκοπός της είναι η μίμησης και είναι επιστήμη παραστατική, εκφράζουσα τα διανοήματα και φανερώνουσα τα μη φαινόμενα» (66). «Είναι ίσως ασέβεια να κατηγορήσ τήν τεχνην θείαν, αφιερωμένην εις τα μυστήρια, εξασκηθείσαν υπό τόσων θεών και προς τιμήν αυτών εκτελουμένην, παρέχουσαν δε εκτός της τέρψεως και ωφέλειαν» (60). «Ο δε σοφώτατος Σωκράτης όχι μόνον επαινετικώς εξεφράζετο περί της ορχηστικής, αλλά και ήθελε να την μάθη, αποδίδων μεγάλην τιμήν και σημασίαν εις την ευρυθμίαν και το θέλημα της μουσικής, εις την χάριν των κινήσεων και των σχημάτων του χορεύοντος, και δεν εντρέπετο εις το γήρας του να κατατάσση τον χορόν μεταξύ των σπουδαιότερων μαθημάτων» δεδομένου ότι ακόμα και «η τραγωδία όσο και η κωμωδία είναι είδη ορχήσεως» (62). Αναφέρει ότι η ορχήσης αναπτύχθηκε σταδιακά λαμβάνοντας στοιχεία από τα καλύτερα είδη εθνικών ορχήσεων αλλά και παραλείποντας κάποια όπως επί παραδείγματι τον «Φρυγικόν χορόν, ο οποίος υποθέτει χορευτάς μεθυσμένους και κραιπαλώντας ή και αγροίκους, τους οποίους συνοδεύει μουσική αυλών, παιζομένων υπό γυναικών, και οίτινες κάνουν ηδονήματα μεγάλα και επίπονα. Ο χορός ούτος εξακολουθεί ακόμη να χορεύεται εις τα εξοχικά μέρη, αλλ' ουδεμίαν σχέσηιν έχει με την σημερινήν ορχήσιν» (64). «Και ο Πλάτων εις τους Νόμους του επαινεί είδη τινά ορχήσεως, άλλα δε εντελώς αποκρούει και αποδοκιμάζει, διαιρών τα είδη των χορών κατά το τερπνόν και το χρήσιμον και απορρίπτων μεν τα ασχημότερα, επιδοκιμάζων δε και θαυμάζων τα άλλα» (66). Στο 81 ο Λουκιανός μιλάει στον Κράτωνα για τον καθρέφτη του **Χορευτή – Ορχηστή**. Αναφέρεται στις **γνώσεις**, στα **σωματικά**, **πνευματικά** και **ψυχικά προτερήματα** που αυτός οφείλει να καλλιεργεί διαρκώς έως την τελείωση, αλλά και τα **ελαττώματα** τα οποία πρέπει να καταπολεμά δεδομένης της μεγάλης ευθύνης του απέναντι στο κοινό που τον παρακολουθεί. Κατά τον Λουκιανό, ο Ορχηστής «πρέπει να γνωρίζη τα πρέπει και να δύναται να τα εκφράζη, έκφρασιν δ' επί του προκειμένου εννοώ την παραστατικότητα των κινήσεων» (67). Επειδή δε η «ορχηστική δεν είναι εκ των ευκόλων τεχνών, αλλ' έχει ανάγκην τελείας παιδείσεως», ο Ορχηστής «πρέπει ν' ασκηθῆ, για να τελειοποιηθῆ εις την τέχνην του». Οι **γνώσεις** που πρέπει να έχει ο χορευτής περιλαμβάνουν την μουσική, ρυθμική, μετρική, φιλοσοφία, φυσική, ηθική, ιστορία, υποκριτική, ευρυθμία ζωγραφικής και πλαστικής, ρητορική για την επίδειξη του ήθους και του πάθους (66), «διότι ο ρήτωρ τότε προ πάντων επιτυγχάνει όταν τα λεγόμενα προσαρμόζονται εις τα πρόσωπα, περί των οποίων πρόκειται, και δεν είνε ανάρμοστα εις τους ήρωας ή πένητας ή γεωργούς εις τους οποίους ο λόγος αναφέρεται, αλλά περί εκάστου παρουσιάζουν ό,τι χαρακτηριστικόν και εξαίρετον. Ενώ δε τα άλλα είναι έργα τα μεν της ψυχῆς, τα δε του σώματος, εις την ορχήσιν το ψυχικόν και το σωματικόν στοιχείον αναμιγνύονται, διότι τα γινόμενα εκδηλούν σκέψεις και συγχρόνως επιδεικνύουν της σωματικής ασκήσεως την ενέργειαν, η δε τελειότης της ορχήσεως συνίσταται εις την σοφίαν των χειρονομιών και εις το να μη γίνεται καμμία κίνησις άνευ λόγου» (78). Επίσης ο ορχηστής οφείλει «να γνωρίζη τα παρελθόντα, τα μέλλοντα και τα παρόντα, ώστε να μη του διαφεύγη τίποτε, αλλά να τα έχη όλα πρόχειρα εις την μνήμην του». Οι **ικανότητες** που χρειάζεται ο ορχηστής είναι **ψυχικές**: μνήμη, ευφυία, νοημοσύνη, οξεία αντίληψη και ταχύτητα στο να αυτοσχεδιάζει, κρίση, διάκριση (επιλογή καλύτερων μελωδιών και διόρθωση πλημμελών και ελαττωματικών), γνώση της ανθρώπινης ψυχῆς, αλλά και **σωματικές**: ούτε πολύ υψηλός, ούτε πολύ μικρόσωμος, αλλ' εντελώς σύμμετρος, ούτε πολύσαρκος, ούτε καθ' υπερβολήν ισχνός, ευκίνητος, με σώμα χαλαρό και συγχρόνως στερεό, «ούτως ώστε να λυγίζεται όταν είνε ανάγκη και να στέκεται αλύγιστον οσάκις πρέπει» (80). Τα **πνευματικά ελαττώματα** που πρέπει να αποφεύγει ο ορχηστής, στα οποία πολλοί από αμάθεια περιπίπτουν είναι τα εξής: δεν είναι εύρυθμοι, εύσχημοι, σύμμετροι, είναι ασυνεπείς προς αυτό που ερμηνεύουν, με αποτέλεσμα αυτό να παρερμηνεύεται και κατακρίνεται. Επιπλέον, είναι σημαντικό όπως στα λόγια έτσι και στην ορχήση να αποφεύγεται η **κακοζηλία**, δηλαδή ο ορχηστής να υπερβαίνει το μέτρο της μίμησης, και να την εντείνει πέραν του δέοντος, παρασύροντας και τους θεατές συναισθηματικά και πνευματικά. Θα πρέπει να φροντίζει ο ορχηστής ώστε κάθε θεατής να αναγνωρίζει σε αυτό που βλέπει τα αισθήματά του, να βλέπει τον εαυτό του σαν σε καθρέφτη στον ορχηστή, σε όσα πάσχει και όσα συνηθίζει να πράττει, να αισθάνεται τόσην τέρψη, ώστε να μην μπορεί να κρατηθεί, αλλά να επαινεί και επευφημεί

¹¹² «Οὔτοι κράτιστοι ἕκαστα γίνονται οἱ ἄν ἀφίεμοι τοῦ πολλοῖς προσέχιν τὸν νοῦν ἐπὶ ἓν ἔργον τραπωνται», Ξενοφών, Κύρου Παιδεία, Κάκτος, 1993, Β, 1.11.

¹¹³ «Τοῦς μὲν γὰρ εἴκη ταῦτα πράττοντας ζημιουμένους ἑώρων», αὐτόθι, ΙΙ, 18.

¹¹⁴ «Κρίνειν γὰρ οὐκ ἐπιστάμενους ἂ δεῖ πράττειν, πολλάκις πονηροῖς ἐπιχειρεῖν πράγμασι, μεγαλείους...δυσκαθέκτους...δυσσποτρέπτους εἶναι...μέγιστα κακὰ ἐργάεσθαι», Ξενοφών, Ἀπομνημονεύματα, 4, Ι, 4.

¹¹⁵ Ο Σωρανόσ από την Έφεσο ήταν αρχαίος Έλληνας γιατρός, έζησε στην Ρώμη. Ανήκε στην Μεθοδική σχολή, θεωρείται ο πιο σημαντικός εκπρόσωπος της προγαληνικής περιόδου της αρχαίας ιατρικής και ο μεγαλύτερος γυναικολόγος της αρχαιότητας με πολλά συγγράμματα που σώζονται αποσπασματικά.

με ενθουσιασμό διότι μέσω του θεάματος πέτυχε το «Γνώθι σεαυτὸν» και απερχόμενος από το θέατρο, έμαθε ποια πρέπει να προτιμά και ποια να αποφεύγει και διδάχθηκε όσα προηγουμένως δεν γνώριζε.

2.3. Πρότυπα ηγεσίας κατά την ρωμαϊκή εποχή.

Τέσσερις ιουδαϊκές αρετές, βαθιά ριζωμένες στην ιταλική παράδοση, εμφανίζονταν στη χρυσή ασπίδα (clipeus virtutis) του Οκταβιανού η οποία κρεμόταν στο νέο οίκο της Συγκλήτου (Cura iouilia).¹¹⁶: η **αρετή** (= η ευγένεια του συγκλητικού και κατεχοχήν η ανδρεία/ο ηρωισμός στο πεδίο της μάχης γι' αυτό και κομίζει victoria και honos), η **δικαιοσύνη** και η **νομιμότητα** που εδραιώθηκαν μετά τις εμφύλιες συρράξεις με τον Αντώνιο ο οποίος προβλήθηκε ως τύραννος, ενώ ο Αύγουστος ως εκείνος που δραστηριοποιεί και πάλι δίκαιους νόμους και κυβερνά βάσει αυτών, η **επιείκεια** και η **ευσέβεια** (απέναντι στους θεούς και την πατρίδα). Η τελευταία είναι μια αρετή ιδιωτική που αρμόζει κατεχοχήν στον αρχηγό της οικογένειας (πάτερ φαμίλιας) δεν απαιτεί αμοιβαιότητα και εκτείνεται πέρα των νομικών όρων. Πρότυπο ευσέβειας θεωρούνταν ο υιός της Αφροδίτης και προπάτορας της Ρώμης Αινείας και η σχέση του προς τους θεούς, τον πατέρα Αγχίση και τον γιο του Ασκάνιο. Ο ίδιος ο Οκταβιανός αυτοεπαινείται για την ανοικοδόμηση ναών και την αγάπη/φροντίδα για την πατρίδα που του έδωσε και το όνομα *πατήρ πατρίδος*. Τα **ιουδαϊκά χαρακτηριστικά** ενός ηγέτη είναι ο **πλούτος** και οι **νίκες/θρίαμβοι**, η **ειρήνη** και η **ευημερία του λαού**, η **αγάπη για την αλήθεια**, την **πηγή και εγγυήτρια της δικαιοσύνης**, η **φιλάνθρωπία** και ο **ευεργετισμός**.

Επιπλέον, ο Β.Α. Paschke¹¹⁷ περιγράφει τις αρμοδιότητες που αναμένεται να έχει ο **Ρωμαίος Ηγέτης – Συγκλητικός**. Πρόκειται για **ύπατους** αξιωματούχους οι οποίοι ήταν επιφορτισμένοι με επιμέλεια του βίου και των ηθών (cura morum) στους πολίτες¹¹⁸, την απογραφή των πολιτών, τη φορολογική αποτίμηση των περιουσιών τους την αξιολόγηση του μεγέθους φυσικών καταστροφών και με την εκτίμηση-αξιολόγηση της ιδιωτικής τους ζωής¹¹⁹ (μεταχείριση συζύγου-ανατροφή τέκνων-μεταχείριση σκλάβων-εξάρτηση από το κρασί-παραμέλημα της ευσέβειας της οικογενειακής λατρείας).

Η Α. Κόλτσιου-Νικήτα παραπέμπει στα διαδεδομένα στον ελληνορωμαϊκό κόσμο **Κάτοπτρα** όπου απεικονίζεται το ιδεώδες του **δίκαιου** και **πράου Μονάρχη**.¹²⁰ Αναφέρει ότι ο Κικέρων (De Marcello, Pro Ligario) και ο Σενέκας (De clementia [Περί πραότητας/επιείκειας, 55 μ.Χ.) προβάλλουν ως πρότυπο του Ηγέτη την **πραότητα** του Αυγούστου, την αντιμετώπιση των πολιτών όπως θα ήθελε ο ίδιος να τον αντιμετωπίζουν οι θεοί, το να είναι **πατέρας** (14-16) και **γιατρός** των υπηκόων του (17), καθώς και την **επιείκεια** απέναντι στους εχθρούς, εντός και εκτός αυτοκρατορίας, που αποτελεί τον αντίποδα της σκληρότητας ενώ διαφέρει και από τον οίκτο ο οποίος κατά τη στωική αντίληψη αποτελεί ελάττωμα.¹²¹ Στα ύστερα ελληνορωμαϊκά χρόνια το ύψιστο αγαθό του ηγέτη ήταν η **τιμή**.¹²²

Ο **Σενέκας**¹²³ (4 – 65 μ.Χ.) ως στωικός φιλόσοφος¹²⁴ και **σύμβουλος ηγεσίας** (μεταξύ των οποίων και του αυτοκράτορα Νέρωνα), πίστευε ότι αυτός που δεν μπορεί να υπακούσει, δεν μπορεί να ηγηθεί και διοικήσει ή με άλλα λόγια, κανείς δεν μπορεί να ηγηθεί και διοικήσει αν δεν είναι δυνατόν να τον διοικήσουν. Κάθε κόκορας είναι πανίσχυρος στο δικό του κοτέτσι. Ο ηγέτης οφείλει να μεταχειρίζεται τους κατώτερους του όπως θα ήθελε να τον μεταχειρίζονται οι ανώτεροί του. Αυτός που έχει πολύ μεγάλη εξουσία πρέπει να τη χρησιμοποιεί πολύ ελαφρά. Η θρησκεία θεωρείται από το λαό αληθινή, από τους σοφούς ψεύτικη και από τους ηγεμόνες χρήσιμη.

Επιπλέον συμβούλευσε σχετικά με τη **διαχείρισης του χρόνου μας**, τον **έλεγχο του θυμού**, και πώς να είναι κάποιος **ευτυχημένος** (και να κάνει και τους γύρω του ευτυχισμένους). Στον πίνακα συνοψίζονται συμβουλές από τις διδασκαλίες του Σενέκα σχετικά με τη **διαχείριση χρόνου**, τον **έλεγχο του θυμού** και το **δρόμο προς την ευτυχία** αντίστοιχα.

Για την **ευτυχία** ο Σενέκας πίστευε ότι είναι μια εσωτερική υπόθεση και έγραψε ένα βιβλίο ειδικά για την ευτυχία που ονομάζεται «De Vita Beata»¹²⁵, το οποίο εξηγεί το δρόμο προς την ευτυχία στο πλαίσιο της Στωικής φιλοσοφίας και προσφέρει συμβουλές για το πώς να επιτευχθεί.

¹¹⁶ Επιστολή του Αριστέα (κεφ. 172-300 [Συμπόσιο])

¹¹⁷ The cura morum of the Roman Censors as Historical Background of the Bishop and deacon Lists of the Pastoral Epistles ZNW 98 (2007), 105-119.

¹¹⁸ Πλούταρχος (Βιογραφία τέλη 1^{ου} αι. μ.Χ.) Μάρκος Κάτων 16, 1-2.

¹¹⁹ Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς (Ρώμη 30 π.Χ.) Αρχαιολογία Ρωμαϊκή 20.13.3.1-15

¹²⁰ Α.Κόλτσιου-Νικήτα, Το 'Κάτοπτρον Επισκόπου' στις Ποιμαντικές Επιστολές και το γραμματειακό του Πλαίσιο: Η πνευματική Παρακαταθήκη του Αποστόλου Παύλου, 241-264.

¹²¹ Πβλ. Michael von Albrecht, Ιστορία της Ρωμαϊκής Λογοτεχνίας. Από τον Ανδρόνικο ως το Βοήθιο και η σημασία της για τα νεότερα χρόνια. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης 1997, 1033. 1338-9. Παρόμοια χαρακτηριστικά του ηγέτη παρουσιάζονται στον Πανηγυρικό του Πλίνιου του Νεότερου (όπου αντιπαραβάλλονται τα δύο μοντέλα του princeps [ο malus και ο νομοταγής bonus] 65.1), στο λόγο του Γάλβα που διασώζει ο Τάκιτος (Ιστ. 1.15 κε.), και στους Βασιλικούς Λόγους του Δίωνα Χρυσόστομου.

¹²² Βλ. Περί βασιλείας του Συνεσιού (πριν το 415), οι αυτοκρατορικοί λόγοι του Θεμιστίου (περί το +388) και ο Λιβάνιος (περί το +393).

¹²³ Ρωμαίος εξέχων στωικός φιλόσοφος, ρητολόγος, θεατρικός συγγραφέας, ρήτορας και πολιτικός που δημοσίευσε αρκετά βασικά έργα για τον Στωικισμό. Μεταξύ άλλων δίνει συμβουλές για θέματα σημαντικά για την ηγεσία και τους ηγέτες.

¹²⁴ Ο Στωικισμός είναι μια σχολή ελληνιστικής φιλοσοφίας που ιδρύθηκε από τον Ζένο του Citium στην Αθήνα στις αρχές του 3ου αιώνα π.Χ. Παρόλο που είναι άνω των 2000 ετών, όλο και περισσότεροι άνθρωποι ανακαλύπτουν πώς ο Στωικισμός δεν είναι μόνο σχετικός με τη σύγχρονη εποχή, αλλά μπορεί να εφαρμοστεί με πολύ απλούς αλλά ισχυρούς τρόπους.

¹²⁵ Λ. Α. Σενέκας, Για Μια Ευτυχισμένη Ζωή - Η Γαλήνη Της Ψυχής, Λατίνι Συγγραφείς, μτφρ. Κ. Δαλακιουρίδης, (Αθήνα: Πατάκης, 2019), passim.

Στο ηθικό δοκίμιο του, «Περί της συντομίας της ζωής»¹²⁶, ο Σενέκας μας δίνει μια επείγουσα υπενθύμιση για τη μη ανανέωση του πιο σημαντικού μας πόρου: τον χρόνο μας.

Επίτευξη της Ευτυχίας	Διαχείριση Χρόνου	Έλεγχος Θυμού
1) Ζήστε με την Αρετή	1) Αντιμετωπίστε το χρόνο ως εμπόρευμα.	1) Αναγνωρίστε ότι ο θυμός είναι καταστροφικός.
2) Αποδεχτείτε ό,τι συμβαίνει.	2) Μην επενδύετε το χρόνο σας για προετοιμασία για τη ζωή.	2) Αναγνωρίστε ότι σας προκαλεί θυμό και μάθετε να το ελέγχετε.
3) Αναλάβετε την ευθύνη.	3) Ζήστε τη ζωή για τον εαυτό σας.	3) Απλά περιμένε υπομονετικά μέχρι να περάσει.
4) Ελέγξτε τον θυμό σας	4) Εξασκηθείτε στο Premeditatio Malorum.	4) Χρησιμοποιήστε την τέχνη και τη μουσική για να ηρεμήσετε το μυαλό σας.
5) Μάθετε πού πηγαίνετε (επιλέξτε τι θέλετε).	5) Εποφεληθείτε άμεσα-σήμερα τις ανταμοιβές και μην επενδύετε σε μακροπρόθεσμες ανταμοιβές.	5) Δείτε τον εαυτό σας ως τον φταίχτη.
6) Μην ακολουθείτε το πλήθος.	6) Αξιοποιήστε στο έπακρο τον ελεύθερο χρόνο σας	6) Θεραπεύετε παρά τιμωρείτε (τον εαυτό σας / τους άλλους).
7) Δώστε χρήματα στο σπίτι σας, όχι στην καρδιά σας.	7) Περάστε χρόνο στοχαζόμενοι για το παρελθόν σας για αποφυγή αρνητικών εμπειριών.	7) Επιλέξτε τους φίλους σας με σύνεση.
8) Κάνετε δώρα σε όλους.	8) Σταματήστε να χάνετε χρόνο σε ασήμαντα πράγματα της ζωής.	8) Μην αναζητάτε λόγους να θυμώνετε.
9) Δώστε στους άλλους χωρίς προσδοκίες.	9) Επενδύστε το χρόνο σας δημιουργώντας νέες αναμνήσεις.	9) Χρησιμοποιήστε αυτο-κριτικό χιούμορ.
10) Διατηρηθείτε πάντα νεανικοί στο μυαλό, την ψυχή και το σώμα.	10) Επενδύστε το χρόνο σας φιλοσοφώντας.	10) Εξασκηθείτε στον αυτο-προβληματισμό.

Πίνακας 2. Συμβουλές Σενέκα περί διαχείρισης χρόνου, θυμού και ευτυχίας

Για το θυμό ο Σενέκας πίστευε ότι είναι μια προσωρινή τρέλα, και ότι ακόμη και όταν δικαιολογείται, δεν πρέπει ποτέ να ενεργούμε βάσει αυτού γιατί επηρεάζει τη λογική μας. Έγραψε ένα βιβλίο ειδικά για τον θυμό που ονομάζεται «De Ira»¹²⁷ το οποίο καθορίζει και εξηγεί τον θυμό στο πλαίσιο της Στωϊκής φιλοσοφίας και προσφέρει συμβουλές για το πώς να αποτρέψουμε και να ελέγξουμε τον θυμό.

Τέλος, ο **Ονήσανδρος** (1ος αι μ.Χ.) στο Στρατηγικός (50 μ.Χ.) περιγράφει τα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει ο ηγέτης του στρατεύματος. Μεταξύ άλλων, ο **στρατηγός** δεν πρέπει να επιλέγεται με βάση την καταγωγή του, αλλά θα πρέπει να είναι **σώφρονας, εγκρατής, νηπτικός, λιτός, αφιλόργυρος, μέσης ηλικίας, ή δυνατόν πατέρας, ικανός, αγαθός, ευγενής και πλούσιος** (χωρίς να εξαιρείται ο ενάρετος φτωχός), **χρηστός, ευπροσήγορος, έτοιμος, ατάραχος, επιεικής** (τόσο ώστε να μην καταφρονείται), αλλά ούτε φοβερός ώστε να μην τον μισούν.

¹²⁶ Λ. Α. Σενέκας, *Περί Της Συντομίας Της Ζωής*, Λατινοί Συγγραφείς, μφτ. Νίκος Πετρόχειλος (Αθήνα: Πατάκης, 2013), passim.

¹²⁷ Λ. Α. Σενέκας, *Seneca de Ira - Seneca on Anger Translation* John Basore (Independently Published, 2018), passim.

Κεφάλαιο 3. Αρχές ηγεσίας προς αποφυγήν: οι Κακοί Γεωργοί του Αμπελώνα

Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μελετήσουμε τις «αρνητικές» αρχές ηγεσίας όπως παρουσιάζεται στην Παραβολή των Κακών Γεωργών του Αμπελώνα στο Ευαγγέλιο κατά Μάρκο.

Η παραβολή των κακών γεωργών του Αμπελώνα συναντάται και στα τρία συνοπτικά ευαγγέλια: Μτ 21:33-46, Μκ 12:1-12, Λκ 20:9-19. Εδώ θα αναλύσω το κείμενο του **κατά Μάρκον Ευαγγελίου**. Αυτό το Ευαγγέλιο είναι το αρχαιότερο της Εκκλησίας, ονομάζεται και Ευαγγέλιο των μυστικών Επιφανειών. Έχει κερδίσει γι' αυτό το ενδιαφέρον της σύγχρονης έρευνας. Παρόλα αυτά δεν υπομνηματίστηκε αρκετά από τους μεγάλους Πατέρες ούτε ακούγεται συχνά στη λατρεία της ορθόδοξης Εκκλησίας¹²⁸. Θα προσπαθήσω να εντοπίσω το σκοπό αναφοράς της συγκεκριμένης παραβολής στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιο και τις προεκτάσεις της στα θέματα ηγεσίας στην σημερινή εποχή (γνωστής ως «Οικονομία της Γνώσης»¹²⁹). Τα σημαντικά θεολογικά νοήματα και άλλα θέματα περί ηγεσίας που σχετίζονται με την εν λόγω παραβολή του κατά Μάρκον Ευαγγελίου αποτέλεσαν το κίνητρο για αυτή την έρευνα.

Η παραβολή βρίσκεται στο κέντρο του Ευαγγελίου και αποτελεί την αιχμή του δόρατος με το οποίο ο Κύριος επιτίθεται κατά του Ιουδαϊκού ιερατείου μετά την θριαμβευτική Του είσοδο στα Ιεροσόλυμα και πριν το Πάθος Του. Η παραβολή του Αμπελώνα είναι πολύ ενδιαφέρουσα για τους εξής λόγους:

- Είναι η τελευταία παραβολή που εκφώνησε ο Κύριος, ο οποίος υιοθέτησε το «story telling» με την μορφή των παραβολών για να μεταδώσει κατεξοχήν στον απλό λαό της Γαλιλαίας βασικές αλήθειες για τον εναλλακτικό Νέο Κόσμο που ανατέλλει.
- Είναι μια παραβολή που ασχολείται με το πλέον πολύτιμο φυτό, το αμπέλι, το οποίο σε ολόκληρη την Αγία Γραφή σημαίνει την «ιδιοκτησία» του Κυρίου Γιαχβέ.
- Είναι η μοναδική παραβολή που εκφώνησε ο Χριστός στην Αγία Πόλη με ακροατές ΟΛΕΣ τις ηγετικές φιγούρες του Ισραήλ και φόντο το «Άγιον Όρος» και το Ναό στην είσοδο.¹³⁰ του οποίου δέσποζε μια μεγαλοπρεπής άμπελος.
- Η συγκεκριμένη παραβολή, είναι από τις ελάχιστες, που φιλολογικά θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως **Αλληγορία**. Υπάρχει δηλαδή αντιστοιχία όλων των πρωταγωνιστών με ιστορικά πρόσωπα, κάτι το οποίο, όπως έχει αναδείξει και η συζήτηση γύρω από τις παραβολές, δεν ισχύει πάντα με τα άλλα παρόμοια Κείμενα. Γι' αυτό και στο τέλος της αφήγησης οι «διαχειριστές» του Ιερού θέλουν να σκοτώσουν τον Ιησού αλλά δεν το κάνουν φοβούμενοι την αντίδραση του λαού.

Ο μακαριστός πατέρας, Αθ. Μυτιλιναίος θεωρεί την Παραβολή ως **«σκιαγράφημα της αγάπης του Θεού στο λαό του και της αναιδούς συμπεριφοράς του λαού προς το Θεό. Στηλιτεύει την αναιδεια και την έλλειψη φόβου Θεού, τα οποία θεωρεί ως βασικά χαρακτηριστικά του αμαρτωλού ανθρώπου και του αντιχρίστου. Ο Θεός απαιτεί καρπό πνευματικό από την Άμπελο (Εκκλησία) αλλά οι άρχοντες (αρχιερείς, γραμματείς, κλπ.) κακομεταχειρίζονται και εκμεταλλεύονται το λαό του Θεού ποικιλοτρόπως. Κακολογούσαν το λαό ως επικατάρατο επειδή δεν γνώριζε την διδασκαλία του Θεού, την οποία όμως ποτέ δεν του δίδαξαν (δεν τον καλλιέργησαν ως όφειλαν). Δεν δέχθηκαν τη διδασκαλία των προφητών (για την επιστροφή στο Θεό) επειδή δεν τους σύμφερε (θα έχαναν τα κεκτημένα δικαιώματά τους από τους κατακτητές Ρωμαίους)»**.

Το **βασικό νόημα της παραβολής** είναι η **ευθύνη καλλιέργειας του λαού του Θεού**. Η παραβολή, παρουσιάζει την εικόνα του Αμπελώνα που συμβολίζει την Εκκλησία του Θεού, την οποία εμπιστεύθηκε ο Θεός στους Γεωργούς για να την καλλιεργήσουν και αποδώσουν σε αυτόν. Οι Γεωργοί όμως αντί αυτού θέλησαν να την οικειοποιηθούν προς δικό τους όφελος, και για αυτό κακοποίησαν και σκότωσαν τους απεσταλμένους του Θεού και τον ίδιο τον γιο του και κληρονόμο.

Η μελέτη της παραβολής της αμπέλου στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιο **αποσκοπεί** να προσεγγίσει συγκεκριμένα **ερωτήματα** που ίσως αξίζει να μας απασχολήσουν:

- **Γιατί ο Κύριος, απευθυνόμενος προς το εβραϊκό ιερατείο-ηγεσία, χρησιμοποιεί την Παραβολή τον Αμπελώνα;**
- **Γιατί αναφέρεται σε Αμπελώνα αντί κάτι άλλο π.χ. ελαιώνα;**
- **Είναι επίκαιρο σήμερα το μήνυμα της συγκεκριμένης Παραβολής ως προς την ηγεσία; Και αν ναι σε ποιους ηγέτες απευθύνεται;**

¹²⁸ Ακούγεται τη Μεγάλη Τεσσαρακοστή όταν ανέκαθεν προετοιμάζονταν οι κατηχούμενοι για το συγκλονιστικό γεγονός της Βάπτισης και της Ανάστασης μέσω της κατήχησης των γραφών αλλά και εξορκισμών.

¹²⁹ Βασίλης Μασούλας, "ORDIC - a Method for Managing Organizations Intellectual Capital (Knowledge and Innovation)," in *International Conference on Technological Development & Commercialization* (Russian and Global Experience, St. Petersburg, Russia: IC2 Institute, 1997), 37.

¹³⁰ Συγκεκριμένα πάνω στις θύρες του ναού.

Στόχος μου σε αυτή την μελέτη είναι να κατανοήσουμε τα μηνύματα του συγγραφέα Ιωάννη Μάρκου (μαθητή του Πέτρου και του Παύλου), αλλά κυρίως του Ιησού Χριστού, μέσω της Παραβολής των κακών γεωργών, όσον αφορά στην τότε ηγεσία του εβραϊκού ιερατείου.

Για να προσεγγίσουμε τα παραπάνω ερωτήματα, θα ακολουθήσουμε την μεθοδολογία του καθηγητή Δρ. Σωτήρη Δεσπότη¹³¹ που περιλαμβάνει :

- Την ιστορικοκριτική (διαχρονική προσέγγιση), ώστε να εντάξουμε το κείμενο της παραβολής της αμπέλου στο κατά Μκ Ευαγγέλιο μέσα στο ιστορικό του περιβάλλον και έτσι να ανακαλύψουμε τη λειτουργία του σε αυτό.
- Πως οι Πατέρες της Εκκλησίας αλλά και ακαδημαϊκοί προσέλαβαν το κείμενο και πως αυτό τους επηρέασε (reception critics).
- Τις σύγχρονες μεθόδους ανάλυσης του κατά Μάρκον Ευαγγελίου, που εξετάζουν το Ευαγγέλιο ως αφήγημα.
- Την συγχρονική θεώρηση του κειμένου και πως αυτό ομιλεί στον συγγραφέα της παρούσης μελέτης «φιλτραρισμένο» μέσα από τις κοινωνικές, επαγγελματικές, επιστημονικές, θεολογικές και προσωπικές επιρροές που έχει δεχθεί κατά τη διάρκεια της ζωής του.

Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στην ευρύτερη συνάφεια της Παραβολής με τους άλλους Ευαγγελιστές και την Παλαιά Διαθήκη. Εν συνεχεία θα προσπαθήσουμε μέσα από λαογραφικά, εικονογραφικά, υμνολογικά, αρχαιολογικά και κοινωνικό-ιστορικά στοιχεία να διευρύνουμε τη γνώση μας ως προς την ιστορία των ετών πριν και μετά την έλευση του Χριστού, προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα τη φιλολογία του Μάρκου αλλά και του Χριστού, και να καθορίσουμε ακριβέστερα την γενικότερη τοποθέτησή τους απέναντι στο θεολογικό, ιδεολογικό και κοινωνικό κατεστημένο της εποχής. Επιπλέον, στα πλαίσια της παρούσης μελέτης, συμμετείχαμε στη διαδικασία του τρύγου σε οικογενειακό αμπελώνα. Συλλέχθηκαν και παρουσιάζονται στο παράρτημα Π.3.8. στοιχεία από το αμπέλι, το πατητήρι – ληνόν και κατά το γεύμα με την οικογένεια και τους εργάτες. Τέλος, με βάση τα προαναφερθέντα θα εντοπίσουμε προεκτάσεις της παραβολής στην ηγεσία κατά τη σημερινή εποχή.

3.1. Προκαταρκτική ερμηνευτική ανάλυση

3.1.1. Οριοθέτηση του κειμένου

Η υπό εξέταση ενότητα, εγκαινιάζεται με αλλαγή τρόπου επικοινωνίας του Ιησού Χριστού προς τους ακροατές του (Αρχιερείς, Πρεσβύτερους, Γραμματείς, Μαθητές και ίσως και τον Λαό που είναι παρόν και παρακολουθεί τα τεκταινόμενα):

1 Καὶ ἤρξατο αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς λαλεῖν. Κατὰ τον Τρεμπέλα, η χρήση του πληθυντικού εμφανίζει ότι «ο Μάρκος εἶχεν ἐν νῶ και ἄλλας παραβολάς, καίτοι αὐτός παραθέτι ἐνταῦθα μίαν»¹³².

Σύμφωνα με τον ίδιο ερμηνευτή, «η ιδέα της εργασίας στον αμπελώνα είναι κοινή και με άλλες παραβολές που εμφανίζονται στους συνοπτικούς. Στην παραβολή του Πατέρα που ζήτησε στους δύο γιους του να εργαστούν στον Αμπελώνα και ο μὲν ἕνας πῆγε ο δε ἄλλος ὄχι, προβάλλει ο Κύριος στην ιεραρχία των Ιουδαίων την κατά το παρελθόν αξιοθρήνητη διαγωγή της. Στην παραβολή των κακών γεωργών αναφέρεται στο παρόν και στο μέλλον. Δείχνει ότι η επιβουλή τους κατά της ζωής Του, είναι γνωστή σε αυτόν και προειδοποιεί αυτούς για τις συνέπειες, τις οποίες θα είχε η θανάτωσή Του από αυτούς. Η παραβολή είναι μία από τις 3, οι οποίες μαρτυρούνται και από την τριπλή συνοπτική αφήγηση, μαζί με του σποριά και του κόκκου του σιναπιού, και έχουν ληφθεί και οι 3 από την καλλιέργεια της γης»¹³³.

Για την επιλογή του κειμένου με το οποίο θα ασχοληθώ, πραγματοποιήσα συγκριτικό έλεγχο των κειμένων BGT, BNT, GNT, BYZ & COG¹³⁴. Βρέθηκαν ίδια μεταξύ τους τα BGT, BNT, GNT, καθώς και διαφορετικά με τα πρώτα αλλά ίδια μεταξύ τους τα BYZ & COG.

3.1.2. Κριτική του κειμένου.

Κριτικά το κείμενο του Μάρκου σχετικά με την περικοπή δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες ανωμαλίες:

- δεν φαίνεται να υπάρχουν διορθώσεις που να οφείλονται σε ακούσιους παράγοντες όπως συνεχόμενο κείμενο χωρίς τόνους και σημεία στίξης του μεγαλογράμματου κώδικα, απλογραφία ή διπλογραφία λέξεων/προτάσεων, ομοιοτέλευτα, προφορά στην Κοινή γλώσσα, ή σε απάτη της μνήμης.
- φαίνεται όμως ότι οι αντιγραφείς έχουν επέμβει στο αρχικό κείμενο για εκούσιους παράγοντες όπως η διόρθωση λέξεων ή / και εναρμονισμό των συνοπτικών κειμένων, ενώ δεν φαίνεται να έχουν κάνει αντικατάσταση χυδαίων λέξεων που δεν ταιριάζουν στην ιερότητα του κειμένου της Γραφής, ούτε δογματικές διορθώσεις.

¹³¹ Σ. Δεσπότης, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων*, 2nd ed., Ερμηνεία Καινής Διαθήκης (Αθήνα: Αθως, 2009), 18.

¹³² Π. Τρεμπέλα Π.Ν., *Υπόμνημα εις το κατά Μάρκον Ευαγγέλιον*, Αδελφότης Θεολόγων «Σωτήρ», Αθήνα, 9/1972.

¹³³ Π> Τρεμπέλα Π.Ν., *Υπόμνημα εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον*, Αδελφότης Θεολόγων «Σωτήρ», Αθήνα, 9/1972.

¹³⁴ Στο παράρτημα Π.3.1. παρουσιάζεται ο συγκριτικός πίνακας των κειμένων.

3.2. Ανάλυση επιλεγμένου προς μελέτη κειμένου

3.2.1. Ποιητική απόδοση κειμένου.

Ακολουθώντας τις οδηγίες του Κώδικα Ευαγγελίων του καθηγητή Σ. Δεσπότη παρακάτω παρουσιάζεται το κείμενο σε ποιητική απόδοση, αφαιρώντας τους τίτλους, την αρίθμηση και την δομή των προτάσεων (δεδομένου ότι αυτά έγιναν εκ των υστέρων και σε πολλές περιπτώσεις είναι λάθος).

1 Καὶ ἤρξατο αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς λαλεῖν,
Ἄμπελῶνα ἄνθρωπος ἐφύτευσε,
καὶ περιέθηκεν φραγμὸν
καὶ ὤρυξεν ὑπολήνιον
καὶ ὠκοδόμησεν πύργον
καὶ ἐξέδετο αὐτὸν γεωργοῖς
καὶ ἀπεδήμησεν.

2 καὶ ἀπέστειλεν πρὸς τοὺς γεωργοὺς τῷ καιρῷ δοῦλον
ἵνα παρὰ τῶν γεωργῶν λάβῃ ἀπὸ τῶν καρπῶν τοῦ ἀμπελῶνος·

3 καὶ λαβόντες αὐτὸν ἔδειραν καὶ ἀπέστειλαν κενόν·

4 καὶ πάλιν ἀπέστειλεν πρὸς αὐτοὺς ἄλλον δοῦλον·
κάκεϊνον ἐκεφαλίωσαν καὶ ἠτίμασαν.

5 καὶ ἄλλον ἀπέστειλεν·
κάκεϊνον ἀπέκτειναν,
καὶ πολλοὺς ἄλλους,
οὓς μὲν δέροντες οὓς δὲ ἀποκτένοντες.

6 ἔτι ἓνα εἶχεν υἱὸν ἀγαπητόν·
ἀπέστειλεν αὐτὸν ἔσχατον πρὸς αὐτοὺς λέγων ὅτι
εντραπήσονται τὸν υἱόν μου.¹³⁵

7 ἐκεῖνοι δὲ οἱ γεωργοὶ πρὸς ἑαυτοὺς εἶπαν ὅτι
**οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος·
δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν,
καὶ ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία.**

8 καὶ λαβόντες ἀπέκτειναν αὐτόν
καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος.

9 τί [οὔν] ποιήσει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος;
ἐλεύσεται
καὶ ἀπολέσει τοὺς γεωργοὺς
καὶ δώσει τὸν ἀμπελῶνα ἄλλοις.

**10 Οὐδὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἀνέγνωτε·
λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες,
οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας·**

**11 παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη
καὶ ἔστιν θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν;**

12 Καὶ ἐζήτησαν αὐτὸν κρατῆσαι,
καὶ ἐφοβήθησαν τὸν ὄχλον,

¹³⁵ Παρουσιάζουμε με **κόκκινο** τον άμεσο λόγο του Κυρίου ακολουθώντας το πρότυπο των αρχαίων κειμένων των ευαγγελίων όπου οι λόγοι του Κυρίου εμφανίζονται με χρώμα πορφυρό.

Ἔγνωσαν γὰρ ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν εἶπεν.
καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπήλθον.

Στο παράρτημα Π.3. παρουσιάζονται: (α) η μεταγραφή του κειμένου σε μεγαλογράμματη γραφή (Π.3.2), (β) το κείμενο της παραβολής στον σιναιτικό κώδικα Codex Sinaiticus (Π.3.3.) και (γ) η μετάφραση του κειμένου με σχολιασμό (Π.3.4.).

3.2.2. Δραματική αναπαράσταση του κειμένου

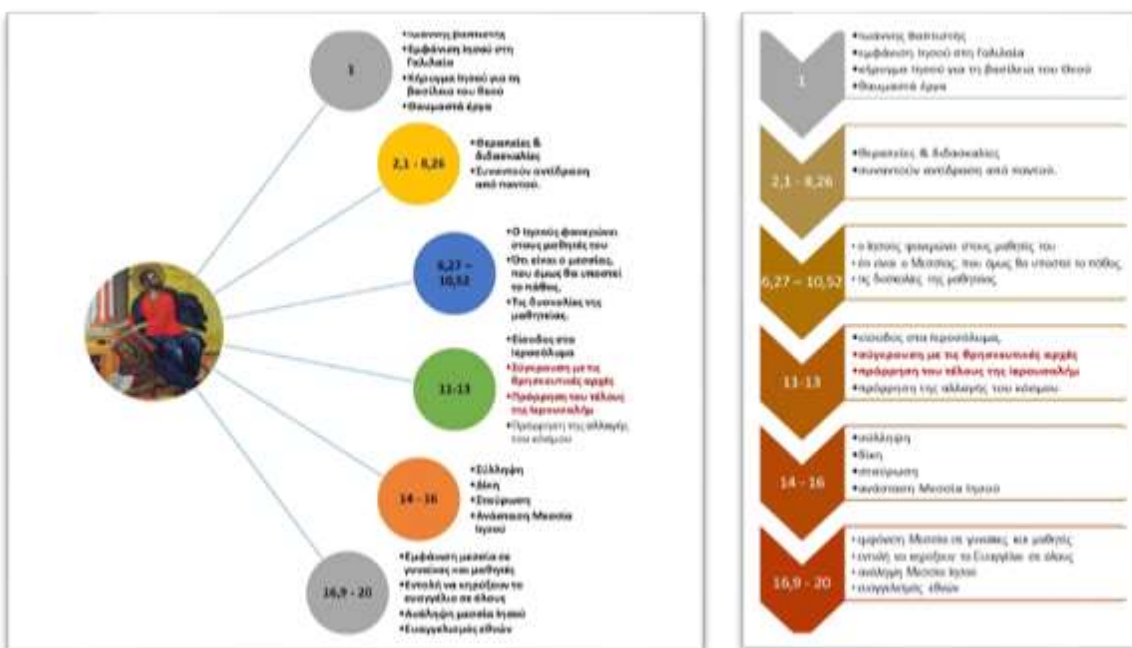
Με βάση τους ερμηνευτικούς κανόνες του Κώδικα Ευαγγελίων του Σ. Δεσπότη παρακάτω παρουσιάζεται η ανάλυση του κειμένου της περικοπής εφαρμόζοντας τον ερμηνευτικό κανόνα της συνάφειας για να οδηγηθούμε στην ορθή ερμηνεία της παραβολής (αναλυτικά δεξ παράρτημα Π.3.1.5). Ως αφορμή θα χρησιμοποιήσω τη συνάφεια του προηγούμενου κεφαλαίου (Μκ 11: 27 κι εξής).

Την **1η ημέρα** γίνεται η είσοδος του Κυρίου στα Ιεροσόλυμα. Κατά το απόγευμα ο Κύριος επισκέπτεται τον Ναό και περιβλέπει την κατάσταση που επικρατεί. Την **2η ημέρα** γίνεται η ζήρανση της συκιάς και ο «καθαρισμός» του Ναού. Ο Κύριος έχει έρθει για τελευταία φορά στα Ιεροσόλυμα.

Πλησίαζε η ένδοξη Ανύψωσή του στο Τίμιο Ξύλο του Σταυρού. Πιθανόν την ώρα που ο Ιησούς περπατούσε με τους μαθητές του είτε προς είτε εντός του ιερού του Ναού του Σολομώντα, τον πλησίασαν οι Αρχιερείς, Γραμματείς και Πρεσβύτεροι (Α, Γ & Π), και με έμμεσο τρόπο αμφισβήτησαν την εξουσία Του να ενεργεί και να μιλάει ως Μεσσίας. Ο Ιησούς, αποκρινόμενος με ερώτημα σχετικά με την προέλευση του βαπτίσματος του Ιωάννη, τους θύμισε τη μαρτυρία που έδωσε ο Τίμιος Πρόδρομος (τον οποίο εκείνοι αποδέχονταν ως προφήτη) για Αυτόν και τους φανέρωσε ότι από πνευματικής απόψεως αυτοί βρίσκονταν σε χειρότερη θέση από τους τελώνες και τις πόρνες επειδή δεν πίστεψαν στο κήρυγμα του Προδρόμου. Οι Α, Γ & Π δεν απαντούν στην ερώτησή του. Τότε ο Κύριος: στο Μκ και στο Λκ δεν τους απαντά ευθέως αλλά (πιθανώς στρέφεται προς το λαό, εφόσον αυτός παρίσταται) απαντά με παραβολές. Στο Μτ, τους λέει πρώτα την παραβολή του πατέρα με τους 2 γιούς, που τους ζήτησε να πάνε να εργαστούν στον Αμπελώνα, και ο μὲν ένας στα λόγια υπάκουσε αλλά τελικά δεν πήγε (όπως οι Α, Γ & Π), ενώ ο άλλος αρχικά δεν υπάκουσε αλλά αργότερα μετανόησε και πήγε (όπως οι τελώνες και οι πόρνες, οι οποίοι «προπορεύονται εις την βασιλείαν του Θεού από σας, οι οποίοι με τα λόγια μόνον και όχι με τα έργα δείχνετε υπακοήν στον Θεόν»). Εν συνεχεία ο Κύριος τους λέει τη παραβολή των γεωργών του Αμπελώνα.

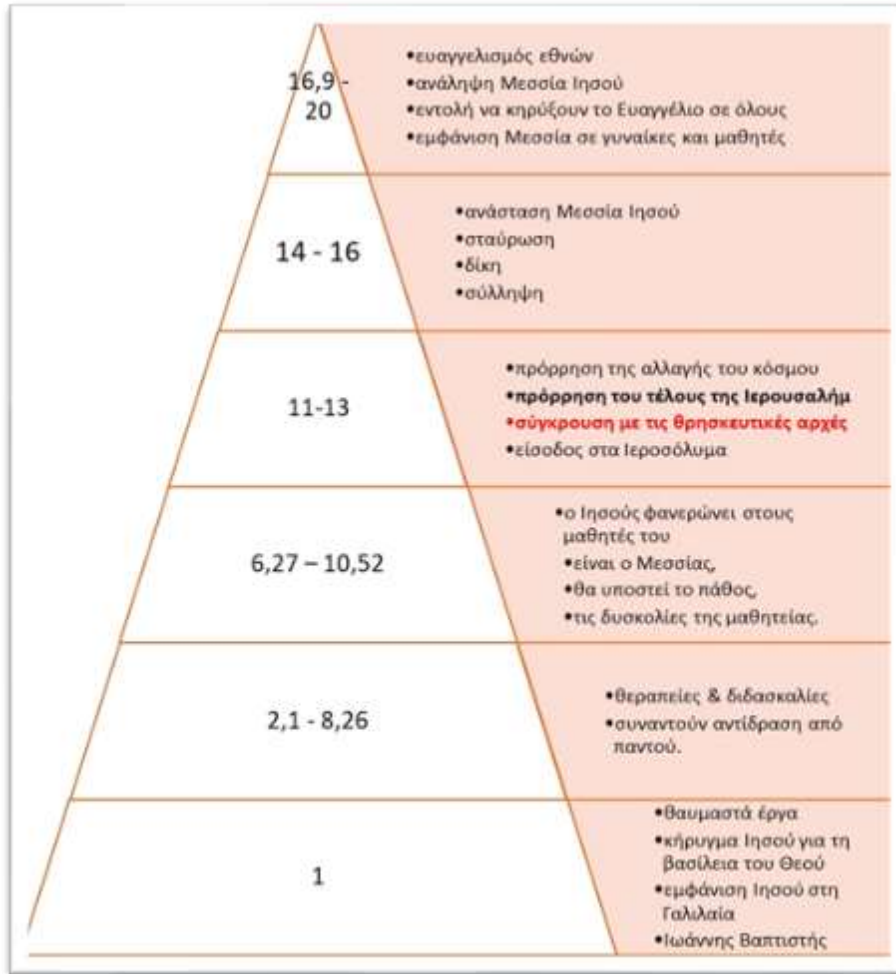
3.2.3. Συνάφεια Παραβολής με ολόκληρο το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο

Παρακάτω, η διήγηση της παραβολής εξετάζεται στην ευρύτερη συνάφειά της ενότητας με την γενικότερη δομή του κατά Μκ Ευαγγελίου. Στην εικόνα 14, με κόκκινο χρώμα σημειώνεται το σημείο όπου τοποθετείται η παραβολή στη δομή του κατά Μκ Ευαγγελίου. Παρατηρούμε την κλιμακωτή δομή του ευαγγελίου, και ότι η παραβολή έχει τοποθετηθεί στο τέλος της κορύφωσης, μετά από την οποία παρατηρούμε τη σταδιακή αποκλιμάκωση. Φαίνεται δηλαδή ότι για το Μάρκο το μήνυμα της παραβολής έχει κεντρική θέση για τους ακροατές του ευαγγελίου του.

Εικόνα 7. Θέση παραβολής στη δομή και το μακροκείμενο του κατά Μκ Ευαγγελίου.

Στην εικόνα 15 βλέπουμε ότι και η δομή της ίδιας της παραβολής είναι και αυτή κλιμακωτή.

Εικόνα 8. Κλιμακωτή δομή παραβολής Κακών Γεωργών Αμπελώνα.

3.3. Διαχρονική θεώρηση του Μκ 12.1-10 στην Καινή και Παλαιά Διαθήκη

3.3.1. Συγκριτική παρουσίαση παραβολής σε συνοπτικούς Ευαγγελιστές

Η παραβολή των κακών γεωργών του Αμπελώνα συναντάται και στα τρία συνοπτικά ευαγγέλια: Μτ.21:33-46, Μκ.12:1-12, Λκ.20:9-19. Εδώ θα συγκρίνουμε τα τρία κείμενα. Ένα σπουδαίο θέμα που **απασχολεί και τους τρεις συνοπτικούς** σαφώς είναι η **σχέση Ισραήλ και Εκκλησίας**. Παρατηρούμε στην παρακάτω εικόνα ότι στην **κλιμακωτή δομή πυραμίδας** των ευαγγελίων και των τριών συνοπτικών ευαγγελιστών, η **παραβολή των κακών γεωργών του Αμπελώνα έχει θέση αιχμής στην επιχειρηματολογία** με την οποία ο Κύριος **καταφέρεται εναντίον όσων πρεσβεύει το Ισραηλιτικό θρησκευτικό ηγετικό κατεστημένο που συνεργάζεται με τους Ρωμαίους κατακτητές** και εκμεταλλεύεται αντί να καλλιεργεί πνευματικά τους ανθρώπους όλων των εθνών (όχι μόνον των Ισραηλιτών).

Χώρο χρονικά, η παραβολή δείχνει να αποτελεί (α) **συνδεδετικό κρίκο** μεταξύ Παλαιάς και Καινής Διαθήκης, (β) **κορύφωση της προειδοποίησης και επίθεσης** προς την **Ισραηλιτική Ιερατική Ηγεσία** που ξεκίνησε με την είσοδο του Ιησού στα Ιεροσόλυμα, και (γ) **σημείο καμπής**, μια και προαναγγέλλει τα γεγονότα που οδηγούν στην Σταύρωση, Ανάσταση και Ευαγγελισμό των εθνών (νέος Ισραήλ) στον Χριστιανισμό από τους Αποστόλους (**αντικαταστάτες των κακών γεωργών – Ισραηλιτικού ιερατείου**).

Στο παράρτημα Π.3.1.6. συγκρίνουμε το κείμενο της παραβολής στα τρία συνοπτικά Ευαγγέλια. Παρατηρούμε ότι και στους τρεις συνοπτικούς:

- Η **ηγετική ελίτ του Παλιού Ισραήλ** στηλιτεύεται δριμύτατα για την πώρωσή της απέναντι στον Ιησού και για το ότι κρατεί παραδόσεις ανθρώπων και άλλες λατρευτικές διατάξεις, παραβλέποντας την κατεξοχήν θείκη εντολή της αγάπης.
- Προσκαλούνται να ενταχθούν στον νέο Ισραήλ (λαό του Θεού) και οι εθνικοί (μη Ισραηλίτες) που ομολογούν τον Κύριο. Αυτό το «τρίτο γένος» **δεν έχει επίγεια πατρίδα και εθνική ταυτότητα**.

Δομή του κατά Μάρκον Ευαγγελίου	Δομή του κατά Ματθαίου Ευαγγελίου	Δομή του κατά Λουκά Ευαγγελίου
<p>1</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ιωάννης Βαπτιστής • εμφάνιση Ιησού στη Γαλιλαία • Οι πρώτοι μαθητές • κήρυγμα Ιησού για τη βασιλεία του Θεού • θαυμαστά έργα <p>2,1 - 8,26</p> <ul style="list-style-type: none"> • Θρησκευτικές & διδασκαλικές συναντήσεις ανθρώπων από παντού <p>6,27 - 10,52</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο Ιησούς φανερώνει στους μαθητές του ότι είναι ο Μεσσίας, που όμως θα υποστεί το πάθος & τις δυσκολίες της μαθητείας. • Ο χριστός των πέντε χιλιόων • Ο Ιησούς βολίζει πάνω στα κύματα • Λόγια που οδηγούν στην αιώνια ζωή • Οι Έλληνες ζητούν να δουν τον Ιησού <p>11-13</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η θρησκευτική εισόδος στα Ιεροσόλυμα • Σύγκριση με τις θρησκευτικές αρχές <ul style="list-style-type: none"> • 11,12 Η άσκηση αρετών • 11,15 Η εκδίωξη των εμπόρων από το ναό • 11,20 Η δίκαιη της πίστας • 11,27 Η εξουσία του Ιησού <ul style="list-style-type: none"> • 12,1 Η παραβολή των κακών γεωργών • 12,11 Ο φόρος στον Ρωμαίο αυτοκράτορα • 12,18 Το κριτήριο για την ανάσταση • 12,28 Η αποκατάσταση εντολής • 12,38 Ο Μεσσίας και ο Δαβίδ • 12,38 Η αποκατάσταση των γραμμάτων • 12,41 Η προσφορά της χήρας • Πρόρρηση τέλους Ιερουσαλήμ & αλλαγής κόσμου <p>14-20</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η ανημερωσία για τη θανάτωση του Ιησού • Η Μαρία αλείφει με μύρο τα πόδια του Ιησού • Ο Ιησούς προλέγει ότι θα προδοθεί • Ο Ιησούς προλέγει την άρνηση του Πέτρου • Σύλληψη, Δίκη, Σταύρωση • Ανάσταση Μεσσία Ιησού • Εμφάνιση Μεσσία σε γυναικές και μαθητές • Αποστολή να κηρύξουν το Ευαγγέλιο σε όλους • Ανάληψη Μεσσία Ιησού • Ευαγγελισμός εθνών 	<p>1-2</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η γέννηση του Μεσσία και οι πρώτες αναδείξεις εναντίον του. <p>3,1 - 4,11</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αποκάλυψη της κλήσης του Ιησού στη βασιλεία από το Βαπτιστή Ιωάννη • Αποκάλυψη της κλήσης του Ιησού στους Πειρασμούς <p>4,12-10,42</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οι πρώτοι μαθητές • Η επί του Όρους Οριάι. Τα θαύματα του Ιησού στη Γαλιλαία. <p>11-20</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η δράση του Ιησού ως Διδασκάλου στη Γαλιλαία • Δραστηριότητα του Ιησού στη Γαλιλαία • Δραστηριότητα του Ιησού στα όρια της Γαλιλαίας • Ο χριστός των πέντε χιλιόων • Ο Ιησούς βολίζει πάνω στα κύματα • Λόγια που οδηγούν στην αιώνια ζωή • Το ταξίδι προς τα Ιεροσόλυμα • Οι Έλληνες ζητούν να δουν τον Ιησού <p>21-25</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η θρησκευτική εισόδος στα Ιεροσόλυμα • Σύγκριση με τις θρησκευτικές αρχές <ul style="list-style-type: none"> • 21,12 Η εκδίωξη των εμπόρων από το ναό • 21,18 Η άσκηση αρετών • 21,23 Η εξουσία του Ιησού • 21,28 Η παραβολή για τους δύο γαίους <ul style="list-style-type: none"> • 21,33 Η παραβολή των κακών γεωργών • 22,1 Η παραβολή των βασάνων γάμων • 22,15 Ο φόρος στον Ρωμαίο αυτοκράτορα • 22,34 Η αποκατάσταση εντολής • 22,41 Ο Μεσσίας και ο Δαβίδ • 22,43 Η αποκατάσταση των γραμμάτων • Ο Ιησούς πλένει τα πόδια των μαθητών • 24,1 Πρόρρηση τέλους ναού, Ιερουσαλήμ & αλλαγής κόσμου <p>26,1 - 28,20</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η ανημερωσία για τη θανάτωση του Ιησού • Η Μαρία αλείφει με μύρο τα πόδια του Ιησού • Ο Ιησούς προλέγει ότι θα προδοθεί • Ο Ιησούς προλέγει την άρνηση του Πέτρου • Σύλληψη Ιησού, Καθήκη Ιησού, Σταύρωση Ιησού • Ανάσταση Ιησού • Η εμφάνιση του Ιησού στη Μαρία • Η αποστολή των φορέων του Ιησού • Αποστολή να κηρύξουν το Ευαγγέλιο σε όλους 	<p>1-2</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ευαγγελισμός • Γέννηση του Βαπτιστή & Ιησού • Περιστατικό από παιδικά χρόνια <p>3,1 - 4,13</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αποκάλυψη της κλήσης του Ιησού στη βασιλεία • Αποκάλυψη της κλήσης του Ιησού στους Πειρασμούς <p>4,14-9,50</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η δράση του Ιησού ως Διδασκάλου στη Γαλιλαία • Ο χριστός των πέντε χιλιόων • Οι Έλληνες ζητούν να δουν τον Ιησού <p>9,51-19,27</p> <ul style="list-style-type: none"> • Στο δρόμο για τα Ιεροσόλυμα • Ο Ιησούς ως ο Μεσσίας των φτωχών & κατατρεγμένων • Λόγια που οδηγούν στην αιώνια ζωή <p>19,28 - 22,46</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η θρησκευτική εισόδος στα Ιεροσόλυμα • Σύγκριση με τις θρησκευτικές αρχές <ul style="list-style-type: none"> • 19,45 Η εκδίωξη των εμπόρων από το ναό • 20,1 Η εξουσία του Ιησού <ul style="list-style-type: none"> • 20,9 Η παραβολή των κακών γεωργών • 20,20 Ο φόρος στον Ρωμαίο αυτοκράτορα • 20,27 Το κριτήριο για την ανάσταση • 20,41 Ο Μεσσίας και ο Δαβίδ • 20,45 Η αποκατάσταση των γραμμάτων • 21,1 Η προσφορά της χήρας • 21,5 Πρόρρηση τέλους ναού, Ιερουσαλήμ & αλλαγής κόσμου <p>22,47-24,50</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η ανημερωσία για τη θανάτωση του Ιησού • Ο Ιησούς πλένει τα πόδια των μαθητών • Ο Ιησούς προλέγει ότι θα προδοθεί • Ο Ιησούς προλέγει την άρνηση του Πέτρου • Σύλληψη Μεσσία, Σταύρωση Μεσσία • Ανάσταση Μεσσία • Εμφάνιση Μεσσία σε μαθητές • Ανάληψη Μεσσία στη Βηθάνια • Επιστροφή μαθητών και ταριχεύση ζωή

Εικόνα 9. Κεντρική η θέση της παραβολής στη δομή των συνοπτικών Ευαγγελίων...¹³⁶

3.3.2 Συνάφεια με τους άλλους Ευαγγελιστές

«Ο Ιησούς στην αρχική δράση του στη Γαλιλαία, έχοντας ως επίκεντρο το σπίτι / την τράπεζα και την ύπαιθρο / κώμη, εγκαινίασε μια καινούργια τάξη πραγμάτων. Άσκησε κριτική με τον εξουσιαστικό λόγο Του και με τα θαύματά του στις διατάξεις του ιερατείου περί καθαρότητας (1:43), των γραμματέων σχετικά με την οφειλή και την άφεση (2:10) και στην ερμηνεία του Σαββάτου από τους Φαρισαίους (2:28). Οι τρεις αυτοί εκπρόσωποι της ιουδαϊκής πνευματικής τάξης, οι οποίοι μαζί με τους Σαδδουκαίους παρομοιάζονται από τον ίδιο τον Ιησού με τους γεωργούς του Αμπελώνα και παρουσιάζονται ως φονείς των προφητών και του μονογενούς Υιού (12:1-9), είχαν συμβάλει καθοριστικά στη θρησκευτική, κοινωνική και οικονομική εκμετάλλευση του όχλου και στον «αφορισμό»- στη δαιμονιοποίηση των εθνικών. Καθ' οδόν προς τα Ιεροσόλυμα ο Ιησούς διδάσκει εμπράκτως έναν νέο τρόπο διαπροσωπικών σχέσεων όπου δίνεται προτεραιότητα σε περιθωριοποιημένους ανθρώπους. Σε αντίθεση με την αναφορά της παραβολής των κακών γεωργών του αμπελώνα από τον Ησαΐα (στο Ησ 5), ο Χριστός στους συνοπτικούς ευαγγελιστές ως αμπελώνα «δεν αναφέρεται στον Ισραήλ, αλλά στη βασιλεία του Θεού» που περιλαμβάνει όλα τα έθνη, και «η οποία δόθηκε στον Ισραηλιτικό λαό για να καλλιεργηθεί και φέρει καρπούς».¹³⁷

Ως προς την συνάφεια με τους άλλους δύο συνοπτικούς Ευαγγελιστές, στο κατά Μκ, «ο Ιησούς, αρνηθείς το κύρος και την εξουσίαν των αρχόντων, προχωρεί να δείξει σε αυτούς διαμέσου παραβολής την απιστίαν την οποίαν επέδειξαν στην ιερή παρακαταθήκη που τους εμπιστεύθηκε ο Θεός, εκ της οποίας προήλθε και η απώλεια του κύρους και της εξουσίας τους. Η χρήση του πληθυντικού καταδεικνύει ότι ο Μάρκος έχει κατά του και άλλες παραβολές, παρότι εδώ παραθέτει μόνον μία. Αντίθετα ο Ματθαίος παραθέτει τρεις παραβολές που αναφέρονται στο ίδιο θέμα. Η παραβολή των κακών γεωργών του Αμπελώνα έχει ληφθεί από τον Ησαΐα (5:1-2)».¹³⁸ Η Βασιλεία του Θεού, συνεπώς, στο κατά Μκ, κυοφορείται μυστικά και αργά στην Ιστορία και τον Κόσμο, τόσο μυστικά ώστε να συναντά την απόρριψη των Φ, Α, Γ και Π, του όχλου αλλά και των ίδιων των μαθητών. Στην παραβολή του αμπελώνα η ανυπακοή του Ισραήλ οδηγεί στο: **ἀρθήσεται ἄφ' ὑμῶν ἡ Βασιλεία τοῦ θεοῦ καὶ δοθήσεται ἔθνεσι ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς**». Όπως μόνον ο Ματθαίος συμπληρώνει «Το αίμα του Ιησού, εκχύνεται εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν (26, 28)».¹³⁹

¹³⁶ Οι ομοιότητες των κειμένων μεταξύ:

- των τριών συνοπτικών Ευαγγελιστών σημειώνονται με **γαλάζιο χρώμα**,
- των Μάρκου και Ματθαίου σημειώνονται με **κίτρινο χρώμα**,
- των Μάρκου και Λουκά σημειώνονται με **πράσινο χρώμα**,
- των Ματθαίου και Λουκά σημειώνονται με **κόκκινο χρώμα**,

Όταν μόνον ένας Ευαγγελιστής αναφέρει κάτι, εμφανίζεται με **μαύρο χρώμα**.

¹³⁷ Υπόμνημα εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον, Π.Ν. Τρεμπέλα, Αδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ», Αθήνα 1972

¹³⁸ Υπόμνημα εις το κατά Μάρκον Ευαγγέλιον, Π.Ν. Τρεμπέλα, Αδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ», Αθήνα 1972

¹³⁹ Υπόμνημα εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον, Π.Ν. Τρεμπέλα, Αδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ», Αθήνα 1972

Ως προς την **συνάφεια με τον Ιωάννη**, θεωρώ ότι «**Το Κρίμα της Πόρνης**» (Αποκ. 17:1-11) αντιπαραβάλλεται με την παραβολή των «**Κακών Γεωργών του Αμπελώνα**» που συναντάμε και στα τρία συνοπτικά ευαγγέλια (Μτ 21:33-46, Μκ 12:1-12, Λκ 20:9-19). Και στις 2 περιπτώσεις: η άβηη, ειδωλολατρική και σκληρή ηγεσία, αυτοθεοποιείται, οι ηγέτες της εκμεταλλεύονται τους ανθρώπους, κακοποιούν και σκοτώνουν τους Πιστούς, προσπαθούν να οικειοποιηθούν αυτά που ανήκουν στο Θεό και παρά τη μακροθυμία και επανειλημμένες νουθεσίες του Θεού, αφού δεν μετανοούν, έχουν την ίδια κατάληξη, την απώλεια. Επιπλέον, και όπως θα δούμε στο κεφάλαιο 6, στο «Κρίμα της Πόρνης» ο Ιωάννης φαίνεται να παρουσιάζει το γενικότερο ανήθικο περιβάλλον εξουσίας μέσα στο οποίο καλούνται να λειτουργήσουν οι ηγέτες, υποταγμένοι στο εκάστοτε σύστημα, και ενεργώντας για λογαριασμό του, χρησιμοποιούν τα πάσης φύσεως πάθη («τα βδελύγματα της ερημώσεως») προκειμένου να εκμεταλλεύονται τους ανθρώπους προς όφελός τους και της εξουσίας.

3.3.3. Συνάφεια με Παλαιά (Πρώτη) Διαθήκη

3.3.3.1. Παλαιοδιαθηκικά παράλληλα

Στην Πρώτη Διαθήκη (Π.Δ.) αναφορές στον Αμπελώνα υπάρχουν στα εξής: ΝΕΕΜΙΑΣ, ΚΕΦ 5, ΙΩΒ, ΚΕΦ ΚΔ, ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΣΟΛΟΜΩΝΤΟΣ, ΚΕΦ Θ, ΚΔ, ΑΣΜΑ ΑΣΜΑΤΩΝ, ΚΕΦ. Α, Β, Η, ΑΜΩΣ, ΚΕΦ. Ε, ΜΙΧΑΙΑΣ, ΚΕΦ. Α, ΗΣΑΙΑΣ, ΚΕΦ. Α, Γ, Ε, ΙΣΤ, ΛΖ, ΙΕΡΕΜΙΑΣ, ΚΕΦ. Ε, ΙΒ, ΙΕΖΕΚΙΗΛ, ΚΕΦ. ΚΗ, ΗΣΑΪΑΣ Ό Αμπελών του Γιαχβέ και ή καταστροφή τής Βαβυλώνας (27,2-5).

Στο παράρτημα Π.3.1.7. παρατίθεται πίνακας με ενδεικτικές αναφορές της λέξης «Αμπελών» στην Π.Δ. από το Bible Works. Η ανάλυση αυτών των αναφορών υποδηλώνει ότι, γενικά, **κατά την προφητική αντίληψη, οι καλοί καρποί, που παρήγαγε ο «άμπελών» Ισραήλ κατά την πορεία του μέσω της ερήμου, έρχονται σε αντίθεση με τους κακούς καρπούς του αμπελώνα, για τους οποίους ευθύνονται οι γεωργοί αυτού του αμπελώνα** (βλ. Ησ 3:14-15, και Ιερ 12:10).

Στην Π.Δ. η σημαντικότερη αναφορά του «άμπελώνας» που σχετίζεται άμεσα με την παραβολή που μελετάμε εντοπίζεται στον Ησαΐα και συγκεκριμένα στην «**παραβολή των κακών γεωργών του αμπελώνα**» (Ησ 5:1-7).

Βρίσκω αξιοσημείωτο το ότι **ενώ οι «ηγέτες» / «διαχειριστές του Αμπελώνα» Α, Γ, Φ και Π** (στους οποίους απευθύνεται ο Χριστός) **θεωρητικά γνώριζαν άριστα και όφειλαν να διδάσκουν τις Γραφές**, αλλά και ειδικότερα το συγκεκριμένο κείμενο του Ησαΐα¹⁴⁰, όταν ο Κύριος ουσιαστικά τους το αφηγείται και τους ρωτά «*τι θα κάνει ο ιδιοκτήτης του αμπελώνα με τους κακούς γεωργούς;*», εκείνοι απαντούν αφελώς. Κατόπιν βέβαια αντιλαμβάνονται ότι αφενός αναφέρεται σε αυτούς τους ίδιους, και αφετέρου ότι η παραβολή συνδέεται με τις προφητείες της Γραφής τις οποίες όφειλαν να γνωρίζουν και να διδάσκουν στον λαό με το παράδειγμά τους καλλιεργώντας τον όπως τους έδωσε εντολή ο Θεός.

Για ποιο λόγο συμβαίνει αυτό; Ίσως η άγνοιά τους: μήπως τελικά δεν γνώριζαν και τόσο καλά τις Γραφές; Ίσως γνώριζαν ότι τους βόλευε ενώ τα άλλα τα παράβλεπαν

- Μήπως γνώριζαν, αλλά η ένταση και η πώρωσή τους κατά του Κυρίου τους έκανε να ξεχάσουν.

Προκειμένου να εμβαθύνουμε περαιτέρω στα παραπάνω ερωτήματα, παρακάτω παρουσιάζονται οι βασικές ιδέες του κειμένου του Ησαΐα (Ησ 5:1-7) σε σύγκριση με αυτό του Μάρκου.

3.3.3.2. Ό Αμπελών στον Προφήτη Ησαΐα – ομοιότητες και διαφορές με Μάρκο

Στην Π.Δ. η παραβολή των κακών γεωργών του Αμπελώνα συναντάται στον Ησαΐα (Ησ 5:1). Κατά τον Ιωάννη Νικολαΐδη¹⁴¹,

- «Ο Θεός Γιαχβέ είναι ο ιδιοκτήτης του αμπελώνας και ο γεωργός ταυτόχρονα. Με τους όρους «*ήγαπημένω*» και «*άμπελώνι*» νοείται ο Ισραήλ, ενώ ο όρος «*άγαπητοῦ*» δηλώνει τον Θεό (Ησ 5:1).
- Ο Θεός φροντίζει, φυτεύει και προστατεύει τον αμπελώνα του, όπως ακριβώς κάνει στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιον ο «άνθρωπος» ιδιοκτήτης του αμπελώνας. Παρόλη όμως την φροντίδα και την επιμέλεια του Θεού, ο αμπελών Ισραήλ αντί να παράγει καλούς καρπούς παρήγαγε πικρά και στυφά σταφύλια, έδωσε «*άκάνθας*» εάν και υπήρξε σε εύφορο μέρος (Ησ 5:2).
- Ο Θεός κρίνει τον αμπελώνα του, τον Ισραήλ, από τους καρπούς που παράγει. Περίμενε σταφύλια και βρίσκει μόνο πικρούς καρπούς, παρόλο που ήταν ένα εκλεκτό αμπέλι, καθώς ο όρος «*σωρήχ*» στο στίχο 2 δηλώνει την ποικιλία αλλά και την καλή ποιότητα του οπωρώνα, ήτοι του Ισραήλ, ο οποίος ήταν ο περιούσιος λαός του Θεού.
- Στη συνέχεια του κειμένου ο Θεός διερωτάται το τι πρέπει να κάνει που δεν έχει κάνει ακόμη για τον αμπελώνα του, καταδεικνύοντας έτσι ότι ο Θεός παρείχε όλες τις προϋποθέσεις για την πνευματική καρποφορία του αμπελώνα του, δηλαδή του Ισραήλ (Ησ 5:3-4).

¹⁴⁰ Το «λίθον ον απεδοκίμασαν» (117 [Ο], 22-23 πρβλ. Πρ. 4,11 Α' Πε 2:4 κε., και δεν εννοείται κατόπιν ο ακρογωνιαίος αλλά η «κεφαλή γωνίας») ήταν γνωστό σε κάθε ευλαβή Ιουδαίο αφού ήταν στίχος Ψαλμού με τον οποίο αποκορυφωνόταν το Χαλέλ, το σπεί δηλ. των Ψαλμών 113-118 με το οποίο «σφραγίζονταν» το πασχαλίο Δείπνο και όλες οι ιουδαϊκές Εορτές (κατεξοχήν η Σκηνοπηγία [= Ημέρα Κυρίου]).

¹⁴¹ Ιωάννης Χ. Νικολαΐδης, Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΟΛΗΣ ΤΗΣ ΑΜΠΕΛΟΥ ΣΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ (Ιω 15,1-8), Διπλωματική εργασία, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών – Ειδικότητα Καινή Διαθήκη - Τμήμα Θεολογίας - Θεσσαλονίκη 2011

- Η αναγγελία της τιμωρίας του κακού αμπελώνα, αποτελεί την ενεργή αντίδραση του Θεού, η οποία θα επιφέρει την άρση της προστασίας του λαού του καθώς θα άρει τον φράκτη του αμπελώνα και θα καταπατηθεί από τους εισβολείς του. Οι καταγγελίες συνεχίζονται λέγοντας ότι θα αφήσει ακαλλιέρηγο τον αμπελώνα του (Ησ 5:5-6). Αυτό προφανώς σημαίνει μεταφορικά, το πνευματικό μαρτύριο του Ισραήλ. Όπως αναφέρεται στο κείμενο του Ησαΐα, ο αμπελώνας του Κυρίου είναι ο οίκος του Ισραήλ, δηλαδή όλος ο Ισραήλ, που αποκαλείται ως νέα φυτεία αγαπητή του Θεού (Ησ 5:7)».

Συγκρίνοντας την παραβολή της αμπέλου στον ευαγγελιστή Μάρκο με την «ωδή του κακού αμπελώνας» στον Ησαΐα μπορούμε να επισημαίνουμε τα εξής κοινά στοιχεία όσο και τις διαφορές των δύο κειμένων:

Κοινά στοιχεία:

- παρουσιάζεται ο Θεός ως ο «γεωργός» του αμπελώνα στον Ησαΐα και της αμπέλου στον ευαγγελιστή Μάρκο,
- η επιμελούμενη φροντίδα του Θεού για τον αμπελώνα στον Ησαΐα και για τα κλήματα της αμπέλου στον ευαγγελιστή Μάρκο,
- ο Θεός φύτεψε τον αμπελώνα του στη γη της επαγγελίας, τον οποίο ως καλός αμπελουργός έσκαψε, περιέφραξε και ανέμενε από αυτόν να φέρει καρπό.

Διαφορές:

- στο κείμενο του Ησαΐα διακρίνονται **δύο πρόσωπα**, ο αμπελουργός, που είναι ο **Θεός Γιαχβέ** και ο **αμπελώνας** του, ο οποίος συμβολίζει τον περιούσιο λαό του Θεού, δηλαδή τον Ισραήλ, ενώ στον ευαγγελιστή Μάρκο, αναφέρονται οι εξής: (α) ο Θεός Πατήρ, ως ο «**Άνθρωπος / Κύριος**» του αμπελώνα, (β) οι «**Γεωργοί**», που συμβολίζουν τους Αρχιερείς, Γραμματείς και Πρεσβύτερους του Παλαιού Ισραήλ, (γ) οι **Δούλοι** του ιδιοκτήτη του Αμπελώνα, που συμβολίζουν τους Προφήτες, (δ) ο **Υιός** του Ιδιοκτήτη και **Κληρονόμος** του Αμπελώνα που συμβολίζει τον Κύριο Ιησού Χριστό, (ε) οι «**άλλοι**» **γεωργοί** στους οποίους θα δοθεί ο Αμπελώνας όταν αφαιρεθεί από τους πρώτους, και (στ) ο **όχλος** που λατρεύει τον Υιό του Θεού,
- στο κείμενο του προφήτη Ησαΐα δεν υπάρχει η αντίστοιχη αναφορά στην **διαδικασία σωτηρίας της Αμπέλου δια μέσου του Υιού του Θεού** και φυσικού Κληρονόμου της, όπως γίνεται στον ευαγγελιστή Μάρκο,
- ενώ στον Ησαΐα ο αμπελώνας Ισραήλ **έδωσε «άκάνθας»**, στον Μάρκο, δεν γίνεται αναφορά στο είδος των καρπών,
- ως προς την **ευθύνη της ακαρπίας**, στον Ησαΐα ευθύνεται όλος ο αμπελώνας για το γεγονός της ακαρπίας, δηλαδή ο Ισραήλ, ενώ στον Μάρκο ευθύνονται μόνο οι Γεωργοί και όχι ο Αμπελώνας στο σύνολο του,
- ο προφήτης Ησαΐας προλέγει, ως **τιμωρία** την ολοκληρωτική καταστροφή του Αμπελώνα, ενώ στον Ευαγγελιστή Μάρκο, ο Ιησούς αναφέρει ως τιμωρία την απόδοση του Αμπελώνα σε άλλους Γεωργούς,
- ως προς τον **τρόπο με τον οποίο ολοκληρώνονται** τα παραπάνω χωρία, το κείμενο του Ησαΐα κλείνει με μία **αρνητική χροιά** καθώς αναγγέλλεται η τιμωρία του αμπελώνα και η καταπάτηση του από εισβολείς (Ησ 5:7) ενώ το κείμενο του Μάρκου θα λέγαμε ότι έχει έναν **αισιόδοξο** και **προτρεπτικό** τόνο, καθώς κλείνει με την αναφορά στη δόξα του Υιού του Πατρός, Ιησού Χριστού.

3.3.3.3. Οι Προφήτες του Θεού που κακοποιήθηκαν από τους κακούς γεωργούς του αμπελώνα

Ο Θεός φρόντισε τον Ιουδαϊκό λαό και τον έφερε στην γη της επαγγελίας (**Αμπελώνας**):

- *έφτιαξε ληνόν,*
- οικοδόμησε *πύργον* για να φυλάσσει την περιουσία από επιδρομείς (αναφέρεται στο Ναό που εφύλασσε τους Εβραίους από τις αμαρτίες),
- εμπιστεύθηκε τον Αμπελώνα και το Νόμο Του στους δούλους Του, τους πνευματικούς πατέρες των Εβραίων (Αρχιερείς, Γραμματείς, Φαρισαίους και Πρεσβύτερους),
- απεδήμησε (σημαίνει ότι μακροθύμησε) επί πολλούς αιώνες, για να δώσει την ευκαιρία στους Α, Γ, Φ και Π να καλλιεργήσουν τον Λαό Του (όλα τα έθνη, όχι μόνον το εβραϊκό) διδάσκοντάς τον Νόμο Του, ώστε να οδηγήσουν στην μετάνοια όλους τους ανθρώπους.

Οι Αρχιερείς, Γραμματείς και Πρεσβύτεροι (Α, Γ, και Π) :

- αρχικά, οι πρώτοι Α, Γ και Π, ενεργώντας με αγιότητα και υπακούοντας το θέλημα του Θεού, καθοδηγούσαν το λαό στο καλό.
- στη συνέχεια όμως αυτοί σταδιακά αντικαταστάθηκαν από αρχιερείς οι οποίοι εκμεταλλεύοντουσαν τον λαό και το Ναό προς δικό τους όφελος, πλουτίζοντας μέσω του **Θρησκευτικού Τουρισμού**: επέβαλλαν στο Λαό να αφήνει τις εργασίες και οικίες του 3 φορές το χρόνο προκειμένου να πάνε στα Ιεροσόλυμα για να συμμετάσχουν στις τρεις σημαντικές εβραϊκές εορτές.¹⁴²

¹⁴² Ο Κύριος ζήτησε από τους Ισραηλίτες να τον τιμούν με **τρεις γιορτές κάθε χρόνο**: Η πρώτη είναι η γιορτή των **Αζύμων**, δηλαδή του Πάσχα. Η δεύτερη είναι η γιορτή του **θερισμού των πρωτογεννημάτων** την Άνοιξη. Η τρίτη είναι η γιορτή της **Συκομυθίας** (γιορτή της **Σκηνοπηγίας**) στο τέλος του χρόνου. Κατά τις γιορτές των τριών αυτών εποχών θα παρουσιάζονται ενώπιον του Κυρίου, μπροστά στην Σκηνή του Μαρτυρίου, όλα τα αρσενικά μέλη των Ισραηλιτικών οικογενειών (Έξοδος 23,14-16. 34,22-24. Δευτερονόμιο 16,16). Όταν οι Ισραηλίτες μπήκαν στη Χαναάν, η γιορτές αυτές εορταζόταν στον τόπο που όρισε ο Κύριος για να λατρεύεται, δηλαδή στο Ναό των Ιεροσολύμων. Κατά τις γιορτές δεν επιτρεπόταν να παρουσιαστούν ενώπιον του Κυρίου με αδειανά χέρια. Ο καθένας πρόσφερε τα δώρα του στον Κύριο αναλόγως της οικονομικής του δυνατότητας (Δευτερονόμιο 16,16-17). Οι **εύποροι** πρόσφεραν **βόδια, πρόβατα**, ενώ οι **φτωχοί** πρόσφεραν **περιστέρια**, ή απλά τον **οβολό** τους. Επειδή δεν μπορούσαν να φέρουν τα ζώα αυτά από τις οικίες τους στη Γαλιλαία, κλπ., αναγκάζονταν και τα αγόραζαν στα Ιεροσόλυμα από τους ντόπιους μεγαλοκτηματίες και εμπόρους (που συχνά συνεργάζονταν με, ή ήταν Αρχιερείς, Γραμματείς, Φαρισαίοι, Πρεσβύτεροι). Τα ζώα οδηγούνταν στην πόλη των Ιεροσολύμων από ειδικές πύλες (π.χ. «προβατική πύλη»), και πωλούντο για θυσία στον προαύλιο χώρο του Ναού των Ιεροσολύμων, ο οποίος, όπως λέει ο Χριστός, είχε μετατραπεί από «οίκος του Θεού σε 'οίκο εμπόριου'», και για αυτό ανέτρεψε τα τραπέζια και εκδίωξε τους εμπόρους και τους πωλητές περιστεριών.

να πραγματοποιεί το δύσκολο, χρονοβόρο και πανάκριβο προσκύνημα στο Ναό των Ιεροσολύμων προκειμένου να προσφέρει θυσίες ζώων (οι πλούσιοι) και πτηνών-περιστεριών (οι φτωχοί), τα οποία μπορούσαν να αγοράσουν μόνον στα Ιεροσόλυμα, και να ξοδεύει για τη διαμονή και διατροφή μιας εβδομάδας (στα Ιεροσόλυμα) για ολόκληρες οικογένειες.

Ο Θεός βλέποντας με **μακροθυμία, υπομονή** και **αγάπη** αυτή την κατάσταση:

- αρχικά έστειλε τους δούλους – προφήτες Του (όλους όσους αναφέρονται στην Π.Δ.) αφενός για να εξηγήσουν τι πραγματικά περίμενε ο Θεός από τους Α, Γ, Φ & Π, και αφετέρου να πάρουν τους καρπούς από την καλλιέργεια του Αμπελώνα (τους μετανοημένους ανθρώπους όλων των εθνών)..

Οι **Αρχιερείς, Γραμματείς, Φαρισαίοι και Πρεσβύτεροι**, ενδιαφερόμενοι μόνον για το δικό τους όφελος, κακοποίησαν τους προφήτες ως ακολούθως :

- Τον **Ζαχαρία** τον φόνεψαν μεταξύ του Ιερού και του θυσιαστηρίου. Ο Προφήτης **Ζαχαρίας** είναι ο ενδέκατος της σειράς των μικρών λεγομένων προφητών της ΠΔ. Καταγόταν από το γένος του Ισραήλ και τη φυλή του Λευΐ. Το όνομά του σημαίνει, στην ελληνική γλώσσα, **μνήμη Θεού**, εκείνον δηλαδή τον οποίο ο Θεός ενθυμείται. Προφήτευσε την **είσοδο του Ιησού στην Ιερουσαλήμ** την Κυριακή των Βαΐων, και για **το ποσό που πλήρωσαν οι Αρχιερείς στον Ιούδα σαν τίμημα για την προδοσία** του Διδασκάλου¹⁴³.
- Τον **Μιχαία** τον έδειρε ο άπιστος βασιλιάς Εζεκίας. Ο προφήτης **Μιχαίας** έζησε στην Ιερουσαλήμ το 748 - 696 π.Χ., επί των βασιλέων Ιωάθαμ, Αχαζ και Εζεκίου. Ανήκε στη φυλή του Ιούδα και γεννήθηκε στη Μορασθή, γι' αυτό και ονομάστηκε και Μορασθίτης. Ο **Μιχαίας**, σχεδόν σύγχρονος με τον προφήτη Ησαΐα, είναι έκτος από τους μικρούς λεγόμενους προφήτες.¹⁴⁴
- Τον **Ιερεμία** τον λιθοβόλησαν. Ο Ιερεμίας γεννήθηκε πιθανώς κατά το 650 π.Χ., στην μικρή πόλη της φυλής Βενιαμίν Αναθώθ, βορειοανατολικά της Ιερουσαλήμ. Το όνομά του (σημαίνει «ο Θεός ανυψώνει») εκφράζει την αποστολή του. Ο **Ιερεμίας**, επέρχεται κατά της **πολυθεΐας κηρύσσοντας τον Ένα και Μόνο Αληθινό Θεό** και στηλιτεύοντας τη **διαφορά**, πολεμάει την **ειδωλολατρία**, την **ανηθικότητα**, και τους **ψευδοπροφήτες**. Ο Θεός συμβουλεύει τον Προφήτη να ερευνήσει την υπό του κακού τρυγηθείσα **άμπελο**, το λαό Του, μήπως εύρει **ρώγα σταφυλιού**, κάποιον άνθρωπο ευσεβή, **ατύρητο από το κακό**. Έτσι τονίζεται η μεγάλη αξία του ανθρώπου. Ο Προφήτης **δεν βρίσκει δυστυχώς καμία ρώγα σταφυλιού ατύρητη από το κακό**. Αργότερα ο Προφήτης Ιερεμίας στρέφεται **κατά των άτοπων της Ισραηλιτικής θρησκείας**. Ο **μαγικός χαρακτήρας**, τον οποίο απέδιδαν οι Ιουδαίοι στο ναό και στις τελετές, τον ενοχλούσε. Έλεγε δε, ότι **«ο ναός, ο οποίος χρησιμεύει στο να καλύπτει τα κακουργήματα, είναι όχι ναός Θεού, αλλά σπήλαιο ληστών»**. Τέλος, προφήτευσε την **καταστροφή της Ιερουσαλήμ**. Για τους παραπάνω λόγους τον φυλάκισαν, τον έριξαν σε βόρβορων, και αργότερα τον λιθοβόλησαν¹⁴⁵.

Ο Θεός, βλέποντας με **μακροθυμία, υπομονή** και **αγάπη** αυτή την κατάσταση:

- αναρωτήθηκε, τι άλλο να κάνει για να σώσει το λαό Του
- αποφάσισε να στείλει τον μονάκριβο Γιό Του, ελπίζοντας ότι οι Α, Γ και Π θα τον ντραπούν και σεβαστούν.

Οι **Α, Γ, και Π** πάλι κοιτώντας το δικό τους όφελος

- βλέπουν τον Γιό του Θεού ως κληρονόμο του Αμπελώνα, και φοβούμενοι ότι θα χάσουν τα επίγεια 'αγαθά' τους, συνωμοτούν εναντίον του
- τον σκοτώνουν και τον πετούν εκτός του Αμπελώνα προκειμένου να οικειοποιηθούν αυτό που δεν είναι δικό τους με καταπάτηση δεδομένου ότι ο ιδιοκτήτης κάποια στιγμή θα απεβίωνε χωρίς να έχει άλλους κληρονόμους.

Ο Θεός, μέσω του **Υιού και Λόγου Του**, ρωτά (για να τους αφυπνίσει):

- Τι πρέπει να κάνει ο Οικοδεσπότης και Ιδιοκτήτης του Αμπελώνα στους κακούς αυτούς Γεωργούς;

Οι **Α, Γ, και Π** :

- βιάζονται να απαντήσουν χωρίς να πολυσκεφθούν
- ότι ο Ιδιοκτήτης θα πρέπει να τιμωρήσει τους γεωργούς,
- να τους αφαιρέσει τον Αμπελώνα και
- να τον παραδώσει σε άλλους.

Ο Θεός, μέσω του **Υιού και Λόγου Του**, (για να τους αφυπνίσει):

- τους υπενθυμίζει τα λόγια της Γραφής που υποτίθεται ότι τόσο καλά γνωρίζουν
- τους δείχνει ξεκάθαρα ότι αναφέρεται σε αυτούς
- τους δίνει την ευκαιρία να μετανοήσουν

Οι **Α, Γ, και Π** :

- Αρχικά δεν αντιλαμβάνονται τις συνέπειες των πράξεών τους διότι είναι μακράν του Θεού, δηλαδή, άνευ Θείας Χάριτος, και απαντούν ορθολογικά χωρίς να αντιλαμβάνονται την πνευματική τους αποστασία και επακόλουθη πτώση τους. Κατά

¹⁴³ Προφήτης Ζαχαρίας, Προφητικά Βιβλία Παλαιάς Διαθήκης, n.d., passim, http://users.sch.gr/aiasgr/Palaia_Diathikh/Biblia/Profhtika_biblia.htm.

¹⁴⁴ Προφήτης Μιχαίας, Προφητικά Βιβλία Παλαιάς Διαθήκης, n.d., passim, http://users.sch.gr/aiasgr/Palaia_Diathikh/Biblia/Profhtika_biblia.htm.

¹⁴⁵ Προφήτης Ιερεμίας, Προφητικά Βιβλία Παλαιάς Διαθήκης, n.d., passim, http://users.sch.gr/aiasgr/Palaia_Diathikh/Biblia/Profhtika_biblia.htm.

τον Αγ. Ιω. Δαμασκηνό «Ω παράλογος πύρωσης των ανίερων ιερών! Οι ίδιοι καταδίκάζαν τους εαυτούς των, μη γνωρίζοντας τι λένουν».

- Εν συνεχεία όμως συνειδητοποιούν την απάντηση που μέσω της παραβολής έδωσε ο Ιησούς στο αρχικό τους ερώτημα
- Γνωρίζουν πλέον τις συνέπειες των πράξεών τους, τους οδήγησε ο Κύριος να τις εκφράσουν μέσω της ερώτησής Του την οποία εκείνοι απάντησαν.
- Αλλά δεν μετανοούν.
- Το μίσος τους τους οδηγεί να κινηθούν εναντίον του Ιησού.
- Αυτοσυγκρατούνται διότι φοβούνται το Λαό.

Ο Κύριος

- αποδοκιμάστηκε και αποκηρύχθηκε από τούς Εβραίους της εποχής Του έξω από τον «αμπελώνα» Του, την Άγια Πόλη, την Ιερουσαλήμ,
- δέχθηκε τον σταυρικό θάνατο, θάνατο επονείδιστο και φρικτό,
- κι όμως Αυτός νίκησε, επικράτησε, θεμελίωσε το νέο κόσμο, την εποχή της Χάριτος, της λύτρωσης, του αγιασμού.
- συγκέντρωσε τον λαό του Θεού, τον ασφάλισε στην Εκκλησία Του.
- λαμβάνει τώρα τους καρπούς και δοξάζεται από όλους.
- Τι και αν υπάρχουν ορισμένοι θεληματικά τυφλοί, διεστραμμένοι στην ψυχή και φανατικοί εχθροί Του;
- Τι και αν προσπαθούν πάλι να Τον «αποδοκιμάσουν», να Τον δυσφημήσουν και να Τον συκοφαντήσουν;
- Τι και αν θέλουν να Τον εξορίσουν από κάθε τομέα της ζωής και να καθιερώσουν οικογένειες χωρίς Χριστό, Σχολεία χωρίς Χριστό, κοινωνία χωρίς Χριστό;
- Μатаιοπονούν! Τελικά ο Ιησούς Χριστός θα επικρατήσει.
- Η Εκκλησία Του θα γίνεται το καταφύγιο και η μόνη σωτηρία των ανθρώπων. Ακόμη και των ίδιων των σημερινών πολεμίων Του. Και θα σώζονται οι καλοδιάθετες ψυχές. Θα τον πιστεύουν και θα προσκυνούν με θαυμασμό τα μεγαλεία του Θεού.

3.3.4. Στενότερη συνάφεια – τέσσερις ερμηνευτικές προσεγγίσεις της παραβολής

Μελετώντας την πατερική και ακαδημαϊκή γραμματεία διακρίνουμε τις εξής ερμηνευτικές προσεγγίσεις:

- Στην 1^η ερμηνευτική προσέγγιση, όλα, ο κόσμος (Αμπελώνας), οι προφήτες (οι απεσταλμένοι του ιδιοκτήτη), ο Υιός (Ιησούς Χριστός) **προέρχονται από τον ίδιο Πατέρα.**
- Στη 2^η ερμηνευτική προσέγγιση, κύριος εκφραστής της οποίας είναι ο Πατρώνος¹⁴⁶, **οι Κακοί Γεωργοί είναι οι εκφραστές του διαχρονικού κακού** που με τη μορφή οργανωμένου εγκλήματος, μεταχειρίζεται τις επίγειες αρχές και εξουσίες εναντίον του καλού και αγαθού.
- Στην 3^η ερμηνευτική προσέγγιση, κύριος εκφραστής της οποίας είναι ο Μητροπολίτης Σουρόζ Αντώνιος Μπλουμ, **Κακός Γεωργός είναι ο καθένας μας**, και ειδικότερα οι πιστοί, που ενώ απολαμβάνουμε τα αγαθά της πρόνοις του Θεού φερόμαστε αχάριστα και δεν μετανοούμε.
- Στην 4^η και εκτενέστερα αναλυμένη από Πατέρες και σύγχρονους ερμηνευτές, οι **Κακοί Γεωργοί της παραβολής αντιπροσωπεύουν το Παλαιό Ισραήλ με το Ιερατείο του (και κάθε νεότερο Ιερατείο)** που μετέτρεψε την Εκκλησία (Αμπελώνα) του Θεού σε Θρησκεία προς όφελός του.

Παρακάτω, θα παρουσιάσουμε συνοπτικά τις τρεις αυτές ερμηνευτικές προσεγγίσεις.

1^η ερμηνευτική προσέγγιση: «όλα και όλοι προέρχονται από τον ίδιο Πατέρα»

Ο Άγιος Ειρηναίος, Επίσκοπος Λύωνος, *χρησιμοποιεί την Παραβολή των κακών γεωργών του Αμπελώνα για να καταπολεμήσει αιρέσεις του 2^{ου} αι.*¹⁴⁷. «Ποιον δεν πείθει ο Κύριος για το ότι οι προφήται μίλησαν ως απεσταλμένοι όχι άλλου πλην του Πατρός του και ότι δεν ανήκουν σε άλλον, αλλά είναι από ένα και τον αυτό Πατέρα; Και ότι όχι κάποιος άλλος, αλλά ο Πατέρας του δημιούργησε όσα υπάρχουν σε αυτόν τον κόσμο; Αυτό το δίδαξε ο ίδιος» με την συγκεκριμένη παραβολή. Ο Κύριος «έδειξε ολοφάνερα στους μαθητές του ότι ένας και ο αυτός είναι ο οικοδεσπότης, δηλαδή, ο Θεός Πατέρας, που έκανε μόνος του τα πάντα, αλλά διαφορετικοί είναι οι γεωργοί. Μερικοί ήσαν υβριστές και αλαζόνες και άκαρποι και φονείς του Κυρίου. Μερικοί απέδιδαν τους καρπούς στον καιρό τους με όλη την υπακοή τους. Και αυτός ο ίδιος ο οικοδεσπότης άλλοτε μεν στέλνει τους δούλους, άλλοτε, όμως, τον Υιό του. Ο Πατέρας, λοιπόν που έστειλε τον Υιό στους γεωργούς, οι οποίοι τον εφόνευσαν, είναι ο ίδιος είχε στείλει πρωύτερα και τους δούλους-εκπροσώπους τους. Αλλά ο Υιός, επειδή ερχόταν από τον Πατέρα με αυθεντία και εξουσία, έλεγε 'Εγώ δε λέγω υμίν'¹⁴⁸.

¹⁴⁶ Γ. Πατρώνος, *Χριστιανισμός: Εκκλησία ή Θρησκεία* (89,5 - Ραδιοφωνικός Σταθμός Εκκλησίας, 2012).

¹⁴⁷ Ειρ. Χατζηεφραιμίδη, *Αγίου Ειρηναίου Επισκόπου Λουγδούνου Έλεγχος Και Ανατροπή Της Ψευδωνύμου Γνώσεως Εισαγωγή - Μετάφραση - Σχόλια* (Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 1991), 341-343.

¹⁴⁸ Ιω. Δαμασκηνού, *Εις τα Ιερά Παράλληλα* (Halloixius). Πρβλ. PG 96.480C. Bl. Kai And;ea Kaisare;iaw, Yp;omnhma eiv thn Apok;alycin, kef JE' (PG 106.424B-C). Το αυτό και το επόμενο απόσπασμα.

Ενώ οι δούλοι έρχονταν από τον Κύριο ως δούλοι, και για αυτό έλεγαν 'Τάδε λέγει Κύριος'¹⁴⁹. Τον Κύριο, λοιπόν, που εκείνοι κήρυτταν στους απειθείς, αυτόν παρέδωσε ο Υιός Ιησούς Χριστός σε όσους τον υπακούουν. Και ο Θεός, ο οποίος στην αρχή κάλεσε **τους προγενέστερους με το νόμο της δουλείας**, αυτός αργότερα δέχθηκε **τους μεταγενέστερους με την υιοθεσία**. Φύτεψε, δηλαδή, ο Θεός το αμπέλι του ανθρώπινου γένους στην αρχή με την πλάση του Αδάμ και την εκλογή των πατέρων. Το παρέδωσε, όμως στους γεωργούς με τη **νομοθεσία του Μωυσή**. Το περιέβαλε με φράκτη, δηλαδή περιόρισε τη περιοχή που καλλιεργούσαν¹⁵⁰. Έκτισε πύργο, δηλαδή την Ιερουσαλήμ. Έσκαψε πατητήρι, δηλαδή, προετοίμασε το καταφύγιο του προφητικού πνεύματος. Και έστειλε προφήτες, πριν γίνη η μετοικεσία στη Βαβυλώνα. Μετά την μετοικεσία έστειλε άλλους πάλι, πιο πολλούς από τους προηγούμενους, που κήρυτταν¹⁵¹ και ζητούσαν τους καρπούς της δικαιοσύνης. Επειδή, όμως, δεν πείσθηκαν εκείνοι, στο τέλος έστειλε τον Υιό του, τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό, τον οποίο φόνευσαν οι κακοί γεωργοί και τον πέταξαν έξω από τον αμπελώνα. Γι' αυτόν το λόγο ο Κύριος και Θεός **παρέδωσε τον αμπελώνα όχι πλέον περιφραγμένο, αλλά ανοικτό σε όλο τον κόσμο, και σε άλλους γεωργούς**, οι οποίοι αποδίδουν τους καρπούς στους καιρούς των. Ο πύργος της εκλογής εξυψώθηκε και έγινε εμφανής παντού. Πράγματι, η εκκλησία είναι παντού φημισμένη και παντού σκάφτηκε γύρω-γύρω ο ληνός, διότι παντού βρίσκονται αυτού που παίρνουν το άγιο Πνεύμα. Επειδή, δηλαδή, απεδοκίμασαν τον Υιό του Θεού και τον απέρριψαν και τον φόνευσαν έξω του αμπελώνα, δικαίως τους απεδοκίμασε ο Θεός και έδωσε την καλλιέργεια και την καρποφορία στα έθνη που βρίσκονταν έξω από τον αμπελώνα. Έτσι λέγει και ο προφήτης Ιερεμίας: «Απεδοκίμασε Κύριος και απώλεσατο την γενεάν την ποιούσαν ταύτα. Ότι εποίησαν οι υιοί Ιουδα το πονηρόν εναντίον εμού, λέγει Κύριος»¹⁵². Επίσης «Καθέστακα εφ' υμάς σκοπούς, ακούσατε της φωνής της σάλπιγγος, και είπαν, ουκ ακουσόμεθα. Δια τούτο ήκουσαν τα έθνη και οι ποιμαίνοντες τα ποίμνια αυτών»¹⁵³. Υπάρχει, λοιπόν, ένας και ο αυτός Θεός, Πατήρ, ο οποίος φύτεψε τον αμπελώνα, εξήγαγε το λαό, έστειλε τους προφήτες, απέστειλε τον Υιό του και έδωσε τον αμπελώνα σε άλλους γεωργούς, που αποδίδουν τους καρπούς στον κατάλληλο καιρό. Και γι' αυτό λέγει ο Κύριος στους μαθητάς του, προετοιμάζοντας εμάς ως καλούς εργάτες: «Προσέχετε εαυτοίς και αγρυπνήτε αεί εν παντί καιρώ, μήποτε βαρηθώσιν υμών αι καρδίαι εν κραιπάλη και μέθη και μερίμναις βιωτικαίς και αιφνίδιος εφ' υμάς επιστή η ημέρα εκείνη, ως παγίς γαρ επελεύσεται επί πάντας τους καθημένους επί πρόσωπον της γης»¹⁵⁴.

2η ερμηνευτική προσέγγιση: «Κακοί Γεωργοί ως το διαχρονικό Κακό ενάντια του Αγαθού»

Κατά τον Πατρώνο¹⁵⁵ «η παραβολή αναφέρεται σε **τρία – τέσσερα στάδια του σχεδίου της θείας Οικονομίας**, διά μέσου των οποίων ενήργησε ο Θεός για τη **σωτηρία της ανθρωπότητας**. Οι άνθρωποι, όμως, δυστυχώς, αντέδρασαν βίαια στις προσπάθειες αυτές του Θεού και εκ πρώτης όψεως παρουσιάζονται ως αν αποτυγχάνει το σχέδιο αυτής της σωτηρίας». Ο Πατρώνος θεωρεί ότι η δραματική ιστορία του παλαιού Ισραήλ που απέκτεινε τους Προφήτες, «επαναλαμβάνεται ως **γεγονός προτύπωσης για όλες τις εποχές**. Η ιστορία, δυστυχώς, πάντα έτσι κινείται. **Το οργανωμένο έγκλημα** πάντα στοχεύει πολύ υψηλά. Μ' αυτόν τον τρόπο επιβιώνει και διασφαλίζεται για να συνεχίσει το τραγικό του έργο. Πάντα **το κακό στοχεύει στους εργάτες του καλού** και του αγαθού. Η αποκορύφωση του δαιμονικού ήταν η σταύρωση και ο θάνατος του Ιησού Χριστού. Η προσβολή και η αποδοκιμασία του ακρογωνιαίου λίθου της Εκκλησίας. Οι αντίθετες και αντίχριστες δυνάμεις, **οργανωμένες στις αρχές και εξουσίες του αιώνας τούτου**, είναι η μόνιμη απειλή κατά του καλού και του αγαθού. Το αγαθό και το καλό για τη Θεολογία έχει πάντα μια χριστολογική αναφορά, που σημαίνει, πως δεν υπάρχει καλό και αγαθό έξω από τον Χριστό. Ο Χριστός είναι ο ακρογωνιαίος λίθος και το κριτήριο κάθε ηθικής και πνευματικής ζωής. Οι άνθρωποι του σκότους, του συμφέροντος και της αδικίας, πάντα αποδοκιμάζουν διά μέσου των αιώνων κάθε ακρογωνιαίο λίθο της ηθικής και των πνευματικών αξιών. Στην αναρχία και στην ανομία αυτοί αυθαιρετούν εις βάρος των μικρών και αδυνάτων. Προσπαθούν να πνίξουν κάθε έλεγχο και κάθε αντίδραση. Ποτέ δεν είναι διατεθειμένοι να δώσουν λόγο και να απολογηθούν για τις πράξεις τους. Είναι έτοιμοι και να εγκληματήσουν ακόμη παρά να δεχθούν τον οποιονδήποτε νόμιμο έλεγχο. Ακριβώς όπως συνέβη με τους γεωργούς του αμπελώνα της θαυμασίας αυτής παραβολής». Ο τρόπος της ζωής τους ήταν καταδικασμένος στη φθορά και τον θάνατο, γιατί ήθελαν να συντηρούν το είδωλο του «εγώ» τους, του κοσμικού φρονήματος, που οδηγεί στον θάνατο. Γι' αυτό δε μπορούσαν να καταλάβουν τον νέο τρόπο ζωής του Χριστού, της ταπείνωσης και της αγάπης, που οδηγούσε στην αθανασία.

3η ερμηνευτική προσέγγιση: «Κακοί Γεωργοί ως ο Αχάριστος Πιστός»

Ο Μητροπολίτης Σουρόζ Αντώνιος (Anthony Bloom), ερμηνεύει την Παραβολή¹⁵⁶ θεωρώντας ότι «ο Παλαιός Ισραήλ» (που εκπροσωπούσαν οι αρχιερείς, γραμματείς και πρεσβύτεροι), αποτελεί τύπο της ζωής κάθε ανθρώπου, και μάλιστα των πιστών Χριστιανών. Δεν υπάρχει άνθρωπος που να μην απολαμβάνει τήν θεϊκή πρόνοια, προκειμένου να μετανοήσει και να σωθεί. Το ότι συνεχίζουμε να ζούμε πάνω στη γη, αποτελεί απόδειξη ότι ο Θεός περιμένει την μετάνοιά μας.

¹⁴⁹ Κεφ. 5-6.

¹⁵⁰ Ησ. 65:17

¹⁵¹ Ησ 66:22, Μτ 13:8-9, Ιω 14:2, Αναστασίου Β' Σιναΐτου Αντιοχείας, Ερώτηση ΟΔ' (PG 89, 701A), Μυ 22.1-14, Λκ 14.15-24.

¹⁵² Ιε 7:29-30

¹⁵³ Ιε 6:17-18

¹⁵⁴ Απ. 20:5

¹⁵⁵ Γ. Πατρώνος, Χριστιανισμός: Εκκλησία ή Θρησκεία (89,5 - Ραδιοφωνικός Σταθμός Εκκλησίας, 2012).

¹⁵⁶ Ant. Bloom (Metropolitan of Sourozh, "Η Παραβολή Του Αμπελώνα (Μτ 21:33-42) Anthony Bloom," www.mitras.ru, 1980, <http://www.agiazoni.gr/article.php?id=10716589035018350397>.

- **Σε αυτούς που δεν πιστεύουν** (βρίσκονται στην πλάνη), ο Θεός μιλάει κυρίως με δύο βιβλία του (οι «απεσταλμένοι» του) γραμμένα σε όλες τις γλώσσες, την **συνειδηση** και το βιβλίο της **κτίσεως**. Προσέχοντας αυτά, μπορούν να οδηγηθούν στην γνώση του αληθινού Θεού και να κατευθυνθούν προς την οδό των εντολών του.
- **Στους πιστούς** ο Θεός μιλάει με τις Γραφές, τα βιβλία των αγίων, τα θαύματα και τη θεία χάρη.

Εικόνα 10. Ο τρύγος του Αμπελώνα

Επίσης, όπως τους άρχοντες των Ιουδαίων, δεν παραλείπει ο Θεός να απειλήσει και εμάς με την αιώνια κόλαση, για να μην πάμε ποτέ στην κόλαση. Ας μη φανούμε λοιπόν πιο σκληρόκαρδοι και πιο αμετανόητοι από τους άρχοντες των Ιουδαίων. Ας μη σταυρώνουμε τον Κύριο με τις αμαρτίες μας, για να μην αποβληθούμε, όπως εκείνοι, από την Βασιλεία του Θεού. Ας στηρίξουμε όλη την ζωή μας στο θεμέλιο λίθο του Κυρίου, για να μείνουμε στους αιώνες των αιώνων στον οίκο του Θεού και Πατρός μας». Συμπληρώνοντας, ο Μητροπολίτης Αυγουστίνος Καντιώτης αναφέρει ότι «ο Χριστός ίδρυσε το αληθινό θυσιαστήριο, την αγία τράπεζα, όπου προσφέρεται η υπέρτατη θυσία, το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, που είναι η πνευματική «ληνός» από την οποία ποτίζονται και τρέφονται οι πιστοί. Αυτός επισκέπτεται τον Αμπελώνα Του, την Εκκλησία, κατά μυστηριώδεις τρόπους. Αυτός την καλλιεργεί με τις τελειότερες μεθόδους πνευματικής καλλιέργειας. Ο Θεός εργάζεται ακαταπαύστως και φροντίζει για την προκοπή και τη δόξα του πνευματικού αυτού Αμπελώνα κατά τέτοιο τρόπο, ώστε και οι άγγελοι αντικρύζοντας το μυστήριο της Εκκλησίας, την ιστορική της πορεία και την αναγεννητική της επίδραση στην ανθρωπότητα δια μέσου των αιώνων, θαυμάζουν την αγάπη και σοφία του Θεού για την σωτηρία του ανθρώπου»¹⁵⁷.

4^η ερμηνευτική προσέγγιση: «Κακοί Γεωργοί ως ο Παλιός Ισραήλ-Ιερατείο»¹⁵⁸

Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας θεωρεί την Παραβολή των κακών γεωργών ως **βραχεία σύνοψη όλης τής ισραηλιτικής Ιστορίας**. Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος¹⁵⁹ **συνοψίζει ακολούθως τὰ νοήματα τής παραβολής**: «Πολλά υπαινίσσεται με αυτήν την παραβολή· την **πρόνοια του Θεού** που έδειξε σε αυτούς από ψηλά, το ότι **δεν παρέλειψε τίποτα** από όσα έπρεπε για τη φροντίδα τους, την από την αρχή **φονική τους διάθεση**, το ότι αν και έσφαξαν τους προφήτες, **δεν τους αποστράφηκε, αλλά έστειλε και τον Υιό**, το ότι είναι **ένας και ο ίδιος ο Θεός της Καινής και της Πρώτης Διαθήκης**, το ότι **ο θάνατός του κατόρθωσε μεγάλα πράγματα**, το ότι οι Ιουδαίοι υπομένουν τη **βαριά τιμωρία του σταυρού και του τολμήματός τους** εκείνου· την **κλήση των εθνών, τον ξεπεσμό των Ιουδαίων**. Το **έγκλημά τους** είναι πάρα πολύ **ασυγχώρητο**». Με βάση αυτές τις βασικές έννοιες που θίγει ο ιερός Χρυσόστομος, παρακάτω συνοψίζονται οι ερμηνείες Πατέρων της Εκκλησίας μας (κυρίως από τον Τρεμπέλα¹⁶⁰) και Ακαδημαϊκών^{161,162,163}.

α) Η Πρόνοια του Θεού.

¹⁵⁷ Αυγ. Καντιώτης "Blog Archive" Ο ΑΜΠΕΛΩΝΑΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ (Μτ 21:33), 20/9/2018, <http://www.augoustinos-kantiotis.gr/?p=61204#more-61204>.

¹⁵⁸ Για την παραβολή των κακών γεωργών βλ. J.E -R.R.Newell, 'The Parable of the Wicked Tenants', NT 14(1972), Sel. 226-237. J.Derrett, 'Allegory and the Wicked Vinedressers', ITS 25(1974), 426-432.

¹⁵⁹ Ιωάννης Χρυσόστομος, *Υπόμνημα Είς Τον Άγιον Ματθαίον Τον Απόστολον Και Ευαγγελιστή*, Μ. 57,13-472 Και 58,471-794.

¹⁶⁰ Π. Τρεμπέλας, *Υπόμνημα Είς Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιον* (Αθήνα: Αδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ», 1972).

¹⁶¹ Ιωάννης Καραβιδόπουλος, *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο*, Ερμηνεία Καινής Διαθήκης (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Παναγιώτη Πουρναρά, 2005).

¹⁶² Ν. Δαμαλάς, *Ερμηνεία εις την Κ.Δ.*, vol. Β & Γ, 1892 passim.

¹⁶³ Γ. Πατρώνος, *Χριστιανισμός: Εκκλησία ή Θρησκεία* (89,5 - Ραδιοφωνικός Σταθμός Εκκλησίας, 2012).

- **«Άνθρωπος»:** κατά τον Ζιγαβηνό υπαινίσσεται το Θεό και πατέρα, επειδή είναι φιλόανθρωπος¹⁶⁴.
- **«Αμπελώνας»:** «που φυτεύτηκε από αυτόν είναι ο Ισραηλιτικός λαός, τον οποίο φύτεψε στη γη της επαγγελίας (Ζιγαβηνός). Η σύγκριση του Ισραήλ στην Π.Δ. με αμπελώνα είναι συνηθισμένη, και θα ήταν γνωστή στους ακροατές (δες Ησ.5:1-7, Ιερ 2:21, Ιεζ 15:1-6, 19:10-14, Ωσηέ 1 κλπ.). Γενικότερα όμως κατά τον Μέγα Βασίλειο ισχύει η παραβολή και για όλες τις «ανθρώπινες ψυχές, στις οποίες (ο Κύριος) έβαλε φράχτη γύρω-γύρω την ασφάλεια των εντολών και τη φύλαξη των αγγέλων».
- **Οι λεπτομέρειες της εγκατάστασης:** κατά τον Χρυσόστομο, «φανερώνουν την πολλή φροντίδα του ιδιοκτήτη, διότι αυτά που ήταν των γεωργών, τα έκανε ο ίδιος και τους άφησε απλά να φροντίζουν τα υπάρχοντα και να διαφυλάξουν όσα τους δόθηκαν». Κατά τον Ζιγαβηνό, «φράχτης είναι ο νόμος, που δεν αφήνει τον Ισραήλ να αναμιχτεί με τα έθνη... ληνόν - λάκκος είναι το θυσιαστήριο, στο οποίο χυνόταν το αίμα, και πύργος είναι ο ναός λόγω της οχυρότητας και του ύψους του χτίσματος»¹⁶⁵. «Διότι όταν βγήκαν από την Αίγυπτο, και νόμο έδωσε και πόλη ίδρυσε και θυσιαστήριο κατασκεύασε και ναό έχτισε» (Χρυσόστομος).
- **«Φραγμός»** είναι πρώτον ο φυσικός Νόμος, δηλαδή η συνείδηση. Φραγμός είναι επίσης ο γραπτός Νόμος δια του Μωυσή, και κατόπιν ο Ευαγγελικός Νόμος, ο Νόμος της χάριτος.
- **«Γεωργοί»:** πατέρες και ακαδημαϊκοί συμφωνούν ότι «είναι οι αρχιερείς και οι γραμματείς και οι πρεσβύτεροι του λαού, διότι σε αυτούς εμπιστεύτηκε ο Θεός ως διδασκάλους αυτόν τον αμπελώνα, σε αυτούς ανέθεσε τη διαπαιδαγώγηση του λαού».
- **«άπεδήμησεν»:** κατά τον Χρυσόστομο δηλώνεται ο καιρός της θείας σιγής, κατά τον οποίο οι άνθρωποι ενεργούν κατά το αυτεξούσιό τους. Κατά τον Θεοφύλακτο, «δίνει δηλαδή την εντύπωση ότι και κοιμάται και αναχωρεί ο Θεός, με το να μακροθυμεί και να μην απαιτεί αμέσως τις ευθύνες των αδικημάτων».
- **«καρποί του αμπελώνα»:** είναι «η φύλαξη των νομικών εντολών και οι αρετές, υποκρύπτει δε και τον λόγο, για τον οποίο ο Μεσσίας δεν ήλθε νωρίτερα» (Ζιγαβηνός).
- **«δούλοι»:** κατά τον Ουεν είναι «οι προφήτες που ζητούσαν την προς το Θεό οφειλομένη υπακοή και αγάπη, τους οποίους με διάφορους τρόπους τιμώρησαν, όταν στέλνονταν για να απαιτήσουν αυτού του είδους τη φύλαξη των αρετών και των νομικών εντολών».

β) Φονική διάθεση Γεωργών.

- **«Σφαγές και φόνοι Προφητών»:** Κατά τον Χρυσόστομο, οι γεωργοί «έδειξαν την κακία τους, όχι μόνον με το να μη δώσουν τον καρπό, αν και απόλαυσαν τόση φροντίδα, αλλά και με το να δυσανασχετήσουν προς αυτούς που ήλθαν. Διότι αυτοί που δεν είχαν να δώσουν, όχι μόνο δεν έπρεπε να αγανακτούν και να δυσανασχετούν, αλλά να παρακαλούν. Αυτοί όμως όχι μόνο αγανάκτησαν, αλλά γέμισαν και τα χέρια τους με αίμα· και αν και όφειλαν να τιμωρηθούν, αυτοί απαιτούσαν τιμωρία».
- **«Φόνος έξω του αμπελώνα»:** είναι η σταύρωση του Χριστού έξω της Ιερουσαλήμ.

γ) Θεϊκή αντίδραση.

- Κατά τον Καραβιδόπουλο¹⁶⁶ «η στάση του ιδιοκτήτη εξικνείται στη συνέχεια πέραν από τα όρια της ανθρώπινης λογικής: στέλνει τον μονάκριβό του «υιόν αγαπητόν» - χαρακτηρισμός με σαφώς χρησμολογική απόχρωση». «Η αποστολή και το τέλος τού υιού μαρτυρούν «τήν τούτων κακία καί την του πέμψαντος φιλοανθρωπίαν».
- Ο Ουεν αναφέρει ότι «ο πατέρας εδώ παρουσιάζεται ως πανάγαθος επιζητώντας να οδηγήσει σε ανάνηψη τους γεωργούς και για αυτό δεν θα παρέλειπε και την έσχατη έκκληση σε αυτούς με την αποστολή του γιου του. Εξάλλου στην παραβολή δεν αποσκοπείται να δειχτεί η σύνεση του πατέρα, αλλά η αδιόρθωτη γνώμη και κακία των Ιουδαίων και η μακροθυμία του Θεού».
- Ο Χρυσόστομος διευκρινίζει ότι ο Θεός «Δεν είπε «θα ντραπούν τον Υιό μου» επειδή αγνοούσε, μη γένοιτο, αλλά θέλοντας να δείξει ότι είναι μεγάλο το αμάρτημα και στερημένο κάθε απολογίας. Διότι Αυτός τον έστειλε αν και γνώριζε ότι θα τον φονεύσουν. Λέει όμως «θα ντραπούν το γιο μου», αναγγέλλοντας αυτό που όφειλε να γίνει»¹⁶⁷.
- Ο Ζιγαβηνός προσθέτει «Σαν να έλεγε· ότι πρέπει αυτοί να ντραπούν το γιο μου»¹⁶⁸.

δ) Ο Φόνος του Υιού του Θεού και Κληρονόμου.

- Ο Ζιγαβηνός διευκρινίζει ότι οι Γεωργοί – Αρχιερείς, Γραμματείς και Πρεσβύτεροι, «έκαναν συμβούλιο, για να φονεύσουν αυτόν και να κυριαρχήσουν πλέον στην κληρονομιά του, δηλαδή στο λάο». Με το «έβγαλαν έξω» ο Κύριος εννοεί «του στέρησαν, όπως αυτοί νόμιζαν» τον Αμπελώνα Του, «για να γίνουν κύριοι της συναγωγής, του ισραηλιτικού λαού, εκμεταλλευόμενοι και διευθύνοντας τη συνείδησή του σύμφωνα με τις ορέξεις και τα συμφέροντά τους».

ε) Βαριά τιμωρία Ιερατείου για την Σταύρωση και Κλήση των εθνών.

- Ο Θεόφιλος επεξηγεί ότι «όταν έλθει, ξανά ο Κύριος, δηλαδή όταν ρίξει το βλέμμα του στην παρανομία, την οποία έκαναν οι Ιουδαίοι θα δοθεί το χωράφι σε άλλους», δηλαδή, «στους αγίους Αποστόλους και ευαγγελιστές, οι οποίοι επρόκειτο να

¹⁶⁴ Ε. Ζιγοβηνός, *Ερμηνεία Είς Το Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον* Μ.129, 112-765.

¹⁶⁵ Ε. Ζιγοβηνός, *Ερμηνεία Είς Το Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον* Μ.129, 112-765.

¹⁶⁶ Καραβιδόπουλος, *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο*, 378-384.

¹⁶⁷ Ιωάννης Χρυσόστομος, *Υπόμνημα Είς Τον Άγιον Ματθαίον Τον Απόστολον Και Ευαγγελιστήν*, Μ. 57,13-472 Καί 58,471-794.

¹⁶⁸ Ε. Ζιγοβηνός, *Ερμηνεία Είς Το Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον* Μ.129, 112-765.

αναδείξουν αυτό καρποφόρο και με ωραία άνθη» όπως συμπληρώνει ο Κύριλλος Αλεξανδρείας.

- Ο Ζιγαβηνός βρίσκει λογικό ότι «πρώτα αυτοί (οι Α, Γ, Φ και Π) απάντησαν, έπειτα ο Χριστός είπε αυτό που εκείνοι είπαν, επιβεβαιώνοντας το λόγο τους... Επειδή δηλαδή πριν από αυτό αγνοούσαν ότι για αυτούς ήταν η παραβολή, έβγαλαν απόφαση εναντίον του εαυτού τους· ύστερα όμως, όταν συμφώνησε με την απόφασή τους ο Χριστός, κατάλαβαν και είπαν, Μακάρι να μη γίνει κάτι τέτοιο».

στ) Ένας και ο ίδιος ο Θεός της Καινής και της 1^{ης} Διαθήκης, ο θάνατός του οποίου κατόρθωσε μεγάλα πράγματα.

- Ο Προφήτης Ησαΐας περιγράφοντας την Ανάληψη του Χριστού στους ουραμούς, παρουσιάζει τους Αγγέλους να ρωτάνε τον Χριστό: «Ίνατί Σου έρυθρά τὰ ἰμάτια, ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ;», η ματωμένη δηλαδή και θεωμένη αγία Σάρκα του Κυρίου, που βάφτηκε με το Αίμα του Σταυρού, ήταν κατακόκκινη και έμοιαζε σαν να βγήκε από «ληνό», δηλαδή, ως οίνος από πατημένα σταφύλια. Έτσι ο «ληνός» ήταν σύμβολο της παρουσίας του Ερχομένου Χριστού και της σταυρικής θυσίας Του.
- Κατά τον Χρυσόστομο, ο Κύριος «Πέτρα ονομάζει τον εαυτό του». Η «κεφαλή γωνίας είναι ο ακρογωνιαίος λίθος» (Ζιγαβηνός), «η κεφαλή της όλης οικοδομής, που συνδέει δύο γωνίες, την παλαιά και την καινή διαθήκη και τις οικοδομές των δύο λαών. Γωνία είναι η σύνδεση δύο τοίχων, το υπόλειμμα από τον Ισραήλ και η πληρότητα των εθνών, και λίθος που τα κρατά ενωμένα είναι ο Χριστός, η αλήθεια, ο οποίος έκανε τη γωνία. Αυτός πράγματι, ως κεφαλή της εκκλησίας που είναι, έγινε κεφαλή γωνίας, ενώνοντας και συνδέοντας στο ίδιο σημείο τις δύο διαθήκες» (Ωριγένης).
- Ο Ζιγαβηνός συμπληρώνει ότι «σύμφωνα με το θέλημα του Θεού ο Κύριος θα γίνει αυτή η γωνία, δηλαδή η σύνδεση των λαών και θα θαυμαστεί από όλους, όχι μόνο διότι θα είναι καλλωπισμένη με την ποικιλία των αρετών, αλλά και ως δυνατότερη από κάθε επιβουλή».
- «Οικοδομούντες λέει ο Χρυσόστομος τους δασκάλους των Ιουδαίων», «τους οποίους η παραβολή ονόμασε γεωργούς» (Ζιγαβηνός). «Αυτοί που όφειλαν να ωφελούν τη συναγωγή των Ιουδαίων» (Αμμώνιος). «Αυτοί που αποδοκίμασαν την πέτρα που δίνει τη ζωή, την αλήθεια» (Ωριγένης).

3.4. Τέχνη - άμπελος και η παραβολή των κακών γεωργών

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο η Τέχνη της εικονογραφίας και της υμνολογίας της λατρείας αντιλήφθηκαν και απέδωσαν την παραβολή των κακών γεωργών.

3.4.1. Εικονογραφία - άμπελος και η παραβολή των κακών γεωργών

Στη χριστιανική τέχνη η άμπελος είναι μια από τις αρχαιότερες συμβολικές παραστάσεις, τόσο προσφιλής, ώστε μέχρι και σήμερα τίθεται ως διακοσμητικό στοιχείο στα ξυλόγλυπτα και μαρμάρινα τέμπλα, στους άμβωνες, τους επισκοπικούς θρόνους, και αλλού, χωρίς να χάσει το παλιό συμβολισμό της.

Από τη βασική αυτή συμβολική παράσταση προέκυψαν και άλλες παρόμοιες, εκ των οποίων δύο είναι οι κυριότερες (α) **Σταφυλή**: σύμβολο των πιστών που ζουν εν Χριστώ (Γαλ1:20, Φιλ1:20, Ρωμ14:7, Β' Τιμ 1:1, Α' Ιω 1:1), συνεπώς και σύμβολο της Θείας Μετάληψης. Και (β) **Πτηνό**, ή πτηνά που ραμφίζουν ρώγες σταφυλιού, που συμβολίζουν τους πιστούς που κοινωνούν τα Άχραντα Μυστήρια. Ωραία τέτοια **ανάγλυφη παράσταση** βρέθηκε έξω από τον **Ι.Ν. των Ταξιαρχών, στο Πολύγυνο Αθηνών**, και άλλη, εντοιχισμένη στην ανατολική πλευρά της Καπνικαρέας.

Ένας **Αμπελώνας**:

- **έχει πολλά κλήματα**, που παράγουν **σταφύλια**, από τα οποία παίρνουμε το **κρασί** (αίμα του Κυρίου).
- πέραν των κλημάτων **περιέχει και άλλα δέντρα και φυτά** (όπως θα δούμε παρακάτω στις ενότητες VI.2. και VII),
- **χρειάζεται καλλιέργεια με πολύ φροντίδα**, εξειδικευμένη, κουραστική, συνεχή, πολύχρονη και τρυφερή (σκάλισμα, ξεβοτάνισμα, πότισμα, κλάδεμα, προστασία από ζιζάνια και αρρώστιες).

Στον **Αμπελώνα** του **Κυρίου υπάρχουν πολλές Εκκλησίες**, οι οποίες χρήζουν ιδιαίτερης φροντίδας, και **κάθε Εκκλησία παράγει** τους δικούς της καρπούς και **καλλιεργεί** τους δικούς της Αμπελώνες.

Εικόνα 11. Ι.Ν. Παμμεγίστων Ταξιαρχών, Πεδίο του Άρεως, Αθήνα¹⁶⁹

Εικόνα 12. Παραβολή Κακών γεωργών της Αμπέλου.

Εικόνα 13. Η Παραβολή των κακών γεωργών¹⁷⁰

3.4.2. Υμνολογία - άμπελος και η παραβολή των κακών γεωργών

Αναφορές της Αμπέλου στην υμνολογία της Εκκλησίας απαντάτε στα εξής:

- «Τὸ ξύλον τὸ τῆς ζωῆς, ἡ νοητὴ καὶ ἀληθὴς Ἄμπελος, ἐπὶ Σταυροῦ κρέμαται, πᾶσιν ἀμβροσίαν πηγάζουσα». 3 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2017, † ΚΥΡΙΑΚΗ ΙΓ΄ ΜΑΤΘΑΙΟΥ, ΕΝ Τῶ ΜΕΓΑΛῶ ΕΣΠΕΡΙΝῶ & 30 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 2015, † ΚΥΡΙΑΚΗ ΙΓ΄ ΜΑΤΘΑΙΟΥ, ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΡΟΝ.
- «Ὡς κλῆμα τῆς ἀμπέλου τῆς ζωῆς, Ἰωάννη ἔντιμον, πλεῖστον ἐξήνησας, τῷ Δεσπότῃ σου καρπὸν παμμακάριστε». 30 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 2015, † ΚΥΡΙΑΚΗ ΙΓ΄ ΜΑΤΘΑΙΟΥ, ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΡΟΝ.
- «Ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ἐπίστρεψον δὴ, καὶ ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἴδε καὶ ἐπίσκεψαι τὴν ἄμπελον ταύτην καὶ κατάρτισαι αὐτήν, ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ σου, καὶ ἐπὶ υἱὸν ἀνθρώπου, ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῷ». Ψαλμ. οθ΄15-16¹⁷¹.
- «Κύριε, Κύριε ἐπίβλεψον ἐξ ουρανοῦ καὶ ἴδε: καὶ ἐπίσκεψαι τὴν ἀμπελον ταύτην (=το εκκλησίασμα) καὶ κατάρτισαι αὐτήν, ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ Σου». Ευχή - παράκληση Επισκόπου σε αρχιερατική Θεία Λειτουργία μετά το προτελευταίο Τρισάγιο ύμνο.

3.5. Λαογραφία - άμπελος και η παραβολή των κακών γεωργών

Η συχνή παραβολική χρήση της αμπέλου και του αμπελώνα στο ευαγγέλιο, όπου άμπελος λέγεται ο Χριστός και κλήματα οι μαθητές (Ιω. Ιε.5), καθώς και η συνηθισμένη ευχή των Αρχιερέων «επίσκεψαι τὴν ἀμπελον ταύτην, κλπ.» έδωσαν θέματα στην λαϊκή φαντασία να συνθέσει ποικίλες ζυλόγλυπτες παραστάσεις πάνω στα **τέμπλα των εκκλησιών** (με κλαδιά, φύλλα και σταφύλια).

¹⁶⁹ «Επισκέφθηκες Τον Ναό Των Ταξιαρχών Στο Πεδίο Του Άρεως; Τι Κρύβει Το Μνημείο Του Αλ. Υψηλάντη;» Culture Lovers (blog), 27/9/2018, http://cultureloversgr.blogspot.com/2018/09/blog-post_96.html.

¹⁷⁰ «Ὁ Θεός Μακροθυμεῖ Καὶ Αναμένει Τὴ Μετανοιά Μας» ΚΥΡΙΟΣ ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ (blog), August 9, 2017, http://hristospanagia3.blogspot.com/2017/09/blog-post_78.html.

¹⁷¹ Π. Τρεμπέλας, Το Ψαλτήριον Με Σύνομη Ερμηνεία, Αθήνα: Αδελφότης Θεολόγων «Ὁ ΣΩΤΗΡ», 2014.

Το ίδιο και η εκκλησιαστική υφαντουργία ή χειροτεχνία των ευλαβών γυναικών περιέλαβε το σχήμα και τα φύλλα της αμπέλου στις διακοσμήσεις και στις παραστάσεις της. Έπειτα, το κλήμα και η βέργα της αμπέλου θεωρήθηκαν κατάλληλα να χρησιμοποιηθούν για τη **στέψη του γάμου**. Είναι επίσης γνωστή και η παροιμιακή ευχή, που λεγόταν στον κουμπάρο, όταν ύστερα από το στεφάνωμα του εύχονταν να γίνει και νουνός: «Οπού 'βαλε το κλήμα, να βάλει και το λάδι».

Το αμπέλι θεωρείται ευλογημένο, όχι τόσο γιατί το χρησιμοποιεί με τα λόγια της η Εκκλησία, αλλά και γιατί δίνει το ιερότερο στοιχείο της χριστιανικής λειτουργίας, **το κρασί**, που μεταβάλλεται σε **αίμα του Χριστού**. Αλλά και η **αρχαία διονυσιακή αντίληψη** για τον πολύτιμο χυμό της σταφυλής, που είναι το εκλεκτότερο ποτό και θεωρήθηκε θείο δώρο, δεν λείπει βέβαια από τις νεοελληνικές παραδόσεις. Σε πολλές από αυτές έχει προστεθεί με την αγάπη του Έλληνα προς το κρασί και την πρωτοβουλία του να φυτέψει αμπέλια.

3.6. Αρχαιολογία - Άμπελος και Αμπελώνας την εποχή του Ιησού

3.6.1. Η Άμπελος την εποχή του Ιησού Χριστού

«*Η καλλιέργεια της αμπέλου, ήταν πολύ διαδεδομένη στην Παλαιστίνη* διότι ευνοείτο πολύ από το κλίμα και έδαφός της. Φημίζονταν οι άμπελοι της Χεβρών (Αριθ. 13:24), Εγγαδδεί (Άσμα 1:13), της κοιλάδας Σωρήκ (Ψαλμ. 5:2) και του Λιβάνου (Ψαλμ. 79:11). Έτσι, η εικόνα της αμπέλου και του αμπελώνα εμφανίζεται συχνά στους προφήτες, κυρίως στον Ησαΐα (13:14 και 5:1-7), στον Ωσηέ (9, 10:1, 14:8), τον Ιερεμία (2:21, 5:10, 8:13, 12:12), τον Ιεζεκιήλ (15:2, 19:10-20) και στους ψαλμούς (79:9-16) για να υποδηλώσει τον Ισραήλ. Έτσι εξηγείται και η παράσταση τεράστιου χρυσού κλήματος με μεγάλα σταφύλια στο επάνω μέρος της πύλης του ναού του Ηρώδη (ΐωσηπου, Ιουδ. Πόλ. Ε 5:4). Κυρίως όμως, από την συχνή χρήση της εικόνας της αμπέλου για να δηλώσει τον Ισραήλ στην Παλαιά Διαθήκη, εξηγείται και η συχνή χρήση της και στην Καινή Διαθήκη, και ιδιαίτερος από τον ίδιο τον Κύριο στις παραβολές Του (Μτ 20:1-16, και 33-46, Μκ 12:1-12, Λκ 20:9-19), αλλά και από τους μαθητές Του (Ιω 15:1-8)»¹⁷².

3.6.2. Ο Αμπελώνας την εποχή του Ιησού Χριστού

Το Ισραήλ κάποτε είχε πολλούς αμπελώνες. Η **Ναζαρέτ**, για παράδειγμα, την εποχής του Κυρίου ήταν ένα αγροτικό χωριό 200 κατοίκων στα περίχωρα της μεγάλης και ευημερούσας πόλης **Σεμφωρίδας** (πρωτεύουσας της τετραρχίας του Ηρώδη Αντίππα), το οποίο **περιβαλλόταν από σειρά αμπελώνων με πατητήρια**¹⁷³. Σήμερα, παράγεται σχετικά λίγο κρασί στο βόρειο τμήμα του Ισραήλ, αλλά δεν υπάρχει τόσο μεγάλη αμπελοοικονομική βιομηχανία στη Δυτική Όχθη, καθώς η περιοχή ήταν κυρίως μουσουλμανική και δεν επιτρεπόταν η κατανάλωση αλκοόλ. Μέχρι τη βυζαντινή εποχή υπήρχαν πολυάριθμα αμπέλια, αμφορείς κρασιού και σταφύλια που παρουσιάζονται σε έργα τέχνης. Στο ασβεστολιθικό βουνό **βόρεια της Ιερουσαλήμ**, οι άνθρωποι διαμόρφωναν χωμάτινες τάρτσες που υποστηρίζονταν από πέτρινους τοίχους, και φύτευαν ελαιόδεντρα και αμπέλια. «**Η ζωή στους αμπελώνες τους καλοκαιρινούς μήνες ήταν σίγουρα ευχάριστη**, με πολλά φρούτα για φαγητό, χωρίς σκούπισμα σπιτιών και με όλα τα είδη οικιακής εργασίας μειωμένα στο ελάχιστο. **Όλοι προσπαθούσαν να περάσουν μερικές εβδομάδες ή μήνες κατά τη διάρκεια του ζεστού καλοκαιριού σε έναν αμπελώνα. Στους αμπελώνες εκτός από τα αμπέλια φυτεύονταν όλα τα είδη οπωροφόρων δένδρων όπως σύκα, ρόδι, μήλο, αχλάδι, βερίκοκο, ροδάκινο, κυδώνι και μουριές**»¹⁷⁴.

«Ο καρπός ήταν το ρολόι της οικογένειας του ιδιοκτήτη: μόλις γίνονταν φαγώσιμοι οι καρποί, ο ιδιοκτήτης μετέφερε την οικογένεια και κατοικία του στον αμπελώνα και έμεναν εκεί μέχρι να τελειώσει το καλοκαίρι και ο **τρύγος όλων των καρπών**»¹⁷⁵. Ένας πρόσφατος φυτεμένος αμπελώνας απέφερε καρπούς σε τρία χρόνια»¹⁷⁶. «**Η δουλειά στους αμπελώνες συνίστατο στην εκσκαφή και σβάρνισμα του εδάφους αρκετές φορές μετά τις βροχές, και στο κλάδεμα των αμπελιών**»¹⁷⁷.

«Κανένα δέντρο ή φυτό δεν χρειαζόταν τόσο σταθερή περιποίηση και προσεκτικό κλάδεμα όπως το Αμπέλι. Γνωρίζουμε ότι στους αμπελώνες της Γαλλίας όλα τα κλαδιά κάθε αμπελιού κόβονται κάθε χρόνο αφήνοντας ένα κούτσουρο, Με τον ίδιο τρόπο στην Ανατολή μόνο τρία ή τέσσερα βλαστάρια έμεναν στην κορυφή του κύριου στελέχους, το οποίο είναι περίπου πέντε ή έξι πόδια ψηλό, μόλις ολοκληρωνόταν ο τρύγος»¹⁷⁸. Όλα τα παραπάνω προφανώς γνώριζε βιωματικά ο Κύριος αλλά και οι άνθρωποι στους οποίους απευθυνόταν με την παραβολή του Αμπελώνα.

¹⁷² Π. Μπρασιώτης, *Κοινωνική Σημασία Της Παλαιάς Διαθήκης*, 1925.

¹⁷³ Sh.Gibson, «Οι τελευταίες ημέρες του Ιησού. Η αρχαιολογική μαρτυρία», Μτφρ. Σ. Δεσπότης, Ψυχογιός 2010.

¹⁷⁴ Ph. J. Baldensperger, "Women in the East," *Palestine Exploration Fund Quarterly Statement*, no. 1908 (n.d.). 290-298.

¹⁷⁵ Ενδεικτικά, στις Ελληνικές Κυκλάδες η σειρά συλλογής φρούτων μέσα στο έτος ήταν η εξής: τον Απρίλιο-Μάιο τα μούσμουλα, το Μάιο τα μούρα, τα πρώτα σύκα, αγγούρια, κολοκύθια, φασολάκια, τομάτες, κολοκύθια, στις αρχές Ιουνίου τα βερίκοκα, στο τέλος Ιουνίου τα αχλάδια, τον Ιούλιο τα μήλα και τα φαγώσιμα σταφύλια, τον Αύγουστο τα σύκα, τα καρπούζια, πεπόνια και ο τρύγος σταφυλιών έως το Σεπτέμβριο, τον Οκτώβριο αμύγδαλα και καρύδια, το Νοέμβριο τις ελιές και τα εσπεριδοειδή από το Νοέμβριο έως Μάρτιο.

¹⁷⁶ Klein, F. A. 1883 Life, Habits and Customs of the Fellahin of Palestine. *Palestine Exploration Fund Quarterly Statement*. 41-48.

¹⁷⁷ Klein, F. A. 1883 Life, Habits and Customs of the Fellahin of Palestine. *Palestine Exploration Fund Quarterly Statement*. 41-48.

¹⁷⁸ Tristram, Henry Baker. 1868 *The Natural History of the Bible: being a review of the physical geography, geology, and meteorology of the Holy Land, with a description of every animal and plant mentioned in Holy Scripture*. 2nd ed. London: Society for Promoting Christian Knowledge.

Εικόνα 14. Συλλογή σταφυλιών σε Αμπελώνα¹⁷⁹

Εικόνα 15. Άραβας κλαδεύει αμπέλι¹⁸⁰

3.6.3. Ο Πύργος – παρατηρητήριο του Αμπελώνα

«Οι αμπελώνες είναι πάντα **περιτριγυρισμένοι από ένα στενό πέτρινο τοίχο** και στη μέση διέθεταν **ένα πύργο** ενσωματωμένο σε αυτό. **Ο πύργος - παρατηρητήριο χρησιμοποιείτο για λόγους ασφαλείας.** Στην κορυφή αυτού του χαλαρού κτίσματος έβαζαν μια **καλύβα**, η οποία το καλοκαίρι καλύπτεται μόνο από κλαδιά. Εκεί **ζούσε η οικογένεια** και από αυτή την ανυψωμένη θέση ο κηδεμόνας μπορούσε να **παρατηρεί όλο τον αμπελώνα**, τον οποίο, παρόλο που ήταν περιφραγμένος με αγκάθια και τοίχο, συχνά επισκέπτονταν αλεπούδες, ασβοί, τσακάλια και μερικές φορές κλέφτες.

Ο πύργος στον αμπελώνα ήταν πρακτικά υποχρεωτικός, επειδή **παρέιχε απαντήσεις για τις σημαντικές και πιεστικές ερωτήσεις της ζωής** σχετικά με την οικογένεια, την επιχείρηση, την ασφάλειά τους και την επικοινωνία με το Θεό. Παρακάτω παρουσιάζονται κάποια παραδείγματα:

Διαχείριση επιχείρησης

- Διαχείριση παραγωγής - Πώς είναι η συγκομιδή; Ανεβείτε στον πύργο και δείτε.
- Διαχείριση προσωπικού - Πού είναι οι εργαζόμενοι; Αναζητήστε τους από τον πύργο.
- Διαχείριση αποθεμάτων - Πού να αποθηκεύω τις προμήθειές μου; Στην προστασία του πύργου.

Διαχείριση οικογένειας

- Πού είναι τα παιδιά μου; Ανεβείτε στον πύργο και κοιτάξτε.

Ασφάλεια – Προστασία επιχείρησης και οικογένειας

- από εισβολείς - αν εισέλθουν εισβολείς, πού είναι ο ασφαλέστερος χώρος για να τους αντέξουμε; ο πύργος
- από ζώα - πού πρέπει να πηγαίνουν τα παιδιά μου όταν οι άγρια ζώα μπαίνουν στον αμπελώνα; στον πύργο.
- πού θα μείνω με κάποια αίσθηση προστασίας; στον πύργο.

Προσευχή

- πού μπορώ να συγκεντρώσω τις σκέψεις μου και να προσευχηθώ; στον πύργο.

Για τους ανθρώπους, ειδικά όσον αφορά στα θέματα προσευχής, **ο πύργος ήταν σύμβολο δύναμης, ορατότητας και προστασίας.**

Ο Θεός είναι η εκπλήρωση αυτού του συμβόλου. Προσφέρει απάντηση στις πιο ανήσυχες και πιεστικές μας ερωτήσεις

- Πού μπορώ να βρω την ειρήνη εν μέσω της σύγκρουσης στην οικογένειά μου; Θα προσευχηθώ από τον πύργο μου.
- Πώς μπορώ να λύσω αυτά τα δύσκολα προβλήματα; Θα τρέξω στον πύργο μου και θα λάβω καθοδήγηση.
- Πώς είναι τα παιδιά μου; Ο Θεός είναι ο πύργος μου.
- Πού μπορώ να βρω την ειρήνη; Μέσα στον πύργο του καταφυγίου και της δύναμης.
- Πώς πάνε τα οικονομικά μου; Ο Θεός είναι ο πύργος μου.
- Πού θα βρω αγάπη; Από την Αγάπη, το Θεό, που μας έκανε και μας έφτιαξε, και μας καλεί να τον αναζητήσουμε και να τον βρούμε στον υψηλό τόπο, τον τόπο του βλέπουμε, τον τόπο της σταθερότητας, το φρούριο ψηλά, το πραγματικά ασφαλέστερο στη γη, ο Κύριος ο Πύργος μας»¹⁸¹.

¹⁷⁹ P.J. Baldensperger, "Women in the East.," *Palestine Exploration Fund Quarterly Statement*, no. 1901 (n.d.): 66–90.

¹⁸⁰ P.J. Baldensperger, "Women in the East.," *Palestine Exploration Fund Quarterly Statement*, no. 1901 (n.d.): 167–84.

¹⁸¹ P.J. Baldensperger, "Women in the East.," *Palestine Exploration Fund Quarterly Statement*, 1901 (n.d.): 252–73.

Εικόνα 16. Πύργος – παρατηρητήριο Αμπελώνα

Εικόνα 17. Πύργος Αμπελώνα¹⁸²

Εικόνα 18. Πύργος - παρατηρητήριο ελαιώνα (Κάτω Beth Horan,9/2003)

Εικόνα 19. Πύργος - παρατηρητήριο ελαιώνα (Bethel,1/2006).

3.6.4. Το Υπολήνιον (οινοποιείο) την εποχή του Ιησού

Υπολήνιον ήταν ένας λάκκος, κοίλωμα, στον οποίο τα σταφύλια πατιούνταν¹⁸³. Συνήθως κατασκευαζόταν σε βράχο με δύο διαμερίσματα, από τα οποία το υψηλότερο ήταν ο ληνός, στο οποίο πατιούνταν τα σταφύλια, και το κατώτερο όπου συνέρρεε ο μούστος, ένα είδος πηγαδιού, που λεγόταν **υπολήνιον**. Οι Ζιγαβηνός και ο Θεοφύλακτος αναφέρονται στην αλληγορία «υπολήνιον δε, λέγει το υποκάτω του θυσιαστηρίου, ό το αίμα των θυόμενων ζώων υποδέχεται»¹⁸⁴. Ο Τρίσταμ¹⁸⁵ μας πληροφορεί ότι τα σταφύλια που συλλέγονταν κατά τον τρύγο δεν μεταφέρονταν στις οικίες, αλλά το κρασί παραγόταν επιτόπου.

¹⁸² P.J. Baldensperger, "Women in the East," *Palestine Exploration Fund Quarterly Statement*, no. 1901 (n.d.): 252–73.

¹⁸³ C.L. W. Grimm, *Lexicon Graeco-Latinum in Libros, Λήμμα: Υπολήνιον* (N. Lipsiae, 1903), 440.

¹⁸⁴ Π. Τρεμπέλας, *Υπόμνημα Εις Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιον* (Αθήνα: Αδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ», 1972), 220.

¹⁸⁵ H.B. Tristram, *The Natural History of the Bible: Being a Review of the Physical Geography, Geology, and Meteorology of the Holy Land, with a Description of Every Animal and Plant Mentioned in Holy Scripture.*, 2nd ed. (London: Society for Promoting Christian Knowledge, n.d.), passim. Επίσης στο <https://archive.org/details/naturalhistoryof00tris/page/n9/mode/2up>

Εικόνα 20 Πατητήρι οινοποιείου 1600 ετών (Ramat Negev) (Davida Dagan, Israel Antiquities Authority)¹⁸⁶

Εικόνα 21. Οινοποιείο 1600 ετών παρεμβάλλεται σε οικοδομήματα (Ramat Negev)¹⁸⁷

Κάθε αμπελώνας διαθέτει το δικό του οινοποιείο. Αποτελείτο από **δύο δεξαμενές - σκάφες**, η μία κάτω από την άλλη και φτιαγμένες σε στερεό βράχο, στην πλαγιά του λόφου. Στο επάνω άκρο κοβόταν μια κοιλότητα, περίπου 1 μέτρο βάθος, 1,2 μέτρα μήκος και 0,3 με 0,9 μέτρα πλάτος. Η δεύτερη δεξαμενή - σκάφη ήταν μικρότερη, περίπου 1,2 μέτρα επί 0,9 μέτρα και από 12 έως 18 εκατοστά βάθος. Οι δύο δεξαμενές ήταν συνδεδεμένες με δύο ή τρεις μικρές σπές τρυπημένες μέσα στο βράχο, κοντά στον πυθμένα της επάνω δεξαμενής, έτσι ώστε, στα σταφύλια που εισέρχονται και πιέζονται προς τα κάτω, ο χυμός να ρέει προς την κατώτερη δεξαμενή. Ορισμένες από αυτές είναι πολύ μακρύτερες και πιο ρηχές.

Εικόνα 22. Υπολίθιον 1ου αι. μ.Χ. από την περιοχή της Ιερουσαλήμ.¹⁸⁸

Εικόνα 23. Ein Karem, αρχαίος τύπος κρασιού μέσα σε υδρίες

3.7. Σχολιασμός, συμπεράσματα, προεκτάσεις στη σημερινή εποχή

Επανερχόμενοι τώρα, στα 4 εισαγωγικά ερωτήματα της παρούσας μελέτης, «αν σήμερα είναι επίκαιρα τα μηνύματα της Καινής Διαθήκης σε ότι αφορά στην παραβολή των Κακών Γεωργών, θεωρούμε ότι εκ των παραπάνω αναλυθέντων προκύπτουν τα εξής:

1^ο ερώτημα: Γιατί ο Κύριος, απευθυνόμενος προς το εβραϊκό ιερατείο, χρησιμοποιεί την Παραβολή του Αμπελώνα στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιο;

Όπως αναφέρει ο Πατρώνος¹⁸⁹, «με απλά και κατανοητά για όλους λόγια ο Ιησούς, παίρνοντας **μια γνωστή σε όλους εικόνα από**

¹⁸⁶ <https://www.timesofisrael.com/1600-years-ago-soldiers-may-have-quaffed-wine-from-this-desert-press/>

¹⁸⁷ <https://www.timesofisrael.com/1600-years-ago-soldiers-may-have-quaffed-wine-from-this-desert-press/>

¹⁸⁸ "Winepress in Old City Jerusalem - History of the Wine Press - Wikipedia," accessed May 12, 2018,

https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_wine_press#/media/File:Winepress_in_Old_City_Jerusalem.jpg.

¹⁸⁹ Γ. Πατρώνος, Χριστιανισμός: Εκκλησία ή Θρησκεία (89,5 - Ραδιοφωνικός Σταθμός Εκκλησίας, 2012).

την καθημερινή ζωή, εκείνη του αμπελώνα και των αμπελουργών, εκθέτει πολύ **δύσκολες θεολογικές έννοιες**, που διαφορετικά θα ήταν αδύνατο να κατανοηθούν από τους απλοϊκούς και απαιδευτους ακροατές του. Έτσι, με την παραβολή, όχι μόνο έγινε απόλυτα κατανοητός ο λόγος του, αλλά και οι περισσότεροι την εξέλαβαν ως ένα θέμα που τους αφορούσε άμεσα». Όπως είδαμε στην ενότητα 3.2.2., στην **κλιμακωτή δομή πυραμίδας** των 3 συνοπτικών, η **παραβολή των κακών γεωργών του Αμπελώνα έχει θέση αιχμής του δόρατος** με το οποίο ο Κύριος **καταφέρεται εναντίον** :

- του **Ισραηλιτικού θρησκευτικού κατεστημένου** που μετέτρεψε την Εκκλησία του Θεού σε θρησκεία, συνεργαζόταν με τους κατακτητές Ρωμαίους και εκμεταλλεόταν αντί να «καλλιεργεί πνευματικά» τους ανθρώπους όλων των εθνών (συμπεριλαμβανομένων και των Εβραίων),
- του **διαχρονικού και οργανωμένου εγκλήματος** που καταδιώκει διαρκώς το καλό και αγαθό.

Η **παραβολή** δείχνει να αποτελεί:

- α) **συνδυατικό κρίκο** μεταξύ Παλαιάς και Καινής Διαθήκης (παρουσιάζεται σχεδόν αυτούσια από τον Ησαΐα και καταδεικνύει τον Κύριο ως τον ακρογωνιαίο λίθο που συνδέει τις δύο Διαθήκες),
- β) **κορύφωση της επίθεσης και προειδοποίησης** προς το Ισραηλιτικό Ιερατείο (αλλά και κάθε ιερατείου και ανίερης εξουσίας ανά τους αιώνες) που ξεκίνησε με την είσοδο του Ιησού στα Ιεροσόλυμα,
- γ) **σημείο καμπής**, μια και προαναγγέλλει τα γεγονότα που οδηγούν στην Σταύρωση, Ανάσταση και Ευαγγελισμό των εθνών (τον νέο Ισραήλ) στον Χριστιανισμό από τους Αποστόλους (αντικαταστάτες των κακών γεωργών – Ισραηλιτικού ιερατείου),
- δ) **ξεκάθαρο μήνυμα** ενάντια στην οποιαδήποτε άθεη, ειδωλολατρική και σκληρή ηγεσία που αυτοθεοποιείται, εκμεταλλεύεται τους ανθρώπους, κακοποιεί και σκοτώνει τους Πιστούς και προσπαθεί να οικειοποιηθεί αυτά που ανήκουν στο Θεό (όπως είδαμε, και 4 Ευαγγελιστές το αναφέρουν, οι τρεις συνοπτικοί με την παραβολή των **«Κακών Γεωργών του Αμπελώνα»**, και ο Ιωάννης με **«Το Κρίμα της Πόρνης»**).

2ο ερώτημα: Γιατί ο Κύριος χρησιμοποιεί στην παραβολή τον Αμπελώνα αντί κάτι άλλο, π.χ. ελαιώνα;

- Ο Αμπελώνας είναι κάτι **οικείο και ευχάριστο για τους ακροατές** Του Κυρίου, τότε αλλά και σήμερα.
- **Το Ισραήλ εκείνη την εποχή είχε πολλούς αμπελώνες**. Η Ναζαρέτ όπου μεγάλωσε ο Κύριος περιβαλλόταν από αμπελώνες. Η ζωή στους αμπελώνες τους καλοκαιρινούς μήνες ήταν ευχάριστη. Αυτό κάνει πιο εύπεπτο το μήνυμα του Κυρίου προς τους ακροατές Του.
- Στον οικογενειακό Αμπελώνα, τότε και σήμερα, **υπάρχουν όλα τα είδη οπωροφόρων δένδρων, όχι μόνον αμπέλια**, το οποίο **συνάδει με το μήνυμα του Κυρίου απευθύνεται προς όλα τα έθνη** (και όχι μόνον το έθνος του Ισραήλ, ή του εκάστοτε έθνους), τα οποία οι Γεωργοί (ιερατείο) όφειλαν και οφείλουν να καλλιεργούν με τον Λόγο Του.
- Ο **Πύργος του Αμπελώνα ήταν σύμβολο προστασίας, δύναμης και ορατότητας**. Ο Κύριος Ιησούς Χριστός και Θεός μας δείχνει ότι **ο ίδιος είναι η εκπλήρωση του συμβόλου του Πύργου** εντός της **Εκκλησίας (Αμπελώνας)**. Η δε Εκκλησία είναι ανοικτή και περιλαμβάνει όλα τα έθνη και φυλές στα οποία απευθύνει ο Κύριος τον Λόγο Του. Ζητά ο Κύριος από τους Αμπελουργούς Του να καλλιεργήσουν τον Αμπελώνα – Εκκλησία **όχι μόνον προς δικό τους όφελος** αλλά και για να αποδώσουν στον Κύριο μέρος των καρπών.
- Το προϊόν της Αμπέλου του Αμπελώνα, **ο οίνος**, θα δοθεί στον Μυστικό Δείπνο & έκτοτε στην Θεία Κοινωνία, όπου ενώνονται οι πιστοί ανά τους αιώνες με τον Κύριο αλλά και μεταξύ τους.

3ο ερώτημα: Γιατί ο Κύριος αναφέρεται στους Γεωργούς και τη συμπεριφορά τους;

Κατά την 1^η και πλέον αναλυμένη από Πατέρες και σύγχρονους ερμηνευτές **ερμηνευτική προσέγγιση**, ο Κύριος, απευθυνόμενος στους Αρχιερείς, Γραμματείς και Πρεσβύτερους αποδεικνύει ότι:

- δεν διαχειρίστηκαν σωστά ούτε φρόντισαν τον Αμπελώνα - Εκκλησία, δεν καλλιεργήσαν όλα τα φυτά-έθνη που περιείχε,
- ενδιαφέρθηκαν μόνο να εκμεταλλευτούν τον Αμπελώνα - Εκκλησία προς όφελός τους,
- εισήγαγαν και επέβαλλαν νομικές διατάξεις παρερμηνεύοντας την 1^η Διαθήκη κατά βούληση,
- ασέβησαν κατά του Ιδιοκτήτη του Αμπελώνα, των απεσταλμένων Του και του Υιού Του, τους οποίους κακοποίησαν και σκότωσαν,
- σκοτώνοντας τον μοναδικό Υιό του Ιδιοκτήτη, επεδίωξαν να οικειοποιηθούν παράνομα αυτό που δεν τους ανήκει (τον Αμπελώνα), **μέσω καταπάτησης, δεδομένου ότι ο κληρονόμος θα ήταν νεκρός και ο ιδιοκτήτης κάποια στιγμή θα απεβίωνε χωρίς να έχει άλλους κληρονόμους**,
- δεν γνώριζαν την Παλαιά (1^η) Διαθήκη (διότι δεν θυμόντουσαν την αναφορά του Ησαΐα στην ίδια παραβολή).

Κατά τις άλλες **δύο ερμηνευτικές προσεγγίσεις** που αναφέραμε, ο Κύριος, απευθυνόμενος στους οι Αρχιερείς, Γραμματείς και Πρεσβύτερους ουσιαστικά απευθύνεται τόσο στο οργανωμένο έγκλημα και τους «άρχοντες του κόσμου τούτου» όσο και σε καθένα μας προσωπικά προτρέποντας και προειδοποιώντας μας να μετανοήσουμε.

Κεφάλαιο 4. Αρχές Ηγεσίας προς μίμηση: η παραβολή της Αμπέλου

Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο θα ασχοληθώ με την αναζήτηση αρχών ηγεσίας προς μίμηση στην παραβολή της Αμπέλου στο κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο (Ιω 15,1-8). Η παραβολή αυτή έχει αμιγώς θεολογικό χαρακτήρα και αναφέρεται στο ότι οφείλουμε να είμαστε ενωμένοι με το Χριστό για να έχουμε Ζωή. Σκοπός της μελέτης θα είναι η αξιοποίηση της παραβολής για να εξάγουμε συμπεράσματα και αρχές για την ηγεσία. Θα αναλυθούν τα θεολογικά της νοήματα μέσα από το φίλτρο της ηγεσίας και τις προεκτάσεις τους στην ηγεσία στην σημερινή εποχή.

Η παραβολή βρίσκεται στο κέντρο του αποχαιρετιστήριου λόγου του Ιησού (Ιω 13-17) και παρουσιάζει την εικόνα της αμπέλου και των κλημάτων, κατά την οποία τα κλήματα ζωογονούνται από τον κορμό της αμπέλου. Στην εν λόγω παραβολή τα «κλήματα» είναι οι μαθητές του Ιησού Χριστού και κατ' επέκταση ολόκληρη η Εκκλησία, ενώ «η άμπελος η αληθινή» (Ιω 15,1) είναι ο ίδιος Ιησούς Χριστός.

Όσον αφορά στην **πλοκή του κατά Ιωάννη ευαγγελίου**, στον Πίνακα 3 φαίνεται ότι ο Ιωάννης ακολουθεί μια πλοκή που παρουσιάζει μια **ενεργητική προοπτική**. Στον πίνακα υπάρχουν τρεις άξονες πλοκής:

- Στον **άξονα Επικοινωνίας**¹⁹⁰, ο Θεός Πατέρας Ο άξονας επικοινωνίας συνεπώς αποτελείται από μια αποστολή που δίνεται από τον Αποστολέα Πατέρα στον Υιό. Το αντικείμενο αυτής της αποστολής είναι το έργο που έδωσε ο Πατέρας για να κάνει ο Ιησούς. Δεν υπάρχει κείμενο στο τέταρτο ευαγγέλιο στο οποίο να δίνεται αυτή η αποστολή. Προϋποτίθεται. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι η επικοινωνία μεταξύ Πατέρα και Υιού δεν υπάρχει. Κάθε άλλο: ο άξονας ή το κανάλι επικοινωνίας μεταξύ του αποστολέα και του παραλήπτη παραμένει ανοιχτό καθ' όλη τη διάρκεια της αφήγησης. Μερικές φορές αυτό γίνεται αντιληπτό από τον αναγνώστη από διάφορες δηλώσεις του Ιησού¹⁹¹.
- Στον **άξονα Θέλησης**, ο Ιησούς Χριστός, κάνει το Θέλημα αυτού που τον έστειλε: δίνει Ζωή στα παιδιά του Θεού («τόσο αγάπησε ο Θεός τον κόσμο που έδωσε τον μοναδικό Υιό του, ώστε όποιος πιστέψει σε αυτόν δεν θα πεθάνει αλλά θα έχει αιώνια ζωή»).
- Στον **άξονα Εξουσίας**, οι αντίπαλοι της αποστολής του Ιησού Χριστού κάνουν την εμφάνισή τους μετά το 5^ο κεφάλαιο. Αυτοί είναι οι θεομάχοι, οι εχθροί του Θεού. Όλοι τους με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στέκονται εμπόδιο στο να πραγματοποιήσει ο Ιησούς Χριστός την αποστολή του. Από την άλλη πλευρά του άξονα εξουσίας, δεν βλέπουμε να υπάρχουν Βοηθοί του Ιησού Χριστού στην αποστολή του. Ο Ιωάννης ο Βαπτιστής είναι ένας μάρτυρας και προφήτης. Οι μαθητές του Ιησού σίγουρα δεν φαίνεται να τον βοηθούν. Ακόμα και ο αγαπημένος μαθητής του επιδεικνύει έναν μάλλον παθητικό ρόλο. Οι μαθήτριάς του παρότι παρουσιάζονται στο ευαγγέλιο του Ιωάννη με πιο θετικό πρόσημο, δεν φαίνεται να τον βοηθούν πραγματικά στην υλοποίηση της αποστολής του. Το Άγιο Πνεύμα και ο Θεός Πατέρας είναι μεν παρόντες αλλά επίσης δεν φαίνεται να βοηθούν τον Υιό στην εκπλήρωση της αποστολής του.

		Άξονας Θέλησης	
Άξονας Επικοινωνίας	Αποστολέας ο Πατέρας Θεός	Αντικείμενο Να δώσει Ζωή στα παιδιά του Θεού	Αποδέκτης Ιησούς Χριστός
Άξονας Δύναμης και Εξουσίας	Αντίπαλοι Αρχιερείς, Γραμματείς, Φαρισαίοι, Καϊάφας, Ιούδας, Άνας, ο Κόσμος, ο διάβολος	Υποκείμενο Ιησούς Χριστός	Βοηθός κανένας

Πίνακας 3. Ενεργητική προοπτική πλοκής του κατά Ιωάννη ευαγγελίου.¹⁹²

Με βάση τα παραπάνω, στην πλοκή του ο Ιωάννης φαίνεται να παρουσιάζει τον Ιησού ως πραγματικό Ήρωα, που προσπαθεί να φέρει εις πέρας την αποστολή του μόνος εναντίον όλων. Παραδόξως όμως, μια λεπτομερέστερη ανάλυση μας δείχνει ότι ο διάβολος (εκτός από Αντίπαλος) προβάλλει και ως μοναδικός Βοηθός του Ιησού. «Αυτό τονίζει κάτι σημαντικό για τη φύση του κακού. Το κακό σπρώχνει τους ανθρώπους προς την πιο διεστραμμένη και ακραία συμπεριφορά μόνο για να βρουν ότι τελικά τα αποτελέσματα

¹⁹⁰ M.W.G. Stibbe, *John's Gospel* (New York: Taylor & Francis e-Library, 2001), 41.

¹⁹¹ Για παράδειγμα: 5.19, 5.30, 11.41-2, 12.28, 17.1.

¹⁹² M.W.G. Stibbe, *John's Gospel* (New York: Taylor & Francis e-Library, 2001), 40-45. Μετάφραση και χρωματισμός δικός μου.

έρχονται σε αντίθεση με την κακή πρόθεσή τους. Βλέπουμε ως εικονικό παράδειγμα αυτού το θάνατο του Ιησού. Εδώ ο διάβολος αναγκάζει τους Εβραίους και τους βοηθούς τους να δολοφονήσουν το Δότη της Ζωής. Το ειρωνικό σε αυτή τους την εχθρότητα είναι το εξής: θανατώνοντας τον Ιησού κάνουν ακριβώς αυτό που θα επιτρέψει στον Ιησού να φωνάξει, «Τελείωσε!». Επομένως, η στιγμή του προφανούς θριάμβου τους είναι ειρωνικά η στιγμή της μεγαλύτερης αποτυχίας τους!»¹⁹³.

Όσον αφορά λοιπόν στην **πλοκή** του κατά Ιωάννη ευαγγελίου, φαίνεται ότι ο Ιωάννης **εκτός της ενεργητικής προοπτικής**, ακολουθεί μια πλοκή που παρουσιάζει και μια **παθητική προοπτική**. Για τον ήρωα Ιησού, που μόνος του εναντίον όλων προσπαθεί να προσφέρει τη Ζωή στα γνήσια τέκνα του Θεού που τον πιστεύουν, ο Σταυρός είναι, στην πραγματικότητα, η θριαμβευτική έξοδος του και το μέσο ολοκλήρωσης της αποστολής του.

Όσον αφορά στο **κοινό** στο οποίο αρχικά απευθυνόταν ο Ιωάννης, «τα στοιχεία υποδηλώνουν ότι αρχικό αναγνωστικό κοινό του τέταρτου ευαγγελίου αποτελείτο κυρίως από Ελληνόφωνους Εβραίους Χριστιανούς που χρειάστηκε να ενθαρρυνθούν να συνεχίσουν να πιστεύουν ότι ο Ιησούς είναι ο Χριστός, ο Υιός του Θεού (Ιωάννης 20:31). Αυτή το κοινό διαμορφώθηκε σε ξεχωριστή κοινότητα ως αποτέλεσμα του αφορισμού πολλών μελών της από τις Εβραϊκές συναγωγές. Είχε επίσης ανοίξει τις πόρτες της σε Σαμαρείτες και Έλληνες (Ιω 4.4-42, 12.20-22). Για το λόγο αυτό, το τέταρτο ευαγγέλιο έχει πολλά Εβραϊκά αλλά και Ελληνιστικά χαρακτηριστικά. Αφενός ο Ιωάννης τακτοποίησε το περιεχόμενό του σε μορφή που γενικά αναγνωρίζεται από Έλληνες ως ένα είδος Βιογραφίας. Από την άλλη πλευρά, χρησιμοποίησε τις παραδόσεις της Παλαιάς Διαθήκης με τον πιο εξελιγμένο τρόπο για να φτιάξει το δικό του πρωταγωνιστή έτσι ώστε να έχει νόημα και για τους Εβραίους»¹⁹⁴

Λόγω ακριβώς του **χριστολογικού και εκκλησιολογικού περιεχομένου αυτής της παραβολής** το θέμα της παραβολής της Αμπέλου στο Ιω 15:1-8 αποτέλεσε αντικείμενο έρευνας αρκετών ερμηνευτών της Καινής Διαθήκης, τόσο των Πατέρων της Εκκλησίας και άλλων Εκκλησιαστικών συγγραφέων όσο και των σύγχρονων ερμηνευτών του κατά Ιωάννη Ευαγγελίου.

Σε αυτήν την παραβολή «ο Χριστός θέλει να παρηγορήσει τους μαθητές του ειδικά για δύο πράγματα: ένα αφορά στο παρόν, και αυτό ήταν το πάθος του. το άλλο αφορά στο μέλλον, και αυτό ήταν προβλήματα που θα αντιμετώπιζαν. Τους είχε ήδη μιλήσει και για τα δύο: 'Μην αφήνετε τις καρδιές σας να ανησυχούν', αναφερόμενος στο πρώτο, και 'να μην φοβάστε' (14:27), αναφερόμενος στο δεύτερο. Τώρα λοιπόν, αφού τους έχει παρηγορήσει για την αποχώρησή του (14:1), τους ενισχύει για τα προβλήματα που θα συναντήσουν, πρώτον, παρουσιάζει μια συγκεκριμένη εικόνα, και δεύτερον, μετακινείται από αυτήν στην πρόθεσή του (15: 3). Η εικόνα που παρουσιάζει είναι αυτή της αμπέλου και του αμπελουργού. Αναφέρει πρώτα την άμπελο, μετά τον αμπελουργό, και τέλος, την ανησυχία του αμπελουργού για τα κλαδιά της αμπέλου»¹⁹⁵.

Τα ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν στον παρών κεφάλαιο είναι τα ακόλουθα:

- α. **Τι συμβολίζει η Αμπελος** και τα **Κλήματα** στην Παραβολή της Αληθινής Αμπέλου στο κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο;
- β. Ποια είναι η **θέση** και ο **ρόλος** του Ιησού Χριστού στην παραβολή;
- γ. Για ποιο λόγο ο Ιωάννης επιλέγει να αναφέρει την παραβολή της Αληθινής Αμπέλου στο Ευαγγέλιό του;
- δ. Ποιες είναι οι **ομοιότητες** και **διαφορές** της παραβολής της Αληθινής Αμπέλου (Ιω 15.1-8) με τις παραβολές του Αμπελώνα στην Παλαιά Διαθήκη και τους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές;
- ε. Ποιος είναι ο **σκοπός της χρήσης της Αμπέλου - Αμπελώνα στην Παλαιά Διαθήκη, στα Συνοπτικά Ευαγγέλια** και στο κατά **Ιωάννη Ευαγγέλιο**;
- στ. Ποια είναι η **πιθανή σχέση ανάμεσα σε αυτές τις αναφορές**;
- ζ. Πώς εξηγείται η **μη αναφορά** της παραβολής της Αληθινής Αμπέλου από τους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές;
- η. Είναι επίκαιρα σήμερα τα μηνύματα της παραβολής της Αληθινής Αμπέλου;

4.1. Προκαταρκτική ερμηνευτική ανάλυση της περικοπής (Ιω 15.1-8)

4.1.1. Οριοθέτηση του κειμένου

Η υπό εξέταση ενότητα, εντάσσεται στο **τελευταίο δείπνο πριν το Πάθος**, όπου ο Ιησούς Χριστός :

- **Πλένει τα πόδια των μαθητών Του** (και μετ' έπειτα Αποστόλων), κάμπει τις αντιρρήσεις του Πέτρου λέγοντας ότι όποιος δεν δεχθεί να τον πλύνει δεν έχει θέσει κοντά Του, προλέγει την προδοσία του Ιούδα (13,1-20).
- **Προλέγει το Πάθος του**, το οποίο και ερμηνεύει ως δοξασμό του ίδιου και του Θεού. Εν συνεχεία δίνει στους μαθητές του την νέα εντολή της μεταξύ τους αγάπης κατά το πρότυπο της δικής του αγάπης προς αυτούς (13,31-35).
- **Προλέγει την τριπλή άρνησή του** Σίμωνα Πέτρου που διακήρυξε ότι είναι έτοιμος να θυσιάσει τη ζωή του για τον Ιησού (13,36-38).
- **Αναγγέλλει στους μαθητές του ότι θα τους ετοιμάσει τόπο διαμονής κοντά στον Θεό**. Παράλληλα

¹⁹³ M.W.G. Stibbe, *John's Gospel* (New York: Taylor & Francis e-Library, 2001), 46.

¹⁹⁴ M.W.G. Stibbe, *John's Gospel* (New York: Taylor & Francis e-Library, 2001), 62.

¹⁹⁵ Θ. Ακινάτης, *Commentary on the Gospel of John Chapters 13-21 Translated by F. Larcher and J. Weisheipf* (Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 2010), 96.

αυτοχαρακτηρίζεται ως η οδός, η αλήθεια και η ζωή, και, διδάσκει ότι όποιος γνωρίζει τον Ιησού, αυτός γνωρίζει και τον Πατέρα (14,1-14).

- Προαναγγέλλει στους μαθητές του ότι η απουσία του δεν σημαίνει ότι θα τους εγκαταλείψει. Αντίθετα, μόλις αποχωρήσει, ο Πατέρας του θα τους αποστείλει τον Παράκλητο, που θα είναι πάντοτε μαζί τους και μέσα τους (14,15-25).
- Παρέχει στους μαθητές την ειρήνη του, ως ισχυρότερος από τον κυρίαρχο του παρόντος κόσμου, ο θάνατός του θα είναι εκούσιος και η έσχατη πράξη υπακοής στον Πατέρα (14,27-31).
- «**ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν**» (14:31)¹⁹⁶
- λέει στους μαθητές την **Παραβολή της Αληθινής Αμπέλου** (15,1-8).
- **Εξηγεί ότι πιστότητα στην αγάπη του Ιησού σημαίνει τήρηση των εντολών του.** Εφόσον οι μαθητές τηρούν την εντολή της αγάπης, θεωρούνται από τον Ιησού όχι πλέον ως δούλοι, αλλά ως φίλοι του (15,9-17).
- **Ενημερώνει ότι ο κόσμος μισεί τους μαθητές του Ιησού, όπως μίσησε και τον ίδιο, και έτσι μισεί και τον Πατέρα.** Οι μαθητές θα δώσουν μαρτυρία για τον Ιησού στον κόσμο και θα διωχθούν από αυτόν (15,18-16,4).
- **Επανεπιβεβαιώνει ότι αποχώρηση του Ιησού από τον κόσμο προς τον Πατέρα σημαίνει την έλευση του Παρακλήτου.** Ο Παράκλητος θα ελέγξει τον κόσμο, ενώ θα φανερώσει την αλήθεια και τη δόξα του Ιησού στους μαθητές μεταφέροντάς τους αυτά που γνωρίζουν ο Πατέρας και ο Υιός (16,5-15).
- **Τους καθησυχάζει ότι η λύπη θα μετατραπεί σε χαρά μια και ο Ιησούς νίκησε τον κόσμο** (16,16-33).
- **Προσεύχεται για τους μαθητές του** (17), βγαίνει μαζί με τους μαθητές του και πηγαίνει στο κήπο όπου θα τον προδώσει ο Ιούδας (18,1).

«Το ότι ο Ιησούς χρησιμοποιεί την εικόνα της Αμπέλου δεν είναι παράξενο. Πέραν του γεγονότος ότι ο Ιησούς χρησιμοποίησε τη σύγκριση του Ησαΐα για το Ισραήλ με έναν αμπελώνα (Μάρκος 12: 1), οι αμπελώνες και τα αμπέλια αποτελούσαν μεγάλο μέρος της αρχαίας μεσογειακής ζωής, πολλοί ασχολούνταν με την αμπελοργία, και για αυτό συχνά χρησιμοποιούνται οι αμπελώνες για συγκρίσεις τόσο στη Μικρά Ασία (όπου βρισκόταν ο Ιωάννης) όσο και στο Ισραήλ, και στην Αίγυπτο»¹⁹⁷.

4.1.2. Κριτική κειμένου

Για την επιλογή του κειμένου με το οποίο θα ασχοληθώ, πραγματοποίησα **συγκριτικό έλεγχο των κειμένων BGT, BNT, GNT, BYZ & COG**¹⁹⁸. Βρέθηκαν ίδια μεταξύ τους τα BGT, BNT, GNT, και διαφορετικά με τα πρώτα αλλά ίδια μεταξύ τους τα BYZ & COG. Κριτικά, **το εκκλησιαστικό κείμενο είναι πιο περιφραστικό. Επιλέγω για την παρούσα μελέτη το κείμενο BGT** μια και η δομή του δείχνει ότι είναι το **απλούστερο, αρχαιότερο και δυσκολότερο, δεν δείχνει εξομαλυσμένο** από αντιγραφείς χωρίς όμως να λείπουν οι ατέλειες ούτε οι ανορθογραφίες, διότι μέσα στην απλότητα και ατέλεια εμφανίζεται ο Χριστός.

4.2. Ανάλυση επιλεγμένου προς μελέτη κειμένου της παραβολής

4.2.1. Ποιητική απόδοση κειμένου

Ακολουθώντας τις οδηγίες του Κώδικα Ευαγγελίων του καθηγητή Σ. Δεσπότη παρακάτω παρουσιάζεται το κείμενο σε ποιητική απόδοση, αφαιρώντας τους τίτλους, την αρίθμηση και την δομή των προτάσεων (δεδομένου ότι αυτά έγιναν εκ των υστέρων και σε πολλές περιπτώσεις είναι λάθος).

Εγώ είμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ
καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γεωργὸς ἔστιν.
πᾶν κλήμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν αἴρει αὐτό,
καὶ πᾶν τὸ καρπὸν φέρον καθαίρει αὐτὸ ἵνα καρπὸν πλείονα φέρῃ.
ἤδη ὑμεῖς καθαροὶ ἔστε διὰ τὸν λόγον ὃν λελάληκα ὑμῖν·
μείνατε ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν ὑμῖν.
καθὼς τὸ κλήμα οὐ δύναται καρπὸν φέρειν ἄφ' ἑαυτοῦ ἐὰν μὴ μένῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ,
οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ μένητε.
ἐγώ είμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα.
ὁ μένων ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν αὐτῷ οὕτως φέρει καρπὸν πολύν,
ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν.

¹⁹⁶ Εδώ φαίνεται να υπάρχει **τομή** στο κείμενο, που σηματοδοτείται **πιθανή αλλαγή τόπου**. Αυτό έχει μεγάλη σημασία, διότι διακόπτεται η προηγούμενη αλληλουχία. Σε αυτό το σημείο ο Κύριος φαίνεται να έχει ολοκληρώσει μια ενότητα αυτών που ἔλεγε στους μαθητές Του, και τους λέει να σηκωθούν για να φύγουν από εκεί όπου είναι. **Ίσως** τα επόμενα πολύ σημαντικά λόγια (από το 15.1 και μετά) ο Κύριος να τους τα λέει καθ' οδόν. Ίσως αυτή την ενεργειακή ανοιξιάτικη πασχαλινή νύχτα ο Κύριος να συνεχίζει την μετάδοση των λόγων Του ενώ περπατούν ανάμεσα σε καταπράσινους αμπελώνες. Ο πιθανός **αντίλογος** ότι «αυτά τα σημαντικά λόγια ο Κύριος δεν θα ρίσκε να μην τα ακούσουν κάποιοι μαθητές που περπατούν όχι τόσο κοντά Του ανάμεσα στα αμπέλια προσέχοντας μην παραπατήσουν», ίσως καταρρίπτεται από το γεγονός ότι ο Κύριος συχνάμίλαγε καθ' οδόν, σε ερήμους ή βουνά, και **τον άκουσαν καθαρά όλοι**. Διαβάζοντας όμως παρακάτω στο Ευαγγέλιο του Ιωάννη, παρατηρούμε ότι ο Κύριος, αφού ολοκλήρωσε τις διδασχές του προς τους μαθητές (στο 15 και 16), προσευχήθηκε για αυτούς (στο 17), και στο 18.1. «*Ταῦτα εἰπόν Ιησοῦς ἐξήλθεν συν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ πέραν τοῦ χειμάρρου τοῦ Κεδρών ὅπου ἦν κήπος, εἰς ὃν εἰσῆλθεν αὐτός και οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ*». Πιθανόν, **παρότι** ο Κύριος στο 14.31 τους σήκωσε ὀρθίους για να αποχωρήσουν από το δωμάτιο του Μυστικού Δείπνου, **ίσως τελικά να μην αποχώρησαν**.

¹⁹⁷ C. Keener, *The Gospel of John. A Commentary*, vol. 1 (Grand Rapids, Michigan: Baker Publishing Group, 2010), 988-989.

¹⁹⁸ Στο παράρτημα Π.4.1. παρουσιάζεται ο συγκριτικός πίνακας των κειμένων.

ἐὰν μὴ τις μένη ἐν ἐμοί,
ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ κλήμα
καὶ ἐξηράνθη
καὶ συνάγουσιν αὐτὰ
καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλουσιν
καὶ καίεται.
ἐὰν μείνητε ἐν ἐμοί καὶ τὰ ῥήματά μου ἐν ὑμῖν μείνη,
ὃ ἐὰν θέλητε αἰτήσασθε,
καὶ γενήσεται ὑμῖν.
ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη ὁ πατήρ μου,
ἵνα καρπὸν πολὺν φέρητε
καὶ γένησθε ἐμοὶ μαθηταί.

Στο παράρτημα παρουσιάζονται: (α) η μεταγραφή του κειμένου σε μεγαλογράμματη γραφή (Π.4.2), (β) το κείμενο της παραβολής στον σιναϊτικό κώδικα Codex Sinaiticus (Π.4.3.) και (γ) η μετάφραση του κειμένου με σχολιασμό (Π.4.4.).

4.2.2. Δραματική αναπαράσταση του κειμένου

Με βάση τους ερμηνευτικούς κανόνες του Κώδικα Ευαγγελίων του καθηγητή Σ. Δεσπότη παρουσιάζεται η ανάλυση του κειμένου της περικοπής εφαρμόζοντας τον ερμηνευτικό κανόνα της συνάφειας για να οδηγηθούμε στην ορθή ερμηνεία της παραβολής (αναλυτικά δεξ παράρτημα Π.4.5). Ως αφορμή θα χρησιμοποιήσουμε τη συνάφεια των δύο προηγούμενων κεφαλαίων (Ιω 13 - 14).

Στο Ιω 10.11-18 ο Κύριος παρομοιάζει τον εαυτό του με τον **καλό ποιμένα των δικών του προβάτων**, τα οποία τον γνωρίζουν και εκείνος τα γνωρίζει, όπως γνωρίζουν και τον Πατέρα Του.

¹¹ Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων·

¹² ὁ μισθωτὸς καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν, οὗ οὐκ ἔστιν τὰ πρόβατα ἴδια, θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον καὶ ἀφήσιν τὰ πρόβατα καὶ φεύγει· καὶ ὁ λύκος ἀρπάζει αὐτὰ καὶ σκορπίζει·

¹³ ὅτι μισθωτὸς ἔστιν καὶ οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων.

¹⁴ Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ καὶ γινώσκουσί με τὰ ἐμὰ,

¹⁵ καθὼς γινώσκει με ὁ πατήρ κάγω γινώσκω τὸν πατέρα, καὶ τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων.

¹⁶ καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης· κάκεῖνα δεῖ με ἀγαγεῖν καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσιν, καὶ γενήσονται μία ποίμνη, εἷς ποιμὴν.

¹⁷ Διὰ τοῦτό με ὁ πατήρ ἀγαπᾷ ὅτι ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχὴν μου, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν.

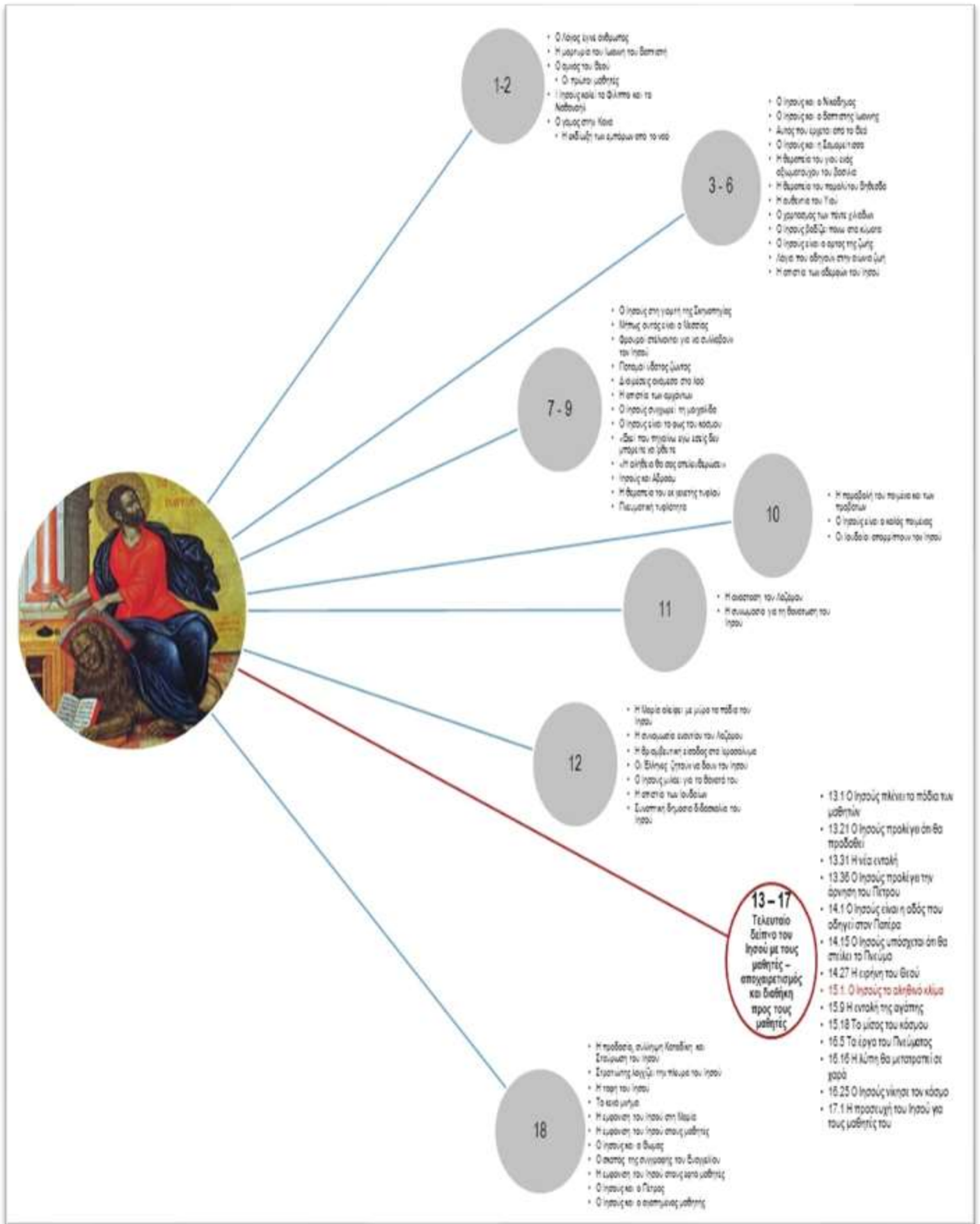
¹⁸ οὐδεὶς αἶρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ. ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν· ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔλαβον παρὰ τοῦ πατρὸς μου.

Στο Ιω 13-15 ο Κύριος στο τελευταίο δείπνο με τους μαθητές Του **δίνει τις τελευταίες του οδηγίες** ενώ πλησίαζε η ένδοξη ανύψωσή του στο τίμιο ξύλο του σταυρού: πλένει τα πόδια των μαθητών Του & προλέγει την προδοσία του Ιούδα (13, 1-20), προλέγει το Πάθος του ως δοξασμό του ίδιου και του Θεού και δίνει στους μαθητές Του την νέα εντολή της μεταξύ τους αγάπης (13, 31-35), προλέγει την τριπλή άρνησή του Πέτρου (13,36-38), αναγγέλλει στους μαθητές του ότι θα τους ετοιμάσει τόπο διαμονής κοντά στον Θεό, αυτοχαρακτηρίζεται ως **η οδός, η αλήθεια & η ζωή**, και διδάσκει ότι όποιος γνωρίζει τον Ιησού, αυτός γνωρίζει & τον Πατέρα (14,1-14), προαναγγέλλει στους μαθητές του ότι η απουσία του δεν σημαίνει ότι θα τους εγκαταλείψει, μια και θα έχουν πάντα μαζί τους τον Παράκλητο που θα τους στείλει ο Πατέρας (14,15-25), παρέχει στους μαθητές την ειρήνη του (14,27-31).

4.2.3. Συνάφεια παραβολής αμπέλου με ολόκληρο το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο

Στην παρούσα ενότητα, η διήγηση της παραβολής εξετάζεται στην ευρύτερη συνάφειά της ενότητας με την γενικότερη δομή του κατά Ιωάννην Ευαγγελίου. Στην εικόνα 9 με κόκκινο χρώμα σημειώνεται το σημείο όπου τοποθετείται η παραβολή στη δομή του κατά Ιωάννην Ευαγγελίου.

Παρατηρούμε ότι η Παραβολή της Αμπέλου (Ιω 15,1-8) βρίσκεται στο 2^ο μέρος του Ευαγγελίου (κεφ. 13-21), και συγκεκριμένα περιέχεται στον **Αποχαιρετιστήριο Λόγο** του Ιησού Χριστού προς τους μαθητές (Ιω 13-17). Ο λόγος αυτός προηγείται των κεφαλαίων 18-21 τα οποία περιέχουν μία αναλυτική περιγραφή της δίκης, του θανάτου και της αναστάσης του Ιησού Χριστού. Παρακάτω βλέπουμε σε **μορφή αντεστραμμένης πυραμίδας** την **κλιμακωτή δομή της ομιλίας του Χριστού προς μαθητές** (Ιω 13 – 17) στο τελευταίο δείπνο του Ιησού με τους μαθητές.

Εικόνα 24. Θέση Παραβολής αληθινής Αμπέλου στο μακροκείμενο του κατά Ιω Ευαγγελίου

Εικόνα 25. Δομή Αποχαιρετιστήριου Λόγου ή Διαθήκης του Ιησού Χριστού προς τους μαθητές σε μορφή αντεστραμμένης πυραμίδας.

Ξεκινώντας από τη βάση της πυραμίδας, βλέπουμε ότι ο Ιωάννης καταγράφει τη **νήψη των ποδιών των μαθητών** από τον Ιησού (Ιω 13:1-11). Στη συνέχεια ο Ιησούς Χριστός απευθύνεται **προς τους μαθητές Του (και την Εκκλησία) και τους λέει τις τελικές υποθήκες Του**. Οι μαθητές έχουν **απορίες**, τις οποίες εκφράζουν με **ερωτήσεις** στις οποίες απαντάει και τους υπόσχεται την αποστολή του Παράκλητου (Ιω 13:11-16,33). Όλη αυτή η ενότητα είναι γνωστή ως **αποχαιρετιστήριο λόγος** του Ιησού ή **Ευαγγέλιο της Διαθήκης**. Στο **κέντρο του αποχαιρετιστήριου λόγου συναντούμε την παραβολή της αμπέλου** (Ιω 15:1-8). Μετά, ο Ιησούς απευθύνεται προς τον Πατέρα Του με τα χέρια σηκωμένα προς τον ουρανό και προσεύχεται με την **αρχιερατική προσευχή** (Ιω 17:1-26).

4.3. Διαχρονική θεώρηση παραβολής του Ιω 15.1-8 στην Καινή και Παλαιά Διαθήκη

4.3.1 Συνάφεια του Ιω 15.1-8 με τους συνοπτικούς Ευαγγελιστές

Γενικά, σε αντίθεση με τους Συνοπτικούς, ο Ιωάννης παραθέτει μόνον επτά θαύματα – «σημεία» του Ιησού, και δεν παραθέτει καμία παραβολή. Φαίνεται να έχει αντικαταστήσει τις παραβολές με το συνδυασμό των «*εγώ είμι*» εκφράσεων του Χριστού, συνυφασμένων με συγκεκριμένες παραβολικές εικόνες ή σύμβολα όπως το ύδωρ, ο άρτος, ο ποιμήν, ο οίνος και η άμπελος, που δεν μαρτυρούν μόνο την αυτοσυνειδησία του Χριστού αλλά φέρνουν μέσα τους ολόκληρη τη δυναμική του σχεδίου της θείας οικονομίας, του οποίου επίκεντρο είναι ο Χριστός»¹⁹⁹.

Ειδικότερα τώρα όσον αφορά στους όρους «**άμπελών**», «**ἄμπελος**» και «**ἀμπελουργόν**», στην Καινή Διαθήκη τους συναντάμε:

- «άμπελών» στα Μτ 20:1.2.4.7.8, 21,28.33.39.40.41, Μκ 12:1.2.8.9, Λκ 13:6,20, 9.10.13.15.16, Α' Κορ 9:7
- «ἄμπελος» στα Μτ 26, 29, Μκ 14, 25, Λκ 22,18, Ιω 15:1.4.5, Ιακ 3,12, Αποκ 14,18.19
- «ἀμπελουργόν» στο Λκ 13,7²⁰⁰.

Στα **συνοπτικά Ευαγγέλια συναντούμε 3 παραβολές** όπου ο Ιησούς χρησιμοποιεί τον «**ἀμπελῶνα**», τις παραβολές «**των εργατών του αμπελώνος**» (Μτ 20,1-16), «**των δύο υιών**» (Μτ 21:28-32) και «**των κακών γεωργών του αμπελώνος**» (Μτ 21:33-46, Μκ 12:1-12, Λκ 20:9-19). Φαίνεται ότι αφενός η **θεματική του «ἀμπελῶνα»** ήταν οικεία στους συνοπτικούς ευαγγελιστές, και αφετέρου ότι **υπήρχε μία κοινή παράδοση και στους 4 Ευαγγελιστές**²⁰¹.

¹⁹⁹ Ι. Σκιαδαρέσης, *Ερμηνεία Περικοπών Ιωάννηας Γραμματείας*, 39 (Θεσσαλονίκη, n.d.).

²⁰⁰ C. Bruder, «*Ἄμπελος-Ἀμπελουργός*», (Μεταφρ. Ιωάννη Διώτη), *Ταμείον Της Αγίας Γραφής-Παλαιά Διαθήκη*, 36, vol. 1 (Αθήνα, 1993).

²⁰¹ S. Moody, *John* (Nashville: ANTC, 1999).

Στο παράρτημα Π.4.6. παρουσιάζεται το περιεχόμενο των τριών παραβολών. Σε αυτές τις παραβολές των συνοπτικών Ευαγγελίων, **με τον όρο «αμπελών» μπορεί να νοηθεί η βασιλεία του Θεού, η Εκκλησία του Θεού ή τα επιτεύγματα του Θεού.** Ο «χρόνος εργασίας εν τω αμπελώνα» είναι η παρούσα ζωή, ενώ οι «εργάτες» είναι οι άνθρωποι που καλούνται από τον Θεό σε έργα θεάρεστα²⁰².

Με βάση τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι:

- Οι παραβολές του «αμπελώνος» και των 4 Ευαγγελιστών προβάλλουν άμεσα ή έμμεσα την **αναφορά στον Θεό, είτε ως οικοδεσπότη του αμπελώνα** (Μτ 20:1, 21:33), είτε ως **πατέρα των δύο υιών** (Μτ 21:28), είτε ως **γεωργού της αμπέλου** (Ιω 15:1).
- Ο **Ιωάννης** δεν κάνει λόγο ούτε για **εργάτες** του αμπελώνα, ούτε για κάποιον **οικοδεσπότη** του αμπελώνα ή για **υιό** του, ούτε για **γεωργούς** του αμπελώνα όπως κάνουν οι συνοπτικοί. Αναφέρεται συγκεκριμένα στην «**άμπελο**» (**Ιησούς Χριστός**), στον «**γεωργό**» της αμπέλου (**Θεός**) και στα «**κλήματα**» (**μαθητές του Ιησού και αυριανούς ηγέτες της Εκκλησίας, Επισκόπους, Ποιμένες και Υπηρέτες του Λόγου και των ακολούθων πιστών στον ηγέτη Χριστό**).
- Οι συνοπτικοί με τις παραβολές της Αμπέλου εστιάζουν κυρίως στους **Αρχιερείς** και τους **Φαρισαίους** με τρόπο **ελεγκτικό**. Αντίθετα, ο ευαγγελιστής Ιωάννης δίνει στην παραβολή αμπέλου χαρακτήρα **προτρεπτικό**, και απευθύνεται στους **μαθητές** του Ιησού και **πρώτους ηγέτες των Χριστιανικών Εκκλησιών**, και κατ' επέκταση στους **μετέπειτα ηγέτες και στα μέλη της Εκκλησίας**, ως «**κλήματα**» της αληθινής αμπέλου, προβάλλοντας την προοπτική της καρποφορίας τους εφόσον παραμένουν ενωμένοι με τον Κύριο.
- Η παραβολή της αληθινής αμπέλου στο Ιω 15:1-8 **δεν έχει παράλληλα** στα συνοπτικά Ευαγγέλια²⁰³. Κατά τη γνώμη μου, δείχνει να σχετίζεται κατά έμμεσο τρόπο και να **λειτουργεί συμπληρωματικά προς τις 3 παραβολές που αφορούν σε αμπέλι των συνοπτικών Ευαγγελίων**.

4.3.2. Συνάφεια με Παλαιά Διαθήκη

4.3.2.1. Παλαιοδιαθηκικά παράλληλα στον όρο «Αμπελώνας»

Στην Παλαιά Διαθήκη (Π.Δ.) αναφορές στον Αμπελώνα υπάρχουν στα εξής: ΝΕΕΜΙΑΣ, ΚΕΦ 5, ΙΩΒ, ΚΕΦ ΚΔ, ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΣΟΛΟΜΩΝΤΟΣ, ΚΕΦ Θ, ΚΔ, ΑΣΜΑ ΑΣΜΑΤΩΝ, ΚΕΦ. Α, Β, Η, ΑΜΩΣ, ΚΕΦ. Ε, ΜΙΧΑΙΑΣ, ΚΕΦ. Α, ΗΣΑΙΑΣ, ΚΕΦ. Α, Γ, Ε, ΙΣΤ, ΛΖ, ΙΕΡΕΜΙΑΣ, ΚΕΦ. Ε, ΙΒ, ΙΕΖΕΚΙΗΛ, ΚΕΦ. ΚΗ, ΗΣΑΪΑΣ Ό Αμπελών τοῦ Γιαχβέ καί ἡ καταστροφή τῆς Βαβυλώνας (27:2-5)

Στην Π.Δ. χρησιμοποιείται η **εικόνα του Ισραήλ ως κλήματος**, το οποίο φυτεύει και φροντίζει ο Θεός, ώστε αυτό να καρποφορήσει. Ωστόσο **το κλήμα-Ισραήλ** πολλές φορές **δεν καρποφορεί ή άλλοι, και όχι ο Θεός, δρέπουν τον καρπό του** (βλ. Ψ.79:9-14· Ησ.5:1-7· Ιερ.2:21). Επίσης συναντάται στην Π.Δ. και η παράσταση της **σοφίας του Θεού ως κλήματος** που έχει πλούσια καρποφορία (Σοφ. Σειρ. 24:17). Η τελευταία αυτή παράσταση βρίσκεται **πιο κοντά στο Ιω. 15:1-8**, αφού ο Ιησούς, που εδώ απεικονίζεται ως κλήμα, είναι **ο σαρκωθείς Λόγος του Θεού**, που συγκεντρώνει όλα τα χαρακτηριστικά της παλαιοδιαθηκικής σοφίας του Θεού. Επιπλέον, ο Χ. Καρακόλης αναφέρει, σχετικά με τις «**ἐγώ εἰμι**» εκφράσεις στο κατά Ιωάννη ευαγγέλιο, «**αυτή η αινιγματική έκφραση του Ιησού παραπέμπει με βεβαιότητα στο όνομα του Θεού της Παλαιάς Διαθήκης, ο οποίος αποκαλύπτει για τον εαυτόν του απλώς και μόνο ότι υπάρχει, ότι είναι η κατεξοχήν ύπαρξη και τόσο υπερβατικός και υπεράνω της ανθρώπινης αντίληψης**»²⁰⁴. Τέλος, η **αναφορά σε κλήματα που δεν παραμένουν ενωμένα με την άμπελο**, περισυλλέγονται, πετιούνται στη φωτιά και καίγονται, **μοιάζει με το Ιεζ.15:1-8**, όπου ο προφήτης με παρόμοιο τρόπο προειδοποιεί ότι το αμπέλι που αποτυγχάνει στην καρποφορία του θα είναι καλό και χρήσιμο μόνο για τη φωτιά²⁰⁵.

Η **σημαντικότερη αναφορά του «άμπελώνος» στην Π.Δ.** που σχετίζεται άμεσα με το Ιω 15:1-8 εντοπίζεται στην «**παραβολή του κακού αμπελώνα**» (Ησ 5:1-7). Η παραβολή αυτή, έχει κάποιες μορφολογικές ομοιότητες με την παραβολή «των κακών γεωργών του αμπελώνος» που παρουσιάζουν οι τρεις συνοπτικοί (Μτ 21:33-46, Μκ 12:1-12, Λκ 20:9-19). Δεδομένου όμως ότι **ειπώθηκε λίγο πριν το πάθος του Ιησού, αναφέρεται σε συγκεκριμένα γεγονότα που αφορούν στον Ιησού.** Γι' αυτόν τον λόγο η παραβολή της Αληθινής Αμπέλου του Ιωάννη «**δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ανανέωση της παραβολής του Ησαΐα (Ησ 5:1-7)**»²⁰⁶. Στην επόμενη ενότητα θα συγκρίνουμε αυτές τις δύο παραβολές.

4.3.2.2. Ο Αμπελώνας στον Προφήτη Ησαΐα και στον Ιωάννη - ομοιότητες και διαφορές

Ανάμεσα στις δύο παραβολές της Αμπέλου του Ησαΐα (Ησ 5:1-7) και του ευαγγελίου του Ιωάννη παρατηρούμε τις παρακάτω ομοιότητες και διαφορές:

Ομοιότητες:

- Και στα δύο κείμενα ο **Θεός παρουσιάζεται ως ο «αμπελουργός» ή «γεωργός»** του αμπελώνα στον Ησαΐα και της

²⁰² Γ. Ρηγόπουλος, «*Ιησούς Χριστός. Η Αμπέλος η Αληθινή (Ιω 15:1-17)*» 1976 ΔΒΜ 4, 168.

²⁰³ Σ. Αγουρίδης, *Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο* τ. 2, ΕΚΔ, Θεσσαλονίκη 2005, 14.

²⁰⁴ Χ. Καρακόλης, «*Ο Ιησούς Ως ο Γιαχβέ Των Παλαιοδιαθηκικών Θεοφανιών*», *Θέματα Ερμηνείας Και Θεολογίας Της Καινής Διαθήκης* (Θεσσαλονίκη, 2002). 240.

²⁰⁵ Χ. Καρακόλης, «*Ο Ιησούς Ως ο Γιαχβέ Των Παλαιοδιαθηκικών Θεοφανιών*», *Θέματα Ερμηνείας Και Θεολογίας Της Καινής Διαθήκης* (Θεσσαλονίκη, 2002). 240.

²⁰⁶ Γ. Ρηγόπουλος, «*Ιησούς Χριστός. Η Αμπέλος η Αληθινή (Ιω 15:1-17)*». 168.

αμπέλου στον ευαγγελιστή Ιωάννη αντίστοιχα.

- Κοινή είναι επίσης η επιμελούμενη **φροντίδα του Θεού** για τον αμπελώνα στον Ησαΐα και για τα κλήματα της αμπέλου στον ευαγγελιστή Ιωάννη. Συγκεκριμένα, στον Ησαΐα ο Θεός φύτεψε τον αμπελώνα του στη γη της επαγγελίας, τον οποίο ως καλός αμπελουργός έσκαψε, περιέφραξε και ανέμενε από αυτόν να φέρει καρπό (Ησ 5:2). Στον ευαγγελιστή Ιωάννη, η δήλωση του Ιησού ότι όποιο κλήμα αποδίδει καρπό, ο Θεός το «καθαίρει», δηλώνει ακριβώς τη φροντίδα του Θεού για τα κλήματα του (Ιω 15:2).
- Κοινή είναι η **αναγγελία της τιμωρίας** τόσο του αμπελώνα, στον Ησαΐα, ο οποίος διέψευσε τις προσδοκίες του Θεού και δεν απέδωσε καρπούς παρά μόνο «άκάνθας», όσο και των **άκαρπων κλημάτων** στον ευαγγελιστή Ιωάννη. Η τιμωρία όμως είναι διαφορετική σε κάθε περίπτωση, όπως θα δούμε παρακάτω.

Διαφορές.

- Στο κείμενο του Ησαΐα ο αμπελώνας συμβολίζει τον **περιούσιο λαό του Θεού** (τον Ισραήλ), ενώ στον ευαγγελιστή Ιωάννη ο Αμπελώνας - «**ή άμπελος ή άληθινή**» συμβολίζει τον **Ιησού Χριστό**.
- Ο Ησαΐας **δεν κάνει αναφορά σε «κλήματα»** της αμπέλου όπως κάνει ο ευαγγελιστής Ιωάννης (συμβολίζουν τους μαθητές του Ιησού).
- Ο Ιωάννης χρησιμοποιεί τους όρους «**καθαίρει**» (Ιω 15:2) και «**άληθινή**» (Ιω 15:5), ενώ στο κείμενο του Ησαΐα δεν υπάρχουν τέτοιοι όροι.
- Στον Ησαΐα ο αμπελώνας Ισραήλ **έδωσε «άκάνθας»**, ενώ στον Ιωάννη τα **κλήματα - μαθητές είναι ήδη καθαροί και έτοιμοι να φέρουν πλούσιο καρπό** (Ιω 15:3).
- Η **ευθύνη της ακαρπίας**, στον Ησαΐα βαρύνει **όλο τον αμπελώνα** (Ισραήλ), ενώ στον Ιωάννη ευθύνονται **μόνο τα άκαρπα κλήματα** (όχι η άμπελος στο σύνολο της).
- Ως **τιμωρία**, του αμπελώνα ενώ στον Ιωάννη, ο Ιησούς αναφέρει την **ξήρανση**, την **αποκοπή από την αληθινή άμπελο**, και τη **ρίψη στη φωτιά** εκείνων των κλημάτων που δεν αποδίδουν καρπό (Ιω 15:6). Στον Ησαΐα η τιμωρία συνίσταται στην άρση του φράκτη και στην καταπάτηση του αμπελώνα από ξένους εισβολείς, προλέγει δηλαδή την **ολοκληρωτική καταστροφή** του (Ησ 5:4). Στον Ιωάννη, η τιμωρία συνίσταται στο ότι τα άκαρπα κλήματα αποκόβονται από την άμπελο, μαζεύονται και ρίχνονται στη φωτιά (Ιω 15:6).
- Ως προς τον **τρόπο ολοκλήρωσης**, το κείμενο του Ησαΐα κλείνει με μία **αρνητική χροιά** καθώς αναγγέλλεται η **τιμωρία του αμπελώνα, η καταπάτηση του από εισβολείς** (Ησ 5:7), λόγω του ότι παρά την εύνοια του Θεού ο **Ισραήλ αποστάτησε**. Το κείμενο του Ιωάννη έχει **αισιόδοξο και προτρεπτικό τόνο**, καθώς κλείνει με την **αναφορά στη δόξα του Πατρός** μέσα από την **καρποφορία των μαθητών του Ιησού**, και την **αναγγελία της μαθητείας**, η οποία συνδέεται άμεσα με την καρποφορία των μαθητών μέσω της διαρκούς σύνδεσης με τον Ιησού, όπως τα κλήματα της αμπέλου.

4.3.2.3. Παλαιοδιαθηκικά παράλληλα στην σύνδεση του ηγέτη με τον Χριστό

Στο Παροιμίες Σολομώντα συναντάμε συχνά την **προτροπή προς τους ηγέτες** (βασιλείς, άρχοντες) αλλά και γενικά σε κάθε άνθρωπο να **διατηρεί διαρκώς την σύνδεσή του με τον Θεό**:

- «ὁ πορευόμενος ὀρθῶς φοβεῖται τὸν Κύριον, ὁ δὲ σκολιάζων ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ ἀτιμασθήσεται» (Παρ 14:2). Εκείνος δηλαδή που έχει καλή διαγωγή και είναι τίμιος και ειλικρινής φοβάται (σέβεται) τον Θεό, ενώ εκείνος που βαδίζει στους κακούς δρόμους θα καταντροπιαστεί.
- «ἐπιγνώμων δίκαιος ἑαυτοῦ φίλος ἔσται, αἱ δὲ γνώμαι τῶν ἀσεβῶν ἀνεπιεικεῖς. ἁμαρτάνοντας καταδιώξεται κακὰ ἢ δὲ ὁδὸς τῶν ἀσεβῶν πλανήσει αὐτούς» (Παρ.12:26). Ο συνετός, ειλικρινής και ευσεβής άνθρωπος κάνει καλό πρώτα στον εαυτόν του. Η σύνδεσή του μέσω της πίστης με τον Χριστό βοηθά πρώτιστα τον ίδιο και τον καθιστά προνομιοῦχο στην κοινωνία, σημαντική προσωπικότητα που συμβάλει θετικά στην προαγωγή του συνόλου. Ενώ αντίθετα αυτοί που δεν πιστεύουν στον Χριστό, ὅσα χαρίσματα και ικανότητες και αν διαθέτουν, μειονεκτούν και συντείνουν στην αύξηση της κοινωνικής κακοδαιμονίας και ακαταστασίας.

4.3.3. Στενότερη συνάφεια του Ιω 15:1-8 μέσα στον αποχαιρετιστήριο λόγο του Ιησού – ερμηνευτικές προσεγγίσεις

Μελετώντας την πατερική και ακαδημαϊκή γραμματεία διακρίνουμε τις εξής ερμηνευτικές προσεγγίσεις:

- Ερμηνευτική προσέγγιση όπου η εστίαση είναι στην **σημασία των λέξεων «άμπελος» και «κλήμα»**.
- Ερμηνευτική προσέγγιση όπου αναλύονται τα ρήματα «**μένω**» και «**εγώ ειμί**» που χρησιμοποιεί συχνά ο Ιησούς.
- Ερμηνευτική προσέγγιση όπου η εστίαση είναι στον **Ιησού ως Άμπελος αληθινή και στις συνέπειες για αυτούς που αποχωρίζονται από αυτή**.
- Ερμηνευτική προσέγγιση **Πατέρων της Εκκλησίας (παλαιότερη) & Σύγχρονων ερμηνευτών (σύγχρονη)**.

Παρακάτω, θα παρουσιαστούν συνοπτικά αυτές τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις.

4.3.3.1. Ερμηνευτική προσέγγιση: η σημασία των λέξεων «άμπελος» και «κλήμα»

Κατά τους Καραγκούνη και Σάκκο υπάρχει **αλλαγή του νοήματος των λέξεων «άμπελος» και «κλήμα»**, ήδη πριν από τα πρωτοχριστιανικά χρόνια και άρα πριν από την εποχή του ευαγγελιστή Ιωάννη. Κατά την **αρχαιότητα**, με τις λέξεις «άμπελος» και «κλήμα» εννοούνταν η **κληματαριά** και η **κληματόβεργα** αντίστοιχα, ενώ με την μεταγενέστερη **σύγχρονη έννοια** των λέξεων εννοούνται ο **αμπελώνας** και το **δενδρύλλιο της αμπέλου** αντίστοιχα. Κατά τους Πατέρες της Εκκλησίας, στην παραβολή της Αμπέλου (Ιω 15:1-8) ο ευαγγελιστής Ιωάννης φαίνεται να χρησιμοποιεί τις λέξεις αυτές με την αρχική τους σημασία.²⁰⁷ Ο Καραγκούνης αναφέρει ότι ενώ **οι Πατέρες της Εκκλησίας**, γνώριζαν την αλλαγή που συντελέστηκε στη σημασία των όρων «*άμπελος*» και «*κλήμα*», ήδη πριν από την εποχή της συγγραφής της Καινής Διαθήκης, **για θεολογικούς λόγους ερμήνευσαν αυτούς τους όρους με την αρχική τους έννοια**.^{208, 209}.

Ο Ιωάννης, εκτός του Ευαγγελίου του, χρησιμοποιεί δύο φορές τον όρο «*άμπελος*» στο **Αποκ 14:18-19**. Σε αυτό το χωρίο η λέξη «*άμπελος*» **ταυτίζεται με την έννοια της λέξης «άμπελῶν»**, κάτι που **αυξάνει την πιθανότητα να είναι αυτή η επιδιωκόμενη σημασία του όρου** και στην παραβολή της αμπέλου στο Ιω 15:1-8 δεδομένου ότι είναι ο ίδιος ο συγγραφέας.

Ένα άλλο στοιχείο που συντελεί στην εξέλιξη της έννοιας των όρων «*άμπελος*» και «*κλήμα*» στο Δ' Ευαγγέλιο είναι τα ρήματα «*καθαίρει*» (Ιω 15:2) και «*έβλήθη*» (Ιω 15:6) που χρησιμοποιεί μάλλον σκόπιμα ο Ιωάννης στην Παραβολή. «*Καθαίρει*» σημαίνει **κλαδεύει**, και «στην αμπελουργία αυτό που κλαδεύεται είναι το αμπέλι (φυτό) και όχι τα κλήματα (κληματόβεργες)».²¹⁰ «*Εβλήθη*» σημαίνει **βγάζω, ξεριζώνω**, και προφανώς αναφέρεται στο αμπέλι (φυτό), καθώς είναι αδύνατο να ξεριζωθεί ένα κλήμα (κληματόβεργα) παρά μόνο να αποκοπεί, ενώ η «*άμπελος*», μπορεί να ξεριζωθεί από το έδαφος επειδή έχει τις δικές του ρίζες²¹¹.

Άρα ο **Αμπελώνας** είναι ο χώρος σε ένα **Αγρό** που περιλαμβάνει **αμπέλια** (φυτά) και το κάθε αμπέλι έχει **κλήματα** (κληματόβεργες). Ο Αμπελώνας φυτεύεται αμπέλια (φυτά). Τα μη καρποφόρα αμπέλια (φυτά) ξεριζώνονται, πετιούνται εκτός του Αμπελώνα και καίγονται. Τα καρποφόρα αμπέλια (φυτά) έχουν κλήματα (κληματόβεργες) τα οποία κλαδεύονται κατάλληλα από τον Αμπελουργό προκειμένου να αυξηθεί η παραγωγή του κάθε φυτού και όλου του Αμπελώνα.

Με βάση τα παραπάνω, το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουμε είναι ότι η εξήγηση που δόθηκε σχετικά με τους όρους «*άμπελος*» και «*κλήμα*» δεν αλλάζει την σχέση μεταξύ του Ιησού και των μαθητών του. Αλλάζει όμως το σκηνικό της παραβολής της αμπέλου, καθώς το νέο της νόημα, είναι σύμφωνο προς την αμπελουργία και την καλλιέργεια των αμπελιών.

Όσον αφορά στο **συμβολισμό της παραβολής της Αμπέλου** στο κατά Ιωάννη ευαγγέλιο, ο Dodd χαρακτηρίζει το Ιω 15:1-8 ως «ο **συμβολισμός της αληθινής αμπέλου**», όπως συμβολισμός είναι, κατά την γνώμη του, το «*ύδωρ ζών*», ο «*ἄρτος τῆς ζωῆς*», ο «*ποιμὴν ὁ καλός*» κ.ά. Επιπλέον, αποκαλεί αυτούς τους συμβολισμούς ως «*αλληγορίες*», και ισχυρίζεται ότι «*η εφαρμογή αυτών των συμβόλων είναι διαφορετική από την χρήση των παραβολών στα συνοπτικά Ευαγγέλια*».²¹² Κατά τη γνώμη του είναι σαφές από το ευαγγελικό κείμενο ότι οι αναφορές αυτές είναι **μεταφορές**, κατά τις οποίες **ο Ιησούς είναι η άμπελος, ο Πατήρ είναι ο αμπελουργός και οι μαθητές είναι τα κλήματα της αμπέλου**. Σε αυτό συμφωνεί και ο Άγιος Θωμάς ο Ακινάτης: «ο Χριστός ο ίδιος είναι το αμπέλι, και κάνοντας μια σύγκριση εξηγεί: «*λέει 'είμαι το αμπέλι' γιατί μοιάζει με αμπέλι, μολονότι φαίνεται μικρό, παρ' όλα αυτά ξεπερνά όλα τα δέντρα στη γλυκύτητα των καρπών του, όπως και ο Χριστός, αν και φαινόταν να περιφρονείται από τον κόσμο επειδή ήταν φτωχός, και φάνηκε μικρού αναστήματος, παρότι ήταν ντροπιασμένος παρήγαγε τα πιο γλυκά φρούτα*».²¹³.

4.3.3.2. Ερμηνευτική προσέγγιση: «μένω» και «εγώ ειμί»

Στο Ιω 15:1-17 εντοπίζουμε το ρήμα «*μένω*» 11 φορές, και συγκεκριμένα 7 φορές στην παραβολή της αμπέλου (Ιω 15:1-8), και 4 φορές στο Ιω 15:9-17. Ερμηνευτές προσπαθούν να απαντήσουν σε **δύο ερωτήματα**:

- από ποιον διατυπώνονται και προς ποιους απευθύνονται τα εν λόγω ρήματα;** και
- με ποιο θέμα σχετίζονται οι έντεκα (11) αναφορές του ρήματος «μένω» στους στίχους 1-17.**

Σχετικά με το (α) ερώτημα στις επτά από τις έντεκα φορές, ο Ιησούς είναι Εκείνος, ο οποίος διατυπώνει το ρήμα «μένω», απευθυνόμενος στους μαθητές του. Για παράδειγμα, στο στίχο 10 το ρήμα «μένω» (1^ο πρόσωπο) δηλώνει τον ίδιο τον Ιησού, εννοώντας εδώ ότι παραμένει ο ίδιος στην αγάπη του Πατρός του και ότι τηρεί τις εντολές Του. Σε τρεις περιπτώσεις, διαφοροποιείται το πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται το ρήμα μένω:

²⁰⁷ Χ. Καραγκούνης, *The Development of Greek and the New Testament* (Tubingen: WUNT). 254

²⁰⁸ Χ. Καραγκούνης, *The Development of Greek and the New Testament* (Tubingen: WUNT), 255.

²⁰⁹ Σ. Σάκκος, *Ερμηνεία Είς Το Κατά Ιωάννη Ευαγγέλιον*, vol. Β (Θεσσαλονίκη, 1973), 62

²¹⁰ Χ. Καραγκούνης, *The Development of Greek and the New Testament*. 258

²¹¹ Χ. Καραγκούνης, *The Development of Greek and the New Testament* (Tubingen: WUNT). 260

²¹² C.Dodd, *The Interpretation of the Fourth Gospel* (Cambridge, 1972). 134.

²¹³ Θ. Ακινάτης, *Comentary on the Gospel of John Chapters 13-21 Translated by F. Larcher and J Weisheipf*, 96.

- στους στίχους 4 και 16 το ρήμα «μένη» (3^ο πρόσωπο), αναφέρεται με μεταφορικό τρόπο στο κλήμα της αμπέλου (συμβολίζει τους μαθητές του Ιησού) και στον καρπό των κλημάτων αντίστοιχα.
- στο στίχο 7 το ρήμα «μείνη» (3^ο πρόσωπο), εννοεί «τὰ ρήματά», δηλαδή την διδασκαλία του Ιησού.

Όσον αφορά στο (β) ερώτημα, φαίνεται ότι **μέχρι τον στίχο 8** ο Ευαγγελιστής Ιωάννης με το ρήμα «μένω», στα πλαίσια της παραβολής της αληθινής αμπέλου, **τονίζει την μόνιμη παραμονή των μαθητών με τον Ιησού και την Εκκλησία**, ο οποίος είναι η αληθινή άμπελος. Ενώ **στους στίχους 9 – 17**, όπου αναπτύσσεται η εντολή της αγάπης κατά το πρότυπο της αγάπης του Πατρός προς τον Υιό του, **το ρήμα «μένω», έχει προτρεπτικό χαρακτήρα**. Παροτρύνει τους μαθητές να παραμείνουν στην αγάπη του Ιησού, κατά το πρότυπο της παραμονής του Ιησού στην αγάπη του Πατρός Του.

Σε ότι αφορά στην έκφραση «**εγώ είμι**», στο κατά Ιωάννη ευαγγέλιο την συναντάμε αρκετά συχνά. Είναι τυπικές εκφράσεις με τις οποίες ο Ιησούς αυτοαποκαλύπτεται, ομιλεί μέσα από αυτές και περιγράφει ποιος είναι, τι θέλει να κάνει για τους ανθρώπους και πώς οι άνθρωποι πρέπει να τον κατανοούν. Ταυτόχρονα υπογραμμίζει τον αποκαλυπτικό χαρακτήρα της δράσης του στον κόσμο. Πριν την παραβολή της Αμπέλου, ακούμε τον Κύριο να την χρησιμοποιεί αρκετές φορές:

- στην **Σαμαρείτιδα** λέει «**εγώ είμι, ό λαλῶν σοι**» ο Μεσσίας (Ιω 4:26),
- στον **όχλο** λέει «**εγώ είμι ό ἄρτος τῆς ζωῆς**» (Ιω 6:35), «**εγώ είμι ό ἄρτος ό ζῶν ό έκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς**» (Ιω 6:51),
- στους **μαθητές** του λέει «**εγώ είμι τῶ φῶς τοῦ κόσμου**» (Ιω 8:12), «**εγώ είμι ή θύρα τῶν προβάτων**» (Ιω 10:7), «**εγώ είμι ό ποιμῆν ό καλός**» (Ιω 10:11), «**εγώ είμι ή ἀνάστασις και ή ζωη**» (Ιω 11:25), «**εγώ είμι ή ὁδός και ή ἀλήθεια και ή ζωη**» (Ιω 14:6).

Ο Ατματζίδης ισχυρίζεται ότι με αυτές τις «εγώ είμι» εκφράσεις «ο Ευαγγελιστής Ιωάννης ακολουθεί ένα συγκεκριμένο σχέδιο, ξεδιπλώνει την μεσσιανικότητα του Ιησού, παρουσιάζει συμπυκνωμένο το ευαγγελικό του μήνυμα και έτσι αποκαλύπτει τον Υιό και τον Πατέρα».²¹⁴ Γι' αυτό οι εκφράσεις αυτές χαρακτηρίστηκαν μάλλον εύστοχα ως Ευαγγέλια σε μικρογραφία.²¹⁵ Ο π. Ιωάννης Σκιαδαρέσης αναφέρει ότι «η δυναμική και εξ αρχής προβολή της θεότητας του Χριστού στο ευαγγέλιο του Ιωάννη γίνεται κυρίως από τον ίδιο τον αποκαλυπτόμενο Χριστό είτε μέσα από τα «εγώ είμι» λόγια του, που είναι κατάσπαρτα μέσα στο ευαγγέλιο, είτε μέσα από «τα σημεία» που επιτελεί. Μέσα από αυτούς τους δύο δρόμους δίνει ο ίδιος ο Χριστός μαρτυρία για τον εαυτό του. Τα «εγώ είμι» δεν μαρτυρούν μόνο την αυτοσυνειδησία του Χριστού αλλά φέρνουν μέσα τους ολόκληρη τη δυναμική του σχεδίου της θείας οικονομίας, του οποίου επίκεντρο είναι ο Χριστός».²¹⁶

Ειδικότερα τώρα στην Παραβολή της Αμπέλου συναντάμε δύο φορές την ίδια «εγώ είμι» έκφραση: «**Εγώ είμι ή ἄμπελος ή ἀληθινή**». Κατά τον Σ. Δεσπότη, η **Ἄμπελος** είναι το **βασικό παράλληλο** του **Ποιμένα** (= Ηγέτη), όπως έχει αυτοχαρακτηρίσει νωρίτερα ο Κύριος τον εαυτό Του («εγώ είμι ό ποιμῆν ό καλός» στο Ιω 10:11) ενόσω διασταυρώνεται με ψευδοηγέτες - ψευδοποιμένες. Από τη μία έχουμε μια **αγροτική εικόνα** (άμπελος) και από την άλλη έχουμε μια **βουκολική-κτηνοτροφική εικόνα (ποιμῆν προβάτων)**. Επιπλέον, ο Δεσπότης ισχυρίζεται ότι στην παραβολή «**ο Υιός ταυτίζεται με την άμπελο. Έγινε ο ίδιος άμπελος. Επέτρεψε να φυτευτεί στη γη. Επαναλαμβάνεται παραδόξως εκ νέου το μυστήριο της Σαρκώσεως, περί του οποίου ομιλεί ο Ιωάννης στον Πρόλογο. Η άμπελος δεν είναι πλέον ένα δημιούργημα το οποίο αντικρίζει ο Θεός με αγάπη και το οποίο μπορεί όμως πάλι να το κατακόψει και να το πετάξει. Εν Υιῷ έγινε ο ίδιος άμπελος, ταυτίσθηκε το Είναι Του για πάντα με την άμπελο. Αυτή η άμπελος δεν μπορεί ποτέ πλέον ούτε να αποσχισθεί ούτε να αφευθεί στη λεηλασία. Ανήκει οριστικά στο Θεό. Διά του Υιού ζει διαρκώς ο Θεός μέσα σ' αυτή. Η επαγγελία έγινε αμετάκλητη, η ενότητα απαραβίαστη. Αυτό είναι το μεγάλο ιστορικό βήμα του Θεού, που συνιστά την ενδόμυχη εικόνα της παραβολής: η σάρκωση, ο θάνατος και η ανάσταση γίνονται ορατές σε όλο τους το μεγαλείο. Η άμπελος ως χριστολογική διατύπωση περιλαμβάνει ολόκληρη την Εκκλησιολογία. Σημαίνει την αδιάσπαστη συνύπαρξη του Θεού με τους δικούς Του, οι οποίοι διαμέσου αυτού και εν αυτώ είναι "άμπελος"**».²¹⁷

4.3.3.3. Ερμηνευτική προσέγγιση: «το ρήμα μένω και οι συνέπειες αποχωρισμού από τον Ιησού - Αμπελο»

Η ενότητα Ιω 15:1-17 διακρίνεται σε δύο υπο-ενότητες: (α) η παραβολή της αληθινής αμπέλου (Ιω 15:1-8) και (β) η εντολή της αγάπης προς τους μαθητές (Ιω 15:9-17), στις οποίες συναντάμε τη συχνή χρήση του ρήματος «μένω». Ο Ιησούς προτρέπει τους μαθητές, για την παραμονή τους σε αυτόν («μείνατε έν έμοί») και στην αγάπη του αντίστοιχα («μείνατε έν τῇ αγάπῃ»).

Σύμφωνα με τον Moloney,²¹⁸ στην υποενότητα της παραβολής της αληθινής αμπέλου (Ιω 15:1-8) περιέχονται δύο ομάδες στίχων:

- Ιω 15:1-5α: έχει ως κύριο θέμα την παραβολή της αληθινής αμπέλου και την **παραμονή των πιστών σε αυτήν, δηλαδή στον Ιησού**, που σηματοδοτείται από την κοινή διατύπωση της φράσης «εγώ είμι ή ἄμπελος (ή ἀληθινή)» στους στίχους 1 και 5α.

²¹⁴ Χ. Ατματζίδης, *Από Την Βιβλική Έρευνα Στην Πίστη Της Εκκλησίας. Συνοπτική Θεολογία Της Καινής Διαθήκης*, vol. Α ΒΒ 48 (Θεσσαλονίκη, 2010), 566

²¹⁵ J.Ashton, *John Ashton, Understanding the Fourth Gospel* (Oxford, 1991), 186.

²¹⁶ Ι. Σκιαδαρέσης, *Ερμηνεία Περικοπῶν Ιωάννειας Γραμματείας*, 39.

²¹⁷ Σ. Δεσπότης, *Δοκίμια Στο Κατά Ιωάννη: Ποίηση Και Θεολογία. Επίμετρο: Παιδαγωγικές-Ποιμαντικές Εφαρμογές Ευαγγελικών Περικοπῶν*. «Η Αμπελος Στο Ιω. 15», 283.

²¹⁸ F.Moloney, *The Gospel of John, SPS 4* (Minnesota, 1998), 419

- Ιω 15:5α-8: αναφέρεται στις **συνέπειες και τα αποτελέσματα της παραμονής ή μη στην αληθινή άμπελο**, που είναι ο Ιησούς.

Ο Ιησούς αναφέρει ότι εκείνος είναι το **αληθινό αμπέλι** και ότι ο Πατέρας του είναι ο **αμπελοργός**. Εξηγεί ο Άγ. Ακινάτης²¹⁹

- «Χρησιμοποιεί το "αληθινό" σε δεύτερο πρόσωπο για να ξεχωρίζει από το παραμορφωμένο ή χαλασμένο αμπέλι, το οποίο είναι ο Εβραϊκός λαός».
- «Ο αμπελοργός καλλιεργεί το αμπέλι. Για να καλλιεργήσει κάτι χρειάζεται να αφιερώσουμε το ενδιαφέρον μας σε αυτό. Και μπορούμε να καλλιεργήσουμε κάτι με δύο τρόπους: είτε να κάνουμε αυτό που καλλιεργείται καλύτερο, όπως καλλιεργούμε ένα χωράφι, ή προκειμένου να γίνουμε εμείς οι ίδιοι καλύτεροι μέσω της καλλιέργειας, αποκτώντας περισσότερη σοφία. Ο Θεός μας καλλιεργεί για να κάνουμε καλύτερα το έργο Του, αφού ξεριζώνει τους κακούς σπόρους από τις καρδιές μας».
- «Ο αμπελοργός ανησυχεί για δύο πράγματα: το αμπέλι και τα κλαδιά του. Το αμπέλι εδώ ήταν τέλειο και δεν χρειάζεται φροντίδα από τον αμπελοργό. Συνεπώς **όλη η φροντίδα του αμπελοργού θα κατευθυνθεί προς τα κλαδιά**. Ωστόσο, τα κλαδιά μιας αμπέλου έχουν τη φύση της, και έτσι αυτοί που είναι ενωμένοι με τον Χριστό είναι κλαδιά αυτής της Αμπέλου» είναι δηλαδή καλά κλήματα.
- «Του αμπελοργού **το ενδιαφέρον για τα κακά κλήματα** είναι στο να τα **αποκόψει** από την άμπελο». Και «δεν αποκόπτει μόνον εκείνα που κάνουν κακό καρπό, αλλά και εκείνα που αμελούν να κάνουν καλό καρπό»²²⁰.
- «Του αμπελοργού **το ενδιαφέρον για τα καλά κλήματα** είναι στο να τα **βοηθήσει** να φέρουν περισσότερο καρπό».

Εν συνεχεία ο Ιησούς μιλάει για την **ενότητα ή μη των κλημάτων στο αμπέλι και τις συνέπειες αντίστοιχα**.

- Η απομάκρυνση οδηγεί στην χαμηλή καρποφορία, στην αποκοπή και απομάκρυνση από το αμπέλι του Θεού, και οδηγούνται στην πυρά. Κανένα κλήμα δεν μπορεί από μόνο του να καρποφορήσει εάν δεν μείνει ενωμένο με το αμπέλι. Χωρίς τον Ιησού δεν θα μπορούσε να πράξει τίποτε.
- Η ενότητα με την Άμπελο-Ιησού-Εκκλησία οδηγεί στην καρποφορία, ο Ιησούς καθαρίζει με το λόγο Του & ο Αμπελοργός – Θεός τα φροντίζει - «κλαδεύει» για να αποφέρουν περισσότερο καρπό. Οι μαθητές λαμβάνουν την επιβεβαίωση του Χριστού ότι είναι καθαροί & την προτροπή να παραμείνουν ενωμένοι μαζί Του ώστε να μείνει και αυτός μαζί τους. Θα παραμείνουν σε εκείνον οι διδασκαλίες του Ιησού, και θα πραγματοποιούνται τα αιτήματά του. Η δόξα του Πατρός εκπληρώνεται με την πλούσια καρποφορία των μαθητών του Ιησού. Τέλος, η πλούσια καρποφορία συνδέεται άμεσα με την μαθητεία, καθώς αναφέρει ο Ιησούς ότι εκείνοι που θα φέρουν πλούσιο καρπό θα είναι οι μαθητές Του.

4.3.3.4. Ερμηνευτική προσέγγιση σύγχρονων ερμηνευτών

Σε αυτήν την ενότητα θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε ερμηνευτικά το κείμενο της παραβολής της αληθινής αμπέλου (Ιω 15,1-8) με τη βοήθεια σύγχρονων ερμηνευτών.

Εκτός από «Αληθινή Άμπελος»^{221, 222}, στο κατά Ιωάννη ευαγγέλιο ο Ιησούς Χριστός αποκαλεί τον εαυτό Του «Υιό του Θεού»^{223, 224}, «άρτο της Ζωής»²²⁵ «που κατέβηκε από τον ουρανό και χαρίζει τη ζωή»²²⁶, «Άλφα και Ωμέγα, πρώτος και ο έσχατος, αρχή και το τέλος.»²²⁷ «Αποδίδει δηλαδή, αυτούς και παρόμοιους τίτλους στον εαυτό Του. Είναι όμως δυνατόν να συλλέξουμε από τα Ευαγγέλια, τους αποστόλους και τους προφήτες 10000 φορές περισσότερους τίτλους που ισχύουν για τον Υιό του Θεού. Αυτοί οι τίτλοι αντιπροσωπεύουν είτε εκείνους που έγραψαν τα Ευαγγέλια, οι οποίοι εκθέτουν τη δική τους ιδέα για το τι είναι ο Ιησούς Χριστός, είτε επαίνους των αποστόλων με βάση αυτά που έχουν μάθει, είτε προαναγγελίες των προφητών για την επερχόμενη έλευση και παραμονή Του και δηλώσεις γι' Αυτόν με διαφορετικά ονόματα.»²²⁸

Όσον αφορά τώρα, συγκεκριμένα στον τίτλο «Άμπελος», μελετητές έχουν προτείνει ότι στο Ιω 15 πιθανόν αυτός ο τίτλος να παραπέμπει στα εξής:

- Στο Κρασί του Μυστικού Δείπνου (ίσως λίγο «τραβηγμένο», μια και ο Ιωάννης αν ήθελε, θα είχε κάνει σε αυτό το σημείο ξεκάθαρη αναφορά στον Οίνο του Μυστικού Δείπνου²²⁹).

²¹⁹ Θ.Ακινάτης, *Commentary on the Gospel of John Chapters 13-21 Translated by F. Larcher and J. Weishejpf*, 97-98.

²²⁰ Διαβάζουμε στο Mt 25:28 ότι το τάλαντο (χρήματα) αφαιρέθηκε από αυτόν που το έκρυψε αντί να το επενδύσει για να καρποφορήσει, και δόθηκε σε εκείνον που έφερε την καλύτερη απόδοση από την επένδυση των τάλαντων που του δόθηκαν. Επίσης στο Λκ.13:7 βλέπουμε τον Χριστό να διατάσσει την ξήρανση και κοπή της μη καρποφόρας σικιάς (προφανώς συμβολικά μια και δεν ήταν τότε καιρός καρποφορίας).

²²¹ Ιω 15:1

²²² Ιω 15:5

²²³ Ιω 10:36

²²⁴ Ιω. 17:1

²²⁵ Ιω 6:35

²²⁶ Ιω 6:51

²²⁷ Απ. 1:17, 22:13, 21:6

²²⁸ R.E. Heine translation of, *Origen Commentary on the Gospel According to John Books 1-10*, vol. 80, The Fathers of the Church a New Translation (Emmanuel School of Religion, Johnson City, Tennessee, USA: The Catholic University of America Press, Washington D.C., 1989), 60-62.

²²⁹ C. Keener, *The Gospel of John. A Commentary*, vol. 1 (Grand Rapids, Michigan: Baker Publishing Group, 2010), 1: 990.

- Στη Σοφία του Θεού²³⁰ (αν και η σημασία φαίνεται ασθενής λόγω του ευκαιριακού χαρακτήρα της αναφοράς στο χωρίο Σιράχ 24:17 όπου συγκρίνεται η Σοφία με ποικιλία δέντρων, ένα εκ των οποίων είναι το Αμπέλι ενώ ο προσκεκλημένος καλείται να φάει τα φρούτα της Σοφίας, όχι να τα παράγει²³¹).
- Στον αρχαίο ελληνικό ήρωα Ηρακλή (το αμπέλι είχε αφιερωθεί σε αυτόν σε ένα συγκεκριμένο νησί του Πόντου Aliean²³²)
- Στον αρχαίο ελληνικό θεό Διόνυσο (ο οποίος υποθετικά δώρισε το αμπέλι και το κρασί στους ανθρώπους και τους έμαθε να το καλλιεργούν).
- Στη βιβλική εικόνα του Ισραήλ ως Άμπελος²³³ ή ως Αμπελώνα²³⁴. Αυτό οδηγεί πολλούς στο να νομίζουν ότι ο Ιωάννης πιστεύει ότι οι Εβραίοι (και μόνον) που εμβολιάζονται τον Χριστό, και όχι απλώς τον εθνοτικό Ισραήλ, θα σωθούν από τον Θεό. Ωστόσο, η αντίρρηση σε αυτό είναι μεγάλη: μέσω της ταυτοποίησης με τον Χριστό οι πιστοί (Εβραίοι και Εθνικοί) περιλαμβάνονται στους ιστορικούς λαούς του Θεού^{235,236}

Από τις παραπάνω αναφορές φαίνεται ότι «η εικόνα της Αμπέλου προέρχεται μάλλον αναμφίβολα από τη Βίβλο και αφορά όχι μόνον τους εθνοτικά Εβραίους αλλά όλους όσους πίστεψαν στον Ιησού Χριστό»²³⁷.

Στην παραβολή ο Θεός παρουσιάζεται ως γεωργός (στίχοι 1-3). Θα μπορούσαμε ίσως να αναρωτηθούμε κατά πόσο οι Εβραίοι και οι Έλληνες αναγνώστες της παραβολής της Αμπέλου στο Ευαγγέλιο του Ιωάννη θα είχαν αναγνωρίσει την εικόνα του Θεού-Ηγέτη ως Αγρότη-Γεωργού που καλλιεργεί τον κόσμο. Η εικόνα του Θεού ως Γεωργού δεν είναι παράλογη. Δεδομένου ότι ο Θεός που από αγάπη έπλασε τον Κόσμο και τους Ανθρώπους, θέλει να τους φροντίσει και καλλιεργήσει ώστε να αναπτυχθούν και να καρποφορήσουν πνευματικά.

Η αναλογία του Θεού με Γεωργό, φαίνεται να είναι επιτυχημένη για τους εξής λόγους:

- Από όλα τα φρούτα το σταφύλι της Αμπέλου απαιτεί την περισσότερη προσοχή και περιποίηση²³⁸
- Εάν το αμπέλι είναι αδύναμο, ο Γεωργός - Αμπελογός το κλαδεύει περισσότερο, αφήνοντας λιγότερα φρούτα, και έτσι τον επόμενο χρόνο θα είναι πιο δυνατό και θα δώσει περισσότερα σταφύλια.
- Ο καλός Αμπελογός ξέρει να φροντίζει σωστά τα αμπέλια του ώστε αυτά να είναι όσο το δυνατόν πιο παραγωγικά από κάθε άποψη: κλαδεύει τα δυνατά αμπέλια νωρίτερα (ώστε να προμηθεύσουν καλύτερο ξύλο ως καύσιμη ύλη), και τα αδύναμα αμπέλια αργότερα - με την προϋπόθεση ότι δεν κάνει πολύ κρύο (ώστε να παράγουν καλύτερο καρπό)²³⁹.
- Αμπελογοί συμβουλεύουν ότι όταν κλαδεύουμε το αμπέλι πρέπει να τραβάμε το κλαδευτήρι προς τον εαυτό μας, μήπως αστοχήσουμε και τραυματίσουμε τον κορμό. Που σημαίνει ότι εάν κάποιος δεν αφαιρέσει σωστά τους βλαστούς, μπορεί να προκαλέσει ζημιά στο αμπέλι²⁴⁰. Ο Θεός ως ο πλέον άριστος των Αμπελογών κλαδεύει χωρίς να βλάπτει το αμπέλι.
- Ο Αμπελογός κλαδεύει και «καθαρίζει» (καθαίρει) το αμπέλι από τα μη παραγωγικά / ξερά κλήματα όπως, κατ' αναλογία ο Χριστός καθάρισε πνευματικά την καρδιά και έπλυσε σωματικά τα πόδια των μαθητών Του.

Από τις παραπάνω αναφορές φαίνεται ότι: **οι αμπελογικές πρακτικές προσφέρονται για άμεσες αναλογίες σχετικές με την ηθική καλλιέργεια**, και ότι οι αναγνώστες του Ευαγγελίου, ανεξαρτήτου εθνότητας, θα μπορούσαν τότε (και σήμερα) να αναγνωρίσουν τον Θεό (Ηγέτη)²⁴¹ ως Αγρότη-Γεωργό της Αμπέλου²⁴².

Για τους στίχους 4-8 υπάρχουν δύο κατηγορίες ερμηνευτικής φιλολογίας, η παλαιότερη και η πιο σύγχρονη. Κατά την παλαιότερη ερμηνευτική φιλολογία, οι στίχοι 4-8 εκφράζουν τη μυστική ενότητα του Χριστού με τους πιστούς του. Αυτή η εξαρτημένη σχέση του πιστού από τον Χριστό σημαίνει τη χριστιανική καρποφόρα ζωή, αλλά και τη μόνη δυνατότητα παραμονής των κλημάτων επί της αμπέλου. Αυτού του είδους η σχέση εξαρτάται από δύο παράγοντες: την αγαπητική σχέση και την τήρηση των εντολών. Αυτήν τη σχέση των κλημάτων προς την Άμπελο, είναι τριών ειδών: είτε σχέση υπακοής και αγάπης, είτε επανάσταση κατά του Θεού ή αδιαφορίας για Αυτόν.

Κατά την σύγχρονη ερμηνευτική φιλολογία, το ότι ο Θεός παρουσιάζεται ως Γεωργός και όχι ως Αμπελογός, παραπέμπει μάλλον σε καλλιεργητή που μεταξύ άλλων καλλιεργεί και αμπέλια (πιθανόν ελιές, σύκα, κ.α. που ήταν δημοφιλή στις περιοχές γύρω

²³⁰ Στο Σιράχ 24:17 «εγώ ως Άμπελος βλαστήσασα χάριν, και τα άνθη μου καρπός δόξης και πλούτου» και στο 24:23 η Άμπελος ταυτίζεται με τη Σοφία και το Νόμο «ταύτα πάντα βίβλος διαθήκης Θεού Υψίστου, νόμον ον ενετείλατο ημίν Μωυσής κληρονομίαν συναγωγαίς Ιακώβ».

²³¹ C. Keener, *The Gospel of John. A Commentary*, vol. 1 (Grand Rapids, Michigan: Baker Publishing Group, 2010), 991

²³² O. Hekster, "Of Mice and Emperors: A Note on Aelian: 'De Natura Animalium' 6.40," *Classical Philology* 97 (2002), 1.

²³³ Ησ. 27:2-6; Ιερ. 2:21; Ιεζ. 15:2-6; 17:5-10; 19:10-14

²³⁴ Ησ. 5:1-7

²³⁵ Βλ. π.χ. Γαλ. 3:16-29

²³⁶ C. Keener, *The Gospel of John. A Commentary*, vol. 1 (Grand Rapids, Michigan: Baker Publishing Group, 2010), 992

²³⁷ C. Keener, *The Gospel of John. A Commentary*, vol. 1 (Grand Rapids, Michigan: Baker Publishing Group, 2010), 991-992

²³⁸ Σε αντίθεση με το αμπέλι, οι ελιές δεν χρειάζονται ιδιαίτερη περιποίηση πέραν του κλαδέματος (Βιργίλιος, *Virgil / with an English Translation by H. Rushton Fairclough ; Revised by G.P. Goold.*, vol. 2 Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1999)..

²³⁹ Pliny. *Natural History. Translated by H. Rackham, W. H. S. Jones, and D. E. Eichholz. 10 Vols. LCL. Cambridge: Harvard University Press, 1938-1962.*

²⁴⁰ P. Cair.Zen, "Catalogue Des Antiquités Égyptiennes Du Musée Du Caire: Zenon Papyri, Vols. 1-4. Edited by C. C. Edgar," ca 250AD, 27-29.

²⁴¹ Δική μου προσθήκη.

²⁴² C. Keener, *The Gospel of John. A Commentary*, vol. 1 (Grand Rapids, Michigan: Baker Publishing Group, 2010), 993-995

από τη Μεσόγειο), χωρίς όμως να παραπέμπει σε συγκεκριμένη ποικιλία αμπελιού²⁴³. Επιπλέον, οι στίχοι 4-8 εκφράζουν κάτι ανάλογο προς την εικόνα του Απ. Παύλου περί **του σώματος της Εκκλησίας και των μελών της** (Α' Κορ 12:27). Τονίζεται η ιστορία των σχέσεων της **Εκκλησίας προς τη Συναγωγή**, κάτω από τις διάφορες μορφές που είχε πάρει μέχρι την τελική αποκοπή των Χριστιανών. Το κεφάλαιο 15 δεν αφορά τον Ισραήλ και τη χριστιανική Εκκλησία αλλά πρόκειται για μία εικόνα που προβάλλει τη **σύγκρουση ανάμεσα στην Εκκλησία και τη Συναγωγή**. Μέσα δηλαδή από την εικόνα του αμπελιού, που ο γεωργός μάταια προσπαθεί να φροντίσει ώστε να δώσει καρπό, **καταλήγει στην απόφαση να φυτέψει νέο αμπέλι, την αληθινή άμπελο**. Εδώ δεν έχουμε λόγο περί αναχώρησης του Ιησού εκ του κόσμου. Η κατάσταση που αντιμετωπίζουμε εδώ είναι αυτή της **σύγκρουσης Εκκλησίας και Συναγωγής** (Ιω 16:1-4). Η Συναγωγή απέρριψε και εξεδίωξε τα μέλη της που ομολογούσαν τον Ιησού Μεσσία. Σύμφωνα, μάλιστα, με μαρτυρία των Ευαγγελίων προχώρησαν και στη θανάτωση κάποιων πιστών (Μτ 10:21). Ενώ δηλαδή η Συναγωγή με το *Pirke Haminim*²⁴⁴ (83 μ.Χ.) αποφάσισε την απόρριψη των Χριστιανών από τη Συναγωγή, **ο Δ' Ευαγγελιστής απαντάει σε μια τέτοια ενέργεια απορρίπτοντας από την Εκκλησία, την Αληθινή Άμπελο, όλους εκείνους που σύχναζαν και στη Συναγωγή**. Εδώ, όπως και στις άλλες τελικές υποθήκες του Ιησού, το κύριο ενδιαφέρον του Ιωάννη είναι **η ζωή της Εκκλησίας, με την έννοια του ποιοι είναι και ποιοι δεν είναι οι αληθινοί μαθητές του Ιησού**.²⁴⁵ Όταν ο Χριστός λέει στους μαθητές του «μείνετε μαζί μου» μια και «Εγώ είμαι η Ζωή», και «όποιοι απομακρύνεται από εμένα, αποκόπτεται, ρίχνεται στη φωτιά», και πεθαίνει, **η άμπελος μετατρέπεται σε μέσο υπέρβασης του θανάτου, στο δέντρο της Ζωής**. Επιπλέον, κατά τον Δεσπότη, ο τελευταίος «εγώ εμί» λόγος του Κυρίου αποτελεί μέρος της Διαθήκης που αφήνει στους μαθητές του πριν τον θάνατο-ύψωση ώστε να υπερνικήσουν τον ψυχολογικό θάνατο που θα νιώσουν όταν τους πετάξουν έξω από την συναγωγή. Ταυτόχρονα **το ζητούμενο είναι να γίνουν Όχι απλώς Ζωοδόχος Πηγή αλλά Κανά για το περιβάλλον** παραμένοντας γειωμένοι στον Χριστό²⁴⁶.

Όσον αφορά τους καρπούς που η Άμπελος θα προσφέρει ως δώρα στα συνδεδεμένα με εκείνην κλίματα, ο Heine αναφέρει²⁴⁷ ότι αφού ο Ιησούς Χριστός είχε εκτελέσει πράξεις εναντίον των αντιπάλων του, «έπλυνε με κρασί τη στολή του και με το αίμα των σταφυλιών την περιβολήν του»²⁴⁸, «ανέβηκε θριαμβευτικά ψηλά» στον Πατέρα, «τον αμπελοουργό της αληθινής αμπέλου»²⁴⁹, «πήρε μαζί του αιχμαλώτους»²⁵⁰, μπορεί να ξανά κατέβει και να φέρει (ως Άμπελος Αληθινή)²⁵¹ διάφορους καρπούς ή «δώρα στους ανθρώπους»²⁵². Μεταξύ αυτών των δώρων ήταν οι «πύρινες γλώσσες που μοιράστηκαν από μία στον καθένα από τους αποστόλους»²⁵³, και «οι άγιοι άγγελοι που θα είναι παρόντες σε κάθε πράξη τους και θα τους γλυτώνουν από κάθε κίνδυνο»²⁵⁴.

Παρακάτω θα παραθέσω μια συνοπτική παρουσίαση των στίχων 15:1-8 με βάση την ερμηνεία των Πατέρων της Εκκλησίας.

4.3.3.5. Ερμηνευτική προσέγγιση Πατέρων της Εκκλησίας

Στο **στίχο 1** της παραβολής της αμπέλου παρατηρούμε ότι **ο όρος «άμπελος»** παρατίθεται με **μεταφορική έννοια από τον ίδιο τον Ιησού για τον εαυτό του**, για να προβάλλει την ζωτική σχέση, την οποία έχει καθιερώσει ο ίδιος με τους μαθητές του. Επίσης, στο στίχο αυτό δηλώνεται ότι ο Πατέρας είναι ο γεωργός της αμπέλου. Στο α' ημιστίχιο «**Εγώ εμί η άμπελος η αληθινή**» προβάλλεται **το μυστήριο της ενανθρωπήσεως του Υιού**. «Επειδή ο Ισραήλ αποδείχθηκε ανάξιος αμπελώνας (Ησ 5:1-7), γι' αυτό ο ίδιος ο Κύριος έγινε άνθρωπος και εμφανισθείς ενώπιον του Πατρός έγινε αυτός η άμπελος η αληθινή. Επομένως, η φράση του πρώτου στίχου «**η άμπελος η αληθινή**» αντιπαραβάλλει τον Ιησού με τον Ισραήλ της Παλαιάς Διαθήκης, τονίζοντας την έλλειψη καρποφορίας αλλά και τον πνευματικό εκφυλισμό του Ισραήλ»²⁵⁵. «Ο Ιησούς ως «η άμπελος η αληθινή» είναι το αμπέλι εκείνο που θα δίνει αιώνια στο Θεό καρπό και ουδέποτε θα αποστατήσει. Οι άνθρωποι είναι τα κλήματα της αμπέλου»²⁵⁶. «Προϋπόθεση για καρποφορία των ανθρώπων είναι η επιμονή στο να παραμείνουν ('μείνετε') σε σύνδεση με τον Ιησού Χριστό (15:4). Ο όρος μείνετε εμφανίζεται έντεκα φορές στο 15:4-16, κυριαρχώντας θεολογικά ακριβώς όπως η Άμπελος και ο καρπός της κυριαρχούν σαν εικόνα. Εκείνοι που πραγματικά μένουν συνδεδεμένοι θα φέρουν καρπούς²⁵⁷ επειδή έχουν το Πνεύμα²⁵⁸. Το επίμονο κάλεσμα στην διατήρηση της σύνδεσης με τον Χριστό δεν προκαλεί έκπληξη αν ληφθούν υπόψη τα πιθανά εσωτερικά προβλήματα της

²⁴³ C. Keener, *The Gospel of John. A Commentary*, vol. 1 (Grand Rapids, Michigan: Baker Publishing Group, 2010), 989

²⁴⁴ Κ. Ζάφρας, *Ιστορία Της Εποχής Της Καινής Διαθήκης*, vol. Β (Αθήνα, 2008), 116-144.

²⁴⁵ Σ. Αγουρίδης, *Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο*, 116-144, (οι υπερτονισμοί με **bold** δικοί μου).

²⁴⁶ Σ. Δεσπότης, ομιλία «Η Άμπελος στο Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο», συνέδριο "ΤΟ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ" του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Θεολογία και Κοινωνία (Καλάβρυτα 17/11/2018), (οι υπερτονισμοί με **bold** δικοί μου).

²⁴⁷ Heine translation of, *Origen Commentary on the Gospel According to John Books 1-10*, 80: 247.

²⁴⁸ Γεν. 49:11

²⁴⁹ Ιω 15.1

²⁵⁰ Ψαλ. 67:19

²⁵¹ Δική μου προσθήκη.

²⁵² Εφ. 4:8

²⁵³ Πραξ. 2:3

²⁵⁴ Ψαλ. 33:8

²⁵⁵ S. Moody, *John* (Nashville: ANTC, 1999).

²⁵⁶ G. Beale and D. Carson, *Commentary on the New Testament Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης. Use of the Old Testament* (Michigan, 2008), 491.

²⁵⁷ Πρβλ.1 Ιω 2:6.

²⁵⁸ Πρβλ.1 Ιω 3:24, 4:13.

χριστιανικής κοινότητας στην οποία απευθύνεται ο Ιωάννης²⁵⁹ ιδιαίτερα δε στο πλαίσιο και της εχθρότητα του κόσμου^{260,261}. Υπό αυτήν την οπτική, για τη χρήση της φράσης «η άμπελος η αληθινή», «έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η σύλληψη και η εκτέλεση της εικόνας της αμπέλου στον Ιωάννη, μπορεί να θεωρηθεί ως ένα νέο οικοδόμημα πάνω σε παλιά θεμέλια».²⁶² Ο χαρακτηρισμός του Ιησού ως «Άμπελος» συμβολίζει τις ιδιότητες της αμπέλου που προσιδιάζουν στον Ιησού Χριστό. Κατά τον Μέγα Βασίλειο ο χαρακτηρισμός αυτός του Ιησού, σκιαγραφεί τις «**ποικίλες ενέργειες και ευεργεσίες του Κυρίου προς τον κόσμο**».²⁶³ Επίσης, ο Κλήμης Αλεξανδρείας χαρακτηρίζει αλληγορική την προσωνυμία του Ιησού ως αμπέλου και τονίζει ακόμη ότι **η επιμέλεια και η γεωργική τέχνη του Θεού φέρει στα κλήματα τον καρπό**. Η αιτιολόγηση της αλήθειας αυτής στηρίζεται στο γεγονός ότι **ο Ιησούς ως άμπελος αποτελεί την ρίζα κάθε αγαθού**. Είναι ο ίδιος η σφραγίδα της καλής ποιότητας της αμπέλου, η οποία με την σειρά της εγγυάται την βέβαιη καρποφορία των κλημάτων²⁶⁴. Ο προσδιορισμός «**αληθινή**», τον οποίο αποδίδει στην άμπελο ο Ιησούς, αιτιολογείται από τους πατέρες ως εξής: Ο Χριστός είναι η **αληθινή άμπελος**, διότι ως Υιός και Λόγος του Θεού έγινε κατ' **εικόνα του αληθινού Θεού**. Με την ενανθρώπιση ο Υιός φυτεύθηκε στη γη, για να εκριζωθεί η κατάρρα, που δόθηκε εξαιτίας της παρακοής του Αδάμ²⁶⁵ Ο Χριστός ως η αληθινή άμπελος καρποφορεί την αλήθεια και οι μαθητές του, που είναι τα κλήματα της αμπέλου και οι οποίοι είναι μιμητές του Κυρίου, ζουν και φέρουν τον καρπό της αλήθειας²⁶⁶ Στο β' ημιστίχιο «**και ο πατήρ μου ο γεωργός εστι**» τονίζεται ότι η αξία της αμπέλου, δηλαδή του Ιησού, ενισχύεται από το γεγονός ότι ο Θεός είναι ο επιμελητής και ο γεωργός της. «**Ανάγκη επιμελείας δεν έχει η ρίζα, που είναι ο ίδιος ο Χριστός, αλλά τα κλήματα, δηλαδή οι πιστοί. Η άμπελος είναι ανενδεής, τέλεια και αληθινή, τα κλήματα όμως είναι αυτά που έχουν ανάγκη καλλιέργειας και συνέργειας, για να φτάσουν στην καρποφορία και να μη μείνουν άκαρπα, μακριά από κάθε ευλογία**»²⁶⁷ Η καρποφορία των πιστών αποτελεί την ισχυρότερη μαρτυρία ότι βρίσκονται κάτω από την εποπτεία του Θεού, ως γεωργού της αμπέλου και των κλημάτων.

Στο **στίχο 2** επισημαίνεται ότι **τα κλήματα έχουν τη δυνατότητα της ευκαρπίας ή ακαρπίας και παρουσιάζονται οι ενέργειες του Θεού ως γεωργού της αμπέλου**. «Ο γεωργός της αμπέλου ενεργεί διπλά για να διασφαλίσει το μέγιστο της παραγωγής των καρπών («**αΐρει**» και «**καθαίρει**»). Τον χειμώνα ο γεωργός κόβει τα στεγνά και ξεραμένα κλήματα, σε σημείο που να παραμένουν μόνο οι κορμοί. Αργότερα, όταν το αμπέλι βλαστώσει, ο γεωργός κλαδεύει τα μικρότερα κλαδιά ώστε να αναπτυχθούν τα πλέον καρποφόρα»²⁶⁸. Έτσι ενεργεί και ο Θεός ως γεωργός της αμπέλου. Οι ανάξιοι αποβάλλονται από την κοινωνία με τον Χριστό και οι άξιοι και πιστοί καθαρίζονται και υποβοηθούνται στην προκοπή. «Ο αντιθετικός παραλληλισμός του πρώτου μέρους των δύο ημιστίχιων του στίχου 2 («**παν κλήμα εν εμοί μη φέρον καρπόν**», «**και παν το καρπόν φέρον**») συνδέεται με την ανταπόκριση ή μη του ανθρώπου στις ενέργειες του Θεού. Στην περίπτωση των μαθητών του Ιησού, επισημαίνεται ότι ο Ιούδας θα μπορούσε να ήταν ένα παράδειγμα με την αρνητική έννοια της ακαρπίας, ενώ ο Απ. Πέτρος με τη θετική έννοια της καρποφορίας»²⁶⁹ «Ο κάθε πιστός αποτελεί ένα κλήμα της αγαθής αμπέλου και συνδέεται μαζί της με τη δύναμη της πίστης. Η προσκόλληση στο Χριστό είναι προαιρετική και ολοκληρώνεται με τη συνύπαρξη δύο στοιχείων. Το πρώτο είναι η **πίστη** και το δεύτερο είναι η **έμπρακτη αγάπη**, που απαιτεί την **πλήρωση των εντολών**. Με αυτές τις δύο προϋποθέσεις ο πιστός ενώνεται οργανικά και άρρηκτα με την άμπελο, που είναι ο Χριστός»²⁷⁰ Στην περίπτωση της ακαρπίας το κλήμα αποκόβεται και απομακρύνεται από την άμπελο. Ο Χρυσόστομος θεωρεί ως νεκρό κλήμα, τον χριστιανό που δεν έχει επιδείξει στη ζωή του θεάρεστα έργα²⁷¹ Ο Θεός καθαρίζει τον αμπελώνα από τα ξερά και άγονα κλήματα (τα αποκόπτει από την Άμπελο – τον Κύριο) και τα πετά στη φωτιά, διότι είναι άχρηστα για κάθε μορφή αγαθοεργίας. Αυτό είναι το τέλος των άκαρπων. «**Οι ενέργειες του Πατρός, ως γεωργού της αμπέλου, αποβλέπουν στην παιδαγωγία των πιστών, καθώς τους προτρέπει να τον πλησιάσουν με πίστη και αγάπη και να επιδοθούν σε έργα αρετής και αγάπης, φοβούμενοι το τέλος του άγονου κλήματος. Η αποκοπή έχει ως στόχο την τιμωρία. Και η τιμωρία, η πιο φοβερή για έναν πιστό, είναι η διακοπή της κοινωνίας του με τον Ιησού Χριστό**»²⁷²

Ο **στίχος 3** επιβεβαιώνει τη θέση ότι **την άμπελο την καλλιεργεί και τη φροντίζει όχι μόνο ο Πατέρας αλλά και ο Υιός**, εάν συγκρίνουμε τους στίχους 1 και 3. **Ο Πατέρας είναι ο γεωργός της αμπέλου, όμως την αναγκαία κάθαρση την πραγματοποιεί με τη διδασκαλία του ο Υιός**. Είναι κοινή η γεωργία των δυο προσώπων και δεν είναι δυνατό να γίνει διαχωρισμός των ενεργειών τους. Οι μαθητές στο στίχο αυτό παρουσιάζονται ως κλήματα, τα οποία είναι ήδη καθαρά από το λόγο του Ιησού, εννώντας τη διδασκαλία του και τη διαθήκη του, μέσω των οποίων καθάρισε το φρόνημα και την καρδιά αυτών, τις αντιλήψεις και τη συνείδηση τους. «**Ίσως ο όρος «καθαροί» σχετίζεται με την δήλωση του Ιησού στους μαθητές κατά το νιπήρα (Ιω 13,10)**»²⁷³.

²⁵⁹ Πρβλ. 1 Ιω 2:18-27.

²⁶⁰ Πρβλ. Ιω 15:18-25.

²⁶¹ C. Keener, *The Gospel of John. A Commentary*, vol. 1 (Grand Rapids, Michigan: Baker Publishing Group, 2010), 998

²⁶² G. Beale and D. Carson, *Commentary on the New Testament Use of the Old Testament* (Michigan, 2008), 491.

²⁶³ Μέγας Βασίλειος, *Ομιλία Εἰς Τὴν Εξάήμερον* 5,6 PG 29, 108B., n.d.

²⁶⁴ Κλήμης Αλεξανδρείας, *Στρωματεῖς* 1,9 PG 8,740B-C., n.d.

²⁶⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις* 14,11 PG 33,837A.

²⁶⁶ Ωριγένης, *Υπόμνημα Εἰς Τὸ Κατὰ Ἰωάννην Ευαγγέλιον* 1,33 PG 14,80A., n.d.

²⁶⁷ E. Ζηνοβνός, *Ερμηνεία Εἰς Τὸ Κατὰ Ἰωάννην Ευαγγέλιον*, PG 129, 1408C/1409A, n.d.

²⁶⁸ R. Brown, *The Gospel According to John, AnCB* (New York, 1970), 676.

²⁶⁹ Moloney, *The Gospel of John*, SPS 4, 420.

²⁷⁰ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ερμηνεία ἢ Υπόμνημα Εἰς Τὸ Κατὰ Ἰωάννην Ευαγγέλιον*, 10,2 PG 74, 360D.

²⁷¹ Ιωάννης Χρυσόστομος, *Υπόμνημα Εἰς Τὸν Ἅγιον Ἰωάννην Τὸν Ἀπόστολον Καὶ Ευαγγελιστὴν*, 76,1 PG 59, 411.

²⁷² Θεοφύλακτος, *Ερμηνεία Εἰς Τὸ Κατὰ Ἰωάννην Ευαγγέλιον*, PG 124, 193D.

²⁷³ G. Beasley and J. Murray, *John, WBC 36* (Waco, Texas, 1987), 272.

«Στο χωρίο αυτό επισημαίνει ο Ιησούς ότι δεν είναι όλοι οι μαθητές καθαροί. Εκεί ο Ιησούς ξεχώρισε τον Ιούδα, ο οποίος συνειδητά και σκόπιμα σχεδίαζε να τον προδώσει. Ο Ιούδας ήταν ένα παράδειγμα κλήματος που αποκόπηκε από την άμπελο»²⁷⁴. Ο Ιησούς χαρακτηρίζει ήδη τους μαθητές του καθαρούς, επειδή τους καθάρισε με την δύναμη του Λόγου του Θεού. «Η βεβαιότητα με την οποία εκφράζεται ο Ιησούς δηλώνει ότι παρέδωσε το πλήρωμα της διδασκαλίας, χωρίς να παραλείψει ούτε το παραμικρό που θα συντελούσε στην προαγωγή των μαθητών του»²⁷⁵ «Ο Ιησούς ιδιαίτερα μερίμνησε για τους μαθητές του, διότι αυτοί θα είναι οι αυριανοί απόστολοι, ιδρυτές και ηγέτες των εκκλησιών, που θα καλλιεργήσουν τον αμπελώνα του Κυρίου και το τέλειο υπόδειγμα όλων εκείνων που θα θελήσουν να αγωνιστούν για να κατακτήσουν την αρετή με την ευαγγελική παιδεία»²⁷⁶ Λαμβάνοντας υπόψη την κυριολεκτική έννοια, του «κλαδέματος των καλών κλημάτων», παρατηρούμε ότι «μια φυσική άμπελος με κλαδιά που έχουν πολλούς βλαστούς φέρει λιγότερα φρούτα, επειδή ο χυμός απλώνεται σε όλους τους βλαστούς. Έτσι ο αμπελουργός κλαδεύει τους επιπλέον βλαστούς έτσι ώστε να μπορεί το αμπέλι να φέρει περισσότερα σταφύλια. Το ίδιο ισχύει και με εμάς. Αν είμαστε θετικά προδιατεθειμένοι και ενωμένοι με τον Χριστό, αλλά διασκορπίζουμε την ενέργεια και αγάπη μας σε πολλά πράγματα, η αρετή μας γίνεται αδύναμη και γινόμαστε λιγότερο ικανοί να κάνουμε το καλό. Γι' αυτό, ο Θεός, προκειμένου να αποδώσουμε περισσότερους καρπούς, χρειάζεται να αφαιρεί οποιαδήποτε εμπόδια (π.χ. μερίμνες, άλλους ανθρώπους), να τα 'κλαδεύει' στέλνοντας προβλήματα και πειρασμούς, που μας κάνουν πιο δυνατούς»²⁷⁷. Τρεις είναι οι καρποί που μπορούν οι άνθρωποι να φέρουν σε αυτή τη ζωή: (α) αποφεύγουν την αμαρτία, (β) διψούν να πραγματοποιούν καλά έργα, και (γ) διψούν να βοηθούν στην πρόοδο των άλλων. Επιπλέον παράγουν ένα τέταρτο καρπό, κερδίζουν την αιώνια ζωή. «Ο λόγος για αυτήν την αποτελεσματικότητα είναι αυτό που λέει ο Χριστός: 'χωρίς εμένα δεν μπορείτε να κάνετε τίποτα'. Με αυτά τα λόγια διδάσκει τις καρδιές των ταπεινών και σιωπά τα στόματα των περήφανων, ειδικά εκείνων, οι οποίοι λένε ότι μπορούν να κάνουν μόνοι τους, χωρίς τη βοήθεια του Θεού, τα καλό έργα των αρετών και του νόμου. Και παρόλο που προσπαθούν για να διατηρήσουμε την ελεύθερη βούλησή μας, στην πραγματικότητα την υπονομεύουν»²⁷⁸.

Στο **στίχο 4** ο Ιησούς παρουσιάζει **δύο αναγκαία αξιώματα-προϋποθέσεις** για την αδιάσπαστη συνύπαρξη των πιστών μαζί Του. (α) **Οι μαθητές χρειάζεται να είναι ενωμένοι με τον Ιησού**, δηλαδή με την **Εκκλησία**. Άλλωστε και ο Ιησούς για αυτό καθαρίζει τους μαθητές, για να τους έχει στην Εκκλησία ως κλήματα της αμπέλου. «Τη σχέση Θεού και ανθρώπων δεν τη χαρακτηρίζει η ισότητα, αλλά η εξάρτηση. Ο άνθρωπος δέχεται όλα τα αγαθά ακόμα και την ίδια τη ζωή από τον Θεό και το μόνο που δίνει είναι η αγαθή του διάθεση»²⁷⁹ (β) Στο β' ημιστίχιο ο Ιησούς τονίζει τον **απαραίτητο σύνδεσμο αμπέλου και κλημάτων**. Όταν αποκόβεται το κλήμα, απομακρύνεται από την πηγή της ζωής και δεν δίνει πλέον καρπό. Η ένωση με τον Ιησού δίνει στον άνθρωπο τη χάρη της πνευματικής καρποφορίας και προόδου. «Καρπός είναι όλα τα έργα της πίστεως. Όλα τα αγαθά έργα στην Εκκλησία είναι έργα πίστεως και εφόσον είναι έργα πίστεως μόνο η πίστη - παραμονή στον Ιησού είναι η κατάσταση στην οποία κανείς φέρει καρπό. Χωρίς τον Ιησού δεν υπάρχουν καρποί, αφού δεν υπάρχουν έργα πίστεως»²⁸⁰

Ο **στίχος 5** αποτελεί ουσιαστικά **το συμπέρασμα της παραβολής της αμπέλου**. «Ο Ιησούς επαναλαμβάνει στο στίχο αυτό ότι εκείνος είναι η άμπελος, διότι θέλει με αυτό το παράδειγμα να κατανοήσουν οι μαθητές του ότι πρέπει να προσκολληθούν σε αυτόν, όπως τα κλήματα στη ρίζα τους, που είναι η μοναδική δύναμη πνευματικής καρποφορίας»²⁸¹ **«Ο Ιησούς λίγο πριν το πάθος εφοδιάζει τους μαθητές του με τη βεβαιότητα ότι δεν θα τους αφήσει μόνους και αβοήθητους στις δύσκολες στιγμές που θα έρθουν. Θα εξακολουθεί να είναι για αυτούς η πηγή της ζωής και της δύναμης τους»**²⁸²

Στο **στίχο 6** ο Ιησούς αναφέρεται στις **συνέπειες της ζωής εκείνων που δεν πολιτεύονται σύμφωνα με τις εντολές του**. Σύμφωνα με τις απόψεις του Μ. Βασιλείου και του Κυρίλλου Αλεξανδρείας, **οι λόγοι που προκαλούν την αποκοπή των πιστών από την άμπελο είναι:** (α) η **αποκήρυξη των δογμάτων**, (β) η **απομάκρυνση από την Εκκλησία**, (γ) η **μη τήρηση των εντολών**, που αλλοτριώνουν τον άνθρωπο και τον απομακρύνουν από την κοινωνία με τη ζωοποιοί άμπελο, και (δ) η **μη ύπαρξη αγαθών έργων στη ζωή του πιστού**, τα οποία είναι η συνεκτική δύναμη αμπέλου και κλημάτων^{283,284} «Τα κλήματα ξεραίνονται, όταν σταματούν να τροφοδοτούνται με τους χυμούς της ζωής που δημιουργεί ο κορμός της αμπέλου. Αντίστοιχα, ο πιστός, ο οποίος δεν μένει ενωμένος με τον Χριστό, **ξεραίνεται πνευματικά όταν αποκόβονται οι αγωγοί της χάριτος**, οπότε παύει να δέχεται την βοήθεια του Θεού. Αυτά τα κλήματα θα συναχθούν, κατά την ημέρα της κρίσης, από τους αγγέλους και θα καταλήξουν στη φωτιά, η οποία είναι το σύμβολο της κόλασης»^{285,286} Κατά τον ιερό Χρυσόστομο **«η πρώτη μορφή τιμωρίας αυτών των**

²⁷⁴ F. Gaebelien, *John - Acts*, EBC 9. (Michigan, 1981), 151.

²⁷⁵ Θεοφύλακτος, *Ερμηνεία Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, PG 124, 196B.

²⁷⁶ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ερμηνεία ή Υπόμνημα Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, 10,2 PG 74, 360C.

²⁷⁷ Θ. Ακινάτης, *Commentary on the Gospel of John Chapters 13-21 Translated by F. Larcher and J. Weisheipf*, 98.

²⁷⁸ Θ. Ακινάτης, *Commentary on the Gospel of John Chapters 13-21 Translated by F. Larcher and J. Weisheipf*, 100-101.

²⁷⁹ Θ. Μωγουεστίας, *Αποσπάσματα Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, PG 780A-B.

²⁸⁰ Σ.Ν. Σάκκος, *Ερμηνεία Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, 66.

²⁸¹ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ερμηνεία ή Υπόμνημα Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, 10,2 PG 74, 364A.

²⁸² Ιωάννης Χρυσόστομος, *Υπόμνημα Είς Τον Άγιον Ιωάννην Τον Απόστολον Και Ευαγγελιστήν*, PG 59, 412.

²⁸³ Μέγας Βασίλειος, *Ερμηνεία Είς Τον Προφήτην Ησαΐαν*, 16,309 PG 30, 657B-C.

²⁸⁴ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ερμηνεία ή Υπόμνημα Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, 10,2 PG 74, 349C.

²⁸⁵ Ιωάννης Χρυσόστομος, *Υπόμνημα Είς Τον Άγιον Ιωάννην Τον Απόστολον Και Ευαγγελιστήν*, PG 59, 412.

²⁸⁶ Ε. Ζιγοβητός, *Ερμηνεία Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, PG 129, 1409D-1412A.

κλημάτων είναι η ακαρπία τους και η δεύτερη είναι η φωτιά»^{287,288} «Η αλήθεια αυτή ενδυναμώνει τους μαθητές, καθώς τους διαβεβαιώνει ότι όλοι όσοι επιβουλεύονται τον Ιησού, όπως ο Ιούδας, θα έχουν ως τελική κατάληξη των προσπαθειών τους την φωτιά»²⁸⁹ Οι Πατέρες της Εκκλησίας τονίζουν επίσης τον παιδαγωγικό χαρακτήρα των λόγων του Ιησού. Επειδή υπήρχε ο κίνδυνος, λόγω της δειλίας τους, οι μαθητές να αποσχισθούν, καθώς ο φόβος είχε γεμίσει την ψυχή τους, ο Κύριος τους ανυψώνει το ηθικό και τους ανανεώνει το θάρρος. Ο τρόπος που τους ενθαρρύνει είναι ο πιο αποτελεσματικός: τους πλησιάζει με αγάπη και τους καθιστά οργανικά Του μέλη²⁹⁰ ώστε να φέρουν πολλούς και καλούς καρπούς.

Ο **στίχος 7** προσφέρει **δύο νέα στοιχεία**, τα οποία ο Ιησούς αφήνει ως παρακαταθήκη στην Εκκλησία του. Η παραμονή των μαθητών στον Ιησού δεν θα φέρει μόνο την **παραμονή της διδασκαλίας Του σε αυτούς**, αλλά και την **εκπλήρωση των αιτημάτων τους**, που θα αποκτήσουν οι μαθητές του με την προσευχή. «Ο τρόπος με τον οποίο θα αποκτήσει ο προσευχόμενος την εύνοια του Θεού είναι να ζει εν Χριστώ και να τηρεί τους λόγους του. Έτσι, θα εκπληρωθούν όλα τα αιτήματα του από τον Θεό»²⁹¹. Οι Χρυσόστομος και Θεοφύλακτος τονίζουν ότι «ο πιστός πρέπει να συγκαταριθμήσει μαζί με την πίστη και τις μαρτυρίες των αγαθοεργιών του»²⁹².

Στο **στίχο 8** το βασικό θέμα είναι η **δόξα του Πατρός**. «Ο Θεός δεν ζητά από τα δημιουργήματα του καρπούς χωρίς να τους δίνει τα μέσα για να τους παράγουν. Ο άνθρωπος όμως πρέπει να αναγνωρίσει ότι η καρποφορία, στην οποία συμβάλλει με το μόχθο του, είναι πρώτιστα έργο του Θεού»²⁹³. Κατά τους Πατέρες της Εκκλησίας η δόξα του Θεού είναι «η χαρά του Θεού, για την πλούσια καρποφορία, την ευδοκίμηση και την τέλεια μαθητεία των πιστών»^{294,295,296}. Όπως αναφέρει στο σημείο αυτό ο ιερός Χρυσόστομος «ο Ιησούς κατέδειξε ότι οι δικοί του θα είναι ακαταγώνιστοι. Οι μαθητές θα αποτελούν τη δόξα του Θεού και ο Θεός θα υπερασπίζεται πάντοτε την προσωπική του δόξα. Ο Ιησούς μεταφέρει τη δόξα των δικών του μαθητών στον Πατέρα του, για να φανεί ότι το κέντρο όλων είναι ο παντοδύναμος Θεός, στον οποίο οι απόστολοι στήριζαν τις ελπίδες τους»²⁹⁷. «Αφού η καρποφορία προάγει τη δόξα του Πατρός, δεν είναι δυνατό να αμελήσει ο Θεός την προσωπική του δόξα. Θα συνεργήσει ώστε να φτάσουν οι πιστοί στο ανώτερο σημείο καρποφορίας, εφόσον η αύξηση τους θα αυξήσει και τη δική του δόξα»²⁹⁸. Τέλος, ο Κύριλλος Αλεξανδρείας σημειώνει ότι «στους πιστούς δεν μεταφέρει το θέλημα του Θεού ένας μεσολαβητής ή μεσίτης, όπως συνέβαινε στον Ισραήλ, όπου ο Μωυσής γνωστοποιούσε το θέλημα του Θεού. «**Διδακτοί Θεού**» καταξιώνονται να ονομαστούν οι δικοί του μαθητές, διότι τους διδάσκει ο Ιησούς. Η δόξα της ευκαρπίας και μαθητείας ανήκει στον Πατέρα, αλλά οι μαθητές ανήκουν στο Χριστό. Οι απόστολοι είχαν ανάγκη από έναν διδάσκαλο αισθητό, που να είναι κοντά τους και ο Ιησούς με την ενανθρώπιση του πλήρωσε αυτήν την ανάγκη συγκεντρώνοντας γύρω του κύκλο μαθητών»²⁹⁹. Ο Δεσπότης εδώ καταδεικνύει ότι «(α) ο Ιησούς λέει στους μαθητές Του ότι «θα γίνετε μαθητές μου» ενώ είναι μαθητές Του. Άρα θέτει εν αμφιβόλω το ρόλο του μαθητή ο οποίος συνεχώς δοκιμάζεται. (β) Η «επίγεια καριέρα» του Χριστού ξεκίνησε με τον γάμο στην Κανά, όπου πρόσφερε θεϊκό κρασί στον κόσμο. Ο καρπός της Αμπέλου δεν είναι απλά να προσφέρει κρασί, αλλά να προσφέρει έκσταση. Δηλαδή ο καρπός του Χριστιανού που θέλει να είναι μαθητής Του δεν είναι συνεχώς να δίνει επιταγές, αλλά να προσφέρει στο περιβάλλον του αυτή την έκ – σταση που προσφέρει το κρασί, και να φέρνει τους ανθρώπους κοντά, σε κοινωνία».³⁰⁰

4.3.3.6. Ερμηνευτική προσέγγιση «Θεού Τιμωρού» Πατέρων της Δυτικής Εκκλησίας

Στην ερμηνεία των **στίχων 4 έως 6** ο Θωμάς Ακινάτης (και άλλοι Δυτικοί Θεολόγοι) εισάγουν στην ερμηνεία την **έννοια του Θεού Τιμωρού**. Λέει δηλαδή ότι η απομάκρυνση από την πηγή της ζωής, και η αυτονόμηση επιφέρει την τιμωρία από το Θεό. Αναφέρει πέντε πράγματα που περιγράφουν αυτή την τιμωρία. «Μερικά από αυτά ανήκουν στην **τιμωρία της απώλειας**, δηλαδή στον **αποκλεισμό από τη δόξα**. Έτσι λέει, **‘έβληθη ξύω’**. Μερικές φορές σε ένα φυσικό αμπέλι βλέπουμε έναν κλάδο που διατηρείται με κάποιο είδος εξωτερικής σύνδεσης χωρίς να μοιράζεται κάτι από το χυμό. Με αυτόν τον τρόπο επίσης μερικοί παραμένουν συνδεδεμένοι στον Χριστό μόνο με πίστη, αλλά δεν μοιράζονται το χυμό της αμπέλου επειδή δεν έχουν φιλανθρωπία. Τέτοια άτομα θα αποβληθούν, δηλαδή, θα χωριστούν από την αδελφότητα με το καλό. Η **δεύτερη τιμωρία της απώλειας** είναι ο **μαρασμός**. Έτσι λέει, **‘και έξηράνθη’**, γιατί αν ένα τέτοιο άτομο στο παρελθόν έλαβε κάτι από τη ρίζα, θα το χάσει όταν στερηθεί τη βοήθεια και τη ζωή που προσφέρει η ρίζα. Ακόμα και οι κακοί Χριστιανοί φαίνεται να έχουν κάποια φρεσκάδα, αλλά όταν διαχωρίζονται από τους Αγίους και από τον Χριστό η ξηρή τους κατάσταση θα είναι εμφανής: «Σαν όστρακο που το κατακαίει ο καυστικός ήλιος, έτσι ξεράθηκε

²⁸⁷ Ιωάννης Χρυσόστομος, Υπόμνημα Είς Τον Άγιον Ιωάννην Τον Απόστολον Και Ευαγγελιστήν PG 59, 411-412.

²⁸⁸ Κύριλλος Αλεξανδρείας, Ερμηνεία ή Υπόμνημα Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον, 10,2 PG 74, 364B.

²⁸⁹ Θεοφύλακτος, Ερμηνεία Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον, PG 124, 196C.

²⁹⁰ Ιωάννης Χρυσόστομος, Υπόμνημα Είς Τον Άγιον Ιωάννην Τον Απόστολον Και Ευαγγελιστήν, 76,1 PG 59, 411.

²⁹¹ Κύριλλος Αλεξανδρείας, Ερμηνεία ή Υπόμνημα Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον, 10,2 PG 74, 368D.

²⁹² Ιωάννης Χρυσόστομος, Υπόμνημα Είς Τον Άγιον Ιωάννην Τον Απόστολον Και Ευαγγελιστήν, PG 59, 412.

²⁹³ Ι. Σάκκος, Ερμηνεία Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον, 68.

²⁹⁴ Ιωάννης Χρυσόστομος, Υπόμνημα Είς Τον Άγιον Ιωάννην Τον Απόστολον Και Ευαγγελιστήν, PG 59, 412.

²⁹⁵ Θεοφύλακτος, Ερμηνεία Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον, PG 124, 197A.

²⁹⁶ Ε. Ζηνοβιός, Ερμηνεία Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον, PG 129, 1412A-B.

²⁹⁷ Ιωάννης Χρυσόστομος, Υπόμνημα Είς Τον Άγιον Ιωάννην Τον Απόστολον Και Ευαγγελιστήν, PG 59, 412.

²⁹⁸ Θεοφύλακτος, Ερμηνεία Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον, PG 124, 197A.

²⁹⁹ Κύριλλος Αλεξανδρείας, Ερμηνεία ή Υπόμνημα Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον.

³⁰⁰ Σ. Δεσπότης, ομιλία «Η Αμπέλος στο Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο», συνέδριο "ΤΟ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ" του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Θεολογία και Κοινωνία (Καλάβρυτα 17/11/2018).

και χάθηκε η δύναμή μου. Και η γλώσσα μου από τη δίψα και την αγωνία κόλλησε στο λαρύγγι μου» (Ψαλ. 21:16). Η **τρίτη τιμωρία** είναι η **σχέση με εκείνους που είναι κακοί**. Λέει, **καὶ συνάγουσιν αὐτὰ**, οι θεριστές άγγελιοι, για να τα βάλουν με τα άλλα κακά κλήματα. Αυτή είναι μια πολύ μεγάλη τιμωρία. Γιατί αν είναι μεγάλη τιμωρία να είσαι με τους κακούς για λίγο, πόσο μεγαλύτερη είναι να είσαι με τους πιο κακούς ανθρώπους και τους διαβόλους για πάντα: 'και συνάξουσι και αποκλείσουσιν εις οχυρώνα και εις δεσποτήριον, διά πολλῶν γενεῶν επισκοπή ἔσται αὐτῶν' (Ησ.24:22). 'ὅταν ἔρθει ἡ ὥρα τοῦ θερισμοῦ, θα πῶ στους θεριστές: μαζέψτε πρώτα τα ζιζάνια και δέστε τα σε δεμάτια για να τα κάψετε' (Μτ 13:30). Η **τέταρτη τιμωρία** είναι αυτή της **αίσθησης**. Λέει, **καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλουσιν**, την φωτιά που είναι αιώνια: 'Τι θα γίνει με το ξύλο της αμπέλου σε σχέση με τα υπόλοιπα ξύλων που βρίσκονται στο δρυμό; Μήπως παίρνουν από αυτό για να το επεξεργαστούν; Μήπως φτιάχνουν από αυτό πάσαλο για να κρεμάσουν σκευή; Κοίτα, το δίνουν στη φωτιά για καύσιμο και εκλείπει εις τέλος' (Ιεζ 15:2-4). Εάν το κλήμα δεν παραμένει ενωμένο με το αμπέλι, είναι πιο άχρηστο από άλλα ξύλα; αλλά αν παραμένει συνδεδεμένο με το αμπέλι, είναι πιο όμορφο από τα άλλα. Ένα κλήμα είναι κατάλληλο για δύο πράγματα: είτε για το αμπέλι ή για τη φωτιά. Αν δεν είναι στο αμπέλι, θα είναι στη φωτιά. 'φύγετε από μπροστά μου, καταραμένοι, πηγαίνετε στην αιώνια φωτιά, που έχει ετοιμαστεί για το διάβολο και τους δικούς του' (Μτ 25:41). Η **πέμπτη τιμωρία** είναι η ατελείωτη εμπειρία της φωτιάς, λέει, **καὶ καίεται**, χωρίς τέλος: «Αυτοί λοιπόν θα πάνε στην αιώνια τιμωρία» (Μτ 25:46).³⁰¹

Η **έννοια του Θεού Τιμωρού** έχει επηρεάσει σημαντικά την Δύση τόσο σε θεολογικό όσο επίπεδο όσο και σε επίπεδο ηγεσίας και καθημερινής ζωής. Έχει δημιουργήσει μεταξύ άλλων, τις αιρέσεις του Παπισμού και Προτεσταντισμού, αλλά και την έννοια της Τιμωρητικής Ηγεσίας (αν δεν κάνεις αυτό που θέλω θα σε τιμωρήσω). Μια πρώτη προσέγγιση στο θέμα αυτό δείτε στο επίμετρο. Εδώ αναφέρω ότι η **έννοια του Θεού Τιμωρού είναι εντελώς ξένη προς τους πατέρες της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας**: ο Θεός είναι Πατέρας μας, είναι Αγάπη, δεν τιμωρεί, δεν ζητάει ανταλλάγματα για όσα μας προσφέρει. Αν ο άνθρωπος με δική του απόφαση απομακρυνθεί από το Θεό την πηγή της Ζωής αυτοτιμωρείται και πεθαίνει, αν όμως επιστρέψει και επανασυνδεθεί μαζί Του ανασταίνεται και ζει, ο δε Θεός – Πατέρας τον αναμένει διαρκώς με προσμονή και αγάπη (βλ. παραβολή του Ασώτου Υιού).

4.4. Τέχνη – άμπελος - ηγεσία

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο η Τέχνη της εικονογραφίας και της υμνολογίας της λατρείας αντιλήφθηκαν και απέδωσαν την παραβολή της Αληθινής Αμπέλου.

4.4.1. Εικονογραφία - άμπελος

Εικόνες της αμπέλου ήταν αρκετά κοινές χωρίς απαραίτητα συγκεκριμένους υπαινιγμούς σε κάποιο πρότυπο συμβολισμό³⁰². Εβραίοι χαρακτες υιοθέτησαν τη ρωμαϊκή ένωση περιστεριών και σταφυλιών στα έργα τους³⁰³. Επιπλέον, ανεξάρτητα από το συγκεκριμένο φόντο, η κύρια εικόνα των κληματόβεργων που εξαρτώνται από το αμπέλι επικοινωνεί απλά ότι οι μαθητές εξαρτώνται από τον Ιησού για τη ζωή τους και δεν μπορούν να κάνουν τίποτα από μόνοι τους, δεν μπορούν να παράγουν καρπούς που πραγματικά να ευχαριστούν τον Θεό³⁰⁴. Στη χριστιανική τέχνη η άμπελος είναι μια από τις αρχαιότερες συμβολικές παραστάσεις, τόσο προσφιλής, ώστε μέχρι και σήμερα τίθεται ως διακοσμητικό στοιχείο στα ξυλόγλυπτα και μαρμάρινα τέμπλα, στους άμβωνες, τους επισκοπικούς θρόνους, και αλλού, χωρίς να χάσει το παλιό συμβολισμό της.

Από τη βασική αυτή συμβολική παράσταση προέκυψαν και άλλες παρόμοιες, εκ των οποίων δύο είναι οι κυριότερες:

- α. **Σταφυλή**: σύμβολο των πιστών που ζουν εν Χριστώ (Γαλ. 2:20, Φιλιπ. 1:20, Ρωμ. 14:7, Β' Τιμ. 1:1, Α' Ιω 1:1), συνεπώς και σύμβολο της Θείας Μετάληψης.
- β. **Πτηνό**, ή πτηνά που ραμφίζουν ρώγες σταφυλιού, που συμβολίζουν τους πιστούς που κοινωνούν τα Άχραντα Μυστήρια. Ωραία τέτοια ανάγλυφη παράσταση βρέθηκε έξω από τον Ι.Ν. των Ταξιαρχών, στο Πολύγυνο Αθηνών, και άλλη, εντοιχισμένη στην ανατολική πλευρά της Καπνικαρέας.

Από το χωρίο Ιω 15:1-2 προέκυψε επίσης στην Αγιογραφία ένας από τους εικονογραφικούς τύπους του Χριστού, ο οποίος καλείται «Εγώ ειμί η Άμπελος». Σε αυτό ιστορείται **λανθασμένα** ο Ιησούς στο κέντρο κληματαριάς, στο οποίο επίσης εικονίζονται οι Απόστολοι σε προτομή ή ολόσωμοι.

³⁰¹ Θ. Ακινάτης, *Commentary on the Gospel of John Chapters 13-21 Translated by F. Larcher and J Weisheipf*, 101-102.

³⁰² Π.χ. στο διακοσμητικό αμπέλι σε ένα «Ηζωρίτικο» Ηρωδικό πέτρινο φέρετρο (Avigad, Ιερουσαλήμ, Sel. 166).

³⁰³ Goodenough, *Symbols*, 1:156-57.

³⁰⁴ Ιω 15:4-5 · πρβλ. 3: 6, Αποκ. 22:2.

Εικόνα 26. Ο Ιησούς Χριστός ως κλήμα και οι Απόστολοι ως κληματοβεργες

Εικόνα 27. Το Κλήμα (φυτό) και οι Κληματοβεργες

Στις παραπάνω εικόνες βλέπουμε να απεικονίζεται **ένα κλήμα (όχι ένας Αμπελώνας)**, με τον Κύριο ως Ρίζα του, και τους Αποστόλους στα βασικά κλαδιά του. Όμως, όπως ήδη αναφέραμε:

- η **Αμπελος στο Ιω 15:1-8 αναφέρεται στον Αμπελώνα** ενώ τα **Κλήματα** αναφέρονται στα **δενδρύλλια** που είναι φυτεμένα στον Αμπελώνα:
- **ένας Αμπελώνας έχει πολλά Κλήματα**, τα οποία εφόσον παραμένουν στον Αμπελώνα και παράγουν **σταφύλια** (από τα οποία παίρνουμε το **κρασί** - αίμα του Κυρίου), ο Αμπελουργός - Θεός δεν τα ξεριζώνει και δεν τα ρίχνει στη φωτιά.
- πέραν των κλημάτων **περιέχει και άλλα δέντρα και φυτά** (όπως είδαμε σε προηγούμενη εργασία για την παραβολή των κακών γεωργών του Αμπελώνα στον ευαγγελιστή Μάρκο),
- **χρειάζεται καλλιέργεια με πολύ φροντίδα**, εξειδικευμένη, κουραστική, συνεχή, πολύχρονη και τρυφερή (σκάλισμα, ξεβοτάνισμα, πότισμα, κλάδεμα, προστασία από ζιζάνια και αρρώστιες).
- **Στον Αμπελώνα του Κυρίου υπάρχουν πολλές Εκκλησίες**, οι οποίες χρήζουν ιδιαίτερης φροντίδας, και **κάθε Εκκλησία παράγει** τους δικούς της καρπούς και **καλλιεργεί** τους δικούς της Αμπελώνες.

4.5. Σχολιασμός, συμπεράσματα και προεκτάσεις ηγετικού προτύπου παραβολής Αμπέλου στη σημερινή εποχή

Επανερχόμαστε τώρα, στα εισαγωγικά ερωτήματα του παρόντος κεφαλαίου:

- Τι **συμβολίζει η Αμπελος και τα Κλήματα** στην Παραβολή της Αληθινής Αμπέλου στο κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο;
- Ποια είναι η θέση και ο **ρόλος του Ιησού Χριστού** στην παραβολή της Αληθινής Αμπέλου στο Ευαγγέλιο του Ιωάννη;
- Για ποιο λόγο ο Ιωάννης επιλέγει να αναφέρει την παραβολή της Αληθινής Αμπέλου στο Ευαγγέλιό του;
- Ποιες είναι οι **ομοιότητες και διαφορές** της παραβολής της Αληθινής Αμπέλου (Ιω 15.1-8) με τις παραβολές του Αμπελώνα στην Παλαιά Διαθήκη και τους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές;
- Ποιος είναι ο **σκοπός της χρήσης της Αμπέλου - Αμπελώνα** στην **Παλαιά Διαθήκη, στα Συνοπτικά Ευαγγέλια** και στο κατά **Ιωάννη Ευαγγέλιο**;
- Ποια είναι η **πιθανή σχέση ανάμεσα σε αυτές τις αναφορές**;
- Πως εξηγείται η **μη αναφορά** της παραβολής της Αληθινής Αμπέλου από τους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές;
- Είναι επίκαιρα σήμερα τα μηνύματα της Καινής Διαθήκης σε ότι αφορά στην παραβολή της Αληθινής Αμπέλου;

Στον πίνακα 2 συνοψίζονται τα συμπεράσματα της μελέτης της παραβολής καθώς και οι απαντήσεις στα ερωτήματα. Από την σύγκριση του Ησ 5:1-7 με το Ιω 15:1-8, φαίνεται ότι ο Ιωάννης, «*όταν διατυπώνει τον παραβολικό λόγο της αληθινής αμπέλου στο Ιω 15:1-8 έχει υπόψη του το κείμενο του Ησαΐα, που αναφέρεται στην «παραβολή του κακού αμπελώνος» (Ησ 5:1-7), και το χρησιμοποιεί «ως βάση για την δική του διδασκαλία»*³⁰⁵.

³⁰⁵ S. Moody, *John* (Nashville: ANTC, 1999), 280.

<u>Ερωτήσεις</u>	<u>Παλαιά Διαθήκη</u>	<u>Ευαγγελιστής Μάρκος (Ευαγγελιστές Ματθαίος & Λουκάς)</u>	<u>Ευαγγελιστής Ιωάννης</u>
Που συναντάμε παραβολή Αμπελώνα;	Παραβολή «των κακών γεωργών του αμπελώνος» (Ησ 5:1-7).	Παραβολές: α. «Των εργατών του αμπελώνος» (Μτ 20:1-16). β. «Των δύο υιών» (Μτ 21:28-32). γ. «Των κακών γεωργών του αμπελώνος» (Μκ 12:1-12, Μτ 21:33-46, Λκ 20:9-19).	Παραβολή «Αληθινής Αμπέλου» (Ιω 15:1-8).
Πώς συμβολίζεται η Βασιλεία του Θεού;	Ησ 5:1-7 Αμπελών = Παλαιός Ισραήλ	Αμπελών = Συναγωγή ³⁰⁶ , Βασιλεία Θεού, Επιτεύγματα Θεού.	Εκκλησία του Χριστού ³⁰⁷
Πώς συμβολίζεται η παρούσα Ζωή;		Χρόνος εργασίας στον Αμπελώνα. ³⁰⁸	
Ποιους καλεί ο Θεός σε έργα θεάρεστα;	Εργάτες.	Εργάτες.	Μαθητές & Φίλους Ιησού, Πιστά Μέλη της Εκκλησίας του Χριστού, Καρποφόρα κλήματα.
Πώς συμβολίζεται ο Θεός;	Αμπειουργός (Ησ 5:1-7).	Πατέρας δύο Υιών, Οικοδεσπότης του Αμπελώνα.	Γεωργός, Αμπειουργός.
Πώς συμβολίζεται ο Χριστός;	Σοφία Θεού = Κλήμα με πλούσιο καρπό (Σοφ. Σειρ. 24:17).	Υιός Οικοδεσπότη.	Αληθινή Αμπειλος, η Εκκλησία.
Πώς συμβολίζεται η φροντίδα του Θεού;	Φροντίδα Οικοδεσπότη (Θεού) για τον Αμπελώνα.	Φροντίδα Οικοδεσπότη (Θεού) για τον Αμπελώνα για τον οποίο θυσιάζει τους απεσταλμένους του (προφήτες) αλλά και τον ίδιο τον Υιό Του.	Φροντίδα Γεωργού (Θεού) και Διδασκαλία Χριστού για καρποφόρα Κλήματα.
Τι συμβολίζει ο κακός καρπός;	Ακάνθας (αγκάθια, Ησ 5:1-7) : οι ηγέτες της Συναγωγής.	Ακάνθας (αγκάθια) : οι ηγέτες της Συναγωγής.	Άκαρπα κλήματα : οι Χριστιανοί που ενώ είναι ενταγμένοι στην Εκκλησία δεν φέρνουν καρπό διότι δεν παραμένουν ενωμένοι με τον Χριστό, νομίζουν ότι μπορούν να σωθούν εκτός Αμπελώνα. ³⁰⁹
Ποια τιμωρία επιφυλάσσεται στον κακό καρπό;	α. Καταπάτηση αμπελώνα από ξένους εισβολείς, ολοκληρωτική καταστροφή του Ισραήλ (Ησ 5:1-7). β. Αμπέλι άκαρπο χρήσιμο μόνο για φωτιά (Ιεζ 15:1-8).	Αντικατάσταση Γεωργών Αμπελώνα («θα σας πάρω τον Αμπελώνα και θα τον δώσω σε άλλους»).	Κόψιμο και κάψιμο άκαρπων κλημάτων.
Σε ποιον εστιάζει το μήνυμα της Παραβολής;	Κακοί Γεωργοί, Αρχιερείς, Γραμματείς & Πρεσβύτεροι.	Κακοί Γεωργοί, Συναγωγή, Αρχιερείς, Πρεσβύτεροι, Γραμματείς, Φαρισαίοι.	Βαπτισμένοι Χριστιανοί Πιστοί, Μέλη Εκκλησιαστικής κοινότητας Ιωάννη, και αποσχισμένα μέλη της κοινότητας Ιωάννη.
Ποιους 'καυτηριάζει' η παραβολή;	Άκαρπο αμπέλι (Ιεζ 15:1-8) Κακοί Γεωργοί (Ησ 5:1-7): Αρχιερείς, Γραμματείς, Πρεσβύτεροι Ιουδαϊκού Λαού.	Κακοί Γεωργοί (του Αμπελώνα): Αρχιερείς, Γραμματείς, Πρεσβύτεροι Ιουδαϊκού Λαού.	Άκαρπα κλήματα: οι Χριστιανοί που αποσχίστηκαν & αποχώρησαν από την κοινότητα του Ιωάννη («αντίχριστοι»), ίσως και οι Εβραίοι αρχιερείς που δεν πίστεψαν στον Χριστό, όπως πίστεψε π.χ. ο Νικόδημος.

³⁰⁶ Οι συνοπτικοί Ευαγγελιστές, στην παραβολή των κακών γεωργών του αμπελώνα δείχνουν ότι οι αρχιερείς, γραμματείς και πρεσβύτεροι δολοφόνησαν τους απεσταλμένους Προφήτες του Θεού, δεν καλλιέργησαν την Συναγωγή σύμφωνα με την εντολή που έλαβαν από τον Θεό, αυτή δεν καρποφόρησε, δεν αποδίδουν τους αναμενόμενους καρπούς στον οικοδεσπότη-Θεό, και για αυτό θα τους την πάρει και θα την δώσει σε άλλους.

³⁰⁷ Η συναγωγή αντικαταστάθηκε από την Εκκλησία.

³⁰⁸ Ότι ώρα και να πας να εργαστείς στον Αμπελώνα – όποτε και αν γίνεις ενεργό μέλος της Εκκλησίας θα λάβεις τον ίδιο μισθό διότι του Ιδιοκτήτη απόφαση είναι πως θα διανείμει τα υπάρχοντά του και πως θα αμείψει τους εργάτες του.

³⁰⁹ Η κοινότητα του Ιωάννη, πέραν του προβλήματος με την «άκαρπη» Συναγωγή, είχε κυρίως το πρόβλημα ότι ένα μεγάλο κομμάτι της αποσπάστηκε, αποσχιστική. Κάποια μέλη της κοινότητας, τους οποίους ο Ιωάννης ονομάζει αντίχριστους, εγκατέλειψαν την κοινότητά τους. Άρα τα άκαρπα κλήματα δεν είναι τόσο οι Αρχιερείς, Γραμματείς, Πρεσβύτεροι (για αυτούς έχει ήδη γίνει αναφορά από τον Χριστό στην Παραβολή των Κακών Γεωργών που παρουσιάζουν οι Συνοπτικοί Ευαγγελιστές), αλλά εκείνοι που ήταν στον Αμπελώνα αλλά δεν δέχθηκαν να παραμείνουν ενωμένοι με την Εκκλησία και το Χριστό. Οπότε ο Ιωάννης, για να αντιμετωπίσει αυτό το πρόβλημα (επιβραβεύοντας όσους παρέμειναν, συνετίζοντας όσους έφυγαν προκειμένου να επιστρέψουν & προειδοποιώντας αμφότερους για τις συνέπειες), επιλέγει να συμπληρώσει προφήτες & συνοπτικούς και να ολοκληρώσει το μήνυμα του Χριστού μέσω των παραβολών με θέμα την Αμπέλο διευκρινίζοντας ότι «Εγώ είμαι ο Αμπελώνας υπάρχουν αμπέλια στον Αμπελώνα μου τα οποία έχουν εμψυευθεί μέσω της βάφτισης. Από αυτά τα αμπέλια, εκείνα που δεν παράγουν καρπό ο Αμπειουργός τα ξεριζώνει και τα καίει, ενώ τα καρποφόρα αμπέλια τα περνάει μέσα από δοκιμασίες (κλάδεμα)».

<p>Τι μήνυμα στέλνει στους αποδέκτες η Παραβολή;</p>	<p><u>Μήνυμα Ελεγκτικό & Προτρεπτικό:</u> «Αρχιερείς, Γραμματείς, Πρεσβύτεροι <i>καλλιεργήσατε</i> (πνευματικά) τον Αμπελώνα και όλα τα φυτά (έθνη ανθρώπων) που περιλαμβάνει, μην τον εκμεταλλεύεστε, δεν είναι δικός σας, αποδώστε τους καρπούς του στο Θεό».</p>	<p><u>Μήνυμα Ελεγκτικό και Τελεσιδικό:</u> «Αρχιερείς, Γραμματείς, Πρεσβύτεροι δεν καλλιεργήσατε (πνευματικά) τον Αμπελώνα και όλα τα φυτά (έθνη ανθρώπων) που περιλαμβάνει, τον <i>εκμεταλλεστήκατε</i> και τώρα τον <i>εποφθαλμίσατε</i> για τους εαυτούς σας, δεν είναι δικός σας, θα σας τον <i>αφαιρέσει</i> ο Οικοδεσπότης».</p>	<p><u>Μήνυμα Προτρεπτικό :</u> «Χριστιανοί μείνετε ενωμένοι μεταξύ σας, με τον Χριστό και την Εκκλησία, μην αποτοιχίζεστε, μόνοι σας δεν μπορείτε τίποτα, θα καταλήξετε στην φωτιά».</p>
---	---	---	--

Πίνακας 4. Ο «Αμπελώνας» στην Παλαιά Διαθήκη, στους Συνοπτικούς και στον Ιωάννη.

Κεφάλαιο 5. Αρχές Ηγεσίας προς μίμηση: η παραβολή Αμπελώνα στους Ερμά και Ειρηναίο

Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο συνεχίζω την μελέτη των Αρχών Ηγεσίας (βλέπε διάγραμμα) εστιάζοντας σε επιπλέον «θετικές» αρχές ηγεσίας, όπως παρουσιάζονται από τους Αποστολικούς Πατέρες Ερμά και Άγιο Ειρηναίο.

5.1. Προκαταρκτική ερμηνευτική ανάλυση της παραβολής Αμπελώνα του Ερμά³¹⁰

Με τις παραβολές του ο Ερμάς, οι οποίες ως επί το πλείστον είναι συμβολικές οράσεις, περιγράφει το πώς μπορούν να εκδηλωθούν οι ηθικές αρχές στον χριστιανικό βίο.³¹¹ Η παραβολή του Ερμά (2ος αι. μ.Χ.) και ολόκληρος ο Ποιμένας του Ερμά συμπεριλαμβάνονται στους αρχικούς κώδικες της Αγίας Γραφής. Μετά την Αποκάλυψη του Ιωάννη, ήταν ένα κείμενο πολύ αγαπητό στην πρώτη Εκκλησία. Η 5η παραβολή του Ποιμένος (Ηγέτη) είναι ουσιαστικά ένας διάλογος σχετικά με την νηστεία του Ερμά. Το **βασικό νόημα της παραβολής** είναι η ευθύνη ασφάλειας του Αμπελώνα που ο ιδιοκτήτης αναθέτει σε έμπιστο δούλο του με αντάλλαγμα την ελευθερία του. Ο δούλος όμως, επιδεικνύοντας υπερβάλλοντα ζήλο, παίρνει την πρωτοβουλία να φροντίσει και για την υγεία και καρποφόρα ανάπτυξη του Αμπελώνα με εξαιρετικά αποτελέσματα, πράγμα το οποίο ο ιδιοκτήτης αναγνωρίζει, χαίρεται και ανταμείβει προτείνοντας **να κάνει τον δούλο συγκληρονόμο του γιού του**. Επικοινωνεί αυτή τη σκέψη του στο γιο και τους συμβούλους του, που αρχικά δείχνουν να συμφωνούν αλλά κάπως επιφυλακτικά. Επιπλέον ο ιδιοκτήτης μοιράζεται με τον δούλο τα περισσεύματα από δείπνο που παρέθεσε, και εκείνος με τη σειρά του τα μοιράζεται με τους υπόλοιπους δούλους (υφισταμένους του), πράγμα που χαροποιεί εκείνους, τον ιδιοκτήτη, τον γιο και τους συμβούλους του, και τους πείθει να αποδεχθούν την συγκληρονομία γιου και δούλου.

Στόχος της μελέτης αυτής της παραβολής είναι **να κατανοήσουμε τα μηνύματα του συγγραφέα Ερμά** (σύγχρονου μάλλον του του Παύλου), **όσον αφορά στην ηγεσία**. Δεν θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην ανάλυση των λαογραφικών, εικονογραφικών, υμνολογικών, αρχαιολογικών και κοινωνικό-ιστορικών στοιχείων. Μετά την συνοπτική οριοθέτηση και ποιητική απόδοση της παραβολής, θα επιχειρήσω να προσεγγίσω τα ερωτήματα που έθεσα στο κεφάλαιο 4 για να συγκρίνω τις αναφορές στον Αμπελώνα σε Ησαΐα, Συνοπτικούς, Ιωάννη και Ερμά. Θα προσθέσω επίσης κάποια επιπλέον ερώτημα που προκύπτουν από το κεφ. 5:

- α. **Τι συμβολίζει η Άμπελος και τα Κλήματα** στην Παραβολή του Αμπελώνα του Ερμά;
- β. Για ποιο λόγο ο Ερμάς επιλέγει να αναφέρει την παραβολή της Αμπέλου;
- γ. Ποια είναι η θέση και ο **ρόλος του Ιησού Χριστού** στην Παραβολή του Αμπελώνα του Ερμά;
- δ. Ποιες είναι οι **ομοιότητες** και **διαφορές** της παραβολής του Αμπελώνα του Ερμά με τις αντίστοιχες Παραβολές στην Παλαιά Διαθήκη και στους τέσσερις Ευαγγελιστές;
- ε. Ποιος είναι ο **σκοπός της χρήσης της Αμπέλου - Αμπελώνα** στην **Παλαιά Διαθήκη**, στα **Ευαγγέλια** και στον Ποιμένα του Ερμά;
- στ. Ποια είναι η **πιθανή σχέση ανάμεσα σε αυτές τις αναφορές**;
- ζ. Πως εξηγείται η **μη αναφορά** της παραβολής της Αμπέλου της Π.Δ. και Κ.Δ. από τον Ερμά;
- η. Στην παραβολή του Ερμά, **πώς επιλέγει ο ιδιοκτήτης-ηγέτης τον διαχειριστή-ηγέτη** στον οποίο εμπιστεύεται την περιουσία του και μάλιστα το νέο εγχείρημα (νέο φυτεμένος Αμπελώνας σε ένα τμήμα του Αγρού);
- θ. Πως ο ιδιοκτήτης-ηγέτης **υπόσχεται να ανταμείψει** τον διαχειριστή-ηγέτη;
- ι. Πώς **ανταποκρίνεται** ο διαχειριστής-ηγέτης στην εμπιστοσύνη που του παρέχει ο ιδιοκτήτης;
- ια. Πώς **ανταμείβει** ο ιδιοκτήτης-ηγέτης τις **επιπλέον θετικές πρωτοβουλίες** του διαχειριστή;
- ιβ. Πώς ο διαχειριστής-ηγέτης **κερδίζει την εμπιστοσύνη** του ιδιοκτήτη, και πώς **παροτρύνει** τους συναδέλφους και υφισταμένους του να συνδράμουν στο έργο του;
- ιγ. Πώς ο ιδιοκτήτης-ηγέτης **διαχειρίζεται την αλλαγή** στις απόψεις και πεποιθήσεις των ενδιαφερόμενων μελών;
- ιδ. Είναι **επίκαιρο το μήνυμα της Παραβολής** του Ερμά και αν ναι **σε ποιους απευθύνεται**;

5.1.1. Οριοθέτηση του κειμένου

Για την επιλογή του κειμένου με το οποίο θα ασχοληθώ, πραγματοποίησα **συγκριτικό έλεγχο των κειμένων BGT, BNT, GNT, BYZ & COG**.

Η παραβολή της νηστείας

55.1. Ἄκουε τὴν παραβολὴν, ἣν μέλλω σοι λέγειν, ἀνήκουσαν τῇ νηστείᾳ.

³¹⁰ Κ.Π. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία Τόμος Β' Γραμματεία Της Περιόδου Των Διωγμών*, 2η, vol. 2 (Θεσσαλονίκη: ΚΥΡΟΜΑΝΟΣ, 1991), 382.

³¹¹ Κ.Π. Χρήστου, *Εκκλησιαστική Γραμματολογία Πατέρες Και Θεολόγοι Του Χριστιανισμού*, 2η, vol. Α (Θεσσαλονίκη: ΚΥΡΟΜΑΝΟΣ, 2005), 44.

5.1.2. Ποιητική απόδοση κειμένου

55.2. εἶχε τις ἀγρὸν καὶ δούλους πολλοὺς
καὶ **μέρος τι τοῦ ἀγροῦ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα·**
καὶ **ἐκλεξάμενος δοῦλόν τινα πιστὸν καὶ εὐάρεστον ἔντιμον,**
προσεκαλέσατο αὐτὸν καὶ λέγει αὐτῷ·

**Λάβε τὸν ἀμπελῶνα τοῦτον,
ὄν ἐφύτεια, καὶ χαράκωσον αὐτόν,
ἕως ἔρχομαι,
ταύτην μου τὴν ἐντολὴν φύλαξον,
καὶ ἐλεύθερος ἔσῃ παρ' ἐμοί.**

ἐξῆλθε δε ὁ δεσπότης τοῦ δούλου εἰς τὴν ἀποδημίαν.

3. ἐξελθόντος δὲ αὐτοῦ ἔλαβεν ὁ δοῦλος
καὶ **ἐχαράκωσε τὸν ἀμπελῶνα.**
καὶ τελέσας τὴν χαράκωσιν τοῦ ἀμπελῶνος
εἶδε τὸν ἀμπελῶνα βοτανῶν πλήρη ὄντα.

4. ἐν ἑαυτῷ οὖν **ἐλογίσατο** λέγων·

**Ταύτην τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου τετέλεκα·
σκάψω λοιπὸν τὸν ἀμπελῶνα τοῦτον,
καὶ ἔσται εὐπρεπέστερος ἔσκαμμένος,
καὶ βοτάνας μὴ ἔχων δώσει καρπὸν πλείονα,
μὴ πνιγόμενος ὑπὸ τῶν βοτάνων.**

λαβῶν **ἔσκαψε ἐν τῷ ἀμπελῶνι ἐξέτιλλε.**
καὶ **ἐγένετο ὁ ἀμπελῶν ἐκεῖνος εὐπρεπέστατος καὶ εὐθαλής,**
μὴ ἔχων βοτάνας πνιγούσας αὐτόν.

5. μετὰ χρόνον **ἦλθεν ὁ δεσπότης τοῦ δούλου καὶ τοῦ ἀγροῦ**
καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἀμπελῶνα.
καὶ ἰδὼν τὸν ἀμπελῶνα **κεχαρακωμένον εὐπρεπῶς,**
ἔτι δὲ καὶ ἔσκαμμένον
καὶ πάσας τὰς βοτάνας ἐκτετιμμένας
καὶ εὐθαλεῖς οὕσας τὰς ἀμπέλους,
ἐχάρη λίαν ἐπὶ τοῖς ἔργοις τοῦ δούλου.

6. **προσκαλεσάμενος** οὖν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἀγαπητόν, ὃν εἶχε κληρονόμον,
καὶ τοὺς **φίλους,** οὓς εἶχε **συμβούλους,**
λέγει αὐτοῖς, ὅσα εἰνετείλατο τῷ δούλῳ αὐτοῦ καὶ ὅσα εὔρε γεγονότα.
κάκεινοι συνεχάρησαν τῷ δούλῳ ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ ἣ ἐμαρτύρησεν αὐτῷ ὁ δεσπότης.

7. καὶ λέγει αὐτοῖς·

**Ἐγὼ τῷ δούλῳ τούτῳ ἐλευθερίαν ἐπηγγειλάμην,
ἐάν μου τὴν ἐντολὴν φυλάξῃ, ἠνένετειλάμην αὐτῷ·
ἐφύλαξε δὲ μου τὴν ἐντολὴν καὶ
προσέθηκε τῷ ἀμπελῶνι ἔργον καλόν,
καὶ ἐμοὶ λίαν ἤρεσεν.
ἀντὶ τούτου οὖν τοῦ ἔργου οὐ εἰργάσατο
θέλω αὐτὸν συγκληρονόμον τῷ υἱῷ μου ποιῆσαι,
ὅτι τὸ καλὸν φρονήσας οὐ παρενεθυμήθη,
ἀλλ' ἐτέλεσεν αὐτό.**

8. ταύτῃ τῇ γνώμῃ ὁ υἱὸς τοῦ δεσπότητος **συνηυδόκησεν** αὐτῷ,
ἵνα **συγκληρονόμος γένηται ὁ δοῦλος τῷ υἱῷ.**

9. μετὰ ἡμέρας ὀλίγας δεῖπνον ἐποίησεν
καὶ **ἔπεμψεν αὐτῷ**
παρὰ τοῦ δεσπότητος τὰ ἀρκοῦντα αὐτῷ ἦρε,
τὰ λοιπὰ δὲ τοῖς συνδούλοις αὐτοῦ διέδωκεν.

10. οἱ δὲ συνδουλοὶ αὐτοῦ λαβόντες τὰ ἐδέσματα **ἐχάρησαν**

καὶ ἤρξαντο **εὐχέσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ**,
ἵνα χάριν μείζονα εὖρη παρὰ τῷ δεσπότῃ,
ὄτι οὕτως ἐχρήσατο αὐτοῖς.

11. ταῦτα πάτα τὰ γεγονότα ὁ δεσπότης αὐτοῦ **ἤκουσε**
καὶ πάλιν **λίαν ἐχάρη** ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ.
συγκαλεσάμενος πάλιν τοὺς φίλους ὁ δεσπότης καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ
ἀπήγγειλεν αὐτοῖς τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ, ἣν ἔπραξεν ἐπὶ τοῖς δέδεσμασιν αὐτοῦ οἷς ἔλαβεν·
οἱ δὲ ἔτι μᾶλλον **συνευδόκησαν γενέσθαι τὸν δοῦλον συγκληρονόμον τῷ υἱῷ αὐτοῦ**.

Στο παράρτημα Π.6.1. ο αναγνώστης θα βρει μία μετάφραση της παραβολής.

5.2. Συγκριτική ανάλυση του Ηγέτη του «Αμπελώνα» στην Παλαιά Διαθήκη, στους Συνοπτικούς, στον Ιωάννη, στον Ερμά και στον Ειρηναίο

Σε αυτή την ενότητα θα συγκρίνω τις αναφορές στην Άμπελο σε παραβολές μεταξύ των Ησαΐα (6^{ος} αι π.Χ.), Μάρκου (μέσα 1^{ου} αι μ.Χ.), Ιωάννη (τέλος 1^{ου} αι μ.Χ.), Ερμά (τέλος 1^{ου} αι μ.Χ.), και στην ερμηνεία της Παραβολής του Μκ. από τον Αγ. Ειρηναίο (2^{ος} αι μ.Χ.). Θα επιχειρήσω να αναδείξω τις ομοιότητες και διαφορές τους, απαντώντας και σε κάποια από τα ερωτήματα που έθεσα στην αρχή του κεφαλαίου. Στον πίνακα 5 θα συμπληρώσω τον πίνακα 4 του κεφαλαίου 4, συνοψίζονται τα συμπεράσματα της μελέτης της παραβολής του Ερμά καθώς και τις απαντήσεις στα ερωτήματα αυτής της ενότητας.

Ερωτήσεις	Παλαιά Διαθήκη	Ευαγγελιστής Μάρκος (Ευαγγελιστές Ματθαίος & Λουκάς)	Ευαγγελιστής Ιωάννης	Ερμάς
Που συναντάμε παραβολή Αμπελώνα;	Παραβολή «των κακών γεωργών του αμπελώνα» (Ησ 5:1-7).	Παραβολές: α. «Των εργατών του αμπελώνα» (Μτ 20:1-16). β. «Των δύο υιών» (Μτ 21:28-32). γ. «Των κακών γεωργών του αμπελώνα» (Μκ 12:1-12, Μτ 21:33-46, Λκ 20:9-19).	Παραβολή «Αληθινής Αμπέλου» (Ιω 15:1-8).	Παραβολή «της Νηστείας» (Ποιμένας 55:2-11).
Πώς συμβολίζεται η Βασιλεία του Θεού;	Ησ 5:1-7 Αμπελών = Παλαιός Ισραήλ	Αμπελών = Συναγωγή ³¹² , Βασιλεία Θεού, Επιτεύγματα Θεού.	Εκκλησία του Χριστού ³¹³	Ο Αγρό που συμπεριλαμβάνει και το νέο φυτεμένο Αμπελώνα.
Πώς συμβολίζεται η παρούσα Ζωή;		Χρόνος εργασίας στον Αμπελώνα ³¹⁴		Η ζωή και ενασχόληση στον Αμπελώνα.
Ποιους καλεί ο Θεός σε έργα θεάρεστα;	Εργάτες.	Εργάτες.	Μαθητές & Φίλους Ιησού, Πιστά Μέλη της Εκκλησίας του Χριστού, Καρποφόρα κλήματα.	Τον Δούλο-Επιστάτη, τον Γιό του και τους Συμβούλους του, τους συν δούλους του Επιστάτη.
Πώς συμβολίζεται ο Θεός;	Αμπελουργός (Ησ 5:1-7).	Πατέρας δύο Υιών, Οικοδεσπότης του Αμπελώνα.	Γεωργός, Αμπελουργός.	Ο Κύριος και Ιδιοκτήτης του αγρού.
Πώς συμβολίζεται ο Χριστός;	Σοφία Θεού = Κλήμα με πλούσιο καρπό (Σοφ. Σειρ. 24:17).	Υιός Οικοδεσπότη.	Αληθινή Άμπελος, η Εκκλησία.	Δούλος που επιλέχθηκε ως διαχειριστής του Αμπελώνα.
Πώς συμβολίζεται η φροντίδα του Θεού;	Φροντίδα Οικοδεσπότη (Θεού) για τον Αμπελώνα.	Φροντίδα Οικοδεσπότη (Θεού) για τον Αμπελώνα για τον οποίο θυσιάζει τους απεσταλμένους του	Φροντίδα Γεωργού (Θεού) και Διδασκαλία Χριστού για καρποφόρα Κλήματα.	Ένα μέρος του αγρού το φυτεύει Αμπελώνα. Επιλέγει σωστό Επιστάτη-Ηγέτη και τον επιφορτίζει με την ασφάλεια και προστασία του Αμπελώνα. Επιστρέφει να ελέγξει αν υλοποιήθηκε η εντολή του. Επιβραβεύει το έργο και πρωτοβουλίες του Επιστάτη. Μοιράζεται

³¹² Οι συνοπτικοί Ευαγγελιστές, στην παραβολή των κακών γεωργών του αμπελώνα δείχνουν ότι οι αρχιερείς, γραμματείς και πρεσβύτεροι δολοφόνησαν τους απεσταλμένους Προφήτες του Θεού, δεν καλλιέργησαν την Συναγωγή σύμφωνα με την εντολή που έλαβαν από τον Θεό, αυτή δεν καρποφόρησε, δεν αποδίδουν τους αναμενόμενους καρπούς στον οικοδεσπότη-Θεό, και για αυτό θα τους την πάρει και θα την δώσει σε άλλους.

³¹³ Η συναγωγή αντικαταστάθηκε από την Εκκλησία.

³¹⁴ Ότι ώρα και να πας να εργαστείς στον Αμπελώνα – όποτε και αν γίνεις ενεργό μέλος της Εκκλησίας θα λάβεις τον ίδιο μισθό διότι του Ιδιοκτήτη απόφαση είναι πως θα διανείμει τα υπάρχοντά του και πως θα αμείψει τους εργάτες του.

		(προφήτες) αλλά και τον ίδιο τον Υιό Του.		εκλεκτά εδέσματα, από το δείπνο του προκειμένου να μοιραστούν στον λαό του (όχι να τα κρατήσει όλα για τον εαυτό του ο επιστάτης). Φροντίζει για το μέλλον του Αμπελώνα αναδεικνύοντας τον Επιστάτη σε συγκληρονόμο.
Τι συμβολίζει ο κακός καρπός;	Ακάνθας (αγκάθια, Ησ 5:1-7) : οι ηγέτες της Συναγωγής.	Ακάνθας (αγκάθια) : οι ηγέτες της Συναγωγής.	Άκαρπα κλήματα : οι Χριστιανοί που ενώ είναι ενταγμένοι στην Εκκλησία δεν φέρνουν καρπό διότι δεν παραμένουν ενωμένοι με τον Χριστό, νομίζουν ότι μπορούν να σωθούν εκτός Αμπελώνα. ³¹⁵	Τα χόρτα και ζιζάνια τα οποία ξεριζώνει ο Επιστάτης του Αμπελώνα: οι αμαρτίες των δούλων του Θεού.
Ποια τιμωρία επιφυλάσσει στον κακό καρπό;	α. Καταπάτηση αμπελώνα από ξένους εισβολείς, ολοκληρωτική καταστροφή του Ισραήλ (Ησ 5:1-7). β. Αμπέλι άκαρπο χρήσιμο μόνο για φωτιά (Ιεζ 15:1-8).	Αντικατάσταση Γεωργών Αμπελώνα («θα σας πάρω τον Αμπελώνα και θα τον δώσω σε άλλους»).	Κόψιμο και κάψιμο άκαρπων κλημάτων.	Δεν αναφέρεται τιμωρία.
Σε ποιον εστιάζει το μήνυμα της Παραβολής;	Κακοί Γεωργοί, Αρχιερείς, Γραμματείς & Πρεσβύτεροι.	Κακοί Γεωργοί, Συναγωγή, Αρχιερείς, Πρεσβύτεροι, Γραμματείς, Φαρισαίοι.	Βαπτισμένοι Χριστιανοί Πιστοί, Μέλη Εκκλησιαστικής κοινότητας Ιωάννη, και αποσχισμένα μέλη της κοινότητας Ιωάννη.	Στον Ιδιοκτήτη του Αμπελώνα, στον Δούλο-Διαχειριστή του Αμπελώνα, στο Γιο του Ιδιοκτήτη.
Ποιους 'καυτηριάζει' η παραβολή;	Άκαρπο αμπέλι (Ιεζ 15:1-8) Κακοί Γεωργοί (Ησ 5:1-7): Αρχιερείς, Γραμματείς, Πρεσβύτεροι Ιουδαϊκού Λαού.	Κακοί Γεωργοί (του Αμπελώνα): Αρχιερείς, Γραμματείς, Πρεσβύτεροι Ιουδαϊκού Λαού.	Άκαρπα κλήματα: οι Χριστιανοί που αποσχίστηκαν & αποχώρησαν από την κοινότητα του Ιωάννη («αντίχριστοι»), ίσως και οι Εβραίοι αρχιερείς που δεν πίστεψαν στον Χριστό, όπως πίστεψε π.χ. ο Νικόδημος.	Εμμέσως καυτηριάζει όποιον Ιδιοκτήτη-Ηγέτη και όποιον Επιστάτη-Ηγέτη δεν συμπεριφέρεται όπως αυτοί της παραβολής.
Τι μήνυμα στέλνει στους αποδέκτες η Παραβολή;	<u>Μήνυμα Ελεγκτικό & Προτρεπτικό:</u> «Αρχιερείς, Γραμματείς, Πρεσβύτεροι <i>καλλιεργήσατε</i> (πνευματικά) τον Αμπελώνα και όλα τα φυτά (έθνη ανθρώπων) που περιλαμβάνει, μην τον εκμεταλλεύεστε, δεν είναι δικός σας, αποδώστε τους καρπούς του στο Θεό».	<u>Μήνυμα Ελεγκτικό και Τελεσιδικό:</u> «Αρχιερείς, Γραμματείς, Πρεσβύτεροι <i>δεν καλλιεργήσατε</i> (πνευματικά) τον Αμπελώνα και όλα τα φυτά (έθνη ανθρώπων) που περιλαμβάνει, τον <i>εκμεταλλετήκατε</i> και τώρα τον <i>εποφθαλμίατε</i> για τους εαυτούς σας, δεν είναι δικός σας, θα σας τον <i>αφαιρέσει</i> ο Οικοδεσπότης».	<u>Μήνυμα Προτρεπτικό:</u> «Χριστιανοί μείνετε ενωμένοι μεταξύ σας, με τον Χριστό και την Εκκλησία, μην αποτοιχίζετε, μόνοι σας δεν μπορείτε τίποτα, θα καταλήξετε στην φωτιά».	<u>Μήνυμα Επιβράβευσης στον Δούλο-Διαχειριστή του Αμπελώνα:</u> Υπακούει, εκτελεί σωστά την εντολή, παρέχει επιπλέον φροντίδα και υπηρεσίες, και μοιράζεται με τους συν δούλους την ανταμοιβή του. <u>Μήνυμα Προτρεπτικό στον Γιο του Ιδιοκτήτη του Αμπελώνα:</u> Να φυτεύει νέους Αμπελώνες εντός του Αγρού που θα κληρονομήσει. Να επιλέγει σωστά επιστάτες. Να ελέγχει και να ανταμείβει την σωστή εργασία. Να επιβραβεύει τις πρωτοβουλίες για επιπλέον υπηρεσίες. Να μοιράζεται τα καλά αποτελέσματα με αυτούς που τα επέτυχαν. <u>Μήνυμα προτρεπτικό στους συν δούλους:</u> Να υποστηρίζουν με την εργασία τους και ηθικά τους προϊσταμένους τους που τους φροντίζουν, και να τους μιμούνται προκειμένου να λάβουν παρόμοια ανταμοιβή.

Πίνακας 5. Ο «Αμπελώνας» στην Παλαιά Διαθήκη, στους Συνοπτικούς, στον Ιωάννη και στον Ερμά.

³¹⁵ Η κοινότητα του Ιωάννη, πέραν του προβλήματος με την «άκαρπη» Συναγωγή, είχε κυρίως το πρόβλημα ότι ένα μεγάλο κομμάτι της αποσπάστηκε, αποσχιστική. Κάποια μέλη της κοινότητας, τους οποίους ο Ιωάννης ονομάζει αντίχριστους, εγκατέλειψαν την κοινότητά τους. Άρα τα άκαρπα κλήματα δεν είναι τόσο οι Αρχιερείς, Γραμματείς, Πρεσβύτεροι (για αυτούς έχει ήδη γίνει αναφορά από τον Χριστό στην Παραβολή των Κακών Γεωργών που παρουσιάζουν οι Συνοπτικοί Ευαγγελιστές), αλλά εκείνοι που ήταν στον Αμπελώνα αλλά δεν δέχθηκαν να παραμείνουν ενωμένοι με την Εκκλησία και το Χριστό. Οπότε ο Ιωάννης, για να αντιμετωπίσει αυτό το πρόβλημα (επιβραβεύοντας όσους παρέμειναν, συνετίζοντας όσους έφυγαν προκειμένου να επιστρέψουν & προειδοποιώντας αμφοτέρους για τις συνέπειες), επιλέγει να συμπληρώσει προφήτες & συνοπτικούς και να ολοκληρώσει το μήνυμα του Χριστού μέσω των παραβολών με θέμα την Αμπελο διακρινίζοντας ότι «Εγώ είμαι ο Αμπελώνας, υπάρχουν αμπέλια στον Αμπελώνα μου τα οποία έχουν εμφυτευθεί μέσω της βάφτισης. Από αυτά τα αμπέλια, εκείνα που δεν παράγουν καρπό ο Αμπελοουργός τα ξεριζώνει και τα καίει, ενώ τα καρποφόρα αμπέλια τα περνάει μέσα από δοκιμασίες (κλάδεμα)».

Κεφάλαιο 6. Δεξιότητες Ηγεσίας για την υλοποίηση των αρχών ηγεσίας σήμερα.

Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα εστιάσω στο τρίτο σκέλος του τίτλου της μελέτης: «προεκτάσεις στη σημερινή εποχή». Θα επιχειρήσω να αναδείξω **πώς μπορούν να εφαρμοστούν στην ηγεσία των επιχειρήσεων σήμερα οι Αρχές Ηγεσίας** που ανέδειξε η μελέτη των παραβολών του Αμπελώνα στον Μάρκο και Ιωάννη, και τις οποίες αναδηγοούνται δημιουργικά οι Ερμάς και Άγιος Ειρηναίος. Για αυτό το λόγο θα εστιάσω σε επιστολές του Αποστόλου Παύλου για να αναδείξω και αξιοποιήσω θέσεις του περί των Δεξιοτήτων του Ηγέτη (που απορρέουν από τις Αρχές Ηγεσίας), οι οποίες έχουν εφαρμογή στο σήμερα.

Τρεις είναι οι βασικές **Δεξιότητες του Ηγέτη** που προβάλλονται από τον Απόστολο Παύλο ως απαραίτητες για την εφαρμογή στην πράξη των Αρχών Ηγεσίας που παρουσιάζονται στις παραβολές του Αμπελώνα στα Ευαγγέλια του Μάρκου και Ιωάννη (βλέπε και διάγραμμα) :

- ο ηγέτης **Επίσκοπος - Ποιμένας** (βλέπε Παύλου επιστολές προς Τιμ. Α΄ 3:1, Εφεσ 4:11, Θεσ Α΄5:12, Τιμ Α΄5:17, Εβ 13:17 και Πέτρου επιστολή Α΄ 5:1-3),
- ο ηγέτης **Διάκονος** (βλέπε Παύλου επιστολές προς Κορ 1:3-4 και προς Φιλ 2:5-16), και

Για την παρουσίαση των δύο προτύπων, θα εστιάσουμε και μελετήσουμε τις επιστολές του Παύλου προς Τιμ Α΄ 3:1, προς Κορ 1:3-4 και προς Φιλ 2:5-16.

Μεθοδολογικά, δεδομένου ότι θα αναλύσουμε επιστολές και θέματα έθους - ήθους τα οποία πραγματεύεται (και δεν διαπραγματεύεται) ο Παύλος, θα ακολουθήσουμε τα εξής τρία βήματα. Θα εξετάσουμε:

- Γιατί παρουσιάζονται αυτά τα πρότυπα και αναλύονται στις συγκεκριμένες περικοπές;** Ακολουθώντας την ποιοτική μέθοδο, θεωρώ ότι η Κ.Δ. αποτελεί ένα ενιαίο φιλολογικό σύγγραμμα, όπως ορίζεται από την επιστολή του Αθανασίου Αλεξανδρείας το 369 μ.Χ.
- Πώς αντιμετώπιζε αυτά τα θέματα ηγεσίας το περιβάλλον της Μεσογείου,** ήτοι η Ιερουσαλήμ, η Αθήνα και η Ρώμη, αν και δεν υπήρχε ένας Ελληνισμός και ένας Ιουδαϊσμός αλλά πολλά ρεύματα διασταυρούμενα. Πώς αντιμετώπιζαν δηλ. την εξουσία, την ηγεσία και τη διοίκηση οι Έλληνες (καθημερινή ζωή, Στοά, Κήπος Επίκουρου), οι Ιουδαίοι (απλός λαός, Φαρισαίοι, Εσσαίοι, κλπ.), και οι Ρωμαίοι. Σε κάθε περίπτωση όταν γράφτηκαν οι επιστολές επικρατούσε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία εντός της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, οι Ιουδαίοι δεν αποτελούσαν Γκέτο στις Πόλεις της Μεσογείου, άπαντες ήταν επηρεασμένοι από τον Ελληνισμό, και ο Χριστιανισμός δεν νοείτο άνευ του Ιουδαϊσμού. Στα κεφάλαια του 2^{ου} Μέρους του παρόντος περιγράψαμε τα πρότυπα του Ηγέτη κατά την τότε Ελληνιστική, Ρωμαϊκή και Ιουδαϊκή οπτική.

6.1. Το βιβλικό πρότυπο του Ηγέτη Επισκόπου – Ποιμένα σύμφωνα με την Τιμ. Α΄ 3:1

Εισαγωγή

Στο λεξικό της ελληνικής γλώσσας του Δημητράκου συναντάμε τους εξής ορισμούς της λέξης **Επίσκοπος**: «ο έχων την επιστασία ή επιτήρηση κάπου, ο φύλακας, ο προστάτης». Κατά τον Πλάτωνα «πάσι γαρ επίσκοπος τους περί τα τοιαύτα ετάχθη Δίκης Νέμεσης άγγελος» (Νομ. 7171), αλλά και «ταις μεν εν παιδιαίς τε και τροφαίς επισκόποις γιγνομέναις» (Νομ. 795D). Κατά τον Σοφοκλή (Αντιγόνη 217) «ο προέχον επι τινός, ο φύλακας». Για τους Αθηναίους αποτελούσε τίτλος δημόσιου λειτουργού που έστελναν σε υποτελείς πόλεις προς προσωρινή διοίκηση αυτών, όπως για τους Σπαρτιάτες η αρμοστεία. Στην Π.Δ. επίσκοπος ήταν αξιωματούχος επιμελητής σε κείριες θέσεις. Στον Ιουδαϊσμό η προέλευση των επισκόπων αναζητήθηκε στον Ναό (επιμελητής θυσιών), στη Συναγωγή *αρχισυνάγωγος) και στο Κουμράν (επιμελητής της αδελφότητας). Κατά τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους επίσκοπος ονομαζόταν ο εκκλησιαστικός επόπτης των ποιμένων της Εκκλησίας υπέρ του ποιμνίου του Θεού³¹⁶, που εξελίχθηκε σε ανώτατο αξιωματούχο της εκκλησίας, αρχιερείς, δεσπότης. Στην αμέσως μετά την Κ.Δ. πρωτοχριστιανική γραμματεία, επισκοπεί σημαίνει: (α) τον Αρχιποιμένα, (β) τον επικεφαλής του ποιμνίου, κάποιον πρωτοπρεσβύτερο, ηγούμενο των πρεσβυτέρων, που έχει αναλάβει την γενική ευθύνη εποπτείας του ποιμνίου και των ποιμένων του, και (γ) τον αρχιερέα, επίσκοπο με τη σημερινή έννοια³¹⁷. Συνοπτικά, ο επίσκοπος στο ελληνορωμαϊκό περιβάλλον απαντά σε συνδυασμό με το φύλακα-έφορο και έχει τα εξής χαρακτηριστικά: (α) είναι απεσταλμένος μιας ανώτερης αρχής χωρίς να είναι ο ίδιος ευγενής, (β) κατεξοχήν εποπτεύει το ήθος, την κοσμιότητα και την ευταξία ενός υποσυνόλου-χώρου σε καιρό ειρήνης, (γ) σχετίζεται με τα οικονομικά αλλά δεν συνδέεται (δ) με τη

³¹⁶ Λ. Φιλίππιδης, *Η Πρώτη Προς Τιμόθεον Ποιμαντική Επιστολή Του Αποστόλου Παύλου*, 2η (Αθήνα, 1973), 183.

³¹⁷ Λ. Φιλίππιδης, *Η Πρώτη Προς Τιμόθεον Ποιμαντική Επιστολή Του Αποστόλου Παύλου*, 2η (Αθήνα, 1973), 183.

λατρεία.³¹⁸ Κατά τον Goodrich παρουσιάζει αρκετά κοινά με τον «κορυφαίο» των δούλων, τον οικονόμο, ο οποίος ονομαζόταν επίτροπος.³¹⁹

Στο λεξικό του Δημητράκου συναντάμε τους εξής ορισμούς της λέξης **Ποιμένας**: (1) Βοσκός προβάτων ή βοών (Ιλιάδα Δ455, Οδύσεια Κ83, Πλάτωνος Πολιτεία 343Α, ΠΔ Γεν. 4:2, ΚΔ Μτ 9:36). (2) Ηγέτης, ηγεμών λαού, αρχηγός ανθρώπων, οδηγός, κυβερνήτης (Ιλιάδα Α.263, Οδύσεια Ο151). (3) Εκκλησιαστικός πνευματικός αρχηγός, ηγέτης, καθοδηγητής (ΠΔ Ιερ. 2, 8, ΚΔ Εφεσ 4, Ιω 10, 11).

Για τον Τιμόθεο έχουμε πολλές πληροφορίες από τις Πράξεις και τις επιστολές του Παύλου. Κατάγεται από τα Λίστρα της Λυκαονίας, από ειδωλόατρη πατέρα και Ιουδαία μητέρα που είχε γίνει χριστιανή. Στην πόλη αυτή γνώρισε τον Παύλο και έγινε ο πιο στενός και έμπιστος συνεργάτης του. Ήδη από πολύ μικρή παιδική ηλικία γνώρισε «τα ιερά γράμματα» με τη φροντίδα της μητέρας του και της γιαγιάς του Λωίδας. Αργότερα διακόνησε με ζήλο και αφοσίωση τον Παύλο στη διάδοση του ευαγγελίου. Βρίσκεται κοντά του κατά τη β' και γ' περιοδεία, μεταφέρει μαζί του τη «λογία» για τους χριστιανούς των Ιεροσολύμων, αναλαμβάνει λεπτές αποστολές που του αναθέτει ο Παύλος και αναφέρεται ως συν αποστολέας μαζί με τον Παύλο στις Α' - Β' Θεσσαλονικείς, Β' Κορινθίους, Φιλιππησίους, Κολοσσαείς, Φιλήμονα επιστολές.

Ο Απόστολος Παύλος στην Α' Τιμ 2 δίνει μεγάλη έμφαση στη στάση του άνδρα και της γυναίκας τόσο στο πλαίσιο του οίκου όσο και σε αυτό της σύναξης της κατ' οίκον Εκκλησίας. Στο Α' Τιμ 3 παρουσιάζονται οι «καθρέφτες» του επισκόπου και των διακόνων οι οποίοι με εφελτήριο την εύρυθμη λειτουργία του οίκου τους οφείλουν να παρουσιάζουν συγκεκριμένες αρετές στη διαδραστική σχέση τους με τα λοιπά μέλη της Εκκλησίας ώστε αυτή να λειτουργεί στο εθνικό περιβάλλον της ως πρότυπο κόσμιας κοινότητας που βιώνει όλες αυτές τις αξίες που σέβονται και οι εθνικοί προφανώς ένεκα του θεϊκού νόμου που είναι εγγεγραμμένος στη συνείδηση. Εφόσον υπογραμμισθεί το ήθος και η στάση των «κατηγοριών» εκείνων που απαρτίζουν την Εκκλησία και εφόσον εξαρθεί η σπουδαιότητα της χριστιανικής εκκλησίας ως φάρου της αλήθειας και της υγιαινουσας διδασκαλίας, *παραινείται* ο Τιμόθεος, ως παραλήπτης της επιστολής και επίτροπος / οικονόμος, πρώτον να **«γυμνάζει» τον εαυτό του** (κεφ. 4 όπως ο Δημόνικος στον ψευδο-Ισοκράτη), και δεύτερον να **αποδίδει την αρμόζουσα τιμή** (σε αυτήν εντάσσεται και η οικονομική αποζημίωση) στις όντως χήρες και τους κοπιώντες πρεσβυτέρους. Στην ίδια συνάφεια μνημονεύεται και η τιμή που οφείλουν οι δούλοι κατεξοχήν στους πιστούς δεσπότες οι οποίοι καλούνται επίσης μέσω της **εκρίζωσης της πηγής όλων των κακών της πλεονεξίας** να συνδράμουν το έργο της Εκκλησίας. Βεβαίως όλος αυτός ο **Οικονομικός της Εκκλησίας** παρότι **επικεντρώνεται στη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού** (ιδίως στη λειτουργία της γυναίκας) αλλά και σε αυτή των άλλων πόρων, σε αντίθεση με τα παράλληλα κείμενα της ελληνορωμαϊκής φιλολογίας, στηρίζεται στο μυστήριο της θείας Οικονομίας και κένωσης. Επίσης εμπεριέχει πολεμικές περικοπές απέναντι σε αιρετικούς οι οποίοι υποτιμούσαν αυτήν την Οικονομία και στρέφονταν στα βάθη του παρελθόντος μέσω γενεαλογιών και μύθων προκαλώντας φθόνο και έριδες, συνεπώς και αποδόμηση της Εκκλησίας ως οίκου του Θεού.

Στην Α προς Τιμόθεο επιστολή ο Παύλος εφιστά την προσοχή του ποιμένα της εκκλησίας της Εφέσου στον κίνδυνο των αιρετικών και τον προτρέπει να μείνει πιστός στην υγιαινούσα χριστιανική διδασκαλία. Στη συνέχεια ο απόστολος δίνει οδηγίες για ορισμένα ζητήματα λατρείας, περιγράφει τα προσόντα που πρέπει να έχουν οι επίσκοποι και διάκονοι, και ομιλεί σε ποιητικό τόνο για «το μυστήριο της πίστεως που μας αποκαλύφθηκε», το οποίο συνίσταται στην ενανθρώπιση του Χριστού και την ένδοξη επάνοδό του στους ουρανοί. Επανερχεται στο θέμα των «ψευδολόγων» αιρετικών για να καταπολεμήσει τις διδασκαλίες τους και να τονίσει το καθήκον του Τιμόθεου να προβάλει τον εαυτό του ως τύπο και παράδειγμα σε όλα. Τον συμβουλεύει για τον τρόπο συμπεριφοράς του έναντι των ηλικιωμένων, των νεότερων, των χηρών των αξιωματούχων της εκκλησίας και για την υποχρέωσή του να τηρεί τον εαυτό του αγνό. Μέσα από μερικές γενικές συστάσεις προς τους δούλους στρέφεται πάλι κατά των ετεροδιδασκάλων και δίνει συμβουλές στον Τιμόθεο για συνεχή αγώνα για ζωή άσπιλη και για την τήρηση της ιερής παρακαταθήκης της πίστεως³²⁰.

Ο σημερινός ηγέτης επίσης έχει να αντιμετωπίσει αιρετικούς και ετεροδιδάσκαλους. Ετυμολογικά η ουσία του αιρετικού είναι ότι ανάγει τη γνώμη του σε ύψιστο αξίωμα, θεωρεί δηλαδή ότι αυτό που λέει είναι καθολική αξία και δεν έχει καν νόημα να ακούσει άλλη άποψη, το οποίο είναι και το βασικό του λάθος.

Σε αυτή την ενότητα αφού μελετήσουμε τι προτείνει ο Παύλος στον Τιμόθεο, θα αναλύσουμε ποιοι μπορούν να θεωρηθούν αιρετικοί σήμερα για ένα ηγέτη και ποιον τρόπο υποδεικνύει ο Παύλος στον Τιμόθεο για την αντιμετώπισή τους;

6.1.1. Οι αρχές του Ηγέτη Επισκόπου - Ποιμένα

Στην Α' προς Τιμόθεο επιστολή³²¹ ο Παύλος περιγράφει τον **καθρέφτη του Επισκόπου ως Ηγέτη της Εκκλησίας**. Σύμφωνα με τον καθρέπτη, ο Επίσκοπος οφείλει :

³¹⁸ Σ. Δεσπότης, *Υπόμνημα Στην Α' Τιμόθεον. Ο Χριστιανισμός Και η "Σιωπηλή" Εξακλήρωσή Του Στον Κόσμο*. (Αθήνα: TREMENDUM, 2014) 291- 295.

³¹⁹ J.K. Goodrich, "Overseers as Stewards and the Qualifications for Leadership in the Pastoral Epistles.," *ZNW*, 2013, 77-97.

³²⁰ *Η Καινή Διαθήκη Σε Μετάφραση Στη Δημοτική* (Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, 2003), 583.

³²¹ Επίσης και στην προς Τίτον επιστολή.

- να μην είναι αυθάδης, αυτάρεσκος, θρασύστομος (Παρ 21:24 Ησ 24:8), να μην είναι μέθυσος, να μην διάγει βίο έκλυτο, να μην είναι οργίλος, να μην χειροδικεί, να μην αισχροκερδεί,
- να είναι φιλόξενος, φιλάγαθος, δίκαιος, όσιος, ανεπίληπτος και ανέγκλητος, μιας γυναίκας άνδρας, νηφάλιος, σώφρονας, κόσμιος, διδακτικός, επιεικής, μη φιλάργυρος, καλός προϊστάμενος του οίκου του, με σεμνά και καλά τέκνα
- να έχει την καλή μαρτυρία από τους έξωθεν της Εκκλησίας.

Ο Επίσκοπος προΐσταται του ίδιου οίκου ενώ ως διαχειριστής επιμελείται της Εκκλησίας που ανήκει στον Θεό.³²² Στην επιλογή του επισκόπου, η οποία δεν φαίνεται να γίνεται στις Ποιμαντικές Επιστολές από το εκκλησιαστικό πλήρωμα, δεν διαδραματίζουν κανένα ρόλο στοιχεία της **ευγένειας στην καταγωγή**, της **παιδείας** (και μάλιστα κοντά σε αξιόλογους δασκάλους) και ο **πλούτος** (ιδίως η κατοχή γης), τα οποία θεωρούνται τα βασικά χαρακτηριστικά κάθε αξιωματούχου της ελληνορωμαϊκής κοινωνίας (Χρυσόστομος PG. 62.504).

Το χαρακτηριστικό "Ποιμένας", φαίνεται να είναι το κυρίαρχο βιβλικό στοιχείο ηγεσίας της εκκλησίας. Είναι πλήρες στο ότι αντιπροσωπεύει όλες τις πτυχές της ηγεσίας του Επισκόπου: (α) διαπροσωπικές σχέσεις (θυσίες, φροντίδα, οικειότητα, γνώση αυτών που καθοδηγούνται, συντροφικότητα), (β) λήψη αποφάσεων, (γ) σχεδιασμός & προγραμματισμός επόμενων βημάτων, (δ) πειθαρχία, (ε) διδασκαλία / κατάρτιση, (στ) υποστήριξη, (ζ) παροχή, (η) προστασία.

Ποιμένες στην Παλαιά Διαθήκη³²³

Ο Θεός θεωρούσε τους προφήτες, ιερείς και βασιλιάδες ως «ποιμένες». Πνευματικοί, πολιτικοί και στρατιωτικοί ηγέτες που θεωρούνταν ποιμένες είναι ο Μωυσής και ο Δαβίδ. Η εμπειρία του Δαβίδ ως πραγματικού βοσκού προβάτων μεταφέρεται στο ρόλο του ως μεταφορικού ποιμένα του λαού του Θεού. Ως ποιμένας του λαού του Θεού, ο ρόλος του Δαβίδ ήταν: (1) βασιλιάς (κυβερνήτης), (2) οδηγός, (3) προστάτης, (4) πάροχος.

Οι ποιμένες του λαού του Θεού ήταν ισχυροί ηγέτες - όχι παθητικοί ή αδύναμοι. Για παράδειγμα, ο Νεεμίας ήταν εξίσου ποιμένας με τον Εζρά, αν και οι ρόλοι τους ήταν ξεχωριστοί (ο Εζρά ήταν κήρυκας, ο Νεεμίας ήταν οικοδόμος). Ο Νεεμίας οδήγησε τους ανθρώπους, τους φρόντισε, τους τροφοδότησε πνευματικά όσο και ο Εζρά.

Οι Ποιμένες στην Π.Δ. καθοδήγησαν τους ανθρώπους σε όλους τους τομείς της ζωής - του εμπορίου, της εκπαίδευσης, των εξωτερικών υποθέσεων και της πνευματικής ζωής. Ο ηγετικός ρόλος τους ήταν ολιστικός και πολυδιάστατος.

Ποιμένες στην Καινή Διαθήκη

Προφανώς, στο πλαίσιο της ηγεσίας της εκκλησίας, η έννοια του "ποιμένα" αναφέρεται στον χριστιανικό πνευματικό ηγέτη, σε αυτόν που οφείλει να οδηγεί το λαό του Θεού.

Οι βοσκοί στην Κ.Δ. ονομάζονται «ποιμένες» (Εφ 4:11) - δηλ. κάποιος που τρέφει, προστατεύει, οδηγεί, και φροντίζει τα πρόβατά του. Ο όρος "ποιμένας" χρησιμοποιείται συνώνυμα στην Κ.Δ. με τους όρους «πρεσβύτερος» και «επίσκοπος / επιτηρητής» (π.χ., Πράξεις 20:28, Α' Πέτρου 5:1-2).

Οι Πρεσβύτεροι είναι οι άνδρες που είναι υπεύθυνοι για τη συνολική φροντίδα της εκκλησίας (Πράξεις 14:23). Αυτός είναι ένας εβραϊκός όρος που μεταφέρθηκε από τη συναγωγή και επομένως είναι εύκολα κατανοητός από τους Εβραίους πιστούς. Σημαίνει την εμπειρία, τη σοφία, την ωριμότητα, τη συμβουλή, τη γνώση, την καθοδήγηση - εκείνα τα χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την "ηλικία" (επομένως "γέροντα").

Ο ηθικός και πνευματικός χαρακτήρας και τα προσόντα τους περιγράφονται στο 1 Τιμ 3:1-7 και Τιμ 1: 5-9. Η σημασία τους είναι εμφανής στο 1 Θεσ 5:12, Α' Τιμ 5:17, Εβ 13:17, Α' Πετ 5:1-3.

Ο **Ποιμένας** είναι η λειτουργία των πρεσβυτέρων που ποιμαίνουν την εκκλησία, τροφοδοτώντας τους πιστούς διδάσκοντας τον Λόγο, προστατεύουν την εκκλησία από διάφορους εχθρούς τόσο από το εσωτερικό όσο και έξω από την εκκλησία (Α' Πετ 5:1 · Πράξεις 20:28, Εφ 4:11) και φροντίζουν γενικά το ποίμνιο. Στην κουλτούρα μας σήμερα κάνουμε περισσότερο έντονη τη διάκριση μεταξύ "ποιμένα" και "πρεσβύτερου" από αυτήν της Κ.Δ. (αν και φαίνεται ότι το Εφ 4:11 αναγνωρίζει ξεχωριστά τους ποιμένες).

Βιβλικά παραδείγματα Ηγετών Ποιμένων

Ο **Ιεχωβάς** αναφέρεται ως ο ποιμένας του Ισραήλ (Ησ 40:11). Πράγματι, ίσως οι πιο αγαπητοί στίχοι της Γραφής αρχίζουν, "Ο Κύριος είναι ο ποιμένας μου...".

Ο **Ιησούς** ήταν ποιμένας. Ο Ιησούς αναφέρεται ως «καλός ποιμένας» (Ιω 10), «μεγάλος ποιμένας» (Εβρ. 13:20) και ο «Ποιμένας των ποιμένων» (Α' Πέτ 5: 4). Ο Ιησούς μοντελοποίησε και δίδαξε την ποιμαντική ως στυλ ηγεσίας. Είπε: "Είμαι ο καλός Ποιμένας, ο καλός ποιμένας δίνει τη ζωή του για τα πρόβατα ... Είμαι ο καλός ποιμένας και γνωρίζω τα πρόβατά μου και τα δικά μου με γνωρίζουν... Τα πρόβατά μου ακούν τη φωνή μου και τα ξέρω , και με ακολουθούν "(Ιω 10:11, 14, 27). Είδε τους ανθρώπους ως πρόβατα "χωρίς βοσκό" (Μτ 9:36). Έστειλε τους μαθητές του στα «χαμένα πρόβατα του οίκου του Ισραήλ» (Μτ 10:6). Εκτός από

³²² Σ. Δεσπότης, *Υπόμνημα Στην Α' Τιμόθεον. Ο Χριστιανισμός Και η "Σιωπηλή" Εξακρίνωσή Του Στον Κόσμο.* (Αθήνα: TREMENDUM, 2014), σελ 285

³²³ Στην Π.Δ. βρίσκουμε πολλές προφητικές αναφορές στον Ιησού ως καλό Ποιμένα:

α. Ψαλ. 23, 79:13, 80: 1, 95: 7. Ο Ιησούς είναι ο ποιμένας του Ισραήλ και των πιστών που είναι τα πρόβατά του.

β. Ησ. 40:11. Ο Ιεχωβάς είναι ο καλός ποιμένας.

γ. Ιεζ. 34:23; Jer. 23: 5. Ο μεγαλύτερος γιός του Δαβίδ θα είναι ο ποιμένας του επανασυνδεδεμένου υπολοίπου.

δ. Ιερ. 3: 4; 23: 3; Αμος 3: 2; 5:15; Mic. 2:12. 5: 3,7,8; 7: 18-20. Hab. 2: 4; Zeph. 3:12, 13. Στρίγγλα. 1:12, 14; Zech. 8: 6,12. 13: 8,9. Ο Ιησούς, ο καλός Ποιμένας, θα χωρίσει τον αληθινό Ισραήλ από το εθνικό Ισραήλ και θα οδηγήσει τον εαυτό του από το "πυχίο".

αυτά τα πρόβατα (Εβραίοι), είχε "άλλα πρόβατα" (εθνικά) "που δεν ανήκουν σε αυτή την μάντρα (δηλαδή εβραϊκής πτυχής). Πρέπει και εκείνα να τα οδηγήσω. Θα γνωρίσουν τη φωνή μου και θα γίνουν ένα ποίμνιο με έναν ποιμένα" (Ιω 10:16). Ενέργησε προς τους ανθρώπους όπως ο βοσκός ενεργεί προς τα πρόβατά του παρέχοντάς τους:

- φροντίδα - «Όταν είδε το πλήθος, τους σπλαχνίστηκε, γιατί ήταν τλαιπωρημένοι και εγκαταλειμμένοι σαν πρόβατα που δεν έχουν ποιμένα» (Μτ 9:36)
- τροφή (π.χ. Μκ 6:30-44, 8:1-10)
- θεραπεία και νοσηλεία
- διδασκαλία και κατάρτιση
- προστασία
- καθοδήγηση.

Στην ηγεσία του ποιμένα υπάρχει οικειότητα, σχέση, ασφάλεια, θυσία, ζεστασιά, τρυφερότητα. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο Ιησούς προσκαλεί «ελάτε σε εμένα όλοι όσοι κοπιάζετε και είστε φορτωμένοι, κι εγώ θα σας ξεκουράσω. Σηκώστε το ζυγό μου και διδαχτείτε από το δικό μου παράδειγμα, γιατί είμαι πράος και ταπεινός στην καρδιά, και οι ψυχές σας θα βρουν ανάπαυση» (Μτ 11:28-29).

Ο **Ιάκωβος**, ο **Μωυσής** και ο **Δαβίδ** (ψ 78: 70-72, Β' Σαμ 5:2) ήταν όλοι ποιμένες κατ' επάγγελμα και κλήθηκαν να γίνουν ηγέτες του λαού του Θεού.

Ο **Ιεζεκιήλ** καταδικάζει έντονα τους «ψεύτικους» (εγωιστές) ποιμένες στον Ιεζ 34:1-16 (Βλ. επίσης Ζαχ 11:4-14).

6.1.2. Ο καθρέφτης του Επισκόπου Ποιμένα στην Α' Τιμ. επιστολή - προκαταρκτικά ερμηνευτικά σχόλια.

Η υπό εξέταση επιστολή συγκαταλέγεται στις λεγόμενες Ποιμαντικές Επιστολές του Παύλου. **Απευθύνεται** προς τον Επίσκοπο Τιμόθεο και την **Εκκλησία της Εφέσου και της Κρήτης** (όπως και άλλα βιβλία της Καινής Διαθήκης). Φιλολογικά, συνιστά οδηγίες σε μορφή γράμματος προς υφιστάμενους εντολοδόχους από προϊσταμένους και ακολουθεί το πρότυπο των υπομνημάτων (πρόδρομος των εντολών των Ρωμαίων αξιωματούχων προς τους υφισταμένους τους)³²⁴. Ειδικότερα **οι παραινέσεις προς τους επισκόπους**, διακόνους και διακονιστών σχετίζονται με την **επιμέλεια των ηθών (cura morum)** που ασκούνταν από τους Ρωμαίους τιμητές ή κήνσορες (αξιωματούχοι επιφορτισμένοι με την αξιολόγηση μεγέθους φυσικών καταστροφών και την απογραφή πολιτών, φορολογική αποτίμηση περιουσιών τους, και **εκτίμηση / αξιολόγηση της ιδιωτικής τους ζωής (μεταχείριση συζύγου-ανατροφή τέκνων-μεταχείριση σκλάβων-εξάρτηση από κρασί-παραμέλεια της ευσέβειας της οικογενειακής λατρείας)**,³²⁵

Η Α' Τιμ **έχει συγγραφεί** μάλλον νωρίτερα από τη δεκαετία του 90³²⁶. Δεν είναι απλώς ένα «εγχειρίδιο εκκλησιαστικής οργάνωσης και ηθικής» αλλά δείχνει ότι **έχει χαρακτήρα αντιρρητικό** απέναντι σε αιρετικούς χριστιανούς που αναδύθηκαν στους κόλπους της Εκκλησίας και πιθανόν συνδύαζαν ετερόκλητα ελληνικά και ιουδαϊκά χαρακτηριστικά και προωθούσαν αιρετικές διδασκαλίες, κάτι που είναι βέβαιο ότι το περιβάλλον της Εφέσου ευνοούσε. Είχαν μεγάλη επιρροή

Στην Έφεσο **λατρευόταν η «φεμινίστρια»** αλλά και **μεσίτρια / σωτήρας θεά Άρτεμις** σε ναό όπου πρωταγωνιστούσαν οι παρθένες (ενώ το σύνηθες ήταν οι άντρες ιερείς). Η θεά λατρευόταν σε ναούς χτισμένους σε όλη την Μεσόγειο (τον τότε γνωστό κόσμο, άρα **μια παγκόσμια θεά**), και στην οποία έκαναν αφιερώματα (τάματα) ως αντάλλαγμα της άμεσης επικοινωνίας της με τους λάτρεις της μέσω οραμάτων, επιφανειών και θεραπειών της. Πολλά στοιχεία των αιρετικών, όπως (α) η αποστρόφη τους προς το γάμο και συγκεκριμένες τροφές (κρέας-οίνος, βλ. Α' Τιμ 5:23), και (β) η έξαρση της επιστροφής στον «χαμένο» παράδεισο, **εναρμονίζονται με τα ιδεώδη της Εφέσου**. Αποδεικνύεται από τις Ποιμαντικές Επιστολές ότι **η συγκεκριμένη διδασκαλία γοήτευε κατεξοχήν το «ασθενές φύλο»**. Οι αιρετικοί (κυρίως άντρες) δολοφονούσαν γυναίκες με την αποτίναξη των δεσμών του γάμου και την απελευθέρωση από τους παραδοσιακούς ρόλους της συζύγου και μητέρας. Με τη σειρά τους οι γυναίκες αυτές (ηλικίας 14-50 ετών), οι οποίες έδιναν όρκο πίστης / αφοσίωσης στον Κύριο, όντας αργές και επικαλούμενες τον Παύλο (βλ. Α' Κορ 7 και Ακ 20: 34-6)³²⁷ περιέρχονταν σε ξένες οικίες, διέδιδαν τις αιρετικές διδασκαλίες και εφάρμοζαν και μαγικές πρακτικές (όπως π.χ. και σήμερα η καφεμαντεία, κ.α.). Παρότι δηλαδή ζούσαν από τον κορβανά της εκκλησίας, λειτουργούσαν ως «μισιονάριοι» της αίρεσης είχαν ταυτόχρονα ως κίνητρο και την πλεονεξία (6:5) αλλά και την φιληδονία (5:11). Την επιτυχία των αιρετικών στο γυναικείο φύλο βοηθούσε και το κλίμα της εποχής. Όπως επισημαίνει ο Winter³²⁸ το 44 π.Χ. αναδύεται το μοντέλο της νέας-μοντέρνας συζύγου, το οποίο δεν συμβαδίζει με το γνωστό συντηρητικό τύπο γυναίκας που ακολουθούσε το στερεότυπο της έφηβης δεκατετράχρονης παρθένας που παντρεύεται με άντρα κατά δέκα χρόνια μεγαλύτερο υποτασσόμενη στην αυθεντία του (αντί του πατέρα της), αποφεύγει τα δημόσια βλέμματα περιοριζόμενη στον οικογενειακό χώρο της συμβιβαζόμενη στην σεξουαλική ελευθερία του συζύγου (χαίρεται με εταίρες και πόρνες μετά από δείπνα). Το μοντέλο της μοντέρνας συζύγου «ενσαρκωνόταν» από οικονομικά εύρωστες και

³²⁴ M. Wolter, *υφηγεσία*, 1988 (από Σ. Δεσπότης, *Υπόμνημα Στην Α' Τιμόθεον. Ο Χριστιανισμός Και η "Σιωπηλή" Εξακλήρωσή Του Στον Κόσμο*. (Αθήνα: TREMENDUM, 2014), σελ 35.

³²⁵ B.A. Paschke, "The Cura Morum of the Roman Censors as Historical Background of the Bishop and Deacon Lists of the Pastoral Epistles" ZNW 98 (2007), σελ 105-119.

³²⁶ Σ. Δεσπότης, *Υπόμνημα Στην Α' Τιμόθεον. Ο Χριστιανισμός Και η "Σιωπηλή" Εξακλήρωσή Του Στον Κόσμο*. (Αθήνα: TREMENDUM, 2014), 287

³²⁷ Και είπεν αυτοίς ο Ιησούς, «οι υιοί του αιώνος τούτου γαμοῦσιν και γαμίσκονται, οι δε καταξωθέντες του αιώνος εκείνου τυχεῖν και της αναστάσεως της εκ νεκρών ούτε γαμοῦσιν ούτε γαμίσονται, ουδέ γαρ αποθανεῖν ἐπι δύνανται, ισάγγελοι γαρ εισίν και υιοί εισίν Θεοῦ της αναστάσεως υιοί ὄντες».

³²⁸ Br. Winter, "The 'new' Roman Wife and 1 Timothy 2:9-15: The Search for a Sitz Im Leben," *Tyndale Bulletin* 51.2 (2000): 285-94.

καλλιεργημένες κυρίες, που μετά το διαζύγιο διαχειρίζονταν μόνες τους την περιουσία τους και έκαναν την επανάστασή τους είτε αγρεύοντας πλούσιους νέους άγαμους άντρες είτε έκλιναν προς το «ασκητικό» μοντέλο.

Από την Έφεσο προέρχεται και ο σκοτεινός Ηράκλειτος, ο οποίος με τις αντιθέσεις του (Στράβων 14.1.25) ίσως ενέπνεε τη γνώμη των αιρετικών. Οι αιρετικοί αυτοί, όντας τετυφωμένοι προκαλούσαν έριδες, φθόνο και άλλα συμπτώματα αποσύνθεσης του ιστού της Εκκλησίας (Α' Τιμ 6) λειτουργώντας ως γάγγραινα / καρκίνος.³²⁹

Ο Παύλος στην Α' Τιμ επιστολή (όπως και σε όλες τις ποιμαντικές επιστολές) καλείται να αντιμετωπίσει έναν πρωτο-γνωστικισμό ο οποίος δεν παρεκκλίνει σε θεολογικά και Χριστολογικά ζητήματα από την ορθή πίστη. Τον θεωρεί όμως ως πειρασμό και απειλή για την Εκκλησία αφού προσβάλλει τον οίκο (το τραπέζι και το κρεβάτι), και αποξενώνει την Εκκλησία και τα μέλη της από τον κόσμο και την ιστορία αποπροσανατολίζοντάς τα από την ευθύνη και τη διακονία να σωθούν οι πάντες.

Ο Παύλος στην Α' Τιμ **αντιπαραθέτει** στα παραπάνω τα εξής:

- ο Θεός σαρκώθηκε στο πρόσωπο του Χριστού που είναι ο αυθεντικός μεσίτης** (και όχι η δήθεν μεσίτρια Άρτεμις). Αυτό είναι το βασικό μήνυμα της επιστολής, το μυστήριο της ευσέβειας που κατέκτησε τον κόσμο.³³⁰
- αντί της πίστης και της αγάπης που εκδηλώνεται με έργα καλά / αγαθά οι αιρετικοί αναλύονται οι ίδιοι και αναλώνουν και τους άλλους σε θεωρίες που μισούν σε μια δήθεν μυστική, ανώτερη και ελιτίστικη γνώση.
- Οι αιρετικοί χρησιμοποιούνται ως αντι-παράδειγμα για τους χριστιανούς («λαϊκούς» και «κληρικούς») και τη συμπεριφορά που οφείλουν να επιδεικνύουν ώστε η Εκκλησία να μαγνητίζει χωρίς να προπαγανδίζει στο περιβάλλον της.

Για αυτό παρατηρούμε στην Α' Τιμ να συμπλέκονται πολεμικές περικοπές με καθρέφτες επισκόπων, διακόνων και διακονιστών.

6.1.2.1. Δομή Α' Τιμ. επιστολής και θέση της περικοπής στο μακροκείμενο

Με απλή ανάγνωση, η δομή της επιστολής παρουσιάζεται ως εξής (με **κόκκινο** σημειώνεται η περικοπή που αφορά στο πρότυπο ηγεσίας Επίσκοπος):

- Χαιρετισμός
 - Οι ψευδοδιδάσκαλοι.
 - Ευχαριστία για το έλεος του Θεού.
- Οδηγίες για την προσευχή και τη λατρεία.
- Οι λειτουργοί της εκκλησίας.**
 - Επίσκοποι**
 - Διάκονοι
 - Γυναίκες
 - Το μεγάλο μυστήριο.
- Ο καλός υπηρέτης του Ιησού Χριστού.
- Φροντίδες για διάφορες κατηγορίες πιστών
- Οδηγίες προς χριστιανούς δούλους απίστων
 - Οι αιρετικοί, η φιλαργυρία τους κι ο πραγματικός πλούτος
 - Τελικές συμβουλές

Αναλύοντας όμως έτι περαιτέρω την επιστολή³³¹, βλέπουμε **συμπλέκονται πολεμικές περικοπές ενάντια σε αιρετικούς με καθρέφτες «διακόνων» και χριστιανών γενικότερα**. Η άριστη δομή της επιστολής πλαισιώνεται από δύο παράλληλες ενότητες (συμπερίληψη): 1, 3-20 (όπου κυριαρχεί το λέξιμα πιστ) και 6,3-21 (όπου εξάιρετε η ελπίδα).

A. 1, 3-20 Περί των αντιπάλων (Νόμος) και του Τιμόθεου (ορθή διδασκαλία).

B. 2, 1-3, 13 **Περί της στάσης των μελών** (αρχικά όλων, και κατόπιν **ειδικών κατηγοριών προσώπων**) **εντός της Εκκλησίας** (άνδρες-γυναίκες [τι πρέπει να πράττουν] / **επίσκοπος-διάκονοι-διακόνισσες [τι πρέπει να είναι]**).

A. κεφ. 4: Περί αντιπάλων (ασκητισμός) και του Τιμόθεου (ορθή συμπεριφορά).

³²⁹ Γάγγραινα είναι η νέκρωση μαλακού ιστού λόγω παρεμπόδισης της κυκλοφορίας του αίματος που οδηγεί σε επεκτεινόμενη φθορά, αποσύνθεση και σήψη. Απαντά 9 φορές στην Παλαιά Διαθήκη και 5 φορές σε άλλα χωρία της Καινής Διαθήκης.

³³⁰ Σ. Δεσπότης, *Υπόμνημα Στην Α' Τιμόθεον. Ο Χριστιανισμός Και η "Σιωπηλή" Εξακλήρωσή Του Στον Κόσμο*. (Αθήνα: TREMENDUM, 2014), 290

³³¹ Σ. Δεσπότης, *Υπόμνημα Στην Α' Τιμόθεον. Ο Χριστιανισμός Και η "Σιωπηλή" Εξακλήρωσή Του Στον Κόσμο*, 45.

B. 5, 1-6, 2 Περί ειδικών κατηγοριών εντός της Εκκλησίας (αρχικά αναφορά σε όλα τα μέλη και κατόπιν: χήρες-πρεσβύτεροι-δούλοι).

A. 6, 3-21 Περί αντιπάλων(φιλαργυρία) και του Τιμόθεου (ορθή διδασκαλία).

Στο παράρτημα Π.5.1 παρουσιάζεται η κριτική του κειμένου της περικοπής που θα μελετήσουμε και παρακάτω παρουσιάζεται η ανάλυσή του.

6.1.3. Ανάλυση επιλεγμένου χωρίου

6.1.3.1. Ποιητική απόδοση κειμένου

Ακολουθώντας τις οδηγίες του Κώδικα Ευαγγελίων του καθηγητή Σ. Δεσπότη παρακάτω παρουσιάζεται το κείμενο σε ποιητική απόδοση, αφαιρώντας τους τίτλους, την αρίθμηση και την δομή των προτάσεων (δεδομένου ότι αυτά έγιναν εκ των υστέρων και σε πολλές περιπτώσεις είναι λάθος).

*Πιστός ὁ λόγος. Εἴ τις ἐπίσκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ.
δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφάλιον σώφρονα κόσμιον φιλόξενον διδασκικόν,
μὴ πάροινον μὴ πλήκτην, ἀλλὰ ἐπιεικῆ ἄμαχον ἀφιλάργυρον,
τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ, μετὰ πάσης σεμνότητος
(εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδεν, πῶς ἐκκλησίας θεοῦ ἐπιμελήσεται;),
μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφωθεῖς εἰς κρίμα ἐμπέση τοῦ διαβόλου.
δεῖ δὲ καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἐξωθεν, ἵνα μὴ εἰς ὀνειδισμόν ἐμπέση καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου.
Διακόνους ὡσαύτως σεμνοῦς, μὴ διλόγους, μὴ οἴνω πολλῶ προσέχοντας, μὴ αἰσχροκερδεῖς,
ἔχοντας τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει.
καὶ οὗτοι δὲ δοκιμαζέσθωσαν πρῶτον, εἶτα διακονείτωσαν ἀνέγκλητοι ὄντες.
Γυναικας ὡσαύτως σεμνάς, μὴ διαβόλους, νηφαλίους, πιστὰς ἐν πᾶσιν.
διάκονοι ἔστωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες, τέκνων καλῶς προϊστάμενοι καὶ τῶν ἰδίων οἴκων.
οἱ γὰρ καλῶς διακονήσαντες βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιοῦνται καὶ πολλὴν παρρησίαν ἐν πίστει τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.*

6.1.3.2. Βιβλικά παραδείγματα ηγετῶν Επισκόπων Ποιμένων

Η υπό εξέταση περικοπή δεν ασχολείται με τα καθήκοντα αλλά με τις αρετές που οφείλει να διαθέτει ο Επίσκοπος. Αυτές παραδόξως δεν ταυτίζονται με κάποια ξεχωριστά ηγετικά προσόντα ούτε σχετίζονται με την οργάνωση της σύναξης και την τέλεση της Ευχαριστίας, και θα μπορούσαν ίσως να μην χαρακτηριστούν καν Χριστιανικές. Αποσκοπούν στο ότι οφείλει να είναι ανεπίληπτος και να διαθέτει την καλήν ἐξωθεν μαρτυρία. Ο **Επίσκοπος** έχει μάλλον ως αρμοδιότητες την επίβλεψη, εποπτεία, διαχείριση, διδασκαλία και ηγεσία της Εκκλησίας (1 Τιμ 3:1). Ο όρος "επίσκοπος" είναι συνώνυμος με τον επιβλέποντα. Αυτός είναι ένας όρος των εθνικών που μεταφέρεται από την εμπορική χρήση και επομένως είναι εύκολα κατανοητός από τους εθνικούς πιστούς. Σημαίνει τη διαχείριση, την υπευθυνότητα, την εποπτεία. Το **κατεξοχήν χαρακτηριστικό** του επισκόπου για τον Παύλο είναι η **διδασκαλία**. Ως πρότυπο επισκόπου σύμφωνα με τις επιταγές της Α' Τιμ 3 προβάλλεται στις Πράξεις Θέκλας (κεφ. 3) ο γνωστός από τη Β' Τιμ. (1:16. 4:19) Ονησιφόρος παρότι δεν επονομάζεται επίσκοπος: σύζυγος της Λέκτρας, φιλόξενος, μη εριστικός αφού αποδέχεται στον οίκο του μαζί με τον Παύλο και τη Θέκλα και τους υποκριτές συνοδούς του αποστόλου (Δημά και Ερμονόνη) τους οποίους όμως προφητικά διακρίνει ως τέτοιους, όχι οινοπότης (καταναλώνει άρτο, νερό και λαχανικά), με τέκνα καλοπροαίρετα (Σιμμίας και Ζήνων) ενώ δεν είναι και νεόφυτος.

Ο καθρέπτης³³² του επισκόπου είναι παράλληλος αυτού (α) των διακόνων, (β) των διακονισσών αλλά και (γ) της όντως χήρας (5: 3-16). Και οι **διάκονοι** καλούνται να προϊστανται (συνεχώς) καλώς των τέκνων και των ιδίων οίκων (όπου προφανώς περιλαμβάνονταν και δούλοι) και ταυτόχρονα να έχουν διακονήσει καλώς όντας ανέγκλητοι. Και η **χήρα** οφείλει να είναι μόνανδρη και να έχει τη μαρτυρία όλων των καλών έργων και μάλιστα της φιλοξενίας. Και ο **επίσκοπος**, όπως και ο διάκονος και η χήρα κινδυνεύουν από τη λαιμορία του διαβόλου. Η **διαφορά** του επισκόπου και της χήρας εντοπίζεται στο ότι η δεύτερη οφείλει να έχει ηλικία άνω των εξήντα ετών. Για τον **επίσκοπο** ενώ ορίζεται να μην είναι νεόφυτος, δεν καθορίζεται όριο ηλικίας (όπως συνέβη αργότερα)³³³.

Η νοθεσία στην Α' Τιμ. καταλήγει τονίζοντας δύο τινά: ο Επίσκοπος οφείλει (α) να μην είναι νεόφυτος και (β) να χαίρει καλής μαρτυρίας από τους ἐξωθεν.³³⁴

³³² Μεταφορικά ως «καθρέπτης» είναι οτιδήποτε φανερώνει με διαυγή τρόπο τα χαρακτηριστικά ενός ανθρώπου, ενός συνόλου, μιας κατάστασης κλπ

³³³ Σ. Δεσπότης, *Υπόμνημα Στην Α' Τιμόθεον. Ο Χριστιανισμός Και η "Σιωπηλή" Εξακλήνωσή Του Στον Κόσμο*, 286.

³³⁴ Σ. Δεσπότης, *Υπόμνημα Στην Α' Τιμόθεον. Ο Χριστιανισμός Και η "Σιωπηλή" Εξακλήνωσή Του Στον Κόσμο*, 288.

Ουσιαστικά οι προϊστάμενοι Επίσκοποι των Εκκλησιών των Ποιμαντικών Επιστολών δεν καλούνται να ασκήσουν ιεραποστολή αλλά, εφαρμόζοντας στην πράξη τη χριστιανική ευσέβεια, να αποδείξουν ότι αυτά τα οποία έχει ως ιδεώδη του ο κόσμος πραγματώνονται στην χριστιανική κοινότητα. Έχουν δε να αντιμετωπίσουν **τέσσερεις βασικές προκλήσεις**³³⁵:

- 1) Τα **μέλη του οίκου και της Εκκλησίας**. Σε αυτούς οι επίσκοποι καλούνταν να λειτουργήσουν ως πρότυπα συμπεριφοράς.
- 2) Τους **αιρετικούς** (ίσως τέως πρεσβυτέρους-επισκόπους) που αρνούνται παντελώς το γάμο, τις τροφές, μάλλον και τον οίνο. Απέναντι σε αυτήν την πρόκληση οι επίσκοποι μπορούν να εξοκείλουν στο ακριβώς αντίθετο: τη διγαμία, την οινοποσία, την ακράτεια. Όλα αυτά τα πάθη θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από τους αντιπάλους ως αντεπιχειρήματα. Ο επίσκοπος οφείλει να απέχει επίσης από την οργή, τη βιαιότητα και τη φιλονικία απέναντι στους αιρετικούς καθώς η πολεμική απέναντί τους όχι σπάνια εκτραχύνει. Επίσης οι οίκοι τους πρέπει να είναι συγκροτημένοι και ιδίως τα τέκνα τους υπάκουα.
- 3) Τους **έξωθεν**: από αυτούς ο κίνδυνος είναι το όνειδος, το αντώνυμο της τιμής η οποία εκτιμάτο υπέρμετρα στον ελληνορωμαϊκό κόσμο. Γι' αυτό οι επίσκοποι οφείλουν να είναι κόσμιοι και να διαθέτουν καλή μαρτυρία.
- 4) Να λειτουργήσει ως **σύμβολο ενότητας** για την εκκλησία. Μετά τον 1^ο αι μ.Χ. η μεταστροφή σε έναν άλλο τρόπο ύπαρξης και κοινωνίας εν Χριστώ δε βιώνονταν με τον ίδιο συγκλονιστικό τρόπο όπως στις απαρχές (με το βάπτισμα, το κοινό θυσιαστήριο και κοινό ποτήριον κοινωνίας).³³⁶ Δεδομένου ότι αυτά πλέον δεν λειτουργούσαν συσπειρωτικά, σύμφωνα με τον Ιγνάτιο παρατηρείται η έξαρση του ενός επισκόπου και η σύνδεσή του όχι τόσο με το λόγο αλλά με την Ευχαριστία και την ενότητα της Εκκλησίας.

6.1.4. Τα χαρακτηριστικά του ηγέτη Επισκόπου Ποιμένα

Με βάση τις παραπάνω προκλήσεις, ο Απ. Παύλος στην Α' Τιμ. προβάλλει τα εξής χαρακτηριστικά για τον ηγέτη που θα επανδρώσει το θέση του Επισκόπου:

- **Ορέγεται επισκοπικής**: αντί της απειθαρχίας και των μωρών ζητήσεων, ιδίως οι χριστιανοί πρέπει να είναι έτοιμοι (=πρόθυμοι) να συνεισφέρουν στο δημόσιο συμφέρον. Ως εκ τούτου, θεωρείται δεδομένο ότι υπάρχουν πρόσωπα που ορέγονται να προσφέρουν από τον επισκοπικό ρόλο.
- **Ανεπίληπτος**: η επικεφαλίδα του καθρέφτη του επισκόπου, σχετίζεται με τη συμπεριφορά του Επισκόπου – Ηγέτη στον οίκο του (πάτερ φαμίλιας, προϊστάμενος) και με τη στάση του στην Εκκλησία (οικονόμος και επιμελητής της Εκκλησίας που ανήκει στον Θεό Πατέρα και Σωτήρα). Η συγκεκριμένη αρετή δεν συνεπάγεται την απουσία της συκοφαντίας, την οποία ούτε ο Παύλος απέφυγε.
- **Μονογαμία**: προϋποθέτει απόλυτη / αφοσίωση πίστη του σώφρονα άνδρα στη γυναίκα του, αφού η απώλειά της (ακόμα και με τον θάνατο) δεν αντικαθίσταται. Την ελληνορωμαϊκή εποχή κυρίαρχο στερέοτυπο ήταν να παραμένει μόνανδρος η γυναίκα και όχι ο άνδρας. Συνηθιζόταν δε η πολυγαμία μόνον στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα (πρβ. Ηρώδης, Ιωσήφ). Είχαν αρχίσει οι προτροπές υπέρ της πιστότητας σε μία σύζυγο, και στο ρωμαϊκό δίκαιο υπήρχε στροφή προς το γάμο όπου και τα δύο μέλη είναι ισότιμα και έχουν την ίδια δυνατότητα να λάβουν διαζύγιο. Παράλληλα όμως η παρότρυνση για μονογαμία του Ηγέτη Επισκόπου αποτελεί αποτροπή προς τα επαναλαμβανόμενα διαζύγια και γάμους (κάτι σύνηθες εκείνη την εποχή) και λειτουργεί αφενός ως παράδειγμα προς μίμηση προς όλους τους Χριστιανούς, και αφετέρου ως απάντηση σε εκείνους που επέβαλαν την αγαμία ως μοντέλο σωτηρίας επικαλούμενοι τον ίδιο τον Παύλο (Α' Κορ. 7.32-).
- **Πέντε αρετές** που συνδέονται με τη στάση προς την Εκκλησία:
 - **Νηφάλιος**: εγκρατής, απέχει από την οινοποσία και γενικά τις ηδονές, και έτσι διατηρείται πνευματικά διαυγής, εχέφρων και ήρεμος. Οφείλει να είναι διορατικός, να αγρυπνά και μεριμνά όχι μόνον για τα προσωπικά του θέματα αλλά και για των άλλων τους οποίους διακονεί και φροντίζει.³³⁷ Η νηφαλιότητα είναι κατεξοχήν χαρακτηριστικό του ηγέτη επισκόπου (Ιγνάτιος, Πολ. 23), και αντικείμενο διδασκαλίας (Πολ. Φιλ. 10.3). Η νήψη αφορά κυριολεκτικά στην εγκρατή πόση οίνου.³³⁸ Επιτρέπεται η μετριοπαθής χρήση του οίνου για την προστασία του στομάχου και από τις διάφορες ασθένειες. Όμως το «διονυσιακό» αλκοόλ παράγει ευχάριστα συναισθήματα, χαλαρώνει το σώμα και τις αναστολές, ενώ και η αιθανόλη αποσυντονίζει, αποχαυνώνει, κάνει τους ανθρώπους ριψοκίνδυνους και επιθετικούς.³³⁹ Σύμφωνα με τη διαθήκη του Ιούδα, με τον οίνο συνυπάρχουν τέσσερα πονηρά πνεύματα: επιθυμίας, πυρώσεως, ασωτίας, αισχροκέρδειας. Η παρότρυνση για νήψη κατ' επέκταση σχετίζεται και με την αποχή του επισκόπου από τις ηδονές. Με αυτόν τον τρόπο αυτός οφείλει να διατηρεί πάντα την αυτοκυριαρχία, την αυτοεπίγνωση και την εσωτερική διαύγεια πνεύματος. Η νηφαλιότητα οδηγεί σε αυτοεξέταση, αυτοκριτική και αυτοβελτίωση.³⁴⁰
 - **Σώφρονας**: η αρετή του να έχει σώας και διαυγείς τας φρένας, «να αυτοπειθαρχεί στις απαγορεύσεις της λογικής σκέψης, την περίνοιαν, να χαλιναγωγεί τις πράξεις και λόγια του, να προλαμβάνει την απερισκεψία και ποτέ να

³³⁵ Σ. Δεσπότης, *Υπόμνημα Στην Α' Τιμόθεον. Ο Χριστιανισμός Και η "Σιωπηλή" Εξακτίνωσή Του Στον Κόσμο*, σελ 290.

³³⁶ Αγ. Ιγνάτιος Αντιοχείας (Τραλ. 2.1.2 3.1 7.2).

³³⁷ Ιωάννης Χρυσόστομος, *Απαντα Έργα ΕΠ* 53, σελ. 180.

³³⁸ Πρβλ. Παρ.23,31, Λκ.15,13, Α' Κορ.6,10, Γαλ.5,21, Εφ.5,18, Πλούταρχος, Ηθικά 503Ε.

³³⁹ Σ. Δεσπότης, *Υπόμνημα Στην Α' Τιμόθεον. Ο Χριστιανισμός Και η "Σιωπηλή" Εξακτίνωσή Του Στον Κόσμο.*, 317.

³⁴⁰ Φιλιππίδης, *Η Πρώτη Προς Τιμόθεον Ποιμαντική Επιστολή Του Αποστόλου Παύλου*, 193.

μην εκτρέπεται από το μέτρο και το πρέπει»³⁴¹, να φροντίζει να απέχει από τις κοσμικές επιθυμίες, και να είναι εγκρατής απέναντι σε όλες τις ηδονές. Να είναι προσεκτικός, μετριοφρονας, και να διακρίνεται για τη σωστή σκέψη και κρίση.

- **Κόσμιος:** συνιστά την εξωτερική έκφραση της σωφροσύνης, συνεπάγεται ευπρέπεια τρόπων, συμπεριφοράς, κινήσεων, αμφιέσεως και όλου του βίου³⁴².
- **Φιλόξενος:** κορυφαίο προτέρημα του επισκόπου, η φιλοξενία ως μια θεσμοθετημένη, ευρύτατα καθιερωμένη αναπόσπαστη από την κοινωνική ζωή αγάπη απέναντι στον ξένο / αλλότριο εκτιμάτο κατεξοχήν από τους Έλληνες, που θεωρούσαν³⁴³ τη φιλοξενία ως τη λυδία λίθο³⁴⁴ που κρίνει ζώντες και νεκρούς, ως απολίτιστη μια κοινωνία φιλοξενών και τον πλούτο ως το αγαθό που δίδεται σε κάποιον χάριν της αφιλοκερδούς φιλοξενίας. Σημειώτεών ότι η περιποίηση των ξένων δεν πρέπει να συνοδεύεται από ακρασία στην οινοποσία και τις ηδονές αλλά από τη διδαχή, η οποία υποκαθιστά τις φιλοσοφικές συζητήσεις των συμποσίων. Ο ηγέτης επίσκοπος οφείλει να είναι φιλόξενος για να δίνει το παράδειγμα στους άλλους, και για να μην θεωρηθεί φιλάργυρος (πβλ. Τιμ 6:10) και αφιλάδελφος.³⁴⁵
- **Διδακτικός:** ο ηγέτης οφείλει να έχει την ικανότητα και προθυμία να διδάσκει τακτικά και αδιάλειπτα. Η αρετή αυτή απαιτείται όχι υπό της διοικητικής και εποπτικής του ιδιότητας αλλά ως ποιμένας, προς το άμεσο πνευματικό και ψυχικό όφελος της κοινότητας, για την κατάρτιση και εποικοδομή των μελών της³⁴⁶. Κατά τον Αγ. Νικόδημο τόσο ο ηγέτης Επίσκοπος όσο και οι λαϊκοί χριστιανοί οφείλουν να είναι διδακτικοί. Ο όρος διδακτικός συνδέεται με την πνευματική δοχή και φιλοξενία. Μάλιστα στην περίπτωση του Ιησού και του πολλαπλασιασμού των πέντε άρτων προηγείται το κήρυγμα (διδαχή) και έπεται ο χορτασμός μετά την ευχαριστία (Μκ. 6, 30-45).
- **Δύο αρνητικές ιδιότητες** που σχετίζονται με το θυμό:
 - **Μη πάροινον:** δεν φέρεται όπως ο μεθυσμένος, δε διατελεί σε παροξυσμό, δεν παραφέρεται, δεν εναντιώνεται, δεν βιαιοπραγεί.
 - **Μη πλήκτην:** αποφεύγει τις διαμάχες, δεν διαπληκτίζεται, δεν είναι φιλόνοκος, δεν χειροδικεί και δεν επιφέρει πλήγματα με τα λόγια ή τα έργα.
- **Τρεις θετικές ιδιότητες:**
 - **Επιεικής:** ο Παύλος στο 2^ο κεφάλαιο της επιστολής έχει ήδη επισημάνει ότι οι άνδρες (άρα και ο Επίσκοπος) πρέπει να προσεύχονται χωρίς οργή και διαλογισμό (2,8). Εδώ υπενθυμίζει μια βασική αρετή και για τους Στωικούς, η οποία στους Ο' είναι ισοδύναμη της φιλανθρωπίας, της χρηστότητας, της ανεξικακίας (Σοφ 2:19), της μετριοπάθειας (Εσθ 3:13β) και της δικαιοσύνης (Σοφ 12:18).
 - **Άμαχος:** ο ηγέτης ειδικότερα λόγω της πολεμικής που όφειλε να ασκήσει στους αιρετικούς, κινδύνευε να υποπέσει στο άλλο άκρο της αδιάκριτης πολεμικής
 - **Αφιλάργυρος:** ο ηγέτης, αναλαμβάνοντας την διαχείριση / επιμέλεια των πόρων της Εκκλησίας αναγκαστικά δοκιμαζόταν και από τον πειρασμό της φιλαργυρίας (όχι απλά της αισχροκερδίας) την οποία ο Παύλος θεωρεί ρίζα όλων των κακών επειδή αυτό το πάθος οδηγεί στην έπαρση (τύφος).
- **Με τέκνα εν υποταγή:** η πίστη των τέκνων σχετίζεται με τη στάση του πατέρα που οφείλει να διαμορφώσει τέτοιες σχέσεις μαζί τους ώστε αυτά να αποφύγουν την ασωτία (σε αντιδιαστολή με τον ασκητισμό των αιρετικών) και να συμπεριφέρονται με σεμνότητα.
- **Μη νεόφυτος:** υπονοεί εκείνον που εντάχθηκε πρόσφατα στην Εκκλησία και ταυτίζεται με τον νεοφώτιστο / νεοκατήχητο. Αυτόν δηλαδή που δεν έχει δοκιμαστεί, ζυμωθεί και δεν έχει αναδειχθεί μέσα από την κοινότητα ανεξάρτητα από την ηλικία του. Για αυτό και δεν ορίζεται ηλικία για τον ηγέτη Επίσκοπο, εν αντιθέσει (α) με άλλους ρόλους του Εκκλησιαστικού

³⁴¹ Μέγας Βασίλειος, *Άπαντα Έργα* ΕΠ 32, 297.

³⁴² Μέγας Βασίλειος, *Άπαντα Έργα* ΕΠ 32, 194.

³⁴³ Γ. Αβραμίδης, *Δίων Χρυσόστομος. Διάλογος Αλεξάνδρου Και Διογένη. Ο Κυνηγός. Ο Ολυμπιακός*. (Αθήνα, n.d.), 23–24.

³⁴⁴ Η φράση «λυδία λίθος» χρησιμοποιείται μεταφορικά για να δηλώσει τρόπο δοκιμασίας, ελέγχου, εξακρίβωσης. Στην κυριολεξία η πέτρα από την Λυδία, πόλη στα παράλια της Μικράς Ασίας, ήταν ένα εργαλείο με το οποίο εξακρίβωναν τη γνησιότητα των πολύτιμων λίθων. Η λυδία λίθος ή «λυδία πέτρα», όπως αποκαλούνταν στην αρχαιότητα, ήταν ένα σκληρό μαύρο πέτρωμα που υπήρχε σε αφθονία στην περιοχή της Λυδίας, απ' όπου πήρε και το όνομα της. Επρόκειτο για ένα είδος βασάλτη το οποίο οι αρχαίοι Έλληνες εισήγαγαν προκειμένου να χρησιμοποιήσουν με έναν πολύ συγκεκριμένο τρόπο. Ήταν αριστοτέχνες στο εμπόριο και έκαναν καινοτομίες και διακρατικές συναλλαγές. Η λυδία λίθος αποτελούσε ένα από τα βασικότερα εργαλεία τους. Το πέτρωμα αυτό διαθέτει μια πολύ περιεργή ιδιότητα. Όταν τρίβεται πάνω του ένα κομμάτι χρυσού, χαράζεται στο σώμα του ένα ίχνος συγκεκριμένου χρώματος. Αν αντί για καθαρό χρυσό τρίψτεί πάνω στην πέτρα κάποιο κράμα που περιέχει χρυσό, τότε το ίχνος έχει διαφορετικό χρώμα. Όσο περισσότερο χρυσό περιέχει το κράμα τόσο πιο έντονο είναι το χρώμα της χαρακιάς. Οι αρχαίοι Έλληνες λοιπόν, μέσω της λυδίας λίθου, είχαν ανακαλύψει τον τρόπο να μετρούν αυτά που σήμερα ονομάζουμε καράτια, υπολογίζοντας αντίστοιχα και την αξία του κράματος. Η πέτρα αυτή δεν παρείχε μόνο έναν ασφαλή τρόπο εντοπισμού των κάλπικων χρυσών νομισμάτων, βοηθούσε επίσης στον καθορισμό της ισοτιμίας ανάμεσα στα εκατοντάδες νομίσματα που κυκλοφορούσαν στον αρχαίο κόσμο, πράγμα απαραίτητο στο διακρατικό εμπόριο. Εκείνη την περίοδο συνυπήρχαν εκατοντάδες πόλεις-κράτη, αλλά και μεγάλες αυτοκρατορίες- από τις Ηράκλειες Στήλες μέχρι τη Μεσοποταμία κι από το βάθος της Αιγύπτου ως τις βόρειες ακτές της Μαύρης Θάλασσας. Κάθε κράτος και κρατίδιο, κάθε βασιλιάς και ηγεμόνας, αναμείγνυε διαφορετικές δόσεις χρυσού ή ασμίου στο κράμα του νομίσματος του. Οι έμποροι απευθύνονταν στον αργυραμοιβό, ο οποίος τρίβοντας τα νομίσματα στη λυδία λίθο, καθόριζε με ακρίβεια την περιεκτικότητά τους σε χρυσό άρα και την αξία τους. Άλλοτε ο αργυραμοιβός πληρωνόταν για την πιστοποίηση των νομισμάτων, ώστε να μην κλέβει ο ένας έμπορος τον άλλον, συχνά όμως τα ανάλλασε ο ίδιος με άλλα νομίσματα, αποκομίζοντας σημαντικό κέρδος. Από εκεί προέρχεται και μια από τις αμφιλεγόμενες ονομασίες της εποχής μας, ο «τραπεζίτης», αυτός δηλαδή που κάθεται μπροστά από το τραπέζι. Η λυδία λίθος συνέβαλε στο εμπόριο της αρχαιότητας και διασώθηκε στις μέρες μας ως έκφραση με την ίδια ακριβώς σημασία. Ως λυδία λίθος θεωρείται το δοκιμαστήριο πάνω στο οποίο πιστοποιείται η γνησιότητα και η πραγματική αξία ενός πράγματος που δοκιμάζεται. Πηγή: Δ. Καμπουράκη «Μια σταγόνα ιστορία, του», Εκδόσεις Πατάκη, 2002, 123.

³⁴⁵ Λ. Φιλίππιδης, *Η Πρώτη Προς Τιμόθεον Ποιμαντική Επιστολή Του Αποστόλου Παύλου*, 194.

³⁴⁶ Λ. Φιλίππιδης, *Η Πρώτη Προς Τιμόθεον Ποιμαντική Επιστολή Του Αποστόλου Παύλου*, 195.

οργανισμού, (η χήρα έπρεπε να έχει διατελέσει τροφός τέκνων, δικών της ή υιοθετημένων, και να έχει ηλικία άνω των εξήντα), (β) με την Ιουδαϊκή ιερατική παράδοση (ο ηγέτης έπρεπε να έχει ηλικία έως πενήντα ετών), και (γ) τα ηλικιακά πρότυπα της εποχής (ο οικονόμος ιδανικά τριάντα πέντε ενώ ο σωφρονιστής εφήβων τουλάχιστον σαράντα).³⁴⁷ Ο νεόφυτος κινδυνεύει καταρχήν από το πνεύμα πλάνης και την αλαζονεία (τον τύφο). Επιπλέον, ονειδιζόμενος από κακόπιστους είτε θα παιδευθεί σε επιπλέον αμαρτίες είτε συκοφαντούμενος θα οργισθεί και θα μνησικακήσει.³⁴⁸

- *Μη τυφοθείς*: να μην έχει έπαρση, υπερηφάνεια και αλαζονεία, η οποία αποτέλεσε κατεχοχόν αμαρτία στην πρώτη χριστιανική κοινότητα (Α' Κλημ.16:1, 13:1, 14:1, 30:6). Η υπερηφάνεια αυτού που πρόωρα προωθήθηκε στο ηγετικό – επισκοπικό λειτούργημα μπορεί να επισκοτήσει τη διάνοια και την καρδιά του νεόφυτου και να δημιουργήσει κινδύνους πτώσης.³⁴⁹ Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι ο Παύλος στο κεφ. 1 συνδυάζει την αυθεντία με αυτομεμψία προβάλλοντάς ως πρότυπο των παραληπτών.
- *Να χαίρει καλής μαρτυρίας από τους έξωθεν*: για να μην κινδυνέψει ο ηγέτης να υποπέσει σε κρίμα / ονειδισμό / παγίδα διαβόλου. Ως έξωθεν νοούνται οι Εθνικοί (πβλ. Α' Κορ 5:12) και οι Ιουδαίοι, οι οποίοι είναι έτοιμοι να ονειδίσουν όχι ένεκα δικαιοσύνης αλλά ένεκα ασυνέπειας λόγων και έργων. Τέτοια έξωθεν καλή μαρτυρία διέθετε και ο Απ. Παύλος (Πράξεις Αποστόλων) την οποία κέρδισε επιβάλλοντας πρώτα το σεβασμό προς το πρόσωπό του, και από θέσης αδυναμίας μάλιστα, ως δέσμιος τις περισσότερες φορές, κι έπειτα φανερωνόταν ως άνθρωπος κάποιου θεού, και έτσι τον εκτίμησε η τοπική μη χριστιανική κυβέρνηση της Ρωμαϊκής επαρχίας της Εφέσου, και τον έκρυσαν και αγωνίστηκαν να τον σώσουν από την εκδικητική μανία των φανατικών ειδωλολατρών της Εφέσιας Αρτέμιδος.³⁵⁰

Παρατηρούμε ότι ο καθρέφτης του Επισκόπου στην Α' Τιμ. δεν αντιγράφει τον καθρέφτη του «καλού ποιμένα» από το κατά Ιωάννη 10 ευαγγέλιο (όπου εξαιρείται η αυτοθυσία του ηρωικού ηγέτη) ούτε από τις «συνοπτικές» νοουθεσίες του Ι. Χριστού προς τους μαθητές (Μκ. 6,8 Λκ. 9,3 10,4 [πλήρης απεξάρτηση από «οικονομικό» ή άλλο στήριγμα]) αλλά **παρουσιάζει αρκετές παραλληλότητες με τους ελληνορωμαϊκούς καθρέπτες «δημοσίων προσώπων»** (του στρατηγού, του παιδαγωγού, του ορχηστρή και της μαίας).³⁵¹ Αυτά, σε συνδυασμό με την πρωταρχική νοουθεσία να είναι ανεπίληπτος από το «εθνικό» περιβάλλον και με συγκροτημένο οίκο αποδεικνύει το εξής: **ο επίσκοπος με τη στάση του πρέπει να ανταποκριθεί στο «αίτημα» για κοσμιότητα του κόσμου**, ο οποίος ως δημιούργημα του Θεού διασώζει παρά την πτώση την έλξη προς το αυθεντικά αληθινό και όμορφο. Επίσης σε αντίθεση προς τους διακόνους, ο Επίσκοπος καλείται να είναι **φιλόξενος και διδακτικός** (κατεχοχόν χαρακτηριστικό του). **Η διδασκαλία είναι η βασική λειτουργία – υποχρέωση του Επισκόπου** (ενώ ως τέτοια δεν προβάλλεται η τέλεση της Ευχαριστίας). Οφείλει να έχει το χάρισμα της διδασκαλίας προκειμένου να εδραιώσει το μυστήριο της θεοσέβειας και να αντιμετωπίζει με πραότητα αιρετικές απόψεις. Επίσης οφείλει να είναι φιλόξενος προκειμένου στην οικία του να καταλύουν περιοδεύοντες άγιοι / προφήτες και ίσως να ελέγχει με το «προφητικό» χάρισμά του την ορθοδοξία τους.³⁵² Πρόκειται δηλαδή για ένα όντως καλό θυσιαστικό έργο αυτό που καλείται να διενεργεί ο Επίσκοπος, που προϋποθέτει αφιέρωση χρόνου και χρήματός (για τη φιλοξενία) αλλά επίσης απαιτεί ύψιστο προσοχής αφού καλείται ο επίσκοπος να κρατά τις εξαιρετικά εύθραυστες ισορροπίες (α) εντός, στον εαυτό του (ώστε να μην παρασυρθεί σε οργή εναντίον των αιρετικών), (β) στην οικογένεια, αλλά και (γ) στο ευρύτερο περιβάλλον (που συχνά τον κάνει αντικείμενο συκοφαντικών κατηγοριών).

Ο Επίσκοπος όμως πέραν των προαναφερθέντων χαρακτηριστικών, ως **αληθινός ηγέτης**, οφείλει να είναι και ο **Ποιμένας** που φροντίζει το ποίμνιο.

Η καταδίκη του Ιεζ 34 κατευθύνεται ενάντια στους **ψεύτικους ηγέτες**³⁵³. Δεν ενίσχυαν τα αδύναμα «πρόβατα» ούτε θεράπευαν τα άρρωστα ούτε αναζητούσαν τα χαμένα. **Αντί της ευγένειας και της αγάπης οδηγούσαν με δύναμη και σκληρότητα (4). Αντί να συγκεντρώνουν τα πρόβατα, τα διασκόρπισαν (5).**

Αντίθετα, ο Θεός είναι ο **αληθινός ποιμένας** του Ισραήλ (11). Αυτός θα τα **αναζητήσει**, θα τα **συγκεντρώσει**, θα τα **ταΐσει** και θα τα **προστατεύσει** στο μαντρί, και θα τους δώσει **ανάπαυση** (11-16).

Ο **Παύλος** ήταν ένας ποιμένας, όχι λόγω επαγγέλματος και εμπειρίας, αλλά από την πρακτική που εφάρμοζε με όσους συναναστρεφόταν, με το λαό του Θεού. Ήταν αυτό το ποιμενικό στυλ ηγεσίας που ο Παύλος επέμεινε στους Εφέσιους πρεσβύτερους: «Προσέχετε, λοιπόν, τους εαυτούς σας και όλο το ποίμνιο, στο οποίο το Πνεύμα το Άγιο σας έθεσε επισκόπους για

³⁴⁷ Ξενοφών, Αθηναίων Πολιτεία, n.d.

³⁴⁸ Παπαδόπουλος, *Αι Ποιμαντικά*, n.d., 21–22.

³⁴⁹ Λ. Φιλίππιδης, *Η Πρώτη Προς Τιμόθεον Ποιμαντική Επιστολή Του Αποστόλου Παύλου*, 207.

³⁵⁰ Κ Σιαμάκης, *Α Απόστολος Παύλος*, n.d., www.pus.gr/4/68-2010-01-01-22-30/64-2010-01-01-00-39-26hilolog.

³⁵¹ Α. Κόλτσιου-Νικήτα, «Το 'Κάτοπρον Επισκόπου' Στις Ποιμαντικές Επιστολές Και Το Γραμματειακό Του Πλαίσιο: Η Πνευματική Παρακαταθήκη Του Αποστόλου Παύλου,» n.d., 241–64.

³⁵² Σ. Δεσπότης, Υπόμνημα Στην Α' Τιμόθεον. Ο Χριστιανισμός Και η "Σιωπηλή" Εξακλήνωσή Του Στον Κόσμο.

³⁵³ Ο Ιερεμίας καταδικάζει επίσης τους ψεύτικους βοσκούς του Ισραήλ (10: 21ff · βλέπε επίσης 25: 34-36).

να ποιμαίνετε την εκκλησία του Κυρίου και Θεού, που τη έκανε δική του με το αίμα του». (Πρ 20:28). Το δικό του ηγετικό στυλ χαρακτηρίστηκε από τα χαρακτηριστικά ενός βοσκού. Κοιτάξτε 1 Θεσ 2:7-12: *Τρυφερότητα* (7-8), *Θυσία* (8-9), *Πνευματικότητα* (10), *Φροντίδα* (11-12).

Ο **Πέτρος** ήταν βοσκός, και πάλι, όχι από επάγγελμα, αλλά από την εντολή του Ιησού: «Και όταν έφαγαν το πρωινό, ο Ιησούς είπε στον Σίμωνα Πέτρο: 'Σίμων, γιε του Ιωνά, Με αγαπάς περισσότερο από αυτούς;' Του είπε: 'Ναι, Κύριε. Ξέρεις ότι σε αγαπώ.' Του είπε: '**Τάιζε** τα αρνιά μου', '**Πρόσεχε** τα πρόβατά Μου', '**Ποίμιναινε** τα πρόβατά μου' (Ιω 21:15-17).

Η αποστολή την οποία ο Ιησούς εμπιστεύθηκε στον Πέτρο αναμφισβήτητα αποτέλεσε τη βάση για την προτροπή του Πέτρου προς τους άλλους εκκλησιαστικούς ηγέτες ως προς τη συμπεριφορά τους και τα κίνητρά τους για ηγεσία: «Στους πρεσβυτέρους σας έχω να δώσω μερικές συμβουλές ως πρεσβύτερος κι εγώ, μάρτυρας των παθημάτων του Χριστού και μέτοχος στη δόξα του, που θ' αποκαλυφθεί μελλοντικά. **Να ποιμαίνετε το ποίμνιο** που σας εμπιστεύθηκε ο Θεός, όπως αυτός θέλει, δηλαδή **με τη θέλησή σας**, κι **όχι κάνοντας αγγαρεία, με προθυμία κι όχι για τα χρήματα. Μην καταδυναστεύετε** αυτούς που ποιμαίνετε, αλλά **να είστε υπόδειγμα** στο ποίμνιό σας. Κι όταν έρθει ο Χριστός, ο αρχηγός όλων των ποιμένων, θα πάρετε το αμάραντο στεφάνι της δόξας. (Α' Πετ.5:1-4).

6.1.5. Προεκτάσεις στην σημερινή ηγεσία

Ποιες είναι σήμερα οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει ένας ηγέτης; Ποιος είναι ο ρόλος και αρμοδιότητες του ηγέτη σήμερα; Ποιοι είναι σήμερα «αιρετικοί» στο περιβάλλον των επιχειρήσεων; Ποιες από τις προαναφερθείσες ιδιότητες έχουν εφαρμογή στους σημερινούς ηγέτες;

6.1.5.1. Οι σημερινές προκλήσεις για τον ηγέτη μιας επιχείρησης

Η «σχεσιακή στροφή» είναι ένα κίνημα που σήμερα επηρεάζει μια σειρά επιστημονικών κλάδων συμπεριλαμβανομένης και της διοίκησης και ηγεσίας επιχειρήσεων. Η κύρια εστίασή του είναι στην κεντρική σημασία των ανθρώπινων σχέσεων στον καθορισμό του πώς τα άτομα αναπτύσσονται, δημιουργούν νόημα και λειτουργούν ατομικά και συλλογικά.³⁵⁴

6.1.5.2. Οι σημερινοί αιρετικοί και η αντιμετώπισή τους από την ηγεσία

Όπως ήδη αναφέραμε στην εισαγωγή αυτής της ενότητας, ετυμολογικά η ουσία του αιρετικού είναι ότι αναγάγει τη γνώμη του σε ύψιστο αξίωμα, θεωρεί δηλαδή ότι αυτό που λέει είναι καθολική αξία και δεν έχει καν νόημα να ακούσει άλλη άποψη, το οποίο είναι και το βασικό του λάθος.

Ως «αιρετικοί» θα μπορούσαν να νοηθούν οι **ανταγωνιστές** της επιχείρησης που ίσως χρησιμοποιούν και αθέμιτα μέσα. Αυτούς ο σημερινός ηγέτης οφείλει να τους αντιμετωπίσει επιδεικνύοντας τα ίδια προσόντα με αυτά του επισκόπου.

Επίσης «αιρετικοί» θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν εκείνοι οι **υπάλληλοι και συνεργάτες που αντιστέκονται στην καινοτομία και στην αλλαγή**, μπλοκάρουν κάθε προσπάθεια για βελτίωση και έτσι εν γένει καθυστερούν και συχνά ακυρώνουν κάθε προσπάθεια μετεξέλιξης - ανάπτυξης της επιχείρησης, των υπαλλήλων και συνεργατών. Οι λόγοι για τους οποίους αντιδρούν στην αλλαγή μπορεί να είναι είτε διότι δεν γνωρίζουν (είναι κάτι καινούριο για αυτούς αυτό που καλούνται να κάνουν), είτε διότι δεν ξέρουν (δεν έχουν τις απαραίτητες ικανότητες), είτε διότι (ενώ και γνωρίζουν και ξέρουν) δεν θέλουν για λόγους ιδιοτελείς. Ο σημερινός ηγέτης οφείλει να διαθέτει τα ίδια χαρακτηριστικά που προαναφέρθηκαν προκειμένου να τους αντιμετωπίσει με θετικό πρόσημο, χωρίς να εκθέτει ούτε τον εαυτό του, ούτε την επιχείρηση, ούτε τις ιδέες που πρεσβεύει, και να τους βοηθήσει είτε να αλλάξουν συμβάλλοντας στην προσπάθεια είτε να αποχωρήσουν επιτρέποντας στην εταιρεία να προχωρήσει.

Επιπλέον, σήμερα ως «αιρετικοί» μπορούν να θεωρηθούν όλοι εκείνοι που **δεν λαμβάνουν υπόψη τους ότι κάθε υπάλληλος εκτός της εργασίας του στην επιχείρηση έχει και προσωπική, οικογενειακή και κοινωνική ζωή**. Αυτοί που αρνούνται την πίεση που μπορεί να δέχεται από το ευρύτερο περιβάλλον του ο εργαζόμενος, ότι χρειάζεται να έχει τα χόμπι του, χρόνο για την οικογένεια και τους φίλους του, προστασία από αντίξοες καιρικές συνθήκες, κ.λπ. Αυτοί θεωρούν ότι υπάρχουν συγκεκριμένες εταιρικές αρχές, αξίες και στόχοι που πρέπει οπωσδήποτε να διεκπεραιωθούν υποτιμώντας τα δύο βασικά κομμάτια του ανθρώπου την ύλη που τον περιβάλλει, και την οικογένειά του, θεωρώντας ότι αυτός ο άντρας ή γυναίκα οφείλει να είναι πλήρως αφιερωμένος στην εταιρεία, στην εργασία, στον «αιρετικό ηγέτη», και δεν μπορεί να αφιερώνει χρόνο και ενέργεια σε κάτι άλλο πλην της εργασίας του. Ισχυρίζονται ότι εφόσον έχεις την τύχη να εργάζεσαι για την συγκεκριμένη εταιρεία, αυτή είναι όλη σου η ζωή, οφείλεις να συμπεριφέρεσαι και ζεις με συγκεκριμένο τρόπο, να καταναλώνεις ει δυνατόν όλο σου το χρόνο για την εταιρεία, και είσαι υποχρεωμένος/η να επιτυγχάνεις διαρκώς δυσκολότερους στόχους διότι διαφορετικά θα απολυθείς και θα χάσεις όλα τα δήθεν «προνόμια» που συνθέτουν το «**αργυρό, χρυσό ή πλατινένιο κλουβί**» που η εταιρεία έχει δημιουργήσει για να σε σκλαβώσει.

³⁵⁴ S. Cavichia and M. Gilbert, *Θεωρία & Πρακτική του Σχεσιακού Coaching - Η Συνθετική Προσέγγιση Πολυπλοκότητα, Παράδοξο και Σύνθεση* (Ασημάκης, 2019), 49.

6.1.5.3. Ο ηγέτης σήμερα οφείλει να λειτουργεί και ως προπονητής (coach)

Ο σημερινός ηγέτης οφείλει να λαμβάνει υπόψη του τη φύση της ταυτότητας καθενός εκ των καθοδηγούμενων του, την αλλαγή, τη μάθηση και την οργανωσιακή ανάπτυξη.

Ο σημερινός ηγέτης οφείλει να φροντίζει τις σχέσεις του στο χώρο της δουλειάς, να τονώνει τη δυναμική της ομάδας του ή ακόμη και να αξιοποιεί πιο αποτελεσματικά τους διαθέσιμους πόρους. Να οργανώνει την εκπαίδευση (coaching) των συνεργατών του με σχεδιασμό. Να χρησιμοποιεί εργαλεία (πβλ. ³⁵⁵) που επιτρέπουν να αποφασίζει πότε η εκπαίδευση των συνεργατών του είναι απαραίτητη, να διεξάγει εκπαιδευτικές συνεδρίες με συγκεκριμένους στόχους, να προσαρμόζει τη μέθοδο εκπαίδευσης ανάλογα με τις ανάγκες της επιχείρησης και των εργαζόμενων.

Σύμφωνα με τους Cavichia και Gilbert³⁵⁶, «αντλώντας υλικό από ποικίλες σκοπιές, όπως της σχεσιακής νευροεπιστήμης, των σχεσιακών βάσεων της ανάπτυξης της προσωπικότητας, της ψυχανάλυσης, της ψυχοθεραπείας, της ντροπής, της ευαλωτότητας, της πολυπλοκότητας και των συστημικών ιδεών, υπάρχουν πολλά παράδοξα και προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι σημερινοί ηγέτες coaches και οι καθοδηγούμενοί τους στα σημερινά ταχέως εξελισσόμενα, ασταθή και αβέβαια οργανωσιακά περιβάλλοντα. Αυτές περιλαμβάνουν την εμπειρία εντάσεων όπως η μοναδικότητα των ατομικών αναγκών έναντι των απαιτήσεων των οργανωσιακών πλαισίων, η διαχείριση των πολλαπλών προσδοκιών των ενδιαφερομένων μερών και των δικτύων, και η εξισορρόπηση των γραμμικών προσεγγίσεων με την προσαρμογή αναδυόμενων και απρόβλεπτων περιστατικών. Δεδομένης της συνεχώς αυξανόμενης ασάφειας, της πολυπλοκότητας και της αβεβαιότητας που αντιμετωπίζουν οι ηγέτες coaches και οι καθοδηγούμενοί τους οι πρώτοι χρειάζεται να εντάξουν έναν πιο σχεσιακό προσανατολισμό στην εργασία τους και να επεκτείνουν το εύρος τους και εκείνο των καθοδηγούμενων τους ώστε να ανταποκρίνονται δημιουργικά στις προκλήσεις της σύγχρονης οργανωσιακής ζωής».

Κατά τη γνώμη μου, αυτή η ανάγκη, ενώ φαίνεται να είναι σχετικά καινούργια, στην πραγματικότητα ανέκαθεν υπήρχε, απλά κατά περιόδους και περιπτώσεις της δινόταν μεγαλύτερη ή μικρότερη σημασία. Ο ρόλος και οι ιδιότητες του ηγέτη επισκόπου ποιμένα αναδεικνύουν και καλύπτουν αυτή την ανάγκη. Επομένως ο σημερινός ηγέτης coach μπορεί να ωφεληθεί ακολουθώντας το πρότυπο του ηγέτη επισκόπου ποιμένα που αναλύσαμε.

6.2. Το βιβλικό πρότυπο του Εξυπηρετικού Ηγέτη (Α΄ Κορ 3-4 και Φιλ 2:5-16)

Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα συνεχίσουμε τη μελέτη των προτύπων ηγεσίας της Καινής Διαθήκης εστιάζοντας στο πρότυπο ηγεσίας Εξυπηρετικού Ηγέτη.

Στο λεξικό της ελληνικής γλώσσας του Δημητράκου συναντάμε τους εξής ορισμούς της λέξης *Εξυπηρετώ* ορίζεται ως εξής: υπηρετώ κάποιον σπουδαίο, θεραπεύω σπουδαία ανάγκη κάποιου, προσφέρω, παρέχω υπηρεσία. Επιπλέον, η λέξη *Διάκονος* ορίζεται ως εξής: (1) ο διατελών υπό τις διαταγές κάπου και υπέρ αυτού εργαζόμενος, θεράπων, βοηθός (Ηρόδοτος 3,63, Πλατ. Πολιτ.289C). (2) ο επί μισθώ εκτελών χειρωνακτική εργασία στο σπίτι ή το κατάστημα, θεράπωντας, δούλος. (3) οι αξιωματικοί υπό τις άμεσες διαταγές του στρατηγού, που διατελούν και ως υπασπιστές και βοηθοί του (Ξενοφώντας Ελλ.2,4,4).

Μετά το κήρυγμα του ευαγγελίου στην Αθήνα (βλ. Πραξ 17:16-34) ο Παύλος, απογοητευμένος από την μικρή ανταπόκριση που είχε το ευαγγέλιο στους Αθηναίους που ενδιαφέρονταν τότε να μάθουν οτιδήποτε καινούριο, χωρίς όμως να το ενστερνίζονται, πήγε στην Κόρινθο, πρωτεύουσα της Αχαΐας, όπου έμεινε και κήρυξε επί 18 μήνες. Εκεί ίδρυσε την τοπική εκκλησία με την οποία και μετά την αναχώρησή του διατήρησε προσωπική επαφή. Στις δύο προς Κορινθίους επιστολές που μας διασώζονται, γίνονται αναφορές και για άλλες επιστολές που έστειλε ο Παύλος προς την εκκλησία της Κορίνθου. Από όσα λέει ο απόστολος στην Α΄ προς Κορ. συνάγεται ότι η επιστολή αυτή γράφτηκε γύρω στο έτος 55 από την Έφεσο, προς το τέλος της εκεί τριετούς παραμονής του. Αφορμή για τη συγγραφή αποτέλεσε το γεγονός ότι η εκκλησία της Κορίνθου συνταρασσόταν από ορισμένα προβλήματα και αντιμετώπιζε ερωτήματα, τα οποία ακολούθως αναφέρονται εν συντομία:

- i. Ο Παύλος επιπλήττει την εκκλησία για τη χαλαρή στάση της απέναντι σε θέματα που άπτονταν βασικών αξιών.
- ii. Ο Παύλος καθοδηγεί τα μέλη της κοινότητας στον τρόπο επίλυσης διαφορών τους μόνι τους αποφεύγοντας τα εθνικά δικαστήρια.
- iii. Με επιστολή τους οι Κορινθιοί υπέβαλαν στον Παύλο ερωτήματα.
- iv. Στην εκκλησία της Κορίνθου είχαν δημιουργηθεί «μερίδες», κάθε μια από τις οποίες έδειχνε θαυμασμό και εκτίμηση σ' έναν απόστολο, που τον θεωρούσε ανώτερο από τους άλλους. Ο Παύλος αφιερώνει τα 4 πρώτα κεφάλαια της επιστολής για να καταπολεμήσει τη διάσπαση της ενότητας της εκκλησίας της Κορίνθου.

Σε όλα αυτά ο Παύλος δίνει απαντήσεις.³⁵⁷ Επιπλέον, παρουσιάζει τα **χαρακτηριστικά του ηγέτη υπηρετή**.

³⁵⁵ *Coaching Ανάδειξε Τις Ικανότητες Των Συνεργατών Σου* (Κριτική, 2009), passim.

³⁵⁶ S.Cavichia and M.Gilbert, *Θεωρία & Πρακτική του Σχεσιακού Coaching - Η Συνθετική Προσέγγιση Πολυπλοκότητα, Παράδοξο και Σύνθεση* (Ασπμάκης, 2019), 64.

³⁵⁷ *Η Καινή Διαθήκη Σε Μετάφραση Στη Δημοτική*, 444.

6.2.1. Οι αρχές του Ηγέτη Υπηρέτη - Διάκονου.

Εκτός από τον όρο «ποιμένας», η Αγία Γραφή αναφέρει σαφώς ότι οι ηγέτες του λαού του Θεού πρέπει να είναι «υπηρέτες» - «διάκονοι». Ο κοινός όρος που χρησιμοποιείται σήμερα στους χριστιανικούς κύκλους είναι «**ηγέτης διάκονος**», ο οποίος πιστεύω ότι είναι μια προσπάθεια να αντικατοπτριστεί μια βιβλική προσέγγιση και συμπεριφορά απέναντι στην ηγεσία - δηλαδή, **ένας ηγέτης που εξυπηρετεί**. Ο όρος «ηγεσία του υπηρέτη» ακούγεται σαν ένα οξύμωρο, αλλά γίνεται λιγότερο συγκεκριμένος όταν τον κατανοούμε ως εξής: **η θέση / ο ρόλος είναι «ηγέτης», η συμπεριφορά είναι «παροχή εξυπηρέτησης».**

Εν πάση περιπτώσει, ολόκληρη η έννοια της «ηγεσίας του υπηρέτη» συμπεριλαμβάνεται στο πρότυπο του «Επισκόπου Ποιμένα» που έχουμε ήδη συζητήσει επειδή οι δύο ρόλοι (ποιμένας και διάκονος) είναι απολύτως ολοκληρωμένοι - και οι δύο είναι ηγετικοί ρόλοι, και οι δύο απαιτούν μια συμπεριφορά υπηρεσίας. Έτσι, ίσως ο όρος που πρέπει να χρησιμοποιήσουμε είναι «**Επίσκοπος Ποιμένας που εξυπηρετεί**» ή «**διάκονος ποιμένας**».

Ηγέτης διάκονος σημαίνει ότι ο ηγέτης **εξυπηρετεί εκείνους τους οποίους οδηγεί** με σκοπό να κάνει τους ακόλουθούς του πιο ευτυχημένους στο εργασιακό περιβάλλον τους, να αισθάνονται ότι χαίρουν εκτίμησης, με αποτέλεσμα να είναι πιο παραγωγικοί στη δουλειά τους, πιο ικανοποιημένοι, πιο καρποφόροι και πιο καινοτόμοι. Η δουλειά των ηγετών υπηρετών είναι "να εργαστούν σκληρά για να προσφέρουν στους άλλους τους πόρους και τις συνθήκες εργασίας που χρειάζονται για να πετύχουν τους στόχους τους. Κάνουν τους άλλους να αισθάνονται πιο σημαντικοί από τους εαυτούς τους. Έχουν τα συμφέροντα των άλλων στην καρδιά τους (Aubrey Malphurs, Dynamics, 46-47).

Ο **Σολομών** ήταν σίγουρα ηγέτης. Έκανε να γίνονται αυτά που ήθελε. Ήταν ένας σπουδαίος σχεδιαστής και οραματιστής. Αλλά δεν ήταν ποιμένας- στην πραγματικότητα, το αντίθετο. Τόσο λίγο ποιμένας ήταν, ώστε, μετά το θάνατό του, οι πρεσβύτεροι του λαού του Ισραήλ, τον οποίο ο Σολομών είχε καταχραστεί με την αυταρχική του εξουσία, είπαν στον **Ρεχομποάμ**, τον γιο του: «Ο πατέρας σου μας έβαλε βαρύ ζυγό. Τώρα λοιπόν, εσύ ελάφρυνε την επαχθή εξουσία του πατέρα σου και το βαρύ ζυγό που μας έβαλε, και θα σε υπηρετήσουμε» (1 Κλ. 12:4). Δυστυχώς, ο Ρεχομποάμ απέρριψε τη συμβουλή των πρεσβυτέρων, ακολούθησε τη συμβουλή των νεαρών συνομηλίκών του ανδρών, και αύξησε πραγματικά τις επιβαρυντικές απαιτήσεις προς τον λαό αντί να τις ελαφρύνει. Το αποτέλεσμα ήταν καταστροφικό.

Ο Κύριος Ιησούς Χριστός περιγράφει πιο ενδελεχώς αυτή την αρχή της ηγεσίας του υπηρέτη. Αυτό το διδάσκει με σαφήνεια ο Παύλος στους Φιλιππησίους, όπου τους δίνει εντολή να ακολουθήσουν την ίδια αρχή (Φιλ. 2:3-4) και έπειτα δίνει το απόλυτο παράδειγμα του Ιησού (2:5-16).

Για να εξετάσουμε αυτό το πρότυπο, πρόκειται να μελετήσουμε δύο βιβλικά κείμενα – Α΄ Κορ 3-4 και Φιλ 2:5-16.

6.2.2. Το πρότυπο του ηγέτη Υπηρέτη σύμφωνα με την Α΄ Κορ 3-4.

6.2.2.1. Δομή της επιστολής και θέση της περικοπής στο μακροκείμενο.

Με απλή ανάγνωση, η δομή της επιστολής παρουσιάζεται ως εξής (με **κόκκινο** σημειώνεται η περικοπή που αφορά στο πρότυπο Υπηρετικής ηγεσίας):

1-6	Αντιμέτωπιση εκτροπών στην Εκκλησία που το πληροφορήθηκε ο απόστολος από διάφορα πρόσωπα.
1-4	Έριδες μεταξύ παρατάξεων
1.1	Χαιρετισμός και ευχαριστία
1.10	Διαιρέσεις μέσα στην εκκλησία
1,18	Η σοφία του Θεού ως μωρία
2.6	Η αποκάλυψη της σοφίας του Θεού δια του Πνεύματος
3.1	Η αληθινή σοφία ταιριάζει στους πνευματικά ώριμους
3.5	Οι απόστολοι και το έργο τους μέσα στην κοινότητα
4.1	Το παράδειγμα των αποστόλων
5-6, 12-20	Περιπτώσεις πορνείας
5.1	Καταδίκη της ανηθικότητας από την εκκλησία
6.1	Προσφυγή σε ειδωλολατρικά δικαστήρια
6.12	Ο Θεός δοξάζεται με το πνεύμα και με το σώμα μας
7-14	Απαντήσεις του αποστόλου στα ερωτήματα επιστολής Κορινθίων
7.1	Γάμος και αποχή από το γάμο
7.25	Άγαμοι και χήρες
8-10	Σχετικά με την κοινωνική ζωή: ειδωλόθυτα

	8.1	Σχέση γνώσης και αγάπης: ο αδερφός μας είναι το κριτήριο
	9.1	Η ελευθερία του Παύλου: παραίτηση από δικαιώματα
	10.1	Προειδοποίηση για αποφυγή υποτροπής στην ειδωλολατρία
	10.23	Η ειδωλολατρική κοινωνία και η ελευθερία του χριστιανού
11,1-16		Το θέμα της κόμης των γυναικών και των ανδρών κατά τη δημόσια λατρεία
	11.1	Οι γυναίκες στη λατρεία
11,17-34		Κοινωνικές διακρίσεις κατά την τέλεση του Δείπνου του Κυρίου
	11.17	Το Δείπνο του Κυρίου
12-14		Πνευματικά χαρίσματα και προτεραιότητες
	12.1	Τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος
	12.12	Ένα σώμα με πολλά μέλη
	13.1	Η αγάπη
	14.1	Η σωστή εκδήλωση των χαρισμάτων στη λατρεία
	14.26	Όλα να γίνονται με τάξη
15		Προβλήματα συναφή με τη διδασκαλία για την ανάσταση των νεκρών
	15.1	Η ανάσταση του Χριστού
	15.12	Η δική μας ανάσταση
	15.35	Η ανάσταση του σώματος
16		Η λογία, τα μελλοντικά σχέδια του αποστόλου, τελικές προτροπές.
	16.1	Ο έρνος για τους χριστιανούς της Ιουδαίας
	16.5	Σχέδια για καινούρια ταξίδια
	16.13	Τελικές προτροπές και χαιρετισμοί

Στο παράρτημα Π.5.2 παρουσιάζεται η κριτική του κειμένου της περικοπής που θα μελετήσουμε και παρακάτω παρουσιάζεται η ανάλυσή του.

6.2.2.2. Ανάλυση επιλεγμένου χωρίου

Ακολουθώντας τις οδηγίες του Κώδικα Ευαγγελίων του καθηγητή Σ. Δεσπότη παρουσιάζεται η κριτική του κειμένου της περικοπής που θα μελετήσουμε. Στο παράρτημα Π.5.2. παρουσιάζεται συγκριτικός πίνακας των κειμένων. Γενικά, το εκκλησιαστικό κείμενο είναι πιο περιφραστικό. Επιλέγω για την παρούσα μελέτη το κείμενο BGT μια και η δομή του δείχνει ότι είναι το απλούστερο, **αρχαιότερο** και **δυσκολότερο**, **δεν δείχνει** εξομαλυνμένο από αντιγραφείς, διότι μέσα στην απλότητα και ατέλεια εμφανίζεται ο Χριστός. Παρακάτω παρουσιάζεται το κείμενο σε ποιητική απόδοση, αφαιρώντας τους τίτλους, την αρίθμηση και την δομή των προτάσεων (δεδομένου ότι αυτά έγιναν εκ των υστέρων και σε πολλές περιπτώσεις είναι λάθος).

Α΄ Κορ. 3:4 - 4:16

Α΄ Κορ 3:4-9

ὅταν γὰρ λέγη τις· ἐγὼ μὲν εἰμι Παύλου, ἕτερος δέ· ἐγὼ Ἀπολλῶ, οὐκ ἄνθρωποι ἐστε;

Τί οὖν ἐστὶν Ἀπολλῶς; τί δέ ἐστιν Παῦλος; διάκονοι δι' ὧν ἐπιστεύσατε, καὶ ἐκάστῳ ὡς ὁ κύριος ἔδωκεν.

ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ἀλλὰ ὁ θεὸς ἠΐξανεν·

ὥστε οὔτε ὁ φυτεῦν ἐστὶν τι οὔτε ὁ ποτίζων ἀλλ' ὁ αὐξάνων θεός.

ὁ φυτεῦν δὲ καὶ ὁ ποτίζων ἐν εἰσιν, ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήμψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον· θεοῦ γὰρ ἐσμεν συνεργοί, θεοῦ γεώργιον, θεοῦ οἰκοδομή ἐστε.

Α΄ Κορ 4:1-9

οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ καὶ οἰκονόμους μυστηρίων θεοῦ.

ὥδε λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστὸς τις εὐρεθῆ.

ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας· ἀλλ' οὐδὲ ἐμαυτὸν ἀνακρίνω.

οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι, ὁ δὲ ἀνακρίνων με κύριός ἐστιν.

ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκοτούς καὶ φανερώσει τὰς βουλάς τῶν καρδιῶν· καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται ἐκάστῳ ἀπὸ τοῦ θεοῦ.

Ταῦτα δέ, ἀδελφοί, μετεσημάτισα εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλῶν δι' ὑμᾶς, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε τὸ μὴ ὑπὲρ ἃ γέγραπται, ἵνα μὴ εἷς ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς φυσιοῦσθε κατὰ τοῦ ἐτέρου.

τίς γὰρ σε διακρίνει; τί δὲ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών;

ἤδη κεκορεσμένοι ἐστέ, ἤδη ἐπλουτήσατε, χωρὶς ἡμῶν ἐβασίλευσατε· καὶ ὄφελόν γε ἐβασίλευσατε, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν.

δοκῶ γὰρ, ὁ θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους ἐσχάτους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανατίους, ὅτι θεάτρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις.

ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ· ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί· ὑμεῖς ἔνδοξοι, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι.

ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινώμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνιτεύομεν καὶ κολαφιζόμεθα καὶ ἀστατοῦμεν καὶ κοπιῶμεν ἔργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσίν· λιοδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, δυσφημούμενοι παρακαλοῦμεν· ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίφημα ἕως ἄρτι.

Οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ[ν].

ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα.

Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μιμηταί μου γίνεσθε.

17 Διὰ τοῦτο ἔπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον, ὃς ἐστίν μου τέκνον ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν ἐν κυρίῳ, ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδοὺς μου τὰς ἐν Χριστῷ [Ἰησοῦ], καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ διδάσκει.

18 Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς ἐφυσιώθησάν τινες·

19 ἐλεύσομαι δὲ ταχέως πρὸς ὑμᾶς ἐὰν ὁ κύριος θελήσῃ, καὶ γνώσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων ἀλλὰ τὴν δύναμιν·

20 οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἢ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ ἀλλ' ἐν δυνάμει.

21 τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματί τε πραΰτητος;

6.2.2.3. Οι προκλήσεις για τον Ηγέτη Υπηρέτη Διάκονου.

Η κορινθιακή εκκλησία είχε **χωριστεί σε κόμματα / φατρίες, καθένα από τα οποία ισχυριζόταν ότι ήταν επικεφαλής κάποιος ηγέτης**. Αυτές ήταν «λατρείες προσωπικότητας». Αυτό, λέει ο Παύλος, είναι καθαρή «σαρκικότητα» (3:1-4). Αυτός ο διαχωρισμός σε λατρείες προσωπικότητας είναι η δραστηριότητα των ανθρώπων που οδηγούνται από τη σάρκα, όχι αυτών που καθοδηγούνται από το Πνεύμα. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο Παύλος έπρεπε να τους μιλήσει «ως σε σαρκικούς και ανώριμους ανθρώπους» και όχι «ως σε πνευματικούς ανθρώπους» (1). Δεν δημιουργεί εδώ δύο κατηγορίες Χριστιανών (πνευματικοί Χριστιανοί εναντίον σαρκικών χριστιανών). Αντίθετα, λέει ότι η διαχωριστική συμπεριφορά τους (κομματική πολιτική) ήταν δραστηριότητα σαρκικών και ανώριμων ανθρώπων και όχι πνευματικών ανθρώπων. Η διαίρεση της εκκλησίας σε ηγεσίες προσωπικότητας / φατρίες / κόμματα / λατρείες ήταν μια λανθασμένη άποψη της διακονίας, της δομής της εκκλησίας και της πνευματικότητας.

Μία φατρία έλεγε: «Είμαι του Παύλου» (Α' Κορ 1:12 & 3:4). Αλλά ο Παύλος ρωτά: «Ο Παύλος σταυρώθηκε για σας;» (1:13). Απάντηση: Όχι! Συμπέρασμα: Τότε δεν είναι ο επικεφαλής της εκκλησίας. Μια άλλη παράταξη λέει, «είμαι του Χριστού» (Α' Κορ. 1:12). Ίσως να πιστεύετε ότι αυτή η ομάδα ήταν η σωστή, η πιο πνευματική. Αλλά ο Χριστός δεν έχει να κάνει με πνεύμα διαίρεσης και διαχωρισμού σε κόμματα. Ο Παύλος ρωτά: «Διαμοιράστηκε, λοιπόν, ο Χριστός;» (13). Απάντηση: Όχι! Συμπέρασμα: Τότε δεν ταυτίζεται με μια ομάδα έναντι άλλης. Είναι ο μόνος επικεφαλής ολόκληρης της εκκλησίας, όχι μιας παρατάξεως εντός της εκκλησίας. Αυτή η κατάσταση των πραγμάτων οδηγεί στην **ερώτηση** του Παύλου στο Α' Κορ 3:5, «**Ποιος είναι ο Παύλος; Και ποιος είναι ο Απολλῶς;**» Αναρωτιέται ουσιαστικά: «**Τι νομίζετε ότι είμαστε; Τι πιστεύετε ότι είναι οι απόστολοι και οι ηγέτες των εκκλησιῶν;**».

Η απάντηση είναι ότι **είναι «... υπηρέτες του Θεού που σας οδηγούν στην πίστη»** (3:5). Αυτό είμαστε, λέει ο Παύλος, υπηρέτες του Χριστού και της εκκλησίας μέσω της οποίας πιστέψατε. Είχαμε ξεχωριστούς ρόλους σύμφωνα με τα ταλέντα που μας έδωσε ο Θεός. Έτσι, «εγώ φύτεψα, ο Απολλῶς πότισε, αυτός όμως που φέρνει την αύξηση είναι ο Θεός.» (6). Εφαρμόσαμε τα δοσμένα από το Θεό ταλέντα μας στην υπηρεσία μας για τον Θεό προς όφελος της εκκλησίας. Για αυτό, μην δώσετε δόξα στον Παύλο ή τον Απολλῶ γιατί «ούτε αυτός που φυτεύει είναι κάτι, ούτε αυτός που ποτίζει, αλλά αυτός που προσφέρει την αύξηση, ο Θεός» (7). Δεν θα μπορούσαμε να κάνουμε τον σπόρο του Λόγου να σώσει τη ζωή μας. Εμείς απλώς φυτέψαμε και ποτίσαμε σαν καλοί αγρότες υπηρέτες στο χωράφι του Θεού. Όλη η δόξα πηγαίνει στον Θεό – αυτός είναι ο μόνος που μπορεί να κάνει να ανθήσει από τον σπόρο άφθονη ζωή.

Επιπλέον, αυτός που φυτεύει (Παύλος) και εκείνος που ποτίζει (Απολλῶς) είναι στο ίδιο επίπεδο. Δεν είμαστε χωρισμένοι, αν και τα ταλέντα και οι λειτουργίες μας στην εκκλησία είναι διαφορετικές (8α). Έχουμε ένα κοινό, ενιαίο καθήκον, εστίαση και στόχο. Είμαστε «συνεργάτες στην υπηρεσία του Θεού κι εσείς είστε το χωράφι του Θεού, το οικοδόμημα του Θεού»(9β).

Αυτή είναι η δομή του διακονήματος: ο Θεός μας καλεί στην υπηρεσία του ως «συνεργάτες» του. Δίνει σε καθέναν από μας τη δική του «ανταμοιβή» ανάλογα με τον κόπο του (8β). και «είστε το χωράφι / οικοδόμημα του Θεού» (9β), η υδρόγειος σφαίρα στην οποία ο Θεός εργάζεται για να παράγει μια καλλιέργεια και ένα σπίτι για τον λαό Του.

Στο Α' Κορ. 4, ο απόστολος Παύλος αρχίζει να απαντά στην ερώτηση που έθεσε στο Α' Κορ. 3:5 (**ποιος είναι ο Παύλος και ο Απολλῶς**): «**ο καθένας ας μας βλέπει ως υπηρέτες του Χριστού και διαχειριστές των μυστικών βουλήν του Θεού**» (4: 1). Επομένως, αυτή είναι απάντηση στο «**ποιοι και τι είναι**» **οι ηγέτες των εκκλησιῶν είναι**:

- i. **υπηρέτες του Χριστού** (4:1α)
- ii. **διαχειριστές του Λόγου του Θεού** (4:1β-2)
- iii. **οι μικρότεροι από τους μικρούς** (4:8-13).
- iv. **οι πνευματικοί πατέρες της εκκλησίας του Χριστού** (4:14-21)

6.2.3. Το πρότυπο του Ηγέτη Υπηρέτη σύμφωνα με την Φιλ 2:5-16

6.2.3.1. Εισαγωγικά

Οι Φίλιπποι είναι η πόλη που χτίστηκε από τον Φίλιππο, τον πατέρα του Μ. Αλεξάνδρου, το 365 π.Χ. Το 146 π.Χ. έγινε ρωμαϊκή επαρχία. Το 42 π.Χ. εκεί κρίθηκε η τύχη της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας με τη νίκη των στρατευμάτων του Οκταβιανού και Αντωνίου κατά των δημοκρατών Βρούτου και Κάσιου. Το 49 -50 μ.Χ. οι Φίλιπποι γίνονται η πρώτη ευρωπαϊκή πόλη στην οποία σπέρνεται ο σπόρος του χριστιανικού ευαγγελίου από τον Απ. Παύλο³⁵⁸. Στους Φίλιππους εκείνη την εποχή επικρατούσε ένα πολυεθνικό περιβάλλον. Παρατηρούμε ότι η επιστολή του Παύλου προς Φιλ. απευθύνεται σε πιστούς από διαφορετικά έθνη (Ασιάτες, Μακεδόνες, Θράκες), μη Ρωμαίους πολίτες, μάλλον μεσαιάς και κατώτερης κοινωνικής τάξης³⁵⁹. Ζουν και εργάζονται σε μια πόλη – αποικία, που επονομάστηκε «μικρή Ρώμη» και υπηρετούν τα συμφέροντα των ξενόφερτων εποίκων Ρωμαίων πολιτών που συγκροτούν την ανώτερη τάξη, πολλοί εκ των οποίων είχαν κερδίσει την Ρωμαϊκή υπηκοότητα λόγω ανδραγαθήματος, αφοσίωσης ή ειδικών ικανοτήτων τους. Καθένας από τους παραλήπτες της επιστολής ανήκει σε πολλαπλές κοινωνικές ομάδες (π.χ. στον «οίκο» τους, την επαγγελματική τους ομάδα, και την Εκκλησία, στην οποία εντάχθηκαν εκούσια με τη μεταστροφή τους προς τον Χριστιανισμό)³⁶⁰. Για αυτό και δεν κατονομάζονται ως απόγονοι ενός αρχαίου προπάτορα (όπως ο Αβραάμ), δεν προβληματίζονται για την αξία της περιτομής, ούτε αναμένεται από αυτούς να κατανοήσουν ότι η πίστη τους του συνιστά εκπλήρωση αρχαίων προφητειών (όπως οι Εβραίοι). Επιπλέον, μελετώντας τις μεταφορές που ρητορικά χρησιμοποιεί ο Παύλος στην επιστολή παρατηρούμε ότι αυτές αντλούνται από τη στρατιωτική, οικονομική και αθλητική ζωή μιας ρωμαϊκής κολόνας που δεν καυχιόταν για την αρχαιότητά της αλλά για το θρίαμβο του Αύγουστου επί των δολοφόνων του Καίσαρα. Είναι επίσης επηρεασμένες από τις «εικόνες» του φόρουμ, του θεάτρου, και της παλαίστρας της πόλης, αλλά και τα χαράγματα στα νομίσματα. Επίσης στην επιστολή δεν διαχωρίζονται οι «εντός» από τους «εκτός» και δεν μνημονεύεται το Βάπτισμα ούτε η Ευχαριστία (χαρακτηριστικά στοιχεία χριστιανικής ταυτότητας)³⁶¹. Εκπέμπεται η τάση συμπερίληψης με το περιβάλλον (όχι διαφοροποίησης από αυτό). Αυτό φαίνεται από το ότι ο Παύλος (α) χρησιμοποιεί τον όρο *πολίτευμα* (αντί *βασιλεία* όπως συνήθιζε σε άλλες επιστολές), και (β) το *επουράνιο πολίτευμα* στην επιστολή δεν βρίσκεται σε αντίθεση προς το *ρωμαϊκό πολίτευμα* της πόλης των Φιλιππων αλλά προς όσους φρονούν επίγεια και θεοποιούν / λατρεύουν την γαστέρα και την αισχύνη (= τα υπό την γαστέρα)³⁶².

6.2.3.2. Δομή της επιστολής και θέση της περικοπής στο μακροκείμενο

Με απλή ανάγνωση, η δομή της επιστολής παρουσιάζεται ως εξής (με **κόκκινο** σημειώνεται η περικοπή που αφορά στο πρότυπο Υπηρετικής ηγεσίας):

1	1	Προοίμιο
	3	Ευχαριστία, δέηση και δοξολογία
	12	Η διάδοση του ευαγγελίου κατά τη φυλάκιση του αποστόλου.
	27	Ζωή αντάξια του ευαγγελίου
2	1	Προτροπή για ταπείνωση κατά το παράδειγμα του Χριστού
	12	Οι χριστιανοί είναι φώτα του κόσμου
	19	Πληροφορίες για τον Τιμόθεο και τον Επαφρόδιτο
3	1	Η επιδίωξη της τελειότητας
4	1	Προτροπές
		Οι εχθροί του σταυρού του Χριστού,
		Η ομόνοια της εκκλησίας και η επιδίωξη της πνευματικής τελειότητας
	10	Ευχαριστίες για την αποστολή βοηθημάτων
	21	Χαιρετισμοί και τελική ευλογία

Στο παράρτημα Π.5.3 παρουσιάζεται η κριτική του κειμένου της περικοπής που θα μελετήσουμε και παρακάτω παρουσιάζεται η ανάλυσή του.

6.2.3.3. Ανάλυση επιλεγμένου χωρίου

Ακολουθώντας τις οδηγίες του Κώδικα Ευαγγελίων του Σ. Δεσπότη στο παράρτημα Π.5.3. παρουσιάζεται η κριτική του κειμένου της περικοπής που θα μελετήσουμε. Παρακάτω παρουσιάζεται το επιλεγμένο κείμενο σε ποιητική απόδοση³⁶³, αφαιρώντας τους τίτλους, την αρίθμηση και την δομή των προτάσεων (δεδομένου ότι αυτά έγιναν εκ των υστέρων και σε πολλές περιπτώσεις είναι

³⁵⁸ Ι. Καραβιδόπουλος, *Αποστόλου Παύλου Επιστολές Προς Εφεσίους, Φιλιππησίους, Κολοσσαείς, Φιλήμονα*, vol. 10, Ερμηνεία Καινής Διαθήκης (Π. Πουρνάρα, 1981), 243–44.

³⁵⁹ S.R. Ascough, *Voluntary Associations and Community Formation: Paul's Macedonian Christian Communities in Context*, PhD diss. (University of St. Michael's College, 1998).

³⁶⁰ Σ. Δεσπότης, *Σπουδή Στην Παύλεια Θεολογία*, 279th ed. (Έννοια, 2017), 186.

³⁶¹ Σ. Δεσπότης, *Σπουδή Στην Παύλεια Θεολογία*, 279th ed. (Έννοια, 2017), 189.

³⁶² Σ. Δεσπότης, *Σπουδή Στην Παύλεια Θεολογία*, 279th ed. (Έννοια, 2017), 190–91.

³⁶³ Έχω υιοθετήσει την ερμηνευτική διαίρεση της περικοπής από τον Ι. Καραβιδόπουλο, *Αποστόλου Παύλου Επιστολές Προς Εφεσίους, Φιλιππησίους, Κολοσσαείς, Φιλήμονα*, vol. 10, Ερμηνεία Καινής Διαθήκης (Π. Πουρνάρα, 1981), 306–16.

λάθος).

Φιλ 2:5-16

Τοῦτο φρονεῖτε ἐν ὑμῖν ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,
ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων
οὐχ ἄρπαγμόν ἠγήσατο
τὸ εἶναι ἴσα θεῷ,

ἀλλὰ ἑαυτὸν ἐκένωσεν
μορφὴν δούλου λαβών,

ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος·
καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος
ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν
γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου,
θανάτου δὲ σταυροῦ.

διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν
καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ τὸ ὄνομα
τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα,
ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ
πᾶν γόνυ κάμψη
ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων
καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι
κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς
εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς.

Ἵστε, ἀγαπητοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε, μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον ἀλλὰ νῦν πολλῶ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε· θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλει καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας. Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν, ἵνα γένησθε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα θεοῦ ἄμωμα μέσον γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης, ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, εἰς καύχημα ἔμοι εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον οὐδὲ εἰς κενὸν ἐκοπίασα.

Η εκκλησία των Φιλιππών διαιρέθηκε (2:1-3α) από διαφορές, επιχειρήματα, καταγγελίες από ανθρώπους που προωθούσαν τις δικές τους ατζέντες και προέβαλαν τον εαυτό τους. Ο Παύλος τους προτρέπει: «Μην κάνετε τίποτε από ανταγωνισμό ή από ματαιοδοξία» (3α). Αντ' αυτού, θέλει να «γεμίσουν την καρδιά τους με χαρά ζώντας με ομόνοια, έχοντας την ίδια αγάπη μεταξύ τους, ομοψυχία και κοινό φρόνημα» (2).

Στην επιστολή προς Φιλίπ. 2: 5-16 ο απόστολος Παύλος εργαλειοποιεί τον «ὕμνο στον Ιησοῦ»³⁶⁴ για να προβάλλει στους Φιλιππησίους τον Χριστό σαν πρότυπο μεγάλης ταπεινώσεως, ο οποίος ενώ ήταν «ίσα Θεῷ», πήρε μορφή δούλου, κενώθηκε από τα ὕψη της θεότητας και έγινε ἄνθρωπος, ὅπως μας λέει στη συνέχεια του ὕμνου.³⁶⁵ Ο Παύλος παρουσιάζει τον Ιησοῦ **ὡς υπόδειγμα ταπεινώσεως** για να **ζωγραφίσει μια ζωντανή εικόνα του ολοκληρωμένου προτύπου ηγεσίας του υπηρέτη** και να ξεκαθαρίσει στην εκκλησία των Φιλιππών ὅσον αφορά στο τι σημαίνει αληθινὸς Ηγέτης Διάκονος.

Οι Φιλιππηῖοι χρειάζονταν να αλλάξουν τη συμπεριφορά τους! Η **συμπεριφορά** εἶναι το κλειδί για να ενεργεί κανείς προς το συμφέρον των ἄλλων ανθρώπων. Ὅπως ἤδη αναφέρθηκε, **η θέση / ο ρόλος εἶναι «ηγέτης», η συμπεριφορά εἶναι «παροχή εξυπηρέτησης»**. Ἐτσι, ο απόστολος Παύλος λέει ὅτι:

1) Οι ηγέτες υπηρέτες χρειάζεται να προβάλλουν την σωστή συμπεριφορά (5-11)

α. η συμπεριφορά που ο Χριστὸς εκδήλωσε στην ἐκένωση τον εαυτό του, «ο οποίος, αν και ἦταν Θεός, δε θεώρησε την ισότητά του με το Θεὸ ἀποτέλεσμα ἀρπαγῆς» (6). Ο Χριστὸς **ἀδείασε τον εαυτό του με τη θέση που πήρε**. Παράτησε τον παράδεισο για να ἔλθει στη γη (6-7). Αντὶ να αγωνιστεῖ για τα δικαιώματα και τη θέση του ὅπως ἔκαναν οἱ Φιλιππηῖοι, ο Χριστὸς "αδειάζει" τον εαυτό του. Δεν φρόντισε για τη φήμη του, αποκλήρυξε τον εαυτό του ἀπὸ τα

³⁶⁴ E. Lohmeyer, *Kyrios Jesus. Eine Untersuchung Zu Phil. 2,5-11*, 1928. (πρῶτος μεταξύ κάποιον ερμηνευτῶν που ἐπισήμαναν και χαρακτήρισαν το Φιλίπ. 2:6-11 ὡς «ὕμνο στον Ιησοῦ» που χρησιμοποίησε ἡ ἐκκλησία των Ἱεροσολύμων κατὰ τη θεία λειτουργία)

³⁶⁵ I. Καραβιδόπουλος, *Ἀποστόλου Παύλου Ἐπιστολὲς Πρὸς Ἐφεσίους, Φιλιππησίους, Κολοσσαεῖς, Φιλήμονα*, 10:309.

προνόμιά Του, αλλά χωρίς να πάψει να είναι πλήρως Θεός. Οι ηγέτες υπηρέτες πρέπει να εκφράσουν τη σωστή συμπεριφορά. Κατ' αρχήν, η συμπεριφορά του Χριστού εκφράζεται με την κένωση Του. Επιπλέον,

- β. η συμπεριφορά που ο Χριστός εξέφρασε στον ίδιο τον εαυτό του: «όντας πραγματικός άνθρωπος, ταπεινώθηκε θεληματικά» (8α). Ως Θεός, επέλεξε «να αδειάσει» και ως άνθρωπος **επέλεξε να «ταπεινωθεί»**. Αυτή είναι η συμπεριφορά που ο Παύλος θέλει να υιοθετήσουμε - την **αυτοπαραίτηση προς όφελος των άλλων!**
- 2) Ο Χριστός εγκατέλειψε τη θεϊκή υπεροχή του για να πάρει την ανθρώπινη κατωτερότητα. Η Απόλυτη Πράξη Αυτοθυσίας. Και θυσιάστηκε όχι με ένα συνηθισμένο θάνατο – αλλά με τον «θάνατο του σταυρού» (8γ). Ο θάνατος σε ένα σταυρό ήταν ένας καταραμένος θάνατος (Γαλ 3:10, 13). Έφερε την κατάρα του Θεού εξαιτίας της αμαρτίας μας. Η πράξη αυτή του Χριστού είναι η Απόλυτη Πράξη Αυτο-ταπείνωσης. Όπως το θέτει ο Gordon Fee: "Η **Θεϊκή Αδυναμία** (να θανατωθεί από τα χέρια των πλασμάτων Του, των εχθρών Του) είναι το **Θεϊκό Σκάνδαλο**"³⁶⁶ (Fee, 217). Ο Θεός σε ένα σταυρό ήταν και είναι ένα σκάνδαλο. Πήγε ενάντια σε όλα όσα οι μαθητές του 1ου αιώνα γνώριζαν και περίμεναν από τον Μεσσία. Διέψευσε τόσο την ανθρώπινη σοφία που επιδίωκαν οι Εθνικοί όσο και το θεϊκό σημάδι της εξουσίας που αναζητούσαν οι Ιουδαίοι. Ο Χριστός άδειασε τον εαυτό του και ταπείνωσε τον εαυτό του, λαμβάνοντας τη χαμηλότερη θέση στη γη. Αλλά ο Θεός του έδωσε την πιο εξέχουσα θέση στον ουρανό: «Γι' αυτό το λόγο ο Θεός τον ανέδειξε ιδιαίτερα» (9α). «Για αυτό ο Θεός Τον ανέβασε πολύ ψηλά και Του χάρισε το **όνομα που είναι πάνω από όλα τα ονόματα** (9), «... το όνομα πάνω από κάθε όνομα, έτσι ώστε στο όνομα του Ιησού να προσκυνούν όλοι» (9β-10α). Ο σκοπός του Θεού είναι το όνομα του Ιησού (του Σωτήρα του λαού του) θα αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία - όχι ένα γήινο όνομα αλλά αυτό του ύψιστου Σωτήρα.
- 3) **Αυτό είναι το πρότυπο για τους εκκλησιαστικούς ηγέτες.** Αν θέλουν να ποιμαίνουν ενωμένοι την εκκλησία του Χριστού, πρέπει να μιμηθούν τον κύριο Ποιμένα. Το κλειδί είναι να έχουν την συμπεριφορά / και το μυαλό του Χριστού - μειώνοντας τον εαυτό τους προς όφελος των άλλων. Έτσι, κατ' αρχήν, οι ηγέτες υπηρέτες χρειάζεται να εκφράσουν τη σωστή συμπεριφορά. Και, δεύτερον ...

II. Οι εξυπηρετικοί ηγέτες πρέπει να αναλαμβάνουν τις σωστές δραστηριότητες (2:12-16)

Αυτή είναι η πρόκληση του Παύλου: μας έχει ήδη πει *Πώς Να Σκεφτόμαστε*. Τώρα μας προκαλεί με το *Πώς Να Ενεργούμε* ως εξυπηρετικοί ηγέτες. Ένα πράγμα είναι το πώς συμπεριφέρεσαι όταν κάποιος σε βλέπει, αλλά η πραγματική δοκιμασία είναι πώς συμπεριφέρεσαι όταν κανείς δεν σε κοιτάζει. Πώς λοιπόν εκφράζουμε την υπακοή μας στον Χριστό;

- 1) Εργαζόμενοι με τρόπους που καταδεικνύουν τη Σωτηρία μας στον Χριστό (12-13): «... εργαστείτε με φόβο Θεού και δέος για τη σωτηρία σας» (12β). Αυτό δεν έχει καμία σχέση με το να εργαζόμαστε για τη σωτηρία μας αλλά έχει να κάνει με αυτό που λέει ένας σχολιαστής ότι είναι "να εξασκούμε ότι η θεία Χάρη του μας έχει προικίσει".
- 2) Εφαρμόζοντας την «συμπεριφορά» του Χριστού, ώστε η σωτηρία τους να είναι εμφανής στον τρόπο με τον οποίο ζουν και δρουν ως εκκλησία, όχι διαχωριζόμενοι, αγωνιζόμενοι για τα ατομικά τους δικαιώματα αλλά υπηρετώντας με ταπείνωση τους άλλους. Διατηρούν την υπακοή τους στον Χριστό δουλεύοντας με τρόπους που οδηγούν στη σωτηρία τους εν Χριστώ - εργαζόμενοι με τη δύναμη του Θεού και για την ευχαρίστηση του Θεού. Και...
- 3) Ζώντας με τρόπους που δείχνουν τη μεταμόρφωσή τους εν Χριστώ (14-16): «... όλα τα κάνετε χωρίς γογγυσμούς και επιφυλάξεις» (14). Τα παράπονα και η αμφισβήτηση δεν έχουν θέση μεταξύ εκείνων που είναι υπάκουοι στον Χριστό, οι οποίοι έχουν τη συμπεριφορά του Χριστού. Αυτοί οι γογγυσμοί και διαλογισμοί των Χριστιανών αναφέρονται³⁶⁷ αφενός σε όλους τους Χριστιανούς (και ιδίως στους ηγέτες τους) που «οφείλουν πρόθυμα να φέρουν τον υπέρ της αρετής πόνον» (Θεοδώρητος) διότι «αν γογγύζουν θα χάσουν τον μισθό που τους αντιστοιχεί» (Ιωάννης Δαμασκηνός), όσο και στο γεγονός ότι «ορισμένοι ηγέτες της κοινότητας στους Φιλίππους συμπεριφέρονταν κατά τρόπο υπεροπτικό και όχι με πνεύμα διακονίας και ταπεινοφροσύνης, με αποτέλεσμα οι Χριστιανοί να δυσανασχετούν μαζί τους»³⁶⁸. Το να ζουν με τρόπους που δείχνουν τη μεταμόρφωσή τους στον Χριστό σημαίνει ...
 - i. Παρουσιάζοντας την ηθική τους εν Χριστώ: «... άψογοι και ολοκληρωμένοι» προς τον κόσμο, «παιδιά του Θεού αγνά, ανάμεσα σε ανθρώπους κακούς και διεφθαρμένους» (15α).
 - ii. Είναι άνθρωποι που ξεχωρίζουν στον κόσμο, με ακεραιότητα, ειλικρίνεια, διαφάνεια, χωρίς να κρύβουν τίποτα και χωρίς να υπάρχει κάτι για το οποίο μπορεί να κατηγορηθούν. Άνθρωποι που εκπέμπουν το φως του ευαγγελίου σε έναν ηθικά και πνευματικά σκοτεινό, διεφθαρμένο και διεστραμμένο κόσμο. Άνθρωποι που ξεχωρίζουν επειδή εργάζονται με τρόπους που δείχνουν τη σωτηρία τους εν Χριστώ και ζώντας με τρόπους που δείχνουν τη μεταμορφωμένη εν Χριστώ ηθική τους.

6.2.4. Το Παράδοξο της Ηγεσίας: Παγκόσμια έναντι Πνευματικής Μεγαλειότητας

Η εξυπηρέτηση είναι η αρχή και το παράδειγμα της χριστιανικής ηγεσίας που δίδαξε και ασκούσε ο Ιησούς και οι απόστολοι. Αυτό το παράδειγμα, όμως, είναι επίσης ένα παράδοξο όπως ο Ιησούς εξηγεί στο Μκ 10:35-45. Το θέμα που εξετάζεται σε αυτό το απόσπασμα είναι η «Μεγαλιότητα στο βασίλειο του Χριστού». Σε αντίθεση με τη βασιλεία των ανθρώπων, ο Ιησούς διδάσκει στους μαθητές του μια εντελώς νέα προοπτική του βασιλείου, ότι «στο βασίλειο του Χριστού, το χαμηλότερο είναι υψηλότερο και ο τελευταίος είναι ο πρώτος». Αυτό είναι το παράδοξο της χριστιανικής ηγεσίας που συνοδεύει τη νέα τάξη του βασιλείου του Ιησού.

³⁶⁶ G.D.Fee, *The First Epistle to the Corinthians, Revised Edition*, The New International Commentary on the New Testament (Eerdmans; Revised edition, 2014), 217.

³⁶⁷ Ι. Καραβιδόπουλος, *Αποστόλου Παύλου Επιστολές Προς Εφεσίους, Φιλιππησίους, Κολοσσαείς, Φιλήμονα*, 10:321.

³⁶⁸ Rengstorf, γογγύζω, Της NT 1, 727 -737.

Παρατηρήστε την αντίθεση που κάνει ο Ιησούς ανάμεσα στο μεγαλείο στη βασιλεία των ανθρώπων και το μεγαλείο στη βασιλεία του Θεού.

6.2.4.1. Στο κοσμικό βασίλειο, η ανθρώπινη μεγαλοσύνη προσμετράται με βάση την ανώτερη θέση του εαυτού μας (Μκ 35-42)

- α) Στο κοσμικό βασίλειο, το μεγαλείο προσμετράται με βάση την διάκριση. Ο Ιάκωβος και ο Ιωάννης ήταν μέρος του «εσωτερικού κύκλου» του Ιησού - των ηγετών μεταξύ των ηγετών. Ήρθαν στον Ιησού και είπαν: «Δάσκαλε, θέλουμε να μας κάνεις τη χάρη που θα σου ζητήσουμε» Και τους είπε: «Τι θέλετε να κάνω για εσάς;» (35-36). Το τολμηρό αίτημά τους ήταν αυτό: «Όταν θα εγκαταστήσεις την ένδοξη βασιλεία σου, βάλε μας να καθίσουμε ο ένας στα δεξιά σου και ο άλλος στα αριστερά σου» (37). Ο Ιάκωβος και ο Ιωάννης είχαν μια **εντελώς λανθασμένη αντίληψη για τη βασιλεία, για το έργο του Χριστού, για το ποιοι ήταν και για ποιο μέρος ταιριάζουν**. Όταν οι άλλοι μαθητές άκουσαν τι ζήτησε ο Ιάκωβος και ο Ιωάννης **δυσανεστήθηκαν** μαζί τους (41). **Η ανθρώπινη ανταπόκριση** στη σκέψη ότι με κάποιο τρόπο αυτοί οι δύο ήταν καλύτεροι από τους υπόλοιπους επειδή σκέφτηκαν ότι άξιζαν και ζήτησαν μία προνομιούχο θέση στο βασίλειο του Χριστού **είναι ο θυμός και η αγανάκτηση**. Η συμπεριφορά του Ιάκωβου και του Ιωάννη έπληξε αμέσως τη σκέψη των υπολοίπων, έτσι ώστε όλοι να έρθουν σε αυτή την ανώριμη, εγγκεντρική συμπεριφορά. Αυτό δείχνει πώς η συμπεριφορά ενός ατόμου μπορεί να επηρεάσει όλους τους άλλους. Δεν χρειάζεται να υποκινήσουμε φθόνο, ζήλια, φιλοδοξίες. Εκείνοι που προηγουμένως ήταν παθητικοί άρχισαν να γκρινιάζουν. Εκείνοι που προηγουμένως ήταν ικανοποιημένοι γίνονταν δυσανεστήσιμοι. Όσοι προηγουμένως ήταν ευτυχείς αρχίζουν να διαμαρτύρονται. Αμέσως η συναδελφική συμπεριφορά των μαθητών μετατράπηκε σε ανταγωνιστικότητα ως αποτέλεσμα αυτής της μη χριστιανικής σκέψης – «όλα για τον εαυτό». Αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο μετράει το μεγαλείο στον κόσμο – με βάση την ανώτερη κατάσταση του εαυτού μας. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο **η ανάβαση στην εταιρική κλίμακα κάνει τους ανθρώπους να θέλουν να επικεντρωθούν και να κυριαρχούν με κάθε κόστος**. Στη κοσμική σκέψη, αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο μετριέται η επιτυχία - από την επιρροή, τη δύναμη, τη θέση, τον πλούτο, τον τίτλο που κάποιος διαθέτει.
- β) Στο κοσμικό βασίλειο, το Μεγαλείο προσμετράται με βάση την Εξουσία. «Ξέρετε ότι εκείνοι που θεωρούνται ηγέτες πάνω από τους εθνικούς κυριαρχούν πάνω τους και οι μεγάλοι αυτοί ασκούν εξουσία πάνω τους» (42). Υπάρχουν εκείνοι που «θεωρούνται» ως κυβερνήτες στον κόσμο από αυτούς που βρίσκονται υπό την κυριαρχία τους. Αλλά στην πραγματικότητα ο Θεός είναι ο μόνος υπέρτατος ηγεμόνας και ο Κύριος. Οι άνδρες και οι γυναίκες μπορεί να εντυπωσιαστούν με την επίδειξη δύναμής τους, αλλά δεν εντυπωσίασαν τον Ιησού, διότι εκείνοι που είναι ισχυροί σήμερα είναι ανίσχυροι αύριο. Έχουμε εκτεθεί (αν και από απόσταση) σε δικτάτορες και σε ένα μικρότερο επίπεδο, σε δυναστικούς προϊστάμενους στο χώρο εργασίας μας, ή σε μια σχέση γάμου ή από έναν θυμωμένο δάσκαλο ή δάσκαλο. **Αυτοί που βρίσκονται στην εξουσία συχνά καταχρώνται τις θέσεις τους. Μετρούν το μεγαλείο από την άποψη της ανώτερης κατάστασης του εαυτού τους έναντι των άλλων**. Αυτό είναι το πώς η κοσμική μεγαλοσύνη μετριέται στο βασίλειο των ανθρώπων - από την εξουσία που κάποιος διαθέτει.

6.2.4.2. Στη Βασιλεία του Θεού, η πνευματική μεγαλοσύνη προσμετράτε με βάση την αυτοθυσιαστική εξυπηρέτηση των άλλων (Μκ 43-45)

- α) Στο βασίλειο του Χριστού, το μεγαλείο μετριέται με τον χαμηλότερο να είναι ο ανώτερος – «... αλλά όποιος επιθυμεί να γίνει μέγας ανάμεσα σε σας θα είναι ο τελευταίος από σας» (43α). Για να είμαστε πνευματικά μεγάλοι στο βασίλειο του Χριστού, πρέπει να γίνουμε «διάκονοι» και «υπηρέτες» σε άλλους - να ανταποκριθούμε στις ανάγκες τους, να ενεργήσουμε προς το καλύτερο συμφέρον τους.
- β) Στο βασίλειο του Χριστού, το μεγαλείο μετριέται με βάση τον τελευταίο που θεωρείται ο πρώτος – «Και όποιος από εσάς επιθυμεί να είναι ο πρώτος θα είναι υπηρέτης όλων» (44). **Για να γίνουμε πνευματικά μεγάλοι στο βασίλειο του Χριστού, πρέπει να γίνουμε τελευταίοι στην κοινωνική κλίμακα, «υπηρέτες», «διάκονοι»** - χωρίς αιτίσεις για δικαιώματα ή περιουσιακά στοιχεία. Αυτό είναι το παράδοξο της ηγεσίας του υπηρέτη. Διότι στο βασίλειο του Χριστού, ο χαμηλότερος είναι υψηλότερος και ο τελευταίος είναι ο πρώτος. Το μεγαλύτερο παράδειγμα αυτού, φυσικά, είναι ο ίδιος ο Χριστός. «Διότι ακόμη και ο Υιός του ανθρώπου δεν ήρθε να υπηρετηθεί, αλλά να υπηρετηθεί και να δώσει τη ζωή Του λύτρα για πολλούς» (45). Ακόμη και ο Υιός του ανθρώπου με το αληθινό του μεγαλείο δεν ήρθε σε θέση εξουσίας και κυριαρχίας. Δεν ήρθε για να υπηρετηθεί, να ζητήσει την υποταγή των άλλων, να τραβήξει τους ανθρώπους αιχμάλωτους, με την προσδοκία ότι θα υπηρετούσαν κάθε ιδιοτροπία του, ούτε ήρθε για να καταλάβει έναν τόπο τιμής, εξύμνησης και αναγνώρισης.

6.2.5. Συμπεράσματα - προεκτάσεις στην σημερινή ηγεσία

Κατά τη διάρκεια της ιστορίας της εκκλησίας, είναι εμφανή δύο άκρα:

- α. *Κληρικοκρατία*, κατά την οποία ο κλήρος ανεβαίνει σε ένα βήθρο πάνω από όλους τους άλλους.

β. *Αντικληρικοκρατία*, όπου υπάρχει αντίδραση στους κληρικούς, θεωρούνται περιττοί ή ακόμη και μη βιβλικοί. Η ηγεσία δεν πρέπει να είναι φιλόδοξη. Δεν πρόκειται για αγώνα για θέσεις εξέχουσας θέσης και εξουσίας, όπως ο Ιάκωβος και ο Ιωάννης. Δεν πρόκειται για εξουσιαστικό καθεστώς στην κοινωνία ή στην εκκλησία. Η ηγεσία οφείλει να βρίσκεται χαμηλά στη βασιλεία αυτού του κόσμου για να είναι υψηλότερη στο βασίλειο του Χριστού. Ο Ιησούς εκτιμά τη ταπεινή εξυπηρέτηση και την αυτοθυσία γιατί αυτά είναι τα χαρακτηριστικά της δικής του ζωής. Έτσι, στο βαθμό που επιδεικνύετε υποταγή, ταπεινότητα και θυσιαστική ζωή, σε αυτό το βαθμό είστε "ζωντανοί Χριστοί" και υλοποιείτε το παράδοξο πρότυπο της αληθινής ηγεσίας.

Κεφάλαιο 7. Ηγεσία και συστήματα εξουσίας: η «Πόλη Πόρνη» στην Αποκάλυψη

Εισαγωγή

Στα προηγούμενα κεφάλαια μελετήσαμε τα πρότυπα ηγεσίας προς αποφυγήν και προς μίμηση, και προσδιορίσαμε τα χαρακτηριστικά και συμπεριφορές του ηγέτη με βάση τη διδασκαλία του Χριστού και του Αποστόλου Παύλου. Κάθε ηγέτης όμως, λειτουργεί, **επηρεάζεται και επηρεάζει ανθρώπους μέσα σε ένα περιβάλλον** το οποίο **διέπεται από κέντρα εξουσίας**. Συνήθως αυτά τα κέντρα εξουσίας επιλέγουν και **χρησιμοποιούν τους τοπικούς ηγέτες για την επιβολή της εξουσίας τους** με θεμιτά και αθέμιτα μέσα βασισμένα στα ανθρώπινα πάθη. Ο ευαγγελιστής Ιωάννης στην Αποκάλυψη περιγράφει με ξεκάθαρο τρόπο τα παραπάνω. Ο ηγέτης Επίσκοπος Ποιμένας Διάκονος καλείται συνήθως να ηγηθεί εντός ενός περιβάλλοντος, όπου τόσο οι προϊστάμενοί του όσο και οι συνάδελφοί και υπάλληλοί του δρουν υποταγμένοι στην κοσμική εξουσία (ο Ιωάννης την παρουσιάζει ως Πόλη Πόρνη) και στα μέσα που αυτή χρησιμοποιεί για να τους υποτάσσει στο θέλημά της. Την περίοδο της Ελληνικής κρίσης είδαμε να εφαρμόζονται μέτρα (π.χ. συνεχής μνημόνια, έλεγχος διακίνησης κεφαλαίων, πανδημία Corona Virus) που σταδιακά μας οδηγούν σε «παγκόσμια διακυβέρνηση», η οποία ομοιάζει με αυτή της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας του τότε γνωστού κόσμου. Υπό αυτό το πρίσμα, θεωρώ ότι πολλά έχουμε να ωφεληθούμε από την μελέτη και ανάλυση του Κρίματος της Πόρνης - Ρώμης. Στο παρόν κεφάλαιο θα αναφέρουμε συνοπτικά δυο λόγια για την Αποκάλυψη, και εν συνεχεία θα μελετήσουμε το συγκεκριμένο χωρίο που αναφέρεται στην Πόρνη εξουσία, τους τρόπους και μέσα με την οποία ασκεί την καταπιεστική εξουσία της, και την τελική τιμωρία της.

Η Αποκάλυψη αποτελεί **προφητεία** (1:3 22:7), την οποία απέστειλε ο δούλος του Θεού Ιωάννης σε επτά μικρασιατικές Εκκλησίες. Ως **προφητεία** η Αποκάλυψη ήταν προορισμένη να αναγνωσθεί στη λατρευτική σύναξη των πρώτων Χριστιανών, κάτι το οποίο αποδεικνύουν εμφανέστατα (α) τα λειτουργικά πλαίσια στα οποία κινείται (1:4-8, 22:6-21) (β) ο επιστολικός της χαρακτήρας και (γ) ο γενικότερος ρόλος που διαδραματίζει η θεία Λειτουργία ολοκλήρου του σύμπαντος στο τέλος (δηλ. στην τελείωση) των πάντων. Το ιδιάζον βέβαια χαρακτηριστικό της Αποκάλυψης είναι ότι ξεπερνά τα πλαίσια μιας απλής προφητείας. Η Αποκάλυψη μεταφέρει τον ακροατή της χρονικά και τοπικά στον επουράνιο εσχατολογικό κόσμο, με σκοπό όχι την ψευδαισθησιακή του δραπέτευση από ένα κόσμο άκοσμο και καταπιεστικό, αλλά την πραγματική και αληθινή **θεώρηση του παρόντος κόσμου από το πρίσμα της αιωνιότητας**. Η Αποκάλυψη **αποδομεί τον μύθο της προόδου** (ότι τα πάντα γίνονται πάντοτε καλύτερα). Η Αποκ. φαίνεται να έχει την εξής δραματική κυκλική επικεντρική δομή³⁶⁹ (με κόκκινο σημειώνεται το κεφάλαιο της περικοπής που θα αναλύσουμε):

A. Εισαγωγή: Αποκ., επιστολή προφητεία (κεφ. 1:1-20)

B. Όραμα: οι Εκκλησίες στη γη (κεφ.2-3)

Γ. Η επουράνια Λατρεία και το Αρνίο (κεφ.4-5)

Δ. Οι επτά σφραγίδες (κεφ. 6:1-8)

Ε. Οι επτά Σάλπιγγες (κεφ. 8:2-9, 21)

Στ. Θεοφάνεια: Ο κατεξοχήν άγγελος του Κυρίου (κεφ.10)

Z. Πόλεμος εναντίον των αγίων στη γη (κεφ.11) και εναντίον του δράκοντα στον ουρανό (κεφ.12)

Στ. Αντι-θεοφάνεια: τα δύο θηρία από την θάλασσα και την γη (κεφ.13)

Ε. Επτά διακηρύξεις (κεφ.14)

Δ. Επτά φιάλες (κεφ.15-16)

Γ. Ο 'Επιτάφιος θρήνος' της Πόρνης και της σατανικής Τριάδος / το μεσσιανικό βασίλειο του Λόγου (**κεφ.17-20**)

B. Όραμα: η κατάβαση της Καινής Ιερουσαλήμ (κεφ. 21:1-22:5)

A'. Επίλογος: Αποκ., επιστολή, προφητεία (κεφ. 22:6-21)

7.1. Προκαταρκτική ερμηνευτική ανάλυση της περικοπής Το Κρίμα της Πόρνης (17:1-11)

7.1.1. Οριοθέτηση Κειμένου

BGT

¹ Καὶ ἦλθεν εἷς ἐκ τῶν ἐπτὰ ἀγγέλων τῶν ἐχόντων τὰς ἐπτὰ φιάλας καὶ ἐλάλησεν μετ' ἐμοῦ λέγων· δεῦρο, δεῖξω σοὶ τὸ κρίμα τῆς πόρνης τῆς μεγάλης τῆς καθημένης ἐπὶ ὑδάτων πολλῶν,

² μεθ' ἧς ἐπόρνευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ ἐμεθύθησαν οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν ἐκ τοῦ οἴνου τῆς πορνείας αὐτῆς.

³ καὶ ἀπήνεγκέν με εἰς ἔρημον ἐν πνεύματι. Καὶ εἶδον γυναῖκα καθημένην ἐπὶ θηρίον κόκκινον, γέμον[τα] ὀνόματα βλασφημίας, ἔχων κεφαλὰς ἐπτὰ καὶ κέρατα δέκα.

³⁶⁹ Σ. Δεσπότης, Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας ΕΚΠΑ, Τομέας Βιβλικών Σπουδών και Πολιτιστικού Βίου της Μεσαογείου, Αθήνα 2018.

⁴ καὶ ἡ γυνὴ ἦν περιβεβλημένη πορφυροῦν καὶ κόκκινον καὶ κεχρυσωμένη χρυσίῳ καὶ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις, ἔχουσα ποτήριον χρυσοῦν ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς γέμον βδελυγμάτων καὶ τὰ ἀκάθαρτα τῆς πορνείας αὐτῆς
⁵ καὶ ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ὄνομα γεγραμμένον, μυστήριον, Βαβυλῶν ἡ μεγάλη, ἡ μήτηρ τῶν πορνῶν καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς.

⁶ καὶ εἶδον τὴν γυναῖκα μεθύουσαν ἐκ τοῦ αἵματος τῶν ἁγίων καὶ ἐκ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων Ἰησοῦ. Καὶ ἔθαύμασα ἰδὼν αὐτὴν θαῦμα μέγα.

⁷ Καὶ εἶπέν μοι ὁ ἄγγελος· διὰ τί ἔθαύμασας; ἐγὼ ἐρῶ σοι τὸ μυστήριον τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ θηρίου τοῦ βαστάζοντος αὐτὴν τοῦ ἔχοντος τὰς ἑπτὰ κεφαλὰς καὶ τὰ δέκα κέρατα.

⁸ Τὸ θηρίον ὃ εἶδες ἦν καὶ οὐκ ἔστιν καὶ μέλλει ἀναβῆναι ἐκ τῆς ἀβύσσου καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει, καὶ θαυμασθήσονται οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν οὐ γέγραπται τὸ ὄνομα ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, βλεπόντων τὸ θηρίον ὅτι ἦν καὶ οὐκ ἔστιν καὶ παρέσται

⁹ ὧδε ὁ νοῦς ὁ ἔχων σοφίαν. Αἱ ἑπτὰ κεφαλὰ ἑπτὰ ὄρη εἰσὶν, ὅπου ἡ γυνὴ κάθηται ἐπ' αὐτῶν. καὶ βασιλεῖς ἑπτὰ εἰσὶν·

¹⁰ οἱ πέντε ἔπεσαν, ὁ εἷς ἔστιν, ὁ ἄλλος οὕτω ἦλθεν, καὶ ὅταν ἔλθῃ ὀλίγον αὐτὸν δεῖ μέναι.

¹¹ καὶ τὸ θηρίον ὃ ἦν καὶ οὐκ ἔστιν καὶ αὐτὸς ὄγδοός ἐστιν καὶ ἐκ τῶν ἑπτὰ ἐστιν, καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει.

¹² Καὶ τὰ δέκα κέρατα ἃ εἶδες δέκα βασιλεῖς εἰσὶν, οἵτινες βασιλείαν οὕτω ἔλαβον, ἀλλὰ ἐξουσίαν ὡς βασιλεῖς μίαν ὥραν λαμβάνουσιν μετὰ τοῦ θηρίου.

¹³ οὗτοι μίαν γνώμην ἔχουσιν καὶ τὴν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν αὐτῶν τῷ θηρίῳ διδῶσιν.

¹⁴ οὗτοι μετὰ τοῦ ἀρνίου πολεμήσουσιν καὶ τὸ ἀρνίον νικήσει αὐτούς, ὅτι κύριος κυρίων ἐστὶν καὶ βασιλεὺς βασιλέων καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ κλητοὶ καὶ ἐκλεκτοὶ καὶ πιστοί.

7.1.2. Κριτική κειμένου

Για την επιλογή του κειμένου με το οποίο θα ασχοληθώ, πραγματοποίησα **συγκριτικό έλεγχο των κειμένων BGT, BNT, GNT, BYZ & COG**³⁷⁰. Βρέθηκαν ίδια μεταξύ τους τα BGT, BNT, GNT, και διαφορετικά με τα πρώτα αλλά ίδια μεταξύ τους τα BYZ & COG. Κριτικά, **το εκκλησιαστικό κείμενο είναι πιο περιφραστικό. Επιλέγω για την παρούσα μελέτη το κείμενο BGT** μια και η δομή του δείχνει ότι είναι το απλούστερο, **αρχαιότερο** και **δυσκολότερο**, **δεν δείχνει** εξομαλυμένο από αντιγραφείς χωρίς όμως να είναι ατελές ούτε ανορθόγραφο, διότι μέσα στην απλότητα και ατέλεια εμφανίζεται ο Χριστός. Στο παράρτημα 6 παρουσιάζονται: (α) η μεταγραφή του κειμένου σε μεγαλογράμματη γραφή (Π.6.5), (β) το κείμενο της παραβολής στον σιναϊτικό κώδικα Codex Sinaiticus (Π.6.6.), και (γ) η μετάφραση του κειμένου με σχολιασμό (Π.6.7.).

7.2. Ανάλυση επιλεγμένου προς μελέτη κειμένου

7.2.1. Ποιητική απόδοση κειμένου

Ακολουθώντας τις οδηγίες του Κώδικα Ευαγγελίων του καθηγητή Σ. Δεσπότη παρακάτω παρουσιάζεται το κείμενο σε ποιητική απόδοση, αφαιρώντας τους τίτλους, την αρίθμηση και την δομή των προτάσεων (δεδομένου ότι αυτά έγιναν εκ των υστέρων και σε πολλές περιπτώσεις είναι λάθος).

17,1 *Καὶ ἦλθεν εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων τῶν ἐχόντων τὰς ἑπτὰ φιάλας, καὶ ἐλάλησε μετ' ἐμοῦ λέγων·*

Δεῦρο δείξω σοι τὸ κρίμα τῆς πόρνης τῆς μεγάλης

τῆς καθημένης ἐπὶ ὑδάτων πολλῶν,

2 **μεθ' ἧς ἐπόρνευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ ἐμεθύσθησαν οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν ἐκ τοῦ οἴνου τῆς πορνείας αὐτῆς.**

3 *Καὶ ἀπήνεγκέ με εἰς ἔρημον ἐν πνεύματι.*

Καὶ εἶδον γυναῖκα καθημένην ἐπὶ τὸ θηρίον τὸ κόκκινον,

γέμον ὀνόματα βλασφημίας,

ἔχον κεφαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα δέκα.

4 *Καὶ ἡ γυνὴ ἦν περιβεβλημένη πορφυροῦν καὶ κόκκινον καὶ κεχρυσωμένη χρυσίῳ καὶ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις, ἔχουσα ποτήριον χρυσοῦν ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς, γέμον βδελυγμάτων, καὶ τὰ ἀκάθαρτα τῆς πορνείας τῆς γῆς,*

5 *καὶ ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ὄνομα γεγραμμένον· μυστήριον,*

Βαβυλῶν ἡ μεγάλη,

ἡ μήτηρ τῶν πορνῶν καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς.

6 *Καὶ εἶδον τὴν γυναῖκα μεθύουσαν ἐκ τοῦ αἵματος τῶν ἁγίων*

³⁷⁰ Στο παράρτημα Π.6.4. παρουσιάζεται ο συγκριτικός πίνακας των κειμένων.

καὶ ἐκ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων Ἰησοῦ.
 Καὶ ἐθαύμασα ἰδὼν αὐτὴν θαῦμα μέγα.
 7 Καὶ εἶπέν μοι ὁ ἄγγελος·

Διατί ἐθαύμασας;
Εγὼ ἐρῶ σοι τὸ μυστήριον τῆς Γυναικὸς
καὶ τοῦ Θηρίου τοῦ βαστάζοντος αὐτήν,
τοῦ ἔχοντος τὰς ἑπτὰ κεφαλὰς καὶ τὰ δέκα κέρατα.

8 **Τὸ Θηρίον ὃ εἶδες, ἦν καὶ οὐκ ἔστι,**
καὶ μέλλει ἀναβαίνειν ἐκ τῆς ἀβύσσου, καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγειν·
καὶ θαυμάσονται οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς,
ὧν οὐ γέγραπται τὸ ὄνομα ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς
κόσμου,

9 **βλεπόντων τὸ θηρίον ὅτι ἦν, καὶ οὐκ ἔστι καὶ παρέσται.**
᾿Ωδε ὁ νοῦς ὃ ἔχων σοφίαν.
Αἱ ἑπτὰ κεφαλαὶ ὄρη ἑπτὰ εἰσιν,
ὅπου ἡ Γυνὴ κάθηται ἐπ’ αὐτῶν,
καὶ βασιλεῖς ἑπτὰ εἰσιν

10 **Οἱ πέντε ἔπεσαν, ὃ εἷς ἔστιν, ὃ ἄλλος οὕτω ἦλθε,**
καὶ ὅταν ἔλθῃ, ὀλίγον αὐτὸν δεῖ μείναι.

11 **Καὶ τὸ Θηρίον ὃ ἦν καὶ οὐκ ἔστιν,**
καὶ αὐτὸς ὄγδοός ἐστι, καὶ ἐκ τῶν ἑπτὰ ἐστι,
καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει.

7.2.2. Δραματική αναπαράσταση του κειμένου

Με βάση τους ερμηνευτικούς κανόνες του Κώδικα Ευαγγελίων του καθηγητή Σ. Δεσπότη στο παράρτημα Π.6.7 παρουσιάζεται η ανάλυση του κειμένου της περικοπής εφαρμόζοντας τον ερμηνευτικό κανόνα της συνάφειας για να οδηγηθούμε στην ορθή ερμηνεία της περικοπής. Ως αφορμή χρησιμοποίησαμε τη συνάφεια του προηγούμενου κεφαλαίου (Απ. 16).

7.3. Συνάφεια του Αποκ. 17:1-11 με τους άλλους Ευαγγελιστές

Αντιπαραβάλλοντας το Κρίμα της Πόρνης στον Ιωάννη με τους Ευαγγελιστές (Κ.Δ.), έχουμε τα εξής:

- 1) ολόκληρη η περικοπή αντιπαραβάλλεται με την **παραβολή των «Κακών Γεωργών του Αμπελώνα»** (Μτ 21:33-46, Μκ 12:1-12, Λκ 20:9-19). Και στις 2 περιπτώσεις: η αντίθετη, ειδωλολατρική και σκληρή ηγεσία, αυτοθεοποιείται, εκμεταλλεύεται τους ανθρώπους, κακοποιεί και σκοτώνει τους Πιστούς, προσπαθεί να οικειοποιηθεί αυτά που ανήκουν στο Θεό και παρά τη μακροθυμία και επανειλημμένες νουθεσίες του Θεού, αφού δεν μετανοεί, έχει πάντοτε την ίδια κατάληξη, την απώλεια.
- 2) Η **Πόρνη** (Αποκ. 17:4) αντιπαραβάλλεται με την **Ηρωδιάδα**: (Μθ 14:3 και Μκ 6:17). Η γυναίκα που περιγράφει ο Ιωάννης, στην εξωτερική της όψη, φαίνεται βασίλισσα πλημμυρισμένη στο χρυσάφι και κρυμμένη με λίθους τίμιους και μαργαρίτες, αλλά εξωτερικά είναι πόρνη, φιλέκδικη, μιανή και κακούργα σαν την μοιχαλίδα Ηρωδιάδα, που ζητούσε με αιμοδιψή μανία να της φέρουν σε δίσκο την κεφαλή του Τιμίου Προδρόμου.
- 3) Η **Πόρνη**, το **Θηρίο** και οι **ειδωλολάτρες Ηγεμόνες** αντιπαραβάλλονται με τον **Άσπλαγχο Πλούσιο** του Ευαγγελίου, ενώ ο **Λάζαρος** αντιπαραβάλλεται με τους **διωκόμενους Χριστιανούς**. Οι πρώτοι απόλαυσαν στην γη τιμές, δόξες και πλούτη για την εχθρότητά τους προς την Χριστιανική Εκκλησία αλλά θα ακούν από τον Θεόν εις την άλλην ζωή ότι και ο άσπλαχνος πλούσιος). Οι **διωκόμενοι Χριστιανοί** εκ των οποίων το αίμα μεθούσε η Πόρνη και οι συν αυτή θα αναπαυθούν στην αγκαλιά του Ιησού, όπως και ο Λάζαρος αναπαύεται στην αγκαλιά του Αβραάμ.
- 4) Το **«Καὶ θαυμάσονται οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν οὐ γέγραπται τὸ ὄνομα ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου»:** (Αποκ. 17:8) αντιπαραβάλλεται με το **«τοῖς ἀγαπῶσιν τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν»** (Ρωμ. 8:28). Ο Παντοδύναμος Κύριος ναι μεν προ γνωρίζει αλλά δεν προδικάζει ούτε επηρεάζει τους μέλλοντες σεβείς ή ευσεβείς. Ο Θεός όλους τους καλεί, αλλά οι μεν πρώτοι με τη θέλησή τους προτιμούν να γίνουν οπαδοί σκοτεινών αντίθετων δυνάμεων, ενώ οι δεύτεροι επιλέγουν να γίνουν τέκνα φωτός.
- 5) Το **«᾿Ωδε ὁ νοῦς ὃ ἔχων σοφίαν»:** (Αποκ. 17:9) αντιπαραβάλλεται με το (Μκ 13:14) **«Ὅταν δε ἰδῆτε τὸ βδέλυγμα τῆς ερημώσεως, ἐστηκότα ὅπου οὐ δεῖ, ὁ ἀναγινώσκων νοεῖτω, τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη».**

7.4. Συνάφεια του Αποκ. 17:1-11 με Παλαιά Διαθήκη

Με τον χαρακτηρισμό ως πόρνης αναφέρονται πόλεις διεφθαρμένες και στην ΠΔ. Έτσι χαρακτηρίζεται :

- η **Ιερουσαλήμ** από τους:

- **Ησαΐα** (1:21): «Πως εγένετο πόρνη πόλις πιστή Σιών, πλήρης κρίσεως, εν η δικαιοσύνη εκοιμήθη εν αυτή, νυν δε φονευταί».
- **Ιεζεκιήλ** (16:15) και (23:1 εξ.)
- **Ωσιέ** (4:11-12): «Πορνεϊαν και οίνον και μέθυσμα εδέξατο καρδιά λαού μου. Εν συμβόλοις επηρώτων, και εν ράβδοις αυτού απήγγελον αυτώ πνεύματι πορνεϊας επλανήθησαν και εξεπόρνευσαν από του Θεού αυτών»
- η Νινευή από τον Ναούμ
- η Τύρος από τον Ησαΐα (23:15).

Στην κατάληξη της ασεβούς πόλης – εξουσίας αναφέρονται και στην ΠΔ οι εξής:

- **Ιεζεκιήλ** : Αναφέρεται ο προφήτης στον εκλεκτό λαό που αντί να λατρεύει τον σωτήρα του λατρεύει άλλους θεούς - είδωλα. Παρουσιάζει σοκαριστικές σκηνές για την Πόρνη, την βλέπουμε να εμπαιίζεται, απογυμνώνεται, κατασπαράσσεται, λιθοβολείται, πυρπολούνται τα κτήριά της από τους μισθωτές της, τους θετικά ή αρνητικά προσκείμενους συλλήβδην. Η πόρνη αυτή όμως παρότι έχει προσβάλει τον Θεό, σώζεται. Ενώ η πόρνη της Αποκάλυψης σκοτώνεται από τους εραστές της, τεμαχίζεται και πετιέται στα σκουπίδια.
 - (16:36-42): «36 τάδε λέγει κύριος ανθ' ὧν ἐξέχεας τὸν χαλκὸν σου καὶ ἀποκαλυφθήσεται ἡ αἰσχὺνὴ σου ἐν τῇ πορνεΐᾳ σου πρὸς τοὺς ἐραστάς σου καὶ εἰς πάντα τὰ ἐνθυμήματα τῶν ἀνομιῶν σου καὶ ἐν τοῖς αἵμασιν τῶν τέκνων σου ὧν ἔδωκας αὐτοῖς 37 διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ συνάγω πάντας τοὺς ἐραστάς σου ἐν οἷς ἐπεμίγης ἐν αὐτοῖς καὶ πάντας οὓς ἠγάπησας σὺν πᾶσιν οἷς ἐμίσεις καὶ συνάξω αὐτοὺς ἐπὶ σέ κυκλόθεν καὶ ἀποκαλύψω τὰς κακίας σου πρὸς αὐτούς καὶ ὄψονται πᾶσαν τὴν αἰσχύνην σου 38 καὶ ἐκδικήσω σε ἐκδικήσει μοιχαλίδος καὶ ἐκχεούσης αἷμα καὶ θήσω σε ἐν αἵματι θυμοῦ καὶ ζήλου 39 καὶ παραδώσω σε εἰς χεῖρας αὐτῶν καὶ κατασκάψουσιν τὸ πορνεῖόν σου καὶ καθελοῦσιν τὴν βᾶσιν σου καὶ ἐκδύσουσιν σε τὸν ἱματισμὸν σου καὶ λήμψονται τὰ σκεύη τῆς καυχήσεώς σου καὶ ἀφήσουσιν σε γυμνὴν καὶ ἀσχημονοῦσαν 40 καὶ ἄξουσιν ἐπὶ σέ ὄχλους καὶ λιθοβολήσουσιν σε ἐν λίθοις καὶ κατασφάξουσιν σε ἐν τοῖς ζιφεσιν αὐτῶν 41 καὶ ἐμπρήσουσιν τοὺς οἴκους σου πυρὶ καὶ ποιήσουσιν ἐν σοὶ ἐκδικήσεις ἐνώπιον γυναικῶν πολλῶν καὶ ἀποστρέψω σε ἐκ τῆς πορνεΐας σου καὶ μισθώματα οὐ μὴ δῶς οὐκέτι 42 καὶ ἐπαφήσω τὸν θυμὸν μου ἐπὶ σέ καὶ ἐξαρθήσεται ὁ ζῆλός μου ἐκ σοῦ καὶ ἀναπαύσομαι καὶ οὐ μὴ μεριμνήσω».
- **Ησαΐας** : ο προφήτης παρουσιάζει την άπιστη και υπερήφανη Σιών ως πόρνη, η οποία (μαζί με τους συμμετέχοντες στην άπιστία της) θα τιμωρηθεί και ταπεινωθεί αλλά δεν θα σκοτωθεί, και εφόσον μετανοήσει και επανέλθει στο Θεό, θα δεχθεί την ελεημοσύνη του Θεού, όσοι όμως δεν είναι με τον Θεό θα ηττηθούν σίγουρα όση ισχύ κι αν φαινομενικά έχουν.
 - (1:20-28): «20 ἐὰν δὲ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησεν ταῦτα 21 πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστή Σιων πλήρης κρίσεως ἐν ἣ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ νῦν δὲ φονευταί 22 τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι 23 οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσιν κοινωνοὶ κλεπτῶν ἀγαπῶντες δῶρα διώκοντες ἀναταπόδομα ὀρφανοῖς οὐ κρίνοντες καὶ κρίσιν χηρῶν οὐ προσέχοντες 24 διὰ τοῦτο τάδε λέγει ὁ δεσπότης κύριος σαβαωθ οὐαὶ οἱ ἰσχύοντες Ἰσραηλ οὐ παύσεται γὰρ μου ὁ θυμὸς ἐν τοῖς ὑπεναντίοις καὶ κρίσιν ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου ποιήσω 25 καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ σέ καὶ πυρώσω σε εἰς καθαρὸν τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἀπολέσω καὶ ἀφελῶ πάντας ἀνόμους ἀπὸ σοῦ καὶ πάντας ὑπερηφάνους ταπεινώσω 26 καὶ ἐπιστήσω τοὺς κριτάς σου ὡς τὸ πρότερον καὶ τοὺς συμβούλους σου ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς καὶ μετὰ ταῦτα κληθήσῃ πόλις δικαιοσύνης μητρόπολις πιστή Σιων 27 μετὰ γὰρ κρίματος σωθήσεται ἡ αἰχμαλωσία αὐτῆς καὶ μετὰ ἐλεημοσύνης 28 καὶ συντριβήσονται οἱ ἄνομοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἅμα καὶ οἱ ἐγκαταλείποντες τὸν κύριον συντελεσθήσονται»
 - (8:8-10 και στο Ακ. Μεγάλου Απόδειπνον): «μεθ' ἡμῶν ο Θεός, γνῶτε ἔθνη και ηττάσθε, επακούσατε ἕως εσχάτου της γης, ισχυρότερες ηττάσθε' εἰάν γαρ πάλιν ισχύσητε, πάλιν ηττηθήσεσθε... ὅτι μεθ' ἡμῶν ο Θεός».
- **Ναούμ**: ο προφήτης παρουσιάζει σε όλους την πόρνη να χρησιμοποιεί φάρμακα (ουσίες θεραπευτικές ή/και ναρκωτικές) για να εξουσιάζει ἔθνη και φυλές, πράγμα το οποίο θα το αποκαλύψει σε όλους ώστε να απομακρυνθούν από κοντά της.
 - (Na 3:4-7) «⁴ ἀπὸ πλήθους πορνεΐας πόρνη καλή καὶ ἐπιχαρῆς ἡγουμένη φαρμάκων ἢ πωλοῦσα ἔθνη ἐν τῇ πορνεΐᾳ αὐτῆς καὶ φυλὰς ἐν τοῖς φαρμάκοις αὐτῆς ⁵ ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ λέγει κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ καὶ ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου ἐπὶ τὸ πρόσωπόν σου καὶ δεῖξω ἔθνησιν τὴν αἰσχύνην σου καὶ βασιλείαις τὴν ἀτιμίαν σου ⁶ καὶ ἐπιρρίψω ἐπὶ σέ βδελυγμὸν κατὰ τὰς ἀκαθαρσίας σου καὶ θήσομαί σε εἰς παράδειγμα ⁷ καὶ ἔσται πᾶς ὁ ὄρων σε ἀποτηδῆσεται ἀπὸ σοῦ καὶ ἐρεῖ Δειλαία Νινευη τίς στενάξει αὐτὴν πῶθεν ζητήσω παράκλησιν αὐτῇ».
- **Δαβίδ**: ο προφητάναξ ξεκαθαρίζει ότι όποιος υπερηφανεύεται, επαίρεται ή προσπαθεί να δείξει ότι είναι κάτι παραπάνω από τους άλλους, αυτός θα τον προσπερνούν χωρίς να του δίνουν σημασία, και θα εξαφανίζεται.
 - (Ψαλ. 36:35-36) «Εἶδον τον ασεβή υπερουούμενον και επαιρόμενον ως τας κέδρους του Λιβάνου' και παρήλθον (πέρασα και έφυγα), και ιδου ουκ ήν, και εζήτησα αυτόν, και ουχ ευρέθη ο τόπος αυτού».

7.5. Ερμηνεία Πατέρων Εκκλησίας και Ακαδημαϊκών

Εδώ επιχειρείται η βιβλιογραφική σύνθεση ερμηνειών πατέρων και ακαδημαϊκών των βασικών προσώπων και εννοιών της περικοπής.

Άγγελος: Οι άγγελοι είναι όργανα εφαρμογής της εξουσίας και του Θελήματος του Θεού. Είναι φωτεινοί και σκορπίζουν φως. Ο συγκεκριμένος άγγελος έχει ιδιαίτερη εξουσία.³⁷¹

Πόρνη:

- Η **γυναίκα** αυτή, κατά τον Ανδρέα Καισαρείας (6^{ος} αι μ.Χ.), είναι η «*συνεργός της κατά Θεού βλασφημίας*» διότι δείχνει στο διάβολο το σεβασμό που ανήκει στο Θεό. Κατά τον Κιλίφη, κάθεται επάνω και μέσα στον σατανά, μεθάει με το αίμα μαρτύρων του Ιησού, είναι ντυμένη με τα απατηλά στολίδια της αμαρτίας και γεμίζει ακαθαρσίες την ανθρωπότητα³⁷². Είναι ντυμένη πολυτελώς³⁷³, φορά κόκκινο και πορφύρα ως σύμβολα ηγεμονίας, σα να έχει βασιλική εξουσία, αλλά και λόγω του αίματος πολλών αγίων που έχει χυθεί εξ αιτίας της. Ο Δερμοσονιάδης αναφέρει³⁷⁴ ότι η πόρνη έχει ήδη αμαρτήσσει, με τους διωγμούς κατά Χριστιανών ανά τους αιώνες (εκατόμβες της Ιεράς Εξέτασης τον Μεσαίωνα, σφαγές Χριστιανών από ισλαμιστές, κ.ο.κ.) πίνει και μεθά με αίμα Αγίων και Μαρτύρων. Είναι «η παλαιά Ρώμη» αλλά και η «καθόλου επίγειο βασιλείαν την ως εν ενί σώματι» που παρατείνεται μέχρι την 2^α παρουσία.
- Ο Πατριάρχης Άνθιμος Ιεροσολύμων αναφέρει ότι Πόρνη ονομάζεται κάθε κοσμική βασιλεία-εξουσία που αντιτάσσεται τον Θεό για δύο λόγους, διότι (α) παρατάει τον γνήσιο άνδρα της, τον τρισυπόστατο Θεό, που της προσφέρει σπέρματα γνώσεως, και (β) έρχεται σε σύζευξη με τον αλλότριο διάβολο, εκτελεί τα κακά θελήματά του (πονηρά έργα), τον οικειοποιείται, λαμβάνει τα ολέθρια σπέρματά του, και του προσάγει θεοπρεπή λατρεία³⁷⁵.
- Κατά τον Μπρατσιώτη³⁷⁶ ως πόρνη έχει χαρακτηριστεί κάθε αντιχριστιανική αρχή και πρωτεύουσα όπως η Ρώμη, η Ιερουσαλήμ (αναφορές έχουμε και στους Ησ 1:21, Ιεζ 16:15 και 23:1 εξ. 4:12), η Νινευή (Ναούμ 3:4), Τύρος (Ησ 23:15), αλλά και η εκκοσμικευθείσα Εκκλησία (π.χ. ο Λούθηρος χαρακτήρισε έτσι την παπική). Ονομάζεται «**πόρνη**» λόγω της παρότρυνσης προς άλλους σε αποστασία από το Θεό, της προβολής της ειδωλολατρίας, της πνευματικής εξαχρείωσης του λαού και του ηθικού εκμαυλισμού των πολιτικών ηγετών.
- Ο Δερμοσονιάδης³⁷⁷ στις προαναφερθείσες πόλεις προσθέτει και την Κωνσταντινούπολη (νέα Ρώμη επτάλοφος, σταυροδρόμι θαλασσών, την οποία θεωρεί και ως το βασικό πεδίο μαχών του «αναμενόμενου 3^{ου} παγκοσμίου πολέμου»), αλλά και άλλες πόλεις όπως η Νέα Υόρκη, το Λος Άντζελες. Οι πόλεις αυτές θεωρεί ότι καθοδήγησαν και καθοδηγούν λαούς στον σκοταδισμό, την αμαρτία, την ανηθικότητα και διαστροφή, και καταστράφηκαν / θα καταστραφούν πριν από άλλα μέρη προς σωφρονισμό των ανθρώπων.
- Κατά τον Ανδρέα Καισαρείας, φέρει όνομα στο μέτωπο το όνομα «**Μήτηρ των Πορνών**», το οποίο εκφράζει την αδιαντροπία με την οποία αδικεί και αμαρτάνει, διοικεί τις πόλεις που εξουσιάζει ως διδάσκαλος «ψυχικής πορνείας». Κατά τον Μπρατσιώτη, ο επιθετικός προσδιορισμός «**Μεγάλη**» αναδεικνύει το διεφθαρμένο και φθοροποιοό ρόλο της, ο δε «**Μήτηρ**» χαρακτηρίζει κάθε μητρόπολη της ακολασίας και ειδωλολατρίας, εκπρόσωπο κάθε αντίθετης και αντιχριστιανικής κοσμοκρατορίας του παρόντος και μέλλοντος. Το «**μυστήριο όνομα στο μέτωπο**» δείχνει ξετσιπωσιά μια και κάνει όλα τα αίσχη φανερά και δημόσια³⁷⁸. Ήταν η ταμπέλα ετέρας, παλαιό ρωμαϊκό έθιμο, και χρησιμοποιείται παραβολικά ως αντιθετικός προσδιορισμός της Πόρνης Βαβυλώνας προς τον Χριστό που και εκείνος φέρει επικεφαλής όνομα μυστηριώδες³⁷⁹.
- Κατά τον Δεσπότη³⁸⁰, η Πόρνη είναι η **Ρώμη**, στα λατινικά **Roma**, που αν διαβαστεί ανάποδα μας δίνει τη λέξη **Amor**, η οποία μεταφράζεται ως **αγάπη** αλλά και ως **έρωτας** (δεν υπάρχουν διαφορετικές λέξεις για αυτές τις δύο έννοιες). Η Πόρνη-Ρώμη λοιπόν, είναι μάλλον η **θεά-Ρώμη**, η οποία (όπως συνέβαινε στον Ελληνισμό με την θεά Τύχη) λατρευόταν ιδιαίτερα στις μικρασιατικές πόλεις ως η προστάτιδα πολιούχος θεά μαζί με τον αυτοκράτορα. Η λαμπρότητα των αγώνων και πανηγύρεων που διοργανώνονταν προς τιμήν της σε κάθε πόλη, τα **Ρώμια**, αλλά και η συμμετοχή των κατοίκων στις εκδηλώσεις λατρείας (ανεξάρτητα αν λάτρευαν και άλλους Θεούς), καθόριζαν μεταξύ άλλων το μέγεθος της «**Αγάπης-Έρωτα**» της Θεάς Ρώμης (και του αυτοκράτορα) μετρημένο με το **ύψος των οικονομικών ενισχύσεων** («πακέτων») που θα ελάμβανε η συγκεκριμένη πόλη από τη Ρώμη. Κάτι αντίστοιχο δηλαδή με τις σημερινές επιδοτήσεις της Ουάσιγκτον (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και Παγκόσμια Τράπεζα, «Αγορές»), των Βρυξελλών («πακέτα» Ντελόρ, ΕΣΠΑ, Horizon), κ.ο.κ. προς τα κράτη που με τον ένα ή άλλο τρόπο «επηρεάζουν».

³⁷¹ Τ. Κιλίφης, *Η Αποκάλυψη Του Ιωάννη Σφάλμα! Δεν έχει οριστέ σελιδοδείκτης*. (Κείμενο, Μετάφραση, Σχόλια), 1η (Αθήνα: Κιλίφης Τιμόθεος - Γιώργος Παπανικολάου Α.Β.Ε.Ε., 1998), passim.

³⁷² Τ. Κιλίφης, *Η Αποκάλυψη Του Ιωάννη* (Κείμενο, Μετάφραση, Σχόλια), 1η (Αθήνα: Κιλίφης Τιμόθεος - Γιώργος Παπανικολάου Α.Β.Ε.Ε., 1998), passim.

³⁷³ Χ. Δερμοσονιάδης, *Η αποκάλυψη του Ιωάννη και η εποχή από το 1982* (Λεμεσός, Κύπρος: Συνεργατικών Τυπογραφείων, 1982), passim.

³⁷⁴ Χ. Δερμοσονιάδης, *Η αποκάλυψη του Ιωάννη και η εποχή από το 1982* (Λεμεσός, Κύπρος: Συνεργατικών Τυπογραφείων, 1982), passim..

³⁷⁵ Άνθιμου Πατριάρχου Ιεροσολύμων, *Ερμηνεία εις την Ιεράν Αποκάλυψη του Αγίου ενδόξου και πανευφήμου Αποστόλου και Ευαγγελιστού Ιωάννου του Θεολόγου*, 2η (Βασ. Ρηγόπουλου, 1995), passim.

³⁷⁶ Π. Μπρατσιώτης, *Η Αποκάλυψις του Ιωάννου. Κείμενο - Εισαγωγή - Σχόλια - Εικόνες* (Αθήνα: Χαρ. Π. Συνοδινού, 1950), passim.

³⁷⁷ Χ. Δερμοσονιάδης, *Οι Προφητείες Της Αποκάλυψις, ο Εικοστός Πρώτος Αιώνας (2001-2100 μ.Χ.) Και ο Γ' παγκόσμιος Πόλεμος* (Λεμεσός, Κύπρος: Ορθόδοξο Πνευματικό Κέντρο Λεμεσού, 2002), passim.

³⁷⁸ Τ. Κιλίφης, *Η Αποκάλυψη Του Ιωάννη* (Κείμενο, Μετάφραση, Σχόλια), 1η (Αθήνα: Κιλίφης Τιμόθεος - Γιώργος Παπανικολάου Α.Β.Ε.Ε., 1998), passim.

³⁷⁹ Χ. Δερμοσονιάδης, *Η αποκάλυψη του Ιωάννη και η εποχή από το 1982* (Λεμεσός, Κύπρος: Συνεργατικών Τυπογραφείων, 1982), passim.

³⁸⁰ Σ. Δεσπότης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη. Το βιβλίο της προφητείας. Λειτουργική και σύγχρονη ερμηνευτική προσέγγιση*, 2nd ed., vol. Β', 2 vols. (Αθήνα: Άθως, 2010).

Κρίμα:

- είναι η *Κρίση της Πόρνης*^{381, 382}
- κατά τον Αρέθα Καισαρείας (9^{ος} αι μ.Χ.), για την «*Διαγωγή και Διοίκηση την οποία εφάρμοσε*».
- κατά δε τον Ψαλλάκη³⁸³, 3 είναι οι αιτίες καταστροφής της πόλης, (α) τα μαρτύρια και διωγμοί χριστιανών αθών θυμάτων, (β) η αποπλάνηση της οικουμένης στην διαφθορά, και (γ) η πλουτοκρατική καταδυνάστευση της οικουμένης – αιτία οικονομικής φύσεως.

Έρημος:

- Κατά τον Δεσπότη³⁸⁴, *επί τη βάση αυτού του χωριού, μπορεί κάποιος να κατανοήσει πως η γυναίκα βρίσκεται πάνω σε ύδατα πολλά και ταυτόχρονα σε έρημο*.
- Κατά τη γνώμη μας, πιθανόν πρόκειται περί όασης σε έρημο, ίσως δηλαδή η Πόρνη να βρίσκεται σε όαση εντός της ερήμου. Ως γνωστόν, στις ερήμους υπάρχουν οάσεις, αλλά βλέπουμε και αντικατοπτρισμούς.
- Κατά τον Κιλίφη³⁸⁵ η έρημος συμβολίζει την «*πνευματική ερήμωση*» που επέφερε στον κόσμο η ηγεμονική και αντίχριστη επικυριαρχία της Πόρνης και των συνεργών αυτής και του Θηρίου (αυτοκρατοριών, βασιλείων, αυτοκρατόρων, βασιλέων, στρατιωτικών και πολιτικών ηγεμόνων).

Ύδατα:

- Κατά τον Αρέθα Καισαρείας τα **ύδατα** είναι τα *έθνη* τα οποία εξουσιάζει η **Πόρνη**, κατά δε τους Μπρατσιώτη³⁸⁶, Μαυρομάτη³⁸⁷ και Δερμοσονιάδη³⁸⁸ είναι οι *λαοί*, οι *όχλοι* και οι *γλώσσες* που καταδυναστεύει. Αυτό διευκρινίζει και ο ερμηνευτής Άγγελος στο τέλος του κεφαλαίου.
- Κατά τον Δεσπότη³⁸⁹ τα *ύδατα στα οποία η Πόρνη ήταν ενθρονισμένη, στη μυθολογία υποδήλωναν το χάος, και στην Αποκ. τη ρευστότητα της βασιλείας της. Η Βαβυλώνα και η Ρώμη ήταν κτισμένες επί ποταμών. Ιδιαίτερως η Ρώμη στήριζε την υπεροχή και κυριαρχία της στην εκμετάλλευση της Μεσογείου*.

Κρατάει ποτήρι:

- Κατά τον Μπρατσιώτη³⁹⁰ τα «**βδελύγματα**» εντός του ποτηριού ισοδυναμούν με την *ειδωλολατρία*. Ο Δερμοσονιάδης³⁹¹ τα προσδιορίζει ως *αμαρτίες*, ο δε Μαυρομάτης³⁹² τα βλέπει ως *Ηδονές*, η δε κρατούσα το ποτήρι πόρνη καθήμενη **επάνω στο Κόκκινο Θηρίο** εκφράζει τους *αποστάτες από το Θεό* οι οποίοι *επαναπαύονται πάνω σε πονηρές πράξεις*.

Κόκκινο θηρίο:

- Κατά τον Μαυρομάτη³⁹³, είναι ο αιμοχαρής φονιάς, που φέρει πολλά ονόματα βλασφημίας. Ο Διάβολος – Σατανάς, που σκοτώθηκε με το Σταυρό του Κυρίου, τον οποίο «*θα θαυμάσουν όσοι κατοικούν στην γη*» και δεν στηρίζουν τη βάση τους στον Χριστό, και ο οποίος κατά τον Αρέθα Καισαρείας «*οδηγείται όχι στον αφανισμό αλλά στην απώλεια - τιμωρία*».
- Κατά τον Μπρατσιώτη³⁹⁴, το θηρίο είναι η Ρώμη (το πιθανότερο), ή ο Νέρωνας (απίθανο), ή ο Αντίχριστος, που στη Μάχη με το **Αρνίον** (Χριστό), θα νικηθεί.
- Κατά τον Ανδρέα Καισαρείας, είναι ο Αντίχριστος, ο οποίος θα καταστρέψει και απωλέσει όλους τον πιστέψουν, και προέρχεται από τις 7 Βασιλείες.
- Ο Δερμοσονιάδης θεωρεί ότι είναι γεμάτο βλασφημίες προς το Θεό, είναι οι αυτοθεοποιημένοι αυτοκράτορες, φορά κόκκινο ένδυμα ποτισμένο από το αίμα μαρτύρων, όταν υπήρχε, στο παρελθόν, προήλθε από τη θάλασσα (άβυσσο), τώρα δεν υπάρχει, αλλά θα επανέλθει από την άβυσσο για την τελικό μέγα πόλεμο μαζί με τους συνεργούς του κατά του Αρνίου, για να ηττηθεί και καταστραφεί.³⁹⁵
- Ο Πατριάρχης Άνθιμος Ιεροσολύμων αναφέρει ότι το θηρίον είναι ο αρχέκακος διάβολος που βιάζει τους ανθρώπους, ο οποίος τόλμησε να πειράξει τον Κύριο και Δεσπότη όλων (2^{ος} πειρασμός, «*όλα δικά μου είναι*»), του οποίου το κέντρον συνεντρίβει με την Σταύρωση και Ανάσταση του Δεσπότη Χριστού, καταργήθηκε το κράτος και έγινε ως «*μη ων*». Αυτός, δεν έχει δική του δύναμη αλλά οι αμαρτίες μας τον ζωογονούν και δυναμώνουν, κατοικεί στην άβυσσο (τον κατώτατο Άδη), από εκεί κάνει κακό διαμέσου των υπηρετών του, την εποχή του Αντιχρίστου θα ανέβει αλλά τελικά θα χαθεί τιμωρούμενος αιωνίως στην γέεναν, θα παραμείνει δεμένος στα τάρταρα.

7 Βασιλείς:

³⁸¹ Π. Μπρατσιώτης, *Η Αποκάλυψις του Ιωάννου. Κείμενο - Εισαγωγή - Σχόλια - Εικόνες* (Αθήνα: Χαρ. Π. Συνοδινού, 1950), passim.

³⁸² Γ. Μαυρομάτης, *Η Αποκάλυψις του Ιωάννου με πατερική ανάλυση*, Α' (Αθήνα: Αποστολική Διακονία Ελλάδος, 1994), passim.

³⁸³ Γ. Ψαλλάκης, *Μηνύματα Από Το Βιβλίον Της Αποκαλύψεως*, 4η (Αθήνα: Αδελφότης Θεολόγων "Ο ΣΩΤΗΡ", 2008).

³⁸⁴ Σ. Δεσπότης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη. Το βιβλίο της προφητείας. Λειτουργική και σύγχρονη ερμηνευτική προσέγγιση*, 2nd ed., vol. Β', 2 vols. (Αθήνα: Άθως, 2010).

³⁸⁵ Τ. Κιλίφης, *Η Αποκάλυψη Σφάλμα! Δεν έχει οριστέ σελιδοδείκτης. Του Ιωάννη (Κείμενο, Μετάφραση, Σχόλια)*, 1η (Αθήνα: Κιλίφης Τιμόθεος - Γιώργος Παπανικολάου Α.Β.Ε.Ε., 1998), passim).

³⁸⁶ Π. Μπρατσιώτης, *Η Αποκάλυψις του Ιωάννου. Κείμενο - Εισαγωγή - Σχόλια - Εικόνες* (Αθήνα: Χαρ. Π. Συνοδινού, 1950), passim.

³⁸⁷ Γ. Μαυρομάτης, *Η Αποκάλυψις του Ιωάννου με πατερική ανάλυση*, Α' (Αθήνα: Αποστολική Διακονία Ελλάδος, 1994), passim.

³⁸⁸ Χ. Δερμοσονιάδης, *Η αποκάλυψη του Ιωάννη και η εποχή από το 1982* (Λεμεσός, Κύπρος: Συνεργατικών Τυπογραφείων, 1982), passim..

³⁸⁹ Σ. Δεσπότης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη. Το βιβλίο της προφητείας. Λειτουργική και σύγχρονη ερμηνευτική προσέγγιση*, 2nd ed., vol. Β', 2 vols. (Αθήνα: Άθως, 2010).

³⁹⁰ Π. Μπρατσιώτης, *Η Αποκάλυψις του Ιωάννη. Κείμενο - Εισαγωγή - Σχόλια - Εικόνες* (Αθήνα: Χαρ. Π. Συνοδινού, 1950), passim.

³⁹¹ Χ. Δερμοσονιάδης, *Η αποκάλυψη του Ιωάννη και η εποχή από το 1982* (Λεμεσός, Κύπρος: Συνεργατικών Τυπογραφείων, 1982), passim..

³⁹² Γ. Μαυρομάτης, *Η Αποκάλυψις του Ιωάννου με πατερική ανάλυση*, Α' (Αθήνα: Αποστολική Διακονία Ελλάδος, 1994), passim.

³⁹³ Γ. Μαυρομάτης, *Η Αποκάλυψις του Ιωάννου με πατερική ανάλυση*, Α' (Αθήνα: Αποστολική Διακονία Ελλάδος, 1994), passim.

³⁹⁴ Π. Μπρατσιώτης, *Η Αποκάλυψις του Ιωάννου. Κείμενο - Εισαγωγή - Σχόλια - Εικόνες* (Αθήνα: Χαρ. Π. Συνοδινού, 1950), passim.

³⁹⁵ Χ. Δερμοσονιάδης, *Η αποκάλυψη του Ιωάννη και η εποχή από το 1982* (Λεμεσός, Κύπρος: Συνεργατικών Τυπογραφείων, 1982), passim.

- Κατά τον Δεσπότη³⁹⁶, τα κεφάλια αυτά ταυτίζονται με τους 7 λόφους της παλαιάς Ρώμης (ομοίως αργότερα και της Κωνσταντινούπολης), και συσχετίζονται με τους επτά βασιλείς και τους δέκα άρχοντες (κέρατα) ως εξής: κάθε αυτοθεοποιημένη πολιτική εξουσία (Πόρνη) στηρίζει την οικονομική και εμπορική ισχύ της πάνω στην άριστα οργανωμένη σαδιστική στρατιωτική μηχανή, που τρέφεται από το αίμα των προφητών και των αγίων και πάντων των σφαγμένων επί της γης.
- Κατά τον Αρέθα Καισάρειας, είναι αυτοί που έφτασαν σε μεγάλη ασέβεια (οι 7 ασεβέστεροι), που συνεργάστηκαν με το Θηρίο, ίσως οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες από τον Δομιτιανό έως τον Διοκλητιανό. Κατά τον Μπρατσιώτη³⁹⁷, ίσως αναφέρονται σε Ρωμαίους αυτοκράτορες (από το Νέρωνα έως τον Δομιτιανό), ή σε αυτοκρατορίες και τις πρωτεύουσές τους (Περσική-Σούσα, Χαλδαιών-Βαβυλώνα, Ασσυριακή-Νινευή, Αιγυπτιακή-Αλεξάνδρεια, Ελληνική/Μακεδονική, Ρωμαϊκή-Ρώμη Νέα και Παλαιά, και κάθε μελλοντική). Σε κάθε περίπτωση όμως, «είναι άρχοντες λαών οι οποίοι έζησαν οι ίδιοι ασεβώς, οδήγησαν λαούς σε ασέβεια»³⁹⁸, αλλά επίσης ως καθεστώτα και αρχές είχαν και έχουν παροδική αντίθετη δύναμη και εξουσία.³⁹⁹
- Ο Πατριάρχης Άνθιμος Ιεροσολύμων αναφέρει για τους 7 πορνεύσαντες βασιλείς (είναι περισσότεροι των 7-συμβολικό νούμερο) είναι όσοι απομακρύνθηκαν από το Θεό και κάνουν βέβηλες πράξεις. Αυτοί, μεθυσμένοι από την ανομία, φιλοκοσμία, ζαλίζονται και πέφτουν διότι στον εγκέφαλό τους πάνε οι αναθυμιάσεις επιθυμιών. Είναι χαμαιζηλοι διότι ασχολούνται μόνον με τα γήινα και δεν έχουν ουράνια κληρονομιά (για αυτό αποκαλούνται «κατοικούντες την γην» Απ. 17.2 και «κατοικούντες επί της γης» στο Απ. 17.8).
- Ο Δερμοσονιάδης αναφέρεται σε 7 αντίχριστους μελλοντικούς αρχηγούς κρατών, με πρόσκαιρη εξουσία, οι οποίοι είναι τα επιθετικά όργανα του Θηρίου στον πόλεμο κατά του Αρνίου (Χριστού).⁴⁰⁰
- Κατά τη γνώμη μου, σήμερα, αυτοί θα μπορούσαν να είναι και οι συνασπισμένοι G7 (γκρουπ των 7 πιο βιομηχανοποιημένων κρατών - ΗΠΑ, Καναδάς, Γερμανία, Ιταλία, Γαλλία, Ιαπωνία, Κίνα), στους οποίους προστέθηκε για κάποιο διάστημα η Ρωσία, η οποία όμως αφαιρέθηκε μετά από την ομιλία του προέδρου της Πούτιν προς τον ΟΗΕ, όπου χαρακτήριζε την πρώην Χριστιανική Ευρώπη ως αντίχριστη, και ανέλαβε την ευθύνη να προωθήσει τον Χριστιανισμό(!). Οι G7, με την καθοδήγηση του Αντιχρίστου, χρησιμοποιούν επιπλέον άλλα 13 κράτη στην ομάδα των G20 προκειμένου να επηρεάσουν και προωθήσουν τα αμαρτωλά σχέδιά τους.

10 κέρατα:

- Κατά τον Μπρατσιώτη⁴⁰¹, είναι οι εφήμεροι υποτελείς ηγεμόνες (π.χ. Ρωμαίοι στρατηγοί ή κυβερνήτες ρωμαϊκών επαρχιών, ή σύμμαχοι σατράπες αναβιούντες τον εξ ανατολών Νέρωνα), που έχουν ως κοινά στοιχεία μεταξύ τους την ομογνωμοσύνη και μίσος κατά του Χριστού, το ότι συντάσσονται με τον Αντίχριστο, την εξάρτησή τους από το Θηρίο, και το ότι τελικά υλοποιούν το σχέδιο του Θεού και στρέφονται ομαδικά εναντίον της Πόρνης-Ρώμης και την καταστρέφουν παρότι τους έδωσε παροδική εξουσία.
- Κατά τον Δερμοσονιάδη, είναι αυτοί οι οποίοι ενώ έλαβαν και απόλαυσαν την πρόσκαιρη εξουσία από την «πρωτεύουσα της αντιχρίστου κοσμοκρατορίας», την φθονούν και μισούν, και τελικά, με την καθοδήγηση του Θεού συναποφασίζουν (!) να την απογυμνώσουν από κάθε πολυτέλεια, τρώνε τις σάρκες της, μοιράζουν τα εδάφη που εξουσιάζει, την ερημώνουν, την καταστρέφουν, την κατακαίνε.⁴⁰²
- Κατά τον Πατριάρχη Άνθιμο Ιεροσολύμων, κέρατα είναι οι χαμαιζηλοι και χαμερπείς κατά τα φρονήματα ηγεμόνες-δυνάστες πιστοί στο Θηρίο, οι οποίοι αφενός σπουδάζουν το πως θα εξαλείψουν το όνομα Του Χριστού, αφετέρου αλληλοκερατώνονται (!), δηλαδή τα στρατεύματά τους αντιπάζονται μεταξύ τους, και τελικά, φωτισμένοι από το Θεό γνωρίζουν την Αλήθεια και με την καρδιά τους κάνουν το Θέλημά Του, σταματούν να θυσιάζουν σάρκες, καταστρέφουν τα ιδρύματα ειδώλων, και επιτίθενται κατά της πόρνης και του θηρίου. Επίσης, κέρατα είναι και όσοι λατρεύουν και θαυμάζουν το θηρίο για τα τέρατα που πράττει. Είναι αυτοί οι ίδιοι, που όταν βλέπουν το θηρίο να χάνει τη δύναμή του και να εκνευρίζεται, εκπλήσσονται και τρελαίνονται! Αυτούς ο Θεός δεν τους έγραψε στο βιβλίο της Ζωής διότι είναι ασταθείς και αστήρικτοι ως προς την αληθινή πίστη μια και η αμαρτία τους σκότισε τη διάνοια.⁴⁰³

Εθάυμασα ιδών αυτή:

- Ο πράος και αγαθός Απόστολος Ιωάννης μένει άφωνος με την αγριότητα θηριωδών ανθρώπων.⁴⁰⁴ Επιπλέον, ο Απόστολος, εδώ, εκπροσωπώντας όλους τους ανά τους αιώνες απλούς Χριστιανούς, εξωτερικεύει τα «κρυφά» συναισθήματά τους, που θαμπωμένοι από όσα βλέπουν να συμβαίνουν εναντίον τους και του Χριστού, από μια πολιτικοστρατιωτικά άρτια δομημένη παγκόσμια αυτοκρατορία⁴⁰⁵, αναρωτιούνται πως επιτρέπει όλα αυτά ο Θεός.

³⁹⁶ Σ. Δεσπότης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη. Το βιβλίο της προφητείας. Λειτουργική και σύγχρονη ερμηνευτική προσέγγιση*, 2nd ed., vol. Β', 2 vols. (Αθήνα: Άθως, 2010).

³⁹⁷ Π. Μπρατσιώτης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννου. Κείμενο - Εισαγωγή - Σχόλια - Εικόνες* (Αθήνα: Χαρ. Π. Συνοδινού, 1950), passim.

³⁹⁸ Τ. Κιλίφης, *Η Αποκάλυψη Του Ιωάννη (Κείμενο, Μετάφραση, Σχόλια)*, 1η (Αθήνα: Κιλίφης Τιμόθεος - Γιώργος Παπανικολάου Α.Β.Ε.Ε., 1998), passim.

³⁹⁹ Π. Μπρατσιώτης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννου. Κείμενο - Εισαγωγή - Σχόλια - Εικόνες* (Αθήνα: Χαρ. Π. Συνοδινού, 1950), passim.

⁴⁰⁰ Χ. Δερμοσονιάδης, *Η αποκάλυψη του Ιωάννη και η εποχή από το 1982* (Λεμεσός, Κύπρος: Συνεργατικών Τυπογραφείων, 1982), passim.

⁴⁰¹ Π. Μπρατσιώτης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννου. Κείμενο - Εισαγωγή - Σχόλια - Εικόνες* (Αθήνα: Χαρ. Π. Συνοδινού, 1950), passim.

⁴⁰² Χ. Δερμοσονιάδης, *Η αποκάλυψη του Ιωάννη και η εποχή από το 1982* (Λεμεσός, Κύπρος: Συνεργατικών Τυπογραφείων, 1982), passim.

⁴⁰³ Άνθιμου Πατριάρχου Ιεροσολύμων, *Ερμηνεία εις την Ιεράν Αποκάλυψη του Αγίου ενδόξου και πανευφήμου Αποστόλου και Ευαγγελιστού Ιωάννου του Θεολόγου*, 2η (Βασ. Ρηγόπουλου, 1995), passim.

⁴⁰⁴ Γ. Μαυρομάτης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννου με πατερική ανάλυση*, Α' (Αθήνα: Αποστολική Διακονία Ελλάδος, 1994), passim.

⁴⁰⁵ Σ. Δεσπότης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη. Το βιβλίο της προφητείας. Λειτουργική και σύγχρονη ερμηνευτική προσέγγιση*, 2nd ed., vol. Β', 2 vols. (Αθήνα: Άθως, 2010).

Επεξήγηση οράματος από τον Άγγελο

- Στον ανωτέρω θαυμασμό προς ένα επίγειο εωσφορικό σύστημα αντιδρά ο Άγγελος (17:7) και ερμηνεύει το μυστήριο της Γυναίκας και του Θηρίου που την υποβασιάζει. Απομυθοποιεί την Πόρνη και το Θηρίο-Σατανάς (κατά τους Πατέρες) ο οποίος υπήρχε προ της εμφάνισης του Χριστού στον κόσμο, κατατροπώθηκε από τον Ιησού Χριστό, επαναδραστηριοποιείται για λίγο στα Έσχατα, και τελικά θα οδηγηθεί στην άβυσσο (κατοικία δαιμόνων) μετά τη Δευτέρα Παρουσία του Χριστού.⁴⁰⁶
- Όσο για τους 7 αυτοκράτορες, κατά τους Δεσπότη και Prigent αντίστοιχα, οι αριθμοί 7 και 8 είναι συμβολικοί, η δε αρίθμηση μάλλον πρέπει να αρχίσει με τον Τιβέριο (14-37 μ.Χ., Σταύρωση και Ανάσταση), Καλιγούλα (37-41 μ.Χ.), Κλαύδιος (41-54 μ.Χ.), Νέρων (54-68 μ.Χ.), Γάλβας-Όθωνας-Βιτέλιος (αναρχία 68-69 μ.Χ.), Βεσπασιανός (69-79 μ.Χ.), Τίτος (79-81 μ.Χ.), Δομιτιανός (81-96 μ.Χ.).

Αρνίον:

- Όλοι οι ερμηνευτές συμφωνούν ότι πρόκειται για τον Χριστό, που έχει οίκοθεν την Αρχή, και εξ αυτού αντλείται πάσα αρχή και εξουσία.⁴⁰⁷ Η θεία ιδιότης του είναι για τους θιασώτες και συναγωνιστές του (Απόστολοι, πιστοί, εκλεκτοί, κλητοί) η εγγύηση της τελικής και οριστικής νίκης στην Πάλη εναντίον του Θηρίου (Σατανά, Αντιχρίστου καθώς και των 7 κεφάλων - αντίθετων αυτοκρατοριών / αυτοκρατόρων αλλά και των 10 κεράτων – υποτελών ηγεμόνων).

7.6. Τέχνη και το Κρίμα της Πόρνης

Σε αυτή την ενότητα έγινε προσπάθεια αναζήτησης και παρουσίασης του τρόπου με τον οποίο η τέχνη της εικονογραφίας και γλυπτικής αντιλήφθηκε και απέδωσε το «Κρίμα της Πόρνης» και τη θεά Ρώμη. Στην επόμενη σελίδα παρουσιάζω ενδεικτικά δείγματα διαφορετικών τεχνοτροπιών σε εικόνες και αγάλματα.

Εικόνα 28. Η Καταστροφή της Βαβυλώνας - Πόρνη⁴⁰⁸

Εικόνα 29. Beatus (Buchmalerei) – Wikiwand

Εικόνα 30. "η πόλις η μεγάλη Βαβυλών, η πόλις η ισχυρά, ότι μια ώρα ήλθεν η κρίσις σου"^{409,410}

Εικόνα 31. "και είδον εκ της θαλάσσης θηρίον αναβαίνον, έχον κέρατα δέκα και κεφαλάς επτά..."^{411,412}

⁴⁰⁶ Σ. Δεσπότης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη. Το βιβλίο της προφητείας. Λειτουργική και σύγχρονη ερμηνευτική προσέγγιση*, 2nd ed., vol. B', 2 vols. (Αθήνα: Αθως, 2010).

⁴⁰⁷ Π. Μπρασιώτης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννου. Κείμενο - Εισαγωγή - Σχόλια - Εικόνες* (Αθήνα: Χαρ. Π. Συνοδινού, 1950), passim.

⁴⁰⁸ Παΐσιος Μοναχός, "Η καταστροφή της Βαβυλώνας", *Αγιογραφία οροφής τράπεζας Ι.Μ. Κουτλουμουσίου*, 2018.

⁴⁰⁹ *Η Πόλις η Μεγάλη Βαβυλών, η Πόλις η Ισχυρά, Ότι Μια Ωρα Ήλθεν η Κρίσις Σου*, n.d., n.d., fol. 35 v., Ashb. 415.

⁴¹⁰ Ι.Μ. Χατζηφώτης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη, οι επιδράσεις και οι επαληθεύσεις της* (Α.Α. Λιβάνη, 2001).

⁴¹¹ *και είδον εκ της θαλάσσης θηρίον αναβαίνον, έχον κέρατα δέκα και κεφαλάς επτά...*, n.d., n.d., ms 724.

⁴¹² Ι.Μ. Χατζηφώτης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη, οι επιδράσεις και οι επαληθεύσεις της*.

Εικόνα 32. Αγαλμα θεάς Ρώμης σε Κρήνη-

Εικόνα 33. Αγαλμα της θεάς Dea Ρώμης⁴¹⁴

7.7. Αποκάλυψη - Κρίμα της Πόρνης την περίοδο των απαρχών του Χριστιανισμού

Σε αυτή την ενότητα θα επιχειρήσουμε να διευρύνουμε τη γνώση μας ως προς την ιστορία των ετών πριν και μετά την έλευση του Χριστού. Αυτό θα γίνει με την συνοπτική μελέτη αρχαιολογικών και κοινωνικο-ιστορικών στοιχείων. Σκοπός μας είναι να κατανοήσουμε καλύτερα τη φιλολογία του Κρίματος της Πόρνης όπως την περιγράφει ο Ιωάννης στην Αποκάλυψη, και να καθορίσουμε ακριβέστερα την γενικότερη τοποθέτησή της απέναντι στα ιδεολογικά και κοινωνικά ρεύματα της εποχής των απαρχών του Χριστιανισμού. Ο Αγουρίδης⁴¹⁵ αναφέρει την αξία της γνώσης:

- των τάσεων της εποχής με τις οποίες πάλεψε ο Χριστιανισμός, τι δέχτηκε, τι απόρριψε από τον γύρω κόσμο, και γιατί τελικά επικράτησε
- της πολιτική, κοινωνική, θρησκευτική, κλπ. ιστορία των 2 κόσμων, ελληνορωμαϊκού και ιουδαϊκού, για να εξηγήσει πλήθος πραγμάτων σε κάθε σχεδόν σελίδα της Κ.Δ.,
- Εμείς προσθέτουμε επίσης τη σημαντική γνώση των **μέσων** («τεχνολογίας») που χρησιμοποιήθηκαν για την επιβολή της εξουσίας και ηγεμονίας της Πόρνης - Ρώμης πάνω σε τόσους διαφορετικούς λαούς και έθνη, με τα οποία (μέσα) είχε να αντιπαλέψει ο Χριστιανισμός.

7.7.1. Ελληνορωμαϊκός & ιουδαϊκός κόσμος στις απαρχές του Χριστιανισμού

Ως προς τα (i) και (ii), στο βιβλίο του Αγουρίδη «Ιστορία των Χρόνων της Καινής Διαθήκης» (δεν είναι εφικτό ούτε σκόπιμο στην παρούσα μελέτη να γίνουν αναλυτικότερες αναφορές), παρατηρούμε την **πλήρη αντιστοιχία στις τάσεις και τα μέσα** που χρησιμοποιούνται τα 100 έτη πριν και μετά την έλευση του Χριστού με αυτά που χρησιμοποιούνται σήμερα **για την επιβολή αντίθετων ηγεμονικών δυνάμεων υποδούλωσης και εκμετάλλευσης της ανθρωπότητας**. Η μόνη διαφορά ίσως είναι ότι σήμερα αντί για μία Πόρνη-Ρώμη, έχουμε ταυτόχρονα περισσότερες (Ουάσιγκτον, Βρυξέλες, Λονδίνο, Μόσχα, Βερολίνο, Πεκίνο), οι οποίες αντιμάχονται η μία την άλλη (Κέρατα που αλληλοκερατώνονται) για την εξουσία λαών, πόλεων, κρατών, όλης της ανθρωπότητας. Τα μέσα όμως που χρησιμοποιούν είναι τα ίδια, και ο στόχος τους κοινός.

Γράφει ο Αγουρίδης⁴¹⁶:

- α. «Ο Χριστιανισμός ως κίνημα, όπως όλα τα κινήματα, ήταν προϊόν της εποχής του. Όμως σε αντίθεση με άλλα κινήματα, επικράτησε (παρότι θεωρείτο «σκάνδαλον» ή «μωρία»), ανέτρεψε την εποχή του και δημιούργησε μια νέα εποχή. **Αυτό επετεύχθη με βάση τα κείμενα της Κ.Δ. και τις δομές και διαδικασίες που υιοθέτησε η Εκκλησία και οι Απόστολοι, και αργότερα οι Πατέρες ανά τους αιώνες**⁴¹⁷. Τότε κάποιοι δέχονταν και άλλοι απέρριπταν το Ευαγγέλιο, όπως ακριβώς γίνεται και σήμερα. Τότε λατρευόταν ο Αυτοκράτορας ο Θεός και είχε τα μέσα (στρατιωτικά, οικονομικά, πολιτικά, κοινωνικά) να επιβάλλει αυτή τη λατρεία. Παρά ταύτα, ο Ιησούς επικράτησε σαν «Κύριος και Θεός» ή «Σωτήρ».
- β. Στα χρόνια που γεννήθηκε ο Χριστιανισμός και γράφτηκε η Κ.Δ., οι άνθρωποι, είτε Ιουδαίοι είτε Ελληνορωμαίοι, **ένιωθαν πως τέλειωνε μια εποχή και άρχιζε μια άλλη. Τη νέα τάξη προσπαθούσε από τη μια μεριά να εδραιώσει η Ρώμη με το νόμο και τη βία, και από την άλλη, ο νομικός ιουδαϊσμός να πετύχει από τον Θεό, προς χάρη βασικά του ιουδαϊκού έθνους, είτε δικαιοματικά βάσει κάποιας εκλογής για αυτό το έθνος είτε και με την αυστηρή τήρηση θρησκευτικών νομικών διατάξεων. Η χριστιανική απάντηση στο βασικό αυτό πρόβλημα ήταν πως η νέα τάξη, κατά τον χαρακτήρα του Ιησού Χριστού, είναι δημιουργήμα της αγάπης του Θεού για την ανθρωπότητα, και άξιοι της δεν είναι αυτοί που νομίζουν**

⁴¹³ "Αγαλμα Της Θεάς Dea Ρώμη, η Θεά Της Ρώμης Piazza Del Popolo, Ρώμη, Ιταλία" Dreamstime (blog), <https://gr.dreamstime.com>

⁴¹⁴ Αγαλμα Της Θεάς Dea Ρώμη, η Θεά Της Ρώμης Piazza Del Popolo, Ρώμη, Ιταλία" Dreamstime (blog), <https://gr.dreamstime.com>

⁴¹⁵ Σ. Αγουρίδης, Ιστορία των Χρόνων της Καινής Διαθήκης. 2η. Θεσσαλονίκη: (Π. Πουρνάρα, 2001), passim.

⁴¹⁶ Σ. Αγουρίδης, Ιστορία των Χρόνων της Καινής Διαθήκης. 2η. Θεσσαλονίκη: (Π. Πουρνάρα, 2001), passim.

⁴¹⁷ Bold δικά μου.

- πως θα την φτιάξουν με τη βία ή με τη νομικά άψογη θρησκευτική διαγωγή τους, αλλά οι τάξεις αυτές των ανθρώπων που τη **λαχταρούν αληθινά**, χωρίς να πιστεύουν πως δικαιωματικά (για λόγους θρησκευτικούς, κοινωνικούς, κλπ.) την αξίζουν.
- γ. Η αυτοκρατορία, οι θίασοι, και οι *societates*, κλπ., μέσα σε αυτήν, ήταν **προσπάθειες για τη δημιουργία μιας νέας κοινωνίας**, αφού η παλιά κατέρρευε. Ο **ιουδαισμός** από έθνος μετατράπηκε σε **εθνική εκκλησία**, και η **ρωμαϊκή αυτοκρατορία**, με τη λατρεία του αυτοκράτορα, μετατράπηκε σε **ιεροκρατική δεσποτεία**. Στο αίτημα για **αληθινή και γνήσια ανθρώπινη «κοινωνία»** ο Χριστιανισμός απάντησε με τη δημιουργία της **Εκκλησίας** σαν μιας **διεθνιστικής κοινωνίας**, διευθυνόμενης όχι από ένα ψεύτικο Κύριο και Θεό σαν τον αυτοκράτορα αλλά από τον **Ιησού Χριστό** ούτε από νομικές διατάξεις, που τελικά κολοβώνουν τις ανθρώπινες δυνατότητες σε μια προσπάθεια ανέφικτης υποταγής, αλλά από το **Πνεύμα του Ιησού**, που είναι το **Πνεύμα του Νέου Αιώνα** και κάνει από την Πίστη στο Καινούριο να ξεπηδούν **θαυμαστές δυνατότητες για την ανθρωπότητα**.
- δ. Ο κόσμος, η ανθρώπινη ιστορία, η ατομική ζωή στην θρησκευτική ζωή και στη σκέψη των ελληνιστικών χρόνων **κυριαρχούνται από αρνητικές και πονηρές Δυνάμεις**, έτσι που **μόνη σωτηρία** να απομένει στον άνθρωπο η έξοδος απ' αυτόν τον κόσμο, η **μετάβαση κάπου αλλού**. Η **επιδίωξη αυτού του άλλου κόσμου ήταν έκφραση απογνώσεως για τις προσπάθειες δημιουργίας κάποιας κοσμικής ιστορικής τάξης**. Σ' αυτό το πρόβλημα ο **Χριστιανισμός απάντησε** πως οι πονηρές δυνάμεις είναι βέβαια πολύ δυνατές, αφού σταύρωσαν ακόμα και τον Κύριο της αναμενόμενης δόξας, τον *I.X.*, ισχυρότερη όμως από οποιοσδήποτε αρνητικές δυνάμεις είναι η **αγάπη του Θεού**, όπως εκδηλώθηκε στη ζωή του Ιησού καθώς και στην υπερνίκηση του θανάτου. Η **ανάσταση του Ιησού είναι η αρχή της νίκης του πνεύματος του Ιησού** μέσα στον κόσμο, η **απαρχή της καθολικής αναστάσεως της ανθρωπότητας και της μεταμορφώσεως του κόσμου**. Η **βασιλεία του πονηρού θα αντικατασταθεί από τη Βασιλεία του Θεού**.
- ε. Αυτή η **Βασιλεία του Θεού ή του Χριστού** δεν είναι μόνο μια ελπίδα για το μέλλον, αλλά **πηγή δύναμης και αγώνα για το παρόν**. Όσοι είναι του Χριστού αποτελούν μια **κοινότητα δικαιοσύνης, ειρήνης, και αγάπης, μια κοινότητα αλήθειας και χάριτος – φως και αλάτι του κόσμου**. Έτσι, ο **Χριστιανισμός της Κ.Δ. δεν είναι μια προπαγανδιστική ουτοπία** σαν αυτές των αυτοκρατορικών αυλοκολάκων της Ρώμης (και κάθε μετέπειτα «Ρώμης»), **ούτε ένα Ιουδαϊκό αποκαλυπτικό όνειρο εκδικήσεως, αλλά μια θετική, από τώρα αγωνιστική πορεία προς ένα καλύτερο μέλλον**. Ένα μέλλον καλύτερο από αυτό που ζούμε σήμερα, που οδηγεί στην αιωνιότητα!

7.7.2. Τα μέσα («τεχνολογία») επιβολής της εξουσίας της Ρώμης

Ένα από **κυριότερα μέσα επιβολής της ηγεμονίας**, πέραν των όπλων, ήταν ανέκαθεν το **χρήμα**. Τη εποχή της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, το χρήμα, υπό τη μορφή **νομισμάτων** (χάλκινων, ασημένιων και χρυσών) χρησιμοποιήθηκε τόσο ως **μέσο ανταλλαγής αξίας** για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών, όσο και ως **μέσο προπαγάνδας** της Ρώμης, του αυτοκράτορα αλλά και των τοπικών βασιλέων.⁴¹⁸ **Επάνω στα νομίσματα χαράσσονταν** μορφές θεών, κτιρίων, ναών, διαφόρων μνημείων, διάσημων αντρών, αυτοκρατόρων, μελών της οικογενείας του αυτοκράτορα, κ.λπ. Πολλές φορές οι παραστάσεις των νομισμάτων αντανάκλασαν τις διάφορες αλλαγές στο πολιτικό κλίμα. Άλλες απεικονίσεις είναι ζώων όπως αετοί, πάνθηρες, λιοντάρια ελέφαντες ελάφια κ.α. και μυθικά τέρατα όπως γρύπες, Κένταυροι, ο Πήγασος κ.α. Η παράσταση της λύκαινας που θηλάζει τα αδέρφια Ρέμο και Ρωμύλο είναι επίσης διαδεδομένη, κυρίως στα νομίσματα του Κωνσταντίνου Α' (306 - 337 μ.Χ.). Άψυχα αντικείμενα όπως εγχειρίδια, τελετουργικά σκεύη αμφορείς κ.α. απεικονίζονται και έχουν συνήθως συμβολικό χαρακτήρα. Για παράδειγμα ένα τρόπαιο (σωρός από πανοπλίες και όπλα τα οποία είναι λάφυρα αιχμαλώτων πολέμου) συμβολίζει την στρατιωτική νίκη.⁴¹⁹

Συναντάμε τους εξής **τύπους νομισμάτων**: νομίσματα της ρωμαϊκής δημοκρατίας, νομίσματα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, επαρχιακά νομίσματα και τοπικά νομίσματα. Στα **νομίσματα της ρωμαϊκής δημοκρατίας** αλλά και της **ρωμαϊκής ειδωλολατρικής αυτοκρατορίας** συναντάμε σε αφθονία **παραστάσεις θεοτήτων**. Συνήθως οι θεότητες απεικονίζονται με διακριτά χαρακτηριστικά ως αυτοτελείς φιγούρες. Άλλες φορές πάλι περιλαμβάνονται και άλλα στοιχεία όπως για παράδειγμα ο ναός του θεού ή της θεάς. Οι περισσότερες ρωμαϊκές θεότητες είναι παρόμοιες με τις αρχαίες ελληνικές.⁴²⁰ Εδώ σας παρουσιάζουμε ορισμένες από τις πιο γνωστές θεότητες: Ασκληπιός, Απόλλωνας, Βάκχος, Δήμητρα, Κυβέλη, Άρτεμη, Διόσκουροι, Εκάτη, Ηρακλής, Ιανός (αρχαιότερος τοπικός θεός της Ιταλίας), Ήρα, Isis και Serapis (Αιγυπτιακοί θεοί), Δίας, Άρης, Ερμής, Αθηνά, Νέμεση, Ποσειδώνας, Πλούτων, **Ρώμη (θεά)**, Ρωμύλος, Saeculo Frugifero (αφρικανικός Θεός), Κρόνος, Ήλιος, Τρεις Χάριτες (Αγλαΐα, Ευφροσύνη και Θάλεια), Αφροδίτη, Εστία, Ήφαιστος⁴²¹.

⁴¹⁸ J.Baibakis, "Ρωμαϊκά Νομίσματα," accessed August 27, 2018, https://www.coinsmania.gr/cm/ancient/roman_coins/part1.htm.

⁴¹⁹ ADDIN ZOTERO_ITEM CSL_CITATION

{ "citationID": "3B5i1L1v", "properties": { "formattedCitation": "Baibakis.", "plainCitation": "Baibakis.", "noteIndex": 333 }, "citationItems": [{ "id": "qf9oEYrL7r4y1tOV", "uris": "http://zotero.org/users/local/5Yvc28Ei/items/8GCLBYFE", "itemData": { "id": 62, "type": "webpage", "title": "Ρωμαϊκά Νομίσματα", "URL": "https://www.coinsmania.gr/cm/ancient/roman_coins/part1.htm", "author": { "family": "Baibakis", "given": "John" }, "accessed": { "date-parts": [[2018, 8, 27]] }, "schema": "https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json" } }] } .Baibakis.

⁴²⁰ P.Franke, *Η Μικρά Ασία Στους Ρωμαϊκούς Χρόνους - Τα Νομίσματα Καθρέφτης Της Ζωής Των Ελλήνων* (Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1985).

⁴²¹ Μ. Οικονομίδου, *Ελληνική Τέχνη - Αρχαία Νομίσματα* (Εκδοτική Αθηνών, n.d.), passim.

Οι Ρωμαίοι θέλοντας να δώσουν την **ψευδαίσθηση της ελευθερίας** στις πόλεις που υπέταξαν τους έδωσαν το δικαίωμα, εκτός λίγων εξαιρέσεων, να κόβουν δικά τους, **τοπικά νομίσματα**, χάλκινα κυρίως για τις καθημερινές τους συναλλαγές. Οι **επίσημες όμως συναλλαγές γίνονταν με το Ρωμαϊκό νόμισμα**. Κάποιες πόλεις όπως η Αθήνα ουδέποτε υποχρεώθηκαν να βάζουν στα νομίσματα τους το πορτρέτο του αυτοκράτορα, το αντικαθιστούσαν κατά καιρούς με την παράσταση του οικιστή ήρωα ή της πολιούχου θεάς ή με την προσωποποίηση της Ρωμαϊκής συγκλήτου⁴²². Κυκλοφόρησαν και τα λεγόμενα **επαρχιακά νομίσματα** τα οποία κόβονταν στις επαρχίες υπό τον έλεγχο του αυτοκράτορα και εξυπηρετούσαν την νομισματική κυκλοφορία ευρύτερων περιοχών. Η Αντιόχεια στη Συρία, η Καισαρεία στη Καππαδοκία, η Αλεξάνδρεια στην Αίγυπτο και άλλες πόλεις έκοβαν νομίσματα αυτής της κατηγορίας σε αργυρό και χαλκό τα οποία στις περισσότερες περιοχές είχαν **τοπικό χαρακτήρα**. Η **διαφορά που προέκυπτε ανάμεσα στα έξοδα κοπής και στην ονομαστική αξία** αυτών των νομισμάτων έπρεπε κατά κανόνα να **κατατίθεται στο δημόσιο ταμείο**, εκτός αν εκχωρούνταν στην ίδια την πόλη για την βελτίωση των οικονομικών της. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να μην κόψουν όλες οι πόλεις νόμισμα ή όσες έκοψαν να μην συνεχίσουν αδιάλειπτα την παραγωγή νομισμάτων σε όλη την διάρκεια της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.⁴²³

Εικόνα 34. Η Θεά Ρώμη σε νόμισμα.⁴²⁴

Εικόνα 35. Νόμισμα Νέρωνα & θεάς Ρώμης.⁴²⁵

Οι πόλεις **πάσχισαν να κερδίσουν και να διατηρήσουν την εύνοια του αυτοκράτορα** έτσι διάφορα γεγονότα όπως επισκέψεις του αυτοκράτορα, μια νίκη, ένας θάνατος κ.λπ. ήταν αφορμή για κοπές νομισμάτων σε ειδικές σειρές μάλιστα και με πολύ καλή ποιότητα κοπής. **Οι πόλεις της Μικράς Ασίας** είχαν προτείνει στον αυτοκράτορα, από τον 1ο αιώνα π.χ. να επιτρέψει να καθιερώσουν την λατρεία του, όταν τελικά ο αυτοκράτορας συμφώνησε, γεγονότα που σχετίζονταν με την λατρεία αυτή, ναοί κ.λπ. αποτυπώνονταν στα νομίσματα. Επίσης σε νομίσματα αποτυπώνονταν ονόματα και τίτλοι Ρωμαίων υπαλλήλων. Η **μορφή του αυτοκράτορα** απεικονίζεται στα νομίσματα με διάφορες παραλλαγές ή ανάλογα αν υπάρχει πολιτική σκοπιμότητα εμφανίζεται στις διάφορες παραστάσεις μόνος του ή με διάφορα μέλη της οικογενείας του.⁴²⁶

Στις επαρχίες όμως της Μικράς Ασίας, ιδιαίτερα τον 3ο αιώνα μ.Χ. **υποχρεώνονταν** οι Έλληνες να βάζουν στον **εμπροσθότυπο το αυτοκρατορικό πορτρέτο** και στον **οπισθότυπο παραστάσεις που εξυμνούν το κύρος και την ισχύ του ηγεμόνα**, αντίθετα **απουσίαζαν** επιγραφές που συννηθίζονταν στα κρατικά νομίσματα όπως fortuna (τύχη), justitia (δικαιοσύνη), aequitas (ισότητα), libertas (ελευθερία), pietas (πίστη), και pax (ειρήνη)⁴²⁷

7.8. Σχολιασμός και συμπεράσματα ανάλυσης του Κρίματος της Πόρνης

Όπως είδαμε στην ανάλυση της περικοπής του Κρίματος της Πόρνης, η περιγραφόμενη γυναίκα είναι η **αντίχριστη Ρώμη** (Roma, αντίθετο του Amor = αγάπη & έρωτας), **η οποία λατρευόταν ως θεά** (Romea – αγώνες και πανήγυρες υπέρ της πολιούχου Θεάς και του Αυτοκράτορα) **και ανταπέδιδε την αγάπη της με οικονομική, πολιτική και στρατιωτική στήριξη («πακέτα στήριξης», «μνημόνια») σε όσους της υποτάσσονται**. Ονομάζεται Βαβυλώνα, πίνει το αίμα μαρτύρων του Χριστού, κάθεται επάνω σε επτά λόφους, εξουσιάζει, διαφθείρει και παρασύρει στην ασέβεια προς το Θεό τους βασιλείς και ηγεμόνες της γης και διαμέσου αυτών τους πάντες.

Η Βαβυλώνα - Πόρνη - Ρώμη συμβολίζει κάθε αντίχριστη πρωτεύουσα, αυτοκρατορία, βασιλεία και πολιτική ή οικονομική εξουσία του κόσμου ανά τους αιώνες. Μαζί της λατρεύεται ως «θεός» και ο εκάστοτε «αυτοκράτορας» – πολιτικός ή επιχειρηματικός ηγέτης. Οι λεγόμενοι αρχιερείς σε κάθε πόλη της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας ήταν οι εκπρόσωποι της θεάς Ρώμης και του Αυτοκράτορα (αντίστοιχα οι περιφερειάρχες, διευθυντές κ.λπ. πολιτικής ή επιχειρηματικής οντότητας). Ο Αυτοκράτορας ήταν σπόνσορας των εκδηλώσεων υπέρ της θεάς Ρώμης και του εαυτού του, για να κερδίσει την εύνοια των κατοίκων της πόλης, επαρχίας, βασιλείου.

⁴²² P. R. Franke, *Η Μικρά Ασία Στους Ρωμαϊκούς Χρόνους - Τα Νομίσματα Καθρέφτης Της Ζωής Των Ελλήνων*. (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1985), passim

⁴²³ P. R. Franke. (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1985), passim

⁴²⁴ "Roma - Ancient Roman Mythology," accessed August 28, 2018, <http://www.calgarycoin.com/reference/myth/myroma.htm>.

⁴²⁵ "Ancients: Famous Romans You Can Collect, Part V | NGC," accessed August 28, 2018, <https://www.ngccoin.com/news/article/1647/Roman-Coins/>.

⁴²⁶ J. Baibakis, "Ρωμαϊκά Νομίσματα," accessed August 27, 2018, https://www.coinsmania.gr/cm/ancient/roman_coins/part1.htm.

⁴²⁷ P. R. Franke, *Η Μικρά Ασία Στους Ρωμαϊκούς Χρόνους - Τα Νομίσματα Καθρέφτης Της Ζωής Των Ελλήνων*. (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1985), passim

Κατά τη γνώμη μου, η Πόρνη που βλέπει ο Ιωάννης σε όραμα **πιθανόν βρίσκεται σε άσση ερήμου**. Έχει «ερημώσει - διαλύσει πνευματικά τα πάντα» γύρω της και απολαμβάνει την άσση μέσα στην έρημο. Η άσση είναι ένα νησί στη θάλασσα της ερήμου.⁴²⁸ Στην άσση σταματούν οι καμηλιέρηδες («έμποροι και ναυτικοί») για τα συμφέροντά τους και συνεχίζουν το δρόμο τους. Η Πόρνη είναι «μόνη και έρημη», κανείς δεν ενδιαφέρεται για την ίδια, αλλά μόνον για την επιρροή της. Από την έρημο δεν έχει τι άλλο να αφαιμάξει παρά άμμο, φίδια, σκορπιούς, είναι έρμαιο των μουσώνων. Για να ξεφύγει κάποιος από την Πόρνη και την «φαινομενική» άσση της οφείλει να διασχίσει την έρημο.

Αντιπαραβάλλοντας το Κρίμα της Πόρνης στον Ιωάννη με των Προφητών της Πρώτης Διαθήκης (Π.Δ.):

- Κατά τον Ιωάννη και τους προφήτες, η δύναμη και εξουσία της Πόρνης - Βαβυλώνας – Ρώμης είναι προσωρινές. Η ασέβεια και τα εγκλήματα της θα τιμωρηθούν. Το αποτέλεσμα της κρίσης της (κρίμα) είναι η ερήμωση, η γύμνωση, ο κατακερματισμός και η φωτιά (ολική καταστροφή της). Οι συνεργοί και οι οπαδοί της την ακολουθούν στην απώλεια διότι με τα έργα τους έγιναν οπαδοί και του θηρίου. Όλοι οι βασιλείς σύμμαχοι του αντίχριστου, και ο Αντίχριστος θα συντριβούν στη μάχη τους με τον Χριστό (Αρνίον). Το Αρνίον και οι πιστοί οπαδοί του θα νικήσουν τελικά και θα θριαμβεύσουν. Όσοι όμως δεν είναι με τον Θεό θα ηττηθούν σίγουρα, όση ισχύ κι αν φαινομενικά έχουν.
- **Σε αντίθεση με τους προφήτες** (Ιεζεκιήλ, Ναούμ, Ησαΐα) που αναφέρουν ότι η Πόρνη και μεν **θα τιμωρηθεί και ταπεινωθεί αλλά δεν θα σκοτωθεί**, και εφόσον μετανοήσει και επανέλθει στο Θεό, θα δεχθεί την ελεημοσύνη του Θεού, ο Ιωάννης, περιγράφει ότι η Πόρνη **τελικά οδηγείται στην καταστροφή** από τους συνεργούς και οπαδούς της.

Αντιπαραβάλλοντας το Κρίμα της Πόρνης στον Ιωάννη με τους Ευαγγελιστές στην Καινή Διαθήκη (Κ.Δ.):

- Ολόκληρη η περικοπή αντιπαραβάλλεται με την **παραβολή των «Κακών Γεωργών του Αμπελώνα»** (Μτ 21:33-46, Μκ 12:1-12, Λκ 20:9-19). Και στις 2 περιπτώσεις: η αντίθετη, ειδωλολατρική και σκληρή ηγεσία, αυτοθεοποιείται, εκμεταλλεύεται του ανθρώπου, κακοποιεί και σκοτώνει τους Πιστούς, προσπαθεί να οικειοποιηθεί αυτά που ανήκουν στο Θεό και παρά τη μακροθυμία και επανειλημμένες νουθεσίες του Θεού, αφού δεν μετανοεί, έχει πάντοτε την ίδια κατάληξη, την απώλεια.
- Η Πόρνη (Αποκ. 17:4) αντιπαραβάλλεται με την **Ηρωδιάδα**: (Μτ 14:3 και Μκ 6:17).
- Η Πόρνη, το **Θηρίο** και οι **ειδωλολάτρες Ηγεμόνες** αντιπαραβάλλονται με τον **Άσπλαχνο Πλούσιο** του Ευαγγελίου, ενώ ο **Λάζαρος** αντιπαραβάλλεται με τους **διωκόμενους Χριστιανούς**.
- Το **«Καὶ θαυμάσονται οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν οὐ γέγραπται τὸ ὄνομα ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου»:** (Αποκ. 17:8) αντιπαραβάλλεται με το **«τοῖς ἀγαπῶσιν τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν»** (Ρωμ. 8:28). Και
- Το **«Ὡδε ὁ Νους ὁ ἔχων σοφίαν»:** (Αποκ. 17:9) αντιπαραβάλλεται με το (Μκ 13, 14) **«Ὅταν δε ἰδῆτε τὸ βδέλυγμα τῆς ερημώσεως, εστηκότα ὅπου οὐ δεῖ, ὁ ἀναγινώσκων νοεῖτω, τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη».**

⁴²⁸ "Οάση - Νησί Της Ερήμου," accessed August 10, 2018, <http://8dim-thess.thess.sch.gr/oasi.htm>.

Κεφάλαιο 8. Εφαρμογή βιβλικών Αρχών και Δεξιοτήτων Ηγεσίας στις σημερινές επιχειρήσεις

Εισαγωγή

Η υλοποίηση των προαναφερθέντων Αρχών και Δεξιοτήτων Ηγεσίας στις επιχειρήσεις δεν είναι κάτι αυτονόητο. Ειδικότερα δε στις επιχειρήσεις, όπου ο ιδιοκτήτης ή / και η οικογένειά του συμμετέχει ενεργά στην ηγεσία της επιχείρησης, το ιεραρχικό πρότυπο ηγεσίας είναι ακόμα, σε μεγάλο βαθμό, κομμάτι της κουλτούρας και κληρονομικότητας. Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιαστούν μελέτες περίπτωσης από ελληνικές και αλλοδαπές επιχειρήσεις, ως παραδείγματα εφαρμογής των Αρχών και Δεξιοτήτων Ηγεσίας από την Ευαγγελική Παράδοση που αναδείχθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια.

8.1. Πώς λειτουργεί ο Ηγέτης – «Οικονόμος» (Αμπελουργός) επιχείρησης στην σημερινή «Οικονομία της Γνώσης»⁴²⁹;

Όταν κάποιος έχει αναλάβει ηγετική θέση - ανεξάρτητα από το πόσο καιρό βρίσκεται σε αυτή τη θέση ή πόσο δύσκολο ήταν το ταξίδι για να φτάσει εκεί – αν δεν «βγάζει το καλύτερο» στους υπαλλήλους του, τότε είναι απλώς ο «επικεφαλής» τους. Δυστυχώς, πολλοί ηγέτες ξεχνούν αυτό το στόχο. *Η δύναμη, μπορεί να οδηγήσει τους ηγέτες στην υπερβολική εμμονή στην επίτευξη αποτελεσμάτων και στον έλεγχο*⁴³⁰. Συνεπώς, η δύναμη μπορεί να κάνει τους ηγέτες να μεταχειρίζονται τους εργαζόμενους τους ως μέσο για την επίτευξη του σκοπού τους. *Αυτό αυξάνει το φόβο των ανθρώπων - ο φόβος να μην επιτύχει τους στόχους, ο φόβος της απώλειας του μπόνους, ο φόβος της αποτυχίας - και ως εκ τούτου οι άνθρωποι σταματούν να έχουν θετικά συναισθήματα, και έτσι καταπνίγεται η προσπάθειά τους να πειραματιστούν, να μάθουν και να αναπτυχθούν προσφέροντας στην εταιρία*⁴³¹. Ο φόβος προκαλεί έλλειψη διάθεσης για συμμετοχή - συνεισφορά, καθώς και αντίδραση στην οποιαδήποτε καινοτομία βελτίωση - αλλαγή, με αποτελέσματα αρνητικά για όλους.

Ως παράδειγμα θα αναφερθεί εδώ η **υπηρεσία διανομής και παράδοσης τροφίμων**, την οποία μελέτησα ως εξωτερικός σύμβουλος **μεγάλης αμερικανικής εταιρείας**. Η ενεργή δέσμευση των οδηγών της εταιρείας, οι οποίοι καθημερινά παραδίδουν γάλα και ψωμί σε εκατομμύρια πελάτες, άρχισε να μειώνεται διαρκώς. Η κατάσταση χειρότερη όσο η διοίκηση **προσανατολιζόταν ολοένα και περισσότερο στη χρήση δεικτών μέτρησης με στόχο τη μείωση του κόστους και τη βελτίωση των χρόνων παράδοσης**. Κάθε εβδομάδα, τα διευθυντικά στελέχη διενεργούσαν καθημερινές ανασκοπήσεις επιδόσεων με τους οδηγούς και ανέλυαν τη λίστα με τα όποια προβλήματα, καταγγελίες και σφάλματα είχαν ανακύψει. Αυτό δεν ενέπνεε κανέναν. Και τελικά, οι οδηγοί, πολλοί από τους οποίους είχαν δουλέψει για την εταιρεία επί δεκαετίες, έγιναν δυσαρεστημένοι. Σταδιακά όλοι οι δείκτες είτε έπαιναν να βελτιώνονται είτε χειρότερευαν, οι δε πελάτες δυσαρεστούνταν και μειώνονταν.

Αυτός ο τύπος ηγεσίας από πάνω προς τα κάτω, ο οποίος εστιάζει στον καθημερινό έλεγχο δεικτών απόδοσης, είναι ξεπερασμένος και αντιπαραγωγικός. **Εστιάζοντας πάρα πολύ στον έλεγχο και στον τελικό στόχο, και όχι αρκετά στους ανθρώπους τους**, οι ηγέτες καθιστούσαν δυσκολότερη την επίτευξη των δικών τους στόχων. Το **κλειδί**, είναι να βοηθάμε τους ανθρώπους να **αισθάνονται ότι συνεισφέρουν σε ένα κοινό σκοπό**, και να έχουν **κίνητρα** που τους ενεργοποιούν, ώστε να μπορούν να εργαστούν δίνοντας τον καλύτερο εαυτό τους. Υπάρχουν διάφοροι τρόποι να το κάνουμε αυτό. Αλλά **ένας από τους καλύτερους τρόπους είναι να υιοθετήσουμε το ταπεινό και μακρόθυμο μυαλό ενός Αμπελουργού Ηγέτη Ποιμένα Διακόνου**. Αυτός ο Ηγέτης θεωρεί ως **βασικό του ρόλο το να εξυπηρετεί τους εργαζόμενους καθώς αυτοί εξερευνούν, πειραματίζονται και αναπτύσσονται**. Προσφέρει συνεχώς απτή υλική και συναισθηματική υποστήριξη απευθείας ή μέσω εξειδικευμένων ανθρώπων του, τους οποίους θέτει στη διάθεση των εργαζομένων. Ακριβώς, δηλαδή, όπως ο Ιδιοκτήτης του Αμπελώνα στην παραβολή του Μάρκου, ο οποίος έστειλε κατ' επανάληψη τους εκπροσώπους του, και τελικά τον γιο του, προκειμένου να βοηθήσουν και συνετίσουν τους «κακούς γεωργούς» του Αμπελώνα. Επιπλέον, ο Ηγέτης αυτός δεν επιχειρεί να τα κάνει όλα μόνος του, έχει την **αυτογνωσία και ταπεινοφροσύνη, το θάρρος και τη διορατικότητα**, να παραδεχτεί ότι **όλοι μπορούν να προσφέρουν προστιθέμενη αξία**, ακόμα και εκείνοι οι οποίοι έχουν λιγότερη εξουσία από αυτούς. Ενεργεί, δηλαδή, όπως, **ο Ιδιοκτήτης του Αγρού και του Αμπελώνα του Ερμά**: δεν προσπαθεί να τα κάνει όλα μόνος του, επιλέγει ο ίδιος επιστάτη, τον καθιστά υπεύθυνο, του **αναθέτει ξεκάθαρα καθήκοντα**, και τον οποίο αφήνει να αυτό-ενεργήσει, και να πάρει **πρωτοβουλίες**. Πραγματοποιεί **έλεγχο άπαξ** (όχι διαρκείς και καθημερινούς ελέγχους), και **επιβραβεύει** όπου, όπως και όταν χρειάζεται τον υπεύθυνο επιστάτη. Επιδιώκει, δηλαδή, ενεργά τις ιδέες και τη συμβολή καθενός εκ των εργαζομένων και για αυτό τους εξυπηρετεί και φροντίζει. Έτσι

⁴²⁹ Για την επεξήγηση του όρου «Οικονομία της Γνώσης» βλπ. κεφ. 9.1, και Β. Μασούλας, "Development of the Theory and Method to Manage Organization's Intellectual Capital" (PhD, Loughborough, United Kingdom, Loughborough University, 1998), 9.

⁴³⁰ E. Inesi, "Chapter 3. Power, Affect and Value Creation in Groups," in Research on Managing Groups and Teams (JAI Press, 2007), σελ. 45.

⁴³¹ D. Cable, *Alive at Work: The Neuroscience of Helping Your People Love What They Do*. (Harvard Business Review Press, 2018), σελ. 72.

δημιουργεί μια **κουλτούρα ασφαλούς μάθησης** και μια ατμόσφαιρα που **ενθαρρύνει** τους υπαλλήλους του να γίνουν το καλύτερο που μπορούν.

Η ταπεινοφροσύνη και η εξυπηρετική ηγεσία δεν υπονοούν ότι οι ηγέτες αυτοί έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση ή παίρνουν στάση υποταγής. Αντ' αυτού, η εξυπηρετική ηγεσία τονίζει ότι **η ευθύνη ενός ηγέτη** είναι να αυξήσει την κυριότητα, την αυτονομία και την ευθύνη αυτών τους οποίους ηγείται, καθώς και να τους ενθαρρύνει να σκέφτονται και να δοκιμάζουν τις δικές τους ιδέες. Όπως, δηλαδή, έκανε ο **Ιδιοκτήτης του Αμπελώνα**, στην παραβολή του Μάρκου, με τους γεωργούς του, ο οποίος «δεν ήταν διαρκώς πάνω από το κεφάλι τους», αλλά, όταν ολοκληρώθηκε η εγκατάσταση του Αμπελώνα, έφυγε και τους άφησε να κάνουν τη δουλειά τους.

Στις επόμενες ενότητες θα δούμε **τι προτείνουν οι ειδικοί σήμερα** καθώς και την **προσωπική εμπειρία μου σε ρόλους ηγεσίας** σε διαφορετικές εταιρίες. Θα παρατηρήσουμε τις ομοιότητες και διαφορές με τις αρχές και δεξιότητες του ηγέτη από το «παράδειγμα του Αμπελώνα» της ευαγγελικής παράδοσης. Είναι ενδιαφέρον ότι τον 21^ο αιώνα οι επιστήμες που σχετίζονται με την ηγεσία και διοίκηση «ανακαλύπτουν», αυτά που περιγράφονται με απλά και κατανοητά λόγια στη Βίβλο από τον 1^ο αιώνα μ.Χ.

8.2. Ο Ηγέτης είναι ταπεινός και συναισθηματικά ευφυής

Πρόσφατα απολύθηκε, υψηλόβαθμο στέλεχος, διευθυντής πληροφορικής εταιρείας ενός εκ των μεγαλύτερων επιχειρηματικών Ελληνικών ομίλων, επί σειρά ετών πελάτη μου. Ο νέος γενικός διευθυντής (και πρώην διευθυντής πωλήσεων και συνάδελφος του απολυμένου), τον απέλυσε με συνοπτικές διαδικασίες, λέγοντάς του «*και μην νομίσεις ότι η απόλυσή σου έχει σχέση με αυτό που είχε γίνει προ πενταετίας μεταξύ μας*». Προφανώς, αυτός ήταν ο λόγος. Τι είχε γίνει; Στην συγκεκριμένη εταιρία όλα τα αιτήματα προς την διεύθυνση πληροφορικής καταχωρούντο σε κοινή βάση δεδομένων. Κάθε πρωί ο διευθυντής πληροφορικής μοίραζε τα νέα αιτήματα στους υφισταμένους του, ορίζοντας και τις σχετικές προτεραιότητες. Κάποια μέρα, προ πενταετίας, τον κάλεσε ο γενικός διευθυντής επειγόντως στο γραφείο του, όπου βρισκόταν σε «έξαλλη κατάσταση» ο διευθυντής πωλήσεων. Κρατούσε στα χέρια του μια λίστα με καμιά δεκαριά αιτήματα της διεύθυνσής του, και ζητούσε έντονα να μάθει το λόγο που δεν είχαν διευθετηθεί. Αντί δηλαδή να πάει απευθείας στον συνάδελφό του και να το συζητήσουν, πήγε στον προϊστάμενό τους και «έδωσε» τον συνάδελφο. Βλέποντας τη λίστα, ο διευθυντής πληροφορικής, είπε ότι έβλεπε για πρώτη φορά τα αιτήματα, και ρώτησε αν τα είχαν ανεβάσει στη βάση δεδομένων. Ο διευθυντής πωλήσεων, απάντησε «*σίγουρα τα έχει περάσει η γραμματέας μου, πες μας τώρα γιατί δεν έχετε κάνει τίποτε τόσο καιρό*». Ο διευθυντής πληροφορικής ζήτησε ήρεμα να το επιβεβαιώσουν, διότι, επανέλαβε, τα έβλεπε για πρώτη φορά. Κάλεσαν τη γραμματέα, η οποία σε ανοικτή ακρόαση απάντησε ότι δεν τα είχε καταγράψει στη βάση δεδομένων. Τότε ο γενικός διευθυντής είπε ότι λήγει η συνεδρίαση, μια και δεν υπάρχει κάτι να συζητηθεί. Έκτοτε, ο διευθυντής πωλήσεων, δεν ξαναμίλησε στον διευθυντή πληροφορικής. Προφανώς όμως περίμενε την κατάλληλη ευκαιρία για να τον «τιμωρήσει», αλήθεια για ποιο ακριβώς πράγμα; Αξίζει δε να σημειωθεί ότι τον έδωξε με τέτοιο εσπευσμένο τρόπο από την εταιρία, που δεν ακολουθήθηκε ούτε η διαδικασία παράδοσης παραλαβής από τους δύο νέους με τους οποίους τον αντικατέστησε (διευθυντή & υποδιευθυντή), και οι οποίοι τον έψαχναν εκ των υστέρων τηλεφωνικά. Επιπλέον, ο διευθυντής πληροφορικής είχε πολυετή λαμπρή καριέρα σε ελληνικές και ξένες εταιρίες, χρειαζόταν λιγότερο από 2 έτη για να συνταξιοδοτηθεί, ήταν αναγνωρισμένης αξίας και θεωρείτο πολύ χρήσιμος για όλο τον όμιλο, ο οποίος έχει ως αρχή να μην απολύει, αλλά να μεταθέτει τα στελέχη σε άλλες εταιρίες εντός του ομίλου.

Το παραπάνω είναι δυστυχώς, συχνό φαινόμενο σε αρκετές εταιρίες, και ενδεικτικό αρχών ηγεσίας σαν των «κακών γεωργών του Αμπελώνα στον Μάρκο». Οι ηγέτες, συχνά, δεν βλέπουν την πραγματική αξία των υπαλλήλων τους, ειδικά των εργαζομένων «χαμηλότερου επιπέδου». Λειτουργούν με εμπάθεια, και πολλές φορές χωρίς ουσιαστική αιτία, προκαλούν ζημιά εκατέρωθεν. Αντιθέτως, τα αποτελέσματα μπορεί να είναι εξαιρετικά όταν οι ηγέτες είναι ταπεινοί, **δείχνουν σεβασμό**, και **ρωτούν πώς μπορούν να εξυπηρετήσουν τους εργαζόμενους** βελτιώνοντας την οργάνωση. Και ίσως ακόμα πιο σημαντικό από τα καλύτερα επιχειρηματικά αποτελέσματα είναι το ότι οι ηγέτες ενεργούν υπεύθυνα προς το καλό όλων μέσα από το προσωπικό τους παράδειγμα.

Εδώ θα αναφέρω την περίπτωση του ηγέτη και διευθυντή της Ριζαρείου Σχολής στον Παράδεισο Χαλανδρίου Αττικής, ο οποίος όταν οι μαθητές ή / και οι καθηγητές υποέπιπταν σε κάποιο σοβαρό παράπτωμα, τότε εκείνος αντί να τους επιπλήττει, μεταξύ άλλων, καθάριζε τις τουαλέτες της σχολής! Αυτό σταδιακά φιλοτίμησε μαθητές και καθηγητές, οι οποίοι φρόντιζαν να μην σφάλουν. Αργότερα όταν ο ίδιος κατηγορήθηκε άδικα και αναγκάστηκε να αφήσει την θέση Μητροπολίτη που είχε αναλάβει, όχι μόνο παρέδωσε αμίλητος τη θέση και αποσύρθηκε στην Αίγινα, αλλά όταν έμαθε ότι ο κύριος κατηγορός του βρισκόταν στο κρεβάτι του πόνου, έσπευσε στο νοσοκομείο Ευαγγελισμός στην Αθήνα προκειμένου να σταθεί δίπλα του και να τον παρηγορήσει πριν αυτός αποδημήσει εις Κύριον. Αναφέρομαι προφανώς στον μετέπειτα Άγιο Νεκτάριο, έναν από τους σημαντικότερους αγίους του 20^{ου} αι.

Ακούγεται απλό, όμως δεν είναι: ο ηγέτης Αμπελουργός-Επίσκοπος-Ποιμένας-Διάκονος, αντί να λέει στους υπαλλήλους πώς να κάνουν καλύτερα τη δουλειά τους, αρχίζει ρωτώντας τους πώς μπορεί να τους βοηθήσει να βελτιώσουν τη δουλειά τους. Τα αποτελέσματα αυτής της προσέγγισης μπορεί να είναι πολύ σημαντικά.⁴³²

Στην **επιχείρηση παράδοσης τροφίμων** που προανέφερα, μόλις διαταράχθηκε το παραδοσιακό της μοντέλο από ανταγωνιστές - νεότερες εταιρείες παράδοσης, η ηγετική ομάδα αποφάσισε ότι τα πράγματα έπρεπε να αλλάξουν. Η εταιρεία για να επιζήσει του ανταγωνισμού της έπρεπε να παρέχει εξαιρετική εξυπηρέτηση πελατών. Αλλά, για να το κάνει, χρειαζόταν την υποστήριξη των υπαλλήλων της, αυτών που παρείχαν την υπηρεσία. Και χρειάζονταν ιδέες που θα μπορούσαν να κάνουν την εταιρεία πιο ανταγωνιστική.

Μετά από συνάντηση μαζί μου (ως εκπρόσωπος συμβουλευτικής εταιρείας) και κάποια εκπαίδευση, η ομάδα διοίκησης προσπάθησε να δημιουργήσει μια νέα μορφή για τις εβδομαδιαίες συναντήσεις επιδόσεων με τους οδηγούς. Αντί να εστιάζουν στο να υπογραμμίζουν τα λάθη που γίνονταν και τα προβλήματα που εμφανίζονταν, κάθε διευθυντής εκπαιδεύτηκε απλά να ρωτά τους οδηγούς του: **«Πώς μπορώ να σας βοηθήσω να παρέχετε άριστη εξυπηρέτηση;»** Οι ηγέτες πρέπει να υιοθετούν αυτό το είδος εξυπηρετικής συμπεριφοράς προς τους υπαλλήλους τους ώστε οι εργαζόμενοι να εξυπηρετούν καλύτερα τους πελάτες. Αρχικά υπήρχε τεράστιος σκεπτικισμός.⁴³³

Αρχικά, η αντιπάθεια των οδηγών προς τους προϊστάμενους ήταν υψηλή και η εμπιστοσύνη ήταν χαμηλή. Όμως, καθώς οι προϊστάμενοι εξακολουθούσαν να ρωτούν **«Πώς μπορώ να σας βοηθήσω να παραδώσετε εξαιρετικές υπηρεσίες;»** ορισμένοι οδηγοί άρχισαν να προτείνουν προτάσεις. Για παράδειγμα, ένας οδηγός πρότεινε νέα προϊόντα, όπως ένα είδος τυριού, το οποίο οι γονείς θα μπορούσαν να παραλάβουν νωρίς το πρωί, και να το συμπεριλάβουν στο κολασιό των παιδιών τους πριν αυτά φύγουν για το σχολείο. Ένας άλλος οδηγός σκέφτηκε έναν τρόπο να αναφέρει τα ελλείμματα των αποθεμάτων γρηγορότερα, έτσι ώστε οι πελάτες να μην μείνουν χωρίς τα τρόφιμα που παράγγειλαν. Οι μικρές αυτές αλλαγές υιοθετήθηκαν, και σταδιακά παρότρυναν τους υπόλοιπους διστακτικούς οδηγούς να προτείνουν και εκείνοι. Έτσι σύντομα δημιουργήθηκε ένας συνεχής κύκλος προτάσεων και βελτιώσεων. Καθώς οι οδηγοί επιβραβεύονταν για τις ιδέες τους και τις έβλεπαν να τίθενται σε εφαρμογή, γινότουσαν όλο και πιο πρόθυμοι να προσφέρουν περισσότερες ιδέες, γεγονός που εντυπωσίαζε τους προϊστάμενους και αύξανε το σεβασμό τους προς τους οδηγούς, το οποίο με τη σειρά του αύξησε την προθυμία των ανθρώπων να δώσουν ιδέες, και ούτω καθεξής. Και οι διευθυντές αποθηκών έμαθαν ότι ορισμένα από τα λεγόμενα "λάθη" ή παρεκκλίσεις από τις στάνταρντ διαδικασίες που οι οδηγοί έκαναν ήταν στην πραγματικότητα καινοτομίες που είχαν δημιουργήσει για να εξορθολογήσουν τις διαδικασίες και να παραδίδουν τα πάντα εγκαίρως. Αυτές οι καινοτομίες βοήθησαν την εταιρεία να προσφέρει καλύτερη εξυπηρέτηση πελατών και να ξεπεράσει τον ανταγωνισμό.

Αυτό που είχε συμβεί εξηγείται ως εξής: οι εργαζόμενοι που κάνουν την πραγματική δουλειά του οργανισμού συχνά γνωρίζουν καλύτερα από τους προϊστάμενους και ηγέτες πώς να κάνουν μια εξαιρετική δουλειά. Ο σεβασμός στις ιδέες τους και η ενθάρρυνσή τους να δοκιμάσουν νέες προσεγγίσεις για τη βελτίωση της εργασίας, παροτρύνει τους υπαλλήλους να δώσουν τον καλύτερο εαυτό τους στην εργασία τους. Όπως ένας διευθυντής συνόψισε: **«Πιστεύαμε πραγματικά ότι γνωρίζαμε την απόδοση των ανθρώπων μας, αλλά συνειδητοποιήσαμε ότι υπήρχαν πολλά που μας έλειπαν. Οι εβδομαδιαίες συνεδριάσεις είναι πλέον πιο διαδραστικές και οι συνομιλίες πιο ειλικρινείς και ώριμες στην προσέγγισή τους».**

8.3. Η επίδραση του ηγέτη στην αποδοτικότητα του οργανισμού

Η ηγεσία αποτελεί **τεχνογνωσία αιχμής** για τις επιχειρήσεις. Κατάλληλα εφαρμοζόμενη, μπορεί να ωθήσει την επιχειρηματική ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα. Κάποιοι χαρακτηρίζουν θεωρητικές, εξιδανικευμένες και ανεφάρμοστες στην πράξη τις μεθόδους και τεχνικές ηγεσίας. Άλλοι παραθέτουν έρευνες που καταδεικνύουν την αποτελεσματικότητα της τεχνογνωσίας περί ηγεσίας και τη συμβολή της στην επιτυχία μιας επιχείρησης.

Η πρακτική **διαφορά μεταξύ συμβολής και αποτελεσματικότητας** είναι ότι η πρώτη στοχεύει στη δεύτερη χωρίς να είναι βέβαιο ότι θα την εξασφαλίσει. Τα υπάρχοντα πρότυπα ηγεσίας συντελούν στην αποσαφήνιση των γνωρισμάτων, των αρχών, δεξιοτήτων, διαδικασιών, τα οποία είναι δυνατό να εφαρμοσθούν ανάλογα με το είδος της επιχείρησης, το περιβάλλον στο οποίο

⁴³² Br. Owens and D. Hekman, "How Does Leader Humility Influence Team Performance? Exploring the Mechanisms of Contagion and Collective Promotion Focus", *Academy of Management Journal* 59, no. 3 (April 30, 2015), <https://doi.org/10.5465/amj.2013.0660>.

⁴³³ B. Owens and D. Hekman, "Modelling How to Grow: An Inductive Examination of Humble Leader Behaviours, Contingencies, and Outcomes.", *Academy of Management Journal* 55(4) (2012): 787-818.

δραστηριοποιείται (τοπικά ή διεθνώς), καθώς και των ανθρώπων που δραστηριοποιούνται εντός αυτής. Με την εφαρμογή διαδικασιών **αξιολόγησης** και σύγκρισης των ηγετικών προτύπων είναι εφικτή η ποιοτική διάκριση ηγετικών φυσιογνωμιών.

Κατά την **θητεία** μου ως ηγετικό στέλεχος τόσο στην **Shell** όσο και στην **Microsoft** συστηματικά με αξιολογούσαν οι υφιστάμενοι, συνάδελφοι και προϊστάμενοί μου, όπως και εγώ εκείνους. Τα κριτήρια αξιολόγησης και οι σχετικές βαρύτητες στο αποτέλεσμα των αξιολογήσεων καθόριζε (α) τους ατομικούς στόχους προσωπικής ανάπτυξης και βελτίωσης του καθενός μας ξεχωριστά για το προσεχές διάστημα, (β) το πρόγραμμα εκπαίδευσής και καθοδήγησής μας, (γ) την ανέλιξή μας μέσα στην εταιρεία, και (δ) τις αποδοχές μας. Εκεί όπου με τις αντικειμενικές μετρήσεις διαπιστώνονταν ισότιμα αποτελέσματα, τότε πρόσθετα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς μας, όπως η εξωστρέφεια, η αυθεντικότητα και η δεκτικότητα αποτελούσαν πλεονεκτήματα.

Παρόμοιες διαδικασίες επιλογής, καλλιέργειας, αξιολόγησης και αξιοποίησης ηγετών εφαρμόζονται σε πολυεθνικές αλλά πλέον διαρκώς όλο και περισσότερες εθνικές μεγάλες και μεσαίες επιχειρήσεις. Σύμφωνα με τις γενικές παραδοχές που ακολουθούσαμε τόσο στη Shell όσο και στη Microsoft, **δύο** είναι οι **παράγοντες** με τους οποίους αξιολογείται η θετική επίδραση και η συμβολή ενός ηγέτη σε μια επιχείρηση ή οργανισμό. Ο ένας αφορά στην **οργάνωση και καλλιέργεια του ανθρώπινου δυναμικού** με σκοπό τη βελτίωση της απόδοσης και ο δεύτερος στην **επίβλεψη του παραγόμενου έργου**. Τελικά, οι δύο παράγοντες εξαρτώνται από τα πρότυπα ηγετικής συμπεριφοράς προς την ομάδα και αποτελούν παραμέτρους μιας «ηγετικής συνάρτησης» συμπεριφοράς και οργανωτικών ικανοτήτων.

8.4. Η ανατροφοδότηση (feedback) ως δημιουργικό εργαλείο ηγεσίας

Η **επανατροφοδότηση** είναι ένα εργαλείο ηγεσίας που αν χρησιμοποιηθεί σωστά φέρνει εξαιρετικά αποτελέσματα, αν όμως χρησιμοποιηθεί με λάθος τρόπο (όπως αυτός των κακών γεωργών) φέρνει δραματικά αποτελέσματα. Υπάρχουν δύο κατηγορίες επανατροφοδότησης, αυτή προς τον εαυτό μας (αυτομεμψία), και αυτή προς τους υφιστάμενους, συναδέλφους ή/και προϊσταμένους μας (κριτική).

Η **αυτομεμψία** σκοπό έχει την βελτίωση του εαυτού μας. Όμως η σκληρή αυτομεμψία κρύβει εγωισμό που δεν συνάδει με τα χαρακτηριστικά του ηγέτη Αμπελουργού-Ποιμένα-Διακόνου. Επιπλέον, η αυστηρή αυτομεμψία δηλώνει ύπαρξη νευρώσεων. Καλό είναι να την αποφεύγουμε. Ειδικά όταν νομίζουμε ότι «επαναλαμβάνουμε τα ίδια σφάλματα», μεμφόμαστε του εαυτού μας με μεγάλη αυστηρότητα και τον βαθμολογούμε σκληρά. Αφενός, αυτό δεν μας βοηθάει και μας "ρίχνει" ψυχολογικά, και αφετέρου δεν είναι σωστή και η κριτική μας, διότι δεν κάνουμε ποτέ «τα ίδια». Στην πραγματικότητα, σταδιακά λιγοστεύει η λανθασμένη πράξη μας την οποία θέλουμε να εξαλείψουμε. Λειτουργεί σαν το μπαλάκι του καουτσούκ, που χτυπά στο δάπεδο, και κάθε φορά ανεβαίνει σε λιγότερο ύψος, έως ότου συν το χρόνο, και εφόσον δεν το ξανα χτυπάμε, μηδενίζεται.

Η **κριτική** σε άλλους σκοπό έχει τη βελτίωσή τους. Η αυστηρή όμως κριτική, που εστιάζει μόνον στα αρνητικά, επίσης δεν βοηθάει. Επειδή θίγει τον εγωισμό τους, πονάνε, και αντιδρούν αρνητικά. Επιπλέον, εμφανίζει τον ασκούντα την κριτική ως υπερόπτη, αλάνθαστο, ελεγκτικό και δυνάστη που εστιάζει στην ελάχιστη αρνητική λεπτομέρεια προκειμένου να ελέγχει τον άλλο μειώνοντάς τον. Για παράδειγμα, ο μέτριος μαθητής στο σχολείο, με βαριά αυτομεμψία και αυστηρή κριτική στα μισά της χρονιάς (λάθος χρόνος) θα έχει σταδιακά όλο και χειρότερη απόδοση. Η δασκάλα (η οποία λειτουργεί ως ηγέτης Αμπελουργός-Ποιμένας-Διάκονος) ξέρει πώς να καθοδηγήσει το μαθητή να βελτιώσει την απόδοσή του, καθώς επίσης και να τον κρίνει θετικά στο τέλος της χρονιάς (όχι νωρίτερα).

Γιατί όμως χρειάζεται μεγάλη προσοχή η χρήση της αυτομεμψίας και της κριτικής ως εργαλείου ηγεσίας και διοίκησης; Διότι θίγει τον εγωισμό μας. Και ο εγωισμός είναι σαν το μάρμαρο, αν το πυροβολήσεις γυρίζει πίσω η σφαίρα και σε σκοτώνει. Αν το σμιλεύσεις απαλά και προσεκτικά δημιουργείς με τον καιρό αγάλματα σαν της Ακρόπολης.

Οι μέθοδοι επανατροφοδότησης που έχω μάθει από ηγέτες και εφαρμόσει με επιτυχία στις επιχειρήσεις ως ηγέτης είναι οι εξής:

- Όταν δίνουμε επανατροφοδότηση, οφείλουμε να την προφέρουμε με αγάπη, υπομονή, γλυκά και την κατάλληλη στιγμή. Να ξεκινάμε πάντα μιλώντας για τα θετικά του άλλου/του εαυτού μας, λέγοντας **τι μας αρέσει**, και κατόπιν να λέμε λακωνικά και μεστό **τι θα βελτιώναμε και πως**.
- Όταν ως ηγέτες γινόμαστε κοινωνοί αυτομεμψίας κάποιου (μοιράζεται μαζί μας κριτική για τον εαυτό του), καλύτερα να σιγήσουμε αντί να συμφωνήσουμε ή διαφωνήσουμε. Αυτό έκανε ο πατέρας του άσωτου υιού όταν ο τελευταίος επέστρεψε στην οικία αφού είχε ξοδέψει το μερίδιο της πατρικής περιουσίας. Σε καμία περίπτωση βέβαια δεν πρέπει να λέμε «εγώ στο είχα πει».

8.5. Ο Ηγέτης δημιουργεί ασφαλές περιβάλλον όπου οι εργαζόμενοι αξιολογούν νέες ιδέες και αλλαγές

Όλο και περισσότερες επιχειρήσεις υιοθετούν πλέον ένα στυλ Servant Leadership, και αναζητούν ηγέτες οι οποίοι σε όλα τα οργανωτικά επίπεδα θα δημιουργήσουν ομάδες που θα έχουν περισσότερη αφοσίωση και κίνητρα για να καινοτομούν. Για αυτό το λόγο, από τα τέλη του 20^{ου} αι, στην διαδικασία πρόσληψης για ηγετικές θέσεις όλων σχεδόν των επιπέδων, εκτός από την αξιολόγηση των τεχνικών δεξιοτήτων, χρησιμοποιούνται πλέον όλο και περισσότερο **δομημένα ερωτηματολόγια που αξιολογούν συγκεκριμένες δεξιότητες και αξίες που αφορούν στην εξυπηρετική ηγεσία**⁴³⁴. Συγκεκριμένα, καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας συνέντευξης, αξιολογούνται η **ενσυναίσθηση, ενδυνάμωση, καθοδήγηση, ταπεινότητα και ακεραιότητα**. Γίνεται λοιπόν αντιληπτό πόσο σημαντικό είναι πλέον για της επιχειρήσεις, τον 21^ο αι, το πρότυπο του Ηγέτη Αμπελουργού-Διακόνου της Ευαγγελικής Παράδοσης.

Αυτοί οι ηγέτες, προκειμένου να εξυπηρετούν τους υπαλλήλους - και την εταιρεία τους - συχνά **δημιουργούν ένα χώρο χαμηλού κινδύνου**, όπου οι υπάλληλοι μπορούν να πειραματίζονται με ασφάλεια με τις ιδέες τους. Όπως, δηλαδή, ο Ιδιοκτήτης του Αγρού στην Παραβολή του Ερμά, περιφράσουν και εκείνοι ένα χώρο εντός της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας (του Αγρού), δημιουργούν εκεί, μια νέα επιχειρηματική δραστηριότητα, μια start-up, ή ένα καινοτόμο τμήμα (ένα Αμπελώνι), όπου ενθαρρύνουν και καλλιεργούν νέους ηγέτες να αναδειχθούν από τους υπαλλήλους τους (Καλούς Επιστάτες - Γεωργούς, που παραμένουν προσκολλημένοι στις Αρχές του Ιδιοκτήτη), καθώς επίσης παραδειγματίζουν την επόμενη γενιά κληρονόμων της επιχείρησης (τον Γιο του Ιδιοκτήτη του Αγρού και των φίλων του), επεκτείνοντας τα όρια όσων ήδη γνωρίζουν, ώστε και εκείνοι με τη σειρά τους να αξιοποιήσουν δημιουργικά την κληρονομιά (Αγρό), αναπτύσσοντας επιπλέον επιχειρήσεις (Αμπελώνες), και μοιραζόμενοι τα κέρδη με τους υπαλλήλους (Επιστάτες) που τα παράγουν με την αποτελεσματική εργασία τους.

Για παράδειγμα, όταν ως εργαζόμενος της **Shell International** μετακόμισα από τα κεντρικά γραφεία της εταιρείας στη Χάγη στα κεντρικά γραφεία της στο Λονδίνο για να ξεκινήσω τη δουλειά μου ως επικεφαλής του προγράμματος Βελτίωσης και Ανάπτυξης των εταιριών της Shell σε 39 χώρες (σε Ευρώπη, Λατινική Αμερική, νότια Ασία και Αυστραλία), έμαθα ότι μία από τις προσδοκίες της νέας δουλειάς μου ήταν να επισκεφτώ τις εταιρείες του ομίλου σε αυτές τις χώρες και να ασκήσω πίεση στις ηγετικές ομάδες και υπαλλήλους να μειώσουν το κόστος. Το προσωπικό κάθε χώρας θα αφιέρωνε εβδομάδες αγωνίας στην προετοιμασία για την επίσκεψη.

Αποφάσισα να αλλάξω τη φύση αυτών των επισκέψεων. Αντί να τονίσω την επίσημη εξουσία μου, άρχισα να εμφανίζομαι στα γραφεία κάθε χώρας χωρίς προηγούμενη ανακοίνωση, ξεκινώντας την επίσκεψή μου **σερβίροντας πρωινό στα μέλη της ηγετικής ομάδας και συντρώγοντας με όλα τα στελέχη στο εταιρικό εστιατόριο**. Στη συνέχεια, συγκαλούσα άτυπες συναντήσεις και **ρωτούσα πώς θα μπορούσα να βοηθήσω τους υπαλλήλους να βελτιώσουν την εταιρεία τους**. Πολλοί υπάλληλοι αρχικά δεν ήξεραν πώς να αντιδράσουν μια και δεν περίμεναν τέτοια συμπεριφορά από μέρους μου. "Όμως αυτή η συμπεριφορά μου **ελαχιστοποίησε το άγχος** όλων και **ενθάρρυνε τις καινοτόμες ιδέες**. Σε δεύτερη φάση χρησιμοποίησα και ένα από τα εργαλεία της μεθοδολογίας ORDIC (Organisational Requirements Definition for Intellectual Capital Management)^{435, 436}, για την λίγο πιο δομημένη καταγραφή των εμπειριών και ιδεών βελτίωσης από τους υπαλλήλους.

Κατά τη διάρκεια δύο ετών, επισκέφθηκα τα γραφεία της Shell σε τριάντα εννέα χώρες. Παρά το νεαρό της ηλικίας μου για το ρόλο που μου είχαν εμπιστευτεί, και την απειρία μου σε τεχνικά θέματα διαχείρισης πετρελαιοειδών σε σχέση με τους πολύπειρους υφισταμένους μου, η συνεκτικότητα και η προθυμία μου να βοηθήσω έπεισε τους εκλεκτούς υπαλλήλους, ακόμα και τους πιο σκεπτικούς. Μου εξέθεσαν πολλά **απλά «σημεία πόνου»** όπου θα μπορούσα εύκολα να βοηθήσω στην επίλυσή τους, όπως για παράδειγμα, στην **απλοποίηση εργασιακών διαδικασιών, βελτίωση της ασφάλειας στην εργασία και την προστασία τους περιβάλλοντος, εκπαίδευση σε νέες διαδικασίες και συστήματα, αναβαθμίσεις στη μνήμη κάποιων υπολογιστών**, έτσι ώστε οι παλιοί υπολογιστές να μπορούν να χειριστούν το νέο λογισμικό, κλπ. Άλλες **καινοτόμες ιδέες** των εργαζομένων ήταν **πιο σύνθετες** και απαιτήσαν την χρήση της μεθοδολογίας Lean Six Sigma και την εκπαίδευση των στελεχών, ώστε να υλοποιηθούν έργα βελτίωσης, στα οποία **είχα ενεργή και συστηματική συμμετοχή** (ακόμα και εξ αποστάσεως-διαδικτυακά). Οι υπάλληλοι έβλεπαν το ειλικρινές ενδιαφέρον μου, το χρόνο και προσπάθεια που αφιέρωνα στο να τους διευκολύνω, καθώς και την εμπιστοσύνη και την επιβράβευση, ακόμα και σε απλά επιτεύγματα. Φιλοτιμούντο όλο και περισσότερο. Μέσα σε λίγους μήνες, τα κέρδη ξεπέρασαν κάθε πρόβλεψη. Πολλές από τις ιδέες τους δεν θα μπορούσα ποτέ να τις φανταστώ. Τα όποια πειράματα πραγματοποιήσαμε αποπληρώθηκαν από την απόδοση των εταιριών της Shell στις 39 χώρες. Στη διετή περίοδο της ταπεινής «ποιομαντικής και εξυπηρετικής» ηγεσίας μου η ικανοποίηση των πελατών αυξήθηκε κατά 54%, τα παράπονα πελατών μειώθηκαν

⁴³⁴Ενδεικτικά δείτε το δομημένο ερωτηματολόγιο της Jess Wass, στο άρθρο της "How to Identify 'Servant Leaders' through the Interview Process", που δημοσιεύθηκε στο *Interview GPS*, 2020, <https://www.interviewgps.com/interview-questions/guides/servant-leadership/>.

⁴³⁵ B. Μασούλας, "Organisational Requirements Definition for Intellectual Capital Management", *International Journal of Technology Management*, Vol. 16, Nos 1/2/3, (Geneve, 1998), 126.

⁴³⁶ B. Μασούλας, *Η Διοίκηση & Ανάπτυξη Στη Νέα Οικονομία Με Τις Μεθόδους Six Sigma, ORDIC & Changeland Σε Επιχειρήσεις, Πανεπιστήμια & Πόλεις Γνώσεις*, Κλειδάριθμος, (Αθήνα, 2008), 91-98.

κατά 29% και ο συντελεστής αποχώρησης των εργαζομένων μειώθηκε στο χαμηλότερο επίπεδο (πριν σε κάποιες από τις 39 αυτές χώρες ήταν ο υψηλότερος μεταξύ όλων των πετρελαϊκών εταιριών).

Η πλέον **δύσκολη περίπτωση** που αντιμετώπισα ήταν το 2001 σε μία μεγάλη χώρα της Λατινικής Αμερικής, η οποία βρισκόταν σε **βαθιά οικονομική κρίση**. Όταν τους επισκέφθηκα, ενημέρωσα τους υπαλλήλους ότι **η εντολή που είχα από την κεντρική διοίκηση ήταν να κλείσω άμεσα την εταιρεία διώχνοντας όλους τους υπαλλήλους**, διότι η απόδοσή της ήταν απελπιστικά χαμηλή. Προκειμένου να τους βοηθήσω να μην χάσουν τη δουλειά τους, τους πρότεινα εναλλακτικά να εργαστούμε μαζί σκληρά σε έργα βελτίωσης για έξι μήνες (τόσο χρόνο μπορούσα να εξασφαλίσω), να προσπαθήσουμε μαζί να βελτιώσουμε τους οικονομικούς δείκτες, και έτσι να πείσουμε την κεντρική διοίκηση να μην κλείσει την εταιρεία. Μεταξύ άλλων, τους πρότεινα να «πατήσουμε όλοι μαζί τον εγωισμό μας, και να ζητήσω από ικανά στελέχη σε άλλες χώρες να βοηθήσουν στην προσπάθειά μας». Δέχθηκαν, και όλοι μαζί, με σκληρή ομαδική δουλειά (δια ζώσης ή/και διαδικτυακά), καταφέραμε αυτό που φαινόταν ακατόρθωτο εν μέσω βαθιάς οικονομικής κρίσης που μάστιζε την χώρα, βελτιώσαμε τους δείκτες, η κεντρική διοίκηση αναιρέσε την απόφαση, και φυσικά το γιορτάσαμε δεόντως!

Αντίστοιχο **παράδειγμα** σε μικρότερη κλίμακα είναι και αυτό από την εποχή μου στην **Microsoft Ελλάς**. Όταν επέστρεψα για προσωπικούς λόγους μετά από σχεδόν μιάμιση δεκαετία στην Ελλάδα και εντάχθηκα στη διευθυντική ομάδα της αμερικανικής εταιρείας, οι αρμοδιότητές μου περιλάμβαναν την βελτίωση των επιχειρηματικών διαδικασιών και της εμπειρίας πελατών και συνεργατών της Microsoft. Την περίοδο που ανέλαβα τα καθήκοντά μου οι δείκτες αξιολόγησης από πελάτες και συνεργάτες για την εξυπηρέτηση και τεχνική υποστήριξη που ελάμβαναν από την Microsoft Ελλάς ήταν οι χειρότεροι από όλες της χώρες όπου δραστηριοποιείτο η Microsoft. Ως διευθυντής, έμαθα ότι μία από τις προσδοκίες της νέας δουλειάς μου ήταν να επισκεφτώ τα κεντρικά γραφεία των συνεργατών της στην Ελλάδα και να ασκήσω πίεση στις ηγετικές ομάδες και υπαλλήλους τους να μειώσουν το κόστος και να βελτιώσουν τους δείκτες ικανοποίησης πελατών.

Και σε αυτή την περίπτωση άλλαξα τη φύση αυτών των επισκέψεων. Αντί να παρουσιάζομαι σαν ελεγκτικός διευθυντής, άρχισα να εμφανίζομαι στα γραφεία κάθε προϊσταμένου τμήματος στην Microsoft, και κάθε συνεργάτη χωρίς προηγούμενη ανακοίνωση, ξεκινώντας την επίσκεψή μου κερνώντας καφέ. Στη συνέχεια, συγκαλούσα **άτυπες συναντήσεις και ρωτούσα πώς θα μπορούσα να βοηθήσω** τους υπαλλήλους να βελτιώσουν την εξυπηρέτηση και τεχνική υποστήριξη που παρείχε η Microsoft Ελλάς, και την εμπειρία των πελατών και των συνεργατών της. Οι υπάλληλοι ήταν έκπληκτοι. Αλλά η προσέγγισή μου τους χαλάρωσε και ενθάρρυνε να συμμετάσχουν σε ομαδικά έργα βελτίωσης και ανάπτυξης με τη μεθοδολογία Lean Six Sigma (στην οποία τους εκπαίδευα).

Κατά τη διάρκεια των πρώτων έξι μηνών, επισκέφθηκα τα γραφεία της Microsoft σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, καθώς και τα γραφεία των Πιστοποιημένων Συνεργατών της σε όλη την Ελλάδα. Η προθυμία μου να βοηθήσω έπεισε τους πεπειραμένους υπαλλήλους και συνεργάτες, ακόμα και εκείνους που ήταν αρχικά σκεπτικοί. Μου **εξέθεσαν πολλά σημεία επαφής** με τους πελάτες και συνεργάτες τα οποία **δημιουργούσαν αρνητική εμπειρία** στους πελάτες, και που θα μπορούσα να βοηθήσω στην επίλυση. Για παράδειγμα, παροχή εκπαίδευσης για τα νέα προγράμματα της Microsoft, τον οργανωμένο συντονισμό ενεργειών μεταξύ της διεύθυνσης Marketing και του τμήματος εξυπηρέτησης πελατών, την βελτίωση της επικοινωνίας μεταξύ πελατών και συνεργατών με το τηλεφωνικό κέντρο εξυπηρέτησης και υποστήριξης της Microsoft. Άλλες **καινοτόμες ιδέες** τους ήταν πιο σύνθετες και είχαν να κάνουν με την συνολική αναβάθμιση των υποδομών (διαδικασίες και τεχνολογικά εργαλεία) του κέντρου εξυπηρέτησης και τεχνικής υποστήριξης της εταιρίας, καθώς και την βελτίωση των υπηρεσιών υποστήριξης των μεγάλων πελατών ιδιωτικού και δημόσιου τομέα. Χρησιμοποίησα την μεθοδολογία Lean Six Sigma, **εκπαίδευσα τα στελέχη**, και **υλοποιήσαμε, συλλογικά**, έργα βελτίωσης με τη μεθοδολογία. Φρόντισα ειδικά να εξασφαλίσω **ασφαλή και ενεργή συμμετοχή όλων**. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, αφενός μεν, μέσα σε 1,5 χρόνο, **σημαντικές αλλαγές** από αυτά τα έργα, αφετέρου δε εφαρμογή τους από όλους **χωρίς αντίδραση στην αλλαγή**, πράγμα πρωτόγνωρο. Παράλληλα, ο τζίρος της εταιρείας υπερδιπλασιάστηκε: οι πωλητές, από εκεί που παρέμεναν εντός της εταιρίας, προσπαθώντας ανεπιτυχώς να εξυπηρετήσουν τηλεφωνικά τους πελάτες τους, εμπιστεύτηκαν τη νέα καταρτισμένη ομάδα τηλεφωνικής εξυπηρέτησης, βγήκαν από τα γραφεία τους, άρχισαν να επισκέπτονται πελάτες και να πουλάνε! Επιπλέον, οι δείκτες ικανοποίησης πελατών και συνεργατών για την τηλεφωνική εξυπηρέτηση και τεχνική υποστήριξη έφτασαν στο υψηλότερο σημείο. Στην περίοδο της ταπεινής ηγεσίας μου η Microsoft Ελλάς βραβεύτηκε και οι καινοτομίες που εισήγαγε υιοθετήθηκαν από όλες τις εταιρίες του ομίλου. Πολλές από τις ιδέες αυτές δεν θα μπορούσα ποτέ τις φανταστώ. Επιπλέον, την ίδια χρονιά η Microsoft Ελλάς ψηφίστηκε από τους υπαλλήλους της ως «η καλύτερη Ελληνική εταιρεία για να εργάζομαι».

Άξιο αναφοράς εδώ είναι, ότι **οι πρωτοβουλίες που τότε πήρα ως ηγέτης** σε κάθε μία από τις παραπάνω εταιρείες, **ήταν εκτός των «παραδοσιακών» αρχών και δεξιοτήτων ηγεσίας και διοίκησης των εταιριών** και επιχειρηματικών τομέων όπου εργαζόμουν την περίοδο 1992 – 2007. Η εταιρική ηγετική κουλτούρα ήταν κυρίως προσανατολισμένη στα οικονομικά αποτελέσματα. Είχε χαρακτηριστικά παρόμοια με αυτά που περιγράψαμε στα κεφ. 3 και 6. Είχα ζήσει επί πολλά έτη αυτή την

κουλτούρα τόσο σε ακαδημαϊκά περιβάλλοντα (από καθηγητές μου κατά την διάρκεια των σπουδών μου) όσο και σε εργασιακά περιβάλλοντα (από τους προϊσταμένους μου). Επηρεασμένος από αυτές τις **αρνητικές εμπειρίες** καθώς και από τη μουσική των Pink Floyd (βλ. παράρτημα Π.7) είχα αποφασίσει **να μην επαναλάβω αυτά που είχα ζήσει**, ούτε ως καθηγητής στα μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών όπου δίδασκα σε διάφορα πανεπιστήμια σε εξωτερικό και Ελλάδα, ούτε στις θέσεις ευθύνης που μου είχαν ανατεθεί στις συγκεκριμένες Εταιρείες. Με **προσωπική επιλογή και ρίσκο**, αποφάσισα να υιοθετήσω και εφαρμόσω Αρχές και Δεξιότητες Ηγεσίας, τις οποίες τότε δεν γνώριζα, αλλά σήμερα πλέον γνωρίζω ότι περιγράφονται στην Καινή Διαθήκη. **Πίστεια τόσο σε αυτές**, ώστε στην διδακτορική διατριβή μου⁴³⁷, ασχολήθηκα επί τέσσερα έτη, και απέδειξα την αξία τους **πρακτικά** (μέσα από πολλές μελέτες περίπτωσης εφαρμογής σε εταιρείες τις οποίες υλοποίησα εγώ ή/και οι φοιτητές και συνεργάτες μου επί σειρά ετών), και τις οποίες αργότερα αποτύπωσα στο βιβλίο μου⁴³⁸, και τις διδάσκω σε σεμινάρια ηγεσίας, σε εταιρείες και πανεπιστήμια διεθνώς. Αντιμετώπισα **δυσκολίες και αντιδράσεις** (ενίοτε σφοδρές) από τα εκάστοτε συστήματα εξουσίας. Τα αποτελέσματα επιβράβευσαν τις επιλογές που έκανα. Αισθάνομαι ευτυχής που η παρούσα μελέτη επιβεβαιώνει τις επιλογές μου και αυτά τα αποτελέσματα.

Ως παράδειγμα της βαρύτητας επιλογών σαν τη δική μου σε επίπεδο δυναμικής αλλαγής προτύπου ηγεσίας, θα αναφέρω κατ' αρχήν στην προσωπική μου απόφαση να εργαστώ για τον όμιλο **Shell**, αντί της **Coca Cola** και της **Παγκόσμιας Τράπεζας** (βλ. επόμενη ενότητα). Επιπλέον, η Shell αποτελεί και παράδειγμα προς μίμηση σε επίπεδο αλλαγής προτύπου ηγεσίας πολυεθνικής εταιρείας.

Στη Shell, από το 1998 είχαν αναδιαμορφωθεί οι αξίες και το όραμα του ομίλου, δίνοντας έμφαση, πέραν των οικονομικών αποτελεσμάτων, στην **επίτευξη θετικού αποτυπώματος στο περιβάλλον** και την **κοινωνία**. Για την υλοποίηση του νέου οράματος, ξεκινήσαμε, από όσο γνωρίζω για πρώτη φορά σε πολυεθνική, την σταδιακή εφαρμογή του μοντέλου αξιολόγησης **triple bottom line**: οι ηγέτες και διοικητές σε όλα τα οργανωτικά επίπεδα στοχοθετούμασταν σε τρεις παραμέτρους με μετρήσιμους δείκτες απόδοσης **οικονομικούς, περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς**. Δεν λαμβάναμε το bonus μας αν επιτυγχάναμε μόνον στους οικονομικούς στόχους, οφείλαμε να φέρουμε αποτελέσματα και στους τρεις δείκτες. Σταδιακά οι επιχειρηματικές αποφάσεις άλλαξαν, και η απόδοσή μας υλοποίησε το νέο όραμα του ομίλου. Η κουλτούρα ηγεσίας και εξουσίας του ομίλου και όλων μας άλλαξε. Πριν την αλλαγή, ομοιάζε με αυτήν της παραβολής των «κακών γεωργών του αμπελώνα» και της περικοπής της «πόλης πόρνης» της Αποκάλυψης του Ιωάννη. Μετά την αλλαγή, ο όμιλος, και όλοι μας, ηγέτες και μη, αποκτήσαμε **νέο, ισχυρό και κοινό ηθικό υπόβαθρο** (κοινωνία και περιβάλλον), σαν αυτό στο οποίο αναφέρεται ο Ιωάννης στην παραβολή της Αληθινής Αμπέλου. Επιπλέον, εφαρμόσαμε τις Αρχές και Δεξιότητες Ηγεσίας των παραβολών του Αμπελώνα του Ειρηναίου, και του Ερμά. Οι ηγέτες του ομίλου, με τη χρήση μεθοδολογιών όπως η Lean Six Sigma, αφουγκράστηκαν την κοινωνία, αναγνώρισαν τα λάθη τους, και αποφασιστικά άλλαξαν, προσανατολίστηκαν στην ικανοποίηση του «πελάτη», και στο σεβασμό του πολίτη, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος, υλοποίησαν νέες καινοτόμες επιχειρήσεις του ομίλου στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, και επηρέασαν τις εταιρείες σε όλο τον ενεργειακό τομέα, οι οποίες σταδιακά ακολούθησαν παρόμοιο δρόμο.

8.6. Ο Ηγέτης του Αμπελώνα είναι ολοκληρωμένος

Μέσα από τον **διδασκτικό παραβολικό λόγο** (story telling) στους **Αμπελώνες της Βίβλου** παρατηρούμε τα **εξελικτικά στάδια της εκπαίδευσης Ηγετών**.

Όπως δείχθηκε στον Πίνακα 5 στο τέλος του κεφ. 6, η διδασκαλία αυτή, αρχικά, ξεκινάει παρουσιάζοντας το **αρνητικό πρότυπο Ηγετών Διαχειριστών** που τιμωρείται είτε διότι δεν έκανε καλά τη δουλειά που του ανατέθηκε (**Παραβολή «Κακών Γεωργών Αμπελώνα»** στους Ησαΐα και Μάρκο), είτε απομακρύνθηκε από το Χριστό και προσπάθησε να ανεξαρτητοποιηθεί (**Παραβολή «Αληθινής Αμπέλου»** στον Ιωάννη).

Αυτό το πρότυπο ο Ερμάς φαίνεται να το θεωρεί δεδομένο και γνωστό από τους ακροατές του. Επιπλέον, ο Ερμάς, γνωρίζει τις ηγετικές δεξιότητες προς μίμηση του Επισκόπου (υπευθύνου για το όραμα και την ασφάλεια), Ποιμένα (υπευθύνου για την καλλιέργεια και ανάπτυξη), και του Υπηρέτη-Διακόνου (υπευθύνου για την εξυπηρέτηση), τα οποία περιγράφει ο Απ. Παύλος στις ποιμαντικές επιστολές του. Υιοθετεί την **τεχνική της αφήγησης ιστορίας** (story telling), και προσαρμόζει την Παραβολή του Αμπελώνα ώστε να περιγράψει με «θετικό πρόσημο» τον καθρέπτη του ιδανικού **Ηγέτη – Ιδιοκτήτη του Αγρού και του Αμπελώνα**, και του ιδανικού **Ηγέτη - Επιστάτη του Αμπελώνα**, και να καταδείξει πως σε αυτούς υλοποιούνται οι Αρχές και Δεξιότητες Ηγεσίας της Ευαγγελικής Παράδοσης.

⁴³⁷ Β. Μασούλας, "Development of the Theory and Method to Manage Organization's Intellectual Capital" (PhD, Loughborough, United Kingdom, Loughborough University, 1998).

⁴³⁸ Β. Μασούλας, *Η Διοίκηση & Ανάπτυξη Στη Νέα Οικονομία Με Τις Μεθόδους Six Sigma, ORDIC & Changeland Σε Επιχειρήσεις, Πανεπιστήμια & Πόλεις Γνώσεις*, Κλειδάριθμος, (Αθήνα, 2008), 125–226.

Στον Ερμά συναντάμε ένα εξαιρετικά «ολοκληρωμένο» πρότυπο **Ιδιοκτήτη-Ηγέτη του Αγρού - Εταιρείας**, ο οποίος σε ένα τμήμα του δημιουργεί έναν Αμπελώνα (σήμερα θα μπορούσε να είναι ένα κέντρο καινοτομίας, ένα hub επιχειρηματικότητας, μια νέα επιχείρηση = start-up). Παρατηρούμε δηλαδή ότι ο Ηγέτης που περιγράφει ο Ερμάς έχει πλουραλισμό, καινοτόμο και ομαδικό πνεύμα (δημιουργεί ομάδα με «κάθε καρυδιάς καρύδι»), σέβεται και αναζητά την διαφορετικότητα και τον πλούτο ιδεών και γνώσεων που αυτή προσφέρει, λειτουργεί ως «επίσκοπος» επιλέγοντας σωστά (όπως αποδείχθηκε) αρχιεπιστάτη και επιφορτίζοντάς τον με το σημαντικό έργο της ασφάλειας του Αμπελώνα και όσων βρίσκονται εντός του. Επιπλέον βλέπουμε τον Ηγέτη να **υπόσχεται**, αντί «χρυσών πακέτων αμοιβών», την **απελευθέρωση** από τα δεσμά της δουλείας, να **επιβραβεύει** την επιπλέον προστιθέμενη αξία **με συγκληρονομία**, να **προσφέρει συμμετοχή** στα εδέσματα του γεύματός του, να **χαίρεται** όταν βλέπει τον επιστάτη - προϊστάμενο να μοιράζεται την ανταμοιβή του με τους υφισταμένους του, και μέσω της **στοχευμένης επικοινωνίας και καθοδήγησης** να πείθει το γιο του και τους συμβούλους του να αποδεχθούν τις απόψεις του περί συγκληρονομίας και να **μην αντιδρούν στην αλλαγή**.

Πιστεύω ότι είναι **εξαιρετικά επίκαιρα** τα παραπάνω μηνύματα. Οι εταιρείες γενικά έχουν μια τάση να προσελκύουν τα στελέχη που χρειάζονται προσφέροντάς τους «**πακέτα αμοιβών**». Αυτά ανάλογα με την εταιρεία, τις απαιτήσεις του ρόλου και τον άνθρωπο στον οποίο απευθύνονται μπορεί να περιλαμβάνουν από σημαντικό μισθό, αυτοκίνητο, κινητό τηλέφωνο και ποσοστά επί των οικονομικών αποτελεσμάτων, έως «γωνιακό» γραφείο, κάλυψη εξόδων διαβίωσης, διδάκτρων παιδιών σε ιδιωτικά σχολεία, εξόδων οικογενειακής μετακόμισης σε άλλη χώρα, ανεύρεσης εργασία για τον/την σύντροφο, παροχής μεταπτυχιακών σπουδών και ακριβών μετεκπαιδεύσεων, διακοπές και πολλές άλλες δελεαστικές παροχές.

Κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής μου καριέρας έχω βρεθεί κατ' επανάληψη μπροστά σε τέτοιες επιλογές. Θυμάμαι για παράδειγμα το 1998, που είχα την τιμή να λάβω ταυτόχρονα **τρεις εξαιρετικά πλουσιοπάροχες προτάσεις** για να αναλάβω ηγετικό ρόλο από την Παγκόσμια Τράπεζα στην Ουάσιγκτον, την Coca Cola στην Ατλάντα, και την Shell αρχικά στο Χιούστον και εν συνεχεία σε Χάγη και Λονδίνο. Είχα συνεργαστεί ως εξωτερικός σύμβουλος με τις δύο πρώτες Εταιρείες, και γνώριζα την κουλτούρα, τις αρχές και τους στόχους τους. Παρότι ήταν καλύτερες οι προτάσεις τους και παρά την ισχυρή πίεση που μου άσκησαν βελτιώνοντάς τις, δεν τις αποδέχθηκα. **Δεν ταίριαζαν οι αρχές μας και δεν συμφωνούσα με τους στόχους τους.**

Αν κάποιος αποδεχθεί απερίσκεπτα ένα τέτοιο «πακέτο», έστω και για ορισμένο χρονικό διάστημα, ειδικά όταν είναι πολύ καλό, υπάρχει πιθανότητα να καταλήξει να **ενεργεί ακόμα και με τρόπο αντίθετο με τις αρχές του**, προκειμένου, αφενός μεν να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα της εταιρείας, αφετέρου δε να **διατηρήσει αυτά τα «προνόμια» για τον ίδιο και την οικογένειά του**. Συγκεκριμένα, **όταν μας γίνει συνήθεια η πρόσβαση σε ακριβές υπηρεσίες και υλικά αγαθά** (είτε μόνοι μας είτε και με σύντροφο και παιδιά), **αυτές δρουν ανασταλτικά** σε οποιαδήποτε σκέψη ενάντια στην υλοποίηση ακόμα και απάνθρωπων ή καταστροφικών σχεδίων και ενεργειών για την επίτευξη εταιρικών και προσωπικών οικονομικών στόχων. Όπως για παράδειγμα, αυτές των στελεχών που οδήγησαν το 2008 στην κατάρρευση της εταιρείας Lehman Brothers, καταστρέφοντας οικονομικά χιλιάδες ανθρώπων και οικογενειών ανά τον κόσμο. Επιπλέον, **δημιουργούν σημαντικό στρες**, τόσο στη σκέψη απώλειάς τους («*τι θα κάνουμε αν σε διώξουν και μείνουμε χωρίς χρήματα;*»), κυρίως επειδή οι Εταιρείες δείχνουν **ένα δρόμο εξέλιξης**, τον «up or out» με βάση την απόδοση. Μπορείς δηλαδή να «εξελιχθείς» είτε προς τα πάνω στην ιεραρχία (όπου μάλιστα μειώνονται οι θέσεις και αυξάνει ο ανταγωνισμός), είτε να βρεθείς εκτός εταιρείας. Οι παροχές αυτές όμως έχουν και ημερομηνία λήξης. Οι Εταιρείες φυσικά διατηρούν τα στελέχη και χρησιμοποιούν τις ικανότητες και ενέργειά μας, όσο μας χρειάζονται, και όσο αντέξουμε και εμείς σε αυτούς τους συχνά απάνθρωπους ρυθμούς δουλειάς, ταξιδιών, απομόνωσης από κάθε έννοια κοινωνικής δραστηριότητας εκτός της εταιρείας. Κάποια στιγμή όμως, είτε εμείς αποχωρούμε οικειοθελώς διότι δεν αντέχουμε άλλο, είτε η εταιρεία «*διευκολύνει*» την αποχώρησή μας αντικαθιστώντας μας με άλλους. Συχνά δεν αναγνωρίζουν ότι μπορεί να έχουμε υπερβάλει ζήλου, ή/και να έχουμε προσθέσει τεράστια αξία στην εταιρεία και στους συναδέλφους. Στην καλύτερη περίπτωση κάποιων στελεχών, μοιράζονται κάποιες μετοχές αλλά στην πλειοψηφία αυτό δεν ανταποκρίνεται στο πραγματικό όφελος το οποίο τα ηγετικά στελέχη έχουν προσφέρει, ούτε μοιράζεται αναλογικά και με τα υπόλοιπα στελέχη.

Πόσο μάλλον θεωρείται εξαιρετικά σπάνιο έως και απίθανο το να γίνει οποιοδήποτε στέλεχος «συγκληρονόμος» μιας οικογενειακής εταιρείας μαζί με τα μέλη της οικογένειας (εκτός και παντρευτεί μέλος της οικογένειας, χωρίς όμως να είναι σίγουρο ότι θα συμπεριληφθεί στους συγκληρονόμους!). Αυτό σπάνια περνάει από το μυαλό των ιδιοκτητών, και ακόμα πιο δύσκολα μπορεί να γίνει αποδεκτό από τα παιδιά και τους συμβούλους τους. Ο Ερμάς, στην παραβολή του Αμπελώνα ανατρέπει αυτή τη λογική και προτείνει την συγκληρονομία, εκεί όπου αξίζει, την οποία τελικά αποδέχεται και ο κληρονόμος.

Επανερχόμενος στις τρεις Εταιρείες που προανέφερα, σε καμία εξ αυτών δεν ετίθετο θέμα «συγκληρονομίας». Δεδομένης λοιπόν της δυσαρμονίας – ασυμβατότητας σε επίπεδο αρχών μου με αυτές των δύο εταιριών, ήταν σίγουρο ότι ως ηγέτης δεν θα ήμουν ευτυχισμένος να προσπαθώ να συμβάλλω στην επιτυχία των στόχων της Coca Cola και της Παγκόσμιας Τράπεζας, Συνεπώς, σταδιακά θα αποστασιοποιούμουν, και θα αισθανόμουν εγκλωβισμένος μέσα στα «χρυσά κλουβιά» που μου πρόσφεραν, με αποτέλεσμα, κάποια στιγμή, το «σύστημά τους» να με απέκοπτε και να με πήγαινε για κάψιμο ως κλήμα που αποσυνδέθηκε από

την Άμπελο. Αντίθετα, Παρά την επιμονή των δύο εταιριών, επέλεξα να αποδεχθώ την (χαμηλότερη αλλά καθόλου ευκαταφρόνητη) πρόταση της Shell αφού οι στόχοι και οι αξίες της Shell ήταν απόλυτα συμβατές με τις δικές μου. Η επιλογή μου αποδείχθηκε σωστή. Ενάμιση χρόνο αργότερα, όντας στη Χάγη, τέσσερεις από αυτούς που θα είχα υφισταμένους στην Ατλάντα επικοινωνήσαν μαζί μου ψάχνοντας για δουλειά. Στον νέο πρόεδρο της εταιρείας δεν άρεσαν τα πολυπληθή «κεντρικά γραφεία» και προχώρησε σε απόλυση 3000 ανθρώπων με ειδοποίηση μιας εβδομάδας. Θα μπορούσα να είμαι ένας από αυτούς και να ψάχνω να δω τι θα κάνω για τη σύζυγο και τα παιδιά μου. Αντιθέτως, στη Shell, επί έξι χρόνια, μου δόθηκε η ευκαιρία να εκπαιδευτώ, να εργαστώ σε περιβάλλον άσπογα οργανωμένης τήλε-εργασίας, να ζήσω ανθρώπινα, να γνωρίσω κουλτούρες και να ηγηθώ χιλιάδων εξαιρετών και διαφορετικών ανθρώπων σε Αμπελώνες 120 χωρών, και μαζί τους να συμβάλλω δημιουργικά και καινοτόμα στην μετατροπή του ομίλου Shell σε εξωστρεφή, πελατοκεντρικό και περιβαλλοντοκεντρικό, πράγμα που εν συνεχεία επηρέασε όλες τις Εταιρείες του ενεργειακού κλάδου παγκοσμίως.

8.7. Παράλληλότητες μεταξύ της Εποχής του Κυρίου Ιησού Χριστού και της σύγχρονης «Εποχής της Γνώσης»

Επανερχόμενοι τώρα, στο εισαγωγικό **ερώτημα της παρούσας μελέτης, «αν σήμερα είναι επίκαιρα τα μηνύματα της Καινής Διαθήκης σε ό, τι αφορά την Ηγεσία και την Εξουσία»**, θεωρώ ότι εκ των παραπάνω αναλυθέντων προκύπτει ότι υπάρχουν σημαντικές παραλληλότητες μεταξύ της εποχής της πρώτης Παρουσίας του Κυρίου και την εποχή της Οικονομίας της Γνώσης την οποία διανύουμε. Ο Χριστιανισμός ανέτειλε όταν για **πρώτη φορά καθιερώθηκε ο θεσμός της Παγκοσμιοποίησης**, απευθύνθηκε μέσω κατεξοχήν του Απ. Παύλου σε **περιβάλλοντα αστικά**, τα οποία όμως βασιζόνταν στην γεωργική παραγωγή της υπαίθρου, και **δεν αποτελούσε την κυρίαρχη θρησκεία**, αφού **τα μέλη της δεν γεννιόντουσαν αλλά γίνονταν Χριστιανοί**, μέσω της «μεταστροφής» και ζούσαν μάλλον στο περιθώριο των τοπικών κοινωνιών, ιδίως όταν η Καισαρολατρία (δηλ. η λατρεία του Πλανητάρχη) επιβαλλόταν είτε από τη Ρώμη είτε από την τοπική ελίτ ως μέσον «σωτηρίας».

Ειδικότερα μέσω της πραγμάτευσης στο κεφ. 7 της **Αποκάλυψης του Ιωάννη επιβεβαιώθηκε ότι αυτό το βιβλίο δεν είναι ένας μαντικός οδηγός για τα μελλούμενα αλλά ένα αγωνιστικό κείμενο το οποίο οφείλουμε να «ενεργοποιήσουμε» στην λατρευτική ζωή της Εκκλησίας μας, αλλά και στη ζωή μας, ως οδηγό προς την κάθαρση της φύσης και της ιστορίας από το κακό**⁴³⁹. Ο Umberto Eco⁴⁴⁰ (παρότι λείπει από το σκεπτικό του η έννοια της μετάνοιας) σημειώνει ότι η Αποκάλυψη «...είναι το μόνιμο πρότυπο της αναμονής μιας καταστροφής. Είναι το μόνιμο πρότυπο μιας σύγκρουσης που διατρέχει ολόκληρη την ανθρώπινη Ιστορία. Το πρότυπο λειτουργεί απόλυτα όταν συμμετέχουν στο παιχνίδι τα ακόλουθα τρία στοιχεία: ένα πάθος για την άρνηση και το θάρρος που απαιτείται για να παραδεχθούμε ότι δεν είμαστε ικανοποιημένοι από το παρόν, η απόφαση να αλλάξουμε την Ιστορία, η τραγική συνείδηση ότι αυτή η αλλαγή θα συνεπάγεται οπωσδήποτε μια σύγκρουση που ποτέ δεν έπαψε οριστικά. Η διαφορά στη χρήση της Αποκάλυψης βρίσκεται στον τρόπο με τον οποίο συνδυάζονται αυτά τα τρία στοιχεία».

Οι αντιστοιχίες του συγκεκριμένου βιβλίου με το Σήμερα, οφείλουν να γίνονται με ιδιαίτερη προσοχή, καθώς η Αποκάλυψη είναι βιβλίο «προφητικό» και όχι μελλοντολογικό, και **αντιμετωπίζει την ύβρη της ρωμαϊκής εξουσίας ενός συγκεκριμένου αυτοκράτορα**, του **Δομιτιανού**, ο οποίος **επιθυμούσε να λατρεύεται ως Κύριος και Σωτήρας της Οικουμένης**⁴⁴¹.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, κάθε ηγέτης λειτουργεί, επηρεάζεται και επηρεάζει ανθρώπους μέσα σε ένα περιβάλλον το οποίο διέπεται από κέντρα εξουσίας συχνά ανήθικα, και αυτό είναι κάτι που θα συνεχίσει να υφίσταται. Θεωρώ λοιπόν ότι **πολλά έχουν να ωφεληθούν οι ηγέτες και από την μελέτη της Αποκάλυψης**, από την ανάλυση του τρόπου που παρουσιάζεται η κοσμική εξουσία (ως Πόλη Πόρνη) και **τα μέσα** που χρησιμοποιεί για να διαμορφώνει και διατηρεί ένα περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργούν οι εκάστοτε ηγέτες υπό το θέλημά της. Καλό είναι ο ηγέτης Αμπελουργός-Επίσκοπος-Ποιμένας-Διάκονος να έχει υπόψη του ότι συνήθως θα καλείται να ηγηθεί σε περιβάλλοντα με διαφορετικές αρχές, να επιδεικνύει υπομονή, πραότητα, επιμονή, μακροθυμία και αταλάντευτη θέληση, ώστε να αντιστέκεται με σθένος, αποφεύγοντας να στοχοποιείται ο ίδιος ή/και οι ακόλουθοί του, και έτσι να μπορούν να φέρνουν τα αποτελέσματα με ταπεινοφροσύνη, σύνεση, και παραδειγματισμό άλλων.

Όντως τους πρώτους αιώνες της εμφάνισης του Χριστιανισμού στη Μεσόγειο, στην Πόρνη Ρώμη (=Αιώνια Πόλη), οι ηγέτες χρησιμοποιούσαν την **οικονομική, νομισματική, πολιτική και στρατιωτική δύναμη ως μέσα υποδούλωσης και προπαγάνδας** για την επίτευξη του ηγεμονικού στόχου τους. Οι υπήκοοι, μπορούσαν να λατρεύουν τον/τους Θεούς τους αρκεί επίσης να λάτρευαν ως Θεό τον Αυτοκράτορα και την θεότητα Ρώμη (βλ. κεφ. 7). Οι Χριστιανοί διώκονταν επειδή πίστευαν και λάτρευαν μόνο τον Χριστό, και αρνούσαν να λατρεύουν ως θεό και τον αυτοκράτορα. Παρόλα αυτά, ο Χριστιανισμός, με κύρια «**εργαλεία**» την Ευχαριστιακή Κοινότητα και τη διακονία του «άλλου» ανεξάρτητα φυλής, φύλου και στάτους κατάφερε να επικρατήσει, παρά την βίαιη (ενίοτε) αντίδραση του καθεστώτος, και επί 20 αιώνες να αλλάζει και να μεταμορφώνει τον κόσμο.

⁴³⁹ Τ. Κιλίφης, *Η Αποκάλυψη Του Ιωάννη (Κείμενο, Μετάφραση, Σχόλια)*, 1η (Αθήνα: Κιλίφης Τιμόθεος - Γιώργος Παπανικολάου Α.Β.Ε.Ε., 1998), passim.

⁴⁴⁰ Η. Eco, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη (Beato Di Liebania - Testo Di Umberto Eco)*, β' (Εκδοτικός Οργανισμός Θεσσαλονίκης, 1991), passim.

⁴⁴¹ Σε άλλες περιπτώσεις βιβλία της Καινής Διαθήκης παροτρύνουν τους αναγνώστες τους σε υπακοή στις εξουσίες καθώς προέρχονται από τον Θεό (Ρωμ. 13, 1).

Ο ηγέτης σήμερα, όπως και ο Ιδιοκτήτης του Αμπελώνα, εν μέσω, παραδείγματος χάριν, «μνημονίων», **Capital Controls**, **Πανδημίας Covid19**, και θεωριών συνωμοσίας, χρειάζεται διαρκώς να προσπαθεί να βρίσκει τρόπο να οδηγήσει την εταιρεία και τους υπαλλήλους της μέσα από απρόσμενες και φαινομενικά ανυπέρβλητες συνθήκες «**επιχειρηματικής, οικονομικής, ηθικής και κοινωνικής ερήμου**». Για να το επιτύχει και σήμερα ο ηγέτης οφείλει και αξίζει να:

- α. φροντίζει για την ενότητα και την ασφάλεια (σωματική, ψυχική, διαδικτυακή, οικονομική) των εργαζομένων του, **ως Ιδιοκτήτης του Αμπελώνα και Επίσκοπος**, με τη δημιουργία του κατάλληλου «φράκτη του αμπελώνα»
- β. καλλιεργεί και εκπαιδεύει, ως **Καλός Αμπελουργός και Ποιμένας** τους, ώστε να γίνουν πιο λιτοί, συνεργάσιμοι, παραγωγικοί, αποτελεσματικοί και δεκτικοί στις αλλαγές με την παρότρυνση και των **Αγγελιοφόρων και του Υιού του Ιδιοκτήτη του Αμπελώνα**
- γ. παροτρύνει, βοηθά και εξυπηρετεί ως **Διάκονός** τους, στο να μαθαίνουν και εφαρμόζουν νέες τεχνολογίες και μεθοδολογίες (όπως η Lean Six Sigma), που θα τους βοηθήσουν **να βρουν το δρόμο διέλευσης από την «επιχειρηματική έρημο»**, όπως έχει γίνει και με πολλές άλλες Εταιρείες και οργανισμούς που αυτό έκαναν.

8.8. Ποιος ο ρόλος της Θεολογίας στην Ηγεσία σήμερα;

Στις μέρες μας παρατηρείται το φαινόμενο, όλο και περισσότερα καταξιωμένα στελέχη επιχειρήσεων να σπουδάζουν θεολογική, Γνωρίζω ανώτατους λειτουργούς μεγάλων επιχειρήσεων στον τομέα της παραγωγής και των υπηρεσιών, επιστήμονες διαφορετικών κλάδων, δικαστικούς, γιατρούς, μηχανικούς, κ.α., οι οποίοι, όπως και εγώ, αφιερώνουμε χρόνο και κόπο στην μελέτη και ανάλυση της Αγίας Γραφής και αναζήτησης τρόπων εφαρμογής της στην εργασία μας και στην καθημερινότητά μας. Επιπλέον, όσοι δεν έχουν την δυνατότητα να εγγραφούν σε κάποια θεολογική σχολή, αναζητούν αντίστοιχη βοήθεια σε επίπεδο προπονητικής καθοδήγησης. Προσωπικά γνωρίζω αξιολογότερους συμβούλους επιχειρήσεων οι οποίοι φροντίζουν ώστε οι υπηρεσίες τους να φιλτράρονται μέσα από την Αγία Γραφή, και την καθοδήγηση Πνευματικού οδηγού. Αυτή η ανάγκη δεν αφορά μόνον τους Ορθόδοξους χριστιανούς, αλλά και αυτούς των άλλων δογμάτων και θρησκειών.

Πριν από αρκετά χρόνια, όταν έχοντας ολοκληρώσει την διδακτορική μου διατριβή, εργαζόμουν στο **MIT του ισπανόφωνου κόσμου**. Εκπρόσωποι του μεγαλύτερου Συνδέσμου Χριστιανών Λατίνων Επιχειρηματιών και Βιομηχάνων, με χιλιάδες και ισχυρότατα μέλη, προσκείμενα στην καθολική εκκλησία, ζήτησαν από τον τότε πρότανη του πανεπιστημίου, βοήθεια στο να μπορέσουν να βρουν τρόπο να εφαρμόσουν στις εταιρίες τους αυτά που άκουγαν τις Κυριακές στην εκκλησία. Ο πρότανης, για κάποιο λόγο που εκείνος γνώριζε, τους πρότεινε να μιλήσουν μαζί μου. Συζητήσαμε, και κατέληξαν σε ένα μηνιαίο πρόγραμμα δωδεκάμηνης διάρκειας, όπου μία φορά το μήνα, θα ομιλούσε στα μέλη τους για δύο ώρες αρχικά κάποιος καρδινάλιος, κάθε φορά και διαφορετικός, ειδικά απεσταλμένος από το Βατικανό, και στη συνέχεια, για άλλες δύο ώρες θα τους εκπαίδευα σε αυτά που είχα κάνει στην διδακτορική μου διατριβή, και εφάρμοζα ως καθηγητής στο πανεπιστήμιο, και στην εργασία μου ως σύμβουλος επιχειρήσεων. Η ανταπόκριση ήταν πολύ καλή, οι συμμετέχοντες πολλοί και αυξάνονταν εκθετικά. Μετά το δεύτερο σεμινάριο, μου ζητήθηκε να καλύψω και τις 4 ώρες, με πρακτικές μεθόδους, εργαλεία και παραδείγματα εφαρμογής των αξιών, αρχών και διδαγμάτων από την Καινή Διαθήκη στην ηγεσία και διοίκηση των επιχειρήσεων, στη διαχείριση ομάδων, στον εκδημοκρατισμό της λήψης αποφάσεων, στην διαχείριση της αλλαγής, μεταξύ πολλών άλλων. Αυτό που μου διευκρίνισαν ήταν ότι δεν τους βοηθούσε ο «ξύλινος» λόγος των καρδινάλιων, και προτιμούσαν την «επιχειρηματική πρακτική ορολογία» που χρησιμοποιούσα. Η σειρά σεμιναρίων συνεχίστηκε, και ολοκληρώθηκε μετά την αποχώρησή μου από το Πανεπιστήμιο και το Μεξικό, και την ενσωμάτωσή μου στη **Shell**.

Αντίστοιχα, όταν ήμουν στέλεχος στην **Microsoft**, πληροφορήθηκα με χαρά ότι στα κεντρικά γραφεία της εταιρίας στις ΗΠΑ, είχαν προσληφθεί στελέχη με πτυχία Θεολογίας. Αυτό επιβεβαίωσε πρόσφατα και ο καθηγητής μου στο ΕΚΠΑ κ. Α. Αντωνόπουλος, ο οποίος σπούδασε Θεολογία στις ΗΠΑ, και τα συγκεκριμένα στελέχη της Microsoft ήταν συμμαθητές του. Έκτοτε, έχω αντίστοιχα παραδείγματα και από άλλες πολυεθνικές επιχειρήσεις.

Παρατηρούμε δηλαδή, ότι **η ανάγκη για Θεολογία στην ηγεσία επιχειρήσεων υπάρχει, είναι πραγματική**. Την αισθανόμαστε ως ηγετικά στελέχη, και αφιερώνουμε χρόνο και πόρους για να την σπουδάσουμε. Την αισθάνονται και οι εταιρίες, για αυτό και προσλαμβάνουν πτυχιούχους Θεολογίας σε ηγετικές θέσεις. Μας βοηθά να αξιοποιήσουμε το διαχρονικό «εγχειρίδιο» της Ζωής, την Καινή Διαθήκη, για να βελτιώσουμε τη ζωή και την καθημερινότητά μας, τόσο σε προσωπικό όσο και σε επαγγελματικό επίπεδο. Τουλάχιστον έτσι αισθάνομαι εγώ, και αυτό ακούω και από άλλους.

Επανερχόμενοι τώρα στα **ερωτήματα** που ετέθησαν εισαγωγικά, για να απαντηθούν θα χρησιμοποιηθεί «**παραβολικός λόγος**» (το δημοφιλές «**story telling**»), τεχνική που χρησιμοποίησε συστηματικά τόσο ο Χριστός όσο και οι Ευαγγελιστές, και ο Απ. Παύλος. Έφεραν **παραδείγματα από την καθημερινότητα των ακροατών** τους (στον αγρό, στη θάλασσα ή στην πόλη αντίστοιχα), από δραστηριότητες που τους ήταν οικείες και έκαναν εύκολα κατανοητά τα μηνύματα. Δεδομένου ότι σήμερα δεν υπάρχει τόσο οικειότητα στους ανθρώπους με τις εργασίες στον αγρό και τη θάλασσα, φαίνεται ότι χρειάζεται **να προσαρμόσουμε δημιουργικά**, όπως ο Ερμάς, **τις παραβολές στην καθημερινότητα** προς όφελος δικό μας και των συνανθρώπων μας. Στην προκειμένη περίπτωση, θεωρούμε ότι **το κοινό στο οποίο απευθύνεται η παρούσα μελέτη είναι άνθρωποι των οργανισμών**

και επιχειρήσεων, από εκεί λοιπόν θα είναι και τα δυο τελευταία παραδείγματα αυτού του κεφαλαίου:

- Συζητώντας με πελάτη μου, **υψηλόβαθμο στέλεχος** ενός εκ των μεγαλύτερων επιχειρηματικών Ελληνικών ομίλων, με 130 και πλέον εταιρείες σε διάφορες χώρες, με επενδύσεις και δραστηριότητες στη βιομηχανία και το real estate, και που απασχολεί άνω των 8000 υπαλλήλων, μεταξύ άλλων, μου μετέφερε «αυτολεξεί» τις φράσεις που χρησιμοποίησε ο ιδιοκτήτης και πρόεδρος του ομίλου για την στοχοθέτηση («τι περιμένω από εσένα») του νέου γενικού διευθυντή μιας από τις μεγαλύτερες και πλέον γνωστές επιχειρήσεις του (εισηγμένη στο χρηματιστήριο, με τζίρο δισεκατομμυρίων, και κορυφαία θέση στην Ευρώπη και παγκοσμίως). **Είπε ο πρόεδρος και ιδιοκτήτης στο νέο γενικό διευθυντή:** «τα λεφτά μου τα βγάζω από το real estate, εσάς (εννοεί την συγκεκριμένη εταιρεία και τους υπαλλήλους της) δεν σας χρειάζομαι, εσείς μου δίνεται μόλις μερικές δεκάδες εκατομμύρια ετησίως, αποτελείτε πηγή πιθανού ρίσκου και πονοκεφάλων για εμένα και την οικογένειά μου. Αυτό που θέλω από εσάς είναι να μην σας ακούω, να μην κάνετε καθόλου θόρυβο, να μην ασχολούμαι μαζί σας, διαφορετικά θα σας κλείσω και θα πάτε όλοι σπίτι σας». Σε αυτά τα λόγια προσωπικά διακρίνω τον «Δυτικό θεό-ηγέτη», που χρησιμοποιεί το αυταρχικό μοντέλο «καρότου και μαστίγιου» για τα «καλά» και «άτακτα» στελέχη και υπαλλήλους του, τους οποίους δεν αγαπάει καθόλου, δεν θέλει «κοινωνία» μαζί τους, δεν λειτουργεί ούτε ως «**Πατέρας**» - «**Ιδιοκτήτης Αμπελώνα**» (αντιμετωπίζει όλους τους εργαζομένους του ως «δούλους» και αναγκαίο κακό, όχι ως «παιδιά» του που προσπαθεί να τα παραδειγματίσει με το θετικό παράδειγμά του), ούτε ως «**Αμπελουργός**» (δεν φροντίζει να τα κλαδέψει για να γίνουν πιο παραγωγικά), ούτε ως «**Επίσκοπος**» (δεν ενδιαφέρεται για την ασφάλειά τους και των οικογενειών τους), ούτε ως «**Ποιμένας**» (δεν ενδιαφέρεται για την καλλιέργεια και ανάπτυξη τους), ούτε ως «**Διάκονος**» (αντιθέτως, λέει ρητά ότι δεν τους έχει ανάγκη και ότι τους κάνει χάρη που διατηρεί την εταιρεία στην οποία σήμερα εργάζονται). Δυστυχώς αυτό το είδος «ηγεσίας», το οποίο βασίζεται στο «Δυτικό πρότυπο θεού-ηγέτη» ενός οργανισμού ή μιας επιχείρησης, το έχω συναντήσει σε εκατοντάδες εταιρείες όλων των μεγεθών και κλάδων και σε διαφορετικές χώρες. Πόσα δεν θα είχαν να ωφεληθούν από τα διδάγματα της Καινής Διαθήκης.
- Σε συνέντευξη **δημοφιλή ιερέα** σε γνωστή τηλεοπτική εκπομπή⁴⁴², του ζητήθηκε να σχολιάσει το γεγονός ότι υπάρχει εγκύκλιος της Εκκλησίας που απαγορεύει σε ανθρώπους που συζούν με σύμφωνο συμβίωσης να είναι κουμπάροι σε ορθόδοξους γάμους ή νονοί σε ορθόδοξες βαφτίσεις. Απάντησε ως εξής: «είχα τέτοιες περιπτώσεις, και όντως υπάρχει η εγκύκλιος. Αυτό που σκέφθηκα ήταν “ας αφιερώσω χρόνο και ας πάω μαζί τους χαμηλά, στη λεπτομέρεια, να συζητήσω τόσο με το ζευγάρι που θέλει να παντρευτεί, όσο και με το ζευγάρι που συζεί, και **ας αφήσουμε όλοι μας στην άκρη το ‘δεν γίνεται’, ας ψάξουμε μαζί το πώς ‘γίνεται’...** αυτό που τους είπα είναι: ‘παιδιά ελάτε να σας διαβάσω την ευχή του γάμου, είκοσι λεπτά διαρκεί, δεν χρειάζονται ούτε γιορτές, ούτε κόσμος, θα σας κεράσω μετά και μια ρακή, και θα είσαστε ευλογημένοι και σαν ανδρόγυνο αλλά και σαν κουμπάροι των φίλων σας, και θα κάνουμε και το γάμο των φίλων σας!’ Και αυτό έγινε!». Αυτή η στάση του Ορθόδοξου ιερέα, αφενός μου θύμισε την θέση του Πίτερ Οικονομίδη, κορυφαίου **ηγέτη** της στρατηγικής διαφήμισης και πρώην αντιπροέδρου της **Apple**, θέση την οποία έχει καταθέσει κατ’ επανάληψη δημόσια, ότι «**στην Ελλάδα πρέπει να σταματήσουμε να λέμε “Δεν γίνεται”, και να αρχίσουμε να λέμε “Ναι! Γίνεται!”**, και να ψάχνουμε μαζί τους τρόπους να γίνει!»⁴⁴³. Αφετέρου, στη στάση του ιερέα διακρίνω τον «Πατέρα-Αμπελουργό», που αγαπάει, αγκαλιάζει, «κλαδεύει», που θέλει «κοινωνία» και με τα τέσσερα πρόσωπα (υποψήφιους νύφη, γαμπρό, και ζευγάρι κουμπάρων), που λειτουργεί ως «Διάκονος» (ψάχνει και βρίσκει τον τρόπο να τους εξυπηρετήσει), ως «Επίσκοπος» (ενδιαφέρεται για την πνευματική και ψυχική ασφάλεια και υγεία τους), και ως «Ποιμένας» (εφόσον τους κερδίσει με την αγάπη του, θα έχει την ευκαιρία να τους καλλιεργήσει πνευματικά).

⁴⁴² Λ. Αρναούτογλου, “THE 2NIGHT SHOW - πάτερ Χρήστος Μήτσιος,” Youtube, *THE 2NIGHT SHOW* (Αθήνα: ANT1, 19/4/2019), <https://youtu.be/8e4XYyHogEU>.

⁴⁴³ “ΓΙΝΕΤΑΙ, Ο Πίτερ Οικονομίδης στους ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ,” *ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ* (Αθήνα: MEGA, 3/11/2012), <https://www.youtube.com/watch?v=yW-TGBP3aDU>.

Κεφάλαιο 9. Συμπεράσματα

Εισαγωγή

Στα προηγούμενα κεφάλαια, μελετήθηκε το Χριστιανικό πρότυπο ηγεσίας όπως αυτό αποτυπώνεται μέσα στην Ευαγγελική Παράδοση. Αναλύθηκε το «παράδειγμα» του ΑΜΠΕΛΩΝΑ στον Μάρκο και τον Ιωάννη και ο τρόπος με τον οποίο προσλήφθηκε και αξιοποιήθηκε δημιουργικά από τους Αποστολικούς Πατέρες Ερμά και Ειρηναίο. Διαπιστώσαμε ότι εμπεριέχει συγκεκριμένες **Αρχές Ηγεσίας** και τις απορρέουσες από αυτές **Δεξιότητες** οι οποίες μπορούν να εφαρμοστούν και βελτιώσουν τα καθημερινά καθήκοντα του εκάστοτε ηγέτη επιχείρησης.

Αρχικά πραγματοποιήθηκε ανασκόπηση των **σύγχρονων** και **αρχαίων** προτύπων ηγεσίας (κεφ. 1-2), και των **περιορισμών τους**. Στα κεφ. 3-5 αναδείξαμε Αρχές Ηγεσίας (προς μίμηση και προς αποφυγή) μελετώντας και αναλύοντας περικοπές από τα ευαγγέλια των Μάρκου και Ιωάννη, και από τους Αποστολικούς Πατέρες Ερμά και Ειρηναίο. Τις δε απορρέουσες Δεξιότητες Ηγεσίας αναζητήσαμε και εντοπίσαμε (στο κεφ. 6) σε επιστολές του Αποστόλου Παύλου. Επιπλέον, (στο κεφ. 7), μελετήθηκε η περικοπή που αφορά στο «Κρίμα της Πόρνης» από την Αποκάλυψη, από όπου προέκυψαν οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει ο ηγέτης σε περιβάλλον κοσμικής εξουσίας. Τέλος, στο κεφ. 8 παρουσιάστηκαν μελέτες περίπτωσης εφαρμογής των Αρχών και Δεξιοτήτων Ηγεσίας σε επιχειρήσεις, δίνοντας στον αναγνώστη ιδέες καθώς και τη **δυνατότητα να σκεφτεί και αναλογιστεί πρακτικούς τρόπους εφαρμογής** των Χριστιανικών προτύπων ηγεσίας στις σημερινές επιχειρήσεις.

Στο παρόν κεφάλαιο θα πραγματοποιηθεί σύντομη ανασκόπηση των προηγούμενων κεφαλαίων, και θα παρουσιαστούν τα συμπεράσματα της μελέτης. Θα **συγκρίνουμε**

- τα **χαρακτηριστικά του Ηγέτη Υψηρέτη**, τα οποία προτείνει η Επιστήμη προς εφαρμογή **στην σημερινή «Οικονομία της Γνώσης»**, με
- τις Αρχές και Δεξιότητες Ηγεσίας **από την Ευαγγελική Παράδοση** που αναδείξαμε στα προηγούμενα κεφάλαια.

Στην ενότητα 9.1 θα παρουσιαστούν, κατ' αρχήν, τα χαρακτηριστικά της ηγεσίας σε αυτή την οικονομία.

9.1. Ηγεσία στην σημερινή «Οικονομία της Γνώσης»

Η εξέλιξη των τηλεπικοινωνιών κυρίως προς το τέλος του 20^{ου} και αρχές του 21^{ου} αιώνα διευκόλυνε όχι μόνο την εξ' αποστάσεως πρόσβαση στην πληροφορία, αλλά και τη διασύνδεση μεταξύ των ανθρώπων και ομάδων. Αυτό με τη σειρά του οδήγησε⁴⁴⁴:

- στην **ανταλλαγή ιδεών, πληροφοριών και εμπειριών**, μεταξύ ανθρώπων που βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση μεταξύ τους,
- στην εξοικονόμηση και αρτιότερη **διαχείριση του χρόνου** μας,
- στη δυνατότητα να **μοιραζόμαστε τα συναισθήματα** και τις **ικανότητές μας** με ανθρώπους τους οποίους εμπιστευόμαστε, ακόμα και όταν βρίσκονται πολύ μακριά μας.

Αυτή η **ανταλλαγή ιδεών, εμπειριών, πληροφοριών, δεξιοτήτων, συναισθημάτων και χρόνου**, που διευκολύνθηκε από τις εξελίξεις στο χώρο των τηλεπικοινωνιών, σημειώνει και την **έλευση της εποχής «Οικονομίας της Γνώσης»**. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι:

- Οι **ιδέες** και η **εμπειρία** αποτελούν τη βάση για την δημιουργία νέας γνώσης (μέσα από την καινοτομία), και την ανάπτυξη δεξιοτήτων (μέσα από τη βιωματική μάθηση).
- Ο **χρόνος** αποτελεί τον πόρο εκείνο μέσα από τον οποίο προσδίδουμε αξία στις σχέσεις που οικοδομούμε.
- Τα **συναισθήματα** αποτελούν τη βάση των μηχανισμών υποκίνησης, μας παρακινούν ή μας αποθαρρύνουν στο να επενδύσουμε το χρόνο, τις ιδέες, τις ικανότητες, τις πληροφορίες, και την εμπειρία μας προς επίτευξη ανάπτυξης (οικονομικής, κοινωνικής, περιβαλλοντικής, εταιρικής ή προσωπικής, ή άλλης).
- Οι ιδέες, η εμπειρία, οι ικανότητες, η πληροφορία, ο χρόνος και τα συναισθήματα **δεν μπορούν να αγοραστούν, μπορούν μόνο να ξοδευθούν ή να επενδυθούν**, ενώ ο τρόπος (η ποιότητα και η ποσότητα), με τον οποίο αυτό θα γίνει, εξαρτάται αποκλειστικά από την **ανθρώπινη θέληση**.

Τα **οργανωτικά συστήματα στην «Οικονομία της Γνώσης»** τείνουν να είναι περισσότερο **ευέλικτα** και να βασίζονται σε **συνεργασίες** σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι⁴⁴⁵:

- α) οι νέες ιδέες μπορούν να δημιουργηθούν και να κοινοποιηθούν **από οποιονδήποτε** και αυτό μπορεί να γίνει ανεξαρτήτως ιεραρχικής θέσης, ηλικίας, εθνικότητας, φύλου, χρόνου ή/και χώρου στον οποίο βρισκόμαστε,
- β) αποφάσεις σχετικά με το πώς ξοδεύουμε ή επενδύουμε το χρόνο, τις ιδέες, πληροφορίες, ικανότητες, και εμπειρίες μας είναι **υποκειμενικές, ευμετάβλητες**, ενώ **βασίζονται** κυρίως στα **συναισθήματά** μας,

⁴⁴⁴ Β. Μασούλας, *Η Διοίκηση & Ανάπτυξη Στη Νέα Οικονομία Με Τις Μεθόδους Six Sigma, ORDIC & Changeland Σε Επιχειρήσεις, Πανεπιστήμια & Πόλεις Γνώσεις* (Αθήνα: Κλειδάριθμος, 2008), 37–52.

⁴⁴⁵ Β. Μασούλας, "Participative Development of Systems to Manage Intellectual Capital Management (Knowledge and Innovation) Based on Individual and Organizational Requirements Definition" (International Association for Management of Technology, Gothenburg, Sweden, 1997), 68.

γ) το να εκφράζουμε και να λαμβάνουμε υπόψη τα συναισθήματά μας γίνεται ολοένα πιο σημαντικό.

Ο ηγέτης στην «Οικονομία της Γνώσης» δεν μπορεί παρά να λάβει υπόψη του τα παραπάνω και να προσαρμοστεί ανάλογα.

9.1.1. Ο Ηγέτης στην σημερινή «Οικονομία της Γνώσης»

Ο Ηγέτης σήμερα οφείλει να αποδεχθεί ότι ο **κυρίαρχος πόρος ανταγωνιστικότητας στις σημερινές επιχειρήσεις είναι ο άνθρωπος** ως ατελείωτη πηγή ιδεών, εκ των οποίων διασφαλίζεται η βιωσιμότητα και ανάπτυξη της επιχείρησης. **Στόχος του ηγέτη** σήμερα είναι η **δημιουργία κατάλληλων οργανωτικών δομών και διαδικασιών**, οι οποίες θα **προάγουν την βιοματική συμ-μετοχή, την ομαδική συν-εργασία**, και θα αναπτύσσουν **τα συν-αισθήματα εκείνα**, ώστε τα μέλη των ομάδων **να θέλουν να συμβάλουν** στη δημιουργία και αξιοποίηση ιδεών προς το συμφέρον όλων. Η τεχνολογία βοηθά σε αυτό όταν είναι προσανατολισμένη στο να χρησιμοποιεί την υπάρχουσα γνώση, προκειμένου να προάγει τη συνεχή μάθηση και καινοτομία.

Ο σκοπός μιας επιχείρησης μπορεί να είναι η παραγωγή υλικών προϊόντων ή/και νοητικών προϊόντων και υπηρεσιών. Σήμερα η **οικονομική ανάπτυξη επέρχεται μέσω της σωστής επένδυσης και διαχείρισης της «ατομικής και εταιρικής Γνώσης»** (υπό την έννοια που ορίστηκε πιο πάνω). Καλύτερη πρόσβαση και χρήση της Γνώσης συνεπάγεται υψηλότερη ανταγωνιστικότητα και κέρδη. Καθώς η **Γνώση δημιουργείται μέσω της ανταλλαγής ιδεών, εμπειριών, πληροφορίας και δεξιοτήτων εντός ή/και ανάμεσα σε ομάδες, οι οργανωτικές δομές εξελίσσονται**, από τις καθαρά ιεραρχικές, **σε συνεργατικές**, από κεντρικές διοικητικές ιεραρχίες, **σε αποκεντρωμένες και αλληλοϋποστηριζόμενες ομάδες**.

Ομοίως και τα **μοντέλα και πρότυπα ηγεσίας και διοίκησης**, εκ των πραγμάτων, **επίσης εξελίσσονται** από αυταρχικά και διαχειριστικά (δίνουν έμφαση στις μετρήσεις), **σε δημοκρατικά** (δίνουν έμφαση στα συναισθήματα)⁴⁴⁶.

Ο ικανός Ηγέτης μιας ομάδας σήμερα είναι κάτι σαν το γονέα σε μια οικογένεια. Όπως ο γονέας, έτσι και ο ηγέτης οφείλει (α) να είναι σίγουρος ότι όλα τα μέλη της ομάδας θεωρούν δίκαιες τις πράξεις τους και (β) υπερασπίζεται τα μέλη της (από έξωθεν επιθέσεις), και φροντίζει να έχουν την πρακτική και συναισθηματική υποστήριξη που χρειάζονται σε πόρους φυσικούς, οικονομικούς, ανθρώπινους και χρονικούς. Οι ικανότεροι ηγέτες ομάδας είναι αυτοί που μπορούν και οφείλουν⁴⁴⁷:

- να μεταδώσουν σε όλους την αίσθηση της κοινής αποστολής, των στόχων, και της κοινής ημερήσιας διάταξης
- να αρθρώνουν ένα ελκυστικό όραμα που λειτουργεί ως κινητήρια δύναμη για την ομάδα (αυτή είναι ίσως η πιο σημαντική συμβολή ενός καλού ηγέτη)
- να διατηρήσουν τη συνοχή μιας ομάδας όταν όλα τα άλλα αποτυγχάνουν
- να διαμορφώσουν το βασικό συναισθηματικό τόνο μιας ομάδας
- να παρέχουν συντονισμό, το κλειδί για την συνεργασία και την συναίσθηση (ομάδες δίχως ηγέτη, με τα μέλη τους να επικοινωνούν μεταξύ τους όπως όπως είναι λιγότερο αποτελεσματικές)⁴⁴⁸
- να λειτουργούν όχι ως «εγκέφαλοι» της ομάδας, να αποφεύγουν να παίρνουν αποφάσεις αυτόνομα, αλλά να καλλιεργούν τη συναίνεση
- να συγκρατούνται, να αποφεύγουν να εκφράσουν τη γνώμη τους πριν το τέλος μιας συζήτησης για τη λήψη αποφάσεων, και έτσι να διευκολύνουν τη διαδικασία της ομάδας χωρίς να επιβάλουν τις απόψεις τους, οδηγώντας σε καλύτερη απόφαση⁴⁴⁹
- να ασκούν το δικαίωμα της ηγεσίας τελευταίοι και όσο το δυνατόν λιγότερο ειδικά σε ομάδες που έχουν την εντολή η κάθε μία να διοικήσει η ίδια τον εαυτό της⁴⁵⁰.

Παρακάτω θα παρουσιαστεί ο **βασικός προσανατολισμός συμπεριφοράς του ικανού Ηγέτη στην Οικονομία της Γνώσης** τόσο ως προς τον εαυτό του όσο και ως προς τις ομάδες που ηγείται. Και στην τελευταία ενότητα του κεφαλαίου θα αναφερθώ συνοπτικά στο πρότυπο του **προστατευτικού, καθοδηγητικού και εξυπηρετικού ηγέτη** που οδηγεί σταδιακά τους συνεργάτες και τις ομάδες σε όλο και ωριμότερες συμπεριφορές.

Γενικά οι άνθρωποι έχουν ένα βασικό και ένα εφεδρικό προσανατολισμό συμπεριφοράς, τους οποίους εκδηλώνουν ανάλογα με την κατάσταση που αντιμετωπίζουν.

- **Βασικός προσανατολισμός Συμπεριφοράς** (dominant, κυρίαρχος ή πρωτεύων τρόπος συμπεριφοράς). Είναι ο τρόπος με τον οποίο ένα άτομο *αυθόρμητα* συμπεριφέρεται ή επιθυμεί να συμπεριφέρεται.

⁴⁴⁶ Β. Μασούλας, *Η Διοίκηση & Ανάπτυξη Στη Νέα Οικονομία Με Τις Μεθόδους Six Sigma, ORDIC & Changeland Σε Επιχειρήσεις, Πανεπιστήμια & Πόλεις Γνώσεις* (Αθήνα: Κλειδάριθμος, 2008), 37–52.

⁴⁴⁷ D. Goleman, *Η Συναισθηματική Νοημοσύνη Στο Χώρο Της Εργασίας. Φωτεινή Μεγαλούδη*, 321.

⁴⁴⁸ W.D. Sloan and E. Sober, *Reintroducing Group Selection to the Human Behavioural Sciences*, Journal Behavioural and Brain Sciences (1994), 73.

⁴⁴⁹ S. Cohen, *A Predictive Model of Self-Managing Work Team Effectiveness*, Human Relations 49 (1996), 66.

⁴⁵⁰ R.J. Beekun, "Assessing the Effectiveness of Sociotechnical Interventions: Antidote or Fad?," *Human Relations* 47 (1989), 174. Μια μετα-ανάλυση μελετών με εκατοντάδες αυτοδιοικούμενων ομάδων έδειξε ότι εκείνες που δεν είχαν συμμετοχικούς προϊστάμενους είχαν καλύτερες επιδόσεις.

- **Εφεδρικός προσανατολισμός Συμπεριφορά (Back-up).** Είναι ο τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρεται το άτομο για να προσαρμοστεί στις ανάγκες του ρόλου του (π.χ. προϊστάμενος, πωλητής, διαπραγματευτής, κλπ.). Οι μορφές της εφεδρικής συμπεριφοράς μπορεί να είναι πολλαπλές ανάλογες με τους ρόλους που αναλαμβάνουμε.
- **«Καταστατική ευαισθησία» και «Ευελξία της ηγετικής συμπεριφοράς».** Οι άνθρωποι κάτω από πιεστικές καταστάσεις μετακινούνται αυτόματα από την «κυρίαρχη» προσέγγισή τους σε μια συμπεριφορά η οποία ονομάζεται εφεδρική.

Ο Ηγέτης και ο εαυτός του. Πρόκειται για έναν αυτό-ενεργοποιημένο Άνθρωπο:

- αντιμετωπίζει τα γεγονότα στην ρεαλιστική τους διάσταση
- αποδέχεται τους άλλους όπως ακριβώς είναι και όχι όπως θα επιθυμούσε να είναι
- δεν νοιώθει απειλή και φόβο από τους άλλους ανθρώπους
- πλησιάζει όλους τους ανθρώπους αλλά δημιουργεί στενούς δεσμούς με ελάχιστους
- είναι δίκαιος/η και αποδοτικός/η κριτής των καταστάσεων
- είναι δημιουργικός/ή και έχει μία αποδεκτή προσωπικότητα
- χαράζει νέους δρόμους με καινοτόμες ιδέες
- έχει έμφυτη την τάση να μαθαίνει από κάθε κατάσταση και κάθε άνθρωπο
- έχει εμπιστοσύνη στις ικανότητές του/της και στα αποτελέσματα που επιδιώκει.

Ο Ηγέτης και η Ομάδα.

- δίνει σημασία στην αποτελεσματικότητα της ομάδας και ωθεί τα μέλη της να γίνουν αποδοτικά στην εργασία τους
- διευκρινίζει το ρόλο του κάθε μέλους της ομάδας και τις προσδοκίες που υπάρχουν για τον κάθε ρόλο
- αντιπροσωπεύει την ομάδα και αναλαμβάνει τις ευθύνες όλων των μελών
- δεν μεταθέτει τις ευθύνες του ούτε αναθέτει σε άλλους τον ηγετικό ρόλο του, αλλά τον ασκεί ο ίδιος
- έχει σταθερές απόψεις και χρησιμοποιεί αποτελεσματικά την πειθώ και την επιχειρηματολογία
- διατηρεί καλές σχέσεις με τους ιεραρχικά ανώτερους του, τους επηρεάζει στις απόψεις τους και επιδιώκει σταθερά την επαγγελματική άνοδο
- αφήνει λογικά πλαίσια πρωτοβουλίας και δράσης στα μέλη της ομάδας
- δέχεται με σχετική άνεση την αβεβαιότητα και την αναβολή
- ευνοεί την άνεση, το κοινωνικό status, και την συμβολή των υφισταμένων, συνεργατών και ανωτέρων του
- συμφιλιώνει συγκρουόμενες απαιτήσεις και μειώνει τις τυχόν ανωμαλίες και διαφορές στα πλαίσια της ομάδας.

Ο εξυπηρετικός και προστατευτικός Ηγέτης.

- διακατέχεται από το φυσικό αίσθημα να υπηρετεί πρώτα, και κατόπιν να καθοδηγεί συνειδητά,
- δίνει έμφαση στο γεγονός ότι, ως ηγέτης, δεν πετυχαίνει τους στόχους του οργανισμού μόνος του,
- θεωρεί αναγκαίο η ομάδα των ανθρώπων του να έχει ότι χρειάζεται για να είναι αποδοτικοί και να μπορούν να κάνουν το καλύτερο δυνατό,
- επικοινωνεί τακτικά με τους συνεργάτες του, τους ενθαρρύνει, δείχνει κατανόηση και τους βοηθά να κερδίζουν,
- δεν διστάζει να διδάξει με το παράδειγμά του, να «σηκώσει τα μανίκια», και να εργαστεί μαζί με τους συνεργάτες, ώστε να αναπτύξουν τις ικανότητές τους και να τις χρησιμοποιούν με τον καλύτερο τρόπο,
- λειτουργεί ως εξυπηρετικός και προστατευτικός ηγέτης θέτοντας ξεκάθαρο όραμα και στόχους,
- φροντίζει όλοι οι συνεργάτες του, ατομικά αλλά και σαν ομάδα, να περάσουν σταδιακά από την όποια συμπεριφορά ανωριμότητας, στην αντίστοιχη συμπεριφορά ωριμότητας (δες πίνακα 3).

Συμπεριφορές Ανωριμότητας	Συμπεριφορές Ωριμότητας
- Παθητικότητα	✓ Δράση
- Εξάρτηση	✓ Ανεξαρτησία
- Συμπεριφορά με όχι καλούς τρόπους	✓ Συμπεριφορά με καλούς τρόπους
- Περιορισμένο ως καθόλου ενδιαφέρον για τους άλλους	✓ Ευρύ ενδιαφέρον για τους άλλους
- Βραχυπρόθεσμοι στόχοι και προοπτικές	✓ Μακροπρόθεσμοι στόχοι και προοπτικές
- Έλλειψη αυτογνωσίας	✓ Αυτογνωσία και αυτοέλεγχος

Πίνακας 2. Συμπεριφορές ηγέτη ανώριμες και ώριμες

Εμπειρικές έρευνες σε διαφορετικές χώρες που αφορούν σε διαφορετικές ειδικότητες και τομείς (π.χ. ιατρική, εκπαίδευση, τουρισμός, βιομηχανία, υπηρεσίες, κ.α.), έχουν αποδείξει ότι υπάρχουν σημαντικές επιπτώσεις του στυλ ηγεσίας στην ικανοποίηση από την εργασία και στα αποτελέσματα που επιτυγχάνουν οι εργαζόμενοι. Η εφαρμογή του **προτύπου της «Εξυπηρετικής Ηγεσίας»** (Servant Leadership) αποδεικνύεται ότι έχει τον **υψηλότερο θετικό αντίκτυπο στην ικανοποίηση από την εργασία**, ενώ αντιθέτως το **ελεγκτικό αυταρχικό πρότυπο (ηγεσίας)** έχει τις αρνητικότερες επιπτώσεις και οδηγεί σε χαμηλότερες επιδόσεις.⁴⁵¹

⁴⁵¹ R. Alonderiene and M. Majauskaite, "Leadership Style and Job Satisfaction in Higher Education Institutions." *International Journal of Educational Management*, Vol. 30 (1), (2016): 140-164.

9.1.2. Ο Ηγέτης Υπηρέτης (Servant Leader) στην «Οικονομία της Γνώσης»

Σε δύσκολες στιγμές, είτε πρόκειται για μια παγκόσμια πανδημία ή οικονομική κρίση, είτε για μείωση των τριμηνιαίων πωλήσεων ή οικολογική καταστροφή, οι εργαζόμενοι προσβλέπουν στους ηγέτες τους για να τους παρακινήσουν και να τους στηρίξουν. Επιπλέον, για να αντιμετωπίσουν δύσκολες στιγμές, οι εταιρείες χρειάζεται να βασίζονται στην καινοτομία για να προσαρμόζονται σωστά στις μεταβαλλόμενες συνθήκες. Ένα πρότυπο ηγεσίας που υπερέχει ιδιαίτερα στο να παρακινεί ομάδες, να προσελκύει υπαλλήλους και να εμπνέει καινοτομία σε δύσκολους καιρούς είναι η «**εξυπηρετική ηγεσία**». Η αρχή της εξυπηρετικής ηγεσίας έχει εκφραστεί παντού, από άρθρα στο Harvard Business Review έως βιβλία όπως το "Leaders Eat Last" του Simon Sinek. Διάσημοι ηγέτες όπως ο Μαχάτμα Γκάντι είναι παράδειγμα εξυπηρετικού ηγέτη.

Ο Robert Greenleaf, πρώην μεγαλοστέλεχος της AT&T (1904 – 1990) είναι ο δημιουργός του όρου Ηγέτης Υπηρέτης (Servant Leader). Σκέφτηκε και έγραψε πολλά για τη φύση της ηγεσίας και του χαρακτήρα του «υπηρέτη»:

«Ο Ηγέτης Υπηρέτης είναι πρώτα υπηρέτης. Ξεκινάει με το φυσικό συναίσθημα ότι θέλει να εξυπηρετήσει. Στη συνέχεια, μια συνειδητή επιλογή τον κάνει να φιλοδοξήσει να ηγηθεί. Η καλύτερη δοκιμή είναι: οι άνθρωποι που εξυπηρετούνται αναπτύσσονται ως άτομα; Ενόςω εξυπηρετούνται από τον ηγέτη, γίνονται πιο υγιείς, σοφότεροι, πιο ελεύθεροι, πιο αυτόνομοι, πιο πιθανό να γίνουν ηγέτες υπηρέτες; Και, ποια είναι η επίδραση στους λιγότερο προνομιούχους στην κοινωνία; θα ωφεληθούν ή, τουλάχιστον, δεν θα στερηθούν περαιτέρω;»⁴⁵²

Με αυτό τον ορισμό, ο Greenleaf το 1970 επινόησε τον «**Ηγέτη Υπηρέτη**» και ξεκίνησε μια **ήρεμη επανάσταση** στον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε και ασκούμε ηγεσία. Οι λέξεις υπηρέτης και ηγέτης θεωρούνται συνήθως ως αντίθετες. Συνδυάζοντας αυτές τις δύο λέξεις (και έννοιες) ο Greenleaf δημιούργησε τον παράδοξο όρο «**εξυπηρετική ηγεσία**»!

Από τότε, πολλοί από τους πιο δημιουργικούς στοχαστές έχουν γράψει και μιλήσει για την εξυπηρετική ηγεσία ως το αναδυόμενο παράδειγμα ηγεσίας για τον 21ο αιώνα. Η λίστα είναι μεγάλη και περιλαμβάνει: James Autry, Warren Bennis, Peter Block, John Carver, Stephen Covey, Max DePree, Joseph Jaworski, James Kouzes, Lorraine Matusak, Parker Palmer, Scott Peck, Peter Senge, Peter Vaill, Margaret Wheatley, και ο Danah Zohar, για να αναφέρω μόνο μερικούς από τους σημερινούς συγγραφείς ηγεσίας και υποστηρικτές της ηγεσίας του υπηρέτη. Στο πρωτοποριακό του βιβλίο για τις κβαντικές επιστήμες και την ηγεσία, ο Zohar προχωρεί στο σημείο να δηλώσει ότι «η ηγεσία του υπηρέτη είναι η ουσία της κβαντικής σκέψης και της κβαντικής ηγεσίας»⁴⁵³.

Τρεις δεκαετίες αργότερα, η **έννοια της Ηγεσίας του Υπηρέτη** θεωρείται όλο και περισσότερο ως μια **ιδανική μορφή ηγεσίας** στην οποία φιλοδοξούν αμέτρητοι άνθρωποι και οργανισμοί. Στην πραγματικότητα, παρακολουθούμε σήμερα μια **απαραμίλλη έκρηξη ενδιαφέροντος και πρακτικής της Ηγεσίας του Υπηρέτη**. Όπως ήδη αναφέρθηκε, στην Οικονομία της Γνώσης βιώνουμε μια **γρήγορη μετατόπιση** σε πολλές επιχειρήσεις και μη κερδοσκοπικές οργανώσεις **μακριά από τα πιο παραδοσιακά αυταρχικά και ιεραρχικά μοντέλα ηγεσίας προς την εξυπηρετική ηγεσία** όσων αφορά στην σχέση του ηγέτη με τους άλλους.

Η εξυπηρετική ηγεσία επιδιώκει να **εμπλέξει άλλους στη λήψη αποφάσεων**, βασίζεται έντονα σε **ηθικές και φροντιστικές συμπεριφορές** από την πλευρά του ηγέτη και φροντίζει την **ανάπτυξη των εργαζομένων** βελτιώνοντας παράλληλα την **ποιότητα της οργανωτικής ζωής**.

Μετά από προσεκτική εξέταση των πρωτότυπων γραπτών του Greenleaf, το Κέντρο Spears για την Ηγεσία του Υπηρέτη έχει εντοπίσει ένα σύνολο **δέκα χαρακτηριστικών του ηγέτη υπηρέτη**, τα οποία θεωρούνται κρίσιμης σημασίας για την ανάπτυξη των ηγετών υπηρέτων: **ακρόαση, ενσυναίσθηση, επούλωση-θεραπεία, συνειδητοποίηση, πειθώ, εννοιοποίηση, προνοητικότητα, διαχείριση, δέσμευση για την ανάπτυξη των ανθρώπων και οικοδόμηση κοινότητας**⁴⁵⁴. Πολλές εργασίες είναι σε εξέλιξη για την βαθύτερη κατανόηση αυτών των χαρακτηριστικών και του τρόπου με τον οποίο συμβάλλουν στην ουσιαστική πρακτική της Εξυπηρετικής Ηγεσίας. Ανάλογα πάντως με την κατεύθυνση του οργανισμού, τα δέκα προαναφερθέντα ηγετικά χαρακτηριστικά αναπτύσσονται και αναδεικνύονται σε μία ευρεία γκάμα ικανοτήτων και ρόλων που συνοψίζονται στις δύο παρακάτω εικόνες.

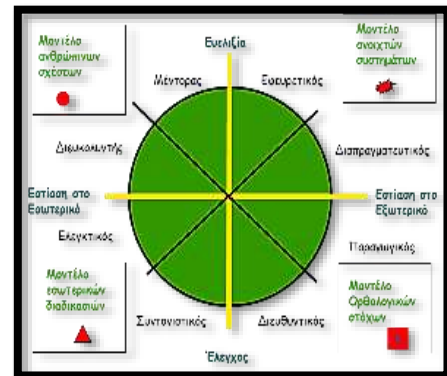
⁴⁵² R. Greenleaf, *The Power of Servant-Leadership*, εκδ. 1η (Berrett-Koehler Publishers, 1998), 27.

⁴⁵³ D. Zohar, *Rewiring the Corporate Brain*, 1η (Berrett-Koehler Publishers, 1997), 146.

⁴⁵⁴ L. Spears, "Character and Servant Leadership: Ten Characteristics of Effective, Caring Leaders," *The Journal of Virtues & Leadership, School of Global Leadership & Entrepreneurship, Regent University 1*, no. 1 (2010), 27.

Εικόνα 36. Ικανότητες Εξυπηρετικού Ηγέτη.

Εικόνα 37. Ρόλοι Εξυπηρετικού Ηγέτη (Μοντέλο Quinn)

9.2. Αρχές και Δεξιότητες Ηγεσίας στην Ευαγγελική Παράδοση – Το «παράδειγμα» του Αμπελώνα

Η μελέτη των παραβολών του Αμπελώνα (βλ. κεφ. 3-6), οι οποίες γράφτηκαν πριν από 20 αιώνες, ανέδειξε **δύο πρότυπα ηγεσίας και διοίκησης**.

Το **πρώτο πρότυπο ηγεσίας** παρουσιάζει **Αρχές Ηγεσίας προς αποφυγή** (κεφ. 3), κατακρίνεται και αποδομείται από τον ίδιο τον Κύριο που χρησιμοποιεί αριστοτεχνικά το story telling στην **Παραβολή των Κακών Γεωργών του Αμπελώνα**, την οποία παρουσιάζουν και οι τρεις Συνοπτικοί Ευαγγελιστές Μάρκος, Ματθαίος και Λουκάς. Εκεί βλέπουμε τους Γεωργούς να μην καλλιεργούν τον Αμπελώνα (τη γη, τα κλήματα, τους ανθρώπους, κλπ.), τον οποίο τους εμπιστεύτηκε ο Οικοδεσπότης Θεός για αυτό το σκοπό, αλλά και για να του αποδώσουν τα δέοντα όταν στείλει τους εκπροσώπους Του. Αντιθέτως, οι Γεωργοί εκμεταλλεύονται τον Αμπελώνα προς ίδιον όφελος, δεν αποδίδουν τα οφειλόμενα στους εκπροσώπους του Οικοδεσπότη, τους οποίους κακοποιούν, και σκοτώνουν τον κληρονόμο γιό του Οικοδεσπότη, προκειμένου να οικειοποιηθούν πλήρως τον Αμπελώνα. Οι αρνητικές συνέπειες για τους γεωργούς είναι ξεκάθαρες και αμείλικτες στην παραβολή: χάνουν την ηγεσία του Αμπελώνα, η οποία δίδεται σε άλλους (στους Αποστόλους).

Το **δεύτερο πρότυπο ηγεσίας** παρουσιάζει **Αρχές Ηγεσίας προς μίμηση** (κεφ. 4), προκρίνεται από τον ίδιο τον Ιησού Χριστό (στο κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο) κατά το τελευταίο δείπνο με τους μαθητές Του, όπου αποκαλεί τον εαυτό του **«αληθινή Άμπελο» με «Άμπελουργό τον Θεό Πατέρα»** και κληματόβεργες τους Αποστόλους, και τις εκκλησίες που εκείνοι ίδρυσαν.

Οι Ερμάς και Ειρηναίος, ως πρώτοι Αποστολικοί Ηγέτες, αξιοποιούν δημιουργικά την Παραβολή των Κακών Γεωργών του Αμπελώνα, προβάλλοντας **Αρχές και Δεξιότητες Ηγεσίας προς μίμηση** (κεφ. 5). Ο Ερμάς περιγράφει τον ιδιοκτήτη του Αμπελώνα, ο οποίος **καινοτομεί, αναπτύσσει νέους ηγέτες, προστατεύει τους ακόλουθούς του, και διαχειρίζεται επιτυχώς την αλλαγή**. Ο δε Ειρηναίος, μεταξύ άλλων, παρουσιάζει τον ιδιοκτήτη του Αμπελώνα που **δεν φοβάται να αναγνωρίσει τα όποια λάθη του και να προχωρήσει σε διορθωτικές ενέργειες**.

Όσον αφορά τώρα τις απαραίτητες **Ηγετικές Δεξιότητες** για την εφαρμογή των προαναφερθέντων Αρχών Ηγεσίας, ο Απόστολος Παύλος σε τρεις επιστολές του (Α΄ Κορινθίους, Α΄ Τιμόθεο, Φιλιππησίους) αναφέρεται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και συμπεριφορές προς μίμηση του ηγέτη (βλ. κεφ. 7): του **Επισκόπου** (που προστατεύει), του **Ποιμένα** (που καλλιεργεί και αναπτύσσει ανθρώπινους και φυσικούς πόρους), και του **Διακόνου** (που εξυπηρετεί και υποστηρίζει τους ανθρώπους κατέχοντας την θέση της βάσης της ανεστραμμένης οργανωτικής πυραμίδας).

Επιπλέον ο Ευαγγελιστής Ιωάννης παρουσιάζει τα μέσα που χρησιμοποιεί η **ανήθικη κεντρική εξουσία** στην Αποκάλυψη, και συγκεκριμένα στο **Κρίμα της Πόρνης**, που συμβολίζει την ανήθικη Εξουσία της πόλης της Βαβυλώνας, της Ρώμης, και σήμερα ίσως αντίστοιχων κέντρων παγκόσμιας εξουσίας (πολυεθνικών ή άλλων οργανισμών). Μέσα σε αυτά τα πλαίσια καλούνται να εξασκήσουν τα καθήκοντά τους οι ηγέτες τόσο του προτύπου προς αποφυγή όσο και αυτού προς μίμηση. Ο Ιωάννης επίσης μας δείχνει τις συνέπειες και τα αποτελέσματα εφαρμογής αυτού του συστήματος εξουσίας τόσο για τους «Εξουσιαστές» όσο και για τους «Εξουσιαζόμενους». Οι συνειρμοί και τα συμπεράσματα για την ηγεσία στην σημερινή εποχή είναι άμεσα και σαφή, και αναλύονται στα αντίστοιχα κεφάλαια.

Στις παρακάτω ενότητες θα παρουσιαστούν πιο αναλυτικά τα παραπάνω συμπεράσματα και θα συγκριθούν τα σύγχρονα πρότυπα Ηγεσίας με αυτά της Ευαγγελικής Παράδοσης («παράδειγμα» Αμπελώνα).

9.2.1. Ποια τα «μηνύματα» των παραβολών του «Αμπελώνα» προς τους Ηγέτες;

Από την συγκριτική ανάλυση των Παραβολών του Αμπελώνα στα κεφ. 3-7 συμπεραίνουμε ότι τα **μηνύματα** του Ησαΐα, των Ευαγγελιστών Μάρκου και Ιωάννη, των πρώτων Αποστολικών Πατέρων Ερμά και Ειρηναίου, και του Απ. Παύλου προς τους Ηγέτες είναι **συμπληρωματικά** και εξαιρετικά **διδασκτικά**.

Ο **Ησαΐας** μέσω της παραβολής του Αμπελώνα παρέχει **Προτροπή** προς τους Ηγέτες (ιερείς ναού στα Ιεροσόλυμα):

- **«καλλιεργήστε** (πνευματικά και ηθικά) τον Αμπελώνα (επιχείρηση) και όλα τα φυτά (έθνη ανθρώπων) τα οποία περιλαμβάνει, μην τον εκμεταλλεύεστε, δεν είναι δικός σας, αποδώστε τους καρπούς του στο Ιδιοκτήτη».

Ο **Μάρκος** μέσω της ίδιας παραβολής του Αμπελώνα **Ελέγχει** τους Ηγέτες (νομοδιδάσκαλους συναγωγής στα Ιεροσόλυμα):

- **«δεν καλλιεργήσατε** (πνευματικά και ηθικά) τον Αμπελώνα (επιχείρηση) και όλα τα φυτά (έθνη ανθρώπων) τα οποία περιλαμβάνει, τον εκμεταλλεύτηκατε, τον εποφθαλμίατε για τους εαυτούς σας, κακοποιήσατε τους Απεσταλμένους που έστειλα να σας καθοδηγήσουν, σκοτώσατε τον Γιο μου και νόμιμο Κληρονόμο, δεν είναι δικός σας ο Αμπελώνας ούτε θα γίνει ποτέ, θα σας αφαιρεθεί η ηγεσία και θα δοθεί σε άλλους».

Ο **Ιωάννης** μέσω της παραβολής της Αμπέλου **Παροτρύνει** τους Ηγέτες (χριστιανούς της Εφέσου) που αποκόπτονται από τις ηθικές και πνευματικές αξίες:

- **«μείνετε ενωμένοι** μεταξύ σας και με τις ηθικές και πνευματικές αξίες (Χριστό και Εκκλησία), μην αποτοιχίζετε, μόνοι σας δεν μπορείτε τίποτα, θα καταλήξετε στην φωτιά».

Ο **Ερμάς** **διασκευάζει** την παραβολή του Αμπελώνα του Μάρκου, και **προτρέπει & επιβραβεύει διαχειριστές, εκπαιδεύει & παρότρυνση ιδιοκτήτες και κληρονόμους** (χριστιανούς της Ρώμης)

- **«Επιστάτη** μπράβο που υπάκουσες, πήρες πρωτοβουλίες, και μοιράστηκες την αμοιβή σου με τους συνεργάτες σου, σε ανταμείβω με την ελευθερία σου και συγκληρονομία του Αμπελώνα»
- **«Ιδιοκτήτες** να αξιοποιείτε τους Αγρούς σας, να φυτεύετε πιλοτικούς Αμπελώνες, να επιλέγεται επιστάτες, να δίνεται ξεκάθαρες οδηγίες, να μην είστε συνέχεια από πάνω τους, να ελέγχετε και να ανταμείβετε την καλή εργασία, να επιβραβεύετε τις πρωτοβουλίες, να επικοινωνείτε τις επιτυχίες, να μοιράζετε τα κέρδη με αυτούς που τα επέτυχαν».
- **«Κληρονόμοι** (κόρες και γιοί) να αξιοποιείτε τους Αγρούς που κληρονομείτε, αναπτύσσοντας νέους Αμπελώνες και αξιοποιώντας το προσωπικό όπως σας έδειξε ο Ιδιοκτήτης –πατέρας ή μητέρα σας».

Ο **Ειρηναίος** **επεκτείνει** την παραβολή του Αμπελώνα του Μάρκου, ώστε να **εκπαιδεύει & προτρέπει** τους Ηγέτες (Χριστιανούς της Λυών)

- «να δείχνετε υπομονή & μακροθυμία, με αυτούς που επιλέξατε ως ηγέτες, να ορίζετε κανόνες, ρόλους, αρμοδιότητες, ανταμοιβές και επιτίμια, και να παρέχετε καθοδήγηση και εκπαίδευση»
- «να αναγνωρίζετε τα λάθη σας, αποφασιστικά να προχωράτε σε βελτίωση κανόνων, σαφή επικοινωνία οράματος, αλλαγή προσώπων».

Ο **Απ. Παύλος** **εξειδικεύει** τα μηνύματα των προηγούμενων, προσφέροντας σαφείς, ξεκάθαρες και κωδικοποιημένες οδηγίες στους Ηγέτες (των Ευρωπαϊκών πόλεων) ως προς τις δεξιότητες και τα καθήκοντά τους. Οι **μετασχηματιστικοί ηγέτες** καλόν είναι να λειτουργούν ως:

- **«Επίσκοποι**»: να φροντίζουν για την Προστασία του ποιμνίου
- **«Ποιμένες**»: να ποιμαίνουν το ποίμνιο φροντίζοντάς για την φυσική και πνευματική Καλλιέργειά του
- **«Διάκονοι – Υπηρέτες**»: να εξυπηρετούν με αυτοθυσία, αυταπάρνηση και ταπείνωση τον λαό ακολουθώντας παγκόσμιες ηθικές αξίες.

Ο όρος «Ηγέτης Υπηρέτης» ακούγεται σαν ένα οξύμωρο, αλλά γίνεται λιγότερο συγκεκριμένος όταν τον κατανοούμε ως εξής: **η θέση / ο ρόλος είναι «ηγέτης», η συμπεριφορά είναι «παροχή εξυπηρέτησης».**

9.2.2. Ποιες «διαδικασίες» Ηγεσίας προκύπτουν από τις παραβολές του «Αμπελώνα»;

Από την συγκριτική ανάλυση των Παραβολών του Αμπελώνα στα κεφ. 3-7 συμπεραίνουμε επιπλέον ότι οι διαδικασίες και ενέργειες ηγεσίας, όπως αυτές παρουσιάζονται διαδοχικά από τους Ευαγγελιστές Μάρκου και Ιωάννη, τους Αποστολικούς Πατέρες Ερμά και Ειρηναίο, και τον Απ. Παύλου, είναι επίσης **συμπληρωματικές** και **διδασκτικά δοσμένες** μέσω της αφηγηματολογίας (**story - telling**) των παραβολών.

Παρακάτω παρουσιάζονται διαγραμματικά και κωδικοποιημένα οι προτεινόμενες **διαδικασίες** και **ενέργειες** ηγεσίας από την Ευαγγελική Παράδοση βάση του «παραδείγματος» του Αμπελώνα.

Διαδικασία ηγεσίας Μάρκου
(προς Επιστάτες - Managers)

- προστατεύει και επανδρώνει τον Αμπελώνα (υποδομές και ανθρώπινο δυναμικό)
- περιφράσει (παρέχει ασφάλεια)
- χτίζει πύργο (παρατηρητήριο - επισκοπείο, οικία, χώρο προσευχή) & πατητήρι
- διορίζει γεωργούς
- στέλνει (και θυσιάζει) καθοδηγητές & εκπαιδευτές (Απεσταλμένους και τον Γιό του)

Εικόνα 38. Διαδικασία Ηγεσίας από «Αμπελώνα» Μάρκου (προς Επιστάτες - Managers)

Διαδικασία Ηγεσίας Ιωάννη

- νουθετεί για Ηθικό και Πνευματικό απόθεμα ρίζας
- φροντίζει για την καρποφορία τον Αμπελώνα
- κλαδεύει, καθαρίζει αμπέλια
- αποκόπτει, απομακρύνει, καίει τις ξερές κληματοβέργες

Εικόνα 39. Διαδικασία Ηγεσίας από «Αμπελώνα» Ιωάννη

Διαδικασία ηγεσίας Ερμά
(προς Ιδιοκτήτες)

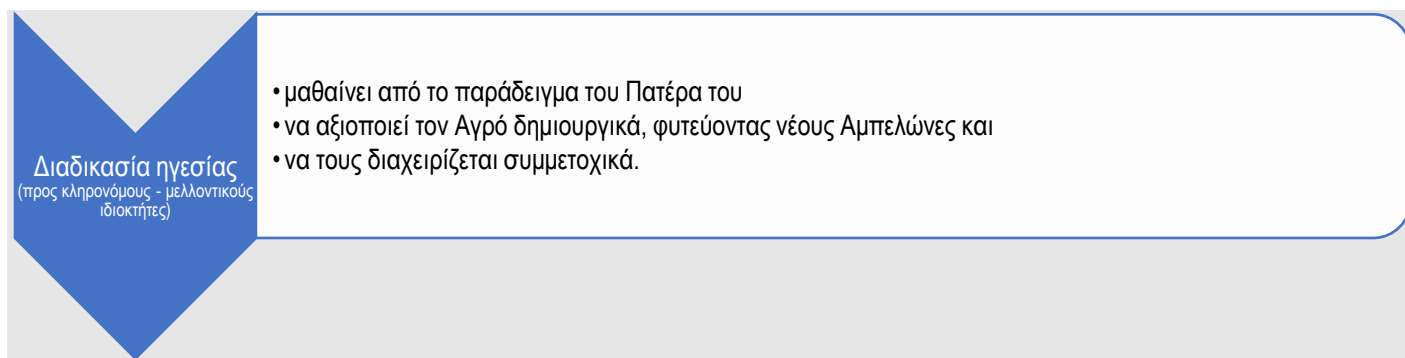
- επιλέγει ένα μέρος του αγρού όπου φυτεύει Αμπελώνα («καινοτόμο επιχείρηση»)
- επιλέγει Δούλο-Επιστάτη
- τον επιφορτίζει με την προστασία του Αμπελώνα
- ορίζει ανταμοιβή (απελευθέρωση)
- επιστρέφει να ελέγξει αν υλοποιήθηκε η εντολή του
- επιβραβεύει το έργο και πρωτοβουλίες του Επιστάτη
- μοιράζεται εκλεκτά εδέσματα με Επιστάτη προκειμένου να μοιραστούν στον λαό του
- φροντίζει το μέλλον του Αμπελώνα αναδεικνύοντας τον Επιστάτη σε συγκληρονόμο
- προτρέπει τον Γιό του να φυτεύει νέους Αμπελώνες εντός του Αγρού, και να ενεργεί όπως Εκείνος.

Εικόνα 40. Διαδικασία Ηγεσίας από «Αμπελώνα» Ερμά (προς Ιδιοκτήτες)

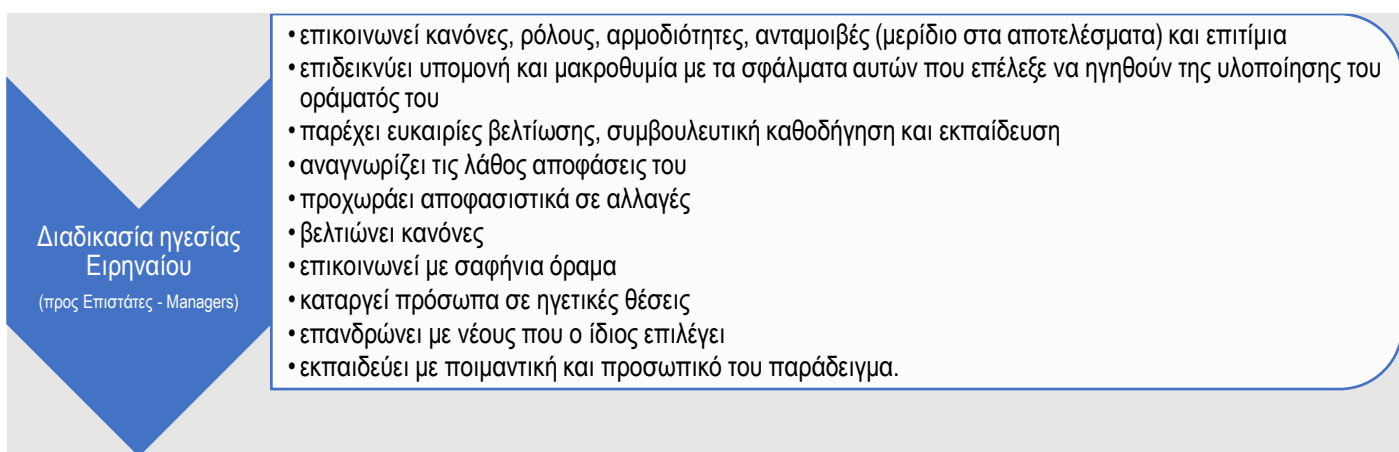
Διαδικασία ηγεσίας Ερμά
(προς Επιστάτες - Managers)

- Υπακούει, εκτελεί σωστά την εντολή προστασίας του Αμπελώνα
- Παίρνει πρωτοβουλίες που δηλώνουν ότι «νοιάζεται» (ξεριζώνει τα χόρτα και ζιζάνια)
- Μοιράζεται με τους συν δούλους την ανταμοιβή του

Εικόνα 41. Διαδικασία Ηγεσίας από «Αμπελώνα» Ερμά (προς Επιστάτες - Managers)

Εικόνα 42. Διαδικασία Ηγεσίας από «Αμπελώνα» Ερμά (προς κληρονόμους - μελλοντικούς Ιδιοκτήτες)

Εικόνα 43. Διαδικασία Ηγεσίας από «Αμπελώνα» Ειρηναίου (προς Επιστάτες - Managers)

9.2.3. Πως κωδικοποιούνται σε «δεξιότητες» Ηγεσίας οι διαδικασίες από τις παραβολές του «Αμπελώνα»; Από τις επιστολές του Απ. Παύλου, στο κεφ. 6, διαπιστώσαμε τα εξής:

Οι μετασχηματιστικοί ηγέτες είναι «**Επίσκοποι**», που φροντίζουν για την Προστασία του ποιμνίου

- από πνευματική βλάβη και κίνδυνο
- με όραμα και θάρρος
- μοιράζοντας το βάρος της ηγεσίας με άλλους
- συμπεριλαμβανομένης της λήψης αποφάσεων
- δημιουργώντας μέσα τους μια επιθυμία να υπηρετήσουν άλλους, θέτοντας ένα παράδειγμα μόνοι σας

Οι μετασχηματιστικοί ηγέτες είναι «**Ποιμένες**», που ποιμαίνουν το ποίμνιο του Θεού:

- φροντίζουν για την Καλλιέργεια του ποιμνίου πνευματικά και πρακτικά:
 - θεραπεύοντας τους άλλους με τρυφερότητα, ζεστασιά και συμπόνια
 - αντιμετωπίζοντας άλλους με αξιοπρέπεια και σεβασμό
 - δίνοντας στους άλλους μια αίσθηση αυτοπεποίθησης
 - αντιμετωπίζοντας τους ως συν-ισότιμους ενώπιον του Θεού
 - ενθαρρύνοντας τους.
- Φροντίζουν για τη Σίτιση του ποιμνίου
 - με θρεπτική και ζωηρή πνευματική τροφή
 - με ευκαιρίες να υπηρετήσουν τον Κύριο στην εκκλησία
 - με διδασκαλία και κατάρτιση, έτσι ώστε οι άλλοι να μπορούν να ασκούν τα δώρα που τους δόθηκαν από το Θεό προς όφελος όλων
 - παρέχοντάς τους πόρους για την ανάπτυξη των δώρων τους
 - βοηθώντας τους να εκπληρωθούν περισσότερο στο υπουργείο τους.

Οι μετασχηματιστικοί ηγέτες είναι «Υπηρέτες» - «**Διάκονοι**» (ηγέτες υπηρέτες), δηλαδή, είναι **ηγέτες που εξυπηρετούν** με αυτοθυσία τους ακολούθους τους, λαμβάνοντας τη χαμηλή θέση έτσι ώστε οι άλλοι να έχουν μια υψηλότερη θέση, και αφηφώντας τις προσωπικές τους φιλοδοξίες ώστε οι άλλοι να μπορούν να λάβουν μια προχωρήσουν και να αναδειχθούν.

Οι μετασχηματιστικοί ηγέτες **ακολουθούν παγκόσμιες ηθικές αξίες**: δρουν σύμφωνα με τις ηθικές αρχές και αξίες, που θα οδηγήσουν σε έντιμες κι ωφέλιμες πράξεις για όλους, και προστατεύουν όσους ηγούνται από τους «αιρετικούς» και τις «αιρετικές απόψεις» τους.

9.3. Είναι επίκαιρο το μήνυμα των Παραβολών του Αμπελώνα για την Ηγεσίας της σύγχρονης επιχείρησης;

Όσο ζούσε ο Ιησούς Χριστός, αλλά και μετά την Ανάστασή Του, υπήρχαν διαφορετικού τύπου ιουδαϊσμοί. Ο καθένας από αυτούς (και οι οπαδοί τους) περίμεναν διαφορετικό Μεσσία (π.χ. στο κοινόβιο των Εσσαιών περίμεναν δύο Μεσσίες). Επιπλέον, η κοσμοκράτορα Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, επέβαλε την εξουσία της με την στρατιωτική, πολιτική, οικονομική και θεοκρατική δύναμή της, αλλά και μέσω των τοπικών βασιλέων, ηγεμόνων και θρησκευτικών ιερατείων. **Ο λαός υπέφερε από τους φόρους** των Ρωμαίων και του εκάστοτε τοπικού βασιλέα και ιερατείου, αλλά και από τις **αβάστακτες ενοχές** που τους είχαν επιβάλει. Ανέμενε, λοιπόν, κι ο λαός τον Μεσσία, ο οποίος θα τον απάλλαζε από τα δεινά της «**θρησκαιοποίησης της διακονίας της Εκκλησίας**», την οποία του είχαν επιβάλει οι Πολιτικοί, Στρατιωτικοί και Οικονομικοί ηγέτες, συνεργαζόμενοι με τους εκάστοτε θρησκευτικούς ηγέτες, για να τον εκμεταλλευτούν, επιβάλλοντας τη θρησκευτική λατρεία κάποιου «εθνικού» θεού/θεών, και ταυτόχρονα του Ρωμαίου αυτοκράτορα, και απομυζώντας την υποταγή του λαού, αλλά και τον οβολό του προς ίδιον όφελος (μέσω π.χ. του «θρησκευτικού τουρισμού» στα Ιεροσόλυμα τρεις φορές ετησίως, για την υποχρεωτική συμμετοχή στις αντίστοιχες ιουδαϊκές εορτές, που συνοδεύονταν από τις υποχρεωτικές τυπολατρικές προσφορές θυσίας ζώων, πτηνών, κλπ. προς το Θεό).

Όπως είδαμε (βλ. κεφ. 3), οι «κακοί γεωργοί» στην παραβολή του Αμπελώνα συμβολίζουν ακριβώς αυτούς τους θρησκευτικούς ηγήτορες. Με την συγκεκριμένη παραβολή ο Ιησούς Χριστός:

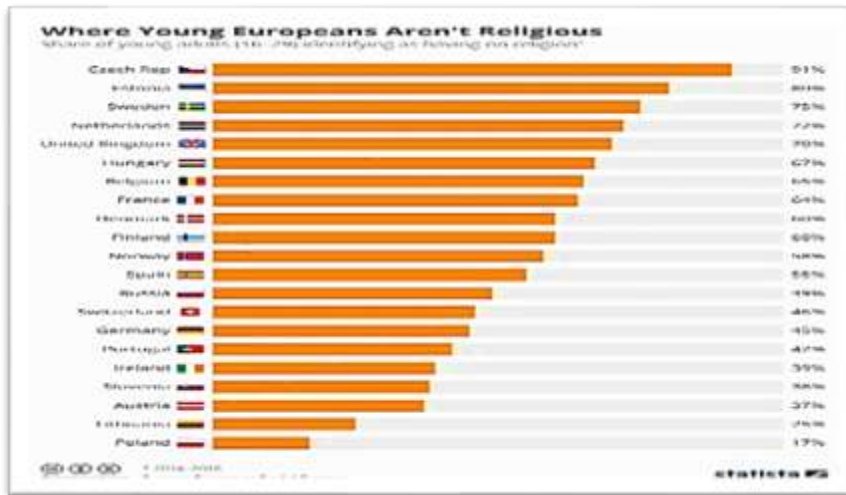
- **στηλιτεύει δριμύτατα το Ισραηλιτικό ιερατείο** για την πώρωση απέναντι στον ίδιο, αλλά και για το ότι κρατούσε τυπολατρικά παραδόσεις ανθρώπων και άλλες νομικές διατάξεις (είχε δηλαδή θρησκαιοποιήσει την διακονία της Εκκλησίας και την είχε μετατρέψει σε θρησκευτική οργάνωση), παραβλέποντας την κατεξοχήν θείκη εντολή της αγάπης,
- **προσκαλεί ΟΛΟΥΣ** (εβραίους και εθνικούς, εφόσον Τον ομολογούν) **να ενταχθούν στον νέο λαό του Θεού**, ο οποίος δεν έχει επίγεια πατρίδα και εθνική ταυτότητα.

Αυτή η «θρησκαιοποίηση», και η εκμετάλλευσή της, συμβαίνει διαχρονικά έως και σήμερα (π.χ. το βλέπουμε και στους Μουσουλμάνους με το προσκύνημα στη Μέκκα). «*Η θρησκαιοποίηση της διακονίας της Εκκλησίας σε μορφές εξουσίας και η έκπτωση της εκκλησίας σε θρησκευτική οργάνωση κοσμικού χαρακτήρα είναι ο μόνιμος πειρασμός στην ιστορία της και συνιστά αίρεση στη χειρίστη μορφή της εκκοσμικεύσης και της πορείας της προς το θάνατο. Και τούτο, γιατί **εκκλησία και θρησκεία είναι δύο πραγματικότητες ασυμβίβαστες και ασύμβατες μεταξύ τους**, όπως η ζωή και ο θάνατος, η ελευθερία και η αναγκαιότητα, ο έρωτας και η ιδιοτέλεια. Στο χώρο των δύο αυτών κόσμων δεν υπάρχει περιθώριο συμβιβασμού. Η μια πραγματικότητα αναιρεί την άλλη*»⁴⁵⁵.

Διαχρονικά, **παρατηρούμε «ιερατεία»**, αλλά και πολιτικές, οικονομικές ή άλλες «ηγεσίες», με **συμπεριφορές παρόμοιες** με αυτές που στηλιτεύει ο Ιησούς Χριστός στην παραβολή του Αμπελώνα, συμπεριφορές **εγωκεντρικές, ηγεμονικές, αυταρχικές, οι οποίες «θρησκαιοποιούν» την προσωπική, πνευματική, επαγγελματική, και ιδιωτική ζωή** μας. Οι οποίες, αφενός μας προτρέπουν, παραδείγματος χάρι, (α) στον εργασιακό χώρο, να εφαρμόζουμε την «εργασιακή ισότητα των ευκαιριών και μισθών», να «σεβόμαστε το περιβάλλον», να ενεργούμε με «εταιρική κοινωνική ευθύνη», ή/και (β) στον εκκλησιαστικό χώρο, να «λειτουργούμαστε και να νηστεύουμε συστηματικά», ή/και (γ) στον προσωπικό και κοινωνικό χώρο, να «προστατεύουμε την υγεία μας και την υγεία των άλλων» (βλ. περίοδο COVID-19). Αφετέρου όμως, συχνά, μας οδηγούν στην τυπολατρία, και έτσι χάνουμε την ουσία, απομακρυνόμαστε ο ένας από τον άλλο, οδηγούμαστε σταδιακά στην απομόνωση και την ευκολότερη χειραγώγηση και εκμετάλλευση. Για παράδειγμα, στην Δύση, οι Ιησούιτες, των οποίων η ηγεσία συνεργάστηκε με ηγέτες της εγκοσμικευμένης πολιτικής εξουσίας, **«μετέτρεψαν την Χριστιανική Εκκλησία σε χριστιανική θρησκεία. Η θρησκεία είναι κάτι δόλιο, είναι αυτό που αλλοίωσε το δυτικό χριστιανισμό, εισήγαγε τον επαγγελματισμό της ιερατικής τάξης, και οδήγησε κατά την 2η χιλιετία, την πρώην Χριστιανική Ευρώπη στην διάσπαση (παπισμός, προτεσταντισμός), στην σταδιακή αποχριστιανοποίηση και στην σημερινή κατάσταση των νέων**»⁴⁵⁶ (βλ. παρακάτω Εικόνα).

⁴⁵⁵ Γ. Πατρώνος, Χριστιανισμός: Εκκλησία ή Θρησκεία (89,5 - Ραδιοφωνικός Σταθμός Εκκλησίας, 2012).

⁴⁵⁶ Γ. Πατρώνος, Χριστιανισμός: Εκκλησία ή Θρησκεία (89,5 - Ραδιοφωνικός Σταθμός Εκκλησίας, 2012).

Εικόνα 44. Η αποχριστιανοποίηση της νεολαίας της Ευρώπης⁴⁵⁷

Αξίζει λοιπόν, και **σήμερα οι ηγέτες των επιχειρήσεων και οργανισμών** (δημοσίου και ιδιωτικού τομέα), αλλά και τα εκάστοτε «ιερατεία», να έχουν ως Αρχή τους την **συστηματική επανεξέταση και αξιολόγηση της στάσης τους**, ώστε να αποφεύγουν την «θρησκευσιοποίηση», και να είναι διαρκώς αντάξιοι του διακονήματος που τους έχει εμπιστευτεί ο Ιδιοκτήτης του Αμπελώνα: να μην τον εκμεταλλεύονται, να τον καλλιεργούν σωστά και να αποδίδουν πολλούς καρπούς, όπως Εκείνος αναμένει, διότι διαφορετικά είναι σίγουρο ότι κάποια στιγμή, ο Ιδιοκτήτης θα τους πάρει την ηγεσία του Αμπελώνα και θα την δώσει σε άλλους.

9.4. Ο Ηγέτης του «Αμπελώνα» και της σημερινής επιχείρησης, καλείται να λειτουργεί ηθικά.

Η **ηθική** αποτελεί την ουσία και τα θεμέλια της σωστής ηγεσίας. Ένα υπέροχο κρασί ξεκινά από υπέροχο απόθεμα ρίζας. Το **απόθεμα ρίζας** είναι ένα μέρος της **αμπέλου**, συνήθως **υπόγειο**, που παράγει νέα ανάπτυξη πάνω από το έδαφος. Ριζικό απόθεμα με ιστορία παραγωγής εξαιρετικού κρασιού είναι σαν το **χρυσό**. Κάθε ρίζα αποδίδει μοναδικά χαρακτηριστικά στον καρπό από το γενεαλογικό της δέντρο.

Παρομοίως, **οι ηγέτες** πρέπει να έχουν το καλύτερο δυνατό **Απόθεμα Ηθικής Ρίζας**. Διαφορετικά «**απομονώνονται**», «**αποκόπτονται**» και «**καίγονται**». Με τον καιρό, μέσω της διαδικασίας της ηγετικής θέσης, το ριζικό απόθεμα βελτιώνεται.

Από την σύγκριση του Ιω 15:1-8 με τις παραβολές του Αμπελώνα των συνοπτικών, **ο Ιωάννης φαίνεται να λαμβάνει υπόψη του τα μηνύματα του Ιησού από τις παραβολές της Αμπέλου των συνοπτικών ευαγγελιστών**, να μην τα επαναλαμβάνει, αλλά να τα **συμπληρώνει και επεκτείνει απευθυνόμενος όχι πλέον στους νομοδιδασκάλους της συναγωγής αλλά στα βαπτισμένα μέλη της Εκκλησίας**. Αυτά τα μέλη, είτε μένουν ενωμένα με τον Χριστό, και την «Ηθική» την οποία Αυτός διδάσκει μέσω της Εκκλησίας, και μετατρέπονται σταδιακά από μαθητές σε φίλους του Ιησού, είτε δεν ασπάζονται την «Ηθική» Του, αποσχίζονται και καίγονται. Ο Ιωάννης παρουσιάζει τον Οικοδεσπότη – Ηγέτη να νουθετεί για Ηθική και Πνευματική σύνδεση, να φροντίζει για την καρποφορία τον Αμπελώνα, και να κλαδεύει, καθαρίζει, αποκόπτει, απομακρύνει τα ξερά («**ανήθικα**») κλήματα.

Εκείνοι λοιπόν που δρουν ως επαγγελματίες ηγέτες-προπονητές, πρέπει να συμμορφώνονται με τα υψηλότερα πρότυπα ηθικής, υπευθυνότητας και λογοδοσίας για την προστασία των συμφερόντων των προπονούμενων. Η ηθική δεν αποτελεί θεωρία, συνδέεται άμεσα με την πρακτική. Ηθικός είναι εκείνος που δρα σύμφωνα με τις ηθικές αρχές και αξίες, που θα τον οδηγήσουν σε έντιμες κι ωφέλιμες πράξεις όχι μόνο για τον ίδιο αλλά και για τους άλλους. Η ανάπτυξη της πνευματικής μας νοημοσύνης σήμερα περισσότερο από ποτέ, κρίνεται απαραίτητη για τη συμπόρευση στην κρίση μας, όχι μόνο της λογικής, αλλά κι αυτού που ονομάζουμε "το μάτι της καρδιάς". Το αποτέλεσμα αυτού είναι ότι οι πράξεις μας θα είναι "εμπνευσμένες" όχι μόνο από το προσωπικό μας Όραμα, αλλά κι από εκείνο που προέρχεται κι αναδύεται από την Παγκόσμια Συνείδηση⁴⁵⁸.

Στην παραβολή της Αληθινής Αμπέλου, η Παγκόσμια Συνείδηση είναι ο Κύριος Ιησούς Χριστός και ο Λόγος Του. Όπως ο ηγέτης σήμερα οφείλει να λειτουργεί με βάση την ηθική της «Παγκόσμιας Συνείδησης», έτσι και στην παραβολή ο Αμπελουργός

⁴⁵⁷ "Θεός Και Νεολαία Στην Ευρώπη: Σε ποιες χώρες πιστεύουν και σε ποιες όχι," *European Social Survey*, 4/3/2018, <https://crisismonitor.gr/2018/04/03/theos-kai-neolaia-stin-eygri-se-roi-es-chores-pisteyoyn-kai-se-roi-es-ochi/>.

⁴⁵⁸ Στ.Παναγιωταροπούλου, *Στρατηγικό Coaching New Management Dynamics*, Human Dynamics series 1 (Λεξίτυπον, 2016).

παροτρύνεται να είναι διαρκώς συνδεδεμένος με την Αληθινή Άμπελο, την Ηθική, δηλαδή, που βασίζεται στο Λόγο του Κυρίου Ιησού Χριστού.

9.5. Τα χαρακτηριστικά του ηγέτη από τις παραβολές του Αμπελώνα στην ευαγγελική παράδοση.

Όπως αναφέρθηκε ήδη (στο κεφ. 6), πολλά είναι τα μηνύματα των Ερμά και Ειρηναίου προς τους σημερινούς ηγέτες μέσα από την Παραβολή του Αμπελώνα:

- α) Στους Αμπελώνες της εποχής εκείνης καλλιεργούσαν όλα τα ήδη φυτών, όχι μόνον κλήματα. Από την **σύγκριση των παραβολών του Αμπελώνα στους Ησαΐα, Μάρκο, Ιωάννη, Ερμά και Ειρηναίο** (βλ. Κεφ. 6, πίνακα 5), φαίνεται ότι ο Ερμάς, όταν διατυπώνει δεν επαναλαμβάνει τα μηνύματα των παραβολών των Ησαΐα και Ευαγγελιστών. Προφανώς τα έχει υπόψη του (όπως και το κοινό που τον ακούει), και τα χρησιμοποιεί ως βάση για την δική του διδασκαλία. Φαίνεται επίσης, ότι ο Ερμάς επιλέγει συνειδητά να **συνεχίσει μέσα σε έναν Αμπελώνα την διδακτική ιστορία περί ηγεσίας**, η οποία ξεκίνησε από τον Ησαΐα στην Π.Δ., συνεχίστηκε, πιο προσδιοριστικά πλέον, από τον Ιησού Χριστό, υιοθετήθηκε επικοινωνιακά και επεκτάθηκε από τους Ευαγγελιστές.
- β) Ο Ερμάς γνωρίζει ότι ο Αμπελώνας ήταν ένα **περιβάλλον οικείο και ευχάριστο** στους ακροατές του την εποχή εκείνη (βλ. Κεφ. 4). Υιοθετεί και χρησιμοποιεί τον Αμπελώνα, προκειμένου, όμως, να αναδείξει και προβάλλει **θετικά χαρακτηριστικά του ηγέτη**.
- γ) Ο Ερμάς κατ' αρχήν μας περιγράφει τον τρόπο που **ενεργεί ο Ιδιοκτήτης-Ηγέτης του Αγρού**:
- Είναι **δημιουργικός**, δεν διατηρεί απλά αυτό που έχει, αλλά επιλέγει προσεκτικά ένα μέρος του Αγρού του για να δημιουργήσει έναν νέο Αμπελώνα – να ξεκινήσει ένα νέο εγχείρημα, ίσως ως ένα πρώτο πιλοτικό στάδιο μιας σειράς παρόμοιων εγχειρημάτων αξιοποίησης και ανάπτυξης του Αγρού του.
 - Είναι **μεθοδικός και θέτει προτεραιότητες**, πρώτα φυτεύει τον Αμπελώνα, μετά επιλέγει επιστάτη, μετά του αναθέτει καθήκοντα, προσδιορίζει στόχους και ανταμοιβή, αποχωρεί, και αφήνει τον επιστάτη να κάνει τη δουλειά του χωρίς να είναι «πάνω από το κεφάλι του».
 - **Επιλέγει** προσεκτικά **Επιστάτη του Αμπελώνα**. Τον **επιφορτίζει** και **καθιστά υπεύθυνο** για την **προστασία** του Αμπελώνα (θέτει ένα ξεκάθαρο στόχο, αφήνοντάς του περιθώριο να επιλέξει πως θα τον υλοποιήσει, δεν κάνει μικρο-διαχείριση).
 - **Καθορίζει** σημαντική **ανταμοιβή** για τον δούλο-Επιστάτη (απελευθέρωση), τον οποίο προετοιμάζει και δοκιμάζει ως εκκολαπτόμενο Ηγέτη-Επίσκοπο μέσω της διεκπεραίωσης του σημαντικού αυτού έργου (προστασία του Αμπελώνα).
 - **Επιστρέφει** αργότερα, και **Ελέγχει** αν υλοποιήθηκε η εντολή του.
 - **Διαπιστώνει** το καλώς ολοκληρωμένο **έργο**, και **επιβραβεύει** τις **πρωτοβουλίες** του Επιστάτη.
 - **Μοιράζεται** με τον Επιστάτη (ως Ηγέτης-Διάκονος) εκλεκτά εδέσματα από το δείπνο του και χαίρεται διαπιστώνοντας ότι ο Επιστάτης (εκκολαπτόμενος Ηγέτης) δεν τα κράτησε όλα για τον εαυτό του αλλά τα μοιράστηκε με τους υφισταμένους του.
 - **Φροντίζει** για την αειφόρο διατήρηση και ανάπτυξη του Αμπελώνα αναδεικνύοντας τον Επιστάτη ως Ηγέτη και συγκληρονόμο του συγκεκριμένου Αμπελώνα μαζί με τον Γιό του.
 - **Καλλιεργεί** (ως Ποιμένας) και **εκπαιδεύει** με το παράδειγμά του τον **Υιό-Κληρονόμο** του και τους Συμβούλους του (α) στην πρακτική εφαρμογή της υγιούς ηγεσίας, (β) στην ιδέα της ωφέλιμης συγκληρονομίας με κάθε επιμελή και έμπιστο Επιστάτη Αμπελώνα, (γ) στην έννοια της καινοτόμου σταδιακής ανάπτυξης του Αγρού.
 - **Ενθαρρύνει**, έμμεσα, τον Υιό του να **φυτέψει** και άλλους Αμπελώνες μέσα στον Αγρό, μιμούμενος το παράδειγμα του Πατέρα του, και να **επιλέξει** προσεκτικά Επιστάτη-Ηγέτη-Συγκληρονόμο για κάθε Αμπελώνα.
- δ) Επίσης ο Ερμάς μας περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο **ανταποκρίνεται** ο Επιστάτης και **εκκολαπτόμενος Ηγέτης** στην εμπιστοσύνη που του παρέχει ο Ιδιοκτήτης:
- **Εκτελεί** άμεσα και με επιμέλεια το έργο της **ασφάλειας** του Αμπελώνα ο οποίος του ανατέθηκε (ως εκκολαπτόμενος Επίσκοπος).
 - **Φροντίζει** για την **καρποφορία** του Αμπελώνα ξεριζώνοντας όλα τα ζιζάνια και καλλιεργώντας το χώμα του Αμπελώνα (ως εκκολαπτόμενος Ποιμένας).
 - **Μοιράζεται** τα εδέσματα που λαμβάνει από τον Ιδιοκτήτη με τους συναδέλφους και υφισταμένους του **εξυπηρετώντας** τους (ως εκκολαπτόμενος Ηγέτης Διάκονος) τις βιοτικές ανάγκες.
 - Με την επιτυχημένη του απόδοση στον τομέα της **ασφάλειας**, της **καλλιέργειας** και της **εξυπηρέτησης** των συναδέλφων και υφισταμένων του, τους **παροτρύνει με το παράδειγμά του** στο να συνδράμουν στο έργο του.
 - **Κερδίζει την εμπιστοσύνη** του Ιδιοκτήτη, ο οποίος τον προωθεί για συγκληρονόμο του Αμπελώνα.
- ε) Ο Ερμάς (προς το τέλος του 1^{ου} αι μ.Χ.) με την παραβολή του Αμπελώνα **συμπληρώνει** τα μηνύματα του Ησαΐα, του Χριστού και των Ευαγγελιστών, και τα **επεκτείνει απευθυνόμενος**, όχι πλέον στους νομοδιδασκάλους της συναγωγής (όπως ο Ησαΐας, ο Χριστός και οι Συνοπτικοί Ευαγγελιστές), ούτε στους αποσχισθέντες Χριστιανούς (όπως ο Ευαγγελιστής Ιωάννης), αλλά **στα βαπτισμένα μέλη της Εκκλησίας**, τα οποία παροτρύνει να αναπυχθούν σταδιακά **από Δούλους, σε ελεύθερους Ηγέτες-Επιστάτες**, και **σε Ηγέτες-Συγκληρονόμους**.

στ) Κατά τον Ειρηναίο (τον 2^ο αι μ.Χ.)⁴⁵⁹, ο Ηγέτης είναι **υπομονετικός, μακρόθυμος, προσπαθεί να συνετίσει** αυτούς που επέλεξε, ώστε να ηγηθούν της προσπάθειας υλοποίησης του οράματός του. Συγκεκριμένα, τους ετοιμάζει Αμπελώνα (φτεύει, προστατεύει, εξοπλίζει), τους δίνει **νόμο** (καταστατικό και κανόνες), και τους επικοινωνεί **ρόλους** και **αρμοδιότητες, ανταμοιβές** (μερίδιο στα αποτελέσματα) και **επιτίμια**. Τους στέλνει προφήτες - καθοδηγητές - εκπροσώπους του για να τους εκπαιδεύσουν / επισημάνουν τις λανθασμένες ενέργειές τους, και να παραλάβουν το αναλογούν μερίδιο από τα αποτελέσματά των εργασιών τους. Δείχνει μακροθυμία στις βίαιες αντιδράσεις τους προς τους εκπροσώπους του, στέλνει τον Γιο του και κληρονόμο του Αμπελώνα, δίνοντάς τους ευκαιρία να συνετιστούν και φιλοτιμηθούν. Όταν όμως βλέπει ότι, **παρόλα όσα έχει κάνει, οι Γεωργοί δεν συνετίζονται**, δεν αλλάζουν και αποτελούν τροχοπέδη στην επιτέλεση του έργου που τους ανέθεσε, **αναγνωρίζει** ότι:

- η **επιλογή Γεωργών** την οποία έκανε **δεν ήταν επιτυχημένη** και χρειάζεται να αλλάξει,
- ο **Νόμος** τον οποίο τους παρέδωσε **χρήζει βελτιωτικών προσαρμογών**, και
- η **επικοινωνία του Οράματος - Θελήματός** του χρειάζεται να γίνει **πιο σαφής** στο ότι αφορά όλα τα έθνη και όχι σε μια συγκεκριμένη εθνότητα.

ζ) Εν συνεχεία, παραμένει πιστός στο όραμά του (καλλιέργεια όλων των ανθρώπων), **δεν διστάζει και προχωράει μεθοδικά σε δραστικές αλλαγές:**

- εμφανίζεται προσωπικά ο ίδιος (στον Ιορδάνη ποταμό), αλλά και μέσω του Υιού και Λόγου Του
- αφαιρεί τις αρμοδιότητες και δικαιώματα στον Αμπελώνα από τους αρχικούς Γεωργούς,
- αναθέτει το έργο της καλλιέργειας του Αμπελώνα στους νέους Γεωργούς (Αποστόλους) και τους προστατεύει και βοηθά στο δύσκολο και απαιτητικό έργο τους προσαρμόζει το Νόμο και τον επικοινωνεί (ο Υιός και Λόγος του),
- επιλέγει (ο Υιός του) νέους Ηγέτες - Γεωργούς, τους οποίους προστατεύει, εκπαιδεύει και αναπτύσσει με το προσωπικό του παράδειγμα,
- ξεκαθαρίζει ότι επιθυμεί την σωτηρία όλων των ανθρώπων,
- επικοινωνεί το Θέλημά του σε όλα τα έθνη των Ανθρώπων,
- ορίζει την τελική ημερομηνία της κρίσεως επί του αποτελέσματος για όλους (σαν ομάδα) και για καθέναν προσωπικά.

9.6. Ο ιδιοκτήτης αμπελώνα των ευαγγελικών παραβολών και ο ηγέτης επιχείρησης σήμερα.

Φαίνεται ότι υπάρχουν ομοιότητες μεταξύ της **αποφασιστικότητας** και **μεθοδικότητας** που αναδεικνύει ο **Ειρηναίος** και της **βασικής πρακτικής την οποία διδάσκουμε και εφαρμόζουμε στην Ηγεσία και Διοίκηση Αλλαγής:**

- Δημιουργούμε ένα ασφαλές περιβάλλον (με κανόνες, ρόλους, αρμοδιότητες, κλπ.), ώστε οι συμμετέχοντες να δοκιμάσουν και να πειραματιστούν ατομικά και ομαδικά προς την επίτευξη του οράματος - στόχου.
- Αν κάποιος **δεν γνωρίζει** κάτι, **δεν το έχει ξανα ακούσει**, κλπ., θα του το επικοινωνήσουμε.
- Αν κάποιος γνωρίζει αλλά δεν ξέρει πώς να το κάνει (δεν έχει τις ικανότητες), θα σταθούμε δίπλα του και θα τον μάθουμε με το παράδειγμά μας.
- Αν κάποιος γνωρίζει και ξέρει αλλά δεν θέλει, θα κάνουμε υπομονή μαζί του, **δεν θα τον εμπλέξουμε στο πλάνο αλλαγής μας** (θα τον βάλουμε σε «ψυχρό και σκοτεινό» δωμάτιο χωρίς θέα).
- Αν κάποιος αποτελεί τροχοπέδη στο πλάνο αλλαγής μας, τότε θα αντικατασταθεί.

Τα παραπάνω ουσιαστικά υλοποιούν το Πρότυπο του Ηγέτη Επισκόπου (όραμα και ασφάλεια), Ποιμένα (επικοινωνία και εκπαίδευση), Υπηρέτη (καθοδηγητική υποστήριξη) που περιγράφει ο Παύλος στις επιστολές του.

Επιπλέον, σε αντίθεση με τον Ευαγγελιστή Μάρκο που περιγράφει την Παραβολή του Αμπελώνα απευθυνόμενος σε **κατατρεγμένους** «outsiders» της εποχής του, οι Ερμάς και Ειρηναίος φαίνεται να απευθύνονται σε **ελιτίστικο κοινό** της δικής τους εποχής, ακριβώς **όπως και ο σημερινός ηγέτης!**

Ο Ερμάς μας δίνει ιδέες για το πώς μπορεί και σήμερα ένας ηγέτης **να χρησιμοποιήσει δημιουργικά μια παραβολή της Βίβλου**, ένα κείμενο, δηλαδή, που άλλοι θα το αντιμετώπιζαν σαν **Totem**, το οποίο «δεν πρέπει να το «αγγίζουμε», αλλά να το «παρουσιάζουμε ακριβώς ως έχει»». Βλέπουμε τον Ερμά να συμπεριφέρεται στην περικοπή του Ευαγγελίου του Μάρκου με τρόπο εξαιρετικά καινοτόμο (όπως και ο Ειρηναίος), και να την προσαρμόζει στους ακροατές του. Μας μαθαίνει, δηλαδή, ο Ερμάς να χρησιμοποιούμε δημιουργικά τις περικοπές της Βίβλου, αναλύοντάς τες με χρήση πινάκων, αναφορών σε χρόνο, τόπο, κοινό στο οποίο απευθυνόμαστε, συναισθημάτων που προκαλεί, κ.λπ.

Παρατηρούμε επίσης ότι αντί να μιλάει με αρνητικές ιστορίες, οι οποίες μπορεί να σοκάρουν, και να μην γίνονται αποδεκτές ως διηγήσεις από τα σημερινά κοινά ακροατών σε επιχειρήσεις κ.α., βλέπουμε τον Ερμά να προσαρμόζει την παραβολή των κακών

⁴⁵⁹ Στο Κεφ. 3 ήδη έχει περιγραφεί η **ερμηνευτική προσέγγιση του Ειρηναίου** στην Παραβολή των Κακών Γεωργών του Αμπελώνα.

γεωργών του Αμπελώνα στο κοινό στο οποίο απευθύνεται **με τρόπο θετικό, διδακτικό και χαρούμενο**. Αυτό ίσως οφείλουν να κάνουν και σήμερα, λαϊκοί και κληρικοί ηγέτες.

9.7. Ο Ηγέτης Αμπελουργός - Επίσκοπος - Ποιμένας - Διάκονος της Βίβλου είναι διαχρονικός.

Όπως αναφέρθηκε στον πρόλογο, αφορμή της παρούσας μελέτης ήταν η διαπίστωση ότι παρά τις φωτεινές εξαιρέσεις, η γενικότερη έλλειψη αρχών, παιδείας, αξιών, και σχέσεων ουσίας, είναι πλέον θεσμός της καθημερινότητάς μας σε όλα τα επίπεδα (με ελάχιστες εξαιρέσεις), και ότι η **«ξεδιάντροπη» ηγεσία είναι η βασική αιτία αυτής της κατάστασης**. Όπως αναφέρει ο Ισοκράτης, *«το της πόλεως όλης ήθος, ομοιούται τοις άρχουσιν»*. **Το ερώτημα που τέθηκε ήταν αν αυτό είναι κάτι καινούριο, ή αν έχει ξανά συμβεί στο παρελθόν, και αν ναι, πώς το αντιμετώπισε η ανθρωπότητα;**

Εστίασαμε στην περίοδο της παγκοσμιοποιημένης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, όπου επικρατούσε μια παρόμοια παρακμιακή κατάσταση στον τότε γνωστό κόσμο. Όπως και τότε, έτσι και σήμερα υπάρχει καινούριο ηγεσίας. Οι ολοκληρωμένοι ηγέτες- διοικητές, και σήμερα, όπως και πριν από 2000 χρόνια, φαίνεται να είναι είδος σε ανεπάρκεια.

Ο Χριστιανισμός έφερε σημαντικές δομικές και πρακτικές αλλαγές σε όλα τα επίπεδα. **Το ερώτημα που διατυπώσαμε ήταν αν και πως τοποθετήθηκε η Βίβλος ειδικά απέναντι στην εξουσία και την ηγεσία, και κατά πόσο είναι επίκαιρη και εφαρμόσιμη σήμερα.**

Η παρούσα μελέτη κατέδειξε ότι **τα πρότυπα ηγεσίας τα οποία προτείνουν σήμερα οι ειδικοί επιστήμονες, συμπίπτει με τα πρότυπα ηγεσίας**, τα οποία ανακαλύψαμε στην Ευαγγελική Παράδοση και συγκεκριμένα στο «Παράδειγμα» του Αμπελώνα.

Επιπλέον, **τα παραδείγματα και θετικά αποτελέσματα περιπτώσεων εφαρμογής αυτών των προτύπων ηγεσίας προς μίμηση σε επιχειρήσεις και οργανισμούς**, συνδράμουν στο ότι δεν πρόκειται περί ανεφάρμοστων θεωριών, αλλά είναι υλοποιήσιμα στην πράξη.

Βρίσκω πολύ ενδιαφέρον ότι τον 21^ο αιώνα η επιστήμες που σχετίζονται με την ηγεσία και διοίκηση «ανακαλύπτουν» και «προτείνουν» στις επιχειρήσεις όσα περιγράφονται με απλά και κατανοητά λόγια στην Ευαγγελική Παράδοση από τον 1^ο αιώνα μετά Χριστού. **Χρειάστηκαν, δηλαδή, 21 αιώνες, για να καταλήξει η επιστήμη σε αυτό που η Θεολογία είχε ως δεδομένο εδώ και 2000 χρόνια.**

Συνεπώς, θεωρώ ότι **πολλά έχουμε να ωφεληθούμε στις επιχειρήσεις από την ενδελεχή και σε βάθος μελέτη της Αγίας Γραφής** με τη καθοδήγηση φωτισμένων πνευματικών πατέρων, και εφαρμόζοντας τις εξειδικευμένες επιστημονικές μεθόδους, τις οποίες μας διδάσκουν πανεπιστημιακοί διδάσκαλοι Θεολογίας σαν αυτούς που είχα την ευλογία να με καθοδηγήσουν.

Επιπλέον των πολλών παραδειγμάτων, τα οποία ήδη αναφέρθηκαν στα κεφ. 8 και 9, και τα οποία προκύπτουν από την παραβολή του Αμπελώνα, ας δούμε άλλο ένα από τον Μωυσή.

Τα χαρακτηριστικά ηγεσίας του Μωυσή, τα οποία ανέφερα στο 2^ο κεφάλαιο, προσφέρουν ένα βιβλικό πρότυπο για να οραματιστούμε πώς θα μπορούσαμε να εκπληρώνουμε τους ηγετικούς ρόλους στους οποίους σήμερα εμείς καλούμαστε να λειτουργήσουμε στην εποχή της «Οικονομίας της Γνώσης». Το πρότυπο αυτό μοιάζει με το απόλυτο και πιο αληθινό παράδειγμα χριστιανικής ηγεσίας, εκείνου που, **«αν και ήταν Θεός,... τα απαρνήθηκε όλα και πήρε μορφή δούλου»**⁴⁶⁰. Δεν μπορούμε φυσικά να είμαστε όπως ο Ιησούς Χριστός. Αλλά όπως το ταπεινό πρότυπο ηγεσίας του Μωυσή προετοίμασε τον τρόπο ενσάρκωσης της εξουσίας του Ιησού, έτσι και η ηγεσία μας καλό είναι να αντικατοπτρίζει το πρότυπο αληθινής ηγεσίας, ακόμη και σε εποχές με **«Capital Controls»** ή **«Πανδημίες και lock down»**, οι οποίες προσομοιάζουν το δικό μας σημερινό **«πέραςμα της Ερυθράς θάλασσας»** και **«πορείας στην Έρημο προς τη Γη της Επαγγελίας»**. Καθώς σκεφτόμαστε τις δικές μας προσκλήσεις στην ηγεσία, ας έχουμε την ταπεινοφροσύνη να πούμε **«Ποιος είμαι για να εμφανιστώ στον Φαραώ και να βγάλω τους Ισραηλίτες από την Αίγυπτο;»**. Και τότε, εάν ο Θεός επιμένει να μας καλεί στην ηγεσία, είτε ο Θεός να μας δώσει το θάρρος να το κάνουμε.

Η παρούσα διπλωματική μελέτη αποκαλύπτει ότι **εδώ και 20 αιώνες η Βίβλος αποτυπώνει με σαφήνεια τα πρότυπα ηγεσίας προς αποφυγή** (αυταρχικό-διαχειριστικό-εγωιστικό), και **προς μίμηση** (του Αμπελουργού-Επισκόπου-Ποιμένα-Διακόνου), με προτίμηση στα δεύτερα, καθώς αυτά βοηθούν τους ανθρώπους (και τους υπαλλήλους) να είναι πιο ικανοποιημένοι και αποδοτικοί. Αυτό **συμπίπτει με τα συμπεράσματα της σύγχρονης επιστημονικής έρευνας** περί ηγεσίας και την **πρακτική εφαρμογή στις επιχειρήσεις**.

⁴⁶⁰ Φιλ. 2: 6 - 7

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας διευρύνουν τη γνώση της διαχείρισης των ανθρώπινων πόρων και παρέχουν ξεκάθαρες πρακτικές προτάσεις στους σύγχρονους ηγέτες. Θεωρώ σκόπιμο λοιπόν, **να επανέλθουμε στα κείμενα της Καινής Διαθήκης που αφορούν στην Ηγεσία**, και να εντρυφήσουμε, έτι περαιτέρω, στα Ηγετικά πρότυπα προς μίμηση και προς αποφυγή, ώστε να εμπλουτίσουμε την σημερινή επιστήμη και πράξη της Ηγεσίας στις επιχειρήσεις και όχι μόνον.

Ολοκληρώνοντας τη μελέτη, αναφέρω, ελαφρώς παραφρασμένο, το ρητό του William Arthur Ward⁴⁶¹:

- Ο μέτριος ηγέτης λείπει.
- Ο καλός ηγέτης εξηγεί.
- Ο ανώτερος ηγέτης αποδεικνύει.
- Ο μεγάλος ηγέτης εμπνέει.

⁴⁶¹ W. A. Ward, «Fountains of faith: The words of William Arthur Ward» (Droke House, 1970). 27

Επίμετρο.

Ε.1. Τι θα μπορούσε ένας εκκλησιαστικός ηγέτης να μάθει από έναν ηγέτη της αγοράς και αντίστροφα;

Έχοντας διατελέσει ανώτατο διοικητικό στέλεχος αλλά και εξωτερικός σύμβουλος σε Εταιρείες και οργανισμούς στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, ενώ παράλληλα συμμετείχα ενεργά σε δραστηριότητες της εκκλησίας και ενορίας μου, πιστεύω ότι αυτοί οι διαφορετικοί τύποι ηγετών (ηγέτης αγοράς και εκκλησιαστικός ηγέτης) θα μπορούσαν να μάθουν κάτι ο ένας από τον άλλον. Το ερώτημα λοιπόν είναι :

- Ποιο είναι το χαρακτηριστικό που κυριαρχεί στην εκκλησιαστική ενοριακή ηγεσία που οι ηγέτες της αγοράς θα μπορούσαν να επωφεληθούν;
- Και ποιο είναι το χαρακτηριστικό που κυριαρχεί στην ηγεσία των επιχειρήσεων που θα μπορούσαν να επωφεληθούν οι εκκλησιαστικοί ηγέτες.

Προφανώς η απάντησή που μπορώ να δώσω είναι γενική. Υπάρχουν πολλοί ηγέτες της αγοράς που είναι εξαιρετικοί σε χαρακτηριστικά που είναι κοινά και μεταξύ των εκκλησιαστικών ηγετών, και αντίστροφα πολλοί εκκλησιαστικοί ηγέτες οι οποίοι είναι εξαιρετικοί σε χαρακτηριστικά κοινά μεταξύ των ηγετών αγοράς.

Πολλοί ηγέτες της αγοράς μπορούν να μάθουν την ηγεσία της ομάδας από τους εκκλησιαστικούς ηγέτες. Πιστεύω ότι οι καλύτεροι ηγέτες είναι αυτοί που μπορούν να ηγηθούν εθελοντών επειδή οι ηγέτες εθελοντών οφείλουν να οδηγούν μέσω επιρροής, οράματος και φροντίδας. Όταν οδηγούν εθελοντές, οι ηγέτες δεν μπορούν να βασίζονται σε εξωγενή κίνητρα. Αν στελέχη μιας εταιρείας θελήσουν να ανακαλύψουν τους καλύτερους ηγέτες για τις ομάδες τους, τότε καλό θα είναι να ζητήσουν από τους ηγέτες ομάδων στην εταιρεία τους, στον ελεύθερο χρόνο τους, να ηγηθούν εθελοντών. Οι μη χαρισματικοί ηγέτες βασίζονται σε εξωτερικά κίνητρα (όπως ανταμοιβές και πειθαρχία) για να οδηγήσουν τους ανθρώπους. Οι καλύτεροι ηγέτες της αγοράς ηγούνται με εγγενή κίνητρα. Ωστόσο, οι ηγέτες της αγοράς έχουν στη διάθεσή τους πολλούς περισσότερους εξωτερικούς παρακινήτες, επομένως είναι ευκολότερο να βασιστούν σε αυτούς. Οι ηγέτες της εκκλησίας, αν ακολουθούν τη Γραφή, δεσμεύονται να ενδυναμώσουν και να εξοπλίσουν τους εθελοντές επειδή πιστεύουν πραγματικά ότι ο Θεός έχει προικίσει όλο τον λαό Του για να υπηρετήσει. Η ηγεσία της εκκλησίας είναι συνώνυμη με την ηγεσία και την κινητοποίηση των εθελοντών, επειδή η θέση ενός εκκλησιαστικού ηγέτη δεν είναι να «κάνει τη δουλειά» αλλά να αναπτύξει άλλους για εκκλησία. Σύμφωνα με την Εφεσίους 4: 11-13, η θέση του ποιμένα είναι να προετοιμάσει όλους τους ανθρώπους του Θεού για να υπηρετήσουν.

Πολλοί εκκλησιαστικοί ηγέτες μπορούν να μάθουν στρατηγικό σχεδιασμό από τους ηγέτες της αγοράς. Σε γενικές γραμμές, η αγορά εκτιμά τη στρατηγική σκέψη και την κατανομή πόρων για την υλοποίηση σχεδίων περισσότερο από τους ανθρώπους της εκκλησίας. Η σκέψη για το μέλλον και η διαμόρφωση σχεδίων για το μέλλον είναι πολύ πιο συνηθισμένη στην αγορά από ότι στην εκκλησία. Δυστυχώς, ορισμένοι εκκλησιαστικοί ηγέτες μιλούν μάλιστα αρνητικά για το σχεδιασμό - σαν ο σχεδιασμός να μην είναι πνευματικός. Όταν ο Ιησούς προκάλεσε τους ανθρώπους να εξετάσουν το κόστος του να Τον ακολουθήσουν, τους μίλησε για την κοινή (και σοφή) πρακτική του υπολογισμού του κόστους ενός πύργου πριν αυτός κτίσει (Λκ 14:28). Ο σχεδιασμός και προγραμματισμός δεν είναι μη πνευματικός. Αντίθετα, ο σχεδιασμός αποβλέπει στην καλή διαχείριση των πόρων που ο Θεός έχει αναθέσει στους ηγέτες. Τα σχέδια δείχνουν σκοπιμότητα και ένταση προς την αποστολή που έχει δώσει ο Θεός. Είναι δυνατόν να είμαστε τόσο πνευματικοί όσο και στρατηγικοί, και η τοποθέτηση αυτών των δύο χαρακτηριστικών ως αντίθετων μεταξύ τους είναι μια άχρηστη και λανθασμένη διχοτόμηση.

Έχω προσωπικά παραδείγματα πολλών εκκλησιαστικών ηγετών που είναι εξαιρετικοί και στους δύο προαναφερθέντες τομείς, είναι εξαιρετικοί με τους ανθρώπους αλλά και στο σχεδιασμό σχεδίων για το μέλλον. Ομοίως, πολλοί ηγέτες της αγοράς θέτουν σοφά σχέδια και δίνουν στις ομάδες τους όραμα, φροντίδα και κατεύθυνση και όχι απλώς μια χρηματική αμοιβή. Και οι δύο τομείς είναι σημαντικοί.

Ε.2. Θρησκευιοποίηση της Εκκλησίας.

Ο Πατρώνος αναφέρει ότι: «*Η Ανατολική Εκκλησία, ευτυχώς, με την ησυχία του Μοναχισμού (μεταξύ άλλων) διατήρησε τον χαρακτήρα διακονίας της Εκκλησίας. Ο Μοναχισμός έχει λειτουργήσει ως κανόνας και κριτήριο ότι κάπου παραπαίουμε προς την εγκοσμίκευση και τυπολατρία. Όταν υπάρχει έξαρση Μοναχισμού, το πρόβλημα έχει ενταθεί*»⁴⁶², όπως και σήμερα. Για παράδειγμα, **ο επαγγελματισμός της ιερατικής τάξης στην Ελλάδα** θεσπίστηκε μετά την επανάσταση του 1821, στην 3^η εθνοσυνέλευση από τους τότε ηγέτες (πολιτικούς και θρησκευτικούς) που συμμετείχαν (συμπεριλαμβάνει και την κρατική μισθοδοσία και σύνταξη των έγγαμων κοσμικών ιερέων, αλλά όχι των άγαμων που όφειλαν να ζουν στα μοναστήρια). Αυτό είναι έκφραση του προαναφερθέντος θρησκευτικού φαινομένου. Οδηγεί στην εμπορευματοποίηση της προσωπικής «κλήσης» (όχι «κλίσης»), οδηγεί στο να γίνονται αποδεκτές πολιτικές αποφάσεις που επηρεάζουν τον πυρήνα της Πίστης προκειμένου να διατηρηθούν κάποια προνόμια (π.χ. η κρατική μισθοδοσία και σύνταξη που σιωπηλά λαμβάνουν και οι άγαμοι ιερείς και αρχιερείς που βρίσκονται εκτός μοναστηριών), οδηγεί στο να μετατρέπεται ο «Οίκος του Πατρός του Κυρίου σε οίκο εμπορίου και ληστών» στον οποίο ο Κύριος αντιδρά έντονα στο Ναό, αλλά και με την Παραβολή του Αμπελώνα προς τους κακούς γεωργούς Αρχιερείς, Γραμματείς και Πρεσβύτερους. Μπορεί δηλαδή, σε περιβάλλον θρησκείας να λειτουργήσουμε ωφελιμιστικά, κάτι που έγινε ακόμα και στα πρώτα βήματα της Εκκλησίας: η μητέρα 2 Μαθητών Του ζήτησε από τον Κύριο να δώσει εξουσία στους υιούς της Ιωάννη και Ιάκωβο όταν καθίσει στο θρόνο Του. Επίσης, ο Ιούδας, εκφράζει την παραδοσιακή Ιουδαϊκή οπτική του Μεσσία, την εθνική σωτηρία και την ωφελιμιστική άποψη («γιατί να πάει χαμένο το πανάκριβο μύρο με το οποίο η Μαρία έπλυνε τα πόδια του Ιησού;»). Αντίθετα, οι 11 μαθητές εκφράζουν ανοικτούς ορίζοντες, και προσπαθούν να διεισδύσουν όχι στην ιστορική πορεία του Ιησού αλλά στο Μυστήριο της Πνευματικής Ζωής Του.

Σήμερα εμείς ακολουθούμε το διακόνημα της Εκκλησίας ή την θρησκευτικότητα του Ιούδα; Κατά τον Πατρώνο, «*η θρησκεία είναι το προπατορικό αμάρτημα της Εκκλησίας, διότι μας συνοδεύει ως κίνδυνος απ' αρχής έως τέλος. Η Εκκλησία είναι πρόσωπο προς πρόσωπο κοινωνία με κέντρο τον Χριστό, βίωμα ενότητας, εμπειρία αγάπης (Ύμνος της Αγάπης, Κο 13). Σημαντική είναι η Πίστη και η Ελπίδα, μείζον όμως η Αγάπη (η εμπειρία της οποίας καταξιώνει την Εκκλησία). Με το νομικίστικο κριτήριο επιλογής (που εκφράζει η Δύση) κανείς μας δεν μπαίνει στο Παράδεισο κατά την 2α Παρουσία. Μόνον με το έλεος και την αγάπη της Παναγίας – Εκκλησίας που λειτουργεί ως γέφυρα, μπορούμε να σωθούμε. Κατά την 1η χιλιετία, η ενότητα οδήγησε (Ανατολή και Δύση) σε μεγάλη θεολογική ανάπτυξη. Κατά την 2η χιλιετία, στη Δύση, η θρησκευιοποίηση οδήγησε σε διάσπαση, αιρέσεις (Καθολικισμός, Προτεσταντισμός, κ.α.) και σε πολέμους και καταστροφές. Κατά την 3η χιλιετία, ελπίζουμε να στοχεύσουμε προς την ενότητα, την αγάπη, την επαναφορά, την διόρθωση. Στην 1η Εκκλησία η βάση ήταν ο Διάκονος (ο Γεωργός του Αμπελώνα-Εκκλησίας) που εφάρμοζε την ταπείνωση, διακονία, αγάπη και διάκριση».*

⁴⁶² Γ. Πατρώνος, *Χριστιανισμός: Εκκλησία ή Θρησκεία* (89,5 - Ραδιοφωνικός Σταθμός Εκκλησίας, 2012)..

Ε.3. Η εξέλιξη των αρχαίων και Χριστιανικών προτύπων ηγεσίας σε Ευρωπαϊκή «Δύση» και «Ανατολή».

Εδώ θα παρουσιάσω συνοπτικά τις απόψεις μου σχετικά με την επιρροή των προαναφερθέντων προτύπων ηγεσίας (Ιουδαϊσμού, Ελληνισμού και Ρωμαίων) στον τρόπο που εξέλαβαν τα Χριστιανικά πρότυπα ηγεσίας (που παρουσιάστηκαν τον 1^ο αι από τους Ευαγγελιστές, τον Απ. Παύλο και άλλους) στην Ευρωπαϊκή «Δύση» και «Ανατολή». Θα μοιραστώ τις σκέψεις μου ως προς το πως τα αρχαία πρότυπα ηγεσίας επηρέασαν τον τρόπο που οι Πατέρες της πρώτης Εκκλησίας εξήγησαν τα Χριστιανικά πρότυπα, και πώς αυτά εξελίχθηκαν στους αιώνες πριν και μετά το σχίσμα της Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας, και κατά τη διάρκεια της βυζαντινής εποχής, του μεσαιώνα και της τουρκοκρατίας. Δεδομένου ότι αυτές οι περίοδοι και η αντίστοιχη βιβλιογραφία είναι αρκετά εκτεταμένες, η αναλυτική μελέτη τους ξεφεύγει από τα πλαίσια της παρούσης διπλωματικής εργασίας. Οι σκέψεις που θα παρουσιάσω ίσως αποτελέσουν έναυσμα μελλοντικής διατριβής μου.

Ε.3.1. Η Ηγεσία στην Βυζαντινή εποχή^{463,464}.

Όταν ο Ρωμαίος αυτοκράτορας – ηγέτης Κωνσταντίνος ασπάστηκε τον Χριστιανισμό και μετέτρεψε τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία σε χριστιανική - βυζαντινή, μία από τις βασικότερες αλλαγές που εισήγαγε ήταν να σταματήσουν οι μονομαχίες, να μη πετούν πια ανθρώπους στα λιοντάρια. Έκανε την αυτοκρατορία πολύ πιο ανθρωπιστική. Όλοι οι Βυζαντινοί ηγέτες – αυτοκράτορες απέφευγαν όσο μπορούσαν τη θανατική ποινή.⁴⁶⁵

Επιπλέον η Χριστιανική Βυζαντινή ηγεσία προώθησε και καλλιέργησε την διάνοηση⁴⁶⁶. Υπήρχε έντονη διάνοηση και πνευματική ζωή στο Βυζάντιο. Αρκεί να δούμε την πρόοδο της βυζαντινής ιατρικής, κατασκευαστικής επιστήμης και τέχνης.⁴⁶⁷ Ακόμα και το βυζαντινό γραφειοκρατικό κράτος, είχε μια πολύ μορφωμένη γραφειοκρατία, πολύ πιο μορφωμένη από τους σημερινούς γραφειοκράτες. Επίσης, μερικοί από τους εκκλησιαστικούς συγγραφείς όπως οι Καππαδόκες πατέρες, και πολλοί ακόμη, ως το Γρηγόριο τον Παλαμά, ήταν άνθρωποι μοναδικής πνευματικότητας. Κυρίως δε, στο τέλος των βυζαντινών χρόνων, π.χ. στην Παλαιολογία περίοδο. Είναι αρκετά περίεργο πως, την ώρα που η αυτοκρατορία συρρικνωνόταν η διάνοηση ήταν πιο ανθηρή από ποτέ.

Οι βυζαντινοί ηγέτες χρησιμοποιούσαν την ελληνική γλώσσα και ενδιαφέρονταν πολύ για τη φιλοσοφία και τη φιλοσοφική ζωή. Γενικά ο λαός ήταν μεν υπήκοοι ενός αυτοκράτορα, αλλά αυτός ο αυτοκράτορας έπρεπε να φέρεται σωστά, γιατί γίνονταν εύκολα λαϊκές εξεγέρσεις. Οι βυζαντινοί ηγέτες φρόντιζαν ώστε η αυτοκρατορία να έχει πλήρη κοινωνική αίσθηση. Τα νοσοκομεία ήταν πολύ καλά, όπως και τα γηροκομεία, τα οποία ανήκαν κυρίως στην Εκκλησία, αλλά όχι μόνο σε αυτήν, υπήρχαν και κρατικά.

Συνεργάστηκαν (οι Βυζαντινοί ηγέτες) με την Εκκλησία και της επέτρεψαν να παίξει βασικό κοινωνικό ρόλο. Ο Επίσκοπος στην Βυζαντινή αυτοκρατορία είχε ρόλο πνευματικού πατέρα. Πέραν των μοναστηριών του Αγίου Όρους (όπου αναπτύχθηκε και εφαρμόζεται έως τις μέρες μας το δημοφιλές «Αθωνικό Management»⁴⁶⁸), υπήρχε ένα σύστημα από μοναστήρια στις πόλεις. Τα μοναστήρια φρόντιζαν τα γηροκομεία, οι μοναχοί μόρφωναν τη νεολαία (κυρίως τα αγόρια γιατί τα κορίτσια μορφώνονταν στο σπίτι), παρέχοντας πολύ καλή μόρφωση. Τα κορίτσια του Βυζαντίου είχαν πολλές φορές καλύτερη παιδεία διότι «απολάμβαναν» περισσότερη ιδιωτική προσοχή. Αυτό καταδεικνύει και τη θέση της γυναίκας σε αντίθεση με την προ Βυζαντίου εποχή. Φυσικά όλα αυτά «κόλλησαν» μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης και κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, διότι πλέον έλειπαν οι φωτισμένοι ηγέτες - χορηγοί.

Ε.3.2. Η ηγεσία στη «Δύση» μετά το Σχίσμα: «ο Θεός - Ηγέτης Τιμωρός που ζητά ικανοποίηση».

Ήδη προαναφέρθηκε το γεγονός ότι οι **Σχολαστικοί** του Μεσαιώνα αναβίβασαν τις ιδέες του Αριστοτέλη και τον «ηθικό κανόνα» του Σωκράτη («γνώθι σ' αὐτῷ» και προσπάθησε να βελτιωθείς) σε ασκητικό «δόγμα» είχε ως αποτέλεσμα την αντίδραση και **ανατροπή του ποιοτικού «ηθικού κανόνα»** από τους **«Εμποροκράτες»** και την **αντικατάστασή του με τον ποσοτικό υλικό ή υλιστικό χρηματιστικό κανόνα**. Υιοθέτησαν τις απόψεις του Αριστοτέλη σχετικά με το Θεό και την δημιουργία του κόσμου. Δέχθηκαν δηλαδή ότι **ο Θεός είναι ένα «αυτοσχεσιακό ανέραστο και άγαμο πλάσμα», που δεν έχει ανάγκη κανέναν**. Αυτή η «εικόνα» του Θεού που υιοθέτησαν Παπικοί και Προτεστάντες στη **Δύση** τους οδήγησε να πιστέψουν την άποψη ότι ο Θεός ως ο

⁴⁶³ St. Runciman, *Βυζαντινός Πολιτισμός* – μτφρ. Δ. Δετζώρτζη, (Γαλαξίας-Ερμείας, 1993), passim.

⁴⁶⁴ Steven Runciman: «Το Βυζάντιο κι εμείς - Χρειαζόμαστε την πνευματική μετριοφροσύνη», EPT3, 10/1994, passim, http://users.uoa.gr/~nektar/history/tributes/steven_runciman/runciman_interview_et3.htm.

⁴⁶⁵ Κατά καιρούς, κάποιοι αυτοκράτορες κατέφευγαν στη θανατική ποινή, αλλά οι περισσότεροι χρησιμοποιούσαν ως εσχάτη τιμωρία, μια μέθοδο που σήμερα μας φαίνεται αποτρόπαια (παρότι χρησιμοποιείται ευρέως σε κάποιες περιοχές του κόσμου): τον ακρωτηριασμό κάποιας μορφής. Αλλά μάλλον οι περισσότεροι άνθρωποι θα προτιμούσαν να τους κόψουν π.χ. ένα χέρι, παρά να τους θανατώσουν. Απ' την άλλη, κάποιοι ισχυρίζονται ότι τη βυζαντινή ιστορία είναι γεμάτη φόνους. Ξεχνούν όμως ότι οι άνθρωποι συνεχίζουν να δολοφονούν, και ότι για παράδειγμα το ποσοστό των Αμερικανών προέδρων που είχαν δολοφονηθεί είναι πολύ μεγαλύτερο σε σχέση με τα χρόνια ύπαρξης των Η.Π.Α. από το ποσοστό των δολοφονημένων βυζαντινών αυτοκρατόρων στη υπέρ χιλιετή διάρκεια της αυτοκρατορίας.

⁴⁶⁶ Υπάρχουν σύγχρονοι Έλληνες διανοούμενοι που υποστηρίζουν ότι το Βυζάντιο δεν αξίζει να μελετηθεί ιδιαίτερα, ότι δε δημιούργησε τίποτε, ότι είχε σχολιαστές των γραφών κι όχι διανοούμενους. Αυτοί οι Έλληνες είναι πολύ άδικοι με τους βυζαντινούς τους προγόνους.

⁴⁶⁷ Κανένας αρχαίος Έλληνας για παράδειγμα δε θα μπορούσε να χτίσει την Αγία Σοφία, αυτό απαιτούσε πολύ βαθιά τεχνική γνώση. Η βυζαντινή εικονογραφική τέχνη ήταν από τις μεγαλύτερες σχολές τέχνης παγκοσμίως.

⁴⁶⁸ Θ. Σπηλιώτης, *Ο Μοναχός Που Έγινε CEO. 1000 Χρόνια Αθωνικό Management*. 9η (Θεσσαλονίκη Αθήνα, Ελλάδα: iWrite, 2017), passim.

κατεξοχήν Ηγέτης δεν είχε ανάγκη κανέναν, και ότι **κάποια στιγμή που δεν είχε κάτι άλλο να κάνει δημιούργησε τον κόσμο μας** και όλα τα αγαθά της φύσης τα οποία εμείς οι θνητοί χρησιμοποιούμε κατά βούληση είτε όπως είναι είτε μετασχηματίζοντάς τα μέσα από διαδικασίες παραγωγής. Ας δούμε όμως πώς εξελίχθηκαν τα πράγματα.

Η **Μετάφραση των Εβδομήκοντα** αποτελεί τη σπουδαιότερη από τις πρώτες μεταφράσεις της Παλαιάς Διαθήκης και την πρώτη, στην ουσία, γραπτή μετάφραση από την εβραϊκή στην ελληνιστική κοινή γλώσσα. Σύμφωνα με την παράδοση, 72 Ιουδαίοι λόγιοι της Αλεξάνδρειας της Αιγύπτου άρχισαν το έργο της μετάφρασης της Παλαιάς Διαθήκης περίπου το 280 π.Χ. Αργότερα και χάριν συντομίας καθιερώθηκε ο αριθμός 70, κι έτσι προέκυψε η ονομασία *Μετάφραση των Εβδομήκοντα*. Η μετάφραση αυτή ολοκληρώθηκε μέσα στο 3ο αιώνα π.Χ. κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Πτολεμαίου Β' του Φιλάδελφου. Η γλώσσα της Μετάφρασης των Εβδομήκοντα ήταν η ελληνιστική κοινή που μιλιόταν στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου κατά τον 3ο και 2ο αιώνα π.Χ. Αποτέλεσε τη Γραφή που είχαν οι ελληνόφωνοι Ιουδαίοι και χρησιμοποιούνταν ευρέως τον καιρό του Ιησού Χριστού και των αποστόλων. Στην Καινή Διαθήκη οι περισσότερες από τις 320 κατά λέξη παραθέσεις από το σύνολο των περίπου 890 παραθέσεων και αναφορών στην Παλαιά Διαθήκη βασίζονται στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα.

Στη ορθή αυτή μετάφραση της Παλαιάς Διαθήκης οι Ο' έγραψαν ότι **«είπε ο Θεός: εάν φάτε από τον αυτό τον καρπό προσέξτε γιατί θα πεθάνετε»**, δηλαδή **«θα χωριστείτε πνευματικά από Εμένα»** (ο 1^{ος} θάνατος, ο πνευματικός θάνατος) **«και η ύλη σας θα διαλυθεί»** (ο 2^{ος} θάνατος, ο σωματικός θάνατος). Διότι είναι ύλη το σώμα, είναι κτιστό όπως και οι άγγελοι, και άρα είναι τρεπτό και συνεπώς μπορεί να πέσει, όπως μπορούν να πέσουν ακόμα και οι άγγελοι. Ο Θεός, που είναι ο μόνος άκτιστος, μπορεί αν θέλει, από αγάπη, να συγχωρήσει τον πεσμένο αμαρτωλό άνθρωπο να σωθεί, να μην πεθάνει.

Στη Δύση ο Άγιος **Αυγουστίνος**⁴⁶⁹ ερμήνευσε την Παλαιά Διαθήκη από τα ελληνικά στα λατινικά και λόγω μη γνώσεως της ελληνικής γλώσσας, **η λανθασμένη ερμηνεία** που έκανε στο παραπάνω χορίο ήταν **«είπε ο Θεός: εάν φας από τον καρπό θα σε σκοτώσω»!** Παρουσιάζεται με αυτό τον τρόπο ένας **Θεός Τιμωρός που ζητάει ικανοποίηση**. Δηλαδή εάν κάποιος θέλει να σχετίζεται με το Θεό θα πρέπει να εφαρμόζει πιστά τις εντολές Του και να πληρώσει το Χρέος του σε Εκείνον. Αυτό αποτέλεσε και την αρχή της αποιεροποίησης της Δύσης. Διότι τέτοιο Θεό που σκοτώνει, τιμωρεί και καθιστά διαρκώς υπόχρεο τον αμαρτωλό δεν τον θέλει κανένας. Εκτός όμως του ότι ο Αυγουστίνος δημιούργησε τον Θεό τιμωρό, τον 4^ο αι εμφανίζεται και μια άλλη αρρώστια, ο **Αρειανισμός**. Ένας εξαιρετικά μορφωμένος ιερέας ο Άρειος είπε αφενός ότι **«καλά κάνει που τιμωρεί ο Θεός»**, και αφετέρου ότι **«ο Χριστός είναι το 1^ο τέλειο κτίσμα του Πατέρα»!** Δηλαδή ότι ο Ιησούς Χριστός είναι **«ένας πολύ καλός άνθρωπος»**, **«ένας πολύ καλός δάσκαλος»**, **«ένας μεγάλος αναμορφωτής του κόσμου»**, **«ένας ιδρυτής θρησκείας»**. Ότι είναι δηλαδή ο Χριστός ένας **«ημίθεος»**, αλλά όχι Θεός, και ότι **«δεν ενώθηκε στο Χριστό η θεία με την ανθρώπινη φύση, αλλά ο Ιησούς Χριστός είναι κτίσμα του Θεού»**. Είπε δηλαδή ακριβώς **«ότι λένε σήμερα οι εκπρόσωποι της «νέας εποχής»!** Και όλα αυτά εξ αιτίας της γλώσσας και της λάθος ερμηνείας του χορίου από τον Αυγουστίνο. Αυτό τότε οι Πατέρες το κατάλαβαν αμέσως και έκαναν Οικουμενικές Συνόδους και πολέμησαν αυτούς τους δύο «νοητούς λύκους». Όμως ο αιρετικός γενικά έχει μεγαλύτερο πάθος στο να διαδώσει την αίρεσή του από τον μη αιρετικό. Οπότε ο Άρειος τάρaxe όλη τη Βυζαντινή αυτοκρατορία επί πολλά έτη. **Οι Αρειανιστές έπεισαν δύο γένη, τους Βησιγόθους και τους Οστρογόθους**, και τους μετέστρεψαν στον αρειανισμό. Αυτοί μέσω του Δούναβη έφτασαν στη **Γερμανία**, εν συνεχεία στην **Ισπανία**, στην **Ιταλία** και **τον 8^ο αι μπήκαν στη Ρώμη** με τη μορφή του βασιλιά **Καρλομάγκνου**. Αυτοί όλοι οι λαοί μεταστράφηκαν στον Αρειανισμό και **πιστεύουν ότι ο Ιησούς Χριστός δεν είναι τέλειος Θεός** αλλά είναι ένας τέλειος άνθρωπος ο οποίος επειδή η ανθρωπότητα χρωστούσε στον Πατέρα Θεό, προκειμένου να τον εξευμενίσει έπρεπε να πληρώσει ένα χρέος, οπότε ο Ιησούς Χριστός κατέβηκε από τον ουρανό και έγινε άνθρωπος τέλειος (ως κτίσμα του Θεού) και θυσιάστηκε για να εξευμενίσει την ανθρωπότητα στο Θεό. Αυτές οι αντιλήψεις σήμερα ονομάζεται **«ουμανισμός»**. Οι «ουμανιστές» σήμερα έχουν εξαπλωθεί σε όλο τον κόσμο, έχουν κάνει τις **«μη κυβερνητικές οργανώσεις»** και ισχυρίζονται ότι **«κάνουν το καλό στο όνομα του ουμανισμού»**. Επίσης, για τον ίδιο λόγο **η μεγαλύτερη χριστιανική γιορτή στη Δύση δεν είναι η Ανάσταση** αλλά η Αγία και Μεγάλη Παρασκευή, η οποία εορτάζεται με πολύ εμφατικά λυπητερούς τρόπους στη Δύση αλλά και όπου έχει επικρατήσει ο ουμανισμός μέσω του καθολικισμού και του προτεσταντισμού (Δυτική Ευρώπη, ΗΠΑ, Λατινική Αμερική, κλπ.). Για αυτό και οι σημερινοί Δυτικοί ηγέτες όπως η κ. Άγγελα Μέρκελ, όντας η ίδια κόρη πάστορα, «τιμωρούν» την Ελλάδα και κάθε άλλη ευρωπαϊκή χώρα που δεν συμμορφώνεται με τους Ευρωπαϊκούς κανόνες, και απαιτούν να πάρουν πίσω τα χρήματα που δάνεισαν αντί να ψάξουν να βρουν αυτούς που πραγματικά τα καταχράστηκαν, και καταδικάζουν στη θέση τους ολόκληρους λαούς σε σχεδόν λιμοκτονία για πολλά έτη. Το προτεσταντικό δόγμα όπως και το καθολικό ισχυρίζεται ότι ο Θεός ως απόλυτος ηγέτης και άρχοντας λέει : **«Αμάρτηρες; Θα πληρώσεις και με τόκο!»**, και επίσης ότι τη Μεγάλη Παρασκευή ο Χριστός ξεπλήρωσε το χρέος των

⁴⁶⁹ Ο Αυγουστίνος Ιππώνος (Aurelius Augustinus Hipponensis, 354 - 430), γνωστός και ως Άγιος Αυγουστίνος, ήταν Χριστιανός θεολόγος και φιλόσοφος, του οποίου τα συγγράμματα επηρέασαν την ανάπτυξη του Δυτικού Χριστιανισμού και της Δυτικής φιλοσοφίας. Επίσης ήταν ένας από τους πολυγραφότερους συγγραφείς της λατινικής πατρολογία. Ήταν πρώην αιρετικός Μανιχαίος, παντρεμένος και με ένα νόθο παιδί. Με τις προσευχές και παρακλήσεις της μητέρας του Αγίας Μόνικας προς τον Επίσκοπο Μεδιολάνων Αμβρόσιο, ο αιρετικός Αυγουστίνος μετανόησε, βαπτίστηκε Χριστιανός, συγχωρέθηκαν όλες οι αμαρτίες του, και αφού υπηρέτησε δίπλα στον Επίσκοπο Αμβρόσιο, έφτασε στο αξίωμα του Επισκόπου Ιππώνος και κατέληξε να ανακηρυχθεί Άγιος. Ο κόσμος παρουσιάζεται στη σκέψη του Αυγουστίνου ιεραρχημένος κατά τρόπο πλατωνικό. Ό,τι αγαθότερο και αξιολογότερο βρίσκεται πιο ψηλά. Και ο Θεός βρίσκεται στην κορυφή, όπως και το πλατωνικό αγαθό. Σε πιο χαμηλή θέση βρίσκονται τα φυσικά αντικείμενα, ενώ οι ανθρώπινες ψυχές ενδιάμεσα και οι ψυχές των αμαρτωλών χαμηλότερα από εκείνες των ενάρετων ανθρώπων. Η αξιολογική ιεράρχηση είναι μια ιεραρχία πραγματικότητας. Όσο πιο χαμηλά βρίσκεται κάτι, τόσο πιο κοντά στο μηδέν βρίσκεται, χωρίς να είναι ολοκληρωτικά μηδέν. Υπάρχουν όλα κατά τρόπο μεταβλητό. Η αντίληψη αυτή της αλλαγής και μεταβολής είναι δάνεια: είναι αριστοτελική. Μια άλλη παράμετρος αυτής της ιεράρχησης είναι και η συνθετότητα των δημιουργημάτων. Μόνο ο Θεός είναι αμετάβλητος και ασύνθετος. Paul Vincent Spade, "Μεσαιωνική Φιλοσοφία," in *Anthony Kenny (Επίμ.): Ιστορία Της Δυτικής Φιλοσοφίας*, Πανεπιστήμιο Της Οξφόρδης (Αθήνα: μφρ. Δέσποινα Ρισσάκη, εκδ. Νεφέλη, 2005), 96-97.

ανθρώπων στο Θεό Πατέρα για την τιμωρία επειδή ο Αδάμ έφαγε τον καρπό. Και ο Θεός Πατέρας σκότωσε το γιό του και έτσι πλήρωσε το χρέος για όλους τους ανθρώπους. Δηλαδή «η Θεολογία της Αντιμισθίας». Κατά συνέπεια λοιπόν, και ο ηγέτης της Δυτικής Θεολογίας και φιλοσοφίας είναι ένας ηγέτης τιμωρός.

Στην Ορθόδοξη Ανατολή δεν είναι αυτή η Θεολογία. Στην Ελλάδα, στην Ρωσία κλπ. αν δεν πάμε εκκλησία την Μεγάλη Παρασκευή δεν πειράζει. Είναι σα να πεθάνει μιας μάνας το παιδί και να μην πάμε στην κηδεία του, αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί. Αλλά αν δεν πάμε στην Ανάσταση τότε είναι σα να μην πάμε στο γάμο του άλλου της παιδιού, που θεωρείται απαράδεκτο: «στην λύπη μου της ταφή του ενός παιδιού μου δεν ήρθες, σε δικαιολογώ, δεν μπορούσες να έρθεις στην χαρά μου του γάμου του άλλου παιδιού μου;»

Με την πώση της Κωνσταντινούπολης, και το θάνατο του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, τελευταίου αυτοκράτορα, χήρεψε η θέση του αυτοκράτορα στην δεξιά πλευρά της Εκκλησίας. Οπότε ο Αρχιεπίσκοπος, μεταφέρθηκε από την αριστερή πλευρά στην δεξιά, στη θέση του αυτοκράτορα, και πήρε εκτός των θρησκευτικών και τα αυτοκρατορικά σκήπτρα και σύμβολα.

Οι κατακτητές της Δυτικής Βυζαντινής αυτοκρατορίας έχουν μία ειδική **θεολογική παράδοση**, που λέγεται Σχολαστική⁴⁷⁰ και η οποία έχει μία ειδική φιλοσοφική παράδοση, την **Μεσαιωνική φιλοσοφία**. Αναπτύχθηκε από τους Γερμανούς κατακτητές της Ευρώπης (Νορμανδούς, Φράγκους, Γόθους, Σάξονες, Λογγοβάρδους κλπ.). Οι ασχολούμενοι με αυτήν είναι οι λεγόμενοι Σχολαστικοί θεολόγοι του Δυτικού Μεσαίωνα. Στην ανατολή τους λέμε «Λατίνους»⁴⁷¹. Θεωρούν ότι τελευταίοι Πατέρες της Εκκλησίας (πριν την Σχολαστική Θεολογία και τη Μεσαιωνική φιλοσοφία) είναι ο **άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός** στην Ανατολή, και ο **Ισίδωρος της Σεβίλλης** στη Δύση. Μετά το **Σχίσμα** δεν κάνουν καμία απολύτως αναφορά στην Ανατολή στα διδακτικά τους εγχειρίδια διότι γραμμή των Δυτικών από τα μέσα του 9ου αιώνας έως και σήμερα είναι ότι οι Ανατολίτες δεν κατάλαβαν(!) τους αρχαίους Πατέρες της Εκκλησίας, ότι εμείς οι Γραικοί (Graeci)⁴⁷² διαστρέψαμε και προδώσαμε την Αρχαία Ελληνική Πατερική Παράδοση (!), ενώ εκείνοι (οι αγράμματοι Φράγκοι που δεν ήξεραν καθόλου Ελληνικά ούτε ήξεραν να διαβάσουν σωστά τα Λατινικά κείμενα) έμειναν πιστοί στην Αρχαία Ελληνική Πατερική Παράδοση, την διέσωσαν, και μάλιστα την βελτίωσαν (!) με την Σχολαστική τους Θεολογία.

«Χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτής της διαφοροποίησης είναι το ότι στην περιοχή των κατακτήσεων στην Δύση εγκαταλείφθηκε η παλαιά παράδοση να εκλέγονται οι επίσκοποι από τους φωτισμένους και θεουμένους. Σ' αυτούς οι επίσκοποι εξελέγοντο όχι για πνευματικούς λόγους, αλλά για διοικητικούς. Οπότε ο επίσκοπος στην Δύση μετατράπηκε από πνευματικό πατέρα σε πολιτικό διοικητή (φεουδάρχη) με εξουσίες πολιτικές και στρατιωτικές»⁴⁷³. Όταν λοιπόν ο επίσκοπος γίνεται φεουδάρχης, αρχίζει πλέον να ασχολείται με την διοίκηση και με την καθυπόταξη των Ρωμαίων δουλοπαροίκων και βιλάνων. Έτσι δεν ασχολείται πλέον με τα πνευματικά θέματα ούτε με τα θεολογικά γράμματα, αλλά με διοικητικά θέματα. Την δε Θεολογία την πήραν στα χέρια τους, κάτι καλόγεροι στα μοναστήρια. Οπότε η θεολογική επιστήμη καλλιεργείτο συνήθως μέσα στα μοναστήρια, τα οποία και αυτά όμως δεν ασχολούντο με το πως θα φθάσουν οι μοναχοί στην κατάσταση του φωτισμού και της θεώσεως, την οποία ούτε επεδίωκαν· διότι επηρεασμένοι όντες από την Θεολογία του Αυγουστίνου δέχθηκαν μία φιλοσοφική αντίληψη περί του φωτισμού και της θεώσεως»⁴⁷⁴.

Ε.3.3. Στη «Δύση» η πνευματική σχέση «ηγέτη» και «ακόλουθου» μετατρέπεται σε «δούνε και λαβείν».

Επιπλέον τούτου, σύμφωνα με τον Ρωμανίδα «η ανάγκη της καθάρσεως και του φωτισμού, η ανάγκη της εσωτερικής αλλαγής έφυγε από την Θεολογία των Παπικών και αργότερα Προτεσταντών. Γι' αυτούς **εκείνος που αλλάζει δεν είναι ο άνθρωπος, αλλά ο Θεός!** Ο άνθρωπος γι' αυτούς δεν αλλάζει. Το μόνο πράγμα που κάνει ο άνθρωπος γι' αυτούς είναι ότι γίνεται καλό παιδί. Και όταν ο άνθρωπος από κακό παιδί που ήταν γίνει καλό παιδί, τότε ο Θεός τον αγαπά. Διαφορετικά, τον αποστρέφεται! Αν παραμένει ή γίνεται κακό παιδί, τότε ο Θεός δεν τον αγαπά! Δηλαδή, αν ο άνθρωπος γίνει καλό παιδί, τότε αλλάζει και ο Θεός και γίνεται καλός. Και από εκεί που δεν τον αγαπούσε, τώρα τον αγαπά! Όταν ο άνθρωπος γίνεται κακό παιδί, ο Θεός θυμώνει και, όταν ο άνθρωπος γίνεται καλό παιδί, ο Θεός χαίρεται! Αυτό δυστυχώς γίνεται στην Ευρώπη»⁴⁷⁵. Έτσι συμπεριφέρεται ακόμα και σήμερα ο «Ευρωπαϊός Ηγέτης» όλων των βαθμίδων, ιδεολογικών ρευμάτων (καπιταλιστής, συντηρητικός, σοσιαλιστής-δημοκρατικός,

⁴⁷⁰ Αναπτύχθηκε μεταξύ 13^{ου} και 16^{ου} αι από Καθολικούς θεολόγους, βασισμένοι στη Βίβλο, στο Ρωμαϊκό δίκαιο, στον Αριστοτέλη και επιλεκτικά στην Πατερική σκέψη. Στους κυριότερους εκφραστές της περιλαμβάνονται οι Αυγουστίνος Ιππώνος (354 – 430 μ.Χ.), γνωστός και ως Άγιος Αυγουστίνος, Χριστιανός θεολόγος και φιλόσοφος, του οποίου τα συγγράμματα επηρέασαν την ανάπτυξη του Δυτικού Χριστιανισμού και της Δυτικής φιλοσοφίας, ένας από τους πολυγραφότερους συγγραφείς της λατινικής πατρολογίας, ασχολήθηκε με τα εξής θέματα: Πίστη και λόγος, Ανθρωπολογία και κοσμολογία, Το καλό και το κακό, Η πώση του ανθρώπου, Η Τριαδολογία του Αυγουστίνου). Albertus Magnus (1193/1206-1280 μ.Χ.), αξία σύμφωνα με εργασία και κόστος, αξία σύμφωνα με χρησιμότητα και χρεία), Θωμάς Ακινάτης (1225-1274 μ.Χ.), Summa theologiae, Sententiae libri Ethicorum, Γνωστός είναι ο ζωγραφικός πίνακας του Benozzo Gozzoli) «Ο Θρίαμβος του Αγίου Θωμά Ακινάτη» που απεικονίζει τον Άγιο στο κέντρο, δεξιά του τον Αριστοτέλη, αριστερά του τον Πλάτωνα και στα πόδια του τον μέγα Άραβα φιλόσοφο Αβερρόη), Petrus Olivi (1248-1298 μ.Χ.), Άγιος Βερναρδίνος της Σιένας (1380-1444 μ.Χ.), Άγιος Αντωνίνος, αρχιεπίσκοπος Φλωρεντίας (1389-1459 μ.Χ.). Και από τη Σχολή της Salamanca οι Martín de Azpilcueta (1493-1586 μ.Χ., Doctor Navarrus) και Luis de Molina (1535-1600 μ.Χ.).

⁴⁷¹ Είναι οι πρώην Φράγκοι και νυν Ευρωπαίοι.

⁴⁷² Το Graecus (Γραικός) για τους Δυτικούς σήμαινε: αιρετικός, ψεύτης, κλέφτης, απατεώνας (βλ. παλαιότερες εκδόσεις γαλλικών κυρίως λεξικών).

⁴⁷³ Αυτό έγινε και στην Γοθική παράδοση και στην Φραγκική και στην Νορμανδική, όχι όμως τόσο στην Γερμανική, διότι ο Γερμανικός φεουδαλισμός διαφέρει αρκετά από τον Φραγκικό, τον Γοθικό και τον Νορμανδικό φεουδαλισμό. Και τούτο, επειδή οι περισσότεροι Γερμανοί δεν είχαν ως σκλάβους Ρωμαίους δουλοπαροίκους, αφού ζούσαν στην Γερμανία, όπου δεν υπήρχαν Ρωμαίοι, οι δε δούλοι τους ήταν απλώς αιχμάλωτοι πολέμου.

⁴⁷⁴ Ι. Ρωμανίδης, Πατερική Θεολογία (Θεσσαλονίκη: ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ, 2004), 51.

⁴⁷⁵ Ι. Ρωμανίδης, Πατερική Θεολογία (Θεσσαλονίκη: ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ, 2004), 6.

κουμμουνιστής, φασίστας), οργανισμών (ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου), θρησκευτικών πεποιθήσεων (Παπικός, Προτεστάντης, Μουσουλμάνος, αγνωστικιστής, άθεος). Προσπαθεί να πάρει διοικητική εξουσία, και εν συνεχεία συμπεριφέρεται «καλά» στους υπάκουους ακολούθους του και «αυστηρά» / «αυταρχικά» στους ανυπάκουους (λαμβάνοντας μέτρα τύπου καρότου και μαστίγιου), με σκοπό να διατηρήσει / αυξήσει την εξουσία του και τα προσωπικά οφέλη τα οποία ο ίδιος και το περιβάλλον του αποκομίζει. Και αυτό θεωρείται απολύτως κατανοητό και αποδεκτό.

Παραδείγματος χάριν, για τους σημερινούς «Ευρωπαίους Ηγέτες» (αλλά και για την κοινή γνώμη των περισσότερων εθνών κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης), κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης της περιόδου 2008 – 2019, η Ελλάδα δικαιούτο να λαμβάνει την επόμενη δόση χρηματοδότησης προκειμένου να μην καταρρεύσει οικονομικά μόνον εφόσον τηρούσε τις οικονομικές και κοινωνικές δεσμεύσεις της, άλλαζε το δικό της δίκαιο και υιοθετούσε το αγγλικό δίκαιο, και παρέδιδε τους φυσικούς της πόρους και δημόσιους οργανισμούς στους αλλοδαπούς επενδυτές. Διαφορετικά η Ελλάδα και οι πολίτες της έπρεπε να τιμωρούνται σκληρά από τους «Ευρωπαίους αδελφούς» της οι οποίοι μπλόκαραν κάθε άλλη εναλλακτική διέξοδο για την Ελλάδα, και την άφηναν χωρίς οικονομική βοήθεια, και έρμαιο των επεκτατικών διαθέσεων των ανατολικών γειτόνων της. Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο συμπεριφέρονται και οι «Ηγέτες» των ΗΠΑ, Ρωσίας, της Κίνας τόσο στα άλλα κράτη όσο και στα φυσικά και νομικά πρόσωπα των χωρών τους. Εφαρμόζουν δηλαδή το «*πας μη Έλλην βάρβαρος*» ή «*πας μη Ιουδαίος...*». Έχουμε δηλαδή καταντήσει να βλέπουμε ένα Θεό – Ηγέτη που αλλάζει διαθέσεις (όπως οι θεοί του Ολύμπου!): όταν ο άνθρωπος είναι «καλός» και υπάκουος, ο Θεός - Ηγέτης τον αγαπάει, δεν τον τιμωρεί και του κάνει τα χατίρια. Όταν είναι ανυπάκουος (= «κακός»), ο Θεός – Ηγέτης δεν τον αγαπάει και τον τιμωρεί αφήνοντάς τον νηστικό μέχρι λιμοκτονίας. Και αυτό στη Δύση θεωρείται ηθικό, δίκαιο και σωστό.

Όμως το «**ηγετικό προφίλ**» και η «**δικαιοσύνη**» του Θεού εξηγούνται εντελώς διαφορετικά στην **Ορθόδοξη Χριστιανική Πατερική Παράδοση της Ανατολικής Εκκλησίας** από ότι στην **Παράδοση των Δυτικών Πατέρων**, και όπως εξελίχθηκαν, έχουν σήμερα εντελώς άλλη έννοια σε Δύση και Ανατολή.

Στην **ανατολική Ορθόδοξη Πατερική Παράδοση**, η «**εικόνα**» του Θεού ήταν εντελώς διαφορετική: **ο Θεός είναι Πατέρας που από την απέραντη αγάπη του δημιουργεί εμάς, τα παιδιά του, επειδή θέλει να κοινωνήσει μαζί μας και μας προσφέρει τα χαρίσματά Του προκειμένου να ηγηθούμε της φύσης** (που και αυτή τη δημιούργησε ο Θεός ως κόσμημα από αγάπη στον άνθρωπο) και να την προσφέρουμε στα παιδιά μας κοινωνώντας αγαπητικά μαζί τους (όπως και με τον Ηγέτη Θεό Πατέρα μας).

Επιπλέον, **ο «ανατολικός» ή ορθόδοξος Θεός αγαπάει όχι μόνο τους αγίους, αλλά όλους τους ανθρώπους ανεξαιρέτως.** Όλους τους αμαρτωλούς, όλους τους κολασμένους, (ακόμη και τον ίδιο τον διάβολο). Και θέλει ως Ηγέτης (Πατέρας, Επίσκοπος, Ποιμένας, Διάκονος) όλοι να σωθούν και να «θεραπευθούν», δηλαδή να καλλιεργηθούμε και αναπτυχθούμε πνευματικά, ψυχικά και σωματικά, ώστε να κοινωνούμε διαρκώς (στην αιωνιότητα) μαζί Του και μεταξύ μας. Θέλει, αλλά δεν μας πιέζει, δεν μας υποχρεώνει όλους (δεν χρησιμοποιεί μέτρα τύπου καρότου και μαστίγιου), διότι σέβεται την ελευθερία μας, σέβεται το ότι δεν θέλουν όλοι να κοινωνούν με όλους και μαζί Του. Αυτό, το ότι ο Θεός είναι αγάπη και θέλει να θεραπεύσει τους πάντες και ότι αγαπά τους πάντες εξ' ίσου, διαπιστώθηκε και διαπιστώνεται από την εμπειρία των θεομένων, όσων δηλαδή έφθασαν σε θέωση, δηλαδή σε θεοπτία και είδαν τον Θεόν.⁴⁷⁶

Επιπλέον, η «**Ανατολική**» έννοια της «**δικαιοσύνης**» του Ηγέτη Θεού διαφέρει από την «**Δυτική**». Κατά τον Αγ. Ιωάννη τον Χρυσόστομο, «*αν δεν υπάρχουν κρίσις και απόδοσις ευθυνών για όσα κακά διαπράξαμε, τότε δεν θα λάβουμε τιμές για όσα υπομείναμε*».⁴⁷⁷ «*Όσοι δίκαιοι και ευσεβείς αναχώρησαν από αυτή τη ζωή και πήραν μαζί τους όλη την αρετή, θα έχουν το ίδιο τέλος με τους μοιχούς, με τους πατροκτόνους, με τους φονιάδες, με τους τυμβωρύχους; Ποια λογική λέει κάτι τέτοιο;*».⁴⁷⁸ «*Καθημερινά αυξάνη το κακό. Παντού ακούγονται θρήνοι και κλαυμοί και δάκρυα ξεπετιούνται από τα μάτια των πενθούντων. Και εκείνοι που απονέμουν την δικαιοσύνη, κάνουν χειρότερη τη συμφορά και επιτείνουν την αδικία*».⁴⁷⁹ «*Ούτε όλους τους τιμωρεί ο Θεός, διότι κάτι τέτοιο θα σε έκανε να μη περιμένεις την ανάσταση και να απελπιστείς για την κρίση. Αλλά τι κάνει ο Θεός; Και τιμωρεί και δεν τιμωρεί. Με τις τιμωρίες, που επιτρέπει σ' αυτή τη ζωή, θέλει να δείξει, ότι από αυτούς που δεν τιμωρούνται εδώ, θα ζητήσει λόγο εκεί. Με τις περιπτώσεις πάλι, που δεν τιμωρεί ο Θεός εδώ, σε προειδοποιεί να περιμένεις, ότι μετά την αποδημία σου απ' αυτή τη ζωή, υπάρχει το φοβερότερο δικαστήριο. Αν όμως ο Θεός δεν ήταν δίκαιος και αδιαφορούσε για όσα πράττουν οι άνθρωποι, τότε ούτε θα τιμωρούσε μερικούς εδώ, ούτε άλλους θα τους ευεργετούσε*».⁴⁸⁰

«**Εκείνος που δεν κατανοεί τι εστί εμπειρία θεώσεως και διαβάζει Αγία Γραφή, δηλαδή εκείνος που δεν βρίσκεται μέσα στην Πατερική Παράδοση, που είναι κληρονομημένη από την Εβραϊκή παράδοση, και δεν κατέχει τα Πατερικά ερμηνευτικά κλειδιά, δεν μπορεί να**

⁴⁷⁶ Σύμφωνα με την Ορθόδοξη Πατερική Παράδοση οι θεοπτες είναι οι Προφήτες της Π.Δ., από την Κ.Δ. η Παναγία, ο Ιωάννης ο Πρόδρομος, οι Απόστολοι (70 της Πεντηκοστής, πλην του Ιούδα, συν του Μαθθία), ο Παύλος και οι Άγιοι (Ρωμανίδης, 29).

⁴⁷⁷ Έλληνες Πατέρες Της Εκκλησίας, 9,432.

⁴⁷⁸ Έλληνες Πατέρες Της Εκκλησίας, 9,436.

⁴⁷⁹ Έλληνες Πατέρες Της Εκκλησίας, 31,498.

⁴⁸⁰ Έλληνες Πατέρες Της Εκκλησίας, 17,574.

ερμηνεύσει σωστά την Αγία Γραφή»⁴⁸¹. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τον Ρωμανίδη, με βάση την παράδοση του Αυγουστίνου, του Λατινικού Μεσαίωνα, αλλά έως και σήμερα για τους παπικούς «ο Θεός μίλησε στους προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης», «οι προφήτες άκουσαν από τον Θεό λόγια», «ο προφήτης ταυτίζεται με εκείνον που έχει δεχθεί μηνύματα από τον Θεόν». Παρεμπιπτόντως, την ίδια κατανόηση έχουν υιοθετήσει και στο Ισλάμ όσον αφορά τον προφήτη τους (του μίλησε ο Αλλάχ) και το Κοράνι (ότι δηλαδή είναι θεόσταλτο). Στην Εβραϊκή και Ορθόδοξη Πατερική Παράδοση όμως «προφήτης είναι εκείνος έφτασε στη θέωση και είδε την δόξα του Γιαχβέ – Χριστού» (ως μία αποκάλυψη του Θεού). Ως άλλο παράδειγμα, «διαβάζοντας κανείς την Παλαιά Διαθήκη με Δυτικά γυαλιά, θα την βρει γεμάτη θαύματα. Αν όμως την διαβάσει με Πατερικά γυαλιά, δεν υπάρχουν θαύματα στις περιπτώσεις των Θεοφανίων. Απλώς υπάρχουν και περιγράφονται αποκαλύψεις της δόξης του Θεού». Ως παράδειγμα αυτού, «στην Ορθόδοξη παράδοση το φαινόμενο της καιόμενης και μη καταφλεγόμενης βάτου δεν ήταν θαύμα. Ήταν απλώς η αποκάλυψη της δόξης του Θεού στον Μωυσή. Για τον Αυγουστίνo και τους όμοιούς του όμως ήταν μεγάλο θαύμα, διότι ο Θεός δεν άφησε την κτίση φωτιά να κάψει την βάτο!».

Τον Μεσαίωνα ο Αριστοτέλης απέκτησε τεράστιο κύρος στη Δύση, η αυθεντία του ήταν ισάξια εκείνης της Αγίας Γραφής. Οι Ευρωπαίοι, σαφώς επηρεασμένοι από την ερμηνεία τους στις θέσεις του Αριστοτέλη (και του Πλάτωνα) είχαν μία γεωκεντρική αντίληψη περί του σύμπαντος. Η αντίληψη αυτή περί του κόσμου φαίνεται ότι σαφώς επηρέασε και τις αντιλήψεις των Δυτικών του Μεσαίωνα, ιδιαίτερα δε τους «πατέρες της Ευρωπαϊκής Αναγέννησης» Δάντη, Βοκκάκιο και Πετράρχη, σχετικά με τον Παράδεισο και την Κόλαση καθώς και της σχέσης τους με την γη. «Η Ευρωπαϊκή Αναγέννησης (Renaissance) και ο λεγόμενος Ανθρωπισμός δεν είναι τίποτε άλλο παρά μία επιστροφή στις αρχαίες Ελληνικές κλασικές σπουδές. Είναι δηλαδή μία επιστροφή στην Κλασική εποχή και μία αναγέννησης της αρχαίας Ελληνικής γραμματείας γενικότερα, αλλά και της φιλοσοφίας. Αυτήν την αναγέννηση της αρχαίας Ελληνικής κλασικής φιλοσοφίας δεν την προκάλεσε ο ίδιος ο Δάντης, διότι αυτή είχε αρχίσει τουλάχιστον δύο αιώνες πριν. Ο Δάντης είναι αποδεδειγμένο ότι ήταν οπαδός του Θωμά του Ακινάτη, το δε έργο του με τίτλο *Θεία Κωμωδία (Divina Commedia)* είναι μία ποιητική απόδοση της Θεολογίας του Θωμά του Ακινάτη. Όμως άρχισε να αποδεικνύεται ότι η ερμηνεία του Θωμά Ακινάτου επάνω στον Αριστοτέλη δεν ήταν σωστή, ότι δηλαδή ήταν μία παρερμηνεία»⁴⁸².

Οι αστρονόμοι της εποχής (βλ. Γαλιλαίος) απέδειξαν με την παρατήρηση που έκαναν με τα τηλεσκόπια τους (και όχι με φιλοσοφικά επιχειρήματα), ότι αφενός δεν περιστρέφεται ο ήλιος γύρω από την γη, αλλά η γη γύρω από τον ήλιο και αφετέρου ότι η γη δεν είναι επίπεδη (όπως υποστήριζε ο Αριστοτέλης). Οι τότε εκκλησιαστικές αρχές αντέδρασαν έντονα (απειλήσαν να κάψουν τον Γαλιλαίο). Τελικά αποδείχθηκε ότι έκαναν λάθος.

Οπότε δημιουργήθηκε η εντύπωση ότι ήταν λανθασμένες γενικά οι περιγραφές των θεολόγων περί του φυσικού κόσμου. Επιπλέον, τότε η Αγία Γραφή ερμηνευόταν υποχρεωτικά βάσει των αντιλήψεων του Αριστοτέλη (όποιος διαφωνούσε με τον Αριστοτέλη, όπως τον ερμήνευαν οι Φράγκοι, κινδύνευε να χάσει την ζωή του). Η αυστηρή κριτική στο λογικό σύστημα του Αριστοτέλη που άσκησαν οι θετικοί επιστήμονες της Δύσης απετέλεσε έναν από τους λόγους που σήμερα έχουμε αυτήν την σπουδαία εξέλιξη στις θετικές επιστήμες στη Δύση. Είχε όμως ως κύριο σκοπό να ρίξουν την αυθεντία της Εκκλησίας επάνω στα θέματα των θετικών επιστημών. Αυτό βέβαια δημιούργησε προβλήματα στην Δυτική Χριστιανική Παράδοση όχι μόνο για τους Παπικούς, αλλά και για τους Προτεστάντες (όλοι τους παλαιότερα ήταν αφοσιωμένοι στην παλιά αντίληψη του κόσμου). Όσοι σπουδάσαμε στην Ευρώπη ή/και στην Αμερική, είδαμε ότι πλέον δεν έχει και πολλή πέραση ούτε ο Πλάτωνας ούτε ο Αριστοτέλης και ότι στον μεν Αγγλοσαξονικό κόσμο επικρατεί ο **λογικό θετικισμός**⁴⁸³, ενώ στην Ευρώπη και κυρίως στην Γαλλία επικρατεί ο **υπαρξισμός**⁴⁸⁴. Οι υπαρξιστές διαιρούνται στους άθεους υπαρξιστές και στους θρησκευόμενους υπαρξιστές.

Ε.3.4. Ο Θεός στον οποίο πιστεύω επηρεάζει το πρότυπο ηγεσίας που υιοθετώ.

Από τα παραπάνω, γίνεται νομίζω εμφανές ότι σε άλλο Θεό πίστευαν / πιστεύουν στη Δύση και σε άλλο στην Ανατολή. Και **ανάλογα με το Θεό στον οποίο πιστεύεις είναι και το πρότυπο δικαιοσύνης και ηγεσίας που υιοθετείς** (αν πιστεύεις) ή **διαμορφώνεις** (αν είσαι άθεος), και **εφαρμόζεις** στην καθημερινότητά του, στην εργασία σου, στην οικογένειά σου, στο περιβάλλον σου. Γενικά

⁴⁸¹ Ι. Ρωμανίδης, *Πατερική Θεολογία (Θεσσαλονίκη: ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ, 2004)*, 34.

⁴⁸² Ι. Ρωμανίδης, *Πατερική Θεολογία (Θεσσαλονίκη: ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ, 2004)*, 44.

⁴⁸³ Ο **θετικισμός** είναι ένα επιστημονικό φιλοσοφικό δόγμα το οποίο υποστηρίζει πως μία πρόταση ή ένας φυσικός νόμος είναι αληθής μόνο όταν είναι λογικά επαληθεύσιμος. Η επαλήθευση θα πρέπει να είναι κατ' ανάγκη έμμεση, δηλαδή μία πρόταση είναι αληθής μόνο όταν αν, συνδυαζόμενη με κάποια άλλη αληθή πρόταση, δίνει αληθή συμπεράσματα. Απορρίπτει καθετί υπερβατικό, απόκρυφες δυνάμεις που θεωρεί ανύπαρκτες και ασύλληπτες από τη νόηση. Ιδρυτής του είναι ο Γάλλος φιλόσοφος Αύγουστος Κοντ (Auguste Comte) Ludonico Geymonat, *Ό Θετικισμός* (Ουτοπία, 1998).. Ο **λογικός θετικισμός** είναι ένα φιλοσοφικό κίνημα των δεκαετιών του 1930 και 40, το οποίο υποστήριξε την απόρριψη της μεταφυσικής, επειδή [Αρχή της επαλήθευσης δεν επαληθεύεται] και άρα είναι χωρίς νόημα. **Τόσο η πίστη όσο και η μη πίστη στον Θεό, σύμφωνα με τον λογικό θετικισμό, είναι χωρίς νόημα**. Τσιαμπάος, "Η Αρχιτεκτονική Επιστήμη / Η Επίδραση Του Λογικού Θετικισμού Στην Ελληνική Αρχιτεκτονική Και Πολεοδομία Του 20ου Αιώνα" (Αθήνα, ΕΜΠ, 2011), 1.

⁴⁸⁴ Ο **υπαρξισμός** ως ρεύμα είναι μια από τις φιλοσοφικές επαναστάσεις του εικοστού αιώνα. Οι απολογητές του αμφισβητούσαν την εγκυρότητα όλων των θεωριών και συστημάτων που είχαν διαμορφωθεί στο πλαίσιο της παραδοσιακής φιλοσοφίας και εισηγούνταν, βασιζόμενοι στο cogito του Καρτέσιου, ένα νέο ξεκίνημα με βάση τις δικές τους απόψεις (Θ. Πελεγρίνης, "Λήμμα: Μαρσέλ Γκαμπριέλ.", *Λεξικό της Φιλοσοφίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2004).. Ο Νίκος Νησιώτης επισημαίνει ότι «ο υπαρξισμός στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια έγινε η πλέον αντιπροσωπευτική έκφραση των ανθρώπων της εποχής, ενώ ταυτόχρονα **εξέφραζε και τη βιωμένη μορφή αποδοχής ή άρνησης της χριστιανικής πίστης από τους ανθρώπους του 20ού αιώνα**. Μετά την τραγική εμπειρία των δύο παγκόσμιων πολέμων και την ταχύτατη ανάπτυξη της τεχνολογίας, ο Ευρωπαίος μοιάζει να έχει απωλέσει το προσωπικό του Εγώ από τη δράση του απόλυτου πνεύματος, όπως σαρκώθηκε στις μαζικές ιδεολογίες και στους πολιτικούς ολοκληρωτισμούς, στο απρόσωπο πνεύμα του επιστημονισμού και του ορθολογισμού. Σε αυτήν την κρίση του ευρωπαϊκού κόσμου και πολιτισμού, στη διάψευση των αισιόδοξων προσδοκιών του, ο υπαρξισμός μίλησε στην ψυχή της σύγχρονης μεταπολεμικής γενιάς σε μία προσπάθεια ανάδειξης του προσωπικού Εγώ ως συγκεκριμένης υπόστασης στην ιστορία, πέρα από την απανθρωπιά και τον ολοκληρωτισμό της συλλογικότητας» Νίκος Νησιώτης, *ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΗ* (Αθήνα: Αρμός, 2019), 489.

φαίνεται ότι ο «δυτικός» Θεός μάλλον είναι πιο ορθολογιστής, αυταρχικός (θέλει όλοι να τον υπακούν) και αδέκαστος τιμωρός, χωρίς ενσυναίσθηση ούτε ενδιαφέρον (αν δεν είναι ορθολογικά απαραίτητο) να καλλιεργήσει και αναπτύξει όλα τα παιδιά του (ακόμα και τα «άτακτα»). Ο δε «ανατολικός» Θεός φαίνεται να είναι πιο φιλόδοξος, «ησυχαστής», φιλότιμος, αγαπητικός, έχει ενσυναίσθηση, υπομονή και αποζητά διαρκώς την κοινωνία με όλους μας.

Τις **συνέπειες** των παραπάνω βλέπουμε ακόμη και σήμερα τόσο στον **ανταγωνισμό Οικονομίας** (πραγματική οικονομία) και **Χρηματιστικής** (χρηματιστηριακή οικονομία), όσο και στις δυσκίνητες, **ιεραρχικές, αυταρχικές οργανωτικές δομές ηγεσίας** και εξουσίας (συχνά επιρρεπείς σε μη θεμιτές πρακτικές) από το Βατικανό έως τις Βρυξέλες και το Βερολίνο, τις επιχειρήσεις, στην **έμφαση που δίνεται στο χρήμα, στα οικονομικά αποτελέσματα και στην επίτευξη των οικονομικών στόχων** πέραν και πάνω από καθετί (π.χ. περιβάλλον, οικογένεια, άνθρωπο, Θεό).⁴⁸⁵ Το βλέπουμε επίσης στον «**πολιτισμό**» που παράγει, παραδείγματος χάριν, η σημερινή Ευρώπη, εννοώντας την **ανάπτυξη των μέσων προς επίτευξη του «Eu Zην» όλων μας**.

Ο Ζιάκας περιγράφει⁴⁸⁶ την γεμάτη ετερότητες σημερινή «Ευρώπη»⁴⁸⁷ ως μια γεωγραφική περιοχή που περιλαμβάνει ένα συνονθύλευμα διαφορετικών «**πολιτισμών πατρίδων-εθνοκρατών-πόλεων**».

Ζώνη ετερότητας αυτοπροσδιορισμού	<i>Κολεκτιβιστική</i>	<i>Ατομοκεντρική</i>	<i>Προσωποκεντρική</i> ⁴⁸⁸	<i>Μηδενιστική</i>
Επιλογή αυτοπροσδιορισμού	<i>Εμείς χωρίς Εγώ</i>	<i>Εγώ χωρίς Εμείς</i>	<i>Εμείς και Εγώ Μαζί</i>	<i>Ούτε το Εμείς ούτε το Εγώ</i>
Κυρίαρχος ανθρωπολογικός τύπος	<i>Δούλος</i>	<i>Μισθωτός</i>	<i>Φίλος</i>	
Συνεισφορά στο κοινωνικό καλό	<i>Κάνει το κοινό καλό από φόβο μην τιμωρηθεί</i>	<i>Κάνει το κοινό καλό επ' αμοιβή</i>	<i>Κάνει το κοινό καλό από αγάπη για το κοινό καλό (και τους άλλους)</i>	<i>Δημιουργεί «χωματερή» πολιτισμών και δυνητική διέξοδο-δίοδο προς άλλη ζώνη (ή βαθμίδα) του πολιτισμικού φάσματος</i>
Αποκλειόμενος 3^{ος}	<i>Μισθωτός (το «Άτομο»)</i>	<i>Φίλος (η αμεσοσχεσιακή ισοτιμία)</i>	<i>Δούλος</i>	<i>Ο υφιστάμενος ισχυρός</i>
Τι νομιμοποιείται;	<i>Όχι η ατομική ελευθερία</i>	<i>Μόνο η ατομική ελευθερία</i>	<i>Ίδιωτική, κοινωνική, πολιτική</i>	<i>Η ανατροπή του status quo</i>
Σκοπός		<i>Κοινωνική δικαιοσύνη</i>	<i>Ισότιμη και αδιαμεσολάβητη «μετοχή κρίσεως και αρχής»</i>	<i>Επιτάχυνση της κατάρρευσης της Πατρίδας-έθνους-κράτους εκ των έσω (εμφύλιος πόλεμος)</i>
Αξιολογικό κριτήριο (βαθμός ατομικής ελευθερίας)	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>0</i>
Πολιτικά-ιδεολογικά εργαλεία που χρησιμοποιεί	<i>Κλασικός «αριστερός» πολιτικός ρασισμός εξάρθρωσης της συνοχής των υποκειμένων του πολιτισμού (Φασισμός, Σοσιαλισμός, Κομμουνισμός)</i>	<i>Κλασικός «δεξιός» πολιτικός ρασισμός εξάρθρωσης της συνοχής των υποκειμένων του πολιτισμού (Καπιταλισμός)</i>		<i>Τα «Τρία Κακά»: τρομοκρατία, εξτρεμισμός και αποσχισμός⁴⁸⁹</i>
Θρησκευτικό μοντέλο	<i>Καθολικισμός</i>	<i>Προτεσταντισμός</i>	<i>Ορθοδοξία</i>	
Γεωγραφική περιοχή όπου επικράτησε	<i>Νότια Ευρώπη, χώρες Βίξεγκραντ, Σοβιετική Ένωση</i>	<i>Γερμανία, Ολλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, ΗΠΑ</i>	<i>Πρώην Βυζαντινή Αυτοκρατορία, Ελλάδα, Σερβία</i>	

Πίνακας 6. Ζώνες αυτοπροσδιορισμού πολιτισμών και χαρακτηριστικά τους.

⁴⁸⁵ Επιπλέον, ο τμηματικός τρόπος που έβλεπαν τα φαινόμενα οι «ερμηνευτές» του Αριστοτέλη, επηρέασε και την οικονομική σκέψη, και διαμόρφωσε τόσο το καπιταλιστικό μοντέλο αγοραστικής συμπεριφοράς ως υποκειμενική – subjective αξία εργασίας, όσο και το μαρξιστικό μοντέλο παραγωγής ως αντικειμενικής – objective αξίας εργασίας (Mehr-Wert theory, Theories of Surplus Value, Karl Marx, 1969, Progress Publishers Ed.

⁴⁸⁶ Θ. Ζιάκας, «Περί Ευρώπης, πολιτισμού και Χριστιανοσύνης», *www.antifono.gr*, Αντίφωνο (blog), 14-3-2019, *www.antifono.gr/περί-ευρώπης-πολιτισμού-και-χριστιαν/#_ftn2*.

⁴⁸⁷ Αντί της «γερμανικής Ευρώπης» όπως φαίνεται να την βλέπουν διαχρονικά οι Γερμανοί ηγέτες από τον Βίσμπαρκ έως τον Χίτλερ και από τον Ατενάουερ έως τη Μέρκελ και τον Σόιμπλε.

⁴⁸⁸ Θέτει όψη προς όψη, αδιαμεσολάβητα, τα Εγώ μεταξύ τους και με το Εμείς.

⁴⁸⁹ Η «ιστορία δεν έχει νόημα», είναι «διαδικασία χωρίς υποκείμενο».

Θεωρεί ότι πολιτισμός υπάρχει όπου υπάρχει θεσμισμένη πατρίδα-εθνοκράτος-πόλη, δηλαδή «*συντεταγμένη πολιτεία ως ένας θεσμοθετημένος κοινωνικός χώρος*» και στην οποία «*η βία μονοπωλείται εννόμως από την πολιτειακή αρχή*». Υπό αυτή την έννοια, στην γεωγραφική Ευρώπη υπάρχουν τόσοι διαφορετικοί πολιτισμοί όσες και πατρίδες-εθνοκράτη-πόλεις. Ο δε «*αθέσμιτος διακρατικός κοινωνικός χώρος*» ανάμεσα στις πατρίδες-εθνοκράτη ήταν επί αιώνες αθέσμιτος και αποτελούσε πεδίο διακρατικών σχέσεων και βαρβαρότητας όπου «*πάντων δικαστής και βασιλεύς είναι ο πόλεμος*» (που βασίζεται σε δόλο, πανουργία και εξαπάτηση). Επιδίωξη της κάθε πατρίδας-εθνοκράτους-πόλης είναι η επίτευξη του Κοινού Καλού («*Eu Zην*») για τους πολίτες της μέσω της παραγωγής πολιτισμού, σε αντίθεση με το «*Zην*» που είναι η βασική επιδίωξη κάθε οικογένειας-κοινότητας από τις οποίες αποτελείται η κάθε πόλη-πατρίδα-εθνοκράτος. Αυτή την απερίσταλτη ετερότητα πολιτισμών εντός του ευρωπαϊκού γεωγραφικού χώρου (και όχι μόνον) την κατηγοριοποιεί ο Ζιάκας σε τρεις ζώνες αυτοπροσδιορισμού, τα χαρακτηριστικά των οποίων συνοψίζω στον Πίνακα 6 (σε πλάγια γραφή τα στοιχεία του Ζιάκα, σε κανονική γραφή τα στοιχεία δικά μου).

Ε.3.5. Συμπεράσματα.

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι:

- Ήταν σημαντική η επιρροή της Καινής Διαθήκης και των «*Πατέρων της Ανατολικής Εκκλησίας*» στον τρόπο που γινόταν κατανοητή και εφαρμοζόταν η έννοια της «*Βυζαντινής Ορθόδοξης Χριστιανικής Ηγεσίας*» στην ενιαία Βυζαντινή Ευρώπη, και μετά το Σχίσμα στην Ανατολική Ευρώπη (λόγω της στενής επαφής της με την Ορθόδοξη Χριστιανική Εκκλησία) και κατά την περίοδο Τουρκοκρατίας.
- Στην Δυτική (πρώην Βυζαντινή) αυτοκρατορία, τόσο οι «*Πατέρες της Δυτικής Εκκλησίας*» όσο και οι Σχολαστικοί φιλόσοφοι και οι Εμποροκράτες βασίστηκαν στα προαναφερθέντα «*αρχαία*» πρότυπα ηγεσίας (Ιουδαϊσμού, Ελληνισμού και Ρωμαίων) και «*προσάρμοσαν*» τα πρότυπα ηγεσίας στα μέτρα της δυτικής πολιτικής και παπικής εξουσίας. Επιπλέον, η λάθος ερμηνεία της Παλαιάς Διαθήκης από τον Αυγουστίνο δημιούργησε το πρότυπο του «*Θεού - Ηγέτη Τιμωρού*» και ο Αρειανισμός το πρότυπο της «*Ηγεσίας της Μισθαποδοσίας*».
- Αυτά τα πρότυπα επηρέασαν και γαλούχησαν τους πολιτικούς ηγέτες και λαούς στη Δύση, φαίνεται ότι οδήγησαν τον 10^ο αιώνα μ.Χ. στο Σχίσμα και τον 20^ο αι μ.Χ. στην αθεΐα και τον «*ουμανισμό*» των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων.
- Αυτά τα «*δυτικά*» πρότυπα ηγεσίας είναι που εξελίχθηκαν επιστημονικά στα σημερινά πρότυπα ηγεσίας που περιγράψαμε στο 1^ο κεφάλαιο, που διδάχθηκαν και διδάσκονται στα σχολεία και πανεπιστήμια, και εφαρμόζονται στις επιχειρήσεις μας, στην οικονομία, στην πολιτική. Αυτά τα πρότυπα ηγεσίας έχουν οδηγήσει στα σημερινά αδιέξοδα.
- Φαίνεται ότι κανείς στη Δύση δεν ασχολήθηκε με τα πρότυπα της «*Ορθόδοξης Χριστιανικής Ηγεσίας*» έως προσφάτως. Από τα τέλη του 20^{ου} αι έχει αρχίσει μια κίνηση προς την ανακάλυψη, ανάδειξη και υιοθέτηση των προτύπων του Επισκόπου-Ποιμένα-Υπηρέτη που αναδείξαμε στην παρούσα μελέτη.

Παραρτήματα

Παράρτημα κεφαλαίου 3.

Π.3.1. Κριτική του κειμένου της παραβολής (Μκ. 12, 1-12).

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται συγκριτική ανάλυση των κειμένων.

- δεν φαίνεται να υπάρχουν διορθώσεις που να οφείλονται σε **ακούσιους παράγοντες** όπως συνεχόμενο κείμενο χωρίς τόνους και σημεία στίξης του μεγαλογράμματου κώδικα, απλογραφία ή διπλογραφία λέξεων/προτάσεων, ομοιοτέλευτα, προφορά στην Κοινή γλώσσα, ή σε απάτη της μνήμης.
- φαίνεται όμως ότι οι αντιγραφείς έχουν επέμβει στο αρχικό κείμενο για **εκούσιους παράγοντες** όπως η **διόρθωση λέξεων** ή / και **εναρμονισμό των συνοπτικών κειμένων**, ενώ δεν φαίνεται να έχουν κάνει **αντικατάσταση χυδαίων λέξεων** που δεν ταιριάζουν στην ιερότητα του κειμένου της Γραφής, ούτε **δογματικές διορθώσεις**.

Για την επιλογή του κειμένου με το οποίο θα ασχοληθώ, πραγματοποιήσα **συγκριτικό έλεγχο των κειμένων BGT, BNT, GNT, BYZ & COG**. Βρέθηκαν ίδια μεταξύ τους τα BGT, BNT, GNT, και διαφορετικά με τα πρώτα αλλά ίδια μεταξύ τους τα BYZ & COG.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται συγκριτική ανάλυση των κειμένων. Στην δεξιά κολώνα, με **γαλάζιο χρώμα** σημειώνεται το ίδιο κείμενο με το κριτικό κείμενο, ενώ με **κόκκινο χρώμα** σημειώνονται οι διορθώσεις / προσθήκες. Γενικά, το εκκλησιαστικό κείμενο είναι πιο περιφραστικό.

Το κείμενο BGT δείχνει απλούστερο, **αρχαιότερο** και **δυσκολότερο**, **δεν δείχνει** εξομαλυμένο από αντιγραφείς, χωρίς όμως να είναι ατελές ούτε ανορθόγραφο

Κείμενο BGT, BNT & GNT

1 Και ἤρξατο αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς·⁴⁹⁰ λαλεῖν, Ἀμπελῶνα ἄνθρωπος ἐφύτευσεν, καὶ περιέθηκεν φραγμὸν καὶ ὥρυξεν ὑπολήνιον καὶ ὠκοδόμησεν πύργον καὶ ἐξέδετο αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἀπεδήμησεν.⁴⁹¹

2 καὶ ἀπέστειλεν πρὸς τοὺς γεωργοὺς τῷ καιρῷ δοῦλον ἵνα παρὰ τῶν γεωργῶν λάβῃ ἀπὸ τῶν καρπῶν τοῦ ἀμπελῶνος·

3 καὶ λαβόντες αὐτὸν ἔδειραν καὶ ἀπέστειλαν κενόν.

4 καὶ πάλιν ἀπέστειλεν πρὸς αὐτοὺς ἄλλον δοῦλον· κάκεινον ἐκεφαλίωσαν.⁴⁹² καὶ ἠτίμασαν.⁴⁹³

5 καὶ ἄλλον ἀπέστειλεν· κάκεινον ἀπέκτειναν, καὶ πολλοὺς ἄλλους, οὓς μὲν δέροντες οὓς δὲ ἀποκτείνοντες.

6 ἔτι ἓνα εἶχεν υἱὸν ἀγαπητὸν· ἀπέστειλεν αὐτὸν ἔσχατον πρὸς αὐτοὺς λέγων ὅτι ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου.⁴⁹⁴

7 ἐκεῖνοι δὲ οἱ γεωργοὶ πρὸς ἑαυτοὺς εἶπαν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία.⁴⁹⁵

8 καὶ λαβόντες ἀπέκτειναν αὐτόν καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος.

9 τί [οὖν] ποιήσει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος; ἐλεύσεται καὶ ἀπολέσει τοὺς γεωργοὺς καὶ δώσει τὸν ἀμπελῶνα ἄλλοις.

10 Οὐδὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἀνέγνωτε·

Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας·

11 παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη καὶ ἔστιν θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν;

12 Καὶ ἐζήτησαν αὐτὸν κρατῆσαι, καὶ ἐφοβήθησαν τὸν ὄχλον, ἔγνωσαν γὰρ ὅτι πρὸς αὐτοὺς.⁴⁹⁶ τὴν παραβολὴν εἶπεν. καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπήλθον.

Εκκλησιαστικό κείμενο BYZ & COG

1 Και ἤρξατο αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς **λέγειν· ἀμπελῶνα ἐφύτευσεν ἄνθρωπος καὶ περιέθηκε φραγμὸν καὶ ὥρυξεν ὑπολήνιον καὶ ὠκοδόμησε πύργον, καὶ ἐξέδετο αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἀπεδήμησε**

2 **καὶ ἀπέστειλε** πρὸς τοὺς γεωργοὺς τῷ καιρῷ δοῦλον, ἵνα παρὰ τῶν γεωργῶν λάβῃ ἀπὸ **τοῦ καρποῦ τοῦ ἀμπελῶνος**

3 **καὶ λαβόντες αὐτὸν ἔδειραν καὶ ἀπέστειλαν κενόν**

4 **καὶ πάλιν ἀπέστειλε** πρὸς αὐτοὺς ἄλλον δοῦλον· **κάκεινον λιθοβολήσαντες ἐκεφαλίωσαν καὶ ἀπέστειλαν ἠτιμωμένον**

5 **καὶ πάλιν ἄλλον ἀπέστειλε· κάκεινον ἀπέκτειναν, καὶ πολλοὺς ἄλλους, οὓς μὲν δέροντες, οὓς δὲ ἀποκτείνοντες**

6 **ἔτι οὖν ἓνα υἱὸν ἔχων, ἀγαπητὸν αὐτοῦ, ἀπέστειλε καὶ αὐτὸν ἔσχατον πρὸς αὐτοὺς λέγων ὅτι ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου**

7 **ἐκεῖνοι δὲ οἱ γεωργοί, θεασάμενοι αὐτὸν ἐρχόμενον, πρὸς ἑαυτοὺς εἶπον ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία**

8 **καὶ λαβόντες ἀπέκτειναν καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος**

9 **τί οὖν ποιήσει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος; ἐλεύσεται καὶ ἀπολέσει τοὺς γεωργοὺς τούτους, καὶ δώσει τὸν ἀμπελῶνα ἄλλοις**

10 **οὐδὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἀνέγνωτε, λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας·**

11 **παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν;**

12 **καὶ ἐζήτησαν αὐτὸν κρατῆσαι, καὶ ἐφοβήθησαν τὸν ὄχλον· ἔγνωσαν γὰρ ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν εἶπε καὶ ἀφέντες**

⁴⁹⁰ Η χρήση του πληθυντικού δείχνει ότι ο Μάρκος είχε κατά νου και άλλες παραβολές, παρότι εδώ αναφέρει μία. Ο Ματθαίος παραθέτει τρεις, όλες σχετικές με το ίδιο θέμα. Ο Μάρκος αναφέρει το γενικό γεγονός της παραβολικής διδασκαλίας και εκλέγει μόνο μία από αυτές.

⁴⁹¹ Θεωρείτε προτιμότερη η BGT γραφή ως δυσκολότερη και αρχαιότερη.

⁴⁹² Η λέξη «εκεφαλίωσαν» ίσως είναι παρεφθαρμένος τύπος του «εκεφαλαίωσαν» που δείχνει να προέρχεται από τη λέξη «κεφάλαιον». Ο Ζηνοβίνος λέει ότι «Τινές εἶπον ὅτι εκαφαλαίωσαν την ὕβριν, ἴηγον εκορούφωσαν», παράγοντας την λέξη μάλλον από το «κεφάλαιον». Εγώ δε οίμαι το κεφαλαίωσαν αντί του την κεφαλὴν αὐτοῦ συνέντριψαν». Ο Βίκτωρ Αντιοχείας λέει «Κεφαλικὴν ζημίαν επέθεντο ἴηοι θάνατον πράξαντο ἢ ὅτι κατὰ κεφαλῆς θανατηφόρον πληγὴν ἤνεγκαν». Κυριολεκτικῶς λοιπὸν σημαίνει ἐφόνευσαν, τα συμφραζόμενα δε ἐπιβάλλον.

⁴⁹³ Στο BYZ κείμενο ἔχει προστεθεῖ (α) το «λιθοβολήσαντες» (οι γεωργοὶ τον δούλον του Θεοῦ), που εἶχε ως συνέπεια το «εκεφαλαίωσαν» (τον δούλον του Θεοῦ), και (β) ὅτι μετὰ οἱ γεωργοὶ «ἀπέστειλαν ἠτιμωμένον» τον δούλον. Που το ἔστειλαν; Πίσω στον ιδιοκτήτην του Ἀμπελῶνα; Από το BGT κείμενο ἀντιθέτως φαίνεται ὅτι οἱ γεωργοὶ «ἐκεφαλίωσαν καὶ ἠτίμασαν» τον δούλον. Θεωρεῖτε προτιμότερη BGT γραφή ως ἀπλούστερη, δυσκολότερη, ἀρχαιότερη και πιο σαφής.

⁴⁹⁴ Στο BYZ κείμενο, η πρώτη πρόταση ἔχει ἀλλάξει, και φαίνεται πιο πολύπλοκη σαν γραφή. Θεωρεῖτε προτιμότερη η BGT γραφή ως ἀπλούστερη και πιο σαφής.

⁴⁹⁵ Στο BYZ κείμενο ἔχει προστεθεῖ το «θεασάμενοι αὐτὸν ἐρχόμενον», το οποίο δεν προσθέτει στην γραφή. Θεωρεῖτε προτιμότερη η BGT γραφή ως ἀπλούστερη και πιο σαφής.

⁴⁹⁶ Κατὰ τον Ζηναβινόν, θα μπορούσε να πει «περὶ αὐτῶν».

αὐτὸν ἀπήλθον

Π.3.2. Μεταγραφή κειμένου παραβολής κακών γεωργών αμπελώνα (Μκ. 12, 1-12) σε μεγαλογράμματη γραφή
Ακολουθώντας τις οδηγίες του Κώδικα Ευαγγελίων, του καθηγητή Σ. Δεσπότη παρακάτω παρουσιάζεται το κείμενο σε μεγαλογράμματη γραφή, χωρίς τόνους, σημεία στίξης και κενά, όπως αντιγραφόταν στους παπύρους, οπότε μπορούσε να διαβαστεί διφορούμενα.

ΚΑΙ ἤΡΞΑΤΟ Αὐτοῖς ἔν παραβολαῖς λαλεῖν, Ἀμπελώνα ἀνθρώπου ἐφύτευσεν, καὶ περιέθηκεν φραγμὸν καὶ ὠρυξεν ὑπολήνιον καὶ ὠκοδόμησεν πύργον, καὶ ἐξέδετο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησεν. καὶ ἀπέστειλεν πρὸς τοὺς γεωροὺς τῷ καιρῷ δούλον, ἵνα παρὰ τῶν γεωργῶν λάβῃ ἀπὸ τῶν καρπῶν τοῦ ἀμπελώνου· καὶ λαβόντες αὐτὸν ἔδειραν καὶ ἀπέστειλαν κενόν. καὶ πάλιν ἀπέστειλεν πρὸς αὐτοὺς ἄλλον δούλον· κάκεινον ἐκεφαλίωσαν καὶ ἠτίμασαν. καὶ ἄλλον ἀπέστειλεν, κάκεινον ἀπέκτειναν, καὶ πολλοὺς ἄλλους, οὓς μὲν δέροντες οὓς δὲ ἀποκτείνοντες. ἔτι ἕνα εἶχεν, γιᾶν ἀγαπητόν· ἀπέστειλεν αὐτὸν ἔσχατον πρὸς αὐτοὺς λέγων ὅτι ἔντραπήσονται τὸν γιᾶν μου. ἐκεῖνοι δὲ οἱ γεωργοὶ πρὸς ἑαυτοὺς εἶπαν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία. καὶ λαβόντες ἀπέκτειναν αὐτόν, καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελώνου. τί [οὗν] ποιήσει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελώνου; ἐλεύσεται καὶ ἀπολέσει τοὺς γεωροὺς, καὶ δώσει τὸν ἀμπελώνα ἄλλοις. οὐδὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἀνεγνωτε, λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστιν θαύμαστή ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν; καὶ ἐζήτουν αὐτὸν κρατῆσαι, καὶ ἐφοβήθησαν τὸν ὄχλον, ἔγνωσαν γὰρ ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν εἶπεν. καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπήλθον.

Π.3.3. Το κείμενο της παραβολής (Μκ. 12, 1-12) στον σιναϊτικό κώδικα (Codex Sinaiticus)

Π.3.4. Απόδοση κειμένου παραβολής (Μκ. 12, 1-12) στην νεοελληνική.

Πρωτότυπο κείμενο BGT, BNT & GNT

1 Καὶ ἤρξατο αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς λαλεῖν, Ἀμπελώνα ἀνθρώπου ἐφύτευσεν, καὶ περιέθηκεν φραγμὸν καὶ ὠρυξεν ὑπολήνιον

καὶ ὠκοδόμησεν πύργον καὶ ἐξέδετο αὐτὸν γεωργοῖς

καὶ ἀπεδήμησεν.

2 καὶ ἀπέστειλεν πρὸς τοὺς γεωροὺς τῷ καιρῷ δούλον ἵνα παρὰ τῶν γεωργῶν λάβῃ ἀπὸ τῶν καρπῶν τοῦ ἀμπελώνου·

3 καὶ λαβόντες αὐτὸν ἔδειραν καὶ ἀπέστειλαν κενόν.

4 καὶ πάλιν ἀπέστειλεν πρὸς αὐτοὺς ἄλλον δούλον· κάκεινον ἐκεφαλίωσαν καὶ ἠτίμασαν.

Μετάφραση

1 Καὶ ἄρχισε νὰ τοὺς μιλάει διὰ παραβολῶν
“Ἐνας ἀνθρώπος φύτεψε ἀμπέλι καὶ τοὺς περίφραξε καὶ ἔσκαψε λάκκο κάτω ἀπὸ τὸ πατητήρι, καὶ ἔχτισε πύργο. καὶ τὸ ἀνάθεσε στὴ φροντίδα γεωργῶν καὶ ἔφυγε σὲ ἄλλη χώρα.

2 Κι ὅταν ἔφτασε ὁ καιρὸς, ἔστειλε στοὺς γεωργοὺς ἕνα δούλο
για νὰ πάρει ἀπ’ αὐτοὺς καρπὸ ἀπὸ τὸ ἀμπέλι τοῦ.

3 Εκείνοι, ὅμως, τὸν ἐπίασαν, τὸν ἔδειραν καὶ τὸν ἔστειλαν πίσω με ἄδεια χέρια.

4 Τοὺς ξανάστειλε τότε ἄλλον δούλο

ἀλλὰ κι ἐκεῖνον, ἀφοῦ τὸν τραυμάτισαν στὸ κεφάλι, τὸν ἀτίμασαν

Σχολιασμός

Κατὰ τὸν Ν. Σωτηρόπουλο, ἐπιλέγω τὴν μετάφραση τοῦ εν σε δια.

Κατὰ τὸν Ν. Σωτηρόπουλο, ἐπιλέγω τὴν μετάφραση τοῦ ινα σε για να..

5 και άλλον απέστειλεν·
κάκεινον απέκτειναν,
και πολλούς άλλους,
οὐς μὲν δέροντες οὐς δὲ ἀποκτένοντες.

6 ἔτι ἓνα εἶχεν υἱὸν ἀγαπητόν·
ἀπέστειλεν αὐτὸν ἔσχατον πρὸς αὐτοὺς λέγων **ὅτι**
εντραπήσονται τὸν υἱὸν μου.

7 ἐκεῖνοι δὲ οἱ γεωργοὶ πρὸς ἑαυτοὺς εἶπαν **ὅτι**
οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος·
δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν,
καὶ ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία.

8 και λαβόντες ἀπέκτειναν αὐτόν και ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελώνας.

9 τί [οὔν] ποιήσει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελώνας;
ἐλεύσεται
καὶ ἀπολέσει τοὺς γεωργοὺς
καὶ δώσει τὸν ἀμπελῶνα ἄλλοις.

10 Οὐδὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἀνέγνωτε·
λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες,
οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας·

11 παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη
καὶ ἔστιν θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν;

12 Καὶ ἐζήτουν αὐτὸν κρατῆσαι,
καὶ ἐφοβήθησαν τὸν ὄχλον,
ἐγνωνσαν γὰρ ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν εἶπεν.
καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπήλθον.

5 και, άλλον ξανάστειλε,
μα κι εκείνον τον σκότωσαν,
και πολλούς άλλους ἔστειλε,
τους οποίους είτε ἔδειραν, είτε σκότωσαν.

6 ακόμα έναν εἶχε γιο ἀγαπημένο, τον
ἔστειλε κι αὐτὸν τελευταίον πρὸς ἐκείνους
λέγοντας:
Ὅποσδήποτε θα σεβαστοῦν το γιο μου.

7 Ἀλλὰ οἱ γεωργοὶ ἐκεῖνοι εἶπαν μεταξύ
τους:

Αὐτός εἶναι ὁ κληρονόμος. Ελάτε να
τον σκοτώσουμε και δική μας θα γίνῃ ἡ
κληρονομία

8 και τον ἔπιασαν και τον σκότωσαν και
τον πέταξαν ἔξω ἀπὸ το ἀμπέλι. Τί θα
κάνει λοιπὸν, ὁ ἰδιοκτῆς του ἀμπελιοῦ;
Θα ἔρθει και θα ἀφανίσει τους γεωργοὺς
και το ἀμπέλι θα το δώσει σε άλλους.

ἠτίμασαν, ἐπιλέγω μετάφραση **ἀτίμασαν**,
ἐπίσης μεταφράζεται σημερινοῦμαι
ξεδιάντροπα, χωρίς σεβασμό.

Κατὰ τον Ν. Σωτηρόπουλο, ἐπιλέγω τὴν
μετάφραση του **ὅτι** σε **ὀποσδήποτε**..

Π.3.5. Δραματικὴ ἀνάλυση περικοπῆς (Μκ. 12, 1-12).

Σκηνές	Πρόσωπα	Πληροφορίες – Δράσεις (δεδομένα χώρο - χρόνου ἀπὸ το κείμενο)	Εντυπώσεις αισθήσεων	Αισθήματα
Μκ 11, 27-28 (ομοίως και Μθ και Λκ) Και ἔρχονται πάλιν εἰς Ἱερουσόλυμα· και ἐν τῷ ἱερῷ περιπατοῦντος αὐτοῦ ἔρχονται πρὸς αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς και οἱ γραμματεῖς και οἱ πρεσβύτεροι και λέγουσιν αὐτῷ· ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; ἢ τίς σοι ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἵνα ταῦτα ποιῆς;	<u>Πρωταγωνιστές</u> Ἰησοῦς, Ἀρχιερεῖς, Γραμματεῖς, Πρεσβύτεροι (Α, Γ & Π) <u>Δευτεραγωνιστές</u> <u>Κομπάρσοι</u> Μαθητές, Λαός, Ἀναγνώστης Ευαγγελίου	<u>Τόπος</u> Ὁ Ἰησοῦς διδάσκει στο Ναὸ των Ἱεροσολύμων <u>Χρόνος</u> 3 ^η ἡμέρα	<u>Ἀκοή</u> : ὅλοι ἀφώνοι ἀπὸ τὴν <u>μη ἀπάντησιν</u> του Ἰησοῦ στους Α, Γ και Π. <u>Ὅραση</u> : λαὸς και μαθητὲς <u>κοιτοῦν</u> . <u>Παρατηροῦν, βλέπουν</u> και <u>αισθάνονται</u> τὴν <u>ἐντασιν</u> των ἐρωτούντων και τὴν <u>γαλήνια, σοβαρὴν στάσιν</u> του Ἰησοῦ. Οἱ μαθητὲς δὲν ἐμφανίζονται.	Κύριο κίνητρο τῆς ἐρώτησης των Α, Γ & Π ἦταν ἡ δολιότης στο πως να παγιδῆσουν τον Χριστό. Ἀντὶ αὐτοῦ, αυτοπαγιδεύτηκαν . Ὁ Ἰησοῦς τους ἔφερε σε δύσκολη θέση και δὲν τους ἀπάντησε. Αὐτὸ τους δημιουργεῖ θυμὸ, απογοήτευσιν, αναστάτωση , λόγω ματαιώσης των σχεδίων τους ΚΥΡΙΩΣ τῆς φιλοπρωτίας <u>Ἐντασιν</u> ὅλων των παραβρισκόμενων και θαυμασμό για τὴν θαρραλέα και ευθεῖα στάσιν του Ἰησοῦ ἀπέναντι στους Α, Γ & Π.

ΚΥΡΙΩΣ ΘΕΜΑ

Σκηνές	Πρόσωπα	Πληροφορίες – Δράσεις	Εντυπώσεις αισθήσεων	Αισθήματα
Και ἤρξατο αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς λαλεῖν,	<u>Πρωταγωνιστές</u> Ἰησοῦς, Α, Γ & Π, Ἀναγνώστης Ευαγγελίου <u>Δευτεραγωνιστές</u>	<u>Τόπος</u> Ὁ Ἰησοῦς στον ναὸ ἀπευθύνεται στο λαὸ και ἀπαντᾶ στο ἐρώτημα των ἀρχιερέων, γραμματέων και πρεσβυτέρων. <u>Χρόνος</u>	<u>Ὅραση</u> Ὅλοι βλέπουν τον Ἰησοῦ να ἀπευθύνεται στους Α, Γ, Π και πιθανόν στο λαὸ ἀν ἦταν παρόν.	Ἀγωνία – ὁ Ἰησοῦς «σπάει» τὴν ἀβολὴ σιωπὴ ὅλων μετὰ τὴν ἀρνησὴ του να ἀπαντήσει στους Α, Γ, Π. Ἐνδιαφέρον ὅλων των παραβρισκόμενων – «τί θα μας πτεῖ;»

	Μαθητές, Λαός <u>Κομπάρσοι</u>			
<i>Άμπελώνα άνθρωπος έφύτευσεν, και περιέθηκεν φραγμόν και ώρυξεν ύπολήνιον και ώκοδόμησεν πύργον,</i>	<u>Πρωταγωνιστές</u> <i>Ιδιοκτήτης</i> <i>Άμπελώνα</i> <u>Δευτεραγωνιστές</u> <u>Κομπάρσοι</u> <i>Μαθητές, Λαός</i> <i>A, Γ και Π</i>	Ο Ιδιοκτήτης φροντίζει τον Άμπελώνα του. Στο Mt αναφέρεται ως Οικοδεσπότης που φροντίζει τα πάντα περί του Οίκου Του.	<u>Ακοή</u> Κάνουν ησυχία για να ακούσουν με προσοχή την «ιστορία» που θα τους έλεγε.	
<i>και έξέδετο αυτόν γεωργοῦς, και απέδημησεν.</i>	<u>Πρωταγωνιστές</u> <i>Ιδιοκτήτης</i> <i>Άμπελώνα</i> <u>Δευτεραγωνιστές</u> <i>Γεωργοί, ,</i> <i>Αναγνώστης</i> <i>Ευαγγελίου</i>	Ο Ιδιοκτήτης επιλέγει τους Γεωργούς στους οποίους εμπιστεύεται τον άμπελώνα του, και μακροθυμώντας τους δίνει το χρόνο και το χώρο για να καλλιεργήσουν τον Άμπελώνα (να διδάξουν στο λαό το Λόγο Του και να τον προετοιμάσουν για την ώρα της συγκομιδής - την Κρίση και Είσοδο στη Βασιλεία του Θεού.		<u>Ευγνωμοσύνη</u> -προς τον Ιδιοκτήτη που τους δίνει δουλειά
<i>και απέστειλεν πρὸς τοὺς γεωργοὺς τῷ καιρῷ δοῦλον, ἵνα παρὰ τῶν γεωργῶν λάβῃ ἀπὸ τῶν καρπῶν τοῦ ἀμπελώνου· και λαβόντες αὐτὸν ἔδειραν και απέστειλαν κενόν. και πάλιν απέστειλεν πρὸς αὐτοὺς ἄλλον δοῦλον· κακέϊνον ἔκεφαλίσαν και ἠτίμασαν. και ἄλλον απέστειλεν, κακέϊνον ἀπέκτειναν, και πολλοὺς ἄλλους, οὓς μὲν δέροντες οὓς δὲ ἀποκτένοντες.</i>	<u>Πρωταγωνιστές</u> <i>Ιδιοκτήτης</i> <i>Άμπελώνα (ο Θεός Πατέρας)</i> <u>Δευτεραγωνιστές</u> <i>Δούλοι</i> <i>Ιδιοκτήτη (οι Προφήτες),</i> <i>Γεωργοί (οι A, Γ και Π)</i>	Οι εκπρόσωποι του Ιδιοκτήτη (Προφήτες) επισκέπτονται τον Άμπελώνα φθινόπωρο για να λάβουν το δικαίωμα του Ιδιοκτήτη (ένα μέρος, όχι όλη την παραγωγή). Οι Γεωργοί (A, Γ και Π) τους κακοποιούν, εκδιώκουν, ατιμάζουν (πολύ αρνητικό εκείνη την εποχή) και σκοτώνουν (σαν κλέφτες από δικό τους άμπελώνα!). Πολλοί οι γεωργοί (μεγάλος ο Άμπελώνας), αλλά στέλνει έναν ένα τους Δούλους του.		<u>Αδικία, Αχαριστία, Αγανάκτηση</u> – με ποιό δικαίωμα οι Γεωργοί συμπεριφέρονται έτσι στους εκπροσώπους του Ιδιοκτήτη;
<i>ἔτι ἓνα εἶχεν, υἱὸν ἀγαπητόν· απέστειλεν αὐτὸν ἔσχατον πρὸς αὐτοὺς λέγων ὅτι Ἔντραπήσονται τὸν υἱόν μου.</i>	<u>Πρωταγωνιστές</u> <i>Ιδιοκτήτης</i> <i>Άμπελώνα (ο Θεός Πατέρας)</i> <u>Δευτεραγωνιστές</u> <i>Ο Υἱός του</i> <i>ιδιοκτήτη του</i> <i>Άμπελώνα</i> <i>(Ιησούς Χριστός)</i> <u>Κομπάρσοι</u> <i>Γεωργοί (A, Γ και Π)</i>	Ο Ιδιοκτήτης στέλνει τον μονάκριβο γιό του, και μοναδικό κληρονόμο, που τον λατρεύει, έχοντας την πεποίθηση ότι αυτόν θα τον σεβαστούν, παρότι η προηγούμενη συμπεριφορά των Γεωργών αποτελεί ρίσκο για τον Υιό.		<u>Απορία</u> – «μα καλά ο Ιδιοκτήτης δεν φοβάται μην του σκοτώσουν τον μονάκριβο Γιό του αυτοί οι Γεωργοί;»
<i>ἐκεῖνοι δὲ οἱ γεωργοὶ πρὸς ἑαυτοὺς εἶπαν ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν, και ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία. και λαβόντες ἀπέκτειναν αὐτόν, και ἔξέβαλον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελώνου.</i>	<u>Πρωταγωνιστές</u> <i>Γεωργοί (A, Γ και Π)</i> <u>Δευτεραγωνιστές</u> <i>Ο Υἱός (Ιησούς Χριστός)</i>	Οι Γεωργοί συνωμοτούν εναντίον του Υιού, τον σκοτώνουν και τον πετούν εκτός Άμπελώνας, για να αρπάξουν την κληρονομία του. ⁴⁹⁷		<u>Ανασφάλεια, μικροψυχία, φθόνος και κακία</u> των Γεωργών. <u>Αγανάκτηση, Μίσος, Θυμός</u> των παραβρισκομένων – για την δολοφονία του Κληρονόμου από τους Γεωργούς
<i>τί [οὖν] ποιήσει ὁ κύριος</i>	<u>Πρωταγωνιστές</u>	Ο Ιησούς θέτει το κρίσιμο ερώτημα!		<u>Δικαιοσύνη</u> - οι Γεωργοί θα

⁴⁹⁷ Ο νόμος προστάτευε τον κληρονόμο. Οι Γεωργοί, γνωρίζοντας ότι ο Υἱός ήταν μοναδικός κληρονόμος, τον σκότωσαν σκεπτόμενοι ότι κάποια στιγμή θα αποδημήσει και ο Ιδιοκτήτης, οπότε θα μπορούσαν να καταπατήσουν τον Άμπελώνα δεδομένου ότι δεν θα υπάρχει άλλος κληρονόμος.

τοῦ ἀμπελῶνος; ἔλεύτεται καὶ ἀπολέσει τοὺς γεωργοὺς, καὶ δώσει τὸν ἀμπελῶνα ἄλλοις.	Ἰησοῦς <u>Δευτεραγωνιστές</u> Μαθητές, Λαός, Α, Γ και Π	Ο Ἰησοῦς δίνει την ξεκάθαρη ἀπάντηση.		λάβουν αυτό που τους αξίζει για το κακό που ἔκαναν.
οὐδὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἀνέγνωτε, Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, αὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστιν θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν;		Ο Ἰησοῦς ἐδραιώνει με κύρος την ἀπάντησή του στις Γραφές.		Θαυμασμό καὶ δέος – για το Κύριο ἀπὸ το λαό.
ΕΠΙΛΟΓΟΣ				
Σκηνές				
	Πρόσωπα	Πληροφορίες – Δράσεις	Εντυπώσεις αισθήσεων	Αισθήματα
<i>Καὶ ἐζήτουν αὐτὸν κρατῆσαι, καὶ ἐφοβήθησαν τὸν ὄχλον, ἐγνώσαν γὰρ ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν εἶπεν. καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπήλθον.</i>	<u>Πρωταγωνιστές</u> Ἀρχιερεῖς, Γραμματεῖς, Πρεσβύτεροι <u>Δευτεραγωνιστές</u> Ἰησοῦς <u>Κομπάρσοι</u> Ο λαός, οἱ μαθητές		Οἱ Ἀρχιερεῖς, Γραμματεῖς καὶ Πρεσβύτεροι φοβούμενοι τὸν λαό, δὲν κινήθηκαν ἐναντίον τοῦ Ἰησοῦ ἀλλὰ ἔφυγαν.	Ἐχθρα καὶ Μίσος -Α, Γ και Π πρὸς τὸν Ἰησοῦ. Φόβο – Α, Γ, και Π: ο φόβος τοὺς κρατοῦσε ἐγκλωβισμένους (δὲν μπορούσαν νὰ ἀλλάξουν). Ο Χριστὸς διατάραξε τὴν ησυχία τοὺς. <u>Ἀγανάκτηση</u> Λαοῦ πρὸς Γεωργοὺς (Α, Γ και Π).

Π.3.6. Η παραβολὴ των κακῶν γεωργῶν τοῦ ἀμπελῶνα στα τρία συνοπτικά εὐαγγέλια.

Στον παρακάτω πίνακα συγκρίνουμε τὸ κείμενο τῆς παραβολῆς στα τρία συνοπτικά Εὐαγγέλια (BGT, BNT & GNT).⁴⁹⁸

Μάρκος 12, 1-12	Ματθαῖος 21,33-46	Λουκάς, 20, 9-19
Καὶ ἤρξατο αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς λαλεῖν, Ἄμπελῶνα ἄνθρωπος ἐφύτευσεν, καὶ περιέθηκεν φραγμὸν καὶ ὠρυξεν ὑπολήνιον καὶ ὠκοδόμησεν πύργον, καὶ ἐξέδετο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησεν. καὶ ἀπέστειλεν πρὸς τοὺς γεωργοὺς τῷ καιρῷ δούλων, ἵνα παρὰ τῶν γεωργῶν λάβῃ ἀπὸ τῶν καρπῶν τοῦ ἀμπελῶνος· καὶ λαβόντες αὐτὸν ἔδειραν καὶ ἀπέστειλαν κενόν.	Ἄλλην παραβολὴν ἀκούσατε. ἄνθρωπός τις ἦν οἰκοδεσπότης, ὃστις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε καὶ ὠρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν καὶ ὠκοδόμησε πύργον, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἀπεδήμησεν. ὅτε δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς γεωργοὺς λαβεῖν τοὺς καρποὺς αὐτοῦ. καὶ λαβόντες οἱ γεωργοὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ ὃν μὲν ἔδειραν,	Ἦρξατο δὲ πρὸς τὸν λαὸν λέγειν τὴν παραβολὴν ταύτην· ἄνθρωπός τις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε καὶ ὠρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν καὶ ὠκοδόμησε πύργον, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἀπεδήμησε χρόνους ἰκανοὺς. καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἀπέστειλε πρὸς τοὺς γεωργοὺς δούλων ἵνα ἀπὸ τοῦ καρποῦ τοῦ ἀμπελῶνος δώσωσιν αὐτῷ· οἱ δὲ γεωργοὶ δειράντες αὐτὸν ἐξαπέστειλαν κενόν.

⁴⁹⁸ Η σημειολογία των χρωμάτων για τις ομοιότητες των κειμένων μεταξύ:

- των τριῶν συνοπτικῶν Εὐαγγελιστῶν σημειώνονται με **γαλάζιο χρώμα**,
 - των Μάρκου καὶ Ματθαίου σημειώνονται με **κίτρινο χρώμα**,
 - των Μάρκου καὶ Λουκά σημειώνονται με **πράσινο χρώμα**,
 - των Ματθαίου καὶ Λουκά σημειώνονται με **κόκκινο χρώμα**.
- Ὅταν μόνον ἓνας Εὐαγγελιστὴς αναφέρει κάτι, εμφανίζεται με **μαύρο χρώμα**.

Μάρκος 12, 1-12	Ματθαίος 21,33-46	Λουκάς, 20, 9-19
<p>και πάλιν απέστειλεν προς αυτούς άλλον δοῦλον· κάκεινον έκεφαλίωσαν και ήτίμασαν.</p> <p>και άλλον απέστειλεν, κάκεινον απέκτειναν, και πολλούς άλλους, οὐς μέν δέροντες οὐς δὲ άποκτέννοντες.</p> <p>έτι ένα είχεν, υιόν αγαπητόν· άπέστειλεν αυτόν έσχατον προς αυτούς λέγων ότι</p> <p>Έντραπήσονται τον υιόν μου.</p> <p>έκεινοι δὲ οί γεωργοί προς έαυτούς είπαν ότι</p> <p>Οὗτός έστιν ό κληρονόμος· δεύτε άποκτείνωμεν αυτόν, και ήμῶν έσται ή κληρονομία.</p> <p>και λαβόντες άπέκτειναν αυτόν, και έξέβαλον αυτόν έξω του άμπελώνος.</p> <p>τί [οῦν] ποιήσει ό κύριος του άμπελώνος;</p> <p>έλεύσεται και άπολέσει τους γεωργούς, και δώσει τον άμπελώνα άλλους.</p> <p>οὐδὲ την γραφήν ταύτην άνέγνωτε, λίθον όν άπεδοκίμασαν οί οίκοδομοῦντες, οὔτος έγενήθη είς κεφαλήν γωνίας·</p> <p>παρά κυρίου έγένετο αύτη, και έστι θαυμαστή έν όφθαλμοίς ήμῶν;</p> <p>διὰ τουτο λέγω υμῖν ότι άρθήσεται άφ’ υμῶν ή βασιλεία του θεου και δοθήσεται έθνη ποιούντι τους καρπούς αύτης· και ό πεσών επί τον λίθον τουτον συνθλασθήσεται· έφ’ όν δ’ άν πέση, λικμήσει αυτόν.</p> <p>και άκούσαντες οί άρχιερείς και οί Φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αυτού</p> <p>Και έζήτουν αυτόν κρατῆσαι, και έφοβήθησαν τον όχλον,</p>	<p>όν δὲ απέκτειναν, όν δὲ έλιθοβόλησαν.</p> <p>πάλιν απέστειλεν άλλους δούλους πλείονας των πρώτων, και έποίησαν αυτοίς ώσαύτως.</p> <p>ὑστερον δὲ άπέστειλε προς αυτούς τον υιόν αυτού λέγων·</p> <p>έντραπήσονται τον υιόν μου.</p> <p>οί δὲ γεωργοί ιδόντες τον υιόν είπον έν έαυτοίς·</p> <p>οὗτός έστιν ό κληρονόμος· δεύτε άποκτείνωμεν αυτόν και κατάσχωμεν την κληρονομίαν αυτού.</p> <p>λέγουσιν αύτῶ</p> <p>κακούς κακῶς άπολέσει αυτούς, και τον άμπελώνα εκδώσεται άλλους γεωργοίς.</p> <p>οἴτινες άποδώσουσιν αύτῶ τους καρπούς έν τοίς καιροίς αύτῶν.</p> <p>λέγει αυτοίς ό Ήσοῦς·</p> <p>οὐδέποτε άνέγνωτε έν ταίς γραφαίς, λίθον όν άπεδοκίμασαν οί οίκοδομοῦντες, οὔτος έγενήθη είς κεφαλήν γωνίας·</p> <p>παρά Κυρίου έγένετο αύτη, και έστι θαυμαστή έν όφθαλμοίς ήμῶν;</p> <p>διὰ τουτο λέγω υμῖν ότι άρθήσεται άφ’ υμῶν ή βασιλεία του θεου και δοθήσεται έθνη ποιούντι τους καρπούς αύτης· και ό πεσών επί τον λίθον τουτον συνθλασθήσεται· έφ’ όν δ’ άν πέση, λικμήσει αυτόν.</p> <p>και άκούσαντες οί άρχιερείς και οί Φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αυτού</p> <p>έγνωσαν ότι περι αύτῶν λέγει· και ζητοῦντες αυτόν κρατῆσαι έφοβήθησαν τους όχλους</p>	<p>και προσέθετο αυτοίς πέμψαι έτερον δοῦλον. οί δὲ κάκεινον δείραντες και άπιμάσαντες έξαπέστειλαν κενόν.</p> <p>και προσέθετο πέμψαι τρίτον. οί δὲ και τουτον τραυματίσαντες έξέβαλον.</p> <p>είπε δὲ ό κύριος του άμπελώνος·</p> <p>τί ποιήσω; πέμψω τον υιόν μου τον αγαπητόν·</p> <p>ίσως τουτον ιδόντες έντραπήσονται.</p> <p>ιδόντες δὲ αυτόν οί γεωργοί διελογίζοντο προς έαυτούς λέγοντες·</p> <p>οὗτός έστιν ό κληρονόμος· δεύτε άποκτείνωμεν αυτόν, ίνα ήμῶν γένηται ή κληρονομία.</p> <p>και έκβαλόντες αυτόν έξω του άμπελώνος άπέκτειναν.</p> <p>τί οῦν ποιήσει αυτοίς ό κύριος του άμπελώνος;</p> <p>έλεύσεται και άπολέσει τους γεωργούς τούτους, και δώσει τον άμπελώνα άλλους.</p> <p>άκούσαντες δὲ είπον· μη γένοιτο.</p> <p>ό δὲ έμβλέψας αυτοίς είπε·</p> <p>τί οῦν έστι τὸ γεγραμμένον τουτο, λίθον όν άπεδοκίμασαν οί οίκοδομοῦντες, οὔτος έγενήθη είς κεφαλήν γωνίας;</p> <p>πᾶς ό πεσών έπ’ έκεινον τον λίθον συνθλασθήσεται· έφ’ όν δ’ άν πέση, λικμήσει αυτόν.</p> <p>Και έζήτησαν οί άρχιερείς και οί γραμματεῖς έπιβαλεῖν έπ’ αυτόν τὰς χεῖρας έν αύτῇ τῇ ώρα,</p> <p>και έφοβήθησαν τον λαόν·</p>

Μάρκος 12, 1-12	Ματθαίος 21,33-46	Λουκάς, 20, 9-19
ἔγνωσαν γὰρ ὅτι πρὸς αὐτοῦς τὴν παραβολὴν εἶπεν. καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπήλθον.	ἐπειδὴ ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον.	ἔγνωσαν γὰρ ὅτι πρὸς αὐτοῦς τὰς παραβολὰς ἔλεγε.

Π.3.7. Ενδεικτικές αναφορές της λέξης «Ἄμπελον» στην Π.Δ.

<p>Τελευταία λόγια του Ιακώβου προς τους υιούς του(Γεν 49:11 BGT).</p> <p>¹¹ δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ καὶ τῆ ἔλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ πλυνεῖ ἐν οἴνω τὴν στολὴν αὐτοῦ καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ</p>
<p>Το Σαββάτικο ἔτος (Λεβ. 25:3-4 BGT).</p> <p>³ ἔξ ἔτη σπερεῖς τὸν ἀγρόν σου καὶ ἔξ ἔτη τεμεῖς τὴν ἄμπελόν σου καὶ συνάξεις τὸν καρπὸν αὐτῆς</p> <p>⁴ τῷ δὲ ἔτει τῷ ἐβδόμῳ σάββατα ἀνάπαυσις ἔσται τῆ γῆ σάββατα τῷ κυρίῳ τὸν ἀγρόν σου οὐ σπερεῖς καὶ τὴν ἄμπελόν σου οὐ τεμεῖς</p>
<p>Η παραβολή των δέντρων (Ιωαθαμ 9:12-15 BGT).</p> <p>¹² καὶ εἶπαν τὰ ξύλα πρὸς τὴν ἄμπελον δεῦρο σὺ βασιλευσον ἐφ’ ἡμῶν</p> <p>¹³ καὶ εἶπεν αὐτοῖς ἡ ἄμπελος μὴ ἀπολείψασα τὸν οἶνόν μου τὸν εὐφραίνοντα θεὸν καὶ ἀνθρώπους πορεύσομαι κινεῖσθαι ἐπὶ τῶν ξύλων</p> <p>¹⁴ καὶ εἶπαν πάντα τὰ ξύλα τῆ ῥάμνω δεῦρο σὺ βασιλευσον ἐφ’ ἡμῶν</p> <p>¹⁵ καὶ εἶπεν ἡ ῥάμνος πρὸς τὰ ξύλα εἰ ἐν ἀληθείᾳ χριετέ με ὑμεῖς τοῦ βασιλεύειν ἐφ’ ὑμᾶς δεῦτε ὑπόσπτη ἐν τῆ σκιᾷ μου καὶ εἰ μὴ ἐξέλη πῦρ ἀπ’ ἐμοῦ καὶ καταφάγη τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου</p>
<p>Το μεγαλείο της Βασιλείας του Σολωμόνα. (1Κι 2:46 BGT)</p> <p>⁴⁶ καὶ ἐνετείλατο ὁ βασιλεὺς Σαλωμων τῷ Βαναια υἱῷ Ιωδαε καὶ ἐξήλθεν καὶ ἀνείλεν αὐτόν καὶ ἀπέθανεν [1] καὶ ἦν ὁ βασιλεὺς Σαλωμων φρόνιμος σφόδρα καὶ σοφός καὶ Ιουδα καὶ Ισραηλ πολλοὶ σφόδρα ὡς ἡ ἄμμος ἢ ἐπὶ τῆς θαλάσσης εἰς πλῆθος ἐσθίοντες καὶ πίνοντες καὶ χαίροντες [2] καὶ Σαλωμων ἦν ἄρχων ἐν πάσαις ταῖς βασιλείαις καὶ ἦσαν προσφέροντες δῶρα καὶ ἐδοῦλεον τῷ Σαλωμων πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ [3] καὶ Σαλωμων ἤρξατο διανοίγειν τὰ δυναστεύματα τοῦ Λιβάνου [4] καὶ αὐτὸς ὠκοδόμησεν τὴν Θερμαι ἐν τῇ ἐρήμῳ [5] καὶ τοῦτο τὸ ἄριστον τῷ Σαλωμων τριάκοντα κόροι σειμιδάλεως καὶ ἐξήκοντα κόροι ἀλεύρου κεκοπανισμένου δέκα μόσχοι ἐκλεκτοὶ καὶ εἴκοσι βόες νομάδες καὶ ἑκατὸν πρόβατα ἐκτὸς ἐλάφων καὶ δορκάδων καὶ ὀρνίθων ἐκλεκτῶν νομάδων [6] ὅτι ἦν ἄρχων ἐν παντὶ πέραν τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ Ραφι ἕως Γάζης ἐν πᾶσιν τοῖς βασιλεῦσιν πέραν τοῦ ποταμοῦ [7] καὶ ἦν αὐτῷ εἰρήνη ἐκ πάντων τῶν μερῶν αὐτοῦ κυκλόθεν καὶ κατῴκει Ιουδα καὶ Ισραηλ πεποιθότες ἕκαστος ὑπὸ τὴν ἄμπελον αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τὴν συκὴν αὐτοῦ ἐσθίοντες καὶ πίνοντες ἀπὸ Δαν καὶ ἕως Βηρσαβεε πάσας τὰς ἡμέρας Σαλωμων [8] καὶ οὗτοι οἱ ἄρχοντες τοῦ Σαλωμων Ἀζαριον υἱὸς Σαδωκ τοῦ ἱερέως καὶ Ὀρνιου υἱὸς Ναθαν ἄρχων τῶν ἐφεστηκότων καὶ Εδραμ ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ Σουβα γραμματεὺς καὶ Βασα υἱὸς Αχιθαλαμ ἀναμνηστικῶν καὶ Αβι υἱὸς Ιωαβ ἀρχιστράτηγος καὶ Αχιρε υἱὸς Εδραῖ ἐπὶ τὰς ἄρσεις καὶ Βαναια υἱὸς Ιωδαε ἐπὶ τῆς αὐλαρχίας καὶ ἐπὶ τοῦ πλινθείου καὶ Ζαχουρ υἱὸς Ναθαν ὁ σύμβουλος [9] καὶ ἦσαν τῷ Σαλωμων τεσσαράκοντα χιλιᾶδες τοκάδες ἵπποι εἰς ἄρματα καὶ δώδεκα χιλιᾶδες ἵππεων [11] καὶ ἦν ἄρχων ἐν πᾶσιν τοῖς βασιλεῦσιν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ καὶ ἕως γῆς ἄλλοφύλων καὶ ἕως ὀρίων Αἰγύπτου [12] Σαλωμων υἱὸς Δαυιδ ἐβασίλευσεν ἐπὶ Ισραηλ καὶ Ιουδα ἐν Ιερουσαλημ</p>
<p>Ελισσαίος καθαρίζει τον λέβητα. (2 Βασ. 4:39 BGT)</p> <p>³⁹ καὶ ἐξήλθεν εἷς εἰς τὸν ἀγρὸν συλλέξει αριωθ καὶ εὔρεν ἄμπελον ἐν τῷ ἀγρῷ καὶ συνέλεξεν ἀπ’ αὐτῆς τολύπην ἀγρίαν πλήρες τὸ ἰμάτιον αὐτοῦ καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὸν λέβητα τοῦ ἐψέματος ὅτι οὐκ ἔγνωσαν</p>
<p>Ο Σινναχεριμπ εισβάλει στην Ιουδαία (2 Βασ. 18:31-32 BGT).</p> <p>³¹ μὴ ἀκούετε Εζεκιου ὅτι τάδε λέγει ὁ βασιλεὺς Ἀσσυρίων ποιήσατε μετ’ ἐμοῦ εὐλογίαν καὶ ἐξέλθατε πρὸς με καὶ πίεται ἀνὴρ τὴν ἄμπελον αὐτοῦ καὶ ἀνὴρ τὴν συκὴν αὐτοῦ φάγεται καὶ πίεται ὕδωρ τοῦ λάκκου αὐτοῦ</p> <p>³² ἕως ἔλθω καὶ λάβω ὑμᾶς εἰς γῆν ὡς γῆ ὑμῶν γῆ σίτου καὶ οἴνου καὶ ἄρτου καὶ ἀμπελώνων γῆ ἐλαίας ἐλαίου καὶ μέλιτος καὶ ζήσετε καὶ οὐ μὴ ἀποθάνητε καὶ μὴ ἀκούετε Εζεκιου ὅτι ἀπατᾷ ὑμᾶς λέγων κύριος ῥύσεται ἡμᾶς</p>
<p>Ευλογία του Σίμωνα. (1 Μακ. 14:11-14 BGT)</p> <p>¹¹ ἐποίησεν εἰρήνην ἐπὶ τῆς γῆς καὶ εὐφράνθη Ισραηλ εὐφροσύνην μεγάλην</p> <p>¹² καὶ ἐκάθισεν ἕκαστος ὑπὸ τὴν ἄμπελον αὐτοῦ καὶ τὴν συκὴν αὐτοῦ καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκφοβῶν αὐτοῦς</p>

<p>¹³ καὶ ἐξέλιπεν πολεμῶν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ οἱ βασιλεῖς συνετρίβησαν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις</p> <p>¹⁴ καὶ ἐστήρισεν πάντας τοὺς ταπεινοὺς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τὸν νόμον ἐξεζήτησεν καὶ ἐξήρην πάντα ἄνομον καὶ πονηρόν</p>
<p>Καλοσύνη Θεοῦ καὶ Αχαριστία του Ἰσραήλ. (Ψαλ. 77:21-22 BGT, (Ψαλ. 77:47-49 BGT καὶ Ψαλ. 79:15-19 BGT)</p> <p>²¹ διὰ τοῦτο ἤκουσεν κύριος καὶ ἀνεβάλετο καὶ πῦρ ἀνήφθη ἐν Ἰακωβ καὶ ὄργη ἀνέβη ἐπὶ τὸν Ἰσραηλ</p> <p>²² ὅτι οὐκ ἐπίστευσαν ἐν τῷ θεῷ οὐδὲ ἠλπίσαν ἐπὶ τὸ σωτήριον αὐτοῦ</p> <p>⁴⁷ ἀπέκτεινεν ἐν χαλάζῃ τὴν ἄμπελον αὐτῶν καὶ τὰς συκαμίνας αὐτῶν ἐν τῇ πάχυνῃ</p> <p>⁴⁸ καὶ παρέδωκεν εἰς χάλαζαν τὰ κτήνη αὐτῶν καὶ τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν τῷ πυρὶ</p> <p>⁴⁹ ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς ὄργην θυμοῦ αὐτοῦ θυμὸν καὶ ὄργην καὶ θλίψιν ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν</p> <p>¹⁵ ὁ θεὸς τῶν δυνάμεων ἐπίστρεψεν δὴ ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἰδὲ καὶ ἐπίσκεψαι τὴν ἄμπελον ταύτην</p> <p>¹⁶ καὶ κατάρτισαι αὐτήν ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ σου καὶ ἐπὶ υἱὸν ἀνθρώπου ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῷ</p> <p>¹⁷ ἐμπεπυρισμένη πυρὶ καὶ ἀνεσκαμμένη ἀπὸ ἐπιτιμῆσεως τοῦ προσώπου σου ἀπολοῦνται</p> <p>¹⁸ γενηθήτω ἡ χεὶρ σου ἐπ' ἄνδρα δεξιᾶς σου καὶ ἐπὶ υἱὸν ἀνθρώπου ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῷ</p> <p>¹⁹ καὶ οὐ μὴ ἀποστῶμεν ἀπὸ σοῦ ζώωσις ἡμᾶς καὶ τὸ ὄνομά σου ἐπικαλεσόμεθα</p>
<p>Ἡ μελλοντικὴ δόξα των ἐπιζώντων της Σιὸν (Ὡδέ 10:1-9 BGT & Ησ. 5:1-8 BGT)</p> <p>BGT ¹ ἄσω δὴ τῷ ἡγαπημένῳ ἄσμα τοῦ ἀγαπητοῦ τῷ ἀμπελώνι μου ἀμπελῶν ἐγένετο τῷ ἡγαπημένῳ ἐν κέρατι ἐν τόπῳ πίνου</p> <p>² καὶ φραγμὸν περιέθηκα καὶ ἐφύτευσα ἄμπελον ἐν σωρηκ καὶ ὠκοδόμησα πύργον ἐν μέσῳ αὐτῆς καὶ προλήνιον ὠρυζα ἐν αὐτῷ καὶ ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι σταφυλὴν ἐποίησεν δὲ ἀκάνθας</p> <p>³ καὶ νῦν ἄνθρωπος τοῦ Ἰουδα καὶ οἱ ἐνοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλημ κρίνατε ἐν ἐμοὶ καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ ἀμπελώνός μου</p> <p>⁴ τί ποιήσω τῷ ἀμπελώνι μου ἔτι καὶ οὐκ ἐποίησα αὐτῷ διότι ἔμεινα ἵνα ποιήσῃ σταφυλὴν ἐποίησεν δὲ ἀκάνθας</p> <p>⁵ νῦν δὲ ἀναγγεῶν ὑμῖν τί ποιήσω τῷ ἀμπελώνι μου ἀφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ καὶ ἔσται εἰς διαρπαγὴν καὶ καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα</p> <p>⁶ καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελώνά μου καὶ οὐ μὴ τηρηθῇ οὐδὲ μὴ σκαφῆ καὶ ἀναβήσεται εἰς αὐτὸν ὡσεὶ εἰς χέρσον ἄκανθαι καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν</p> <p>⁷ ὁ γὰρ ἀμπελῶν κυρίου σαβαωθ οἶκος Ἰσραηλ ἐστὶν καὶ ἄνθρωπος τοῦ Ἰουδα νεόφυτον ἡγαπημένον καὶ ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι κρίσιν ἐποίησεν δὲ ἀνομίαν καὶ οὐ δικαιοσύνην ἀλλὰ κραυγὴν</p> <p>⁸ οὐαὶ οἱ συνάπτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἐγγίζοντες ἵνα τοῦ πλησίον ἀφέλωνται μὴ οἰκήσετε μόνοι ἐπὶ τῆς γῆς</p> <p>⁹ ἠκούσθη γὰρ ταῦτα πάντα εἰς τὰ ὦτα κυρίου σαβαωθ</p>
<p>Ἀπιστία του Ἰσραήλ, καὶ Τιμωρία. (Ὡσηέ 2:1-25 BGT)</p> <p>BGT καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραηλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης ἢ οὐκ ἐκμετρηθήσεται οὐδὲ ἐξαριθμηθήσεται καὶ ἔσται ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐρρέθη αὐτοῖς οὐ λαὸς μου ὑμεῖς ἐκεῖ κληθήσονται υἱοὶ θεοῦ ζώντος</p> <p>² καὶ συναχθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰουδα καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραηλ ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν καὶ ἀναβήσονται ἐκ τῆς γῆς ὅτι μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Ἰεζραελ</p> <p>³ εἶπατε τῷ ἀδελφῷ ὑμῶν λαὸς μου καὶ τῇ ἀδελφῇ ὑμῶν Ἠλεμημένη</p> <p>⁴ κρίθητε πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν κρίθητε ὅτι αὐτὴ οὐ γυνὴ μου καὶ ἐγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς καὶ ἐξαρῶ τὴν πορνείαν αὐτῆς ἐκ προσώπου μου καὶ τὴν μοιχείαν αὐτῆς ἐκ μέσου μαστῶν αὐτῆς</p> <p>⁵ ὅπως ἂν ἐκδύσω αὐτὴν γυμνὴν καὶ ἀποκαταστήσω αὐτὴν καθὼς ἡμέρᾳ γενέσεως αὐτῆς καὶ θήσομαι αὐτὴν ὡς ἔρημον καὶ τάξω αὐτὴν ὡς γῆν ἀνυδρον καὶ ἀποκτενῶ αὐτὴν ἐν δίψει</p> <p>⁶ καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς οὐ μὴ ἐλεήσω ὅτι τέκνα πορνείας ἐστίν</p> <p>⁷ ὅτι ἐξεπόρνευσεν ἡ μήτηρ αὐτῶν κατήσχυνεν ἡ τεκοῦσα αὐτὰ εἶπεν γὰρ ἀκολουθήσω ὀπίσω τῶν ἐραστῶν μου τῶν διδόντων μοι τοὺς ἄρτους μου καὶ τὸ ὕδωρ μου καὶ τὰ ἱμάτιά μου καὶ τὰ ὀθόνιά μου καὶ τὸ ἔλαιόν μου καὶ πάντα ὅσα μοι καθήκει</p>

- ⁸ διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ φράσσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν σκόλοψιν καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς αὐτῆς καὶ τὴν τρίβον αὐτῆς οὐ μὴ εὖρη
- ⁹ καὶ καταδιώξεται τοὺς ἔραστὰς αὐτῆς καὶ οὐ μὴ καταλάβῃ αὐτοὺς καὶ ζητήσῃ αὐτοὺς καὶ οὐ μὴ εὖρη αὐτοὺς καὶ ἐρεῖ πορεύσομαι καὶ ἐπιστρέψω πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε ἢ νῦν
- ¹⁰ καὶ αὐτὴ οὐκ ἔγνω ὅτι ἐγὼ δέδωκα αὐτῇ τὸν σῖτον καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον καὶ ἀργύριον ἐπλήθυνα αὐτῇ αὐτὴ δὲ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ ἐποίησεν τῇ Βααλ
- ¹¹ διὰ τοῦτο ἐπιστρέψω καὶ κομιοῦμαι τὸν σῖτόν μου καθ' ὥραν αὐτοῦ καὶ τὸν οἶνόν μου ἐν καιρῷ αὐτοῦ καὶ ἀφελοῦμαι τὰ ἰμάτιά μου καὶ τὰ ὀθόνιά μου τοῦ μὴ καλύπτειν τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς
- ¹² καὶ νῦν ἀποκαλύψω τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς ἐνώπιον τῶν ἔραστῶν αὐτῆς καὶ οὐδεὶς οὐ μὴ ἐξέλῃται αὐτὴν ἐκ χειρὸς μου
- ¹³ καὶ ἀποστρέψω πάσας τὰς εὐφροσύνας αὐτῆς ἐορτὰς αὐτῆς καὶ τὰς νουμηνίας αὐτῆς καὶ τὰ σάββατα αὐτῆς καὶ πάσας τὰς πανηγύρεις αὐτῆς
- ¹⁴ καὶ ἀφανιῶ ἄμπελον αὐτῆς καὶ τὰς συκᾶς αὐτῆς ὅσα εἶπεν μισθώματά μου ταῦτά ἐστιν ἃ ἔδωκάν μοι οἱ ἔρασταί μου καὶ θήσομαι αὐτὰ εἰς μαρτύριον καὶ καταφάγεται αὐτὰ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰ ἐρπετὰ τῆς γῆς
- ¹⁵ καὶ ἐκδικήσω ἐπ' αὐτὴν τὰς ἡμέρας τῶν Βααλιμ ἐν αἷς ἐπέθυσεν αὐτοῖς καὶ περιετίθετο τὰ ἐνώτια αὐτῆς καὶ τὰ καθόρμια αὐτῆς καὶ ἐπορεύετο ὀπίσω τῶν ἔραστῶν αὐτῆς ἐμοῦ δὲ ἐπελάθετο λέγει κύριος
- ¹⁶ διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ πλανῶ αὐτὴν καὶ τάξω αὐτὴν εἰς ἔρημον καὶ λαλήσω ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς
- ¹⁷ καὶ δώσω αὐτῇ τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκεῖθεν καὶ τὴν κοιλάδα Αἰγύπτου διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς καὶ ταπεινωθήσεται ἐκεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας νηπιότητος αὐτῆς καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἀναβάσεως αὐτῆς ἐκ γῆς Αἰγύπτου
- ¹⁸ καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ λέγει κύριος καλέσει με ὁ ἀνὴρ μου καὶ οὐ καλέσει με ἔτι Βααλιμ
- ¹⁹ καὶ ἐξαρῶ τὰ ὀνόματα τῶν Βααλιμ ἐκ στόματος αὐτῆς καὶ οὐ μὴ μνησθῶσιν οὐκέτι τὰ ὀνόματα αὐτῶν
- ²⁰ καὶ διαθήσομαι αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διαθήκην μετὰ τῶν θηρίων τοῦ ἀγροῦ καὶ μετὰ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ μετὰ τῶν ἐρπετῶν τῆς γῆς καὶ τόξον καὶ ῥομφαίαν καὶ πόλεμον συντριψῶ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ κατοικιῶ σε ἐπ' ἐλπίδι
- ²¹ καὶ μνηστεύσομαί σε ἑμαυτῷ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ μνηστεύσομαί σε ἑμαυτῷ ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ἐν κρίματι καὶ ἐν ἐλέει καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς
- ²² καὶ μνηστεύσομαί σε ἑμαυτῷ ἐν πίστει καὶ ἐπιγνώσει τὸν κύριον
- ²³ καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ λέγει κύριος ἐπακούσομαι τῷ οὐρανῷ καὶ ὁ οὐρανὸς ἐπακούσεται τῇ γῇ
- ²⁴ καὶ ἡ γῆ ἐπακούσεται τὸν σῖτον καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον καὶ αὐτὰ ἐπακούσεται τῷ Ἰσραὴλ
- ²⁵ καὶ σπερῶ αὐτὴν ἑμαυτῷ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐλεήσω τὴν Οὐκ-ἠλημένην καὶ ἐρῶ τῷ Οὐ λαῷ μου λαός μου εἶ σύ καὶ αὐτὸς ἐρεῖ κύριος ὁ θεός μου εἶ σύ

Θρήνος για την καταστροφή της χώρας. (Ιωήλ 1:5-8 BGT)

- ⁵ ἐκνήψατε οἱ μεθύοντες ἐξ οἴνου αὐτῶν καὶ κλαύσατε θρηνήσατε πάντες οἱ πίνοντες οἶνον εἰς μέθην ὅτι ἐξήρται ἐκ στόματος ὑμῶν εὐφροσύνη καὶ χαρά
- ⁶ ὅτι ἔθνος ἀνέβη ἐπὶ τὴν γῆν μου ἰσχυρὸν καὶ ἀναριθμητὸν οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ὀδόντες λέοντος καὶ αἱ μύλα αὐτοῦ σκύμου
- ⁷ ἔθετο τὴν ἄμπελόν μου εἰς ἀφανισμόν καὶ τὰς συκᾶς μου εἰς συγκλασμόν ἐρευρῶν ἐξηρεύνησεν αὐτὴν καὶ ἔρριψεν ἐλεύκανεν κλήματα αὐτῆς
- ⁸ θρήνησον πρὸς με ὑπὲρ νύμφην περιεζωσμένην σάκκον ἐπὶ τὸν ἄνδρα αὐτῆς τὸν παρθενικόν

Χρησμός για τον Μνάβ (Ησ. 16:9-10 BGT)

- ⁹ διὰ τοῦτο κλαύσομαι ὡς τὸν κλαυθμὸν Ἰαζηρ ἄμπελον Σεβαμα τὰ δένδρα σου κατέβαλεν Εσεβων καὶ Ελεαη ὅτι ἐπὶ τῷ θερισμῷ καὶ ἐπὶ τῷ τρυγῆτῳ σου καταπατήσω καὶ πάντα πεσοῦνται
- ¹⁰ καὶ ἀρθήσεται εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίαμα ἐκ τῶν ἀμπελώνων σου καὶ ἐν τοῖς ἀμπελωσίν σου οὐ μὴ εὐφρανθήσονται καὶ οὐ μὴ πατήσουσιν οἶνον εἰς τὰ ὑπολήνια πέπαυται γάρ

Ο Σενναχερίμπ απειλεῖ τὴν Ἱερουσαλήμ (Ησ. 36:16-17 BGT)

- ¹⁶ μὴ ἀκούετε Εζεκίου τάδε λέγει ὁ βασιλεὺς Ἀσσυρίων εἰ βούλεσθε εὐλογηθῆναι ἐκπορεύεσθε πρὸς με καὶ φάγεσθε ἕκαστος τὴν ἄμπελον αὐτοῦ καὶ τὰς συκᾶς καὶ πίεσθε ὕδωρ τοῦ λάκκου ὑμῶν

<p>¹⁷ ἕως ἂν ἔλθω καὶ λάβω ὑμᾶς εἰς γῆν ὡς ἡ γῆ ὑμῶν γῆ σίτου καὶ οἴνου καὶ ἄρτων καὶ ἀμπελώνων</p>
<p>Ο Θεός παρακαλεῖ τον Ισραήλ να μετανοήσει (Ιερ. 2:21-22 BGT)</p> <p>²¹ ἐγὼ δὲ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινὴν πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν ἢ ἄμπελος ἢ ἀλλοτρία</p> <p>²² ἐὰν ἀποπλύνῃ ἐν νίτρῳ καὶ πληθύνῃς σεαυτὴ πόαν κεκληλίδωσαι ἐν ταῖς ἀδικίαις σου ἐναντίον ἐμοῦ λέγει κύριος</p>
<p>Επικείμενη φρίκη της εισβολής (Ιερ. 6:8-9 BGT)</p> <p>⁸ παιδευθήσῃ Ἱερουσαλημ μὴ ἀποστῆ ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ σοῦ μὴ ποιήσω σε ἄβατον γῆν ἥτις οὐ κατοικηθήσεται</p> <p>⁹ ὅτι τάδε λέγει κύριος καλαμᾶσθε καλαμᾶσθε ὡς ἄμπελον τὰ κατάλοιπα τοῦ Ἰσραηλ ἐπιστρέψατε ὡς ὁ τρυγῶν ἐπὶ τὸν κάρταλλον αὐτοῦ</p>
<p>Η προειδοποίηση του Θεού πραγματοποιήθηκε (Θρήνοι Ιερ. 2:5-6 BGT)</p> <p>⁵ ἐγένηθη κύριος ὡς ἐχθρὸς κατεπόντισεν Ἰσραηλ κατεπόντισεν πάσας τὰς βάρεις αὐτῆς διέφθειρεν τὰ ὀχυρώματα αὐτοῦ καὶ ἐπλήθυνεν τῇ θυγατρὶ Ἰουδα ταπεινουμένην καὶ τεταπεινωμένην</p> <p>⁶ καὶ διεπέτασεν ὡς ἄμπελον τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ διέφθειρεν ἑορτὴν αὐτοῦ ἐπελάθετο κύριος ὃ ἐποίησεν ἐν Σιων ἑορτῆς καὶ σαββάτου καὶ παρῶζυεν ἐμβριμήματι ὀργῆς αὐτοῦ βασιλέα καὶ ἱερέα καὶ ἄρχοντα</p>
<p>Οι δύο αετοὶ καὶ ὁ ἀμπελώνας (Ιεζ. 17:4-10 BGT)</p> <p>⁴ τὰ ἄκρα τῆς ἀπαλότητος ἀπέκνισεν καὶ ἤνεγκεν αὐτὰ εἰς γῆν Χανααν εἰς πόλιν τετειχισμένην ἔθετο αὐτὰ</p> <p>⁵ καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ σπέρματος τῆς γῆς καὶ ἔδωκεν αὐτὸ εἰς τὸ πεδῖον φυτὸν ἐφ' ὕδατι πολλῶ ἐπιβλεπόμενον ἔταξεν αὐτό</p> <p>⁶ καὶ ἀνέτειλεν καὶ ἐγένετο εἰς ἄμπελον ἀσθενοῦσαν καὶ μικρὰν τῷ μεγέθει τοῦ ἐπιφαίνεσθαι αὐτὴν τὰ κλήματα αὐτῆς ἐπ' αὐτὴν καὶ αἱ ῥίζαι αὐτῆς ὑποκάτω αὐτῆς ἦσαν καὶ ἐγένετο εἰς ἄμπελον καὶ ἐποίησεν ἀπώρυγας καὶ ἐξέτεινεν τὴν ἀναδενδράδα αὐτῆς</p> <p>⁷ καὶ ἐγένετο ἀετὸς ἕτερος μέγας μεγαλοπτέρυγος πολὺς ὄνου καὶ ἰδοὺ ἡ ἄμπελος αὕτη περιπεπλεγμένη πρὸς αὐτόν καὶ αἱ ῥίζαι αὐτῆς πρὸς αὐτόν καὶ τὰ κλήματα αὐτῆς ἐξαπέστειλεν αὐτῷ τοῦ ποτίσαι αὐτὴν σὺν τῷ βώλῳ τῆς φυτείας αὐτῆς</p> <p>⁸ εἰς πεδῖον καλὸν ἐφ' ὕδατι πολλῶ αὕτη πιαίνεται τοῦ ποιεῖν βλαστοὺς καὶ φέρειν καρπὸν τοῦ εἶναι εἰς ἄμπελον μεγάλην</p> <p>⁹ διὰ τοῦτο εἶπόν τάδε λέγει κύριος εἰ κατευθυνεῖ οὐχὶ αἱ ῥίζαι τῆς ἀπαλότητος αὐτῆς καὶ ὁ καρπὸς σαπήσεται καὶ ξηρανθήσεται πάντα τὰ προανατέλλοντα αὐτῆς καὶ οὐκ ἐν βραχίονι μεγάλῳ οὐδ' ἐν λαῶ πολλῶ τοῦ ἐκσπάσαι αὐτὴν ἐκ ῥιζῶν αὐτῆς</p> <p>¹⁰ καὶ ἰδοὺ πιαίνεται μὴ κατευθυνεῖ οὐχ ἅμα τῷ ἄψασθαι αὐτῆς ἄνεμον τὸν καύσωνα ξηρανθήσεται ξηρασίᾳ σὺν τῷ βώλῳ ἀνατολῆς αὐτῆς ξηρανθήσεται</p>
<p>Συγκομιδὴ των καρπῶν της γης (Αποκ. 14:19-20 BGT).</p> <p>¹⁹ καὶ ἔβαλεν ὁ ἄγγελος τὸ δρέπανον αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν καὶ ἐτρύγησεν τὴν ἄμπελον τῆς γῆς καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν ληνὸν τοῦ θυμοῦ τοῦ θεοῦ τὸν μέγαν.</p> <p>²⁰ καὶ ἐπατήθη ἡ ληνὸς ἐξωθεν τῆς πόλεως καὶ ἐξήλθεν αἷμα ἐκ τῆς ληνοῦ ἄχρι τῶν χαλινῶν τῶν ἵππων ἀπὸ σταδίων χιλίων ἐξακοσίων.</p>

Π.3.8. Άμπελος και Αμπελώνας σήμερα.

Στα πλαίσια της παρούσης εργασίας, στις 8 και 9/9/2018 συμμετείχαμε στον τρύγο του αμπελώνα της οικογένειας του κυρίου Απόστολου Καϊμενόπουλου του Κωνσταντίνου. Ο αμπελώνας βρίσκεται στην Καρδίτσα. Σκοπός μας ήταν να επαληθεύσουμε αν ισχύουν σήμερα τα προαναφερθέντα στην ενότητα VI. Η έρευνά μας ήταν βιωματική και μέσω συνεντεύξεων στο αμπέλι, στο πατητήρι – ληνόν και στο γέυμα με την οικογένεια και εργάτες του αμπελώνα.

Ο συγκεκριμένος αμπελώνας έχει έκταση περί τα 2 στρέμματα και βρίσκεται σε περιοχή όπου υπάρχουν αμπελώνες, γύρω από το μικρό χωριό Καρδισσομάγουλα, κοντά στην πόλη της Καρδίτσας. Θα έλεγε κανείς ότι ομοιάζει με την περιγραφή της Ναζαρέτ κατά τη νεότητα του Κυρίου όπως την περιγράφει ο Gibson (βλέπε και παραπάνω στην ενότητα VI.2.)⁴⁹⁹.

Όπως φαίνεται στις παρακάτω φωτογραφίες, ο αμπελώνας του κ. Καϊμενόπουλου: (α) περιλαμβάνει εκτός των αμπελιών, ελιές, μουριές, ροδιές, λαχανικά, λωτούς, κυδωνιές, αχλαδιές, συκιές, κ.α., και (β) είναι εξαιρετικά περιποιημένος, καθαρός από ζιζάνια και αγριόχορτα, σβαρτισμένος (για να αναπνέουν οι ρίζες), κλαδεμένος, και τα αμπέλια σωστά στηριγμένα ώστε να αναπτύσσονται σωστά τα σταφύλια σταφυλιού. Από τις συνεντεύξεις με τους εργάτες και τα μέλη της οικογένειας επιβεβαιώσαμε την επιμέλεια με την οποία καλλιεργείται ο συγκεκριμένος αμπελώνας.

Με βάση τα αποτελέσματα του τρύγου στον οποίο συμμετείχαμε και τη γνωμοδότηση του τοπικού γεωπόνου, φέτος, ενώ η παραγωγή ήταν κατά περίπου 40% μειωμένη σε σχέση με την περσινή (λόγω των πρόσφατων βροχών), η ποσότητα καλύπτει πλήρως τις ετήσιες ανάγκες της οικογένειας και η ποιότητα ήταν η ανώτερη δυνατή για τη συγκεκριμένη ποικιλία.

Ο αμπελώνας βρίσκεται έξω από τα Καρδισσομάγουλα

Έκταση 2 στρεμμάτων εξαιρετικά καλλιεργημένων

Οι δύο εκατέρωθεν αμπελώνες ήταν ακαλλιέργητοι

Ο αμπελώνας περιλαμβάνει αμπέλια, ελιές, μουριές, ροδιές, λαχανικά, λωτούς, κυδωνία, αχλάδια, σύκα, κ.α.

Τρύγος – ευχάριστη και κοπιαστική εργασία

Οικογένεια αμπελοουργού συμμετέχει στον τρύγο

⁴⁹⁹ Sh.Gibson, *Οι τελευταίες ημέρες του Ιησού. Η αρχαιολογική μαρτυρία* (Ψυχογιός, 2010), passim.

Οι εργάτες λίγοι (λόγω υψηλού μεροκάματου & τεμπελιάς των ντόπιων!)

... ο καρπός πολύς (δύο ανατρεπόμενα φορτηγά)

Μητέρα: διαλογή σταφυλιών για κρασί ή τσίπουρο

Πατέρας & Υιός: προετοιμασία για «διαχωρισμό», «σπάσιμο» & «σύψιμο» σταφυλιών

Ο χυμός από το πατητήρι τοποθετείται σε πλαστικά βαρέλια για 20-30 ημέρες «ζύμωσης» & κατόπιν σε ξύλινα βαρέλια για «ωρίμανση»

Μετά τον τρύγο, ακολουθεί γεύμα για την οικογένεια του Αμπελουργού και τους εργάτες κάτω από την τεράστια μουριά, με σουβλιστό αρνί & κοντοσούβλι προβατίνας από το οικογενειακό μαντρί.

Παράρτημα κεφαλαίου 4.

Π.4.1. Κριτική του κειμένου της παραβολής (Ιω. 15, 1-17).

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται συγκριτική ανάλυση των κειμένων. Στην δεξιά κολώνα, με **κόκκινο χρώμα** σημειώνονται οι διορθώσεις / προσθήκες στο κριτικό κείμενο. Κριτικά το κείμενο του Ιωάννη σχετικά με την περικοπή **δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες ανωμαλίες**:

- δεν φαίνεται να υπάρχουν διορθώσεις που να οφείλονται σε **ακούσιους παράγοντες** όπως συνεχόμενο κείμενο χωρίς τόνους και σημεία στίξης του μεγαλογράμματου κώδικα, απλογραφία ή διπλογραφία λέξεων/προτάσεων, ομοιοτέλευτα, προφορά στην Κοινή γλώσσα, ή σε απάτη της μνήμης.
- φαίνεται όμως ότι οι αντιγραφείς έχουν επέμβει στο αρχικό κείμενο για **εκούσιους παράγοντες** όπως η **διόρθωση λέξεων** ή / και **εναρμονισμό των συνοπτικών κειμένων**, ενώ δεν φαίνεται να έχουν κάνει **αντικατάσταση χυδαίων λέξεων** που δεν ταιριάζουν στην ιερότητα του κειμένου της Γραφής, ούτε **δογματικές διορθώσεις**.

Για την επιλογή του κειμένου με το οποίο θα ασχοληθώ, πραγματοποίησα **συγκριτικό έλεγχο των κειμένων BGT, BNT, GNT, BYZ & COG**. Βρέθηκαν ίδια μεταξύ τους τα BGT, BNT, GNT, και διαφορετικά με τα πρώτα αλλά ίδια μεταξύ τους τα BYZ & COG.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται συγκριτική ανάλυση των κειμένων. Στην δεξιά κολώνα, με **γαλάζιο χρώμα** σημειώνεται το ίδιο κείμενο με το κριτικό κείμενο, ενώ με **κόκκινο χρώμα** σημειώνονται οι διορθώσεις / προσθήκες. Γενικά, το εκκλησιαστικό κείμενο είναι πιο περιφραστικό.

Το κείμενο BGT δείχνει απλούστερο, **αρχαιότερο** και **δυσκολότερο**, **δεν δείχνει** εξομαλυμένο από αντιγραφείς, χωρίς όμως να είναι ατελές ούτε ανορθόγραφο

Κείμενο Ιω 15:1-17 BGT, BNT & GNT	Εκκλησιαστικό κείμενο Ιω 15:1-17 BYZ & COG
1 Εγώ είμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν.	1 Εγώ είμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν.
2 πᾶν κλήμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν αἶρει αὐτό, καὶ πᾶν τὸ καρπὸν φέρον καθαίρει αὐτό ἵνα καρπὸν πλείονα φέρῃ.	2 Πᾶν κλήμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν, αἶρει αὐτό· καὶ πᾶν τὸ καρπὸν φέρον, καθαίρει αὐτό, ἵνα πλείονα καρπὸν φέρῃ.
3 ἡδὴ ὑμεῖς καθαροὶ ἐστε διὰ τὸν λόγον ὃν λελάληκα ὑμῖν·	3 Ἡδὴ ὑμεῖς καθαροὶ ἐστε διὰ τὸν λόγον ὃν λελάληκα ὑμῖν.
4 μείνατε ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν ὑμῖν. καθὼς τὸ κλήμα οὐ δύναται καρπὸν φέρειν ἀφ' ἑαυτοῦ ἐὰν μὴ μένῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ, οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ μείνητε.	4 Μείνατε ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν ὑμῖν. Καθὼς τὸ κλήμα οὐ δύναται καρπὸν φέρειν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ μένῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ, οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς, ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ μείνητε.
5 ἐγὼ είμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα. ὁ μένων ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν αὐτῷ οὗτος φέρει καρπὸν πολὺν, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν.	5 Ἐγὼ είμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα. Ὁ μένων ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολὺν· ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν.
6 ἐὰν μὴ τις μένῃ ἐν ἐμοί, ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ κλήμα καὶ ἐξηράνθη καὶ συνάγουσιν αὐτὰ καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλουσιν καὶ καίεται.	6 Ἐὰν μὴ τις μένῃ ἐν ἐμοί, ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ κλήμα, καὶ ἐξηράνθη, καὶ συνάγουσιν αὐτὰ καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλουσιν, καὶ καίεται.
7 ἐὰν μείνητε ἐν ἐμοὶ καὶ τὰ ῥήματά μου ἐν ὑμῖν μείνῃ, ὃ ἐὰν θέλητε αἰτήσασθε, καὶ γενήσεται ὑμῖν.	7 Ἐὰν μείνητε ἐν ἐμοί, καὶ τὰ ῥήματά μου ἐν ὑμῖν μείνῃ, ὃ ἐὰν θέλητε αἰτήσασθε, καὶ γενήσεται ὑμῖν.
8 ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη ὁ πατήρ μου, ἵνα καρπὸν πολὺν φέριτε καὶ γένησθε ἐμοὶ μαθηταί.	8 Ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη ὁ πατήρ μου, ἵνα καρπὸν πολὺν φέριτε· καὶ γένησθε ἐμοὶ μαθηταί.
9 Καθὼς ἠγάπησέν με ὁ πατήρ, κἀγὼ ὑμᾶς ἠγάπησα· μείνατε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ.	9 Καθὼς ἠγάπησέν με ὁ πατήρ, κἀγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς· μείνατε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ.
10 ἐὰν τὰς ἐντολάς μου τηρήσητε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου, καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολάς τοῦ πατρὸς μου τητήρηκα καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ.	10 Ἐὰν τὰς ἐντολάς μου τηρήσητε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου· καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολάς τοῦ πατρὸς μου τητήρηκα, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ.
11 Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμῇ ἐν ὑμῖν ᾗ καὶ ἡ χαρὰ ὑμῶν πληρωθῇ.	11 Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμῇ ἐν ὑμῖν μείνῃ, καὶ ἡ χαρὰ ὑμῶν πληρωθῇ.
12 Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμῇ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς.	12 Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμῇ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς.
13 μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ.	13 Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ.
14 ὑμεῖς φίλοι μου ἐστε ἐὰν ποιῆτε ἃ ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν.	14 Ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ, ἐὰν ποιῆτε ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν.
15 οὐκέτι λέγω ὑμᾶς δούλους, ὅτι ὁ δοῦλος οὐκ οἶδεν τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος· ὑμᾶς δὲ εἴρηκα φίλους, ὅτι πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρὸς μου ἐγνώρισα ὑμῖν.	15 Οὐκέτι ὑμᾶς λέγω δούλους, ὅτι ὁ δοῦλος οὐκ οἶδεν τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος· ὑμᾶς δὲ εἴρηκα φίλους, ὅτι πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρὸς μου ἐγνώρισα ὑμῖν.
16 οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελέξαμην ὑμᾶς καὶ ἔθηκα ὑμᾶς ἵνα ὑμεῖς ὑπάγητε καὶ καρπὸν φέριτε καὶ ὁ καρπὸς ὑμῶν μένῃ, ἵνα ὃ τι ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου δῶ ὑμῖν.	16 Οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελέξαμην ὑμᾶς, καὶ ἔθηκα ὑμᾶς, ἵνα ὑμεῖς ὑπάγητε καὶ καρπὸν φέριτε, καὶ ὁ καρπὸς ὑμῶν μένῃ· ἵνα ὃ τι ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δῶ ὑμῖν.
17 ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους.	17 Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους

Π.4.2. Μεταγραφή κειμένου περικοπής Ιω 15.1 σε μεγαλογράμματη γραφή

Ακολουθώντας τις οδηγίες του Κώδικα Ευαγγελίων, του καθηγητή Σ. Δεσπότη παρακάτω παρουσιάζεται το κείμενο σε μεγαλογράμματη γραφή, χωρίς τόνους, σημεία στίξης και κενά, όπως αντιγραφόταν στους παπύρους, οπότε μπορούσε να διαβαστεί διφορούμενα.

ΕΓΩ ΕΙΜΙ ἢ ἄΜΠΕΛΟΣ ἢ ἄΛΗΘΙΝῆ ΚΑΙ ὁ ΠΑΤῆΡ ΜΟΥ ὁ ΓΕΩΡΓΟΣ ἔΣΤΙΝ. Πᾶν ΚΛῆΜΑ ἐν ἐΜΟΙ Μὴ φέΡΟΝ ΚΑΡΠὸΝ ΑἶΡΕΙ Αὐτό ΚΑΙ Πᾶν τὸ ΚΑΡΠὸν φέΡΟΝ ΚΑΘΑίΡΕΙ Αὐτὸ ἵΝΑ ΚΑΡΠὸν ΠΛΕΙΟΝΑ φέΡῃ ἢ ΔΗ ὑΜΕῖΣ ΚΑΘΑΡΟί ἐΣΤΕ Διὰ τὸν ΛόΓΟΝ ὃν ΛΕΛάΛΗΚΑ ὑΜῖΝ ΜΕΙΝΑΤΕ ἐν ἐΜΟΙ ΚἀΓὼ ἐν ὑΜῖΝ ΚΑΘὼΣ τὸ ΚΛῆΜΑ Οὐ ΔύΝΑΤΑΙ ΚΑΡΠὸν φέΡΕΙΝ ἄφ' ἐΑΥΤΟῦ ἐὰν Μὴ Μένῃ ἐν τῇ ἄΜΠέλω ΟὕΤΩΣ ΟὐΔὲ ὑΜΕῖΣ ἐὰν Μὴ ἐν ἐΜΟΙ Μένῃτε ἐΓὼ ΕἶΜΙ ἢ ἄΜΠΕΛΟΣ ὑΜΕῖΣ τὰ ΚΛῆΜΑΤΑ ὁ Μένων ἐν ἐΜΟΙ ΚἀΓὼ ἐν Αὐτῷ ΟὕΤΟΣ φέΡΕΙ ΚΑΡΠὸν ΠΟΛὺν ὅΤι ΧΩΡΙΣ ἐΜΟῦ Οὐ ΔύΝΑΣΘΕ ΠΟΙΕῖΝ ΟὐΔὲν ἐὰν Μὴ ΤΙΣ Μένῃ ἐν ἐΜΟΙ ἐΒΛῆΘῃ ἔΞΩ ὡΣ τὸ ΚΛῆΜΑ ΚΑΙ ἐΞΗΡΆΝΘῃ ΚΑΙ ΣΥΝΆΓΟΥΣΙΝ Αὐτὰ ΚΑΙ ΕἰΣ τὸ ΠῦΡ ΒάλλΟΥΣΙΝ ΚΑΙ ΚΑΙΕΤΑΙ ἐὰν ΜΕΙΝῃτε ἐν ἐΜΟΙ ΚΑΙ τὰ ῥῆΜΑτά ΜΟΥ ἐν ὑΜῖΝ ΜΕΙΝῃ ὃ ἐὰν ΘέΛῃτε ΑἰτήΣΑΣΘΕ ΚΑΙ ΓΕΝῆΣΕΤΑΙ ὑΜῖΝ ἐν τούτῳ ἐΔΟΞάΣΘῃ ὁ ΠΑΤῆΡ ΜΟΥ ἵΝΑ ΚΑΡΠὸν ΠΟΛὺν φεΡῃτε ΚΑΙ Γένῃσθε ἐΜΟΙ ΜΑΘΗΤΑί.ΚΑΘὼΣ ἢ γάΠῃΣ ἐν ΜΕ ὁ ΠΑΤῆΡ ΚἀΓὼ ὑΜᾶΣ ἢ γάΠῃΣΑ· ΜΕΙΝΑΤΕ ἐν τῇ ἀγάΠῃ τῇ ἐΜῇ ἐὰν τὰΣ ἐντολάΣ ΜΟΥ τῆΡῃΣῃτε ΜΕΝΕῖτε ἐν τῇ ἀγάΠῃ ΜΟΥ ΚΑΘὼΣ ἐΓὼ τὰΣ ἐντολάΣ τούτῳ ΠΑΤΡὸΣ ΜΟΥ ΤΕτῆΡῃΚΑ ΚΑΙ Μένω Αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάΠῃ τΑῦΤΑ ΛΕΛάΛΗΚΑ ὑΜῖΝ ἵΝΑ ἢ ΧΑΡά ἢ ἐΜῇ ἐν ὑΜῖΝ ἢ ΚΑΙ ἢ ΧΑΡά ὑΜῶΝ ΠΛῆΡΩθῇ Αὐτῆ ἐΣΤΙΝ ἢ ἐντολή ἢ ἐΜῇ ἵΝΑ ἀΓΑΠᾶτε ἀλλήλοУΣ ΚΑΘὼΣ ἢ γάΠῃΣΑ ὑΜᾶΣ ΜΕΙΖΟΝΑ τΑύτῃΣ ἀγάΠῃΝ ΟὐΔΕῖΣ ἔΧΕΙ ἵΝΑ ΤΙΣ τῆΝ ΨΥΧῆΝ Αὐτοῦ Θῆ ὑΠέρ τῶΝ φίΛων Αὐτοῦ ὑΜΕῖΣ φίΛΟΙ ΜΟῦ ἐΣΤΕ ἐὰν ΠΟΙῆτε ἄ ἐΓὼ ἐντέλλομαι ὑΜῖΝ Οὐκέτι λέΓω ὑΜᾶΣ ΔούλοУΣ ὅΤι ὁ ΔοῦλοУΣ ΟὐΚ ΟἶΔεν τί ΠΟΙΕῖ Αὐτοῦ ὁ ΚύριΟУΣ ὑΜᾶΣ Δὲ ΕἶΡῃΚΑ φίλοУΣ ὅΤι ΠάνΤΑ ἃ ἢΚΟΥΣΑ ΠΑΡά τούτῳ ΠΑΤΡὸΣ ΜΟΥ ἐΓνώριΣΑ ὑΜῖΝ ΟὐΧ ὑΜΕῖΣ ΜΕ ἐΞΕΛέΞΑσθε, ἀλλ' ἐΓὼ ἐΞΕΛΕΞάΜῃΝ ὑΜᾶΣ ΚΑΙ ἔΘῃΚΑ ὑΜᾶΣ ἵΝΑ ὑΜΕῖΣ ὑπάΓῃτε ΚΑΙ ΚΑΡΠὸν φέΡῃτε ΚΑΙ ὁ ΚΑΡΠὸΣ ὑΜῶΝ Μένῃ, ἵΝΑ ὃ ΤΙ ἂν ΑἰτήΣῃτε τὸν ΠΑΤέρΑ ἐν τῷ ὀνόματί ΜΟΥ Δῶ ὑΜῖΝ τΑῦΤΑ ἐντέλλομαι ὑΜῖΝ, ἵΝΑ ἀΓΑΠᾶτε ἀλλήλοУΣ.

Π.4.3. Το κείμενο της περικοπής Ιω 15.1 στον σιναϊτικό κώδικα (Codex Sinaiticus)

Π.4.4. Απόδοση κειμένου περικοπής στην νεοελληνική.

Πρωτότυπο κείμενο	Μετάφραση	Σχολιασμός
Ιω. 15,1 Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γεωργὸς ἔστι.	Εγώ είμαι η αληθινή κληματαριά (και όχι η παλαιά και άκαρπος άμπελος της Εβραϊκής συναγωγής, την οποίαν ο Πατήρ μετέφερε από την Αίγυπτο και εφύτευσε ενδῶ, όπως λέγει και ο ψαλμωδός). Εγώ είμαι η αληθινή άμπελος και ο Πατήρ μου είναι ο αμπελουργός.	Στην ΠΔ χρησιμοποιείται η εικόνα του Ισραήλ ως κλήματος, το οποίο φυτεύει και φροντίζει ο Θεός, ώστε αυτό να καρποφορήσει. Ωστόσο το κλήμα-Ισραήλ πολλές φορές δεν καρποφορεί ή άλλοι, και όχι ο Θεός, δρέπουν τον καρπό του (βλ. Ψ. 79,9-14· Ησ. 5,1-7· Ιερ. 2,21). Εξάλλου συναντάται στην ΠΔ και η παράσταση της σοφίας του Θεού ως κλήματος που έχει πλούσια καρποφορία (Σοφ. Σειρ. 24,17). Η τελευταία αυτή παράσταση βρίσκεται πιο κοντά στο Ιω. 15,1-8, αφού ο Ιησούς, που εδώ απεικονίζεται ως κλήμα, είναι ο σαρκωθείς Λόγος του Θεού, που συγκεντρώνει όλα τα χαρακτηριστικά της παλαιδιαθηκικής σοφίας του Θεού.
Ιω. 15,2 πᾶν κλήμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν, αἶρει αὐτὸ, καὶ πᾶν τὸ καρπὸν φέρον, καθαίρει αὐτὸ, ἵνα πλείονα καρπὸν φέρῃ.	Κάθε κλήμα, που είναι ενωμένο με εμέ, αλλά δεν φέρει καρπὸν, το κόβει και το αφαιρεί ο Πατήρ. Κάθε κλήμα, το οποίον φέρει καρπὸν, το καθαρίζει και το περιποιείται, δια να φέρει περισσότερων καρπὸν. (Κάθε άνθρωπον, που λέγει ότι πιστεύει εις εμέ, αλλά δεν έχει ως καρπὸν της πίστεώς του την αρετή, τον αποκόπτει και τον αποχωρίζει από έμένα ο Πατήρ. Εξ αντιθέτου, τον πιστό, που έχει έργα αρετής, τον φωτίζει, τον ενισχύει, τον καθαρίζει, ώστε να κάμει περισσότερα ενάρετα έργα).	Ο καρπός στον οποίο αναφέρεται ο Ιησούς είναι η αγάπη (βλ. το επόμενο απόσπασμα 15,9-17). Η αγάπη αυτή απευθύνεται όχι μόνο στα μέλη της Εκκλησίας, αλλά και στους εκτός Εκκλησίας, οι οποίοι καλούνται να γίνουν μέλη της.
Ιω. 15,3 ἦδη ὑμεῖς καθαροὶ ἔστε διὰ τὸν λόγον ὃν λελάληκα ὑμῖν.	Και σεις χάρις εις την διδασκαλία που σας έχω διδάξει, είσθε καθαροί, είσθε σαν πνευματικά κλήματα περιποιημένα και καρποφόρα.	Οι λόγοι του Ιησού, που συγχρόνως είναι λόγοι του Πατέρα και προέρχονται από εκείνον (βλ. 8,26.38.40), κλαδεύουν την κληματόβεργα που καρποφορεί, ενώ κόβουν την κληματόβεργα που παραμένει άκαρπη. Ἦδη οι κληματόβεργες-μαθητές έχουν «κλαδευτεί».
Ιω. 15,4 μείνατε ἐν ἐμοί, καὶ ἐγὼ ἐν ὑμῖν. καθὼς τὸ κλήμα οὐ δύναται καρπὸν φέρειν ἄφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ μείνῃ ἐν τῇ ἄμπέλῳ, οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς, ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ μείνητε.	Μείνετε, λοιπόν, ενωμένοι με εμέ και εγώ με σας. Ὅπως το κλήμα δεν μπορεί από τον εαυτόν του να φέρει καρπὸν, εάν δεν μείνει ενωμένο με την κληματαριά, έτσι και σεις δεν μπορείτε να πράττετε έργα αρετής, εάν δεν μείνετε ενωμένοι με εμέ.	Ο μόνος τρόπος να καρποφορήσουν οι μαθητές την αγάπη είναι η οργανική σύνδεσή τους με τον Ιησού, όπως ακριβώς οι κληματόβεργες είναι οργανικά συνδεδεμένες με το κλήμα.
Ιω. 15,5 ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα. ὁ μόνων ἐν ἐμοὶ καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολύν, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν.	Εγώ είμαι η κληματαριά και σεις είσθε τα κλήματα. Εκείνος που μένει ενσωματωμένος εις εμέ και εγώ εις αυτόν, αυτός και μόνον φέρνει πολύν καρπὸν. Διότι χωρὶς εμέ, χωρὶς την σωτήριον χάριν μου και την ζωτική ενέργειά μου, δεν μπορείτε να κάνετε τίποτε το αγαθόν.	
Ιω. 15,6 ἐὰν μὴ τις μείνῃ ἐν ἐμοί, ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ κλήμα καὶ ἐξηράνθη, καὶ συνάγουσιν αὐτὰ καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλουσι, καὶ καίεται.	Ὅποιος δεν μείνει ενωμένος μαζί μου, έχει ήδη παταχθεί ἔξω, όπως το άχρηστο κλήμα και θα ξηραθεί και όπως οι άνθρωποι μαζεύουν τα κομμένα κλήματα, τα ρίπουν στο πυρ και τα καίνε, έτσι και εκείνοι, που χωρισμένοι από εμέ μένουν άκαρποι και άχρηστοι, θα ριχθούν από τους αγγέλους στο πυρ της αιωνίου κολάσεως.	Αντίθετα, όποιος δεν μείνει ενωμένος με τον Ιησού θα καταστραφεί. Εδώ υπονοείται η εσχατολογική κρίση, αντίστοιχα προς το 3,16-21. Την ευθύνη για την έκβαση της κρίσης φέρει ο εκάστοτε κρινόμενος άνθρωπος.
Ιω. 15,7 ἐὰν μείνητε ἐν ἐμοὶ καὶ τὰ ρήματά μου ἐν ὑμῖν μείνῃ, ὃ ἐὰν θέλητε αἰτήσασθε, καὶ γενήσεται ὑμῖν.	Εάν μείνετε ενωμένοι μαζί μου και τα λόγια μου μείνουν ως θησαυρός της καρδιάς σας και κατεύθυνση εις την ζωή σας, κάθε τι αγαθόν που θέλετε, ζητήσετέ το και θα γίνει προς χάριν σας.	Εάν μείνει ενωμένος με τον Ιησού όχι μόνο ζει και καρποφορεί, αλλά και θα του δοθεί ὅ,τι θελήσει. Δεν πρόκειται βέβαια για υλικά αγαθά, αλλά για πνευματικές δωρεές, οι οποίες δίνονται από τον Θεό στους πιστούς και από εκείνους στον κόσμο./ Ενωμένος με τον Ιησού είναι αυτός που πάντοτε θυμάται και τηρεῖ τον λόγο του.
Ιω. 15,8 ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη ὁ πατήρ μου, ἵνα καρπὸν πολύν φέρητε, καὶ γενήσεσθε ἐμοὶ μαθηταί.	Αυτή είναι η δόξα του Πατρός μου, να φέρετε σεις πολλούς καρπούς αρετής και να γίνετε άξιοι μαθηταί μου.	Ο άφθονος καρπός της αγάπης δείχνει αν κάποιος είναι ὄντως μαθητής του Ιησού. Μέσω της καρποφορίας της αγάπης δοξάζεται ο Ιησούς, αλλά και ο Θεός ως Πατέρας του (πβλ. 11,4).

Π.4.5. Δραματική ανάλυση περικοπής (Ιω. 15, 1-17).

ΑΦΟΡΜΗΣΗ				
	Πρόσωπα	Πληροφορίες – Δράσεις	Εντυπώσεις αισθήσεων	Αισθήματα
	<u>Πρωταγωνιστές</u> Ιησούς <u>Δευτεραγωνιστές</u> Μαθητές	<u>Τόπος</u> Ιερουσόλυμα, υπερώο (ίσως οικία οικογενείας Ιωάννη Μάρκου). <u>Χρόνος</u> Νυκτερινή ώρα (προτού εξέλθουν «πέραν του χειμάρρου του Κέδρων όπου ήν κήπος, εις ον εισήλθεν» ο Ιησούς με τους μαθητές Του	<u>Ακοή</u> : όλοι προσέχουν τα λόγια του Ιησού. <u>Όραση</u> : μαθητές κοιτούν. Παρατηρούν, βλέπουν και αισθάνονται την ένταση των λόγων και την γαλήνια, σοβαρή στάση του Ιησού.	Γαλήνη, ασφάλεια, ηρεμία, εμπιστοσύνη των μαθητών προς τον Ιησού-Ποιμένα-Ηρωικός Ηγέτη, σε αντίθεση με την αγωνία και ένταση που προκαλούν οι ψευδοποιμένες – ψευδοηγήτες με τους οποίους συγκρούστηκε ο Κύριος. Δια μέσω της Οδού- Αμπέλου-Ιησού επιτυχάνω την υπέρβαση του θανάτου, πορεύομαι στην Οδό προς και διατηρούμαι στη Ζωή. Ο Λόγος του Ιησού είναι η Αλήθεια. Η Ζωή είναι η «μη φωτιά» όπου καίγονται τα άκαρπα κλήματα.
	<u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές			
ΚΥΡΙΩΣ ΘΕΜΑ				
	Πρόσωπα	Πληροφορίες – Δράσεις	Εντυπώσεις αισθήσεων	Αισθήματα
	<u>Πρωταγωνιστές</u> Ιησούς <u>Δευτεραγωνιστές</u> Μαθητές <u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές	<u>Τόπος</u> Ιερουσόλυμα, ο Ιησούς & οι μαθητές έχοντας φάει & πιει κρασί, αποχώρησαν από το υπερώο (ίσως οικία οικογενείας Ιωάννη Μάρκου), και περιπατούν πιθανόν διαμέσω Αμπελώνων <u>Χρόνος</u> Νυκτερινή ώρα (προτού εξέλθουν «πέραν του χειμάρρου του Κέδρων όπου ήν κήπος, εις ον εισήλθεν» ο Ιησούς με τους μαθητές Του	<u>Όραση</u> : Με τα μάτια της ψυχής μου μεταφέρομε σε ένα νοητό Αμπελώνα, βλέπω το Γεωργό <u>Ακοή</u> : ακούω τον Κύριο να παρομοιάζει τον εαυτό του με Αμπελώνα και τον Θεό Πατέρα Του με τον Γεωργό.	<u>Απορία</u> : «ο Ιησούς χρησιμοποιεί την ευχάριστη εικόνα του Αμπελώνα, Γιατί άραγε; Τι θέλει να μου πει;» (συχνάκις οι μαθητές τον ρώταγαν να τους εξηγήσει τις παραβολές). <u>Ενδιαφέρον</u> : «τι θα μας πει;»
	<u>Πρωταγωνιστές</u> Ιησούς <u>Δευτεραγωνιστές</u> Μαθητές <u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές		<u>Όραση</u> : Βλέπω το Γεωργό να περιποιείται τον Αμπελώνα, να κόβει τα άκαρπα κλήματα και να κλαδεύει τα γόνιμα. <u>Ακοή</u> : Ακούω νοητά τα κόψιμο και το κλάδεμα των κλημάτων. <u>Αφή</u> : ο Γεωργός πιάνει με τρυφερότητα τα γόνιμα κλήματα και με αποφασιστικότητα τα αποκόπτει τα άχρηστα.	<u>Προβληματισμός & Ανησυχία</u> : «λέγοντας κλήμα μάλλον εννοεί μένα... λες να είμαι στα γόνιμα ή στα άκαρπα κλήματα και να με αποκόψει;»
	<u>Πρωταγωνιστές</u> Ιησούς <u>Δευτεραγωνιστές</u> Μαθητές <u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές		<u>Ακοή</u> : οι Μαθητές μαθαίνουν ότι αυτά που τους έχει πει ο Κύριος τους έχει καθαρίσει.	<u>Καθησυχασμός</u> : Αντιλαμβάνεται ο Χριστός την ανησυχία τους, και τους καθησυχάζει. Μαθητές: «ευτυχώς, εμείς δεν είμαστε για κόψιμο αλλά για κλάδεμα!» Με τους Λόγους Του & με το νιπτήρα ο Ιησούς έχει καθαρίσει τους μαθητές.
	<u>Πρωταγωνιστές</u> Ιησούς <u>Δευτεραγωνιστές</u> Μαθητές <u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές		<u>Όραση</u> : οι Μαθητές βλέπουν την προοπτική της καρποφορίας μένοντας συνδεδεμένοι με τον Ιησού	<u>Προειδοποίηση</u> : «Μην παραπλανηθείτε και νομίσετε ότι από μόνοι σας θα καρποφορήσετε»... ⁵⁰⁰

⁵⁰⁰ Προσωπικά, ακούω τον Κύριο, και τι λέω στο εαυτό μου; «Πρόσεχε, μην παραπλανηθείς και νομίσεις ότι από μόνος σου θα καρποφορήσεις». Όλα αυτά που νόμιζα εγώ στη ζωή μου, από μικρός, ότι με τις σπουδές μου, τους πολλούς ακαδημαϊκούς τίτλους, τις σημαντικές επαγγελματικές & ερευνητικές επιτυχίες μου, ότι τα έχω καταφέρει, μου χτυπάει το καμπανάκι και μου λέει «το νου σου, πρέπει να είσαι χωμένος διαρκώς στον Αμπελώνα». Δυστυχώς από παιδιά αλλά και ως γονείς δεν το μαθαίνουμε αυτό, δίνουμε έμφαση στις σπουδές, στην εργασία, στην καριέρα αλλά αφήνουμε στην διακριτική ευχέρεια ενός μικρού παιδιού που δεν έχει κρίση την απόφαση να πάει στην Εκκλησία και να είναι μόνιμα συνδεδεμένος με τον Αμπελώνα. Και το λέει αυτό κάποιος ο οποίος μεγάλωσε μέσα στις Χριστιανικές Μαθητικές Ομάδες και παρόλα αυτά δεν τα είχα αντιληφθεί αυτά τα θέματα.

	<p><u>Πρωταγωνιστές</u> Ιησούς</p> <p><u>Δευτεραγωνιστές</u> Μαθητές</p> <p><u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές</p>		<p><u>Όραση</u>: οι μαθητές οραματίζονται εσωτερικά τον καταπράσινο Αμπελώνα και τους εαυτούς ως κλήματα συνδεδεμένα γεμάτα καρπούς</p>	<p><u>Εξάρτηση</u> – «από μόνος μου δεν θα καρποφορήσω, απαιτείται διαρκής συνεργασία και αποδοχή κανόνων του Κυρίου»</p> <p><u>Ελεύθερη βούληση</u> – «αν θέλω αποδέχομαι, αλλά οι συνέπειες είναι ξεκάθαρες»</p>
	<p><u>Πρωταγωνιστές</u> Ιησούς</p> <p><u>Δευτεραγωνιστές</u> Μαθητές</p> <p><u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές</p>		<p><u>Ακούω</u> τη φωτιά που καίει τις αποκομμένες κληματοβέργες <u>Αισθάνομαι</u> τη ζέση της φωτιάς που καίει. <u>Οσφραίνομαι</u> τα καμένα κλήματα. <u>Βλέπω</u> τη φωτιά να φουντώνει.</p>	<p><u>Φόβος</u> για πνευματικό θάνατο & τιμωρία</p> <p><u>Τρόμος</u> – «αν αποκοπώ θα καώ, δεν γλιτώνω, δεν υπάρχουν χωρίς Εκείνον»</p>
	<p><u>Πρωταγωνιστές</u> Ιησούς</p> <p><u>Δευτεραγωνιστές</u> Μαθητές</p> <p><u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές</p>		<p><u>Ακοή</u>: θα ακούω τους λόγους του Κυρίου μέσα μου</p> <p><u>Όραση</u>: βλέπω τον εαυτό πλήρη, χωρίς να μου λείπει τίποτα</p>	<p><u>Ελπίδα, αυτοπεποίθηση, γνώση</u> - οι μαθητές θα είναι κάτοχοι της Θεϊκής γνώσης.</p> <p><u>Πληρότητα & Σιγουριά</u>: ότι χρειαστώ θα ζητήσω και θα το έχω.</p>
	<p><u>Πρωταγωνιστές</u> Ιησούς</p> <p><u>Δευτεραγωνιστές</u> Μαθητές</p> <p><u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές</p>		<p><u>Όραση</u>: βλέπω τη δόξα του Θεού στην αφθονία του καρπού που παράγω ως μαθητής του Χριστού</p>	<p><u>Χαρά, θαυμασμός, δέος</u>: με τον πολύ καρπό που θα φέρω θα χαρεί και δοξαστεί ο Θεός! <u>Απορία</u>: «Θα γίνω μαθητής Του αν φέρω πολύ καρπό;» Μα νόμιζα ότι είμαι μαθητής... Και τι καρπός να είναι αυτός που πρέπει να φέρω; Το κρασί της Κοινωνίας με τον Κύριο και τους αδελφούς μου, και τη χαρά της έκστασης.</p>

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

	Πρόσω-πα	Πληροφορίες – Δράσεις	Εντυπώσεις αισθήσεων	Αισθήματα
	<p><u>Πρωταγωνιστές</u> Ιησούς</p> <p><u>Δευτεραγωνιστές</u> Μαθητές</p> <p><u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές</p>	<p><u>Τόπος</u> Ιεροσόλυμα, ο Ιησούς & οι μαθητές έχοντας φάει & πει κρασί, αποχώρησαν από το υπερώο (ίσως οικία οικογενείας Ιωάννη Μάρκου), και περιπατούν πιθανόν διαμέσω Αμπελώνων</p>	<p>Οι Μαθητές και Ακροατές πληροφορούνται για το «Πώς θα γίνω Φίλος του Ιησού;» Οφείλω να «Τηρώ τις εντολές Του».</p>	<p><u>Χαρά & Προσμονή</u>: «θέλω να γίνω φίλος Του, να σταματήσω να είμαι δούλος»...⁵⁰¹</p> <p><u>Ευθύνη</u>: «πώς θα τηρήσω τις εντολές Του;»</p>
	<p><u>Πρωταγωνιστές</u> Ιησούς</p> <p><u>Δευτεραγωνιστές</u> Μαθητές</p> <p><u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές</p>	<p><u>Χρόνος</u> Νυκτερινή ώρα (προτού εξέλθουν «πέραν του χειμάρρου του Κέδρων όπου ήν κήπος, εις ον εισήλθεν» ο Ιησούς με τους μαθητές Του</p>	<p>Οι Μαθητές και Ακροατές πληροφορούνται περί της αποπομπής τους από τη Συναγωγή, και της στάσης που θα κληθούν να επιδείξουν στην επερχόμενη σύγκρουση με την άλλη εναλλακτική άμπελο, τη σύγκρουση Συναγωγής και Εκκλησίας (Ιω 16,1-4)</p>	<p><u>Φόβος & Αγωνία</u>: οι μαθητές δεν έχουν λάβει ακόμα το Άγιο Πνεύμα και δεν γνωρίζουν πώς να αντιμετωπίσουν το μίσος του κόσμου & τον αποχωρισμό (το τραύμα χωρισμού) τους από την Συναγωγή.</p>

⁵⁰¹ Ο Χριστός γνωρίζει προφανώς ότι στον Αρχαίο κόσμο ήταν πολύ σημαντικό για οποιονδήποτε να γίνει από δούλος **amicus – φίλος**. Αλλά ο Χριστός μετά την Ανάσταση αποκαλεί τους μαθητές Του και **αδέλφια** Του (λέει στη Μαρία Μαγδαληνή: «πες στους αδελφούς μου...»). Αυτά είναι τα **στάδια** που πρέπει να περάσουν οι μαθητές για να γίνουν το **εκατατικό κρασί της Αμπέλου - Ιησού**. Τα ακούμε και την ώρα της Θείας Κοινωνίας: «μετά φόβου Θεού» (ως δούλοι), «πίστεως» (ως φίλοι), «και αγάπης» (ως αδελφοί) «προσέλθετε» να Κοινωνήσετε.

Π.4.6. Οι 3 παραβολές του «αμπελώνας» στους συνοπτικούς ευαγγελιστές.

Παραβολή «των εργατών του αμπελώνας» (Μτ 20,1-16)	Παραβολή «των δύο υιών» (Μτ 21,28-32)	Παραβολή «των κακών γεωργών του αμπελώνας» (Μτ 21,33-46)
<p>Η βασιλεία των ουρανών παρομοιάζεται με έναν οικοδεσπότη που μισθώνει εργάτες για τον αμπελώνα του. Όλοι οι εργάτες λαμβάνουν την ίδια αμοιβή, όπως συμφώνησαν με τον οικοδεσπότη, ανεξάρτητα από τον χρόνο εργασίας τους στον αμπελώνα. Ωστόσο αυτοί που εργάστηκαν περισσότερο διαμαρτύρονταν γιατί έλαβαν την ίδια αμοιβή με άλλους εργάτες που εργάστηκαν λιγότερο χρόνο. Στην παραβολή αυτή τονίζεται ότι ο οικοδεσπότης είναι ο κύριος στη διαχείριση της περιουσίας του. Το νόημα της παραβολής αυτής του Ιησού είναι ότι στη βασιλεία των ουρανών, δεν υπάρχει πρώτος και τελευταίος γιατί οι πρώτοι γίνονται τελευταίοι και οι τελευταίοι πρώτοι. Επίσης, αυτό που τονίζεται στην εν λόγω παραβολή είναι ότι ο Θεός καλεί πολλούς ανθρώπους στη βασιλεία των ουρανών αλλά λίγοι είναι οι εκλεκτοί που τελικά θα εισέλθουν σε αυτήν.</p>	<p>Ο Ιησούς αναφέρει ότι ένας άνθρωπος είχε δύο υιούς, τους οποίους κάλεσε να πάνε να εργαστούν στον αμπελώνα του. Ο πρώτος αν και δεν ήθελε να πάει στον αμπελώνα τελικά πήγε ενώ ο δεύτερος είπε ότι θα πάει αλλά τελικά δεν πήγε στον αμπελώνα. Το νόημα της εν λόγω παραβολής του Ιησού είναι ότι ο πρώτος υιός είναι εκείνος που εκπληρώνει τελικά το θέλημα του πατρός του, τονίζοντας ταυτόχρονα ο Ιησούς ότι οι πόρνες και οι τελώνες πηγαίνουν στη βασιλεία του Θεού, διότι πίστεψαν στο κήρυγμα του Ιωάννη ενώ οι αρχιερείς και οι Φαρισαίοι, στους οποίους απευθύνεται ο Ιησούς, δεν πίστεψαν αυτό το κήρυγμα.</p>	<p>Ο Ιησούς κάνει λόγο για έναν οικοδεσπότη, ο οποίος φύτεψε έναν αμπελώνα, έβαλε φράχτη σε αυτόν και έχτισε έναν πύργο. Ύστερα ο οικοδεσπότης έδωσε αυτόν τον αμπελώνα σε γεωργούς και κατόπιν έφυγε. Για την συγκομιδή των καρπών του αμπελώνα έστειλε αρχικά τους δούλους του προς τους γεωργούς, τους οποίους οι γεωργοί τους συνέλαβαν, τους έδειραν, τους λιθοβόλησαν και άλλους τους σκότωσαν. Ο οικοδεσπότης έστειλε ξανά άλλους δούλους, οι οποίοι έτυχαν της ίδιας αντιμετώπισης από τους γεωργούς. Τέλος, έστειλε προς αυτούς τον υιό του, τον οποίο σκότωσαν οι γεωργοί για να πάρουν την κληρονομιά του. Ο Ιησούς αναφέρει στη συνέχεια ότι όταν έλθει ο ιδιοκτήτης του αμπελώνα θα διώξει αυτούς τους γεωργούς και θα δώσει τον αμπελώνα του σε άλλους γεωργούς, οι οποίοι θα του παραδώσουν τους καρπούς στον καιρό τους. Το νόημα της παραβολής αυτής του Ιησού είναι ότι η βασιλεία του Θεού θα αφαιρεθεί από τους κακούς γεωργούς του αμπελώνα, δηλαδή τους αρχιερείς του Ισραήλ, στους οποίους απευθύνει ο Ιησούς την εν λόγω παραβολή και θα δοθεί σε ένα έθνος, εννοώντας εδώ την Εκκλησία, το οποίο θα είναι καρποφόρο, κανείς δεν θα μπορεί να το καταστρέψει και εκείνος που θα προσπαθήσει να το συντρίψει θα έχει ως αποτέλεσμα την δική του συντριβή.</p>

Παράρτημα κεφαλαίου 5.

Π.5.1. Κριτική κειμένου περικοπής από επιστολή Α' Τιμ. 3:1

Κριτικά το κείμενο της υπό εξέταση περικοπής στην Α' επιστολής προς Τιμόθεο δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες ανωμαλίες:

- δεν φαίνεται να υπάρχουν διορθώσεις που να οφείλονται σε **ακούσιους παράγοντες** όπως συνεχόμενο κείμενο χωρίς τόνους και σημεία στίξης του μεγαλογράμματου κώδικα, απλογραφία ή διπλογραφία λέξεων/προτάσεων, ομοιοτέλευτα, προφορά στην Κοινή γλώσσα, ή σε απάτη της μνήμης.
- φαίνεται όμως ότι οι αντιγραφείς έχουν επέμβει στο αρχικό κείμενο για **εκούσιους παράγοντες** όπως η *διόρθωση λέξεων* ή / και *εναρμονισμό των συνοπτικών κειμένων*, ενώ δεν φαίνεται να έχουν κάνει *αντικατάσταση χυδαίων λέξεων* που δεν ταιριάζουν στην ιερότητα του κειμένου της Γραφής, ούτε *δογματικές διορθώσεις*.

Για την επιλογή του κειμένου με το οποίο θα ασχοληθώ, πραγματοποίησα **συγκριτικό έλεγχο των κειμένων BGT, BNT, GNT, BYZ & COG**. Βρέθηκαν ίδια μεταξύ τους τα BGT, BNT, GNT, και διαφορετικά με τα πρώτα αλλά ίδια μεταξύ τους τα BYZ & COG. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται συγκριτική ανάλυση των κειμένων. Στην δεξιά κολώνα, με **γαλάζιο χρώμα** σημειώνεται το ίδιο κείμενο με το κριτικό κείμενο, ενώ με **κόκκινο χρώμα** σημειώνονται οι διορθώσεις / προσθήκες. Γενικά, το εκκλησιαστικό κείμενο είναι πιο περιφραστικό.

Επιλέγω για την παρούσα μελέτη το κείμενο BGT μια και η δομή του δείχνει ότι είναι το απλούστερο, **αρχαιότερο** και **δυσκολότερο, δεν δείχνει** εξομαλυμένο από αντιγραφείς, σε κάποια σημεία δε προκαλεί σοκ (χωρίς όμως να είναι ατελές ούτε ανορθόγραφο), διότι μέσα στην απλότητα και ατέλεια εμφανίζεται ο Χριστός.

Κείμενο BGT, BNT & GNT	Εκκλησιαστικό κείμενο BYZ & COG
<p>1 <i>Εἴ τις ἐπίσκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ.</i></p> <p>2 <i>δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφάλιον σώφρονα κόσμιον φιλόξενον διδασκικόν,</i></p> <p>3 <i>μὴ πάροινον μὴ πλήκτην, ἀλλὰ ἐπεικῆ ἄμαχον ἀφιλάργυρον,</i></p> <p>4 <i>τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ, μετὰ πάσης σεμνότητος</i></p> <p>5 <i>(εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδεν, πῶς ἐκκλησίας θεοῦ ἐπιμελήσεται);</i></p> <p>6 <i>μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφωθεῖς εἰς κρίμα ἐμπέση τοῦ διαβόλου.</i></p> <p>7 <i>δεῖ δὲ καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ἵνα μὴ εἰς ὄνειδισμὸν ἐμπέση καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου.</i></p>	<p>1 <i>εἴ τις ἐπίσκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ</i></p> <p>2 <i>δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδασκικόν,</i></p> <p>3 <i>μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον,</i></p> <p>4 <i>τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος.</i></p> <p>5 <i>εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδε, πῶς ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμελήσεται;</i></p> <p>6 <i>μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφωθεῖς εἰς κρίμα ἐμπέση τοῦ διαβόλου</i></p> <p>7 <i>δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ἵνα μὴ εἰς ὄνειδισμὸν ἐμπέση καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου</i></p>

Π.5.2. Κριτική κειμένου περικοπής από επιστολή Α' Κορ. 3-4.

Κριτικά το κείμενο της υπό εξέταση περικοπής στην Α' Κορ. δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες ανωμαλίες:

- δεν φαίνεται να υπάρχουν διορθώσεις που να οφείλονται σε **ακούσιους παράγοντες** όπως συνεχόμενο κείμενο χωρίς τόνους και σημεία στίξης του μεγαλογράμματου κώδικα, απλογραφία ή διπλογραφία λέξεων/προτάσεων, ομοιοτέλευτα, προφορά στην Κοινή γλώσσα, ή σε απάτη της μνήμης.
- φαίνεται όμως ότι οι αντιγραφείς έχουν επέμβει στο αρχικό κείμενο για **εκούσιους παράγοντες** όπως η *διόρθωση λέξεων* ή / και *εναρμονισμό των συνοπτικών κειμένων*, ενώ δεν φαίνεται να έχουν κάνει *αντικατάσταση χυδαίων λέξεων* που δεν ταιριάζουν στην ιερότητα του κειμένου της Γραφής, ούτε *δογματικές διορθώσεις*.

Για την επιλογή του κειμένου με το οποίο θα ασχοληθώ, πραγματοποίησα **συγκριτικό έλεγχο των κειμένων BGT, BNT, GNT, BYZ & COG**. Βρέθηκαν ίδια μεταξύ τους τα BGT, BNT, GNT, και διαφορετικά με τα πρώτα αλλά ίδια μεταξύ τους τα BYZ & COG. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται συγκριτική ανάλυση των κειμένων. Στην δεξιά κολώνα, με **γαλάζιο χρώμα** σημειώνεται το ίδιο κείμενο με το κριτικό κείμενο, ενώ με **κόκκινο χρώμα** σημειώνονται οι διορθώσεις / προσθήκες. Γενικά, το εκκλησιαστικό κείμενο είναι πιο περιφραστικό.

Το κείμενο BGT δείχνει απλούστερο, **αρχαιότερο** και **δυσκολότερο, δεν δείχνει** εξομαλυμένο από αντιγραφείς, χωρίς όμως να είναι ατελές ούτε ανορθόγραφο

Κείμενο BGT, BNT & GNT	Εκκλησιαστικό κείμενο BYZ & COG
<p>Α' Κορ. 3: 4-9</p> <p>⁴ <i>ὅταν γὰρ λέγῃ τις· ἐγὼ μὲν εἰμι Παύλου, ἕτερος δέ· ἐγὼ Ἀπολλῶ, οὐκ ἄνθρωποι ἐστε;</i></p> <p>⁵ <i>Τί οὖν ἐστὶν Ἀπολλῶς; τί δὲ ἐστὶν Παῦλος; διάκονοι δι' ὧν ἐπιστεύσατε, καὶ ἐκάστω ὡς ὁ κύριος ἔδωκεν.</i></p> <p>⁶ <i>ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ἀλλὰ ὁ θεὸς ἠΐξανεν·</i></p> <p>⁷ <i>ὥστε οὔτε ὁ φυτεύων ἐστὶν τι οὔτε ὁ ποτίζων ἀλλ' ὁ αὐξάνων θεός.</i></p>	<p>Α' Κορ. 3: 4-9</p> <p>⁴ <i>ὅταν γὰρ λέγῃ τις, ἐγὼ μὲν εἰμι Παύλου, ἕτερος δέ, ἐγὼ Ἀπολλῶ, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε;</i></p> <p>⁵ <i>Τίς οὖν ἐστὶ Παῦλος, τίς δὲ Ἀπολλῶς ἀλλ' ἢ διάκονοι δι' ὧν ἐπιστεύσατε, καὶ ἐκάστω ὡς ὁ Κύριος ἔδωκεν;</i></p> <p>⁶ <i>ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἠΐξανεν·</i></p> <p>⁷ <i>ὥστε οὔτε ὁ φυτεύων ἐστὶ τι οὔτε ὁ ποτίζων, ἀλλ' ὁ αὐξάνων Θεός</i></p>

<p>⁸ ὁ φυτεῦν δὲ καὶ ὁ ποτίζων ἐν εἰσιν· ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήμψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον· ⁹ θεοῦ γὰρ ἔσμεν συνεργοί· θεοῦ γεώργιον, θεοῦ οἰκοδομὴ ἔστε.</p>	<p>⁸ ὁ φυτεῦν δὲ καὶ ὁ ποτίζων ἐν εἰσιν· ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήμψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον ⁹ θεοῦ γὰρ ἔσμεν συνεργοί· θεοῦ γεώργιον, θεοῦ οἰκοδομὴ ἔστε</p>
<p>Α΄ Κορ. 4: 1-9 οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος ὡς ὑπηρετάς Χριστοῦ καὶ οἰκονόμους μυστηρίων θεοῦ. ² ὥδε λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὐρεθῆ. ³ ἔμοι δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας· ἀλλ' οὐδὲ ἑμαυτὸν ἀνακρίνω. ⁴ οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῶ συνοῖδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι, ὁ δὲ ἀνακρίνων με κύριός ἐστίν. ⁵ ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτά τοῦ σκότους καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται ἕκαστῳ ἀπὸ τοῦ θεοῦ. ⁶ Ταῦτα δέ, ἀδελφοί, μετεσχημάτισα εἰς ἑμαυτὸν καὶ Ἀπολλῶν δι' ὑμᾶς, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε τὸ μὴ ὑπὲρ ἃ γέγραπται, ἵνα μὴ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς φυσιοῦσθε κατὰ τοῦ ἑτέρου. ⁷ τίς γὰρ σε διακρίνει; τί δὲ ἔχεις ὁ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβὼν; ⁸ ἤδη κεκορεσμένοι ἐστέ, ἤδη ἐπλουτήσατε, χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε· καὶ ὄφελόν γε ἐβασιλεύσατε, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν. ⁹ δοκῶ γὰρ, ὁ θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους ἐσχάτους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανάτους, ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις. ¹⁰ ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ· ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί· ὑμεῖς ἔνδοξοι, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι. ¹¹ ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινώμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνιτεύομεν καὶ κολαφιζόμεθα καὶ ἀστατοῦμεν ¹² καὶ κοπιῶμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσίν· λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, ¹³ δυσφημούμενοι παρακαλοῦμεν· ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίφημα ἕως ἄρτι. ¹⁴ Οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ[ν]. ¹⁵ ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγούς ἔχητε ἐν Χριστῷ ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. ¹⁶ Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μιμηταὶ μου γίνεσθε. ¹⁷ Διὰ τοῦτο ἔπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον, ὃς ἐστὶν μου τέκνον ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν ἐν κυρίῳ, ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδοὺς μου τὰς ἐν Χριστῷ [Ἰησοῦ], καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ διδάσκει. ¹⁸ Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς ἐφυσιώθησάν τινες· ¹⁹ ἐλεύσομαι δὲ ταχέως πρὸς ὑμᾶς ἐὰν ὁ κύριος θελήσῃ, καὶ γνώσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν· ²⁰ οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἀλλ' ἐν δυνάμει. ²¹ τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματι τε πραύτητος;</p>	<p>Α΄ Κορ. 4 ¹ Οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρετάς Χριστοῦ καὶ οἰκονόμους μυστηρίων θεοῦ ² Ὅ δὲ λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὐρεθῆ ³ ἔμοι δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας· ἀλλ' οὐδὲ ἑμαυτὸν ἀνακρίνω· ⁴ οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῶ συνοῖδα· ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι· ὁ δὲ ἀνακρίνων με κύριός ἐστίν ⁵ ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτά τοῦ σκότους καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν, καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται ἕκαστῳ ἀπὸ τοῦ θεοῦ ⁶ Ταῦτα δέ, ἀδελφοί, μετεσχημάτισα εἰς ἑμαυτὸν καὶ Ἀπολλῶν δι' ὑμᾶς, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν, ἵνα μὴ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς φυσιοῦσθε κατὰ τοῦ ἑτέρου ⁷ τίς γὰρ σε διακρίνει; τί δὲ ἔχεις ὁ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβὼν; ⁸ ἤδη κεκορεσμένοι ἐστέ, ἤδη ἐπλουτήσατε, χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε· καὶ ὄφελόν γε ἐβασιλεύσατε, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν ⁹ δοκῶ γὰρ ὅτι ὁ θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους ἐσχάτους ἀπέδειξεν, ὡς ἐπιθανάτους, ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις ¹⁰ ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ· ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί· ὑμεῖς ἔνδοξοι, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι ¹¹ ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινώμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνιτεύομεν καὶ κολαφιζόμεθα καὶ ἀστατοῦμεν ¹² καὶ κοπιῶμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσίν· λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, ¹³ βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν· ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίφημα ἕως ἄρτι ¹⁴ Οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα, ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ ¹⁵ ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγούς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα ¹⁶ παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μιμηταὶ μου γίνεσθε ¹⁷ Διὰ τοῦτο ἔπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον, ὃς ἐστὶ τέκνον μου ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν ἐν Κυρίῳ, ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδοὺς μου τὰς ἐν Χριστῷ, καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ διδάσκει ¹⁸ Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς ἐφυσιώθησάν τινες· ¹⁹ ἐλεύσομαι δὲ ταχέως πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ κύριος θελήσῃ, καὶ γνώσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν· ²⁰ οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει ²¹ τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματι τε πραύτητος;</p>

Π1.5.3. Κριτική κειμένου περικοπῆς ἀπὸ ἐπιστολὴ Φιλίπ. 2:5-16

Κριτικά τὸ κείμενο τῆς ὑπὸ ἐξέταση περικοπῆς στὴν ἐπιστολὴ πρὸς Φιλίπ. δὲν παρουσιάζει ἰδιαιτέρες ἀνωμαλίες:

- δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχουν διορθώσεις πού νὰ οφείλονται σὲ **ακούσιους παράγοντες** ὅπως συνεχόμενο κείμενο χωρὶς τόνους καὶ σημεῖα στίξης τοῦ μεγαλογράμματος κώδικα, ἀπλογραφία ἢ διπλογραφία λέξεων/προτάσεων, ὁμοιοτέλευτα, προφορά στὴν Κοινὴ γλῶσσα, ἢ σὲ ἀπάτη τῆς μνήμης.
- φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ ἀντιγραφεῖς ἔχουν ἐπέμβει στὸ ἀρχικὸ κείμενο γιὰ **εκούσιους παράγοντες** ὅπως ἡ *διόρθωση λέξεων* ἢ / καὶ *ἐναρμονισμό των συνοπτικῶν κειμένων*, ἐνῶ δὲν φαίνεται νὰ ἔχουν κάνει *ἀντικατάσταση χυδαίων λέξεων* πού δὲν ταιριάζουν στὴν ἱερότητα τοῦ κειμένου τῆς Γραφῆς, οὔτε *δογματικὲς διορθώσεις*.

Για τὴν ἐπιλογή τοῦ κειμένου με τὸ ὁποῖο θὰ ἀσχοληθῶ, πραγματοποιήσα **συγκριτικὸ ἔλεγχο τῶν κειμένων BGT, BNT, GNT, BYZ & COG**. Βρέθηκαν ἴδια μεταξὺ τους τὰ BGT, BNT, GNT, καὶ διαφορετικὰ με τὰ πρῶτα ἀλλὰ ἴδια μεταξὺ τους τὰ BYZ & COG.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται συγκριτικὴ ἀνάλυση τῶν κειμένων. Στὴν δεξιὰ κολώνα, με **γαλάζιο χρώμα** σημειώνεται τὸ ἴδιο κείμενο με τὸ κριτικὸ κείμενο, ἐνῶ με **κόκκινο χρώμα** σημειώνονται οἱ διορθώσεις / προσθήκες. Γενικά, τὸ ἐκκλησιαστικὸ κείμενο εἶναι πιο περιφραστικὸ. Τὸ κείμενο BGT δείχνει ἀπλούτερο, **ἀρχαιότερο** καὶ **δυσκολότερο**, **δὲν δείχνει** ἐξομαλυμένο ἀπὸ ἀντιγραφεῖς, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι ἀτελές οὔτε ἀνορθόγραφο.

Κείμενο BGT, BNT & GNT	Ἐκκλησιαστικὸ κείμενο BYZ & COG
<p>5 Τοῦτο φρονεῖτε ἐν ὑμῖν ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, 6 ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, 7 ἀλλὰ ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος· καὶ σχῆματι εὐρέθεις ὡς ἄνθρωπος 8 ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. 9 διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, 10 ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων</p>	<p>5 Τοῦτο γὰρ φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν ὃ καὶ ἐν χριστῷ Ἰησοῦ· 6 ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, 7 ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος· 8 καὶ σχῆματι εὐρέθεις ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. 9 Διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα· 10 ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων,</p>

<p>11 και πάσα γλώσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς.</p> <p>12 Ὡστε, ἀγαπητοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε, μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον ἀλλὰ νῦν πολλῶ μάλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε·</p> <p>13 θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας.</p> <p>14 Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν,</p> <p>15 ἵνα γένησθε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα θεοῦ ἄμωμα μέσον γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης, ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ,</p> <p>16 λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, εἰς καύχημα ἔμοι εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον οὐδὲ εἰς κενὸν ἐκοπίασα.</p>	<p>11 και πάσα γλώσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς χριστός, εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς.</p> <p>12 Ὡστε, ἀγαπητοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε, μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ νῦν πολλῶ μάλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε·</p> <p>13 ὁ θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας.</p> <p>14 Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν,</p> <p>15 ἵνα γένησθε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα θεοῦ ἀμώμητα ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης, ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ,</p> <p>16 λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, εἰς καύχημα ἔμοι εἰς ἡμέραν χριστοῦ, ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον, οὐδὲ εἰς κενὸν ἐκοπίασα.</p>
--	---

Παράρτημα κεφαλαίου 6.

Π.6.1. Μετάφραση Παραβολής (ποιητική απόδοση).

55.2. Κάποιος είχε ένα χωράφι και πολλούς δούλους,
κι ένα μέρος του αγρού το φύτεψε αμπελώνα,
 κι αφού **εξέλεξε ένα δούλο πιστό κι ευάρεστο και τίμιο,**
 τον προσκάλεσε και του είπε:

**Παράλαβε αυτόν τον αμπελώνα, τον οποίο φύτεψα
 και περίφραξε τον έως ότου έρθω,
 και άλλο τίποτα να μην κάνεις στο αμπέλι
 και φυλάπτοντας αυτή μου την εντολή,
 θα είσαι ελεύθερος δίπλα μου.**

Και αποχώρησε ο αφέντης του δούλου σε αποδημία,

3. Μόλις -λοιπόν- αυτός αναχώρησε,
 ο δούλος πήρε κι **έφραξε το αμπέλι,**
 αλλά όταν τελείωσε την περίφραξη του αμπελιού, **το είδε, ότι ήταν γεμάτο χόρτα.**

4. **Σκέφτηκε** τότε μόνος του και είπε:

**Την εντολή του Κυρίου την εκτέλεσα.
 Ας σκάψω, λοιπόν, αυτό τον αμπελώνα,
 για να γίνει σκαμμένος πιο ωραίος
 και όταν δεν θα έχει χόρτα,
 θα δώσει περισσότερο καρπό,
 εφόσον δεν θα συμπνίγεται από τα χόρτα.**

Λαμβάνοντας -λοιπόν- φροντίδα **έσκαψε τον αμπελώνα**
 και **ξερίζωσε όλα τα βοτάνια,** που υπήρχαν στο αμπέλι.
Έγινε, λοιπόν, ο αμπελώνας εκείνος πολύ ευθαλής και αναπτύχθηκε,
 μη έχοντας χόρτα να τον συμπνίγουν.

5. Μετά από ορισμένο χρόνο, **ήρθε ο αφέντης του δούλου (και του αγρού)**
 και εισήλθε στον αμπελώνα
 και βλέποντας τον **περιφραγμένο όμορφα και, επιπλέον,
 σκαμμένο και όλα τα χόρτα ξεριζωμένα και τα κλήματα ανθισμένα,
 χάρηκε πολύ** για τις εργασίες του δούλου.

6. Τότε λοιπόν **προσκάλεσε τον αγαπητό του Γιο,** τον οποίο **είχε κληρονόμο του**
και τους φίλους του, που τους είχε **συμβούλους**
 και **τους** είπε όσα είχε παραγγείλει στον δούλο του κι όσα βρήκε να έχει κάνει.
 Εκείνοι συνεχάρησαν τον δούλο για την μαρτυρία που έδωσε γι' αυτόν ο αφέντης.

7. Και τους είπε:

**Εγώ υποσχέθηκα σε αυτόν τον δούλο την ελευθερία (του),
 εάν τηρήσει την εντολή που του έδωσα
 και φύλαξε μεν την εντολή μου,
 αλλά πρόσθεσε στο αμπέλι κι έργο καλό, που πολύ μου άρεσε.
 Σε ανταμοιβή για το έργο, λοιπόν, αυτό που έκανε,
 θέλω να τον κάνω συγκληρονόμο με τον γιο μου,
 επειδή, όταν σκέφτηκε το καλό -έργο- δεν το αμέλησε, αλλά το εκτέλεσε.**

8. Με αυτή την γνώμη **συνομολόγησε** μαζί του και ο γιος του Κυρίου,
 δηλαδή **να γίνει ο δούλος συγκληρονόμος με τον γιο.**

9. Μετά από λίγες μέρες ο αφέντης του παρέθεσε δείπνο
 και **του έστειλε από το δείπνο πολλά εκλεκτά φαγητά.**
 Παραλαβών δε ο δούλος τα εδέσματα, που του έστειλε ο αφέντης,
**κράτησε όσα του ήταν αρκετά,
 και τα υπόλοιπα τα έδωσε στους συνδούλους του.**

10. Οι δε σύνδουλοί του, όταν πήραν τα εδέσματα, **χάρηκαν**
 και άρχισαν να **εύχονται υπέρ αυτού,**
 να βρει περισσότερη χάρη από τον αφέντη,
 επειδή φέρθηκε με αυτόν τον τρόπο εις αυτούς.

11. Όλα αυτά τα γενόμενα **τα άκουσε ο αφέντης του**
και πάλι χάρηκε πολύ για αυτή την πράξη,
 κι αφού συγκάλεσε **πάλι τους φίλους του ο κύριος** μαζί και τον γιο του,
 ανήγγειλε σε αυτούς την πράξη, που έκανε με τα εδέσματα που πήρε,
 και εκείνοι **συμφώνησαν ακόμα περισσότερο** μαζί του, **να γίνει ο δούλος συγκληρονόμος με τον γιο του.**

Παράρτημα κεφαλαίου 7.

Π.7.1. Ο συγγραφέας της Αποκάλυψης

Τέσσερις φορές, και μάλιστα μόνον στην Εισαγωγή και στον Επίλογο του έργου, ο συγγραφέας της Αποκ. αυτοονομάζεται ως 'Ιωάννης' (1,14.9.22,28). Για τον συγγραφέα έχουν εκφραστεί απόψεις ότι πρόκειται (α) για τον απόστολο Ιωάννη, τον υιό του Ζεβεδαίου και αδελφό του Ιακώβου, (β) για κάποιον Ιωάννη πρεσβύτερο, (γ) για τον Κήρινθο, (δ) για τον Ιωάννη Μάρκο (από τον Διονύσιο Αλεξανδρείας. Ε.Ι. 7,25,15) και (ε) τον Ιωάννη το Βαπτιστή. Ο αραμαϊκός τρόπος σκέψης του συγγραφέα, το 'βοανηργές' του περιεχομένου και η υψηλή λατρευτική Θεολογία και χριστολογία του τελευταίου βιβλίου της Κ.Δ., μεταξύ άλλων, μας οδηγούν στο να ακολουθήσουμε τη μαρτυρία της πρώτης Εκκλησίας και να υιοθετήσουμε ότι, συγγραφέας της Αποκ. είναι ο μαθητής και απόστολος του Ιησού Ιωάννης.

Π.7.2. Χρόνος και Τόπος συγγραφής της Αποκάλυψης

Η Αποκάλυψη γράφτηκε στο νησί της Πάτμου μάλλον στο τέλος της Δομητιανής αρχής (και όχι επί Νέρωνα), προς τα τέλη του 1^{ου} αι μ.Χ.

Π.7.3. Σύμβολα Αποκάλυψης

Εδώ περιγράφουμε συνοπτικά τα κυριότερα σύμβολα της Αποκάλυψης.

- **A & Ω:** ο Θεός, ο Πρώτος-Δημιουργός, ο Έσχατος-Τελειωτής.
- **Το Θηρίον (666):** ο διάβολος, ο αυτοκράτορας. Τα θηρία ενσαρκώνουν πάντοτε αντίθετες δυνάμεις. Στο Δανιήλ (κεφ. 2 & 7, περιγραφές της παγκόσμιας ιστορίας) τα θηρία αντιπροσωπεύουν μεγάλες αυτοκρατορίες που στραγγαλίζουν τον 'εκλεκτό λαό'.
- **Τα ζώα:** ενσαρκώνουν πάντοτε θετικές δυνάμεις προερχόμενες από το Θεό. Λέων (δύναμη), Βόδι (γονιμότητα), Άνθρωπος (λογική), Αϊτός (μάτι-όραση), Άλογο (4 σημεία σύμπαντος-Ζαχαρίας, πρώτες παγκόσμιες καταστροφές προάγγελος του τέλους).
- **Το Αρνίον (888):** ένα εξευτελισμένο αρνί, το οποίο θα συγκρουστεί με το θηρίο και θα το νικήσει. Ο Ιησούς Χριστός, ο Μεσσίας, ο Μέγας Αρχιερέας και Βασιλέας και Θεός (Γιαχβέ)
- **Η Πόρνη – Βαβυλώνα:** η αιώνια πόλη, η επτάλοφος Ρώμη, η οποία επικάθεται επάνω στον αυτοκράτορα (το θηρίο) και η οποία τελικά ξεσκίζεται από τους εραστές της (η αμαρτία είναι πάντοτε αυτοκαταστροφική).
- **Αστέρας Μέγας:** (ο πλανήτης Αφροδίτη, ο Εωσφόρος) συμβολίζει τον Κύριο
- **Ρομφαία:** ο Λόγος (του Γιαχβέ, & του δούλου του Κυρίου, & του Χριστού) που εκπορεύεται από το στόμα Του, και με αυτόν κρίνει τους ανθρώπους (χωρίς να επιστρατεύει βία). Στα ρωμαϊκά χρόνια ρομφαία κρατούσε στο χέρι του ο ηγεμόνας ως σύμβολο της εξουσίας του επάνω στη ζωή και το θάνατο των ανθρώπων (βία).
- **Πύρινα μάτια:** διαπερνούν τα πάντα, φθάνουν στα βάθη της ανθρώπινης ύπαρξης (στα ρωμαϊκά χρόνια, με πύρινα μάτια απεικονιζόταν η Εκάτη, θεά αφέντρα του ουρανού, γης και άδη, στη θέση του ναού της οποίας στην Αθήνα σήμερα βρίσκεται ο ναός της Αγίας Φωτεινής)
- **Αστέρας:** Άγγελος της Εκκλησίας (ο Κύριος κρατάει στο χέρι του 7 αστέρες ταυτισμένοι είτε με τους 7 πλανήτες)
- **Άγγελος (144 το αντίπαλον δέος του 666):** (=Μαλαχ στα εβραϊκά, ο έσχατος των προφητών): συμβολίζει τους αγγελιοφόρους του Θεού, αλλά και προστάτες των Εκκλησιών (επουράνιο ή ανθρώπινο ον).
- **Οι 7 Αστέρες** = οι 7 Άγγελοι (προστάτες) των 7 Εκκλησιών
- **Λυχνία:** η Εκκλησία, ο Κύριος αενάως κινείται (Ο Θεός Πατέρας είναι σταθερός) ανάμεσα στις 7 Λυχνίες (τις 7 Εκκλησίες Του). Η κάθε Εκκλησία της Αποκάλυψης είναι μια ξεχωριστή Λυχνία.
- **Φως της Λυχνίας:** το Άγιο Πνεύμα, που προσφέρει προσανατολισμό, Ζωή και θερμότητα, και που συνδέεται με καθεμία από τις 7 Εκκλησίες.
- **Επτάφωτος λυχνία του εβραϊκού ναού (μενορά):** έχει 1 κορμό, επτά κλάδους (συμβολίζουν το δέντρο της ζωής ή/και τους 7 πλανήτες)
- **Η Ζωή (που κοινωνούμε):** η πραγματική Ζωή εν Χριστώ (όχι η ζωή η κοσμική), η μοναδική μας ελπίδα, η Ανάσταση (ο κενός Τάφος είναι το σύμβολο του Ενός και αναντικατάστατου εν αντιθέσει με τους τάφους των 'αναντικατάστατων)
- **Κλειδί του Ουρανού:** ο Κύριος κυριαρχεί στη Βροχή και το Νερό
- **Κλειδί της Γυναικείας μήτρας:** κάθε τοκετός είναι μια νεκρανάσταση ('της άνοιξε τη μήτρα ο Θεός)
- **Κλειδί του Άδη:** στους αρχαίους πολιτισμούς η μήτρα και ο Άδης είναι σχεδόν ταυτόσημα.

Π.7.4. Κριτική του κειμένου της περικοπής.

Η περικοπή της Πόρνης συναντάται με μικρές διαφορές σε διαφορετικούς κώδικες. Εδώ θα συγκρίνουμε τα τρία κείμενα. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται συγκριτική ανάλυση των κειμένων. Στην δεξιά κολώνα, με **κόκκινο χρώμα** σημειώνονται οι διορθώσεις / προσθήκες στο κριτικό κείμενο.

BGT

¹ Καὶ ἦλθεν εἰς ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων τῶν ἔχόντων τὰς ἑπτὰ φιάλας καὶ ἐλάλησεν μετ' ἐμοῦ λέγων· δεῦρο, δεῖξω σοὶ τὸ κρίμα τῆς πόρνης τῆς μεγάλης τῆς καθημένης ἐπὶ ὑδάτων πολλῶν,

² μεθ' ἧς ἐπόρνευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ ἐμεθύσθησαν οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν ἐκ τοῦ οἴνου τῆς πορνείας **αὐτῆς**.

³ καὶ ἀπήνεγκέν με εἰς ἔρημον ἐν **πνεύματι**. Καὶ εἶδον γυναῖκα καθημένην **ἐπὶ θηρίον κόκκινον**, γέμον[τα] ὀνόματα βλασφημίας,

ἔχων κεφαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα δέκα.

⁴ καὶ ἡ γυνὴ ἦν περιβεβλημένη πορφυροῦν καὶ κόκκινον **καὶ** κεχρυσωμένη χρυσίῳ καὶ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις, ἔχουσα ποτήριον χρυσοῦν ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς γέμον βδελυγμάτων καὶ τὰ ἀκάθαρτα τῆς **πορνείας αὐτῆς**

⁵ καὶ ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ὄνομα γεγραμμένον, **μυστήριον**, Βαβυλῶν ἡ μεγάλη, ἡ μήτηρ τῶν πορνῶν καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς.

⁶ **καὶ** εἶδον τὴν γυναῖκα μεθύουσαν ἐκ τοῦ αἵματος τῶν **ἀγίων καὶ ἐκ** τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων Ἰησοῦ. **Καὶ** ἐθαύμασα ἰδὼν **αὐτὴν** θαῦμα μέγα.

⁷ Καὶ εἶπέν μοι ὁ ἄγγελος· **διὰ τί** ἐθαύμασας; ἐγὼ ἐρῶ σοὶ τὸ μυστήριον τῆς **γυναικὸς** καὶ τοῦ θηρίου τοῦ βαστάζοντος **αὐτήν** τοῦ ἔχοντος τὰς ἑπτὰ κεφαλὰς καὶ τὰ δέκα **κέρατα**.

⁸ Τὸ θηρίον ὃ **εἶδες ἦν** καὶ οὐκ **ἔστιν** καὶ μέλλει ἀναβαίνειν ἐκ τῆς **ἀβύσσου** καὶ εἰς ἀπώλειαν **ὑπάγει**, καὶ **θαυμασθήσονται** οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν οὐ γέγραπται **τὸ ὄνομα** ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, βλεπόντων **τὸ θηρίον ὅτι ἦν** καὶ οὐκ **ἔστιν** καὶ παρέστα

⁹ Ὡδε ὁ νοῦς ὁ ἔχων σοφίαν. **Αἱ** ἑπτὰ κεφαλαὶ **ἑπτὰ ὄρη** εἰσίν, ὅπου ἡ γυνὴ κάθηται ἐπ' αὐτῶν.

καὶ βασιλεῖς ἑπτὰ εἰσίν·

GOC

¹ Καὶ ἦλθεν εἰς ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων τῶν ἔχόντων τὰς ἑπτὰ φιάλας, καὶ ἐλάλησε μετ' ἐμοῦ λέγων· δεῦρο δεῖξω σοὶ τὸ κρίμα τῆς πόρνης τῆς μεγάλης τῆς καθημένης ἐπὶ ὑδάτων πολλῶν,

² μεθ' ἧς ἐπόρνευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ ἐμεθύσθησαν οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν ἐκ τοῦ οἴνου τῆς πορνείας

³ καὶ ἀπήνεγκέ με εἰς ἔρημον ἐν **πνεύματι καὶ** εἶδον γυναῖκα καθημένην **ἐπὶ τὸ θηρίον τὸ κόκκινον**, γέμον ὀνόματα βλασφημίας, **ἔχων** κεφαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα δέκα

⁴ καὶ ἡ γυνὴ ἦν περιβεβλημένη πορφυροῦν καὶ κόκκινον **καὶ** κεχρυσωμένη χρυσίῳ καὶ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις, ἔχουσα ποτήριον χρυσοῦν ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς, γέμον βδελυγμάτων, καὶ τὰ ἀκάθαρτα τῆς **πορνείας τῆς γῆς**

⁵ καὶ ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ὄνομα γεγραμμένον· **μυστήριον**, Βαβυλῶν ἡ μεγάλη, ἡ μήτηρ τῶν πορνῶν καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς

⁶ **καὶ** εἶδον τὴν γυναῖκα μεθύουσαν ἐκ τοῦ αἵματος τῶν **ἀγίων καὶ ἐκ** τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων Ἰησοῦ **καὶ** ἐθαύμασα ἰδὼν **αὐτὴν** θαῦμα μέγα

⁷ Καὶ εἶπέ μοι ὁ ἄγγελος· **διὰ τί** ἐθαύμασας; ἐγὼ ἐρῶ σοὶ τὸ μυστήριον τῆς **γυναικὸς** καὶ τοῦ θηρίου τοῦ βαστάζοντος **αὐτήν**, τοῦ ἔχοντος τὰς ἑπτὰ κεφαλὰς καὶ τὰ δέκα **κέρατα**

⁸ Τὸ θηρίον ὃ **εἶδες, ἦν** καὶ οὐκ **ἔστι**, καὶ μέλλει ἀναβαίνειν ἐκ τῆς **ἀβύσσου** καὶ εἰς ἀπώλειαν **ὑπάγειν**· καὶ **θαυμάσονται** οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν οὐ γέγραπται **τὸ ὄνομα** ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, βλεπόντων **τὸ θηρίον ὅτι ἦν**, καὶ οὐκ **ἔστι** καὶ παρέστα

⁹ Ὡδε ὁ νοῦς ὁ ἔχων σοφίαν **αἱ** ἑπτὰ κεφαλαὶ **ὄρη ἑπτὰ** εἰσίν, ὅπου ἡ γυνὴ κάθηται ἐπ' αὐτῶν,

¹⁰ **καὶ βασιλεῖς ἑπτὰ εἰσίν·**

BYZ

¹ Καὶ ἦλθεν εἰς ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων τῶν ἔχόντων τὰς ἑπτὰ φιάλας, καὶ ἐλάλησεν μετ' ἐμοῦ, λέγων, **Δεῦρο**, δεῖξω σοὶ τὸ κρίμα τῆς πόρνης τῆς μεγάλης, τῆς καθημένης ἐπὶ **τῶν** ὑδάτων τῶν πολλῶν·
² μεθ' ἧς ἐπόρνευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ ἐμεθύσθησαν οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν ἐκ τοῦ οἴνου τῆς πορνείας **αὐτῆς**.

³ Καὶ ἀπήνεγκέν με εἰς ἔρημον ἐν **πνεύματι**· **καὶ** εἶδον γυναῖκα καθημένην ἐπὶ **θηρίον κόκκινον**, γέμον ὀνόματα βλασφημίας,

ἔχων κεφαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα δέκα.

⁴ Καὶ ἡ γυνὴ ἦν περιβεβλημένη πορφυροῦν καὶ κόκκινον, κεχρυσωμένη χρυσίῳ καὶ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις, ἔχουσα ποτήριον χρυσοῦν ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς, γέμον βδελυγμάτων καὶ τὰ ἀκάθαρτα τῆς **πορνείας αὐτῆς**,

⁵ καὶ ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ὄνομα γεγραμμένον, **Μυστήριον**, Βαβυλῶν ἡ μεγάλη, ἡ μήτηρ τῶν πορνῶν καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς.

⁶ **Καὶ** εἶδον τὴν γυναῖκα μεθύουσαν ἐκ τοῦ αἵματος τῶν **ἀγίων**, **ἐκ** τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων Ἰησοῦ. **Καὶ** ἐθαύμασα, ἰδὼν **αὐτήν**, θαῦμα μέγα.

⁷ Καὶ εἶπέν μοι ὁ ἄγγελος, **Διὰ τί** ἐθαύμασας; Ἐγὼ ἐρῶ σοὶ τὸ μυστήριον τῆς **γυναικὸς**, καὶ τοῦ θηρίου τοῦ βαστάζοντος **αὐτήν**, τοῦ ἔχοντος τὰς ἑπτὰ κεφαλὰς καὶ τὰ δέκα **κέρατα**.

⁸ Τὸ θηρίον, ὃ **εἶδες, ἦν**, καὶ οὐκ **ἔστιν**, καὶ μέλλει ἀναβαίνειν ἐκ τῆς **ἀβύσσου**, καὶ εἰς ἀπώλειαν **ὑπάγειν**. Καὶ **θαυμάσονται** οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν οὐ γέγραπται **τὰ ὀνόματα** ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, βλεπόντων **ὅτι ἦν τὸ** θηρίον, καὶ οὐκ **ἔστιν**, καὶ παρέστα.

⁹ Ὡδε ὁ νοῦς ὁ ἔχων σοφίαν. **Αἱ** ἑπτὰ κεφαλαὶ **ἑπτὰ ὄρη** εἰσίν, ὅπου ἡ γυνὴ κάθηται ἐπ' αὐτῶν.

¹⁰ **Καὶ βασιλεῖς εἰσίν ἑπτὰ·**

¹⁰ οἱ πέντε ἔπεσαν, ὁ εἷς ἔστιν, ὁ ἄλλος οὕτω **ἦλθεν**, καὶ ὅταν ἔλθῃ ὀλίγον **αὐτὸν δεῖ** μείναι.

¹¹ καὶ τὸ θηρίον ὃ ἦν καὶ οὐκ ἔστιν καὶ αὐτὸς ὄγδοός **ἐστίν** καὶ ἐκ τῶν ἐπτὰ **ἐστίν**, καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει.

¹² **Καὶ** τὰ δέκα **κέρατα** ἃ **εἶδες** δέκα βασιλεῖς εἰσίν, οἵτινες βασιλείαν οὕτω ἔλαβον, **ἀλλὰ** ἐξουσίαν ὡς βασιλεῖς μίαν ὥραν **λαμβάνουσι** μετὰ τοῦ θηρίου.

¹³ **οὗτοι μίαν γνώμην ἔχουσιν** καὶ τὴν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν αὐτῶν τῷ θηρίῳ διδῶσιν.

¹⁴ **οὗτοι** μετὰ τοῦ ἀρνίου **πολεμήσουσιν** καὶ τὸ ἀρνίον νικήσει αὐτούς, ὅτι κύριος κυρίων **ἐστίν** καὶ βασιλεὺς **βασιλέων** καὶ οἱ μετ' **αὐτοῦ** κλητοὶ καὶ ἐκλεκτοὶ καὶ πιστοί.

οἱ πέντε ἔπεσαν, ὁ εἷς ἔστιν, ὁ ἄλλος οὕτω **ἦλθε** καὶ ὅταν ἔλθῃ, ὀλίγον **αὐτὸν δεῖ** μείναι

¹¹ καὶ τὸ θηρίον ὃ ἦν καὶ οὐκ ἔστι, καὶ αὐτὸς ὄγδοός **ἐστι**, καὶ ἐκ τῶν ἐπτὰ **ἐστι**, καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει

¹² **καὶ** τὰ δέκα **κέρατα** ἃ **εἶδες** δέκα βασιλεῖς εἰσίν, οἵτινες βασιλείαν οὕτω ἔλαβον, **ἀλλ'** ἐξουσίαν ὡς βασιλεῖς μίαν ὥραν **λαμβάνουσι** μετὰ τοῦ θηρίου

¹³ **οὗτοι μίαν γνώμην ἔχουσι**, καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν τῷ θηρίῳ διδῶσιν

¹⁴ **οὗτοι** μετὰ τοῦ ἀρνίου **πολεμήσουσι**, καὶ τὸ ἀρνίον νικήσει αὐτούς, ὅτι κύριος κυρίων **ἐστὶ** καὶ βασιλεὺς **βασιλέων**, καὶ οἱ μετ' **αὐτοῦ** κλητοὶ καὶ ἐκλεκτοὶ καὶ πιστοί.

οἱ πέντε ἔπεσον, ὁ εἷς ἔστιν, ὁ ἄλλος οὕτω **ἦλθεν**· καί, ὅταν ἔλθῃ, ὀλίγον **δεῖ αὐτὸν** μείναι.

¹¹ καὶ τὸ θηρίον ὃ ἦν, καὶ οὐκ ἔστιν, καὶ αὐτὸς ὄγδοός **ἐστίν**, καὶ ἐκ τῶν ἐπτὰ **ἐστίν**, καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει.

¹² **Καὶ** τὰ δέκα **κέρατα**, ἃ **εἶδες**, δέκα βασιλεῖς εἰσίν, οἵτινες βασιλείαν οὕτω ἔλαβον, **ἀλλ'** ἐξουσίαν ὡς βασιλεῖς μίαν ὥραν **λαμβάνουσιν** μετὰ τοῦ θηρίου.

¹³ **Οὗτοι μίαν ἔχουσιν γνώμην**, καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν τῷ θηρίῳ διδῶσιν.

¹⁴ **Οὗτοι** μετὰ τοῦ ἀρνίου **πολεμήσουσιν**, καὶ τὸ ἀρνίον νικήσει αὐτούς, ὅτι κύριος κυρίων **ἐστίν** καὶ βασιλεὺς **βασιλέων**, καὶ οἱ μετ' **αὐτοῦ**, κλητοὶ καὶ ἐκλεκτοὶ καὶ πιστοί.

Π.7.5. Το Κρίμα της Πόρνης στον Σιναϊτικό κώδικα

Π.7.6 Το Κρίμα της Πόρνης σε Μεγαλογράμματη Γραφή

Ακολουθώντας τις οδηγίες του Κώδικα Ευαγγελίων, του καθηγητή Σ. Δεσπότη παρακάτω παρουσιάζεται το κείμενο σε μεγαλογράμματη γραφή, χωρίς τόνους, σημεία στίξης και κενά, όπως αντιγραφόταν στους παπύρους, οπότε μπορούσε να διαβαστεί διαφορετικά.

ΚΑΙ ἦΛΘΕΝ Εἶς ἐκ τῶν ἐπτὰ ἀγγέλων τῶν ἔχοντων τὰς ἐπτὰ φιάλας, καὶ ἔλαλησε μετ' ἐμοῦ λέγων· δεῦρο δεῖξο σοὶ τὸ κρίμα τῆς πόρνης τῆς μεγάλης τῆς καθήμενης ἐπὶ ὕδατων πολλῶν, μεθ' ἧς ἐπορνεύσαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ ἐμεθυσθήσαν οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν ἐκ τοῦ οἴνου τῆς πορνείας αὐτῆς. καὶ ἀπηνεγκε με εἰς ἔρημον ἐν πνεύματι. καὶ εἶδον γυναῖκα καθήμενη ἐπὶ τὸ θηρίον τὸ κόκκινον, γέμον ὀνόματα βλασφημίας, ἔχον κεφαλὰς ἐπτὰ καὶ κέρατα δέκα. καὶ ἡ γυνὴ ἦν περιβεβλημένη πορφύροισιν καὶ κόκκινον καὶ κερυσομένη χρυσίῳ καὶ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις, ἔχουσα ποτήριον χρυσοῦν ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς, γέμον βδελυγμάτων, καὶ τὰ ἀκαθάρτα τῆς πορνείας τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ὄνομα γεγραμμένον· μυστήριον, βιβλίων ἢ μεγάλη, ἢ μήτηρ τῶν πόρνων καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς. καὶ εἶδον τὴν γυναῖκα μεθούσαν ἐκ τοῦ αἵματος τῶν ἁγίων καὶ ἐκ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων Ἰησοῦ. καὶ εθαύμασα ἰδὼν αὐτὴν θαῦμα μέγα. καὶ εἶπε μοι ὁ ἄγγελος· διατί εθαύμασας; ἐγὼ ἐρῶ σοὶ τὸ μυστήριον τῆς γυναίκος καὶ τοῦ θηρίου τοῦ βασταζόντος αὐτήν, τοῦ ἔχοντος τὰς ἐπτὰ κεφαλὰς καὶ τὰ δέκα κέρατα. τὸ θηρίον ὃ εἶδες, ἦν καὶ οὐκ ἔστι, καὶ μέλλει ἀναβainein ἐκ τῆς ἄβυσσος καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγειν· καὶ θαυμάσονται οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν οὐ γεγραπται τὸ ὄνομα ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, βλέποντων τὸ θηρίον ὅτι ἦν, καὶ οὐκ ἔστι καὶ παρεσται. ἴδε ὃ νοῦς ὃ ἔχων σοφίαν. αἱ ἐπτὰ κεφαλαὶ ὄρη ἐπτα εἰσιν, ὅπου ἡ γυνὴ καθεται ἐπ' αὐτῶν, καὶ βασιλεῖς ἐπτα εἰσιν· οἱ πέντε ἔπεσαν, ὃ εἶς ἔστιν, ὃ ἄλλος οὕτω ἦλθε, καὶ ὅταν ἔλθῃ, ὀλίγον αὐτὸν δεῖ μένειν. καὶ τὸ θηρίον ὃ ἦν καὶ οὐκ ἔστι, καὶ αὐτὸς ὄγδοος ἔστι, καὶ ἐκ τῶν ἐπτα ἔστι, καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει.

Π.7.7. Απόδοση κειμένου στην νεοελληνική.

Και ήλθεν από τον ουρανόν ένας εκ των επτά αγγέλων, που είχαν τας επτά φιάλας, και συνωμίλησε μαζί μου, λέγων· “έλα να σου δείξω την κατάκριση και καταδίκη της πόρνης της μεγάλης (της διεφθαρμένης, δηλαδή, και εξαχρειωμένης πολυαριθμου πόλεως), η οποία κάθεται επάνω εις ύδατα πολλά (τα οποία συμβολίζουν λαούς και ἔθνη με αμαρτωλά και γήινα φρονήματα, ωσαν την μεγάλη πόλιν). Με αυτήν διεφθάρσαν και εξεφαιλίσθησαν οι βασιλείς της γης και ἐμέθυσαν οι κάτοικοι της γης από τον οἶνον της πορνείας της” (από την μεθυστική ζάλη και παραφορά της ηθικής εξαθλιώσεώς της). Και με μετέφερε εν εκστάσει κατά ένα τρόπον πνευματικόν εις ένα τόπον ἔρημον από την χάριν του Θεού και τους ανθρώπους του Θεού. Και είδα μίαν γυναίκα (που εξεικόνιζε την διεφθαρμένην Ρώμη) να κάθεται επάνω στο θηρίον το κόκκινον (το αιμοχαρές και αιματοβαμμένο από τα εγκλήματά του), το οποίον ήτο γεμάτο από βλασφημίας και είχε επτά κεφαλὰς και δέκα κέρατα (τα οποία συμβολίζουν ασεβείς αυτοκράτορας, που είχαν θεοποιήσει τον εαυτόν τους). Και η γυναίκα αυτή φορούσε πολυτίμον πορφυροῦν ένδυμα, κατακόκκινον όμως από τα αίματα, και ήτο χρυσομένη και κοσμημένη με χρυσά στολίδια και πολυτίμους λίθους και μαργαριτάρια. Και είχε στο χέρι της ποτήρι χρυσό, που ήτο γεμάτο από τα αηδιαστικά βδελύγματα της αποχαλινωμένης ειδωλολατρίας· κρατούσε δε ακόμη και τα ακάθαρτα έργα της φαυλότητός της, που μόλυναν την γην. Και επάνω στο μέτωπον αυτής ήτο γραμμένον ὄνομα, που εφαινότο μυστηριώδες και ακατάληπτο· “Βαβυλών η μεγάλη, η πρωτεύουσα και η μητέρα πολυαριθμων διεφθαρμένων πόλεων, τόπος φαυλότητος και ειδωλολατρίας, που είναι βδελύγματα της γης”. Και είδα αυτήν την γυναίκα να μεθά από το αίμα των Χριστιανών και από το αίμα των μαρτύρων του Ιησού, τους οποίους εμισούσε και κατεδίωκε, δια να τους εξοντώσῃ. Και όταν την είδα, εθαύμασα μέγαλον θαυμασμόν και δια την μεγαλοπρεπή εμφάνισίν της και δια την εξοντωτικήν της δύναμιν εναντίον των πιστών. Και μου είπεν ο ἄγγελος· “διατί εθαύμασες; Εγὼ θα σου εἶπω και θα σου εξηγήσω το ακατάληπτον δια τους πολλούς μυστικόν, σχετικῶς με την γυναίκα και με το θηρίον, που την βαστάζει, και το οποίον έχει τας επτά κεφαλὰς και τα δέκα κέρατα. Το θηρίον, το οποίον είδες (και το οποίον συμβολίζει τους ασεβείς και τον εαυτόν τους θεοποιούντας αυτοκράτορας, όπως και τας διεφθαρμένας βασιλείας των) ήτο κάποτε και δεν υπάρχει πλέον, διότι έχει συντριβή. Και μέλλει πάλιν να ανεβή από την ἄβυσσον και να ενσαρκωθή στο πρόσωπον των αθέων ηγετών και αυτοκρατοριών, αλλά και πάλιν μέλλει να υπάγῃ στον ὄλεθρον και τον αφανισμόν κατανικημένον από την δύναμιν του Χριστού. Και οι κάτοικοι της γης, των οποίων το ὄνομα δεν είναι γραμμένον στο βιβλίον της ζωῆς από τότε που εκτίζετο ο κόσμος, θα θαυμάσουν, όταν ἴδουν ὅτι το θηρίον υπήρχε μεν κάποτε και δεν υπάρχει, και όμως πάλιν θα παρουσιασθή. Εδὼ δείχνεται ο νους, ο οποίος έχει την σοφίαν του Θεού. Αι επτά κεφαλαί, ἐπὶ των οποίων κάθεται η γυναίκα, συμβολίζουν επτά ὄρη, επάνω εις τα οποία η διεφθαρμένη Ρωμη είναι κτισμένη. Συμβολίζουν ακόμη και επτά βασιλείς, που εκπροσωποῦν επτά βασιλείας ασεβείς και διεφθαρμένας. Αι πέντε, αι προχριστιανικάί, ἔπεσαν, η μία υπάρχει ακόμη. Η ἄλλη, η του αντιχρίστου, δεν ήλθεν ακόμη. Και όταν ἔλθῃ θα είναι προσωρινή και παροδική. Ολίγον χρόνον θα μείνῃ σύμφωνα με το σχέδιον του Θεού. Και το θηρίον, το οποίον ήτο και δεν υπάρχει πλέον, είναι και αυτό ο ὄγδοος βασιλεύς, που κατά τα φρονήματα και την κακίαν είναι από τους επτά προηγουμένους βασιλείς, (διότι αυτό ἐνέπνεε και εκείνους). Και αυτό θα είναι παροδικόν, διότι βαδίζει προς την καταστροφὴν και τον εξαφανισμόν.

17 12-13 Και τα δέκα κέρατα, τα οποία είδες, συμβολίζουν δέκα βασιλείς, οι οποίοι δεν εβασίλευσαν ακόμη, αλλά σαν βασιλείς παίρνουν βασιλικήν εξουσίαν ἐπὶ μίαν ὥραν (ἐπὶ μικρόν δηλαδή χρονικόν διάστημα) και θα βασιλεύσουν μαζί με το θηρίον ὀλίγον χρόνον. Και αυτοί έχουν τα ίδια φρονήματα και τας ίδίας διαθέσεις, και δίδουν στο θηρίον την δύναμιν και την εξουσίαν των.

Π.7.8. Δραματική ανάλυση περικοπής.

	Σκηνές	Πρόσωπα	Πληροφορίες – Δράσεις (δεδομένα χώρου και χρόνου από το κείμενο)	Εντυπώσεις αισθήσεων	Αισθήματα
Στίχος	ΑΦΟΡΜΗΣΗ				
16:1	<i>Και ἤκουσα μεγάλης φωνῆς ἐκ τοῦ ναοῦ λεγουσῆς τοῖς ἐπτά ἀγγέλοις·</i> Υπάγετε καὶ ἐκχέετε τὰς ἐπτά φιάλας τοῦ θυμοῦ τοῦ θεοῦ εἰς τὴν γῆν!	<u>Πρωταγωνιστές</u> Ο Ιωάννης, η Φωνή του Θεού <u>Δευτεραγωνιστές</u> Αγγελοι <u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές	<u>Τόπος</u> Ο Ναός του Θεού <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : η μεγάλη και ισχυρή φωνή του Θεού <u>Όραση</u> :	Σιγουριά και ανακούφιση: η ισχυρή φωνή δείχνει ότι αυτά θα γίνουν οπωσδήποτε.
16. 2-21	«Εκχυση κάθε φιάλης» παιδαγωγικής τιμωρίας του Θεού προς την αμαρτωλή & αμετανόητη ανθρωπότητα.	<u>Πρωταγωνιστές</u> Αγγελοι, άπιστοι αμετανόητοι <u>Δευτεραγωνιστές</u> Ιωάννης <u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές	<u>Τόπος</u> Ανθρωπότητα <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : ακούμε τον κλαυθμό οδυρμό των άπιστων, αλλά και τις αμετανόητες βλασφημίες τους προς τον Θεό. <u>Όραση</u> : Βλέπουμε τους Αγγέλους να εκχέουν διαδοχικά τις φιάλες με τα δεινά, τους πιστούς να υπομένουν καρτερικά και τους άπιστους να δεινοπαθούν.	Για τους Πιστούς: Η οδυνηρή δοκιμασία προσφέρει χαρά, ευφροσύνη, αγαλλίαση, βλέπουν το ελπιδοφόρο φως της άνω Ιερουσαλήμ. Για άπιστους: Βαθιά οδύνη, σκληρός πόνος, όλεθρος, ως αμετανόητοι βλέπουν το σκότος της κολάσεως.
	ΚΥΡΙΩΣ ΘΕΜΑ	Πρόσωπα	Πληροφορίες – Δράσεις (δεδομένα χώρου και χρόνου από το κείμενο)	Εντυπώσεις αισθήσεων	Αισθήματα
17.1	<i>Και ἦλθεν εἰς ἐκ τῶν ἐπτά ἀγγέλων τῶν ἔχόντων τὰς ἐπτά φιάλας, καὶ ἐλάλησε μετ' ἐμοῦ λέγων·</i>	<u>Πρωταγωνιστής:</u> Αγγελος <u>Δευτεραγωνιστές</u> Ιωάννης <u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές	<u>Τόπος</u> Σπήλαιο Αποκάλυψης <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : ακούγεται η φωνή του Αγγέλου <u>Όραση</u> : βλέπουμε τον άγγελο να εμφανίζεται κρατώντας τη μία φιάλη, να ομιλεί απευθυνόμενος στον Ιωάννη, και τον καλεί να πάνε να του δείξει την πόρνη.	Έκπληξη: «σε εμένα να εμφανιστεί ο ουρανόσταλος, εκ των 7 που εξήλθαν από τον ναό του Θεού,» Χαρά: επιτέλους ήρθε η ώρα της απόδοσης δικαιοσύνης από το όργανο του Θεού
17.2	<i>Δεῦρο δεῖξω σοι τὸ κρίμα τῆς πόρνης τῆς μεγάλης τῆς καθημένης ἐπὶ ὕδατων πολλῶν, μεθ' ἧς ἐπόρνευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ ἐμεθύσθησαν οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν ἐκ τοῦ οἴνου τῆς πορνείας αὐτῆς.</i>	<u>Πρωταγωνιστής:</u> Αγγελος <u>Δευτεραγωνιστές</u> Ιωάννης <u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές	<u>Τόπος</u> Σπήλαιο Αποκάλυψης <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : ακούγεται η φωνή του Αγγέλου να περιγράφει αυτά που θα δείξει στον Ιωάννη <u>Όραση</u> : βλέπουμε τον Ιωάννη να ακούει τον άγγελο να του περιγράφει αυτά που θα του δείξει.	Δέος: το κρινόμενο, το δικαζόμενο πρόσωπο που θα υποστεί την τιμωρία είναι η Πόρνη η Μεγάλη. Δικαιοσύνη: η Πόρνη θα κριθεί για το έγκλημα της πορνείας με τους βασιλείς της γης, και για το έγκλημα της μέθης των κατοίκων της γης με το ασεβές και βδελυρό κρασί της πορνείας της. Θαυμασμό: για την παντοδυναμία του Θεού που θα τιμωρήσει την «παντοδύναμη» Πόρνη. Ικανοποίηση: ο Θεός θα σταματήσει την άθεια και διεφθαρμένη εξουσία.
17.3	<i>Καὶ ἀπήνεγκέ με εἰς ἔρημον ἐν πνεύματι.</i> <i>Καὶ εἶδον γυναῖκα καθημένην ἐπὶ τὸ θηρίον τὸ κόκκινον, γέμον ὄνόματα βλασφημίας, ἔχον κεφαλὰς ἐπτά καὶ κέρατα δέκα.</i>	<u>Πρωταγωνιστής:</u> Αγγελος, Ιωάννης, Πόρνη, Θηρίον <u>Δευτεραγωνιστές</u> <u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές	<u>Τόπος</u> Έρημος, ίσως άσσης ερήμου (υπάρχουν ύδατα, ίσως ως αντικατοπτρισμός - δεν υπάρχουν, συμβολίζουν την πνευματική ερήμωση) <u>Χρόνος</u> Νοητός	<u>Ακοή</u> : ακούγεται η φωνή του Αγγέλου να περιγράφει αυτά που θα δείξει στον Ιωάννη <u>Όραση</u> : ο Ιωάννης βλέπει: - την έρημο - την πόρνη καθημενη πάνω στο θηρίον - το θηρίον	Προσμονή: θα ερημωθεί η αμαρτωλή πόλη (Ρώμη) Πόνος: για την ατέλειωτη στρατιά Χριστιανών μαρτύρων που έχυσαν το αίμα τους από την αιμοχαρή Ρωμαϊκή αυτοκρατορία (και άλλες έως τα έσχατα).

				<u>Αφή</u> : η Πόρνη κάθετε – ακουμπάει το θηρίο.	Φόβος: το θέαμα του θηρίου είναι τρομακτικό.
17.4	<i>Και ἡ γυνὴ ἦν περιβεβλημένη πορφυροῦν καὶ κόκκινον καὶ κεχρυσωμένη χρυσίῳ καὶ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις, ἔχουσα ποτήριον χρυσοῦν ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς, γέμον βδελυγμάτων, καὶ τὰ ἀκάθαρτα τῆς πορνείας τῆς γῆς.</i>	<u>Πρωταγωνιστής</u> :. Πόρνη <u>Δευτεραγωνιστές</u> Ιωάννης, Ἄγγελος, Θηρίον <u>Κομπάρσοι</u> Ἀκροατές	<u>Τόπος</u> Ἐρημος, ἴσως ὄασης ἐρήμου <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : ακούμε τον Ιωάννη να περιγράφει ως αυτοπύτης μάρτυς πλέον τη γυναίκα με κάθε λεπτομέρεια <u>Ὅραση</u> : ο Ιωάννης βλέπει την πόρνη και το απαίσιο θέαμα που παρουσιάζει τυλιγμένη στις αντιθέσεις του χρυσοῦ των κοσμημάτων της και των βδελυγμάτων	Θαυμασμός: ο σολισμός της πόρνης της προσδίδει μια κάποια μεγαλοπρέπεια, ηγεμονική ιδιότητα. Αηδία: οι σιχαμερές ειδωλολατρικές βρωμιές (βδελύγματα) εντός του ποτηρίου που κρατάει η πόρνη.
17.5	<i>καὶ ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ὄνομα γεγραμμένον μυστήριον, Βαβυλῶν ἡ μεγάλη, ἡ μήτηρ τῶν πορνῶν καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς.</i>				Απέχθεια: η ονομασία «στο μέτωπο δείχνει ξεστισωσιά και κάνει όλα τα αίσχη φανερά και δημόσια». ⁵⁰²
17.6	<i>Καὶ εἶδον τὴν γυναῖκα μεθύουσαν ἐκ τοῦ αἵματος τῶν ἁγίων καὶ ἐκ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων Ἰησοῦ. Καὶ ἐθαύμασα ἰδὼν αὐτὴν θαῦμα μέγα.</i>	<u>Πρωταγωνιστής</u> :. Ιωάννης <u>Δευτεραγωνιστές</u> Πόρνη, Ἄγγελος, Θηρίον <u>Κομπάρσοι</u> Ἀκροατές	<u>Τόπος</u> Ἐρημος, ἴσως ὄασης ἐρήμου <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : ακούμε τον Ιωάννη να περιγράφει τη βασική δραστηριότητα της Πόρνης, την πόση και μέθη εκ του αίματος Χριστιανῶν. <u>Ὅραση</u> : ο Ιωάννης βλέπει την πόρνη να μεθάει με το αίμα Χριστιανῶν. <u>Γεύση</u> : η Πόρνη πίνει με ικανοποίηση αίμα.	Θαυμασμός: από την στενή σχέση γυναίκα και θηρίου, από τον υπερθετικό βαθμό ξεστισωσιάς, αδιαντροπιάς και αιμοχαρούς συμπεριφοράς της Πόρνης ως υπέρτατης αντίθεσης εξουσιάστριας όλων των πόλεων, βασιλείων και ηγεμόνων. Ἐκπληξη, Απορία: δεν είναι αρκετά τα προαναφερθέντα εγκλήματα; Επιπλέον, η Πόρνη πίνει αχόρταγα και το αίμα Χριστιανῶν! Και δοξάζεται & τιμάται για όλα αυτά τα εγκλήματα; «Πῶς το επιτρέπει αυτό ο Θεός;». ⁵⁰³ Σαγήνευση, γοητεία: <i>ἀπέναντι στην πολιτικο-στρατιωτικά ἄρτια δομημένη παγκόσμια αυτοκρατορία</i> . ⁵⁰⁴
17.7	<i>Καὶ εἶπέν μοι ὁ ἄγγελος· Διὰ τὸ ἐθαύμασας; Εγὼ ἐρώ σοι τὸ μυστήριον τῆς Γυναικὸς καὶ τοῦ θηρίου τοῦ βαστάζοντος αὐτήν, τοῦ ἔχοντος τὰς ἐπιτὰ κεφαλᾶς καὶ τὰ δέκα κέρατα.</i>	<u>Πρωταγωνιστής</u> :. Ἄγγελος <u>Δευτεραγωνιστές</u> Ιωάννης, Πόρνη, Θηρίον <u>Κομπάρσοι</u> Ἀκροατές	<u>Τόπος</u> Σπήλαιο Αποκάλυψης (ἴσως ἔχουμε πνευματική επιστροφή στην πραγματικότητα) <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : ακούμε τον Ἄγγελο να - αντιδρά στον θαυμασμό του Ιωάννη και - να προτίθεται να εξηγήσει το μυστήριο με την Πόρνη και το Θηρίον <u>Ὅραση</u> : βλέπουμε τον Ἄγγελο με αποφασιστικότητα να ομιλεῖ στον Ιωάννη, τον βλέπει έκθαμβο από απορία με αυτά που εἶδε και ευθύς αντιδρά.	<u>Ανακούφιση</u> : υπάρχει επεξηγήσιμη! Υπάρχει δικαιοσύνη του Θεού!
17.8	<i>Τὸ Θηρίον ὃ εἶδες, ἦν καὶ οὐκ ἔστι, καὶ μέλλει ἀναβαίνειν ἐκ τῆς ἄβυσσου, καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγειν· καὶ θαυμάσονται οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν οὐ γέγραπται τὸ ὄνομα ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, βλέπόντων τὸ θηρίον ὅτι ἦν, καὶ οὐκ ἔστι καὶ παρέσται.</i>	<u>Πρωταγωνιστής</u> : Θηρίον, οἱ κάτοικοι τῆς γῆς. Ἄγγελος <u>Δευτεραγωνιστές</u> Πόρνη, Ιωάννης, <u>Κομπάρσοι</u> Ἀκροατές	<u>Τόπος</u> Σπήλαιο Αποκάλυψης (ἴσως ἔχουμε πνευματική επιστροφή στην πραγματικότητα) <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : ακούμε τον Ἄγγελο να απομυθοποιεῖ την παροδική και ψεύτικη δόξα του θηρίου (αντίχριστου). <u>Ὅραση</u> : βλέπουμε - το θηρίο να ανεβαίνει από την ἄβυσσο και εκεί να ξανά καταλήγει - ανθρώπους λιπόψυχους, ασεβεῖς & δυστυχεῖς να το τιμούν.	Ελπίδα: ο ὄλεθρος περιμένει κάθε αντίχριστη δύναμη. Ανακούφιση: η ειδωλολατρική μητρόπολη σε λίγο θα σαρωθεῖ, θα πέσει σαν χάρτινος πύργος Χαρά: το τρομακτικό θηρίο (ο αντίχριστος, ο σατανάς, η 'Ρώμη', ο 'Νέρωνας') θα ξανά συντριβεῖ από τον Χριστό που θα θριαμβεύσει!
17.9	<i>Ὦδε ὁ νοῦς ὁ ἔχων σοφίαν.</i>	<u>Πρωταγωνιστής</u> : 7 βασιλεῖς, Θηρίον, Ἄγγελος	<u>Τόπος</u> Σπήλαιο Αποκάλυψης (ἴσως ἔχουμε πνευματική	<u>Ακοή</u> : ακούμε τον Ἄγγελο να	Προειδοποίηση: μην παρασυρθοῦμε ὅπως οἱ μη

⁵⁰² Αρχ. Κιλίφη, *Η Αποκάλυψη Του Ιωάννη (Κείμενο, Μετάφραση, Σχόλια)*.

⁵⁰³ Χ. Δερμοσσιανάδης, *Η αποκάλυψη του Ιωάννη και η εποχή από το 1982* (Λεμεσός, Κύπρος: Συνεργατικόν Τυπογραφείον, 1982), passim..

⁵⁰⁴ Δεσπότης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη. Το βιβλίο της προφητείας. Λειτουργική και σύγχρονη ερμηνευτική προσέγγιση*, Β':253.

	<i>Αί ἑπτὰ κεφαλαὶ ὄρη ἑπτὰ εἰσιν, ὅπου ἡ Γυνὴ κάθηται ἐπ' αὐτῶν, καὶ βασιλεῖς ἑπτὰ εἰσιν</i>	<u>Δευτεραγωνιστές</u> Πόρνη, Ιωάννης <u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές	επιστροφή στην πραγματικότητα) <u>Χρόνος</u>	- μας προειδοποιεί να έχουμε σοφία - επεξηγεί το συμβολισμό των 7 κεφαλών του Θηρίου (αντίχριστου). <u>Όραση</u> : βλέπουμε - την Πόρνη να ασκεί την αντίχριστη εξουσία της μέσω των 7 (δηλ. όλων των ανά τους αιώνες. ⁵⁰⁵) αντίθετων κοσμοκρατοριών, ηγεμόνων – υποχείριων του Θηρίου	εγγεγραμμένοι στο βιβλίο της ζωής. Συγκέντρωση προσοχής: για να κατανοηθούν τα λεγόμενά του χρειάζεται καθαρός και φωτισμένος νους.
17.10	<i>Οἱ πέντε ἔπεσαν, ὁ εἷς ἐστίν, ὁ ἄλλος οὕτω ἦλθε, καὶ ὅταν ἔλθῃ, ὀλίγον αὐτὸν δεῖ μείναι.</i>	<u>Πρωταγωνιστής</u> : 5+1 βασιλεῖς ἢ αυτοκρατορίες, Θηρίον, Ἄγγελος <u>Δευτεραγωνιστές</u> Ιωάννης <u>Κομπάρσοι</u> Πόρνη, Ακροατές	<u>Τόπος</u> Σπήλαιο Αποκάλυψης (ίσως έχουμε πνευματική επιστροφή στην πραγματικότητα) <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : ακούμε τον Ἄγγελο να επεξηγεί ότι: - οι 5 βασιλεῖς ἢ αυτοκρατορίες ἤδη καταστράφηκαν - ἡ ἔκτη ὅταν ἔλθει σε εξουσία θα εἶναι παροδική	Εφορία, Γαλήνη, Ανακούφιση: οι αντίχριστες δυνάμεις ἔχουν παροδική ισχύ. Τα βάσανα ἐξ αιτίας τους θα περάσουν.
17.11	<i>Καὶ τὸ Θηρίον ὃ ἦν καὶ οὐκ ἔστιν, καὶ αὐτὸς ὄγδοός ἐστι, καὶ ἐκ τῶν ἑπτὰ ἐστίν, καὶ εἷς ἀπώλειαν ὑπάγει.</i>	<u>Πρωταγωνιστής</u> : Θηρίον, Ἄγγελος <u>Δευτεραγωνιστές</u> 7 βασιλεῖς, Ιωάννης <u>Κομπάρσοι</u> Πόρνη, Ακροατές	<u>Τόπος</u> Σπήλαιο Αποκάλυψης (ίσως έχουμε πνευματική επιστροφή στην πραγματικότητα) <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : ακούμε τον Ἄγγελο να περιγράφει ότι: - ἡ ἔβδομη εξουσία -ο αντίχριστος, θα ξανὰ ἔλθει ἀλλὰ θα ξανὰ πάει ἀπὸ ἐκεῖ που ἦλθε!	Αγωνία: θα ξανὰ ἐμφανιστεῖ ὁ ἀπαίσσιος αντίχριστος. Ανακούφιση: θα ξανὰ ἠτηθεῖ.
ΕΠΙΛΟΓΟΣ					
17.12-14	<i>Το Θηρίον - «τα δέκα κέρατα» του θηρίου</i>	<u>Πρωταγωνιστής</u> : 10 βασιλεῖς, Θηρίον, Ἄγγελος <u>Δευτεραγωνιστές</u> Ιωάννης <u>Κομπάρσοι</u> Πόρνη, Ακροατές	<u>Τόπος</u> Σπήλαιο Αποκάλυψης (ίσως έχουμε πνευματική επιστροφή στην πραγματικότητα) <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : ακούμε τον Ἄγγελο να επεξηγεί ότι: - οι τα 10 κέρατα του θηρίου ἀντιστοιχοῦν σε ὁμόνοους βασιλεῖς – υποχείριά του, που θα βασιλέψουν για λίγο, θα πολεμήσουν κατὰ του Χριστοῦ & θα ἠττηθοῦν.	Εφορία, Γαλήνη, Ανακούφιση: οι αντίχριστες δυνάμεις ἔχουν παροδική ισχύ. Τα βάσανα ἐξ αιτίας τους θα περάσουν.
17.15	<i>Ἡ Πόρνη - «τα ὕδατα ὅποια κάθεται»</i>	<u>Πρωταγωνιστής</u> : τα ἔθνη, ἡ Πόρνη, ὁ Θεός ὁ Ἄγγελος <u>Δευτεραγωνιστές</u> Ιωάννης <u>Κομπάρσοι</u> Πόρνη, Ακροατές	<u>Τόπος</u> Σπήλαιο Αποκάλυψης (ίσως έχουμε πνευματική επιστροφή στην πραγματικότητα) <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : ακούμε τον Ἄγγελο να επεξηγεί ὅτι τα ὕδατα ἀντιστοιχοῦν στους λαοὺς & ἔθνη που καταδυναστεύει, διαφθείρει & ἐξαχειρώνει ἡ Πόρνη-Ρώμη χάριν του ἀφέντου της διαβόλου.	Λύπη: οι αντίχριστες δυνάμεις βασανίζουν πολλούς.
17.16-18	<i>Ἡ Πόρνη - «ἡ τιμωρία της» - «ἡ παραχώρηση Θεοῦ»</i>	<u>Πρωταγωνιστής</u> : ἡ Πόρνη, ὁ Θεός ὁ Ἄγγελος <u>Δευτεραγωνιστές</u> Ιωάννης <u>Κομπάρσοι</u> Πόρνη, Ακροατές	<u>Τόπος</u> Σπήλαιο Αποκάλυψης (ίσως έχουμε πνευματική επιστροφή στην πραγματικότητα) <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : ακούμε τον Ἄγγελο, ἀφοῦ περιέγραψε ἤδη τα ἀνομήματα της Πόρνης, τώρα φανερώνει - τὴ δίκαια τιμωρία της (κρίμα) - ὅτι οἱ ἴδιοι 10 ὑποτελεῖς της -ὄργανα του διαβόλου (θηρίου) που ἐξουσίαζε, θα ὁμονοήσουν (με ἐπέμβαση του Θεοῦ) για να τὴν κατασπαράξουν & ἐρημώσουν.	Ἰκανοποίηση: οι αντίχριστες δυνάμεις θα λάβουν τὴν τιμωρία που τους ἀξίζει. Θαυμασμός: ὁ Θεός παραχώρησε τὴν πρόσκαιρη σατανική συμμαχία της Πόρνης & των ἀντίχριστων ὑποτελών της ὥστε να ἀλληλοκαταστραφοῦν. Θάρρος: τίποτα δεν πρέπει να μας ἀποθαρρύνει, νικητὴς ὁ Κύριος κυρίων καὶ Βασιλεὺς βασιλέων.
18.1-8	<i>Πόρνη «Ἡ ὀλοκληρωτικὴ καταστροφὴ τῆς πόλης»</i>	<u>Πρωταγωνιστής</u> : ἡ Πόρνη, ὁ Ἄγγελος <u>Δευτεραγωνιστές</u> Ιωάννης <u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές	<u>Τόπος</u> Σπήλαιο Αποκάλυψης (ίσως έχουμε πνευματική επιστροφή στην πραγματικότητα) <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : ακούμε τον Ἄγγελο να περιγράφει τὴν πλήρη καταστροφὴ τῆς Πόρνης-πόλης.	Εφορία, Γαλήνη, Ανακούφιση: οι ἀντίχριστες δυνάμεις ἔχουν παροδική ισχύ. Τα βάσανα ἐξ αιτίας τους θα περάσουν.

⁵⁰⁵ X. Βασιλόπουλος, *Ἡ Αποκάλυψις Εξηγημένη (Το Κατὰ Δύναμιν)*, vol. 5, 5 vols. (Αθήνα: Ορθόδοξος Τύπος, 1991).

Παραρτήματα

18. 9-19	Πόρνη «θρήνος των φαύλων και συνένοχων βασιλέων, των ανήθικων εμπόρων, και των άνομων ναυτικών»	Πρωταγωνιστής: ο Άγγελος, οι βασιλείς, έμποροι και ναυτικοί <u>Δευτεραγωνιστές</u> η Πόρνη, Ιωάννης <u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές	<u>Τόπος</u> Σπήλαιο Αποκάλυψης (ίσως έχουμε πνευματική επιστροφή στην πραγματικότητα) <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : ακούμε τον Άγγελο να περιγράφει την αντίδραση των συνεργατών της Πόρνης στην όψη της καταστροφής της Πόρνης- πόλης.	Τρόμο, λύπη, κλάμα για τους συνεργάτες της Πόρνης. Φόβο μήπως έχουν την τύχη της. Θρήνο – σαρκασμό των βασιλέων για την άλλοτε ένδοξη και κραταιά Πόρνη. Θρήνο – των εμπόρων για την απώλεια των αισχρών κερδών που αποκόμιζαν από την εκμετάλλευση μέσω της Πόρνης. Θρήνο – των ναυτικών - εφοπλιστών για την απώλεια των συμφερόντων τους από το διαμετακομιστικό εμπόριο.
18.20	Πόρνη «η αγαλλίαση των πιστών στον Χριστό»	Πρωταγωνιστής: ο Άγγελος, οι πιστοί Χριστιανοί <u>Δευτεραγωνιστές</u> η Πόρνη, Ιωάννης <u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές	<u>Τόπος</u> Σπήλαιο Αποκάλυψης (ίσως έχουμε πνευματική επιστροφή στην πραγματικότητα) <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : ακούμε τον Άγγελο να περιγράφει την αντίδραση των πιστών Χριστιανών στην όψη της καταστροφής της Πόρνης- πόλης.	Ευφροσύνη & χαρά: η βασανίστρια τιμωρήθηκε από θεία δικαιοσύνη, η υπομονή και η ταπεινοφροσύνη νίκησαν τη βία και την αλαζονεία.
18. 21-24	Πόρνη «η καταστροφή της Βαβυλώνας με μια συμβολική εικόνα»	Πρωταγωνιστής: ο Άγγελος <u>Δευτεραγωνιστές</u> η Πόρνη, Ιωάννης <u>Κομπάρσοι</u> Ακροατές	<u>Τόπος</u> Σπήλαιο Αποκάλυψης (ίσως έχουμε πνευματική επιστροφή στην πραγματικότητα) <u>Χρόνος</u>	<u>Ακοή</u> : ακούμε τον Άγγελο να περιγράφει την αντίδραση των συνεργατών της Πόρνης στην όψη της καταστροφής της Πόρνης- πόλης.	Τρόμος: από την εν ριπή οφθαλμού ολοκληρωτική καταστροφή και αφανισμό της πόλης.
19. 1-10	Η αγαλλίαση του σύμπαντος κόσμου από την πτώση της Βαβυλώνας				
19. 11-21	-Η παρουσία του Χριστού και η νίκη κατά του Θηρίου και των συμμάχων του.				

Παράρτημα κεφαλαίου 8.

Π.8.1. Another Brick in the Wall (Part 2), Pink Floyd

Δεν χρειάζεται εκπαίδευση

We don't need no education

Δεν χρειαζόμαστε κανένα έλεγχο σκέψης

We don't need no thought control

Δεν υπάρχει σκοτεινό σαρκασμό στην τάξη

No dark sarcasm in the classroom

Οι δάσκαλοι τα αφήνουν μόνοι τους

Teachers leave them kids alone

Γεια σου, δάσκαλοι, αφήστε τα παιδιά μόνοι

Hey, teachers, leave them kids alone

Συνολικά, είναι μόνο ένα άλλο τούβλο στον τοίχο

All in all it's just another brick in the wall

Συνολικά, είσαι απλά ένα άλλο τούβλο στον τοίχο

All in all you're just another brick in the wall

Δεν χρειάζεται εκπαίδευση

We don't need no education

Δεν χρειαζόμαστε κανένα έλεγχο σκέψης

We don't need no thought control

Πηγή: LyricFind μετάφραση Google.

Τραγουδοποιοί: Roger Waters

Στίχοι τραγουδιού Another Brick in the Wall (Part 2) © BMG Rights Management

Δεν υπάρχει σκοτεινό σαρκασμό στην τάξη

No dark sarcasm in the classroom

Οι δάσκαλοι αφήνουν αυτά τα παιδιά μόνοι τους

Teachers leave those kids alone

Γεια σου δάσκαλοι, αφήστε αυτά τα παιδιά μόνοι

Hey teachers, leave those kids alone

Συνολικά, είσαι απλά ένα άλλο τούβλο στον τοίχο

All in all you're just another brick in the wall

Συνολικά, είσαι απλά ένα άλλο τούβλο στον τοίχο

All in all you're just another brick in the wall

"Λάθος, κάντε το ξανά! Λάθος, κάντε το ξανά!"

"Wrong, do it again! Wrong, do it again!"

"Αν δεν τρώτε κρέας, δεν μπορείτε να έχετε κάποια πουτίγκα

"If you don't eat yer meat, you can't have any pudding

Πώς μπορείτε να έχετε κάποια πουτίγκα εάν δεν τρώτε το κρέας σας;"

How can you have any pudding if you don't eat yer meat?"

"Εσείς, ναι, πίσω από τα υπολείμματα της μοτοσικλέτας, στέκεστε ακόμα, κορίτσι"

"You, yes, you behind the bike sheds, stand still, laddy"

Εικόνες.

ΕΙΚΟΝΑ 1. ΜΟΝΤΕΛΟ ΗΓΕΣΙΑΣ TANNENBAUM & SCHMIDT19F.....	21
ΕΙΚΟΝΑ 2. ΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΗΓΕΣΙΑΣ ΤΟΥ LEWIN22F	22
ΕΙΚΟΝΑ 3. ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ BLAKE – MOUNTON.....	24
ΕΙΚΟΝΑ 4. ΜΟΝΤΕΛΟ BLAKE - ΜΟΥΤΟΝ: ΤΑ 5 ΗΓΕΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ.....	24
ΕΙΚΟΝΑ 5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ FIELDER27F.....	25
ΕΙΚΟΝΑ 6. ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ VROOM - YETTON30F.....	26
ΕΙΚΟΝΑ 7. ΘΕΣΗ ΠΑΡΑΒΟΛΗΣ ΣΤΗ ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΚΡΟΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΜΚ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.....	44
ΕΙΚΟΝΑ 8. ΚΛΙΜΑΚΩΤΗ ΔΟΜΗ ΠΑΡΑΒΟΛΗΣ ΚΑΚΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΑΜΠΕΛΩΝΑ.....	45
ΕΙΚΟΝΑ 9. ΚΕΝΤΡΙΚΗ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΟΛΗΣ ΣΤΗ ΔΟΜΗ ΤΩΝ ΣΥΝΟΠΤΙΚΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΩΝ.131F	46
ΕΙΚΟΝΑ 10. Ο ΤΡΥΓΟΣ ΤΟΥ ΑΜΠΕΛΩΝΑ.....	52
ΕΙΚΟΝΑ 11. Ι.Ν. ΠΑΜΜΕΓΙΣΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ, ΠΕΔΙΟΝ ΤΟΥ ΆΡΕΩΣ, ΑΘΗΝΑ.....	55
ΕΙΚΟΝΑ 12. ΠΑΡΑΒΟΛΗ ΚΑΚΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΤΗΣ ΑΜΠΕΛΟΥ.....	55
ΕΙΚΟΝΑ 13. Η ΠΑΡΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΚΑΚΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ	55
ΕΙΚΟΝΑ 14. ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΤΑΦΥΛΙΩΝ ΣΕ ΑΜΠΕΛΩΝΑ173F	57
ΕΙΚΟΝΑ 15. ΆΡΑΒΑΣ ΚΛΑΔΕΥΕΙ ΑΜΠΕΛΙ174F	57
ΕΙΚΟΝΑ 16. ΠΥΡΓΟΣ – ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΑΜΠΕΛΩΝΑ.....	58
ΕΙΚΟΝΑ 17. ΠΥΡΓΟΣ ΑΜΠΕΛΩΝΑ.176F	58
ΕΙΚΟΝΑ 18. ΠΥΡΓΟΣ - ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΕΛΑΙΩΝΑ (ΚΑΤΩ ΒΕΤΗ HORAN,9/2003).....	58
ΕΙΚΟΝΑ 19. ΠΥΡΓΟΣ - ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΕΛΑΙΩΝΑ (ΒΕΤΗΛ,1/2006).....	58
ΕΙΚΟΝΑ 20 ΠΑΤΗΤΗΡΙ ΟΙΝΟΠΟΙΕΙΟΥ 1600 ΕΤΩΝ (RAMAT NEGEV) (DAVIDA DAGAN, ISRAEL ANTIQUITIES AUTHORITY)180F	59
ΕΙΚΟΝΑ 21. ΟΙΝΟΠΟΙΕΙΟ 1600 ΕΤΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΛΛΕΤΑΙ ΣΕ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΑ (RAMAT NEGEV)181F	59
ΕΙΚΟΝΑ 22. ΥΠΟΛΗΝΙΟΝ 1ΟΥ ΑΙ. Μ.Χ. ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ182F	59
ΕΙΚΟΝΑ 23. ΕΙΝ ΚΑΡΕΜ, ΑΡΧΑΙΟΣ ΤΥΠΟΣ ΚΡΑΣΙΟΥ ΜΕΣΑ ΣΕ ΥΔΡΙΕΣ	59
ΕΙΚΟΝΑ 24. ΘΕΣΗ ΠΑΡΑΒΟΛΗΣ ΑΛΗΘΙΝΗΣ ΑΜΠΕΛΟΥ ΣΤΟ ΜΑΚΡΟΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΙΩ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.....	65
ΕΙΚΟΝΑ 25. ΔΟΜΗ ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΤΗΡΙΟΥ ΛΟΓΟΥ Η ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΣΕ ΜΟΡΦΗ ΑΝΤΕΣΤΡΑΜΜΕΝΗΣ ΠΥΡΑΜΙΔΑΣ.....	66
ΕΙΚΟΝΑ 26. Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΩΣ ΚΛΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΩΣ ΚΛΗΜΑΤΟΒΕΡΓΕΣ.....	78
ΕΙΚΟΝΑ 27. ΤΟ ΚΛΗΜΑ (ΦΥΤΟ) ΚΑΙ ΟΙ ΚΛΗΜΑΤΟΒΕΡΓΕΣ	78
ΕΙΚΟΝΑ 28. Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΒΑΒΥΛΩΝΑΣ - ΠΟΡΝΗ.....	111
ΕΙΚΟΝΑ 29. BEATUS (BUCHMALEREI) – WIKIWAND	111
ΕΙΚΟΝΑ 30. "Η ΠΟΛΙΣ Η ΜΕΓΑΛΗ ΒΑΒΥΛΩΝ, Η ΠΟΛΙΣ Η ΙΣΧΥΡΑ, ΟΤΙ ΜΙΑ ΩΡΑ ΗΛΘΕΝ Η ΚΡΙΣΙΣ ΣΟΥ"	111
ΕΙΚΟΝΑ 31. "ΚΑΙ ΕΙΔΟΝ ΕΚ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ ΘΗΡΙΟΝ ΑΝΑΒΑΙΝΟΝ, ΕΧΟΝ ΚΕΡΑΤΑ ΔΕΚΑ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΣ ΕΠΤΑ..."	111
ΕΙΚΟΝΑ 32. ΑΓΑΛΜΑ ΘΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΣΕ ΚΡΗΝΗ413F.....	112
ΕΙΚΟΝΑ 33. ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΘΕΑΣ ΔΕΑ ΡΩΜΗΣ.....	112
ΕΙΚΟΝΑ 34. Η ΘΕΑ ΡΩΜΗ ΣΕ ΝΟΜΙΣΜΑ422F	114
ΕΙΚΟΝΑ 35. ΝΟΜΙΣΜΑ ΝΕΡΩΝΑ & ΘΕΑΣ ΡΩΜΗΣ423F	114
ΕΙΚΟΝΑ 36. ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ ΕΞΥΠΗΡΕΤΙΚΟΥ ΗΓΕΤΗ.....	131
ΕΙΚΟΝΑ 37. ΡΟΛΟΙ ΕΞΥΠΗΡΕΤΙΚΟΥ ΗΓΕΤΗ (ΜΟΝΤΕΛΟ QUINN).....	131
ΕΙΚΟΝΑ 38. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΗΓΕΣΙΑΣ ΑΠΟ «ΑΜΠΕΛΩΝΑ» ΜΑΡΚΟΥ (ΠΡΟΣ ΕΠΙΣΤΑΤΕΣ - MANAGERS).....	133
ΕΙΚΟΝΑ 39. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΗΓΕΣΙΑΣ ΑΠΟ «ΑΜΠΕΛΩΝΑ» ΙΩΑΝΝΗ	133
ΕΙΚΟΝΑ 40. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΗΓΕΣΙΑΣ ΑΠΟ «ΑΜΠΕΛΩΝΑ» ΕΡΜΑ (ΠΡΟΣ ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ)	133
ΕΙΚΟΝΑ 41. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΗΓΕΣΙΑΣ ΑΠΟ «ΑΜΠΕΛΩΝΑ» ΕΡΜΑ (ΠΡΟΣ ΕΠΙΣΤΑΤΕΣ - MANAGERS)	133
ΕΙΚΟΝΑ 42. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΗΓΕΣΙΑΣ ΑΠΟ «ΑΜΠΕΛΩΝΑ» ΕΡΜΑ (ΠΡΟΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΥΣ - ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΥΣ ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ).....	134
ΕΙΚΟΝΑ 43. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΗΓΕΣΙΑΣ ΑΠΟ «ΑΜΠΕΛΩΝΑ» ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ (ΠΡΟΣ ΕΠΙΣΤΑΤΕΣ - MANAGERS).....	134
ΕΙΚΟΝΑ 44. Η ΑΠΟΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ	136

Πίνακες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΗΓΕΣΙΑΣ.....	19
ΠΙΝΑΚΑΣ 2. ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ ΣΕΝΕΚΑ ΠΕΡΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΧΡΟΝΟΥ, ΘΥΜΟΥ ΚΑΙ ΕΥΤΥΧΙΑΣ	40
ΠΙΝΑΚΑΣ 3. ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΠΛΟΚΗΣ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ	61
ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Ο «ΑΜΠΕΛΩΝΑΣ» ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ, ΣΤΟΥΣ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΙΩΑΝΝΗ.....	80
ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Ο «ΑΜΠΕΛΩΝΑΣ» ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ, ΣΤΟΥΣ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΥΣ, ΣΤΟΝ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΕΡΜΑ.....	84
ΠΙΝΑΚΑΣ 6. ΖΩΝΕΣ ΑΥΤΟΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥΣ.....	148

Πηγές

- Adair, J. *Effective Strategic Leadership: An Essential Path to Success Guided by the World's Greatest Leaders*. 2nd ed. London: Macmillan, 2002.
- Alonderiene, Raimonda, and Modesta Majauskaite. "Leadership Style and Job Satisfaction in Higher Education Institutions." *International Journal of Educational Management*, January 11, 2016.
- "Ancients: Famous Romans You Can Collect, Part V | NGC." Accessed August 28, 2018. <https://www.ngccoin.com/news/article/1647/Roman-Coins/>.
- Ascough, Stephen Richard. *Voluntary Associations and Community Formation: Pauls MAcetonian Christian Communities in Context*. PhD diss. University of St. Michael's College, 1998.
- Ashton, John. *John Ashton, Understanding the Fourth Gospel*. Oxford, 1991.
- Baibakis, John. "Ρωμαϊκά Νομίσματα." Accessed August 27, 2018. https://www.coinsmania.gr/cm/ancient/roman_coins/part1.htm.
- Baldensperger, Philip J. "Women in the East." *Palestine Exploration Fund Quarterly Statement*, no. 1908 (n.d.): 290–98.
- . "Women in the East." *Palestine Exploration Fund Quarterly Statement*, no. 1901 (n.d.): 66–90, 167–84, 252–73.
- Bass, B.M. *Leadership, Psychology and Organizational Behavior*. Pennsylvania State University: Greenwood Press, 1973.
- Beasley, George, and John Murray. *John, WBC 36*. Waco, Texas, 1987.
- Beasley, Gregory, and Donald Carson. *Commentary on the New Testament Use of the Old Testament*. Michigan, 2008.
- Beekun, R.J. "Assessing the Effectiveness of Sociotechnical Interventions: Antidote or Fad?" *Human Relations* 47 (1989).
- Bell, Skip, and Roger Dudley. "LEADERSHIP FORMATION IN MINISTERIAL EDUCATION-PART 2: THE IMPACT OF GRADUATE THEOLOGICAL EDUCATION ON LEADERSHIP DEVELOPMENT IN THE LOCAL PASTORATE." *Andrews University Press* 42, no. 1 (2004): 203–16.
- Bennis, Warren. *On Becoming a Leader*. 4η. Reading, MA: Addison-Wesley Publishing Company Inc., 2009.
- Blake, R., and J. Mouton. *The New Managerial Grid: The Key to Leadership Excellence*. 4th ed. Houston: Gulf Publishing Company, 1981.
- Blake, Robert, and Jane Mouton. *Ιδανική Διοίκηση Με Το Κλειδί Grid*. 6η. Γαλαίος, 1991.
- Bloom (Metropolitan of Sourouz, Antony. "Η Παραβολή Του Αμπελώνος (Ματθ. 21,33-42) Anthony Bloom." www.mitras.ru, 1980. <http://www.agiazoni.gr/article.php?id=10716589035018350397>.
- Brown, Raymond. *The Gospel According to John, AncB*. New York, 1970.
- Bruder, Caroli. "Άμπελος-Άμπελοργός", (Μεταφρ. Ιωάννη Διώτη), Ταμείον Της Αγίας Γραφής-Παλαιά Διαθήκη, Σελ. 36. Vol. 1. Αθήνα, 1993.
- Cable, Dan. *Alive at Work: The Neuroscience of Helping Your People Love What They Do*. Harvard Business Review Press, 2018.
- Cavichia, Simon, and Maria Gilbert. *ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΧΕΣΙΑΚΟΥ COACHING - Η ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΛΥΠΛΟΚΟΤΗΤΑ, ΠΑΡΑΔΟΞΟ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΗ. ΑΣΗΜΑΚΗΣ, 2019.*
- Coaching Ανάδειξε Τις Ικανότητες Των Συνεργατών Σου*. Κριτική, 2009.
- Cohen, Susan. "A Predictive Model of Self-Managing Work Team Effectiveness." *Human Relations* 49 (1996).
- Cohens, Ivory, and Brittany Harrison. "Trait Theory of Leadership |." In *Organization and Administration in Recreation, Sport and Leisure Management*. Accessed February 29, 2020. <https://oer.missouriwestern.edu/rsm424/chapter/trait-theory-of-leadership/>.
- Dearborn, Tim. "Preparing New Leaders for the Church of the Future: Transforming Theological Education through Multi-Institutional Partnerships." *Institutional Development for Theological Education* 12, no. 4 (1995): 7–12.
- Dodd, Charles. *The Interpretation of the Fourth Gospel*. Cambridge, 1972.
- Eco, Humberto. *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη (BEATO DI LIEBANA - TESTO DI UMBERTO ECO)*. Β'. Εκδοτικός Οργανισμός Θεσσαλονίκης, 1991.
- Fee, Gordon D. *The First Epistle to the Corinthians, Revised Edition*. The New International Commentary on the New Testament. Eerdmans; Revised edition, 2014.
- Fiedler, F.E. *Theory of Leadership Effectiveness*. US: McGraw - Hill, 1967.
- Franke, Peter. *Η Μικρά Ασία Στους Ρωμαϊκούς Χρόνους - Τα Νομίσματα Καθρέφτης Της Ζωής Των Ελλήνων*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1985.
- Gaebelein, Frank. *John - Acts, EBC 9*. Michigan, 1981.
- Geiger, Eric, and Kevin Peck. *Designed to Lead: The Church and Leadership Development*. B&H Books, 2016.
- Geymonat, Ludovico. *Ό Θεπικισμός. Ούτοπία*, 1998.
- Gibson, Shimon. *Οι τελευταίες ημέρες του Ιησού. Η αρχαιολογική μαρτυρία*. Ψυχογιός, 2010.
- Goleman, Daniel. *Η Συναισθηματική Νοημοσύνη Στο Χώρο Της Εργασίας. Φυτεινή Μεγαλούδη*. 2nd ed. Αθήνα: ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, 1998.
- Goodrich, J.K. "Overseers as Stewards and the Qualifications for Leadership in the Pastoral Epistles." *ZNW*, 2013, 77–97.
- Gordon, Barry. *Economic Analysis before Adam Smith, Hesiod to Lessius*. Mac Millan Press. London, 1975.
- Greenleaf, Robert. *Servant-leadership: A journey into the nature of legitimate power and greatness*. Mahwah, NJ: Paulist Press., 1970.
- . *The Power of Servant-Leadership*. 1η. Berrett-Koehler Publishers, 1998.
- Grimm, C.L. W. *Lexicon Graeco-Latinum in Libros*. N. Lipsiae, 1903.
- Heine translation of, R.E. *Origen Comentary on the Gospel According to John Books 1-10*. Vol. 80. The Fathers of the Church a New Translation. Emmanuel School of Religion, Johnson City, Tennessee, USA: The Catholic University of America Press, Washington D.C., 1989.
- Hekster, Olivier. "Of Mice and Emperors: A Note on Aelian: 'De Natura Animalium' 6.40." *Classical Philology* 97, no. 10.1089/449598 (2002).
- Hogan, R. "Personality Psychology for Organizational Researchers." In *Personality and Organizations*, Edited by B.Schneider and D. B. Smith., 3–25. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2004.
- Inesi, Ena. "Chapter 3. Power, Affect and Value Creation in Groups." In *Research on Managing Groups and Teams*. JAI Press, 2007.
- Jobs, Steve. "Interview with Steve Jobs Made in the 1990s." USA, 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=gHSp-1xolg&feature=youtu.be>.
- Kanwal, Sadia. "Impact of Leadership Style on Job Satisfaction among Employees of Bahawal Victoria Hospital." The Islamia University of Bahawalpur, Department of Applied Psychology, 2014.
- Katz, Robert. *Skills of an Effective Administrator*. Vol. 33–1. Harvard Business Review Press, 1955.
- Keener, Craig S. *The Gospel of John. A Comentarau*. Vol. 1. 2 vols. Grand Rapids, Michigan: Baker Publishing Group, 2010.
- Kinsler, Ross. *Diversified Theological Education: Equipping All God's People*. Pasadena, California: William Carey International University, 2008.
- Lewin, K., R. Lippitt, and R.K. White. "Patterns of Aggressive Behavior in Experimentally Created Social Climates." *Journal of Social Psychology* 10, no. 2 (1939): 271–301. <https://doi.org/10.1080/00224545.1939.9713366>.
- Likert, R. *New Patterns of Management*. New York: McGraw - Hill, 1961.
- Lohmeyer, E. *Kyrios Jesus. Eine Untersuchung Zu Phil. 2,5-11*, 1928.
- Moloney, Francis. *The Gospel of John, SPS 4*. Minnesota, 1998.

- Moody, Smith. *John*. Nashville: ANTC, 1999.
- Owens, Bradley, and David Hekman. "How Does Leader Humility Influence Team Performance? Exploring the Mechanisms of Contagion and Collective Promotion Focus." *Academy of Management Journal* 59, no. 3 (April 30, 2015). <https://doi.org/10.5465/amj.2013.0660>.
- . "Modeling How to Grow: An Inductive Examination of Humble Leader Behaviors, Contingencies, and Outcomes." *Academy of Management Journal* 55(4) (2012): 787–818.
- Paschke, B.A. "The Cura Morum of the Roman Censors as Historical Background of the Bishop and Deacon Lists of the Pastoral Epistles" *ZNW* 98 (2007): σελ 105-119.
- P.Cair. Zen. "Catalogue Des Antiquités Égyptiennes Du Musée Du Caire: Zenon Papyri, Vols. 1–4. Edited by C. C. Edgar," ca 250AD.
- Pliny. *Natural History*. Translated by H. Rackham, W. H. S. Jones, and D. E. Eichholz. 10 Vols. LCL. Cambridge: Harvard University Press, 1938–1962., n.d.
- Quinn, R.F., D. Faerman, M.P. Thomson, and M.R. McGrath. *Becoming a Master Manager: A Competing Values Approach*. 6th ed. Wiley, 2015.
- "Roma - Ancient Roman Mythology." Accessed August 28, 2018. <http://www.calgarycoin.com/reference/myth/myroma.htm>.
- Rost, Joseph Clarence. *Leadership for the Twenty First Century*. 2nd ed. London: Praeger Publishers, 1993.
- Runciman, Steven. Το Βυζάντιο κι εμείς - Χρειαζόμαστε την πνευματική μετριοφροσύνη». EPT3, October 1994. http://users.uoa.gr/~nektar/history/tributes/steven_runciman/runciman_interview_et3.htm.
- Runciman, Steven, and Δέσποινα μπφρ. Δειξώριζη. *Βυζαντινός Πολιτισμός – Μιφρ. , Εκδ.). Γαλαξίας-Ερμείας*, 1993.
- Sangler, W.D., R.J. House, and R. Parlecha. "Personality and Leadership." In *Personality and Organizations*, Edited by B.Schneider and D. B. Smith., 251–90. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2004.
- Schriesheim, C.A., and B.J. Bird. "Contributions of the Ohio State Studies to the Field of Leadership." *Journal Of Management* 5, no. 2 (1979): 135–45. <https://doi.org/doi.org/10.1177/014920637900500204>.
- Seong, Joshua. *Lewin's Leadership Styles*. n.d. <https://www.verywellmind.com/leadership-styles-2795312>.
- Slevin, D.P. *The Whole Manager: How to Increase Your Professional and Personal Effectiveness*. Amacom, 1991.
- Sloan, Wilson David, and Elliot Sober. "Reintroducing Group Selection to the Human Behavioral Sciences." *Journal Behavioral and Brain Sciences* 17 DO 10.1017/S0140525X00036104 (1994).
- Spade, Paul Vincent. "Μεσαιωνική Φιλοσοφία." In *Anthony Kenny (Επίμ.): Ιστορία Της Δυτικής Φιλοσοφίας*. Πανεπιστήμιο Της Οξφόρδης. Αθήνα: μπφρ. Δέσποινα Ρισσάκη, εκδ. Νεφέλη, 2005.
- Spears, Larry. "Character and Servant Leadership: Ten Characteristics of Effective, Caring Leaders." *The Journal of Virtues & Leadership, School of Global Leadership & Entrepreneurship, Regent University* 1, no. 1 (2010): 25–30.
- Stibbe, M.W.G. *John's Gospel*. New York: Taylor & Francis e-Library, 2001.
- Stogdill, Ralph. "Personal Factors Associated with Leadership: A Survey of the Literature." *The Journal of Public Psychology*, no. 28 (1948): 35–71.
- Tannenbaum, Scott I., Kimberly A. Smith-Jentsch, and Scott J. Behson. "Training Team Leaders to Facilitate Team Learning and Performance." In *Making Decisions under Stress: Implications for Individual and Team Training*, 247–70. Washington, DC, US: American Psychological Association, 1998. <https://doi.org/10.1037/10278-009>.
- Tristram, Henry Baker. *The Natural History of the Bible: Being a Review of the Physical Geography, Geology, and Meteorology of the Holy Land, with a Description of Every Animal and Plant Mentioned in Holy Scripture*. 2nd ed. London: Society for Promoting Christian Knowledge, n.d.
- Tsai, Chien-Wen. "Leadership Style and Employee's Job Satisfaction in International Tourist Hotels." *Advances in Culture, Tourism and Hospitality Research*, Emerald Group Publishing Limited, Woodside, Bingley, Vol. 2 (2008): 293–332.
- . "Leadership Style and Employee's Job Satisfaction in International Tourist Hotels." *Advances in Culture, Tourism and Hospitality Research*, 978-076231-451-5, 2 (July 25, 2008). [https://doi.org/10.1016/S1871-3173\(08\)02005-3](https://doi.org/10.1016/S1871-3173(08)02005-3).
- Vroom, V.H. *Work and Motivation*. 1st ed. Jossey - Bass, 1994.
- Vuori, Jukka, Vuori Blonk, and Richard H. Price. *Sustainable Working Lives: Managing Work Transitions and Health throughout the Life Course (Aligning Perspectives on Health, Safety and Well-Being)*. Springer, 2015.
- Wass, Jess. "How to Identify 'Servant Leaders' through the Interview Process." *Interview GPS*, 2020. <https://www.interviewgps.com/interview-questions/guides/servant-leadership/>.
- "Winepress in Old City Jerusalem - History of the Wine Press - Wikipedia." Accessed May 12, 2018. https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_wine_press#/media/File:Winepress_in_Old_City_Jerusalem.jpg.
- Winter, Bruce. "The 'new' Roman Wife and 1 Timothy 2:9-15: The Search for a Sitz Im Leben." *Tyndale Bulletin* 51.2 (2000): 285–94.
- Zohar, Danah. *Rewiring the Corporate Brain*. 1η. Berrett-Koehler Publishers, 1997.
- Αβραμίδης, Γ. *Δίων Χρυσόστομος. Διάλογος Αλεξάνδρου Και Διογένη. Ο Κυνηγός. Ο Ολυμπιακός*. Αθήνα, n.d.
- Dreamstime. "Αγαλμα Της Θεάς Dea Ρώμη, η Θεά Της Ρώμης Piazza Del Popolo, Ρώμη, Ιταλία." n.d. <https://gr.dreamstime.com>.
- Αγουριδης, Σάββας. *Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο*. Vol. 2. Θεσσαλονίκη, 2005.
- Αισχύλος. *Τραγωδίες Του Αισχύλου*. Αθήνα: Εστία, 2010.
- Ακινάτης, Θωμάς. *Comentary on the Gospel of John Chapters 13-21 Translated by F. Larcher and J Weisheipf*. Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 2010.
- Αρναούτογλου, Λεφέριης. "THE 2NIGHT SHOW - πατερ Χρήστος Μήτσιος." Youtube. *THE 2NIGHT SHOW*. Αθήνα: ANT1, April 19, 2019. <https://youtu.be/8e4XYyHoqEU>.
- Αρχ. Κιλίφη, Τιμόθεου. *Η Αποκάλυψη Του Ιωάννη (Κείμενο, Μετάφραση, Σχόλια)*. 1η. Αθήνα: Κιλίφης Τιμόθεος - Γιώργος Παπανικολάου Α.Β.Ε.Ε., 1998.
- Ατματζίδης, Χαράλαμπος. *Από Την Βιβλική Έρευνα Στην Πίστη Της Εκκλησίας. Συνοπτική Θεολογία Της Καινής Διαθήκης*. Vol. A BB 48. Θεσσαλονίκη, 2010.
- Βασιλόπουλος, Χαράλαμπος. *Η Αποκάλυψις Εξηγημένη (Το Κατά Δύναμιν)*. Vol. 5. 5 vols. Αθήνα: Ορθόδοξος Τύπος, 1991.
- Βιργίλιος. *Virgil / with an English Translation by H. Rushton Fairclough ; Revised by G.P. Goold*. Vol. 2. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1999.
- Γ. Μοναχός Παΐσιος. *Η καταστροφή της Βαβυλώνας, Ι.Μ. Κουιλουμουσιού*. 2018.
- "ΓΙΝΕΤΑΙ, Ο Πίτερ Οικονομίδης στους ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ." ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ. Αθήνα: MEGA, March 11, 2012. <https://www.youtube.com/watch?v=yW-TGBP3aDU>.
- Δαμαλάς, Ν. *Ερμηνεία εις την Κ.Δ.* Vol. Β & Γ, 1892.
- Δεμσοσιονίδης, Χρήστος. *Η αποκάλυψη του Ιωάννη και η εποχή από το 1982*. Λεμεσός, Κύπρος: Συνεργατικόν Τυπογραφείον, 1982.
- . *Οι Προφητείες Της Αποκάλυψις, ο Εικοστός Πρώτος Αιώνας (2001-2100 μ.Χ.) Και ο Γ παγκόσμιος Πόλεμος*. Λεμεσός, Κύπρος: Ορθόδοξο Πνευματικό Κέντρο Λεμεσού, 2002.
- Δεσπότης, Σωτήριος. *Δοκίμια Στο Κατά Ιωάννη: Ποίηση Και Θεολογία. Επίμετρο: Παιδαγωγικές-Ποιμαντικές Εφαρμογές Ευαγγελικών Περικοπών. «Η Αμπελος Στο Ιω. 15»*, n.d.
- . *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη. Το βιβλίο της προφητείας. Λειτουργική και σύγχρονη ερμηνευτική προσέγγιση*. 2nd ed. Vol. Β'. 2 vols. Αθήνα: Άθως, 2010.
- . *Ο Κώδικας Των Ευαγγελίων*. 2nd ed. Ερμηνεία Καινής Διαθήκης 18. Αθήνα: Άθως, 2009.

- . *Σπουδή Στην Παύλεια Θεολογία*. 279th ed. Έννοια, 2017.
- . *Υπόμνημα Στην Α' Τιμόθεον. Ο Χριστιανισμός Και η "Σιωπηλή" Εξακτύλωση Του Στον Κόσμο*. Αθήνα: TREMENDUM, 2014.
- Δημητρούλης, Δημήτρης. "Ηθική Ηγεσία ή Ηγεσία." *Στρατιωτική Επιθεώρηση*, 2017.
- Διεύθυνση Δόγματος. "Δόγμα Διαμόρφωσης Ηγετών του Στρατού Ξηράς." Αθήνα: Γενικό Επιτελείο Στρατού, 2002.
- ΕΚΠΑ, ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ. "Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις ΤΟΜΕΑΣ ΒΙΒΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΣΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ," n.d.
- Ελληνες Πατέρες Της Εκκλησίας*, n.d.
- Culture Lovers. "Επισκέφθηκες Τον Ναό Των Ταξιαρχών Στο Πεδίο Του Άρεως; Τι Κρύβει Το Μνημείο Του Αλ.Υψηλάντη;," September 27, 2018. http://cultureloversgr.blogspot.com/2018/09/blog-post_96.html.
- Ζάρρας, Κωνσταντίνος. *Ιστορία Της Εποχής Της Καινής Διαθήκης*. Vol. B. Αθήνα, 2008.
- Ζιάκας, Θεόδωρος. "Περρί Ευρώπης, πολιτισμού και Χριστιανοσύνης." *Www.antifono.gr. Αντίφωνο* (blog), March 14, 2019. www.antifono.gr/περι-ευρωπης-πολιτισμου-και-χριστιαν/#_ftn2.
- Ζιγοβνός, Ευθύμιος. *Ερμηνεία Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, PG 129, 1408C1409A, n.d.
- . *Ερμηνεία Είς Το Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον* M.129, 112-765, n.d.
- Η Καινή Διαθήκη Σε Μετάφραση Στη Δημοτική*. Ελληνική Βιβλική Εταιρία, 2003.
- η Πόλις η Μεγάλη Βαβυλών, η Πόλις η Ισχυρά, Ότι Μια Ώρα Ήλθεν η Κρίσις Σου*. n.d. Fol. 35 v. Ashb. 415.
- Θεόδωρος Μοφουεστίας. *Αποσπάσματα Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, n.d.
- "Θεός Και Νεολαία Στην Ευρώπη: Σε Ποιές Χώρες Πιστεύουν Και Σε Ποιές Όχι." *European Social Survey*, March 4, 2018. <https://crisismonitor.gr/2018/04/03/theos-kai-neolaia-stin-eyropi-se-poses-chores-pisteyoun-kai-se-poses-ochi/>.
- Θεοφύλακτος. *Ερμηνεία Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, n.d.
- Ιωάννης Χρυσόστομος. *Υπόμνημα Είς Τον Άγιον Ιωάννην Τον Απόστολον Και Ευαγγελιστήν*, n.d.
- . *Υπόμνημα Είς Τον Άγιον Ματθαίον Τον Απόστολον Και Ευαγγελιστήν*, M. 57,13-472 Και 58,471-794., n.d.
- και ειδον εκ της θαλάσσης θηρίον αναβαίνον, έχον κέρατα δέκα και κεφαλάς επτά...* n.d. Ms 724.
- Καραβιδόπουλος, Ιωάννης. *Αποστόλου Παύλου Επιστολές Προς Εφεσίους, Φιλιππησίους, Κολοσσαείς, Φιλήμονα*. Vol. 10. *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης*. Π. Πουρνάρα, 1981.
- . *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο*. *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Παναγιώτη Πουρνάρα, 2005.
- Καραγκούνης, Χρήστος. *The Development of Greek and the New Testament*. Tubingen: WUNT, n.d.
- Καρακόλης, Χρήστος. "Ο Ιησούς Ως ο Γιαχβέ Των Παλαιοδιαθηκικών Θεοφανείων", *Θέματα Ερμηνείας Και Θεολογίας Της Καινής Διαθήκης*. Θεσσαλονίκη, 2002.
- Κλήμης Αλεξανδρείας. *Στρωματεϊς* 1,9, n.d.
- Κόλτσιου-Νικήτα, Α. "Το 'Κάτοπρον Επισκόπου' Στις Ποιμαντικές Επιστολές Και Το Γραμματικό Του Πλαίσιο: Η Πνευματική Παρακαταθήκη Του Αποστόλου Παύλου," n.d., 241-64.
- Κυριακίδης, Π.Α. "Η Σημασία Της Ηγεσίας Στην Κοινωνία." *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων* 2 (2003): 9-44.
- Κύριλλος Αλεξανδρείας. *Ερμηνεία ή Υπόμνημα Είς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, n.d.
- Κύριλλος Ιεροσολύμων. *Κατηχήσεις*, n.d.
- Μανδάλα, Μαρία. *Ελληνικό Λεξικό Ορθογραφικό*. 5η. Τεγόπουλος - Φυτράκης, 2005.
- Μασούλας, Βασίλης. "Development of the Theory and Method to Manage Organization's Intellectual Capital." PhD, Loughborough University, 1998.
- . "ORDICΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης. - a Method for Managing Organizations Intellectual Capital (Knowledge and Innovation)." In *International Conference on Technological Development & Commercialization*, 37. St. Petersburg, Russia: IC2 Institute, 1997.
- . "Organisational Requirements Definition for Intellectual Capital ManagementΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.." *International Journal of Technology Management*, January 1, 1998. <https://doi.org/10.1504/IJTM.1998.002655>.
- . "Participative Development of Systems to Manage Intellectual Capital ManagementΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης. (Knowledge and Innovation) Based on Individual and Organizational Requirements Definition," 136. Guteborg, Sweden, 1997.
- . *Η ΔιοίκησηΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης. & Changeland Σε Επιχειρήσεις, Πανεπιστήμια & Πόλεις Γνώσεις*. Αθήνα: Κλειδάριθμος, 2008.
- Μαυρομάτης, Γεώργιος. *Η Αποκάλυψις του Ιωάννου με πατερική ανάλυση*. Α'. Αθήνα: Αποστολική Διακονία Ελλάδος, 1994.
- Μέγας Βασίλειος. *Άπαντα Έργα* ΕΠ 32, n.d.
- . *Ερμηνεία Είς Τον Προφήτην Ησαΐαν*, n.d.
- . *Ομιλία Είς Την Εξαήμερον* 5,6 PG 29, 108B., n.d.
- Μπρατσιώτης, Παναγιώτης. *Η Αποκάλυψις του Ιωάννου. Κείμενο - Εισαγωγή - Σχόλια - Εικόνες*. Αθήνα: Χαρ. Π. Συνοδινού, 1950.
- . *Κοινωνική Σημασία Της Παλαιάς Διαθήκης*, 1925.
- Νησιώτης, Νίκος. *ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΗ*. Αθήνα: Αρμός, 2019.
- Ξενοφών. *Αθηναίων Πολιτεία*, n.d.
- ΚΥΡΙΟΣ ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. "Ο Θεός Μακροθυμεί Καί Άναμένει Τή Μετανοία Μας," August 9, 2017. http://hristospanagia3.blogspot.com/2017/09/blog-post_78.html.
- "Οάση - Νησί Της Ερήμου." Accessed August 10, 2018. <http://8dim-thess.thess.sch.gr/oasi.htm>.
- Οικονομίδου, Μαντώ. *Ελληνική Τέχνη - Αρχαία Νομίσματα*. Εκδοτική Αθηνών, n.d.
- "π. Αυγουστίνος Καντιώτης » Blog Archive » Ο ΑΜΠΕΛΩΝΑΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ (Μαθ. 21,33)." Accessed September 20, 2018. <http://www.augoustinos-kantiotis.gr/?p=61204#more-61204>.
- Παναγιωταροπούλου, Σταυρούλα. *ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ COACHING NEW MANAGEMENT DYNAMICS*. HUMAN DYNAMICS SERIES 1. Λεξίτυπον, 2016.
- Παπαδόπουλος, Αι *Ποιμαντικάί*, n.d.
- Παπαδόπουλος, Στυλιανός. *Λθ' Πασχάλια Εορταστική Επιστολή Του Μ. Αθανασίου (Έτος 367 μ.Χ.)*. Πατρολογία. Vol. Τόμος Β' Ο Τέταρτος Αιώνας (Ανατολή και Δύση). Αθήνα: Παρουσία, 1990.
- Πατριάρχου Ιεροσολύμων, Άνθιμου. *Ερμηνεία εις την Ιεράν Αποκάλυψιν του Αγίου ενδόξου και πανευφήμου Αποστόλου και Ευαγγελιστού Ιωάννου του Θεολόγου*. 2η. Βασ. Ρηγόπουλου, 1995.
- Πατρώνος, Γεώργιος. *Χριστιανισμός: Εκκλησία ή Θρησκεία*. 89,5 - Ραδιοφωνικός Σταθμός Εκκλησίας, 2012.
- Πελεγρινός, Θεόδωρος. "Λήμμα: Μαρσέλ Γκαμπριέλ." In *Λεξικό της Φιλοσοφίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2004.
- Πετρίδου, Ε. *Διοίκηση - Μαντζεμεντ, Μια Εισαγωγική Προσέγγιση*. 3η. Θεσσαλονίκη: Σοφία, 2011.

- Ωριγένη. Υπόμνημα Εἰς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον 1,33 PG 14,80A., n.d.
- Ashton, John. John Ashton, Understanding the Fourth Gospel. Oxford, 1991.
- Beale, Gregory, and Donald Carson. Commentary on the New Testament Use of the Old Testament (σελ. 491). Michigan, 2008.
- Beasley, George, and John Murray. John, WBC 36. Waco, Texas, 1987.
- Beasley, Gregory, and Donald Carson. Commentary on the New Testament Use of the Old Testament. Michigan, 2008.
- Brown, Raymond. The Gospel According to John, AncB. New York, 1970.
- Bruder, Caroli. "Άμπελος-Άμπελουργός", (Μεταφρ. Ιωάννη Διώτη), Ταμείον Της Αγίας Γραφής-Παλαιά Διαθήκη, σελ. 36. Vol. 1. Αθήνα, 1993.
- Dodd, Charles. The Interpretation of the Fourth Gospel. Cambridge, 1972.
- Gaebelein, Frank. John - Acts, EBC 9. Michigan, 1981.
- Moloney, Francis. The Gospel of John, SPS 4. Minnesota, 1998.
- Moody, Smith. John. Nashville: ANTC, 1999.
- Αγουρίδης, Σάββας. Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο. Vol. 2. Θεσσαλονίκη, 2005.
- Ατματζίδης, Χαράλαμπος. Από Την Βιβλική Έρευνα Στην Πίστη Της Εκκλησίας. Συνοπτική Θεολογία Της Καινής Διαθήκης. Vol. A BB 48. Θεσσαλονίκη, 2010.
- Δεσπότης, Σωτήριος. Δοκίμια Στο Κατά Ιωάννη: Ποίηση Και Θεολογία. Επίμετρο: Παιδαγωγικές-Ποιμαντικές Εφαρμογές Ευαγγελικών Περικοπών. «Η Άμπελος Στο Ιω. 15», n.d.
- Ζάρρας, Κωνσταντίνος. Ιστορία Της Εποχής Της Καινής Διαθήκης. Vol. B. Αθήνα, 2008.
- Ζιγαβινός, Ευθύμιος. Ερμηνεία Εἰς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον , PG 129, 1408C-1409A, n.d.
- Θεόδωρος Μοψουεστίας. Αποσπάσματα Εἰς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον, n.d.
- Θεοφύλακτος. Ερμηνεία Εἰς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον, n.d.
- Ιωάννης Χρυσόστομος. Υπόμνημα Εἰς Τον Άγιον Ιωάννην Τον Απόστολον Και Ευαγγελιστήν, n.d.
- Καραβιδόπουλος, Ιωάννης. Εισαγωγή Στην Καινή Διαθήκη. Θεσσαλονίκη, 2001.
- Καραγκούνης, Χρήστος. The Development of Greek and the New Testament. Tubingen: WUNT, n.d.
- Καρακόλης, Χρήστος. «Ο Ιησούς Ως ο Γιαχβέ Των Παλαιοδιαθηκικών Θεοφανειών», Θέματα Ερμηνείας Και Θεολογίας Της Καινής Διαθήκης. Θεσσαλονίκη, 2002.
- Κλήμης Αλεξανδρείας. Στρωματεῖς 1,9, n.d.
- Κύριλλος Αλεξανδρείας. Ερμηνεία ἢ Υπόμνημα Εἰς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον, n.d.
- Κύριλλος Ιεροσολύμων. Κατηχήσεις, n.d.
- Μέγας Βασίλειος. Ερμηνεία Εἰς Τον Προφήτην Ησαΐαν, n.d.
- . Ομιλίες Εἰς Την Εξαήμερον 5,6 PG 29, 108B., n.d.
- Ρηγόπουλος, Γεώργιος. «Ιησούς Χριστός. Η Άμπελος η Αληθινή (Ιω 15,1-17)». ΔΒΜ 4, σελ. 168., 1976.
- Σάκκος, Στέργιος. Ερμηνεία Εἰς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον. Vol. B. Θεσσαλονίκη, 1973.
- Σκιαδαρέσης, Ιωάννης. Ερμηνεία Περικοπών Ιωάννειας Γραμματείας, σελ. 39. Θεσσαλονίκη, n.d.
- Τρεμπέλας, Παναγιώτης. Το Ψαλτήριον Με Σύντομη Ερμηνεία. Αθήνα: Αδελφότης Θεολόγων "Ο ΣΩΤΗΡ," 2014.
- Ωριγένη. Υπόμνημα Εἰς Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον 1,33 PG 14,80A., n.d.

Ευρετήριο

- Adair, 28, 183
 Apple, 9, 127
 Blake, 24, 25
 Bonoma Slevin, 27
 Capital Controls, 126
 Coca Cola, 123, 124
 Covid19, 126
 COVID-19, 136
 Fiedler, 26
 Geiger20F, 22
 Greenleaf, 131
 Intellectual Capital, 121
 Lean Six Sigma, 121, 122, 123, 126
 Lewin, 23, 24
 Likert, 24
 Management, 121
 Manager, 9, 20
 Microsoft, 120, 122, 126
 Mouton, 24, 25
 Ohio, 28
 Servant Leader, 131
 Shell, 120, 121, 123, 124, 125, 126
 story - telling, 133
 story-telling, 10, 12, 13, 16
 Umberto Eco, 125
 Vroom, 27
 Yetton, 27
 Άγιος Νεκτάριος, 118
 Αγρός, 121, 138
 αμεροληψία, 18
 αμπέλια, 11
 άμπελος, 10, 55, 79
 Αμπελουργός, 11, 73, 120, 127, 137
 αμπελώνας, 10, 11, 42, 43, 45, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 60, 116, 126
 αναισθησία, 19
 ανασφάλεια, 13, 19
 ανθρώπινες σχέσεις, 18, 22
 αντίληψη, 18, 19, 22, 39, 40, 48
 αξιολόγηση, 28, 30, 120, 122
 αξιωματικός, 19
 απόδοση, 19, 24, 25, 28, 29, 44, 49, 98, 106, 119, 121
 Αποκάλυψη, 10, 15, 105, 125, 132
 Αποκεντρωτισμός, 20
 Αποστολικοί Πατέρες, 82, 133
 Αποστολικούς Πατέρες, 10, 15, 16
 Αποφασιστικότητα, 20
 Αριστοτέλης, 37, 38
 αρχαιότητα, 16, 31, 32, 36
 αρχές, 16
 Αρχές Ηγεσίας, 10, 16, 132
 Αρχές Ηγεσίας και Διοίκησης, 16
 Αρχές και Δεξιότητες Ηγεσίας, 10, 13, 16, 123, 128, 132
 Αρχιερείς, 43, 45, 49, 50, 85
 αυταρχικό διαχειριστικό, 9
 Αυταρχικός, 23
 αυτομεμφία, 94, 120
 Βίβλος, 9, 140
 Βιοηθική, 14
 Δαβίδ, 9, 32, 34, 35, 88, 89, 108
 δεξιότητες ηγεσίας, 14
 Δημιουργικότητα, 20
 Δημοκρατικός, 23
 Δημοκρατικότητα, 20
 Διαχειριστή, 20
 δικαιοσύνη, 18, 21, 28, 35, 36, 38, 40, 108, 115
 διοίκηση, 9, 16, 18, 25
 Διοίκηση Αλλαγής, 139
 διοικητής, 18, 19, 31, 38
 εικονογραφία, 15, 55
 ειλικρίνεια, 35
 Ειρηναίος, 10, 15, 16, 32, 51, 82, 132, 133, 139
 Εκκλησία, 14
 ελεγκτικό αυταρχικό πρότυπο, 9
 Έμπνευση, 20
 εξουσία, 14, 15, 125, 132
 εξυπηρετική ηγεσία, 131
 επανατροφοδότηση, 120
 επικοινωνία, 18, 19, 20, 24, 28, 29, 139
 επιστήμη, 9, 11, 12, 13, 14, 30, 37, 38, 39, 140
 επιχειρήσεις, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 29, 30, 31, 37, 117, 119, 120, 121, 126, 127, 129, 131, 139, 140
 έρευνα, 13, 15, 17, 42, 140
 Ερμάς, 10, 15, 16, 32, 82, 117, 121, 123, 124, 126, 132, 133, 138, 139
 εταιρικά μοντέλα ηγεσίας, 13
 Ευαγγελική Παράδοση, 128, 134, 140
 ηγεσία, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 40, 42, 43, 46, 48, 86, 94, 122, 126, 128, 130, 131, 135, 136, 138, 140
 ηγεσία αυθεντική, 28
 ηγεσία ενδυναμωτική, 29
 ηγεσία ηθική, 28
 ηγεσία μετασχηματιστική, 28
 ηγεσία ξεδιάντροπη, 140
 ηγεσία στρατιωτική, 29
 ηγεσία συναλλακτική, 28
 ηγεσία του υπηρέτη, 9, 97, 103
 ηγεσία Υπηρέτη, 118, 121
 ηγεσία χαρισματική, 28
 ηγεσίας πρότυπο, 32, 33
 ηγέτης, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 93, 120, 124, 130, 139
 ηγέτης Αμπελουργός, 126
 ηγέτης Διάκονος, 140
 ηγέτης Επίσκοπος, 92
 ηγέτης Επιστάτης, 138
 ηγέτης Ποιμένας, 140
 ηγέτης Ποιμένας, 94
 Θεολογία, 9, 11, 13, 15, 16, 52, 126, 140
 ιεραρχία, 14
 Ιησούς Χριστός, 9, 13, 14, 49, 51, 52, 62, 63, 67, 69, 73, 74, 77, 97, 114, 123, 125, 132, 136, 138
 Ιουδαϊσμός, 14, 86
 Ισραήλ, 32, 33, 34, 35, 42, 46, 47, 50, 88, 97
 Ιωάννης, 132
 Καινή Διαθήκη, 10, 13, 14, 15, 16, 57, 116, 126
 Κακοί Γεωργοί, 51, 52, 53, 85
 Καλιγούλας, 14
 Καλλιέργεια δεσμών, 19
 καλοπροαίρετο αυταρχικό, 9
 Καπιταλισμό, 14
 Καποδιστριας, 20, 32
 κλήματα, 132, 137, 138
 κληματοβεργες, 132
 κοινωνία, 9, 14, 51, 127
 Κρίμα της Πόρνης, 107
 κριτική, 15, 47, 120
 λαογραφία, 15
 Λουκάς, 10, 132
 Λουκιανός, 39
 Ματθαίος, 10, 47, 132
 μεθοδολογία ORDIC, 121
 μελέτες περίπτωσης, 15, 123
 μνημόνιο, 126
 Μωυσής, 9, 32, 33, 34, 77, 88, 89, 140
 Ναού των Ιεροσολύμων, 14
 Νέρων, 14, 112
 Ξενοφώντας, 38, 96
 Οικολογία, 14
 Οικονομία της Γνώσης, 9, 10, 11, 30, 42, 125, 128, 131, 140
 ομάδα, 14, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 121, 126, 129, 142
 Ομαδικές ικανότητες, 19
 Ονήσανδρος, 41
 Ορχηστική τέχνη, 39
 Παγκόσμια Τράπεζα, 123, 124
 παγκοσμιοποιημένη, 9
 Παλαιά Διαθήκη, 43
 παραβολές, 10, 11, 12, 15, 42, 45, 47, 57, 67, 68, 79, 82, 84, 86, 126, 137
 Παραβολές του Αμπελώνα, 16
 παράδοση, 13
 Παροιμίες, 35
 Παύλος, 9, 10, 13, 14, 32, 86, 87, 90, 92, 93, 94, 96, 97, 99, 100, 101, 123, 126, 132, 139
 Πειθώ, 20
 περιβάλλον εξουσίας, 15
 Περιβάλλον Εξουσίας, 10
 Πίτερ Οικονομίδης, 127
 Πλάτωνας, 36, 38
 Πλούταρχος, 39
 Ποιμένας του Ερμά, 82
 ποιοτική μέθοδος έρευνας, 10
 Πόλη Πόρνη, 105, 125
 πρακτικά παραδείγματα, 15
 προς μίμηση, 15
 πρότυπα ηγεσίας, 140
 πρότυπο, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 24, 29, 30, 31, 32, 34, 36, 38, 40, 86, 97, 124, 140
 πρότυπο ηγεσίας, 33, 128, 131, 132, 140
 πρότυπο ηγεσίας αυταρχικό διαχειριστικό, 31
 πρότυπο ηγεσίας ελεγκτικό αυταρχικό, 31
 πρότυπο ηγεσίας καλοπροαίρετο αυταρχικό, 31
 πρότυπο ηγεσίας του υπηρέτη, 31
 πυραμίδα, 14

ρωμαϊκή αυτοκρατορία, 14,
114
Ρώμη, 111
Σενέκας^{117F}, 40
Σολομώντας, 9, 35, 69, 97
συμμετοχικός, 23, 27

Συνεργασία, 19
Συνοπτικοί, 10, 132, 138
Σωκράτης, 38
Σωρανός^{109F}, 39
τέχνη, 15, 18, 39, 41, 55, 78,
112

τεχνογνωσία αιχμής, 119
τιμωρία, 24, 26, **53**
υμνολογία, 15, 56
υποκίνηση, 18
Φαρισαίων, 14
Φιλελεύθερος, 24

Φορείς Υγείας, 19
χαρακτηριστικά, 16, 19, 36
Χριστιανισμός, 9, 14, 113,
125, 140

Ο συγγραφέας.

Ο Δρ. Βασίλης Μασούλας έχει διατελέσει ανώτατο διοικητικό στέλεχος και έχει ηγηθεί σε αναπτυξιακά προγράμματα παγκόσμιας κλίμακας σημαντικών πολυεθνικών ομίλων όπως η Shell και η Microsoft.

Έχει διατελέσει σύμβουλος των εταιριών Philips, Bancomer Bank, Pemex, Cemex, Codak, TelMex, EDS κ.α., της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων στον τομέα της ανάπτυξης μικρομεσαίων επιχειρήσεων, της Παγκόσμιας Τράπεζας στην ανάπτυξη καινοτομίας, και των κυβερνήσεων Ρωσίας, Ν. Κορέας, Μεξικού, Τουρκίας στην αξιοποίηση και ανάπτυξη του πνευματικού τους κεφαλαίου.

Μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα το 2004, ασχολήθηκε και συνεχίζει μέχρι και σήμερα, να σχεδιάζει και να υλοποιεί με επιτυχία, είτε με φυσική παρουσία είτε διαδικτυακά ευέλικτα προγράμματα συνεχούς βελτίωσης και ανάπτυξης σε αλλοδαπές και ελληνικές εταιρείες όπως οι Halcor, Maaden, Sabo, Eurobank, Αλουμίνιον Ελλάδος, Ελληνικά Καλώδια, DHL, BP, AON Financial Services αλλά και σε πολλές μικρομεσαίες επιχειρήσεις διαφόρων κλάδων.

Το 2008 ίδρυσε και ηγείται της Changeland Consulting Ltd. που εξειδικεύεται στην διοίκηση οργανωτικών αλλαγών και στην ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου των επιχειρήσεων.

Είναι Master Black Belt της Lean 6σ από το 2001, πιστοποιημένος Εκπαιδευτής και Προπονητής- Καθοδηγητής εκατοντάδων στελεχών, με διεθνή βραβεία για τα Lean 6σ έργα του, συγγραφέας του βιβλίου «Διοίκηση και Ανάπτυξη στη νέα Οικονομία της Γνώσης με την μέθοδο Six Sigma», και του «Προσκύνημα στους Αγίους Τόπους, γνώσεις και βιώματα». Έχει έρθει σε συνειδητή επαφή με όλα τα κοινωνικο-πολιτικά και θρησκευτικά συστήματα. Είναι κάτοχος έξι μεταπτυχιακών τίτλων σε τομείς τεχνολογίας πληροφορικής, διοίκησης, ηγεσίας και κοινωνικής Θεολογίας, έχει διατελέσει καθηγητής σε μεταπτυχιακά προγράμματα πανεπιστημίων (ITESM University System Monterrey, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών). Εθελοντής νοσηλευτής του Ι.Ν. Αγ. Παντελεήμωνας στο Ασκληπιείου Βούλας, αθλητής, καπετάνιος, φυσιολάτρης, διεθνείς ομιλητής σε τρεις γλώσσες, κατηχητής, προσκυνητής και οδηγός προσκυνητών στο Άγιο Όρος και τους Αγίους Τόπους.